

Juhász
Gyula
Összes
Művei

21001000451655

Miskolci Egyetem

JUHÁSZ GYULA ÖSSZES MŰVEI

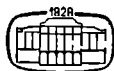
7. KÖTET

JUHÁSZ GYULA ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI

PÉTER LÁSZLÓ

7. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1969

JUHÁSZ GYULA ÖSSZES MŰVEI

PRÓZAI ÍRÁSOK

1923—1926

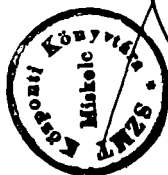
AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1969

Sajtó alá rendezte
ILIA MIHÁLY

Lektor
GARAMVÖLGYI JÓZSEF

102503

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1969
Ak. 6973

69.66647 Akadémiai Nyomda, Budapest

1.

CSEVEGÉS

Boldog újévet kívánok, vagy, hogy etikettszerű legyek, b.ú.é.k. a nyájas olvasónak.

Ez talán banális bevezetés, de, tessék elhinni és jól van ez így, a banalitás örök és a banalitás az, amely tulajdonképpen fönn-tartja és kormányozza ezt az egész emberi világot. Én egy idő óta egyre jobban tisztellem és értékelem földi életünknek ezt a hatalmas és diadalmas tényezőjét, amelyet ifjú titán koromban annyira elleneztem és lenéztem.

Annak idején például állandóan hadilábon állottam az olyan megrögzött szokásokkal, amilyen például az a polgári fölfogás, hogy az embernek lehetőség szerint arra kell törekednie, hogy minél több pénzt szerezzen, vagyont gyűjtsön és öreg napjaira biztosítsa magának azt a sokat emlegetett jól megérdemelt nyugalmat, amelyről Horatiustól Arany Jánosig annyi szépet és jót írtak a kapa-kasza-kerülők és amelynek érdekében olyan kevésbé erőltették meg magukat. Megvallom, ma is csupán elvben kezdek közeledni ehhez a tisztos fölfogáshoz és helyes elvhez, a gyakorlatban bizony most is még a szegény Paul Verlaine és a derék Cholnoky Viktor reguláihoz tartom magamat.

Tehát még egyszer boldog újévet kívánok önöknek nyájas olvasók, még pedig tiszta szívből, komolyan, mert hiszen ugyan-ezt úgy is hiába kívánom magamnak és a velem egyhúron pendülő lantosoknak, akikre folyton rosszabb világ jár, sőt a rúd is kezd rájární külön-különbféle cenzúrák, rend- és óvintézkedések, betiltások és egyéb meglepetések révén. Hogy a román cenzúra nem engedte meg Nagyváradon Petőfimnek, hogy a halálba menjen, ez őszintén szólva, hazafias elégtétellel tölti el szívemet, de attól tartok, hogy ebben az új esztendőben e kis hazában is hasonló balesetek érhetik a költőt, aki nem csupán mulattatni akarja a sírvavigadókat, hanem az igazságot is meg meri mondani, ami kétségkívül, nem mindig ildomos és néha kellemetlen, de hites írónak és igaz poétának kell, hogy szívügye legyen,

mert már a nemes báró, Eötvös József is megmondotta, hogy „kit nem hevít korának érzeménye, szakítsa ketté lantja húrjait”.

A mai magyar irodalom sok örvendetes és biztató jelensége mellett van egy, amely kevésbé örvendetes és kevésbé biztató: a szókimondás hiánya, a kényelmes megalkuvás. Tisztelet és becsület minden komoly és bátor kivételesnek, de éppen az uralkodó planéták, éppen a népszerűség holdfényében tündöklő csillagok — és elsősorban a reflektorvilágításban ragyogó színpadi csillagok azok, akik mintha végképpen megelégedtek volna arról, hogy a magyar költészet és irodalom ősei között Petőfi és báró Eötvös is ott vannak és ott van a feddő énekes, Apáti Ferenc, a vészkiáltás szirénáját megzendítő Zrínyi, a költő, a demokrácia és haladás mellett hitet tevő Fazekas Mihály és Bacsfányi János, aki börtönt és száműzetést is szenvedett meggyőződése miatt, akár a szent öreg Kazinczy Ferenc és hogy a dicsőséges és fájdalmas sort bezárjuk, gondoljunk Táncsics és Tompa Mihályra és emlékezzünk Madách Imrére, aki szintén pengette a vasat. Annyi szent, hogy ma megint kötelességvállalást és küldetést jelent tollforgatónak lenni Magyarországon.

A jó öreg Rezeta bácsi újdonsült utódai ma megint erősen hegyezik a vörös plajbászt, hogy áthúzzák azt, ami nem tetszetős nekik és hogy a szárnyakat, amelyekkel az új Ikaruszok a Nap felé igyekeznek, szép szabályos, előírással és körülírással módon elmetélik. A madár fiai megint csüggedő ajakkal ülnek a magyar Olimpusz eresze alatt és a költő a gólyához és a halakhoz kezd beszélni, madárnyelven és virágnyelven tanul és betlehemi gyerekgyilkosságot végez a gondolatai és érzései bölcsőjénél. A velszi bárdokat ma már nem viszik máglyára, csak szépen betiltják őket, vagy megvonják tőlük az éneklési engedelmet. Kalendáriumcsináló és álmoskönyvszerkesztő lesz lassacskán a mai magyar író, akinek nem adatott meg, hogy az egyedül üdvözítő Unió-tröszt vezérigazgatója asztalánál helyet foglaljon, ami azt jelenti, hogy drámája, ha Budapesten megbukott, a világ összes színpadain is sorra fog bukni, ami nem is olyan nagyon utolsó dolog ezen a bukófélben levő világon.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. január 1.

Juhász Gyula

ÉGI ÉS FÖLDI CIGARETTA

CSEVEGÉS

Szilveszter délutánján színházba mentem, olyan érzéssel, amilyen-nel a hívő a templomba indul. Nem a városi színházba igyekeztem, hiszen ott valami újévi malacságot adtak, hanem a Munkás-színpad műkedvelőinek előadására, akik a legnagyobb demokrata költő századik születésnapja alkalmából Szigligeti Ede első népszínművét (és egyáltalában a legelső magyar népszínművet), a *Szökött katonát* játszották el, Petőfi verseivel fűszerezve.

Nagyon stílusosnak éreztem ezt a darabválasztást. Szigligeti Ede azt csinálta népdramáiban a világot jelentő hazai deszkákon, amit Petőfi művelt népdalaiban és költészete java részében: az elnyomott, a kitagadott nép mellé állt, érette harcolt a toll fegyverével, a népet emelte a művészet piedesztáljára, a trónusra, amelyen eddig kacagányos ősök és hősök díszeltek. És a *Szökött katona* éppen abban az esztendőben (1842) látott napvilágot (jobban mondva rivaldalámpát), amelyben a tizenkilencéves Petőfi, akkor még Petrovics néven a Bajza József Athenaeumában először jelent meg A borozó című versével. De azonkívül is, a nagy magyar lángész, a volt vándorszínész, ezt a népszínművet mintegy a *színpadon való személyes jelenlétével* is megtisztelte és fölszentelte, amikor barátja, Egressy Gábor jutalomjátékán a csécsap Gémesi nótárius szerepét vállalta az ország első műintézetében. (Az egykori kritika után ítélve színésznek se volt utolsó Petőfi, aki költőnek is legelső vala.)

A Munkásotthon „nagy”-terme szűknek bizonyult az ünneplő nézők befogadására, akik áhítatosan és fegyelmезetten lesték a függöny szétnyílását. A félhomályos helyiségben csupa munkás és munkásnő, akik az ígét lesik. A színpadon már berendezték Korpádiék udvarát, majdnem shaksperei színpad ez, primitív díszletekkel, de a nézők eleven és romlatlan illúziója mindent pótol, ezt pedig nem pótolja semmi, akár a newyorki Metropolitanban ülsz is, akár a milánói Scalában.

A lázas és néha lámpalázás szereplők tarka forgataga tolong és szorgoskodik a szomszéd szobában, ahol a párt irodája van, cifraszűrös paraszt, urasági inas, gróf és baka, jurátus és kovácselegény, falusi árvalány és nagyvilági delnő maszkjában és kosztümében szerepeikre várnak a hétköznapi szürke dolgozói és robotolói.

A függöny nagy ügyel-hajjal szétmegy, az aktorok nagy buzgalommal játszanak. A kisemmizett fiú, a falu proletárja, a sors mostohája, a szegény, derék Gergely a rókaelkű testvér, az ingyenélő Lajos elől elvonul a kovácsműhelybe és ott teljes erejéből, nagy nekibúsulással kezdi verni a vasat, döngeti az üllőt. Zeng, kong az egész szála, a szereplők szava elvész a munka lármájában, ez már nem is játék, ez már több annál, ez szimbólum, ez a valóságos komoly és kemény kalapácsolás, a valódi munkásoktól pörölye sújt le itt az üllőre, mint ahogy az elbúsult Toldi félkézzel kapta föl a széles vendégoldalt, mutatva, hogy melyik út vezet itt Budára!

Valahányszor az élet szenvedése, a sors mostohasága, a hatalmasok gögje és a nyomorúság panaszja fölcsendül a keskeny és szűkös színpadon, valahányszor az örök küzdelem és örök jaj motívuma hangot ad: mély és erős visszhang felel rá lenn, a félhomályos nézőtéren, a hallgatók szívében, akik nem mulatni jönnek ide, hanem tanulni, épülni, reménykedni és vigasztalódni. Ez a kicsi és szegényes színház csakugyan nem üzlet, hanem az a bizonyos „erkölcsi intézmény”, amelyről a nagy és tisztalelkű Schiller prédikált valamikor.

Az előadás elején, a darab kezdete előtt egy öreg munkás lépett a függöny elé és elszavalta Petőfi *egy gondolatát*. Olyan fiatalos hévvel, annyi ifjonti tüzzel, ahogy csak egy új hit, egy új reménység prédikátora tudja kigyújtani lelkét. A tűzoltó egy kulisszának dőlve hallgatta, hallgatta és talán azon járt az esze, hogy miért olyan fáradtan és unalmasan szavalnak néha az igazi művész urak az igazi komédiában?

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. január 8.

Juhász Gyula

4.

MEGÍROM A MEMOÁRJAIMAT

CSEVEGÉS

Mikor a szomszéd városban lezajlott családi dráma hírét meghallottam, rögtön egy regény címe szökött az ajkamra, és ebben benne van az egész vidéki tragédia lelke, lényege: *Bovaryné!* Nem ismertem a szereplőket, hallomásból tudok egyet-mást róluk, jellemzően színes és plasztikus részleteket, impresszionista színfoltokat, de voltam a városban a múltkor és nagyon jól ismerem — személyes és hosszú tapasztalásból — az alföldi magyar kisváros melankóliáját, poros unalmát és sáros nyugalmát, amely ennek a szenzációs és csattanós esetnek a levegője, mint az ibseni drámának az északi köd, amelyben Oswald izzó színei halálba szürkülnek és Rosmersholm fehér lovai halálba vágatnak.

A magyar dráma levegője nem ilyen ködös, nem is ilyen rejtelmes: a halálos unalom és csönd atmoszférája ez, — olyan magyar és olyan orosz — amelyben nincsenek titkok, nincsenek meglepetések, minden világos, minden magától értetődik, szabályosan egyhangú és közönségesen egyszerű minden. Lapos síkság az élet, az utcák szélesek, az udvarok tágasak, az egyik nap úgy hasonlít a másikra, mint egyik tojás a másikhoz és a dolgok rendje olyan szilárd és biztos, hogy világok háborúja és népek forradalma sem tud valamit kezdeni vele. A toronyőr a kellő pillanatban pontosan belefúj tülkébe, a patikárius úr a kellő pillanatban pontosan megjelenik a boltajtóban, a doktorúr a kellő pillanatban pontosan elfoglalja helyét a törzsasztalnál. A tyúkok is pontosan tojnak, az emberek is pontosan szapulják egymást. Mindent tudnak, mindenre emlékeznek és mindent számon tartanak. *Csupa Röntgen jár-kei az utcán*, ül a kávéházban és sörházban, ül az ablak előtt és ha valami rendkívüli mégis történik egy évben egyszer-kétszer — lovagias affér, kártyából, asszonyból, politikából kifolyólag, elválás, öngyilkosság — az rögtön futótűzként terjed, az egész nagy falu egy nagy család lesz, egy zsongó kaptár, egy szörnyű pletykafészek, az emberek az utcán megállítják egymást, a kaszinóban csoportok alakulnak, és mindenki előre tudta, lám megmondta és a helyi újság úgy kullog a nagy eset után, mint az alélt vándor a hófúvásban.

A szép asszony, a magyar vidéki Bovaryné, aki arra szüle-

tett — Istenem, mindnyájan királyoknak születünk — hogy a nagy Operában arany és bíbor páholyban tündököltesse a márvány vállait és a Ritzben csillogtassa ivor fogait és a Gerbaudnál villogtassa rubin ajkát, a szép asszony, aki unalmas és goromba ura mellett — *minden férj unalmas és goromba, ha a varázs megtörik, ha a bűvölet elszáll* — úgy fonnyad, mint a Makart-csokor a tükör fölött, a szép asszony nem mehet színházba, mert jelenleg nincsen színház, nem mehet koncertre, mert mostanában nincsen koncert, nem mehet képtárba, mert az meg egyáltalában nincsen, nem mehet korzóra, mert mostanában csak a kiszagdák korzóznak, nem olvas, mert nem ismeri a könyvek titkát, a társalgást a nagy Szellemeikkel, az unatkozó és ideges szép asszony, akarva, akaratlan udvaroltat magának, mert egyebet nem csinálhat.

Dolgozni? — ó, még ottan nem tart, Ibsen Nórája még nem hagyta ott a babaotthont a magyar alföld kisvárosában. Így születik meg a tragédia, ha közben szép csöndesen el nem vetélik, meg nem unják ezt is és beletörődnek a sorsba, amely mostoha és vigasztalan. Hiszen vannak ennél még szörnyűbb és sivárabb sorsok is, nagyvárosok mélyében és éjében, hónapos szobák félhomályában.

Mondják, hogy az alföldi Bovaryné nagyon szerette a szép ruhákat, állandóan új toaletttei voltak és hogy napjában többször váltogatta őket. Az örök színésznő ősi ösztöne ez, mindig mást mutatni, mint ahogy az operettekben folyton ruhát cserél a primadonna és a szubrett. Aki olyan könnyen és hamar megunja a ruhákat, az éppen olyan könnyen és hamar megunhatja a férfiakat is. De ezeket talán mégis nehezebb félredobni. Vannak közöttük makacsok és állhatatosak, kitartók és követelőzők, akik nem akarják elfelejteni az ifjabb Dumas receptjét: *Tue-la!*

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. január 15.

Juhász Gyula

6.

ÍRÁSBELI DOLGOZATOK

Molnár Ferenc pálutcai fiú és világbajnok írásbeli dolgozatát nem fogadta el a Kisfaludy Társaság tanári kara és arra utasította, hogy új dolgozatot készítsen és azt kellő időben és kellő módon bemutassa. Szóval *Molnár* Feri megbukott a főlvételin és javító vizsgálatra utasítatik.

Különösen szigorú volt vele szemben Szász Károly főtanár úr, a jeles műtész és színházi szemlész, aki Petőfi Sándornak se kegyelmezett, pedig az kiskőrösi születés, azonkívül olyan legény, hogy még Gyulai Pál mester is elismerte. Azt mondta Szász tanár úr, hogy az Apostol szerzője éretlen politikus volt, fejfel a falnak menő radikális, azonkívül tiszteletlen és egyáltalában nem olyan irányzatú, akit Tisza István hűséges hívei követni tartoznának. Szász tanár úr ezek után nem csoda, hogy alaposan elbánt Molnárral, aki most biztosan éjjel-nappal szorgalmasan bifláz, magol és készül az új szigorlatra. Valószínűleg tüzetesen át fogja venni a *Tájszótárt*, végigolvassa a *Kisfaludy Társaság Évlapjait*, valamint Károly főtanár úr összes hírlapi cikkeit. Molnár Feri nem hagyja magát, ha ő átment Bécsben, Berlinben, Párisban, Londonban, Szentpéterváron, akkor ő nem akar megbukni a Kisfaludy Társaságban. Megtanul ő, ha már éppen muszáj és ha az illem úgy hozza magával, *jakabödönül és szávaygyulául*, sőt megtanul ő még *ferenczyzoltánul és pekárgyulául* is. Ha a sors azt parancsolja és a végzet azt követeli, lesz ő még ötletlen is, szürke is, száraz is, lapos is és unalmas is, mint a mellékelt Andor mutatja.

Az idei tanfolyamra különben három költőt vettek előjegyzésbe a Kisfaludy Iskola tanárai: *Ravasz* Lászlót, *Sík* Sándort és természetesen *Lampérth* Gézát. Azért mondom, hogy természetesen, mert Lampérth Géza a magyar nemzeti lantos költészet tengeri kígyója, aki mindég és mindenütt felbukkan, ahol irodalmi társaság jelöl, ő az örök jelölt.

Ezt a három jóra való költő-kandidátust nem kell félteni; ezek ellen sem nyelvhelyesség, sem faj, sem felekezet, sem erkölcs, sem egyéb tekintetében nincsen semmi kifogás. Ők jó fiúk, jó családból és jó magaviselettel, az előmenetelük is jó, szorgalmuk ernyedetlen, ők szépen le fognak vizsgázni, kitüntetéssel, mert ők a tanár uraknak előre köszönnek, ők illedelmesek és csak magyarul jelennek meg, úgy bizony, és ők sohase akarnak különbek lenni a tanár uraknál, nem bizony.

Lám a *Szabó Dezső* ellen se lett volna semmi kifogás, se fajilag, se minőségileg, de a Szabó egyszerre csak rendetlenkedni kezdett, mindenféle csúnyát mondott és rosszakat beszélt és azt is kiabálta, hogy a Pekár így, a Petőfi úgy, na nem is fog ő soha az Iskolába bekerülni, haszontalan rossz gyerek, ki lesz tiltva az ország összes irodalmi testületeiből.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. január 15.

Gyalu

7.

CSEVEGÉS

8.

SZÖGEDI SZÍN

9.

A SZTREGOVAI REMETE

10.

MADÁCH-ÜNNEP.
A KIS ÁRTATLANOK. A CSÁBÍTÓ

11.

CSEVEGÉS

Abból az alkalomból, hogy a negyedik magyar tél hozza meg a gyászos évfordulót, Ady Endre halálának emléknapiját, lejegyeztem néhány intimus kis esetet a vele való találkozásaimból. Nem nagy dolgok látszat szerint, de hiszen a legnagyobbbról beszélnek, aki Petőfi óta magyar lírát pengetett.

Emberi melege érzik belőlük a költőnek, akinek korszakos jelentőségét ám avatottabb pennák hirdessék, bár hiszen ezt ma már azok is kezdik elismerni, akik a gáncs bogáncsával igyekeztek beszórni az utat, amely a magyar ugarról Illés szekerén az örök dicsőség Olimpuzára vezetett. Ezek a följegyzések csak *szilánkok az Ady gyémántból*, de talán így is megérdemlik az újságbetűk maradandóságát. Ady nagy volt a kicsinyekben is, mert egész ember volt, igaz ember, gyöngeségeiben is stílusos.

*

A földrengést az oktalan állatok hamarább megérik, mint az okos emberek. A lángészt az együgyű emberek előbb megsejtik, mint az okos és oktalan kritikusok. Az új hit első apostolai vá-

mosok, halászok és pogányok valának. Ady, ha Váradon volt (és szívesebben volt Váradon mint Budapesten), mindig le szokott menni a híres bodegába, amely a Szigligeti Színház mellett virrasztott a hangos és tarka váradi éjszakában. Mikor először bandukoltam le vele a kopott lépcsőkön, félszegen előzködve, mint a király előtt a heroldja, a vak Gyula cigány hirtelen abbahagyta a nótát, világtalan fejét fölemelte és nyugtalanul fordult az ajtó felé:

— Ady úr itt van! — szólalt meg remegő síri hangon — Ady úr itt van!

A gondtalan borozók értetlenül nézték a vén cigányt, az öreg *Simeont*, de én megértettem. A vak ösztöne volt ez, a szellemlátó hatodik érzéke, az öreg Gyula cigány, az ősz Simeon már tudta, látta, hogy Ady úr itt van, hogy az új költészet Messiása itt van, amikor az írástudó Rákosi Jenők és a farizeus politikai fejedelmek még csak annyit vettek észre, hogy valaki rendetlenkedik és okvetetlenkedik a magyar irodalom tisztos és komoly berkeiben.

*

Egy fürge irodalmi pincér szolgált ki a váradi Emke-kávéházban, én effendinek neveztem, mert törökül is tudott. Ha beteg voltam, hideg hónapos szobám ágyára kora reggel elhozta az összes *tegnapi* újságokat és ő volt az első, aki mesternek szólított, de, hogy meg ne sértsen, tapintatosan mindig hozzátette: *mester úr!* Ady lejött Váradra, egyenesen az Emke tanári asztalához (akkoriban a tanárok között ott ült Horvát Henrik is, a magyar költészet kongeniális német tolmácsolója). Hogy honnan jött Ady, Párizsból-e vagy Érmindszentről, már nem emlékszem, de azt tudom, hogy irodalmi pincérem nagy áhítattal forgolódott körülötte. A legszebb spriccert hozta neki, az összes lapokat és végezte, amikor Adyt egyik régi jó ismerőse a másik asztalhoz hívta, ünnepi arccal ezt súgta nekem az irodalmi pincér:

— Én tudom ám, hogy ki ez az úr a mester úr mellett. Ady Endre, a *Pesti Hírlap* szerkesztője!

Meghagytam őt ebben a jámbor hitében, hiszen bizonyosan a legmagasabb polcra gondolt ezzel, amit magyar író Budapesten elérhet, ilyen fiatalon és kopottas zsakettben, mint Ady.

*

Egyszer a váradi Európa-szálló éttermében gyülekeztünk. (Ady mindig ebbe a hotelbe szállt, mert ablakából látni lehetett

az induló vonatokat és mert mellette volt a *Lédáék háza is*.) A füstös és zajos étteremben mozielőadást tartottak, a nagy fehér vászon az utcai ablakok elé volt kiterítve, előtte hosszú asztal. Ennél telepedtünk le, szemben a lepedővel. Ady azonban háttal ült neki, szemben az egész publikummal. A film őrülden pergett, valami izgalmas kalandor detektív-történetet vetítettek, Ady egy pillanatig sem nézett hátra, egy verset olvastatott fel velem, Rimbaud Részeg hajóját, Babits Mihály remek fordításában, amely elveszett.

Ez aztán a film! — mondotta poharat emelve — micsoda francia film és micsoda magyar kísérő zenével!

*

A váradi bodegában ültünk Adyval, Emőddel, Dutkával, igazi holnaposok, sőt másnaposok, mint az egyik pesti kritikus megjegyezte. A Nyugat első vidéki matinéjára készültünk, miután Hatvany, Ignótus, Fenyő Miksa, Lengyel Menyhért és a felejthetetlen Kaffka Margit, (akit Ady a *legjobb magyar férfitúrónak* nevezett) már szállodai nyugalomra tértek. Ady verseket írt a *Befűtta az utat a hó* és régi, valódi kuruc nóták zenéje mellett. Én kinéztem a késő éjszakába, amely a kora hajnalba sáppadt. — Milyen hideg a hold! — mondtam egészen önkénytelenül, holmi Salome reminiscenciákkal és némi mámorral a fejemben. Ady merően rám tekintett, nem szólt egy árva szót sem, hanem egy új versbe kezdett. Másnap már föl is olvasta a matinén. Így kezdődik: *Hiába hideg a hold!...*

*

A váradi állomáson virradtunk meg egyszer, a lámpákat már leoltották, Ady gyertyákat hozatott. Jöttek és mentek a vonatok, Szalonta felé, Belényes felé, Páris felé, Kolozsvár felé. Ady évődő kedvében volt, testamentomot csinált, mint Lear király, szétosztotta közöttünk, költők között az ősi örökséget.

— Emőd Tamás, szegény Tamás, te megírod a *hun trilógiát!* Mert Arany Jánost csak hadd folytassák a zsidók! Kiss József a balladákat írja, Emőd Tamás a *hun trilógiát*.

Mikor rám került a sor, közbevágtam, hogy én úgyis előre megyek a másvilágra, ősi pogány szokás szerint, a vezérnek szállást csinálni.

— Nem, Juhász — szólt és hangja végigkongott az üres étte-

remben — te túl fogsz élni engemet! Te olyan szívós fiú vagy, te túl fogsz élni engemet.

És mosolyogva és könnyezve dermedt vidoran megfenyegetett.

... Ady Endre, túlvilági, megdicsőült cimborám, az orvosi diagnózisod helyes volt, de ami az életet illeti, én azt tartom és velem ma már szinte minden magyar ezen a földön, amit Arany János írt tacitusi nekrológ gyanánt a szent öngyilkos Teleki Lászlóról: *Ady Endre meghalt?*

Ady Endre nem hal meg soha!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. január 29.

Juhász Gyula

12.

ÉN IS DEPUTÁCIÓZOM

13.

ÖN ÚRI EMBER...

14.

A KIS CUKRÁSZDA

Heltai Jenő a legfinomabb humorú és a legmelegebb kedélyű színpadi költők közül való: Grácia és szellem ölelkeznek írásai-ban, amelyekből egységes és határozott világszemlélet mosolyog felénk. Könnyes mosoly ez, a valódi humorista sajátja. Heltai Jenő lírikus a színpadon is, az élet kis embereiről és kis dolgairól beszél meghatott és elragadó hangon, mindent megértő és megbocsátó jószággal, sőt elnézéssel. Heltai Jenő a színpadon nem akar többet és nem akar kevesebbet, mint néhány meleg szeretettel meglátott és jellemző erővel megalkotott embert bemutatni és figurájukon és sorsukon keresztül éreztetni magát az életet, néhány alakja líráján keresztül a maga vallomását, a maga szívét mutatni meg a közönségnek. Sajnos, ez a közönség egyre jobban közömbössé válik a finomságok, a tiszta vonalak, a bensőséges érzések és gondolatok iránt és egyre jobban keresi a rikítót, az ordenárét, a hangosat, a külsőségeset.

A színháznak is kevés érzéke van a stílus és az intim szépségek iránt, így esett meg, hogy Heltai Jenő legújabb és legjobb vígjátéka, A kis cukrászda, az előadás Scyllája és a fogadtatás Charybdise között majdnem megfeneklett.

Herczeg Vilmos melegen emberi, színes és plasztikus ábrázoló művészete (Brémer cukrász szerepében) mentette meg a darab szegedi sikerét. Herczeg alakítása a legelső színpadokon is diadalmasan megállaná helyét, csupa élet és igazság, semmi túlzás és mégis hatásos, minden szava, minden mozdulata organikus része egy eleven egésznek. A többiek bizony meglehetősen gyönge keretet nyújtottak ehhez az erőteljes portréhoz, a harmadik felvonás nagy és mély lírájú jelenete egészen elsikkadt például. A közönség úgy fogadta a darabot, ahogy nálunk előkelő idegent szokás.

A rendezőről, valamint a boszorkányokról, szó se legyen!

Színházi Újság, 1923. február 3.

(j.)

15.

CSEVEGÉS

A mozi még nem találta meg eddig a maga saját külön Arisztotelészét, aki végérvényesnek látszó rendszerbe foglalja a film poétikáját, mint ahogy a sztágitírta bölcs ezt a műveletet az antik tragédiával megcselekedte, a hármas egység kánonját állítván fel, amelynek szerencsés félreértéséből a francia klasszikus tragédia megszületett. A mozinak még eddig nincsen kialakult esztétikája, hála Istennek, még semmiféle esztétikával sem áldották meg a tanárok és így nagyreményű jövő fejlődése a végtelen lehetőségek minden irányában biztosítva van.

A mozinak egyelőre még csak *irodalomtörténete* van, ha irodalomnak lehet nevezni azt a rövid és velős szcenáriumot, amelynek odavetett jelzései és utasításai alapján a rendező hadiparancsára és az operatőr jóvoltából ezer és ezer ember mozgásából és száz és száz millió váltakozásából megszületik a mozdíráma, hogy milliók és milliók látványául szolgáljon a világ összes városaiban.

A mozi története még igen fiatal, de jövője éppen ezért nagyon ígéretes. Hiszen alig tekint vissza egy pár évtizedre és a kezdet gyermekcipőiből máris a fejlődés szédítő szárnyaira

kapott föl, még azokat is megszegyenítve, akik a legjobb reménységgel voltak a tehetséges kezdő indulásakor. Nem oda ért, ahová gondolták és nem úgy, ahogy gondolták. Állandó meglepetésekkel szolgált, talán éppen azért, mert fejlődése természetes volt, a saját anyagszerűségének törvényeit követte, nem engedte magát eltántorítani és megmásítani sem a színháztól, amely fiatal vetélytársát látta benne, sem az irodalomtól, amely mindenáron meg akarta nemesíteni, fölemelni és átváltoztatni, mint ahogy a derék öreg vivőr a kokottokkal szokta. Nem, a mozi nem engedett se jobbra, se balra, a mozi csak ment előre, a mozi maga diktálta magának a tempót és ma már ott van, hogy valósággal egyetemes népművészet lett, a feltörekvő tömegek új gyönyörűsége, gazdag és friss, elementáris és univerzális szórakozása, multság és tanulság egyben.

Már-már azt hittük, hogy hamarosan és véglegesen lejárja magát. Abban az időben volt ez, amikor látszólag elérkezett fejlődésének csúcsára: versenyezni kezdett a színházzal, sőt hamarosan iramot is kezdett diktálni neki. Ebben a korszakában a mozi polgári drámákat játszott, kasírozott díszletekkel, érzelmes és izgalmas jelenetekkel, híres színészekkel, színpadi starokkal és dívákkkal és azt ambicionálta világszerte, hogy népies és népszerű színház legyen, ahol a *Kaméliás hölgy* szebben hal meg, a *Vasgyáros* külön szakállat visel, a házasságkötés és a házasságtörés körülményesebb, mint a világot jelentő korhadt deszkákon és kopott díszletek között.

Molnár Ferenc már hallani vélte a fehér vászon színes hőseinek beszédét és énekét is, de szerencsére mégis csak kiderült, hogy más a mozi és más a színpad és a film megint új utakra tért, kalandos utakra, hol az őserdők és felhőkarcolók és egyéb földi és égi egzotikumok és fantasztikumok világába, hol a világtörténelem legváltozatosabb és legrejtelmesebb, legpompázóbb és legvérengzőbb korszakaiba. A *monumentális* lett a jelszó, amelyet legutóbb az *intimitás* jelszava váltott föl. Nem véletlen, sőt egészen természetes és logikus, mondhatnám szimbolikus, hogy *Amerika* lett a film reneszanszának hazája és hogy a leggyöngédebb és legfinomabb *nouveau frissant*, a legemberibb és legigazabb propagandát is éppen a vadnyugat Amerikájának köszönhetjük. A mozi most ért el fejlődésének egy új és — úgy látszik — minden eddiginél jelentősebb és egyetemesebb forduló-jához. Az új művészet lassan, de biztosan kezdi megtalálni a maga céljait és eszközeit. Már nem csupán története lesz, nem-

csak múltja, de esztétikája is. Persze ezt nem Arisztotelesze fundálja ki, hanem Szofoklesze. A költő, aki filmen fejezi ki azt, amit Palladio kőbe formált és Shakspeare papírra vetett. A költő, akinek szeme földről az égbe, égből a földre villan és a mozi vásznán testesíti meg az eddig alaktalan gondolatokat és érzéseket. Griffithnek hívják ezt a költőt, vagy másnak, maga jön vagy egyszerre egész reneszanszot hoz magával: ez a közeljövő titka. Addig nagy várakozással, kíváncsisággal és izgalommal várjuk és nézzük a pergő filmeket, a robogó szenzációkat, a száguldó fantáziákat, a berregő csodákat, amelyek mintha a modern élet szédítő ritmusának tempóját jeleznék.

Minden mozi — mondja a homályos efezusi bölcs, a királyi Herakleitosz nyomán szabadon a mai demokrata filozófus.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. február 5.

Juhász Gyula

16.

IRODALMI INTERNÁTUS

A Tanítók Nemzeti Szövetsége — ha jól emlékszem erre az újabb alakulásra (azelőtt minden valószínűség szerint és a kor követelményeinek megfelelően Tanítók Szakszervezete lehetett) — igen szigorú elhatározást értelt meg magában legutóbbi táborozása alkalmából. (*A szittyák* ugyanis a régi jó világban inkább csak beboroztak, a mai zord időkben pedig már csak táboroznak.)

A TANESZ ugyanis javasolja, hogy azt a magyar frót, aki a nemzeti erkölcs ellen véteni próbált, egészen egyszerűen internálni kell. Hallod ezt hazám, hallod ezt Hunnia szerencsétlen szegény tollforgató legénye, lantpengetője és kaszakapa-kerülője? Eddig csak a Kisfaludy-, Petőfi- és a Pekár-társaságokból és egyéb asztaltársaságokból dobálták ki a *Móricz Zsigákat* és *Babits Miskákat*, akik hazafiatlan magatartást tanúsítottak, mert az átkos szovjet alatt is kenyeret kerestek és nem csókoltak kezét és nem hajtottak fejet legeslegifjabb Szász Károlynak és őfelsége Császár Elemérnek.

Ezután internálni fogják, aki az irodalmi közcsendet háborítja, aki pisszenni mer a költészeti közrend ellen, aki a nemzeti erkölcs ellen vét, vagyis magyarán, sőt szittyául szólva, aki szebben mer káromkodni, mint ahogy Kis Menyus imádkozik, aki különben destruál, mint ahogy Lehner Pista, Kranitz Lehel,

vagy Krenmüller Cecille konstruál és aki jobb hazafi merészke-
dik lenni — apage Satanás! — kurzusban boldogult Budavári
Lászlónál.

Eddig csak a siberekre és valutaspekulánsokra járt rá a rúd,
de most az írókra, költőkre és más tollasokra is sor kerül végre.
Örömmel illenek üdvözölni a bátor kezdeményezést. A kis or-
szág nyomorgó íróival eddig a kutya se törődött. Ott pusztul-
hattak el éhezve, fázva az országúton. Most legalább a TANESZ
figyelme felénk irányul és egyelőre internálni kívánják őket.
No nem mindet, hanem csak azokat, amelyek (igenis, szedő
uram, amelyek és nem akik) az úgynevezett szittya erkölcs ellen
vétenek. Nem tudni, az orgoványi mőres-e az irányadó ma már,
vagy majd a legújabbán keletkezett Szitttyák Tábora fog új
közéleti erkölcsi törvényeket hozni? Mindenesetre jó lesz sür-
gősen beszüntetni egy darabig a betűvetést, amíg az új „nemzeti
erkölcs” kódekszt meg nem csinálják.

Addig is egy igen alázatos és igen hazafias szavam volna
az igen tisztelt elemi urakhoz. Kérem szeretettel, nincsen egyéb
baj ma a kréta körül az elemi iskola tájékán, csak az, hogy még
nem internálták az irodalom egy részét? Olyan fényes eredmények
mutatkoznak mai napság a hazai népnevelés virágos kertjében
és hímes mezején, hogy mestraméknak nincsen jobb dolguk és
nincsen egyéb bajuk, hogy az irodalom személyes ügyeibe avat-
koznak?

Ha ez így van, valóban boldog náció vagyunk. Jut is, marad
is az érdeklődésből mindenre, csak attól tartunk, ha ez még
sokáig így megy tovább, akkor a Mészárosok és Hentesek Nem-
zeti Tömörülése a csillagászati naptár hazafias reformját fogja
kezdeményezni, míg a Bérkocsisok és Fuvarosok Hazai Standja
a nemzeti versidom visszaállítását fogja szorgalmazni. Kiki ma-
radjon talán mégis a maga ABC-jénél, a tulajdon kaptafájánál,
a saját vadászterületén, hiszen ha már üldözésről és megtorlás-
ról van szó, az igen tisztelt pedagógusok egy részének volna
e téren elég mondanivalója!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. február 5.

Gyulai

17.

FARSANG VAN...

Dávid hajlékában, az Emkében üldögéltem és szép csöndesen szemléltem, hogyan öregszem. Valamikor a tükörben néztem ezt, az első ősz hajszálat keresgélve, később pedig akkor jöttem rá erre a szomorú valóságra, amikor egy húszéves színésznő nem akarta komolyan venni a vallomásomat. Most már túl vagyok az ilyen meglepetéseken, most már az mutatja az öregedést nekem, hogy körülöttem egy új generáció telepedett az asztalomhoz, fiatal írók, költők, húszévesek és még csak nem is húszévesek. Manapság hamarabb nőnek a zsenik és a talentumok, mint az én időmben, amikor szinte kötelező volt legalább is a középiskolai érettségi, sőt az egyetemi végzettség is. Ma a költő az első hosszú nadrágjával együtt kiadja az első verses könyvét is, lehetőleg Juhász Gyula előszavával. Ez, ha nem használ is, de semmiesetre sem árt, mert az öreg Juhász szereti a fiatalokat, mivel maga is volt egyszer fiatal, amit a többi öregek nem mindig mondhatnak el magukról. Az előszó már valósággal kedvenc műfaja lett az öregnek, akár a róla kritikát íróknak a nekrológ.

Olyan érzésem van, ahogy elnézem őket itt az asztalomnál, mint a vén ivónak, aki lassan, de biztosan pityizálva a sarokban, gyönyörködik a surbankó legénykékből, akik egy hajtásra fenékgig akarják üríteni a kancsót, és mámorosak lesznek egy pohár bortól, hiszen nincsen nagyszerűbb és veszedelmesebb mámor ezen a teremtett és elrontott világon, mint maga a világot megváltó és megvető fiatalság. Hallgatom, ahogy beszélnek az expresszionizmusról, az egyedül üdvözítőről, mint ahogy mi annak idején az impresszionizmusról beszéltünk. Úgy ülök ott, mint a siralomházban, de ők emberségesen vigasztalnak, hogy ne féljek, engemet kímélni fognak. Most Szabó Dezső új könyvére, a *Panaszra* kerítik a sort. Én csak hallgatok és szépen lejegyzem, amit mondanak, részint mert igen jellemző, részint mert így egy csevegést megtakarítok magamnak.

— Ugye megmondottam, hogy Szabó Dezső csak alszik, de nem halt meg? Úgy csinált, mint a tűzokádó, egy évig pihent, azután kitört. Most elöntötte lávájával az egész kurzuspolitikát és kurzusirodalmat. Ami csalódás, keserűség, harag, gyűlölet, indulat és gúny három esztendő óta felgyülemlt a lelkében, azt most egyszerre kitálalta magából, elsöpörve egy csomó közéleti örömlégnyt és irodalmi senkit.

— Igen, akik ezután még jobban fognak élni és virulni, érvényesülni és harácsolni, mint eddig, hiszen Szabó Dezsőt félig bolondnak nyilvánítják, mert tisztára bolond is az ma, aki kerülés és köntörfalazás nélkül, azon pucéron és kereken kimondja az igazságot, mint ahogy Szabó Dezső tette.

— No de a zsidókkal szemben se lett udvariasabb, mint három év előtt volt. Ma éppen oly vad antiszemita, mint akkor. Legfeljebb a svábokra meg a tótokra még jobban haragszik, kivált ha főrendiházi főszerkesztők és volt összekötő miniszterek!

— Nem vetted észre, azokat marja és égeti a legádázabb és legőszintébb kéjjel, akikkel három esztendő előtt elindult az új honfoglalásra. (Igaz, vannak közöttük olyanok is, akikkel öt esztendő előtt a forradalomba indult.) A sváb Boulanger, aki a forradalom legsnájdigabb politikusának indult és akinek annak idején följánlotta ellenirodalmi szolgálatait. Már régen megállapította róla, hogy a művelt nyugaton még sofförnek se volna való, nemhogy politikusnak. Azután alaposan megtépázza az új magyar Corday Charlotte (azaz Cecile) magyarságát is, nem is beszélve Danton szerzőjéről, akit, gondolom, Repák Janóként emleget, és akit kegyetlen és keserű iróniája elsőosztályú érdemkeresztjével tüntet ki minden lehetséges és lehetetlen alkalommal.

— Nekem nagyon tetszik, sőt őszintén szólva imponál is ez a meztelen őszinteség. Évek óta nem hallottunk ilyen oroszlánbögést a magyar dzsungelben, ahol nagyon elszaporodtak a kis, kártékony férgék, a törtető senkik, az érvényesülő vakondok, a széllelbélelt lajhárok, a hüllők és a fiahordók. Hallatlan méreteket kezdett ölteni az álszenteskedő köpenyeforgatók ágálása. Minden hólyag Jupiternek akarta felfuvalkodni magát és éppen ideje, hogy megint előállott Szabó Dezső és swifti gúny maró tújével egy kicsit beleszúrt egynéhány hólyagba.

— Ne félj, majd felfújják őket megint. Sajnálom Szabó Dezsőt, mert annyifelé harcol, hogy okvetlenül el kell esnie. Nálunk,¹ ahol a kis, ötvenperces igazságokkal fejbe lehet kólintani néhány szegény ténférgőt és ki lehet érdemelni néhány hatalmon lévő, birtokon belül uralkodó potentátnak erre-arra hajladozó és ingadozó kegyét. Az olyan igazságok divatosak ma nálunk, amelyekkel hivatalosan elismert és titokban támogatott ellenzéki is lehetsz és amellet a magad jól felfogott érdekében is kijárod azt, ami kijár neked. Kacsintani kell itt jobbra, balra, kétoldalra és nem harcolni egy világ ellen, amely azért olyan erős, mert tudja, hogy nemsokára vége lesz!

— Hanem az már mégis csak sok egy kicsit a jóból, ahogy az *Elsodort falu* szerzője helyenkint önmagát ünnepli. A *Csodálatos élet* című regényének például külön tanulmányt szentel és megállapítja, hogy körülbelül ez a műve a teteje a magyar irodalomnak. Kemény Zsigmondot egy kicsit unalmasnak találja (Kuthy Lajost jobban szereti, mert az antiszemita), de a *Csodálatos élet* annyira tetszik neki, hogy minden éjjel két órakor felébred és azt olvassa.

— Mit csináljon, szegény Szabó Dezső, ha más nem akarja olvasni? Pekár, ha ugyan ő is ébredni szokott éjjel, bizonyosan Császár Elemért olvassa (attól legalább nem gyötri álmatlanság), Kószó István valószínűleg az *Éducation sentimentale*-on szenderedik el, míg Kelemen Béla Benvenuto Cellini önéletírásán lelkesedik. Miért ne írjon Szabó Dezső elismerő kritikát a saját Csodálatos életéről, mikor a kutya se vette észre a szépségeit a hivatalos kritikusok közül? Nálunk van hely és pedig három hasáb is, ha kell, lord Curzus Swindler beszédének méltatására, van hely és pedig négy hasáb is, ha kell, Tompaszögi Frici művésznő nyílt és rejtett bájainak föltárására és van hely, ha kell, egy egész lepedő, az abádszalóki beszámoló pohárköszöntőinek kommentárjaira, de a nagy világon egy pár soron kívül nincsen hely egy magyar lángész magyar alkotásának elismerésére.

— És magának, kedves Mester, hogy tetszik Szabó Dezső Panaszja?

— Köszönöm kérdését, jól — válaszoltam, míg körülöttem vígan muzsikált és harsogott a — *Csönd*...

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. február 12.

Juhász Gyula

19.

HAMLET SZERZŐJÉNEK

20.

CSALJ MEG ÉDES

Olyan ritkán olvas ma az ember a jelen krónikaiban olyan valamit, ami vigasztaló, vagy fölemelő. Új barbárság kora szakadt ránk és még csak az a reménységünk sincsen, hogy ezek az új barbárok a jövődő kultúráját egyenetlik, mint a nagy népvándorlás idején, amikor friss vért hoztak a haldokló római impérium petyhüdt és fertőzött ereibe. Ó, nem, ez a mai barbárság kivénült és elrothadt civilizációnk tünete, a nyugati kultúra *facies hippocraticája*. Ez az új barbárság maga alatt vágja a fát, a saját ereit hasítja föl, a tulajdon sírját ássa és önnön epitáfiumát készíti. *Vezess új útra, Lucifer!* — kiáltják a kiábrándultak és a megcsalatkozottak, de minden jel azt mutatja, hogy itt többé nincs kiút! *A párisi jósnő*, aki — utólag olvasom — megjövendölte a világháborút, igen keserves dolgokat tartogat 1923-ra. Nagy árvizekről, földrengésekről beszél, óriási sztrájkokról és új háborúról, amelyben Kelet Nyugattal megütközik és Kelet fog győzni, a nyugati világ pedig összeomlik. (Remélem, mi magyarok Keletnek fogunk számítani!) (János Jelenései jutnak az eszünkbe, a patmosi látnok apokaliptikus víziója, de eszünkbe jut az is, hogy ugyanazt, amit a párisi sibilla megjövendöl, már a tudomány nyelvén Oswald Spengler és számos társa régebben megmondotta.

Mégis, mielőtt az *özönvíz* eljön (az *özön vér* után), mulassunk egy kicsit olyan dolgoknál, amelyek valahogy azt sejtetik, hogy lesz még egyszer ünnep a világon, hogy maradt még néhány szép gondolat, nagy érzés, amelynél érdemes elidőzni, néhány virág a romok között, amely ránk mosolyog, néhány repkény, amely a remény zöldjét csillantja meg nekünk. Az újságokban olvasom, hogy *Capri* polgármestere a népszövetségnek följánlott egy ódon kolostort a szigeten, a világ összes országai legkiválóbb íróinak, művészeinek és tudósainak — menedékkül. Mint ahogy az antik világban asilum volt a templom. A gondolat egyszerűen gyönyörű, olyan finom és nemes, hogy én mindjárt ezt a polgármestert is ajánlanám a népszövetségnek egy betöltendő helyre, mert akinek mai napság ilyen eszméi vannak, az lehet rossz polgármester, de hogy jó poéta, annyi szent. Az a kolostor valaha, a középkorban karthauzi barátoké volt, szent Bruno fiaié, akik örökös hallgatást fogadtak. Most tehát olyan

testvérek jönnének bele, akik örök hirdetést fogadtak, az igazság, a szépség, a jóság örök hirdetését. A mi nagy és lélekben nemes bárónk, Eötvös József Karthausijának hőse, a tizenkilencedik század elejének törekvéseiben és ideáljaiban megcsalódott Gusztáv is ilyen kolostorba vonult, hogy a munkában és a szeretetben találja meg a vigasztalást, amely csak az önzőnek nem jut osztályrészül e földön. A nagy firenzei száműzött, a *Commedia* költője is egy klastrom kapuján zörgetett, hogy nyugodtan megírhatta túlvilági vízióit. Balzac fehér csuhában, gyertyák fénye mellett örökítette papírra a *Comédie Humaine*t. A magány és a művészet édes nővérek és Flaubert éppen olyan remetéje volt az írásnak, mint szent Antal a vallásnak.

Nem tudom milyen sorsra jut a capri-i podeszta memoranduma, de ennek a mi pusztuló, vesző világunknak talán legszébb utolsó gesztusai közül való volna, ha mégis csak valóra válnék. Én már látom is őket, a kiválasztottakat, amint a kolostorban a költészet és a tudomány breviáriumát mondják, a jövő zsoltárait éneklik, az élet ünnepi asztalához ülnek. Elsősorban dicső testvéreimre, a költőkre gondolok. Maeterlinck, a kis Belgium nagy álmodója, a kertben sétál, méhek és virágok között. Szép költőfeje deresen mosolyog a tavaszban. (Nem minden költőnek van költőfeje. Maupassant például olyan volt, mint valami tekintélyes hentes, Flaubert nemkülönben, Babits Mihályt cigányzenésznek nézték a szegedi kávéházakban.) Wells, az angol irodalom követe a csillagokat nézi, a vörös ragyogású Marsot és a Föld jövő konstellációján elmélkedik. Knut Hamsun, az éjszakai, a tengerparton kószál, a végtelen vizeket kémleli és azt a másik végtelenséget, amely az emberi szív mélységeiben háborog. Anatole France otthon van a kolostorban, a középkorban, ő mindenütt otthon van, tőle semmi emberi sem idegen, Terentius és Goethe mondása szerint. Gorkij szintén hazajött ide, hiszen élete legszebb és legderűsebb napjait (annyi nyomorúság és ború után) itt töltötte, a tirrhéni tenger kék csodáján, ahol egykor Tiberius császár kéjlaka állott és ahol, úgy lehet, a vérengző imperator éppen fácánpecsenyét evett és falernumit ivott abban az órában, amelyben a Golgotán a Názáretit epével és ecettel itatták. Hauptmann, a német, tovább szövegveti a régi álmokat, amelyeket a germán fenyő a délszaki pálmáról kezdett, amelyek már a középkor zivataros századaiban Itáliába hajszolták a normannokat és a Hohenstaufokat

és később Rómába úzték a Tasso költőjét és Velencébe vitték meghalni Richard Wagnert.

Es a szegény magyar költő? A kis ország nagy fia? Azt hiszem, jobb erre nem is gondolni. Ha a mai hivatalos tényezőkre bíz-
nák a választást, egészen bizonyos, hogy Móricz Zsigmond,
Szabó Dezső, Babits Mihály, Karinthy Frigyes, Kosztolányi
Dezső, Tóth Árpád, Szép Ernő, Szomory Dezső, szóval a válasz-
tottak java, kimaradnának a jelölésből. Capri szigetén egy olyan
magyar „író” úr üdülne, aki csak annyiban jelentene nyereséget
a hazai irodalomnak, *hogy jó távol lenne tőle*. De hiszen ezt a mi
hivatalos nagyságaink itthon is, akaratlanul is, megcselekszik.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. február 19.

Juhász Gyula

22.

EGY KIS METEOROLÓGIA

23.

A SZÍNHÁZI NÉZŐTÉR

24.

CSEVEGÉS

Móra Ferenc új könyve: *A festő halála* azok közül az írások közül való, amelyeket nem akar letenni kezéből az ember, amíg végig nem olvassa. Olyan ez a könyv, mint valami napsütéses és kanyargó gyalogösvény, amely kivisz bennünket a város zajából és bajából, virágos réteken, kis kerek erdőkön vezet keresztül és betart a faluba, ahol az ősi templom ajtajában bárányok legelnek és öreg táltosok keresik, kutatják az anyaföld áldott ölében az Atilla király kincsét. No azért nem kell félni, emberek, modernek, hogy falun vagyunk, bicebóca virágok és egyszerű lelkek között, mert urbánus és humanista szellem kalauzol bennünket mindvégig, a könyv minden lapján, akiről ugyan azt írták, hogy Mikszáthba és Gárdonyiba oltott Jókai, de éppen annyi okkal és joggal mondhatnád, hogy Anatole Franceba

oltott Tömörkény, mert hiszen az olyan nem fontos, mikor valakiről van szó, akinek saját hangja és tulajdon arca van, jellemző és megkülönböztető irodalmi fiziognómiája, mint Móra Ferencnek, akit minden soráról meg lehet ismerni és akit nem lehet többé elfelejteni.

És ami nekem ebben a kedves és okos könyvben a legnagyobb és legteljesebb gyönyörűséget okozta, az éppen *Móra Ferenc magyar nyelve*, ez a próza, amelynél tisztább és teljesebb magyarságút ma nem beszél egyetlen élő hazai szerző sem. Szinte páratlanul áll ez a szeplőtelenül szűz magyar nyelvi kincs, amely a Móra Ferencé, különösen napjainkban, amikor sokféle szellemi leromlásunk révén meglehetősen bitangságba került és siralmas árvaságra jutott a nyelvünk, amelyben él a nemzet, a régi példaszó szerint. Meg kell vallanom, engem sokszor vérig bosszant, halálosan elkeserít az a lelketlen brutalitás, ahogy ezzel a mi édes nyelvünkkel tanulatlan és bárdolatlan tollforgató szegénylegények elbánnak, kitekerve nyakát, betörve bordáit, kifacsarva tagjait, meggyalázva és megcsonkítva az ártatlant. Pokolgépes merényletek ezek a legbecesebb és legféltettebb értékünk ellen, az embernek eláll a szeme, szája, amikor intranzigens sajtóorgániumokban látja, hogy rendszert csinálnak a határozott névelő elmellőzéséből, amivel — úgy látszik — a halszagú finn atyafisághoz akarnak közeledni.

Persze Simonyi Zsigmond nem vigyáz többé, eltették láb alól az oktalan vádak és gyanúsítások mérgezett nyilai és persze, ma elég, ha valaki féltéglával veri a mellét, hogy ő magyar, nem egyszerűen csak magyar, mint például a régi magyarok voltak, hanem fajvédő és turáni, keresztény és nemzeti, igazolt és kinevezett magyar. Hogy a helyesírás és a helyes magyarság krétája körül bajok vannak ezekben a mai írásbeli dolgozatokban (tartalomról és formáról talán most ne beszéljünk), attól már nem fáj feje az újmódi tollforgatónak, aki csak azért lépett erre a kapakaszakerülő pályára, mert a töltőtoll mégis csak könnyebb, mint a kézigránát. De ne kalandozzunk el ezekre a sivár mezőkre, ahol fű nem terem és gondolat se terem, hanem maradjunk meg azon a napos és hímes gyalogösvényen, amelyen Móra Ferenc vezet bennünket, ősi és új szépségeit mutogatva nyelvünknek.

Móra Ferenc prózája a kiteljesedését jelenti a népies-nemzetinek, amely nála magába fogadta és be is olvasztotta az urbanitás stílusát és ezzel egy egészen egyéni veretet kapott, amelynek

külön ereje és bája teljességgel Móra Ferencé. Régi nyelvünk szépségét és gazdagságát éppen olyan pompásan ismeri és alkalmazza *A festő halála* írója, mint a népi nyelv illatos virágait és ízes gyümölcseit. És az ő és új írások, a hazai és idegen kultúra minden megnyilatkozása helyet találnak ennek a prózának kameáin és gemmáin. Ha tanulni lehet a nyelvet, akkor én Móra Ferenc mesteriskolájába küldeném és pedig sürgősen és szorgalmasan, ezt az új nemzedéket.

Sok más jelességéről és szépségéről, érdemességéről és érdekességéről nem beszélve, stílus dolgában *az idegen áfium ellen való orvosság* Móra könyve, gyönyörűség és tanulság, vigasztalás és büszkeség. *A festő halála* költője ugyancsak nem mondhatja el Révai Miklós után korának annyi hivatalos és választott írno-kával: Nescimus Hungarice loqui.

Mert ő igazán tud...

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. február 26.

Juhász Gyula

25.

IGAZOLOM ZSIRKAYT

26.

A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG

27.

CSEVEGÉS

A Dugonics-Társaság múlt vasárnapi közgyűlésén, amikor a pénztárosi jelentésre, a zárszámadásokra, a költségvetésre, szóval életbevágó irodalmi problémákra került a sor és Lippay György dr. tagtársam élénken figyelni kezdett, én, uram és elnököm bocsá, szép csöndesen és óvatosan, hogy csak Móra Ferenc lássa meg, kisompolyogtam az igazgatói irodából, amely egyébként a szegedi kultúra főhadiszállása és kirepítő fészke. Még a félig elszívott Pannóniának se kegyelmeztem (amelyet a magyar néphumor igen találóan Hegedűs-metéltnek kereszt-

telt, mint ahogy Kun László szekerének nevezték a régi rossz időkben a gyalogfuvert) és a számok előtt, amelyekhez annyit értek, mint hajdú a harangöntéshez, vagy Szeged városa a templomépitéshez, elmenekültem a képtár hűvös termeibe, ahol egyszerű és célszerű szegény emberek és magyarok nézdegéltek a szegedi nagy árvizet Ferenc Jóskával, a magyarok bejövetelét Tisza Kálmánnal, a különféle kuruc és labanc elődök olajba festett arképeit, a bűnbánó, bár még mindig gyönyörű aktot mutató Magdalénát és Munkácsy Mihály butéliás pincérlányát.

A népek meg-megállottak egy-egy kép előtt és a búcsúvezetők kellő történelmi magyarázattal szolgáltak a tudatlanoknak és értetleneknek. Hiába, mindig akadnak okos és fölvilágosult emberek, akik tudásuk gyertyáját nem rejtik véka alá, és a maguk körében önzetlenül és díjtalanul végzik a felnőttek oktatását. Például Csók István sokat vitatott nagy festménye előtt, amely Báthori Erzsébet egyéni akciójának állít örök emléket, így sóhajtott föl az egyik önkéntes népakadémikus:

— Hiába, azért mégis csak szép asszony volt ez a *Szilágyi Erzsébet!*

Thorma János nagy vásznánál, amely Krisztust ábrázolja tanítványai körében, ezeket hallottam egy alkalmi oktatótól, aki családjának mutogatta a képet:

— Az ottan a Pétör, amaz pedig mellette a Pál. Ez itt az egyik Judás, az pedig a másik. Az pedig, az a görbe orrú, szakállas, az a *Jakab!*

A képmutatók tanításait megelegelve immár, megint csak bementem a Dugonicsok gyűlésére, gondoltam, már végére érhetek a számoknak és jön a dolognak engem leginkább érdeklő oldala: az új tagok megválasztása. Mert egy igazán igazi íróról volt szó, akinek az irodalom nem jelent ugyan se állást, se rangot, de akinek ez legbensőbb szívügye és nem akartam, hogy egy szavazattal is kevesebbet kapjon. (Mert eggyel így is kevesebbet kapott, mint a tudósok és tanárok.)

Réti Ödönről volt szó, aki regényeket és elbeszéléseket írt egy folyóiratba, amelyet mostanában konstruktív embereknek nem illik olvasni. (Hiszen azelőtt se nagyon olvasták, de akkor még ez nem ment külön érdemszámba, mint meggy mainapság), Réti Ödön nem azért írt annak idején ehbe az irodalmi folyóiratba, mintha destruktív lett volna (igazi író sohase destruál, hanem alkot és teremt, folytatja azt, amit a jó Isten a maga

gyönyörűségére annak idején megkezdett, mert hiszen az Isten lelke dolgozik benne is), hanem azért írt Réti Ödön a Nyugatba, mert ez a modern magyar revű volt az, amely a valódi tehetségeknek, a komoly értékeknek a maga idejében a legszívesebben és minden protekció nélkül teret engedett, utat nyitott és kalapot emelt. Ez pedig nagy szó volt még akkor is, a régi jó világban, amikor a politikai és egyéb társadalmi mellékttekintetek nem nehezítették meg a tehetség érvényesülését, mint most.

Réti Ödön olyan szerény, olyan csendes, olyan finom és filigrán ember, annyira befelé él és dolgozik, hogy egyáltalában nem csodálkozom az ismeretlenségen, amely nevét és műveit ma még (és ma jobban, mint tegnap) körülveszi. Hogyisne, egy író, aki nem tartozik semmiféle párthoz, aki nincsen benne semmiféle szövetségben és alakulatban, semmiféle mozgalomban, csak nézi a maga szemének objektív lencséjén keresztül és a maga szívének szubjektív hangulatán át az életet és igyekszik annak képét adni, minden különösebb tendencia nélkül: valóban szép, hogy mégis észreveszik néha és egy híján rászavaznak egy irodalmi társaságban.

Réti Ödön a mai magyar elbeszélő irodalom egyik legerősebb és legönállóbb embere, aki az öntudatlan paraszti lélek állati mélységeit és az öntudatos „úri” lélek szubtilis örvényeit egyaránt biztos művészettel tudja ábrázolni, akinek írásaiban a *naturalizmus és szimbolizmus ereje és finomsága* egészen egyéni módon, a maga hangján egyesülnek. Nem akart ez a hirtelenül jött „ismertetés” más lenni, se több, se kevesebb, mint a figyelem fölhívása valakire, akivel nagyon mostohán hánt el eddig a hivatalos irodalom és a magyar közönség egyaránt és akit a Dugonicsok gyülekezete igen helyesen és okosan választott most (bár kissé megkésve), a tagjai közé. Végre megint egy író, akivel önmagát tiszteli meg a Társaság és aki nem tekinti révnek a helyet, ahová befutott, hanem csak állomásnak *új vizek, új horizontok, új alkotások felé!*

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. március 5.

Juhász Gyula

Az irodalom a legnagyobb betegség annak, aki tehetségtelen. Én sok szerencsétlen betegét ismertem és legtöbbször meg is állapítottam, hogy az illetők gyógyíthatatlanok. A legfőbb baj az, hogy maga a beteg nincsen tisztában állapotával és azt hiszi, hogy őt nem értik meg, félreismerik, hogy elnyomják, nem engedik érvényesülni. Egy kollégám az Isten háta mögött, a tót hegyek között, például szentül meg volt győződve róla, hogy az egész pesti irodalom, ahogy ő már akkor, a háború és a kurzus előtt mondotta, a zsidók ellene dolgoznak. Mindenáron azon vannak, hogy írásai ne jelenjenek meg, hogy eszméi és gondolatai ne lássanak napvilágot. (Holott nem is voltak szegénynek eszméi és gondolatai.) Ő maga humoristának tartotta magát, pedig csak egy humoros volt benne szerencsétlen külsején kívül, ami bennem mély emberi részvétet ébresztett, az utcai suhancokban pedig röhögést, mondom csak egy humoros volt benne: a fontoskodás, amellyel írásairól beszélt, írásairól, amelyekben sorrendre gombostűhegyre tűzte a falusias kisváros embereinek viselt dolgait. Bizony nem volt könnyű dolga a jábornak, mert a helységben a születéseken és halálásokon kívül egyéb mozgalmak évszámra nem igen akadtak, a születések és halálok is ritka események voltak abban az időben, a Nagy Halál évada előtt. Derék kollégám minden íróra görbe szemmel nézett, különösen erősen gyűlölte Anatole France-ot, akit úgy látszik, a vele ellenkező, téves irányzat vezérének tekintett. Persze irodalomtörténetet tanított a szegény kis szlovákoknak és ahogy az évek elhaladtak fölötte, egyre mélyebb fájdalommal és egyre titkosabb keserőséggel érezte, bár diszkrétén hallgatott erről, hogy ő aligha kerül már bele élve az irodalomtörténetbe. (A halála után még egy kissé reménykedhet. Bátorító példákat tudott erre nézve, hálás utókorra gyakran tett célzásokat az óráin és ha egy-egy versem megjelent a bűnös pesti lapokban, arról beszélt, hogy vannak kérészéletű művek, amelyek a divatot szolgálják.)

Az ilyen irodalmi betegek aránylag túrheterők. Kellő ápolás, jó bánásmód és megfelelő környezet még ki is gyógyíthatja őket. Mondjuk, megházasodnak és akkor örökre elmehet a kedvük a poézistól. Mondjuk, kinevezik őket valaminek vagy disznókat hízlalnak és egészen rendes közönséges emberek válnak belőlük. De vannak gyógyíthatatlanok és javíthatatlanok. Ezeken nem fog semmi, se jó szó, se goromba tett, ezek mindenáron érvényesülni akarnak és ha írók még így se lesznek, de legalább fölviszik a képviselőségig. A múlt napokban egy intranzigens keresztény és nemzeti hangadó valósággal magából kikelve szörnyülködött előttem azon a szörnyűségen, hogy Zsirkay János, akit ő római jellemnek és hajthatatlan hősnek tartott, csakugyan megírta alázatos felkínálkozó levelét a szegedi szovjet direktóriumnak. *Én nem csodálkoztam.* Én tudtam erről a levélről, én mindent tudtam és hallgattam akkor, amikor Zsirkay János, mint a kereszténység és magyarság szegedi szellemi vezére hatalma tetőpontján engem vádolt és fenyegetett, fölöttem ítélt és ellenem tüzelt, akkor amikor ez a játék nem habra ment, de életre-halálra. Én hallgattam, mert én meg szoktam válogatni az ellenfeleimet. Barátom lehetett Zsirkay János, mert én nagyon demokratikus érzésű férfiú vagyok, de, bocsánat, hogy kívül álljak ki a porondra, azt mégis csak magam határozom meg.

Én jól láttam és ma még jobban látom tarpai Zsirkay Jánost, aki szintén irodalmi beteg és aki *Közönséges Polgárból*, ha török, ha szakad, de *Közéleti Tényező* akart lenni. Mivel az Irodalomhoz tehetség kell, ami nála erősen hiányzik, rávetette magát a Politikára, amihez viszont egyáltalában nem muszáj a tehetség, hiszen csak körül kell nézni a mai közéletben, kik kiabálnak és érvényesülnek a legjobban? Zsirkay János egyébként igen egészséges ember, jó gyomra van, nincsenek rossz álmai, csupán az irodalom betegsége bántotta kicsi korától. El kell olvasni újabb írásait, például a regényeit, mert ilyeneket is ír, például az Új Barázdában, és a vak is látni fogja, hogy ez az ember nem tud írni, hogy nincsen se eredeti mondanivalója, se valamilyen formája, se stílusa, ő, főleg stílusa nincsen. Lapos banalitás az, amit mond és ahogyan mondja. Az Isten is — nem írónak teremtette. De benne is dolgozott az üldözési mánia, amiért nem adták elő a darabjait. Így lett ő antiszemita, forradalmár, ellenforradalmár, kommunista, keresztény és nemzeti és így lett ő követ Tarpán. Csak író nem lesz soha!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. március 12.

Juhász Gyula

A halhatatlanság se egyforma és nekem nagy a gyanúm, hogy a halhatatlanság sem egészen örök életű. Szegény jó Lányi Ernőnek meg kellett halnia, hogy megtudjam végre, ki a szerzője annak a gyönyörűen borús magyar nótának, amely úgy kezdődik: *Elmegyek én, de nem tudom, hova?* és amelyet egyszer, a háború vége felé, egy szomorú intézetben egy megrokkant lelkű tanító énekelt, az elmebetegek kék és fehércsíkos köntösében, a falnak fordulva, mint valami dervis és én órák hosszat hallgattam a dalt, amellyel ez a szerencsétlen testvér a szenvedésben a lelkétől búcsúzott, az életétől, mindentől, mindörökre. Lányi Ernő halhatatlansága azokban a nótáiban van, amelyeknek sohase kérdeztük a szerzőjét, mert egészen nyugodtan elhittük, hogy ezek a legnagyobb költő, a nép ajkán termettek, hogy rózsabokorban jöttek a világra és hogy a kollektív lélek termései, bár hiszen ma már jól tudja az, aki a népköltéssel foglalkozik, hogy bizony minden ilyen virágnak meg van a maga kertésze, ha mindjárt nem is jelentkezik.

Most, hogy a centenáriumok esztendejét éljük, a visszatérő nagy égi fényességek mellett szinte alig akarták észrevenni azt a dátumot, — (el is felejtkeztek róla sokan azok közül is, akiknek pedig az emlékezés volna a mestersége és a kötelessége), amely *Pákh* Albert születésének százados fordulóját jelenti. *Pákh* Albert: vajon hány embernek, vagy mondjuk, hány olvasónak mond ez a név puszta névnél többet, valamit, ami a szívet megdobbantja, az elmét gondolatokra gyűjtja. *Pákh* Albert, ez ma még annyit se mond a legtöbb embernek, mint például *Kerényi Frigyes*, mert erre legalább mindenkinek, aki irodalmat tanult, eszébe jut az erdei lak, vagy *Tompa* gyönyörű levele a kibújdott barát után. *Pákh* Albertnek látszatosan csupán a neve maradt meg, csak a neve lett halhatatlan és ez a név is csak azért, mert *Petőfi* nevének fénykörébe került, azt a bizonyos egy telet *Debrecenben* együtt töltötték és már előbb is és még később is

összehozta őket a vándorlegények sorsa. Pákh Albert írásaira már nem emlékezik ez a nemzedék, az iskolákban nem kell olvasni őket és a maturáns diák nyugodt lélekkel összetévesztheti Pálffy Alberttel, aki szintén író volt és szintén kortársa Petőfinek.

Pedig ez a derék és érdemes Pákh Albert igen értékes tehetség volt, eredeti, egyéni vonásokkal ékes, a magyar humoros és szatirikus irodalom egyik legkülönb művelője. Abban a korban, amely a diadalmas és divatos francia romantika keresett pózai-ban tetszelgett, a színpadias föllépés, a szónoki pátosz, a holdvilágos érzélgés, a sújtásos és vitézkötéses honderű idejében ő a természetességet, a józanságot, az igazságot magyarázta és gyakorolta és ebben még magának Petőfinek is leckét adott. Az irodalmi szalonok, a szobaköltészet levegőjében, amely honunk szebblelkű hölgyeit elbódította, amely arszlánokat és delnőket nevelt, Pákh Albert a hétköznapi élet felé fordult éles és gúnyos tekintetével és a szürkeség színeit és hangulatait kezdte festegetni. A lehetetlen és hihetetlen romantikának görbe tükröt mutatott és bátor fintorral figurázta ki az irodalmi hazugságokat.

Sajnos, alig írt egy kötetre valót, fiatalon megrokkant egészséggel tengette végig életét és legnagyobb és legmaradandóbb alkotása végül is egy lapalapítás lett, amellyel egész hosszú sor magyar generációnak adott szellemi gyönyörűséget és tanul-ságot. Pákh Albert csinálta meg a magyar *Gartenlaubet*, a *Vasár-napi Újságot*, még pedig úgy, hogy az tartalomban és formában egyaránt sokkal különb lett, mint német testvére és mindenek-előtt magyarság dolgában elsőrendű.

E sorok írójának első olvasmányai között szerepelt ez a nagy nyugalomú és terjedelmű újság, címlapján a boldog béke derűs és idilli képeivel, *az olvasó paraszttal*, amely ábra mind a mai napig csupán jámbor óhaja maradt a szegény, jó Pákh Albert-nek, az első szerkesztőnek. (Bizony, ha a magyar paraszt olvasna, akkor nem kellett volna kimúlania Pákh Albert alapításának éppen mostanában, amikor állandóan kultúrfölnyről szaval minden lelki analfabéta és akkor nem kellene befagynia minden-féle magyar irodalmi törekvésnek és vállalkozásnak és nem kel-lene a legkülönb magyar íróknak és éppen a legmagyarabbak-nak vagy éhen vesznie, ha irodalomból akarna megélni, vagy idegen piacot keresnie.)

A *Vasárnapi Újság* nevelte évtizedeken keresztül a magyar középosztályt és úgy látszik — a jel legalább azt mutatja —

hogy a magyar középosztály már nem tudja a hetilapját el-
tartani többé. Ez bizony nagyon tragikus dolog, és igen fájdal-
mas kilátás a jövőre és a Petőfi és Madách centenáriumi ünne-
pések fénye és pompája mellett komor árnyékot vet a szegény
Pákh Alberté, akinek halhatatlansága, az újságja, éppen most
halt meg, amikor a szülőapja százesztendőős lett.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. március 19.

Juhász Gyula

33.

BESZÉLTÉM A MESTERREL

34.

AZ ELŐZETES CENZÚRÁT...

35.

A TAVASZ TÜNDÉRE...

36.

CSEVEGÉS

37.

GÖRBE TÜKÖR

38.

A SZÍNHÁZ JÖVŐJÉRŐL...

39.

CSEVEGÉS

40.

ÁPRILIS

41.

EGY FESTŐRŐL

42.

CSEVEGÉS

Miről csevegjek, nyájas olvasóm, aki zordon eltökéléssel nézel a bizonytalan holnap fenyegető gondjai elé, amelyek fölfordulással és elnyeléssel ijesztgetik keserves kis egzisztenciádat, amelyet a nagy háború és elvetélt forradalmak még meghagytak számodra, mint az utolsó deszkaszálat a hajótörés? Miről csevegjek, nyájas olvasóm, aki dühös vagy erre a világra, amely a lehető legrosszabb világok legrosszabbika, mióta civilizáció és kultúra van ezen a földön? Szeretném megvigasztalni valami széppel vagy jóval, de legalább valami igazzal halálosan elfáradt és elcsüggedt lelkedet, de sajnos, én nem vagyok az a bajazzó, aki bukfcet tud háynyi és tótágast tud állani, miközben a szíve vérzik és utolsó reménysége haldokol!

Cseveghetnék neked emberekről és dolgokról, amelyek ma éppen úgy nem érdekelnek, mint amilyen jól mulattam vagy bosszankodtam volna rajtuk rendes időben, amikor nem kellett minden nap, minden órában azon aggódnom, hogy a következő percben hány százalékkal emelkedik a drágaság, amely már elég régóta az égbe kiált, sőt az égbe nő, mert mostanában csupán arról gondoskodnak, hogy a fák ne nőjjenek odáig és a valódi értékek, a tehetségek és a zsenik. Cseveghetnék arról a belátó és előrelátó magyar külpolitikáról, amelyet legmúltóbban és legszembetűnőbben Kemál pasa elveszett díszkardja képvisel, bár hiszen a veszett fejsze nyele is éppen elég lett volna. Cseveghetnék arról a bölcs és bátor magyar belpolitikáról, amely az ólmos és gumibotok boldogabb felével keresi az ország boldogulását és ha nem találja — és csodálatos módon nem találja — akkor nagyot üt annak a számárnak a fejére, akinek — mivel-

hogy felelőtlen elem — bottal ütheti a nyomát. Cseveghetnék arról a nagyszerűen beváló és kiváló kultúrpolitikáról is, amely a magyarság legdrágább és legkiválóbb, országra és világra fényeskedő értékeit és erőit — eleveneket és halhatatlanokat — üldöz és vadít, kedvetlenít és lekicsinyel, megmásít és kisajátít, hogy közben az ordító tehetségtelenség, az élelmes közepszerűség, a vásári ügyesség és a piaci szemtelenség a kéz kezét mos és ma nekem, holnap neked elve alapján vígan és boldogan elfoglalja az árván maradt szellemi legelőket. (*Et in Arcadia ego...* ezt gondolja magában mindegyik.)

Mégis, valami vigasztalót és fölemelőt, valami békítőt és megnyugtatót keresek ebben a nyomorúságos és gyalázatos világban és azt egy frissen hantolt síron találok meg, amely alatt a nagypéntekre kiszendedett szegény magyar mártír rajongó pihen és álmodik tovább: Nagy György, Petőfi és Kossuth eszméinek rendületlen és törhetetlen hőse, aki, ha nem is volt nagy tehetség, de nagy jellem volt és ez maga kivételes érdem e korban, amely a tehetségtelének és jellemtelének diadalívét állította föl a gazdasági, szellemi és erkölcsi csőd curtiusi szakadéka fölé.

A halott Nagy Györgyről megbocsátással emlékeztek meg azok a politikai kalandorok is, akik ma kosztba adják az ő eszméit, és egészen jól megélnék ezzel a manipulációval. Nagy György, aki életében komikus figura volt előttük, mert kitarított egy elv zászlaja alatt, ahelyett, hogy kitarlattatta volna magát, a halála után azonnal megdicsőült az ő számukra, miután most már nem zavarhatja többé kis és nagy játékaikat. A legnagyobb mamelukok, a legkibéreltebb lelkiismeretek, a legalázatosabb lakájok zengették a legszebb ódákat és sírták el a legkiadósabb könnyeket Nagy György halálakor.

És nem kell azt gondolni, hogy ezek nem voltak őszinte könnyek! Hiszen éppen ez a vigasztaló, az emberek és rossz emberek is, kivétel nélkül tisztelik az erényt, becsülik a jellemet, csak éppen hogy kényelmetlen nekik a jelenléte, csak nem igen kérnek belőle, csak nyugta után szeretik dicsérni a napot. A halott oroszlán, a szép, a halhatatlan költő, az is szép, az egyik a múzeumban, a másik a Pantheonban, de amíg élnek, addig hagyják csak békén azokat, akik oroszlánbőrbe bújva szeretnek ágálni a fórumon és egy oroszlánról két bőrt szoktak lenyúzni rendszeren.

Az Elvek és az Eszmék. . . ezek még mindig a legolcsóbb cikkek a mai élet piacán. Pedig a legtöbb közéleti férfiúnál luxus-

cikkek. Még többen vannak, akik ilyen fényűzést már nem is engednek meg maguknak.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. április 9.

Juhász Gyula

43.

Á R A K

44.

C S E V E G É S

A freudizmus csődjéről olvastam az egyik újságban. Arról volt szó, hogy a legutóbbi bécsi orvoskongresszuson egy tekintélyes orvostanár megcáfolta Freud álomelméletét és egyéb fölfedezéseit is, amelyet a híres bécsi tudós a lelki élet birodalmában tett. Szóval a freudizmus csődöt mondott.

Én egy kissé korainak találok az örömet és azt hiszem, hogy Freud jelentőségén és tanításának értékén nem ejtett lényeges csorbát semmiféle gáncs és cáfolat sem. Mint ahogy Lombroso ellenségei sem tudták megdönteni Lombroso tanításainak igazságát. Még Lombroso túlzásai és egyoldalúságai sem ártottak lényegesen elméleteinek, mint ahogy Freud és követői esetében is hasonlóképpen áll a bál.

Minden lángeszű tudományos elméletnek olyan *belső igazsagai és szépségei* vannak, amelyek az elfogulatlanul gondolkodó embert első pillanatra, szinte ösztönszerűen megfogják, olyanok ezek, mint Kolumbus tojása, csodálkozunk, hogy eddig nem jöttek rá és hogy nem mi találtuk ki magunktól. Így volt ez Copernikus fölfedezésével, Newton tantétéleivel (amelyekre különben maga Freud is hivatkozik), de így volt ez Marx és Darwin teóriáival is. És így vagyunk a Freud tanításaival is. Cáfolhatják egyes pontjait, kikereshetik gyöngye oldalait, javíthatják és bővíthetik, támadhatják ellenkező világnézeti alapokon, a lényegét nem lehet többé kitörölni az emberi gondolkodás anyakönyvéből, mint ahogy például Schopenhauer vagy Nietzsche eszméinek örök helyet kell biztosítani a filozófia történetében.

Hogy tudat alatti lelki tényeink éppen olyan fontosak és döntők (ha nem fontosabbak és döntőbbek), mint az öntudatosak,

hogy szekszuális életünk egész emberi, testi és lelki mivoltunkra elemi erővel nyomja rá bélyegét, hogy gyermekkori élményeink határozzák meg egész egyéniségünk és életünk későbbi irányát, hogy álmainknak törvényszerű mechanizmusa és logikája van, és sajátos szimbolikája, hog a művészet és erotika mennyire rokonok: ezeket mind Freud hirdette először, ezeket mind Freud fogalmazta először és ő fejtette ki először alapvető és korszakalkotó nagy műveiben, amelyek nemcsak tudományos, de irodalmi tekintetben is korunk legeredetibb és legértékesebb dokumentumai közül valók. Hogy Freud — a fölfedezés természetes és érthető örömeiben — néha túlozza a dolgokat, hogy tanítványai és követői sokszor a mesternél is eredetibbek és bátrabbak igyekeznek lenni, hogy egy jó ideig valóságos divat volt a freudizmus, okos és bolond smokkok kedvtelése és hogy olykor tudatlanok és avatatlanok is belekontárkodtak, ez nem von le semmit sem a tanítás kétségtelen komolyságából és igazságából, termékenyítő és gazdagító eredetiségéből és szépségéből. Még Karl Kraus kegyetlen iróniája sem ártott meg neki, még némely erénycsősz tilalomfája sem tudta hódító útjában megakadályozni.

A freudizmus tanításainak *lényege* él és hat minden ellensége és minden bolondja dacára. Hogy mint orvosi módszer mennyit ér, azt még az orvosok se bírják egészen biztosan eldönteni. Ez különben is nagyon szubjektív dolog, egészen egyéni valami és a freudizmusnak különben sem a gyógyítás a lényege, hanem a megismerés. Hogy az irodalomra nézve mit jelent Freud lélektana, azt egy egész nagy és gazdag irodalom hirdeti, amely a lángész teremtő műhelyének titkaiba olyan bepillantásokat enged, amilyeneket eddig nem is sejtett az irodalomtörténet és az esztétika. Egynémely freudisták túlzásairól lehet igen szellemes és hatásos vígjátékot írni (szellemtelent és hatástalant is lehet), a freudizmus ellen lehet nagyképű, sőt képmutató morálprédikációkat tartani (minden puritán lelke mélyén, vagy, hogy a freudista terminológiánál maradjunk, tudata alatt ott rejtőzik a *vieil homme*), de a freudizmust *megcáfolni nem lehet*. A kopernikuszi világregndszer meg volt a thorni csillagász előtt is, és lelkünk és álmaink szerkezete is ugyanez volt, mint most, még mielőtt a bécsi professzor megvizsgálta.

A titkot azért persze ő se fejtette meg, csupán megmutatta. De valamit *megmutatni*: alapjában véve ez a tudomány és művészet igazi értelme és célja, megmutatni, hogy több dologok

vannak földön és égen, tisztelt urak, mintsem katedrai bölcselme-
tek álmodni képes.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. április 16.

Juhász Gyula

45.

G Ö R B E T Ü K Ö R

46.

C S E V E G É S

Éppen most van hatodik évfordulója annak a kegyetlen sze-
szélyű áprilisi napnak, amely *Tömörkény* István földi alakját
örökre elrabolta tőlünk. (mert hiszen ha valakiről a szegediek
közül, hát róla egészen bizonyosan el lehet mondani a költő
szavait, hogy ugyancsak örökre fönn van időtmúló szelleme mű-
veiben.) Hat esztendeje, hogy az Oroszlán utcai takaros kis ház-
ból elköltözött közanyánk ölébe, itthagya kis családját, akiket
csöndes rajongással szeretett és akik ajnározva dédelgették, a
csöndes múzeumot, amelyben a nagyváros és a kis[ország]¹ javára
dolgoztatott (azóta még kisebb lett ez az ország és Tömörkény
egyetlen szerencséje, hogy ezt már nem érhetette meg), a Tisza-
parti rácsos lócát, amelynek fehér asztalánál üldögélt és iroga-
tott és itthagya azokat az egész kis könyvtárra menő köteteket,
amelyekkel ő gazdagította a magyar irodalmat.

Most, hat év után, már olyan tisztán és világosan, olyan teljes-
séggel és tökéletességgel áll előttünk egész egyszerű és nagyszerű
emberi és művészi egyénisége, mint egy magasan és egyedül álló
szobor az alföldi rónaságon. A valódi szobra még késik, akár
egész életnagyságúnak, akár csak mellképnek tervezik, de az
igazi szobra már megvan: a szívünkben, az emlékezésünkben.
Azaz, mit mondok, ez talán túlságos általánosítás, elhamarko-
dott ítélet, amelyet ez a mostani új nemzedék egyelőre nem ér-
demel meg, mivel nem szolgált rá semmiképpen. Mert úgy áll a
bál, emberek, hogy hat évvel a halála után, még mindig olyan
kevésbé ismerik a saját polgártársai és a tulajdon vérei ezt a
nagyon és mélyen emberi magyar író-t, mint amikor a maga földi
formájában, puha kalapjával, lehajtott fejével, messzenéző és

mégis fürkésző tekintetével, sietős és komoly lépteivel itt járt közöttünk Tömörkény István, nem sokat törődve a világi hiúságokkal és a nagy urakkal, szinte inkognitóban élve le a maga külön életét, amelynek legnagyobb szenzációi egy jó szivar, egy jó pohár bor, egy jól megírt tárca és egy jól kiásott bronzkorszakbéli csecsebecse voltak.

Tömörkény István nem szokott, nem akart és nem is tudott szerepelni. A reklámhoz annyit sem értett, mint a Cortez előtti mexikóiak az ágyúdőrgéshez, ő csak írt, ahogy Istenadta tehetsége sugallotta és ahogy kevesen tudtak az időben és még *kevesebben mai napság* Magyarországon.

A politikát őszintén és mélységesen megvetette, a politikusokat még ennél is jobban, kávéházba és színházba nem járt és Budapest élete végéig olyan idegen maradt testétől, lelkétől, hogy amikor a Nemzeti Színházban példátlan nagy sikerrel ment a kis remeke, a *Barlanglakók*, az utolsó kihívás után azonnal vette a kalapját és robogott ki egyenesen a Nyugati pályaudvarra, hogy még az éjjel Szegeden lehessen és *Szalay József dr.*, az odaadó jóbarát, alig tudta túrtörtetni a Pista toporzékoló honvágyát hazáig.

De hogy ismét a dologra térjek: vajon hat év óta másképpen van-e városa és népe Tömörkény Istvánnak, a halhatatlannak? Vajon, akik legutóbb is bunkósbotnak használták a nevét a fiatalok ellen, ismerik-e és igazán megbecsülik-e Tömörkényt, az frót? Vajon olvassák-e állandóan és olvastatják-e az iskolákban, vajon csinálnak-e Tömörkény-kultuszt Szegeden és különösen azok, akiknek leginkább kellene hálásaknak és kegyelteseknek lenni Tömörkény Istvánnal szemben?

Mert Tömörkény *csakugyan* jó keresztény volt, hívő és hitvalló ember, szerető és jóságos lélek és Tömörkény valóban nemzeti volt, a magyar földnek és népnek szellemben és formában egyik legtisztább ihletű és legbiztosabb kezű megmintázója, akinek műveit minden aggodalom és minden kifogás nélkül a maguk teljességében oda lehet adni bárkinek, korra és nemre való különbség nélkül és ha maga az öreg Tolsztoj ma élne és magyar volna, egész bátran odahelyezné *Tömörkény teljes oeuvre-jét* a jó és hasznos könyvek kevés számú sorába. Ezzel szemben azt látjuk, hogy ma még úgy sem olvassák és veszik Tömörkényt, csupán az irodalom kiválasztott szerelmesei és megértői, mint ahogy azelőtt is inkább csak dicsekedtek vele, hogy olvassák és a Farkas Pált meg a Glyn Elinort vették.

Budapest híres pedagógiai szenátora, Zilahi Kiss Jenő alaposan levizsgázott a múltkor Szépvízi Balázs Bélából, a szegedi kultúra mai vezetői ezt a pesti szégyent megszegyeníthetnék azzal, ha Tömörkény könyveiből minél többet magukhoz váltanának és az iskolákban és egyesületekben, a szegedi kultúra minden külső és belső területén elhítenék a magyarság és emberség e termékeny és áldott magvait.

Ha én a szegedi kultúra minisztere volnék, *egy jó nagy könyvre terjedő Tömörkényt kötelező olvasmánynak tennék minden szegedi iskolában . . .*

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. április 23.

Juhász Gyula

47.

V A L L O M Á S

48.

C S E V E G É S

49.

A K A S Z T Ó F A H U M O R

50.

C S E V E G É S

Ha a jelek nem csálnak — már pedig jelek vannak a földön és égen, a reklámokban és kommunikációkban — a legközelebbi európai divat, a legújabb európai érdeklődés és szerelem tárgya Egyiptom lesz, a fáraók országa, ahol a Nílus vize folyik csendesesen, ahol a szent ibisz és ichneumon tanyáznak és ahol Memnon szobra hárfázik a hajnali szélben. Tutank-Amon királysírjának fölfedezése adta meg az első lökést ennek az új kultusznak, jobban mondva, az a rejtelmes és borzalmas sorstragédia, amely a szerencsés szerencsétlent, lord Carnarvont utólérte a sikerei tetőpontján. Hanyatló civilizációk és

haldokló kultúrák mindig különös kedvteléssel, fáradt és mohó gesztussal nyúlnak az egzotikus, a távoli, az orientális világok szépségei után, akár régiségek azok, akár újdonságok. (Ilyenkor különben a régiség is az újdonság varázsával hat.) A bukása szélén álló Róma annak idején szintén Keletről hozatott magának isteneket és kultuszokat és Egyiptomot, a titokzatok és ódonosságok földjét mindenképpen előnyben részesítette. Talán akkor is hozzájárult az érdeklődéshez egy nagy és jelképes egyéni tragédia: Antonius halála Cleopatra karjai között. Most a veszendő Európa megint csak a sphinxek és piramisok hazája felé fordul és ismét divatossá kezd lenni a tájék, ahonnan Alexandria fárosza ragyogta be tudományával és művészetével az esteledő hellén és római világot.

Magam a gyermekkoromból emlékszem még egy ilyen divathullámra, de ez meglehetősen múltó volt, erőtlen és mesterkéltné, nagyon is papiros ízü. (Az ám, a papirus is egyiptomi származású!)

Az öreg *Ebers* regényeire gondolok, amelyekben régiségtan és költészet akartak öllekezni mindenáron, de a régiségtannak olyan nagy szakállá volt, a költészetnek olyan szürke pápaszeme, hogy én bizony alaposan gyanakodtam rájuk és az Uarda első kötetén túl sohasem merészkedtem. Nem tudom, Beöthy Zsolt figyelmét nem ezek a regények hívták-e fel először Isis és Osiris földjére, de annyi bizonyos, hogy a volgai lovas finomérzékű álmódosójának második hazája lett Egyiptom és amikor az esztétikai küszöbről vagy az irodalmi kapcsolatokról kollokváltunk az akkori praceptor Hungariae tanári dolgozószobájában, mindég babonás tisztelettel néztem a különféle ó-egyiptomi kis és nagy istenségeket, amelyek szekrényének üvegje alatt olyan rejtelmesen mosolyogtak ránk, mintha ők jobban tudnák, hogy mi a Bánk bán tragikumá és hogy kire gondolt Vörösmarty a Rom írásakor?

Ami akkor Beöthy Zsolt nemes úri passziója és előkelően finom esztéta gyönyörűsége volt, íme most divat kezd lenni kis hazánkban és a nagy világban. A Tutankh-Amon viselet és a Múmia kisasszony operett mind ennek a divatnak első fecskéi. Nemrégén, amikor a sárga veszedelemről először suttogott a fehér ember, a japánok és kínaiak divatja járta. Körülbelül azzal kezdődött ez, hogy a Goncourt testvérek fölfedezték a japán grafikát, Hokusai és Utamaro utólérhetetlenül eredeti, gyöngéd és hatalmas művészetét, majd a japán és kínai líra gyöngyeit fűzték európai koszorúba (gondoljunk csak Li Tai Pe

verseire) és a nagy Pierre Loti, valamint többé-kevésbé jeles társai megtalálták az ázsiai sárga lelket (*a testről sem feledkezve meg*). A mikádó és a gésák bevonultak az operettbe, a kínai és japán nippek, legyezők, lampionok, szobrok és egyéb csecsebecsék a lakásainkba és Japán szerencsés kimenetelű háborúja után a szerencsés kezű Lengyel Menyhért a Taifunnal fölírta a sárga veszedelem mene telkeljét a világ valamennyi színpadára.

Most, hogy a Carnarvon-legenda megkezdette életét, és elindította a hódító útjára az Egyiptom-kultuszt, eszembe jut, hogy a háború végén, mikor mélabúmra egy klinikán kerestem gyógyulást, találkoztam egy fiatal tudóssal, akinek végtelenül rugalmas és fogékony műszere, az agya, fölmondotta a szolgálatot. Ez a szegény, szerencsétlen ifjú ember, aki a magyar tudományosság egyik legszebb reménységének indult, ott gubbasztott ágyán és naphosszat forgatott egy vaskos füzetet, amelybe az egyiptomi vallás különféle istenségeinek, szent állatainak képét rajzolgatta, teleírva a lapokat hieroglifákkal, amelyeket Champollionék és Masperoék fejtettek meg és amelyeket ő úgy olvasott (még beteg és megzavarodva is) mint mások a kedvenc hírlapjukat.

Az egyptológia és a háború e szomorú áldozatára gondoltam, amikor lord Carnarvon különös halálát jelentették. Vajon éli-e még látszatos életét az én egykori mélabúm osztályos társa, vajon érti-e még a hieroglifek titkát, vajon rajzolja-e még az ősi istenek és szent állatok ábrázatát, vagy talán már szemtől-szembe állott Osirissel, aki atef-koronával fején, mint múmia trónol *a kettős igazság csarnokában* és elborult lelke talán már mint fehér gém tért vissza a Nemzeti Múzeum árnyékos öreg fáihoz és az életadó Naphoz?

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. május 7.

Juhász Gyula

51.

P L A K Á T

52.

T A P S O L J A T O K !

A napokban petit betűkkel néhány soros rendőri hírt olvastam egy fővárosi újságban, amely szerint egy szegény, beteg hivatalnoklány az egyik fürdőben a kád vizébe fojtotta magát. Az antik világ históriáiban, Plutarchosban és különösen a stoikus Senecában sok öngyilkosságról olvastam, amelyek az emberi elszántságnak és halálmegvetésnek valóban hősiek és megrendítő példáit mutatják. Az a régi római, aki, hogy a rabság nyomorától és unalmától szabaduljon, a börtön félreeső helyén a tisztító vasrúddal torkon szúrta magát, hogy *az élet fogságából a halál szabadságába* jusson, csakugyan volt legalább is olyan vakmerő legény, mint Mucius Scaevola, aki tulajdon kezét tette a tűzbe Porsenna előtt, vagy az a Curtius, aki testét vetette a római szakadékba. De ez a pesti nő azért mégis csak a legnagyobb rekordot érte el ezen a téren. Micsoda hallatlan életundor kell ahhoz, micsoda hihetetlen halálvágy, hogy egy alacsony és keskeny kád vizébe fojtssa valaki, egy „gyenge” nő, egy mai nő, egy városi nő az életét, eltökélten és önkéntesen és hozzá eredményesen.

Már Goethe szépen és okosan kimutatta — ő maga is többször gondolt, fiatal korában, a Werther idejében a szándékos halálra — hogy az öngyilkosságot rendesen mással hajtják végre az emberek. Hogy az öngyilkosság tulajdonképpen a kivégzés egy neme csupán. Hogy az *a más* legtöbbször egy kard, amelybe Brutus beledől, egy pisztoly, amelyet Werther elcsattant, egy szikla, amelyről Sappho lezuhan, egy kígyó, amelyet Cleopatra a keblén melenget, egy üvegecske tartalma, amelyet Ferdinánd kiürít, az nem igen változtat a dolog lényegén. Egyszóval: az öngyilkos rábízta magát egy idegen erőre, hatalomra, egy tőle független gépiességre, amely működik helyette és elvégzi rajta a magáét. Éppen Brutus esetében a dolog egészen szimbolikus: az utolsó római republikánus egy rabszolgának kezébe adta a kardot, amelybe ereszkedett. De a halál előtti agónia minden kínját, a fulladás előtti pillanatok minden rettenetét végig elviselni, kibírni, akarni, holott csak *egy mozdulat* kellene — és ez a mozdulat tőlünk függ — és akkor megint levegőn volnánk és megmenekülnénk és lehetne élni tovább: ez a *szörnyű heroizmus* valóban megrendíti a velőt agyunkban és megdermeszti a vért

ereinkben. Ezek után ne mondja senki, hogy az öngyilkosság gyávaság. Az öngyilkosság lehet bűn, lehet ostobaság, ám éppen *az ilyen esetek* a legfőbb bizonyítékai lehetnének az emberi akarat annyiszor magasztalt és olyan ritkán tapasztalt szabadságának.

Én azt hiszem — bocsássanak meg érte a teológia és a jog doktorai, de különösen azok a doktorok, akik az emberi testet és lelket gyógyítják, ha tévednék, — hiszen magam csak egyszerű és tudatlan poéta vagyok — mondom, én azt hiszem, hogy az öngyilkosság éppen úgy *betegség*, akár a bárányhimlő vagy az ütőérelmeszesedés. Az a hírlapi frázis, amely Széchenyi István esetében például nemzeti kegyeletet is takart, hogy az öngyilkos pillanatnyi elmezavarában követte el tettét, körülbelül fedi a valóságot, hogy úgy mondjam: az igazságot népiesen mondja meg. Az öngyilkosság betegség és pedig nem is olyan sokszor halálos, mint teszem azt, a tüdőgyulladás. A legtöbb öngyilkos megretten az utolsó autonóm gesztus előtt és rendszerint — tudat alatti erők intésének engedelmességgel, félre rántja a ravaszt, kevesebbet adagol a méregből, olyan zsineget használ, amely nem bír meg egy embert (nem is csoda, hiszen az magának is elég nagy teher), egyszóval az öngyilkosok jelentékeny százaléka csakugyan gyávának bizonyul, ami legtöbbszörre így is van rendjén, mert hiszen számtalan példa bizonyítja, hogy ezek még egészen szépen élnek tovább, *megtanulnak élni*, mint ahogy Mecsnikov nagyon meggyőző példákkal igazolja, hogy fiatalokú pesszimistákból, melankólikusokból, emberkerülőkből és halálkeresőkből gyakorta lesznek optimista, humorista, humanista és életszerető öregek.

A halállal a fiatalság szeret kacérkodni, az öregség legfőljebb ha megbékél vele. A humor a legdrágább, mert legnagyobb áron, egy élet szenvedése és lemondása árán szerzett adomány, leginkább a hajlott kor sajátja. Igaz, hogy Petőfinek már huszonöt éves korában pompás humora volt, de hiszen ő huszonöt év alatt többet szenvedett és tapasztalt, mint egy államtitkár száz év alatt. Az olvasó nyilván láthatja, hogy ez a kis elmélkedés a világért se akart az öngyilkosság mentsége, vagy éppen apológiája lenni.

Éppen e sorok írója az, aki nem is egy halált halt már életében és megtanulta — a maga kárán — *szeretni az életet*. Szeretni minden gyötrelme ellenére, a nagyszerű schilleri mondás szerint: *Das leben ist doch so schön!* Bizony szép, mégis csak szép, hiába akarják elrúttítani és elrontani, tönkretenni és megsemmisíteni

azok, akik ma a szegény, szerencsétlen Emberiség sorsát gonoszul és ostobán intézik!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. május 14.

Juhász Gyula

54.

EGYESÜLJÜNK...

55.

A SZÍNHÁZ ÉS CSEKÉLYSÉGEM

56.

CSEVEGÉS

Mostanság, hogy az új könyveket már nem lehet megvenni, a szabad szegénység kenyere élők magyar írónak legkevésbé, egyre inkább fordulok a régi könyvekhez, az ódon remekhez, kopott és avított kedvenceimhez, amelyek elmúlt idők és eltűnt világok illatát és balzsamát küldözgetik felém és az örök emberiség és magyarság aktualitásának varázsával lengik körül a lelket ma is. Régi írásokat olvasva érzi leginkább az ember, régi verseken andalogva, régi történeteken tanulva, régi vitákon eltűnődve, hogy semmi új sincs a nap alatt és hogy örök körforgás a világ.

Most, hogy egy nagyszerű és győzelmes irodalmi harc báráin pihen a már-már öregedő új magyar költői nemzedék, amelynek látnia adatott Ady Endrét, különös érdeklődéssel fordulok annak a száz esztendő előtt lezajlott, ugyancsak nagyszerű és ugyancsak diadalmas irodalmi háborúnak aktáihoz, amelyet nyelvújítás néven könyvelt el a magyar irodalom története. Megsárgult lapjait forgatom, áhítatos szeretettel és gyöngéd kegyelettel az *Élet és Irodalom* két testes kötetének, amelyek 1826-ban és a következő esztendőben jelentek meg Pesten, Kölcsey és Szemere szerkesztésében, akik ugyan szinte névtelenül (az előbbi többnyire Cselkövy álnéven) buzgólkodtak e korszakos jelentőségű folyóiratban, amely a nagy küzdelemnek mintegy a megkoszorúzását, sőt megkoronázását jelentette, hiszen már

lezajlott a *Mondolat és Felelet* csatája és elült a szenvedelmes vihar Kazinczy *Tövisei és Virágai* körül. A széphalmi mester lassacskán az egész magyar irodalom szent örege lett. (Milyen különös, hogy alig tizenöt esztendővel Petőfi Sándor föllépése előtt, még nem volt megfelelő magyar szó erre a fogalomra: *irodalom!*)

És milyen furcsa érzés az, ma olvasni Kölcsey és Döbrentei régi levelezésében, hogy a Hymnus költője nem reméli, miszerint egyhamar olyan magyar író támadhatna, aki jó tragédiát tudna írni, holott akkor már készen volt a Bánk bán, a legjobb magyar tragédia és éppen annak a Döbrenteinek erdélyi drámapályázatán kallódott sikertelenül, aki viszont igen csodálkozott Kölcsey kételkedésén. Ugyancsak Döbrentei nem akarja elhinni sehogyszem, hogy a *Vanitatum vanitas* szerzője gyermekkorában többre tartotta Csokonait Himfynél, ekkora tévedést még egy gyermeknek sem tud megbocsátani. Kölcsey szigorú és (ezt ő maga bevallotta a niklai remete koporsójánál) igaztalan kritikája miatt halálosan megsértett Berzsenyi Dániel milyen ügyefogyottan és reménytelenül védekezik, mintha az örökkévalóság márványába és ércébe vésett magyar ódák egyáltalában önvédelemre szorulnának. A vérmes és elbúsult falusi nemes úr nekiront az egész világliteratúrának, homályos és zavaros német esztétikát próbál megemészteni, csakhogy bebizonyítsa, miszerint az ő versei nem dagályosak és hogy ő van olyan poéta, mint *superintendens Kis János*, akit Kazinczyék magasan fölébe emeltek az összes hazai költőknek.

Ebben a reményteljesen fiatal és gyönyörűen zsendülő irodalmi korszakban a „lelkes istenfiakat” (ahogyan Kazinczy pályatársait nevezgette) aszerint ítélték és állították jobb avagy bal oldalra, hogy milyen álláspontot foglaltak el a grammatika és szintakszis dolgaiban. Meghatóan szép és kedves hőskor, a magyar költői nyelv gyermekóriása járn tanul, az egyik *környülményt* mond, a másik *környülállást* és ez a két táborra osztja a Toll és az Eszme fennkölt bajnokait. Ami az egyiknek *virtus*, az a másiknak *rény*, ami a jobboldalnak *religió*, az viszont *egély* a baloldalnak. A nyelvi orthológia és neológia harcosai olyan szenvedélyesen és elkeseredetten állottak egymással szemben és állották a küzdelmet, annyira világnézeti és társadalmi, egész életre és lélekre szóló volt ez az ellentét, akár pár esztendővel később a politika porondján a konzervatívok és a reformerek, a régi rendi világ és az új demokrácia élet-halálharcai.

De talán a grammatikusok még elszántabban viaskodtak annak idején, mint később a politikusok! Kazinczy, aki a szépliteratúra parlagára egyenesen börtönéből lépett (ahová a Martinovics-katé leírása miatt vetette az idegen hatalom, melynek legerősebb támaszai a maradiság magyarjai közül kerültek ki) azt a szent lángot, amelyet a francia fölvilágosodás eszményeire, az idők viharos (vagy talán nagyon is szélcsondes) járása miatt nem pazarolhatott, a honi nyelv pallérozására fordította. Azért a nemes vármegyék így is tiltakoztak az átkos újítás ellen, ahogyan akkoriban ezt a destrukciót elnevezték.

És a szomorúságos és nyomorúságos mai világnak elfáradt és elcsüggedt irodalmi embere fájdalmas mosollyal veszi tudomásul, hogy volt idő Magyarországon, midőn *egyetlen szonett* (például Szemere Pál Reménye) esemény volt, amelyről hosszú leveleket írtak egymásnak a literátorok, a tizennégy soros vers minden sorával oldalakon keresztül foglalkoztak, minden szavát megmérték és megvitatták, a Dunántúl és a Tiszántúl hajbakaptak fölötte, Pannonhalma és Széphalom között jegyzékváltás történt, két ország figyelmeztet föl a petrarcai forma hazai hangjaira, mialatt Ferenc császár uralkodott, Metternich kormányzott, a politika hallgatott, a nemes nem adózott, és a jobbágy robotolt Magyarországon.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. május 21.

Juhász Gyula

57.

FENN AZ ERNYŐ, NINCSEN KAS

58.

CSEVEGÉS

Piros pünkösdi hétfőjén, magyar költők és más kaszakupakerülők cigány karavánja, holmi rousseau-i honvágytól ösztönözve, kísértáltak a világ közepére, a faluba, amely ősi nyugalomban és csöndjében ott nyújtózkodik az álmodó nagy magyar víz partján, hunokat és avarokat, tatárt és törököt, háborút és forradalmat szép csöndesen túlélve, mint ahogy a komondor lerázza a bundájáról a vizet és hever tovább a nyári napsütésben. Én már

jó ideje elkerültem, nem volt szívem hozzá, hogy nagyon kedves és nagyon fájdalmas emlékeimet fölidézzem, amelyek dallá váltak, édesbús monoton magyar muzsikává a lelkem mélyén.

A festő halála óta nem igen láttam a falut, a leghájosabb magyar regények egyikének azért is külön hálával tartozom, hogy legalább gondolatban — a realitás fájó érintése nélkül — elvitt megint a házikók és emberkék közé, ahol annyi boldog órám pergett le a mulandóság homokján és ahol egy szörnyű óra örökre elvitt közülünk valakit, aki velem együtt szerelmese volt a napsütésnek, a füzeseknek, a nagy vizecskének és a kis templomnak, amelynek gölyafészkes öreg tornyában úgy szól a harang, mint a jó pástor kolompja, olyan elmélázón és olyan barátságosan.

A falu ma is a régi és — úgy érzi benne az ember — száz esztendő múlva is olyan lesz, mint a száz esztendőnek előtte. A nepomuki szent János a tavalyi virágokkal a dereka körül, fekete-fehéren integet feléd az esőverte baldahin alól, a csehek hitvallója egészen megmagyarosodott errefelé, pedig a régi nemzetiségi politika az ő személyével bizonyosan nem sokat foglalkozott. A kis kocsmában a templom mellett — másnapos öreg korhelyek üldögélnek a kettő deci siller mellett a lócán. A májusi napfény beragyogja a poharakat, a két öreg szívében lassú csárdást muzsikál az újbor, olyan jók most, olyan adakozó tekintetűek, olyan békességesek és alázatosak, amilyenek csak azok lehetnek, akiket otthon a cirokseprűvel vár az asszony és a gyerekük minden félórában megjelenik a küszöbön, hogy az újabb fejleményekről értesüljön és jelentést vigyen. Nini, a mestergerenda alatt búbos kemence is terpeszkedik, egy régi versem minden külső és belső kelléke megvan és Babits Mihály felesége — aki a finom és mély húrú lírát egyidőre fölcserélte a Kodakkal — már szépen be is állította a képet, két apró fehérécselédet a nyakamba akasztott, egy pohár jó bort a kezembe és már kész is a fölvétel. A két pöttyöm leányzó mindjárt szeretné látni a képet, ők ugyan nem várnak csütörtökig, amikor bejönnek a városba és amikor megtudják, hogy ahhoz idő kell, amíg a valóságból ábrázolás lesz, csaldóva távoznak az ivóból.

A templomban, az oltár háta mögött az árpádkori szentelés halovány bíbor nyomai még ott tarkállanak a falon, de a sekrestyében már nem találok azoknak névsorát, akik törvénytelen közösségben élnek. Ki tudja mi történt itt azóta, vagy a falu lett prűdebb, vagy a népek erkölce lett szűzebb, ami hiszen nem is

volna csoda, hiszen olyan kurzusban élünk, amelyik nem győz és nem szűnik meg a morált prédikálni (ha nem is éppen gyakorolni) éjt-napon. Künn a templomkertben valósággal nyilaz a nap, az öreg bodzafa alatt jól esik egy kis pihenés, elheverés. Vörös cingulusos papi férfiú halad el mellettünk, egy kis surbankó legénykét megkérdezek, hogy kicsoda. A kölyök, miközben vígan hessegeti az öklömnyi csibéket, amelyek a kosárba zárt kotlóst akarják mindenáron szabadon üdvözölni, amúgy félvállról felel:

— Az öspörös!

Ahogy megyünk az országúton, a tápai Krisztus előtt, a nagy nyárfák felé, amelyek e tájak örök melankóliáját hárfázzák a szélben, szép, bodrosszélű felhők kerekednek a látóhatáron, ahol a szélmalom vitorláján és egy kútágason kívül semmi sem zavarja a végtelenséget.

— Milyen szép felhők, milyen szelídek és barátságosak! A pesti felhők milyen mások! — mondja az egyik fővárosi költő a másoknak.

— Ezek Nyilassy-felhők! — véli a másik.

— Azok ott Heller-felhők! — feleli valaki.

— És a májusi délben, a pünkösdi ragyogásban, az ünnepi csöndben s nyugalomban a Nyilassy-felhők és a Heller-felhők boldogan és álmatagon ott úsztak egymás mellett a nagy kék tavon, mint „hattyúi az égnek”.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. május 28.

Juhász Gyula

59.

A LEGÖREGEBB EMBER

60.

CSEVEGÉS

Nemvagyok színházi kritikus és akkor se voltam az, amikor színházi kritikákat írtam. Sajnos, vagy hála Istennek, sokkal inkább alanyi férfiúnak tudom és érzem magamat, minthogy komoly ábrázattal és meg nem fellebezhető ítélettel le mérném írni máról holnapra különösebb megokolás (vagy kritikusi nyel-

ven indokolás) nélkül, esetleg körülményesebb megokolással is, hogy Szépreményi Rómeó vagy Bájkerthy Rózi csapnivaló rossz volt, ellenben Törekvéssi Aladár vagy Édesvízy Böske önmagát múlta felül.

A színházba szórakozni vagy gyönyörködni megyek és ha ezt nem tudom megtalálni a színpadon, hát megkeresem a nézőtérén. A múlt héten Ódry Árpádot láttam és hallottam, életemben először. Hamletet játszotta és a dán királyfi tragédiájának egyik felvonása után két csinos högy beszélgetését élveztem. Az egyik kijelentette, hogy Ódry olyan nagy művész, akit még az ilyen régi darabokban is érdemes megnézni. Megvallom, ez a leg-
őszintébb kritikák közül való volt, amiket ritkán hallottam életben. Az emberek nem igen mernek a tekintélyekről valódi véleményt nyilvánítani, a klasszikusokat tisztelik, még ha nem is olvassák, vagy unják is őket. Eszembe jutott, hogy éppen most jelent meg a magyar könyvpiacon egy tiszteletlen könyv Shakspereről, igaz, hogy ezt is egy olyan tekintély írta, aki maga is meglehetősen klasszikusnak számít: az öreg Tolsztoj. Ez a nagy modern humanista tudvalevőleg meglehetősen elbánik a stratfordi származású komédiással és az is eszembe jutott hirtelen, hogy egy igen finom és tisztalelkű művész barátom, aki még Tolsztojjal szemben is jogos kritikát gyakorolt egyszer Jasznaja Poljanán, kijelentette nekem, hogy Shaksperetől csak Hamletet olvassa már szívesen, abból is csak néhány monológot. A többi inkább rémdrámának hat az ő lelkére, a többi inkább színház. Valóban, ha úgy vesszük és miért ne vegyük úgy, ez a régi dráma (hogy a fõnt említett hölgy szavával éljek) meglehetősen vad dolgokat ugyancsak nyersen tárgyal. A durvaságok igen érdesen és kiadósan jelentkeznek benne. Van itten vérfertőzés, kerítés, hebehurgya gyilkosság, megőrülés, temetőgyalázás, kísértetjárás, bosszúállás minden vonalon, trágárság és gorombaság, mérgezett tör és pohár és a végén egy olyan mézárszék embertestekkel, hogy a Pitaval is elpirulhat tőle. Hamlet, akit a modern lélek első megnyilatkozásának tekintenek, minden különösebb megbánás nélkül döfi le az ártatlan és ártalmatlan öreg udvaroncot, mint valami patkányt és olyan kegyetlenül játszik egy szerelmes ifjú lány szívével, hogy az megőrül belé. Egészen bizonyos, hogy ez a reneszánszban kellett és divatban volt és az is igaz, hogy akkor az utcákon és az udvarokban majdnem mindennapok voltak az ilyen drámai események.

De az is több mint valószínű, hogy egy mai Shakspere nem

így írná meg a Hamletet, hogy a modern lélek mai tükre nem így festene, hogy — bármit beszélnek is a haladás és fejlődés, a jelen és jövő ellen ágáló Poloniusok és Claudiusok — bár még mindig rothadt az államgépben valami — az *emberiség lelkiiségének színvonala* mégis emelkedett a századok folyamán. Voltak és vannak visszaesések, de amit egyszer elértünk, amit valaha kivívtunk, az az emberiség nagy és örök közös tulajdona, öröksége, *jussa*, ahhoz ragaszkodni kell és azt nem szabad többé ebek harmincadjára juttatni. A részvét és irgalom csodálatos és mélységes szolidaritását nem hiába hirdette Dosztojevszkij, a lélek étheri csöndjének hangjait nem hiába hallatta Maeterlinck és a szociális kötelességek és igazságok szavát nem hiába emelte föl Zola és Hauptmann.

Ha már Ódry Árpád Hamletjénél tartunk, nekem az tetszett a legjobban ebben a férfiasan erős és emberiesen igaz alakításban, ami éppen azt a különbséget világította meg és éreztette át, ami a múlt ábrázolásaitól lényegesen és kifejezetten elválasztja. A színjátszáson túl, ami utóvégre mégis csak mesterség dolga, emberi, nagyon is emberi húrok pengését hallottam, amelyek a szívemhez szóltak. A régi dráma örök emberisége meggazdagodott *az új humanitással*. Itt, ezen a ponton válik alkotó művésszé az alakító színész!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1923. június 4.

Juhász Gyula

61.

S O M M Á S V É G Z É S

62.

C S E V E G É S

63.

N A G Y A N Y O M O R !

64.

„MIRE VÁRUNK ?” (EGYELŐRE VÁRJUNK MÉG !)

65.

CSEVEGÉS

66.

TÓZSDE ÉS VIDÉKE

67.

A KIS PETÓFI SZEGEDEN

A magyar Sasfiók

A Petőfi-térképen, ezen a vadregényes mappán, amelynek kacskaringós vonalai a csodálatos költőnek földi útját jelzik Kiskőröstől Fehéregyházáig, nem találjuk ott Szegedet. Petőfi szerette volna látni a tengert, amelynek végtelenségét a magyar puszta képében imádta, elvágott Párisba, ahol a Nagy Forradalom hősei, az ő lánglelke rokonai villámlottak és mennydörögtek, Petőfi fölkereste a Kutyakaparót és a hortobágyi csárdát, de Szegedre, úgy látszik, nem volt kíváncsi soha. Legalább is biztos adat egy sem akad, hogy városunkban megfordult volna. Mikor a nemzeti kormány 1849. július 3-án Pestről elmenekült és Kossuth Lajosékkal Jókai, Vörösmarty és más írók is Szegedre jöttek, az európai szabadság utolsó várába, ahogy azt akkor hirdették, Petőfi egyenesen Mezőberénybe indult, a végzete elébe. A telepátíának egy egészen különös példája, hogy egy szegedi lap már július 24-én jelenti Petőfi súlyos megsebesülését, egy héttel rejtelmes eltűnése előtt. Fönnmaradt egy apokrif beszéd, amelyet Petőfi állítólag Dugonics András sírjánál tartott a holdfényben, de ez még annyira sem hiteles, mint azok a szép és a hosszú orációk, amelyeket Titusz Livius adott Scipió és Hannibal ajkára, és amelyekből a kései diákok római virtust merítenek, és szekun-

dákat fognak. A Sas tehát nem járt Szegeden, — mint már Tömörkény is helyesen megállapította egy Petőfi-albumban, — de a Sas fia apjának ezt a mulasztását is kipótolta. Petőfi Zoltán abban az egyben csakugyan felülmúlta édesapját, hogy még többet vándorolt a magyar glóbuszon, és így vetődött el rövid időre Szegedre is, éppen az én anyai nagyapám házához, ahol születtem, és így esett az örök glóriából egy halovány fénysugár az én szegény fejemre is.

*

1866-ban történt és ezt az esztendőt máskülönben egészen nyugodtan nevezhették rettenetes évnak Szegeden. Inség, kolera, háború — az apokalipszis e három lovasából egy is sok, de akkor mind a három látogatóban volt és — ez a magyar vigasság — az egyiknek egy kicsit titokban szinte örülni is kellett, mert ez a háború Königgrätzet hozta, ahol a burkus győzedelme ismét föl-szította a hazafias remények tűzét, hogy lesz még egyszer ünnep a világon!

Ebben az esztendőben a kolera miatt november elsején kezdődött a tanítás a szegedi kegyes oskolában. Így esett, hogy október hó 30-án két nagyon érdekes utas állított be nagyapámhoz, aki akkor fiatal gombkötő mester volt (egyébként e tisztos magyar iparnak utolsó mestere városunkban) az akkori Serház-utca 407. számú házában, ahol családjával éledgett.

Az egyik utas Petőfi István volt, az István öcsém, ahogy a Sas ezt a nevet beírta az örökkévalóság vendégekönyvébe, akkor csáki tiszttartó, aki már túl van az osztrák katonai börtönök kazamatáinak szenvedésein és egy, még ma is titokzatos házassági tragédián, mely az egyetlen sötét (mivel ismeretlen) pont ennek a tetőtől talpig derék magyar férfinak, Petőfi méltó testvérének életében. István maga is költő volt, mély érzésű, töprengő elméjű poéta, akinek bátyjára való visszaemlékezése a legszebb és legigazabb sorok közé tartozik az egész Petőfi-irodalomban. A másik vendég Zoltánka volt, Petőfi Sándor fia, akit nagybátyja kosztba adni jött nagyapámékhoz, havi húsz pengő forintokért, és akit beíratott a piaristák főgimnáziumának nyolcadik osztályába. (Még francia nyelv mestert is fogadott a derék rokon a magyar költészet kis reichstadti hercegének.) A tizennyolcéves Petőfi Zoltán mögött már elég gazdag és viharos múlt állott, nem valami diligenter frekventált már néhány iskolát a fővárosban és a vidéken, volt már gazdasági gyakornok is és az első

szerelmen is szerencsésen átesett. Meg az első nagy zomotorokon is! Hiszen az ő egész rövid életének tragédiája benne van ebben a három szóban: Petőfi Sándor fia! Szegeden kerek három hónapot töltött csak Zoltánka, és meg lehet állapítani, hogy zivatáros életútjának alapjában ez volt a legcsöndesebb és legbékésebb állomása. Komolyan nekilátott a tanulásnak, gondtalanul és a legnagyobb gondozás mellett élhetett, hiszen anyai nagyanyám maga volt a jóság és háziasság mintaképe, míg nagyapám ugyancsak kardos férfi volt, haláláig törhetetlen függetlenségi, aki mindig magyar ruhában járt és Kossuth iratait az emigrációból úgy olvasta, mint a kinyilatkoztatást.

A szegedi piaristák büszkék és boldogok voltak, hogy a nagy költő kis fia hozzájuk jár. Abban az időben — és nemcsak abban az időben — a szegedi kegyes iskola — és nemcsak a szegedi — kirepítő fészke volt a rendületlen magyar érzésnek és a nemzeti öntudatnak.

Horváth Cyrill bátor magyar tettel már 1859-ben sutba dobta itten a nevelési Bach-rendszert és Zoltánka szegedi tanulása idejében Ernyősi László igazgatóval élükön Csaplár Benedek és Budaváry József akadémikusok és egy csapat lelkes s tudós névtelen hős hirdette a magyarság föltámadásának törhetetlen hitét. Színtársulat is volt akkor Szegeden és azt hiszem, nem tévedek, ha ezek a földön járó csillagok térítették el végül egyenes pályájáról a magyar Sas fiát. Kocsisovszkynak hívták akkor a színgazgatót, aki „egy jól rendezett, de éppen azért költséges színtársulattal újra fölkereste e nemes város tisztelt közönségét, amely az Alföldet sújtó csapásokban már hosszú évek során osztozik”, hogy az akkori előzetes színházi jelentést idézzem. Valószínű, hogy a csapásokat nem a színtársulata előadásaira értette Kocsisovszky, aki különben — az öreg Reizner szerint — „régibb keletű pénzügyi zavaraiból kibontakozni nem tudott”. Pedig mindent megpróbált, hogy a közönséget a színházba csalogassa, még a „Kossuth és Szeged népe” című nagyhatású élőképet is bemutatta. (Nem tudom, hogy milyen volt ez a nagy hatás, de annyi szent, hogy abban az időben nem kis erkölcsi bátorság kellett hozzá: tüntetően megtapsolni az emigráns népzéért!) Zoltánka bizonyosan sokszor megfordult később a színház tájkán, ha este nem is igen engedték el a Serház-utcai hajlékból és amint az öreg Terescsényi Gyula, (Csényi Gyula néven érdemes veterán szegedi író, Zoltánka osztálytársa) elbeszéléséből értesültem, több szegedi úrilány mellett Petőfi Sándor fia különösebb

érdeklődéssel viseltetett a színigazgató csinos és szépreményű színészlánya, Kocsisovszky Borcsa irányában. (A színésznők iránt való érdeklődés is apai hagyomány volt nála, de neki már jóval több szerencséje volt Thália papnői körül, mint apjának Prielle Kornéliával, vagy keresztapjának, Arany Jánosnak Klárikával.) A kezdetben csöndes jó fiú kezdett megint csak kimaradni és a Tisza-parti kurtakocsmák kezdettek hangosak lenni a búsuló diák nótáitól. Nem használt se szép szó, se fenyegetés, hiába jött el hozzá Petőfi István és hiába mondotta neki, hogy a Petőfi név nemessége is kötelez: Zoltánka — ezek nagyapám szavai — egy napon színlapot látott, az iskolakönyveket sutba vágta és „Káló bácsi, én is színész leszek, mint az apám!” kiáltással háromhónapi önsanyargatás után örökre búcsút intett a szegedi kegyes iskolának. Az pedig csak rosszakaratú legenda, amit könyvekben és cikkekben olvastam számtalanszor, hogy a nagy Petőfi fiát kicsapták a szegedi piaristák gimnáziumából. És Déri Gyula, egyébként Petőfi Zoltánnak gondos és lelkes életrajzírója, könyvében egészen méltatlanul vádolja és leckézteti meg az akkori szegedi kegyes atyákat, hogy kegyetlen mostohán bántak el Zoltánkéval. Ebben az ügyben már élete végén fölkerestem a népnevelés buzgó tanyai apostolát, az öreg Tóth Antal piaristát, aki fiatal tanár volt már abban az esztendőben. Egy őszi este kopogtattam be hozzá, éppen valami növényt határozott az ősz botanikus, aki a tanári kar jegyzője volt az 1866—1867 tanévben. Tóth Antalnak bámulatos memóriája volt, mint csak a sokat megérett öregeknek. Elővett egy régi, régi noteszt (régén kakukkfüves dombok alatt álmodó diákok egykori mumusát), előbb könyv nélkül emlékezett, azután a noteszből ellenőrizte, amit mondott. Nem tévedett semmiben.

— Én magam nem tanítottam Zoltán osztályában, de ösmertem őt. Ernyősi volt a direktor akkor. Szerettem volna tanítani Petőfi Sándor gyermekét (így mondotta), de én csak az alsóbb osztályokban voltam oktató. Lázár György együtt járt Zoltánnal. Nem csapták ki Petőfi Zoltánt, ő maga ment el, vitte a vágya, színész akart lenni. Azt tudom, hogy a Serház utcában volt koszton, talán a Szűcséknél? Nem? Igaz, Szűcs a maga apjának az első apósa volt, az Illésnek, jó ember volt, tanítottam.

Meghatottan búcsúztam el akkor (bizony örökre) az öreg kegyes oskolabéli szerzetestől, aki egy régi diákra emlékezett, olyan gondosan és pontosan, mint a jegyzőkönyv, amelyet ötven év előtt ő szerkesztett az ódon iskola ügyeiről.

A szegedi piaristák tehát egészen ártatlanok abban, hogy a vén diák egy napon elballagott, se szó, se köszönés, Dugonics városából. Nem volt abban hibás senki, a fátuma vitte.

*

Nagyapám a halála előtt néhány elmosódott sor írást adott át nekem, Zoltánkáról volt följegyzéseit. Ezekben egy lényeges és jellemző vonás valóban Petőfinek a fiára vall. A nemes és szabad királyi város akkori polgármestere többször elküldötte a hajdúját a Serház utcába, hogy ebédre invitálja Zoltánt. De ő ilyenkor büszkén és makacsul visszautasította a meghívást azzal, hogy Petőfi Sándor fia nem szeret nagyurakkal egy tálból enni. (Hát hiszen úrnak igazi úr volt az a polgármester, de viszont embernek is ember: öreg Taschler József.)

Ez a dac mégis csak valódi Petőfi-geisztus, de amíg Sándor királyokkal, miniszterekkel és tábornokokkal érezte a haragját és gőgjét, amely utolsó évét az üldözött nemes vad életévétette, addig Zoltánkának már nem maradt más hátra, mint aki minden jóra való riporternek kijár: a szegedi polgármester!

Hogy Szegeden komoly szerelme lett volna Zoltánkának, arról nincsen híradás (a szívét annakelőtte Csákón hagyta, egy gyönyörű, fiatal, gazdag úrilánynál, aki nyolc évig várt rá hiába), de hogy ábrándja volt itt is, arról beszédes bizonyosság egyetlen fönmaradt szegedi verse: S. M. kisasszonyhoz. (A kisasszonyt Emiliának, becéző néven Milcsinek hívták, de hogy ki volt, már nem tudatik.) A vers dátuma 1866 karácsonya. Ez a vers egészen Petőfis, de valahogy úgy, mintha Paganini hegedűjén valami kezdő játszánék, remegő kézzel, bizonytalanul. Szó esik benne a szerény ibolyáról, a költői lantnak ábrándos pengéséről, a hold mélabús sugaráról, barátairól, a vidám fiúkról és végül:

Szeretem hazámat és szomorú sorsán
Órákig merengek,
De ha téged látlak, elfelejtve mindent,
Csak téged szeretlek.

Hát a nagy Petőfi ezt éppen fordítva csinálta, de hiszen nem lehetett őt mindenben utánoznia a kis Petőfinek.

Zoltán különben Szegedről egyenesen Pestre szökött (a szó szoros értelmében), minden valószínűség szerint végig gyalogolva apja örök pusztai birodalmát a februári télben az édesanyjá-

hoz. Mert nincs igazság abban a másik rosszindulatú legendában sem, hogy Szendrey Júlia nem jól bánt volna fiával. Stuart Mária szavai joggal illenek erre a szép és szerencsétlen asszonyra: Jobb volt a hírénel, mármint annál a hírénel, amelyet némely irigy asszonybarátai terjesztettek volt felőle. Aki Petőfi és a világirodalom legszebb hitvesi líráját sugalmazta, aki ellenségtől megszállott területen apró gyermekével, elhagyatva, üldözéssel, zaklatással és megszólással szembeszállva, hónapokig kereste, kutatta az eltűnt forradalmár, a veszedelmes lázító nyomait, aki a szabad élet csábításai ellenében vállalta a honvéd férjhezmenő özvegyének kijáró mártíriumot és aki halálos ágyáról is meghatóan gyöngéd leveleket küldött a fiának: az rossz asszony nem lehetett. (Ő maga is költő volt különben, Andersen első magyar fordítója és kései versein megint csak ott érezzük az isteni szellemkéz túlvilági vezetésének nyomát, amely még egy Arany János néhány alkotásán is rajta van! Ő maga is készséggel ismerte el ezt „Emlények” című versében.)

*

Szeged után még sok, sok állomás volt hátra Zoltánka életében, vidéki kóbor színészkedések, Váradon, Debrecenben és egyebütt, de útja ettől fogva mindig mélyebbre vitte szenvedésbe, nyomorúságba, megalázásba és a betegsége is egyre súlyosodott.

Mert az sem úgy áll, amint az életrajza írja, hogy Szegeden szerezte volna a végzetes költő-bajt: a tüdővéaszt. Ma már az orvostudomány kétségtelenül megállapította, hogy Petőfi Sándor tuberkulózisban szenvedett. Ezért bocsátották el annak idején a katonaságtól, ezt fejlesztette tovább benne a sok fázás és koplalás, az a híres egy tele Debrecenben és ennek a betegségnek lelki reakciója jelentkezett a két forradalmi esztendő lázas és ideges föllobbanásaiban. De máskülönben is — és ezt már Zoltánka egyik nekrológja is fölemlíti — Petőfi Sándor gyermeke végzetes extázisok lángolásában fogantatott. Ez időben — a márciusi nagy napokban — írta Petőfi a Nemzeti dalt, varrta Szendrey Júlia a szabadság zászlaját és míg a feleségek feleségének magzata repesni kezdett, a magyar történelem addig legnagyobb és legválságosabb hónapjait élte át szülei, nemcsak mint nagy idők tanúi, de mint cselekvői és szenvedői. Azon a napon, amelyen Zoltánka született, olvasta föl a nemzetgyűlésen az elnök Petőfi Csatadalát, a magyar Marseillaise-t, amely

olyan hátborzongatóan és velőt megrendítően fönséges süvöltés a viharban, hogy nincs az a pacifista Romain Rolland, aki ne találná nagyszerűnek. Zoltánka gyöngé testtel jött világra és olyan örökség terhével, amely huszonnégy éves korában lenyomta őt a föld alá, mégis, már halálos betegen, az utolsó években, ez a szegény kis árva, megbékélten és elcsöndesülten, megtisztultan és filozóf lélekkel indult el a nagy útra, mely a kerepesi temetőbe vitte. Nem zúgolódott sorsa ellen, nem lázadt föl: verseket írt, apja emlékével társalgott állandóan, rengette az emlékek debreceni bölcsőjét, szelíd, sovány, sápadt, kora dérutott magyar Sasfióka!

Ha a sírfömliratát rám bíznák, akképp írnám: Petőfi Sándor és Szendrey Júlia fia volt, Arany János keresztfia, Gyulai Pál unokaöccse, a magyar szabadsággal együtt jött a világra, a születését édesapja verse köszöntötte: túlságosan szerették az istenek!

A Petőfi-centenárium világraszóló és égígérő görögtüzeinek, kandelábereinek és csillárainak kialvó fénye mellett hadd gyűjtom meg én is ezt a szelíden és csöndesen pislogó szegedi mécseszt a nagy Halhatatlan halott kis fiának! Néha van az úgy, hogy nem valami drága és cifra csillogás az, amit a szerető kegyelet keze gyűjt, de ha nem is világol nagyon messzire a fénye, talán annál jobban melegít a lángja!

Magyarság, 1923. november 18.

Juhász Gyula

68.

CSEVEGÉS

69.

ADJÁK A BANKOT...

70.

CSEVEGÉS

A SZÁMÚZÓTT „IZRAEL”

Egy ismert szegedi író volt a magyar kritikában a legelsőik egyike, aki éppen egy szegedi újság színházi cikkében megállapította, hogy Henry Bernstein nem igazi költő és nem valódi művész, hanem csupán igen ügyes és igen hatásos drámagyáros. Bernstein darabjait világszerte szenzációs sikerrel adták: ez egyúttal kétségtelenül igazolta írójuk jogosultságát a színpadon. De sokkal fel színesebb, sokkal külsőségesebb mesterember hogysen veszedelmes lehetne. Ellene a komoly és elfogulatlan kritika fegyvereivel lehet és kell is küzdeni az ízlés, az irodalom nevében. Vitázni a téziseivel szintén lehet: hiszen azért van gondolatszabadság, a legértékesebb szabadság ezen a világon. Hogy éppen most elővenni az *Izraelt*, Bernstein akármennyire világhíres, de legkevésbé értékes drámáját miért kellett, arról is lehet beszélni okosan és elfogulatlanul. De egyet nem lehet és nem tanácsos: *autodafét akarni a huszadik században, indexet alkalmazni a világi színpadon és a rendőség helyett cenzúrát gyakorolni gondolatok fölött*, amelyek ellen tizenöt éven keresztül egyetlen magyar színházban sem volt vétője senkinek. Hiszen ami gondolat és igazság az Izraelben van, az ma már egészen természetes köztulajdona minden józanul és emberiesen érző és gondolkozó kultúrembernek. Csak fájdalommal és csalódással nézheti minden jóhiszemű és jóindulatú ember, hogy tiszteletreméltó és nemes szándékú férfiakat mint akarnak és mint tudnak beugratni politikai zavarosban halászók a maguk egészen reménytelen és céltalan terveinek sikere érdekében.

Szomorú volna, ha az igazi kereszténység ügye olyan gyöngeően állna, akár Szegeden, akár másutt, hogy egy közepes minőségű Bernstein-darab veszélyeztetné, vagy éppen megrendítené. Éppen egy oly Bernstein-darab, amely egyébként, akármilyen szegényes művészi eszközökkel, de a tiszta humanizmus szolgálatában áll, az általános emberszeretet igéit hangoztatja, amelyek, ugyebár éppen a valódi kereszténységnek alapvető

igazságai? Ha ma meg lehet akadályozni, egyszerű felelőtlen gesztussal, hogy Bernstein drámáját előadják, csak azért, mert a szerző orra talán nem tetszik némelyeknek, akkor holnap sor kerülhet Skakspere-re, holnapután Madáchra, mint ahogy ez nem is olyan távoli föltevés.

Hová jut a gondolat és művészet szabadsága, ha minden ízlés, vélemény, párt és irány döntően beavatkozhatik abba, hogy milyen darabokat adjanak, vagy ne adjanak egy színházban, ahova még eddig legalább numerus clausus nélkül megválthatja a belépőjegyét az egész város közönségének minden rétege? Ezen az alapon és ennyi joggal le lehetne tiltani a szabad királyválasztóknak például a shaksperei királydrámákat, de Szomory királydrámáit is, a Bánk bánnal együtt, viszont a legitimisták egészen nyugodtan leparancsolhatnák János vitézt, amelyben egy Kukorica Jancsi kerül Tündérország trónjára. Ez tréfásan hangzik, de higgyék el azok a komoly urak, akik most számúzték a szegedi színről Izraelt, hogy ez a hőstettük egy cseppet sem komolyabb, ha mindent meggondolunk és megfontolunk.

Arról nem is beszélünk, hogy ha ennek folytatása lesz, milyen jó híre támad városunknak, amelyről eddig nem mint Abderáról vagy Rátótról beszéltek, ha beszéltek a nagyvilágon. Szeged egyszer vendégül látta és melegen üdvözölte Felicien Ropst, a merész és nagy erotikus francia rajzolóművészt és most megijedne egy párizsi drámai nagyiparostól, akinek éppen ezt a gyöngébb termékét évekkal ezelőtt minden különösebb baj nélkül tudomásul vette és üdvözölte — Hamlet szerint —, mint idegent szokás?

Mellékesen megjegyezzük, hogy kár ilyen nagy zajt csinálni egy omlétért és hogy ezzel csak mártírrá avatnak egy erre különben érdemtelen színpadi ügyeskedőt, holott ennyi buzgalommal, lármával és lelkendezéssel egészen szép és eredményes propagandát lehetne kifejteni az igazán igazi színpadi irodalom nagy értékei és szépségei mellett a magyar drámai költészet jelesei érdekében és a szegedi színház vezetősége hibázott, éppen ebben hibázott, hogy Bernstein helyett nem Vörösmartyt vagy Madáchot, Gárdonyit vagy Molnárt szólaltatta meg azon az estén. De hiszen ott van, hogy a legújabb, érdemes és érdekes magyar tehetségekről szóljunk, Móricz Zsigmond, Zilahy Lajos, Szomory Dezső, Harsányi Kálmán, P. Ábrahám Ernő, Oláh Gábor és mások több régebbi és újabb kiváló alkotása, amelyekkel még adósunk a szegedi színpad. Az Izrael-ügy nem válik dicsőségére senkinek

se, aki akár így, akár úgy ludas benne, de tanulságai megérdemlik, hogy megszíveljék őket színház, közönség, színügyi bizottság és azok a bizonyos illetéktelen tényezők a jobbféleken!

Szeged, 1923. december 22.

73.

RÉSZLET A MAGYAR EMBER TRAGÉDIÁJÁBÓL

A londoni színpad

74.

RIEDL FRIGYES

Valahányszor elmegyek a szegedi egyetem előtt — pedig minden áldott nap elmegyek előtte — eszembe jut életem négy esztendeje, amelyet egészen a tudományoknak és művészeteknek áldoztam, amikor fiatal, szegény és boldog és büszke filozofere voltam a budapesti egyetemnek. Négy gazdag és mozgalmas esztendő, döntő jelentőségű élményekkel, nagy mesterek hatásával, kiváló társak együttindulásával: vajon a mai egyetemi ifjúságnak is lesznek-e ilyen élményei, ilyen mesterei és ilyen kortársai? Nekem jutott mindezekből egy egész hosszú életre való. Még ma is különös melegséget érzek a szívem táján, ha fölbukkannak emlékezetemben, „lelkem szemében”, mint Hamlet mondja, a Négyesy-stílyakorlatok hallgatói. Ezek a pén-teki órákon, amelyeken verseket és prózát olvastak föl a „nyel-vészek”, született meg az új magyar irodalom. Hiszen a fölolvá-sók és bírálók sorában ott voltak: Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Oláh Gábor, Balázs Béla, Benedek Marcell, Lehel István, hogy csak egy párat említsek és engem ért az a megtisztelő vélet-len, hogy éppen ezekben az években titkárja voltam a derék és lelkes Négyesy professzornak. De ránk, akkori fiatalokra, akár a tudomány, akár az irodalom ösvényén indultunk el, a legmé-lyebb és legmaradandóbb hatást tanáraink közül mégis egy cso-dálatos férfi tette, akit Riedl Frigyesnek hívtak és akinek arcát, alakját és modorát szeretném újra földézni, mint az ezeregyéj bűvös palackjában a szellemet.

*

Mikor Riedl Frigyes az előadóterembe lépett, hirtelen elektromos áram futott végig rajtunk, érezni kellett egy rendkívüli ember jelenlétét. *Ember* volt elsősorban, amit némely híres tanárról kevésbé mondhattunk el. Mert volt közöttük olyan, aki mindig szónokolt, akár az esztétikai küszöbről beszélt, akár Arany János kisebb epikai költeményeiről és volt olyan is közöttük, aki olyan mereven és magasan ült és untatott a katedrán, mint a dalai láma. Riedl Frigyes a tudásán és tehetségén kívül — egészen különösen dús és mély tudása és rendkívüli tehetsége volt — az idegeit is elhozta az előadó terembe, a mozgékonyágát, a kíváncsiságát, a játékos ösztönét, a különcködését és a szeretetreméltóságát. A szívét és elméjét tette ki mintegy az asztalra, amely mellett úgy foglalt helyet, mint középpontja egy társaságnak, amely szereti őt, szereti egymást és szereti a tudást és műveltséget. Szinte családias melegség áradt belőle, pedig tulajdonképpen nem igen ismerte hallgatóságát, a nagyon finom- és mély érzésű és ideges emberek ösztönös zárkózottságával, sőt bizalmatlanságával közeledett egyesekhez, de így, bizonyos jótékony távolsághól, amelyet soha nem éreztetett, csak tudásával, a bizalmas közlés otthonosságával beszélt apró, intim tényekről és nagy, egyetemes igazságokról. Különösen sok női hallgatója volt, neki, az aglegénynek, aki egy nőt ismert és szeretett igazán: az édesanyját és aki a nőkről a leglojálisabb udvariasság és a legfinomabb malícia hangján nyilatkozott. Beöthy Zsolt úgy trónolt tanári szobájában a hölgyek fölött, mint egy keleti nagyúr, Heinrich Gusztáv úgy viccelt velük, mint egy öreg bonviván, Bodnár Zsigmond olyan goromba volt hozzájuk, mint egy tatárkán, Széchy Károly olyan gáláns, mint egy gárdista, Riedl Frigyes volt a trubadúr, aki a mennyei és földi Minnét összhangba hozza.

Előadásában egészen sajátos erejű drámaiság volt. Állandóan kérdéseket adott föl magának, amelyekre válaszolnia kellett. Hangja melegen vibrált, néha elcsuklott, néha megremegett, fátyolos lett a megindultságtól. Maeterlinck mondja valahol, hogy a dolgokat a szeretet teszi érdekessé, amellyel hozzájuk ragaszkodunk. Riedl ennek a szeretetnek embere volt a tudományban. Szerette az apró, furcsa, jellemző tényeket. Szeretett mozaikokból építeni. Szeretett elcsodálkozni az embereken és műveiken. *Omnia admirari*: ezt hirdette és ezt gyakorolta Hora-tiussal szemben. De azért szkeptikus volt, vagy talán éppen ezért volt szkeptikus. Mikor egy szeminárium órán Vörösmartynak

egyik addig kevésbé ismert és kevésbé megbecsült verséről volt szó, amelyet nem egészen értettünk, kijelentette, hogy ezt Gyulai Pál nagyszerűnek találja.

— Én nem mondom, hogy nem nagyszerű, de nem értem egészen. Gyulai sem értette és nagyszerűnek találta. Majd ha megértjük, valószínűleg mi is annak fogjuk találni!

Ez volt az ő kritikája és iróniája. Ennek a versnek elemzésénél történt, hogy egy rajongó filozófusjelölt Komjáthy Jenő egyik költeményére hivatkozott. Riedl megállt előtte, karba tette kezét, megcsóválta fejét és hirtelen ezt kérdezte: „Öntalán anarkista?” Többször megesett, hogy jutalmat tűzött ki egy-egy homályos verssor megfektetésére. Ez az ő nemes sportja, az ő filológus társasjátéka volt. Ha avatatlan kíváncsiság vagy stréberség zavarta, ilyenkor reménytelenül nézett szét, és egy alkalommal egy ilyen oktondinak megfogta nyakkendőjét, erősen és fájdalmasan a szemébe nézett és csak ennyit válaszolt: „Nagyon csinos nyakkendő, igen delikát színek!”

Egy ember volt, akiről ritkán beszélt, akinek a nevét sem igen ejtette ki előadásaiban, de akivel állandóan és bensőségesen foglalkozott, akinek sötéten ragyogó szelleme ott lebegett mindig körülötte: Péterfy Jenő. Egyszer, az ókori dráma alkalmából elmondotta, hogy a taorminai antik színházban, az Isten szabad ege alatt „ez a férfiú” mint szavalta el neki Sophokles márványszépségű görög verseit. (Sophokles anyanyelvén természetesen, hiszen Péterfy Jenő negyven és egynehány éves korában kitűnően megtanult újra görögül, hogy Platont fordíthassa.) Riedl arca valósággal átszellemült, a hangja sírt az emlék melegétől, a csengetés szinte fölrázta és fölébresztette. Este hat óra volt, a hosszú, homályos folyosón gyéren pislogott a gázlámpa és amint az ő imbolygó, tétova lépéseivel végiment, nagy árnyéka a padlón hosszan és rejtelmesen húzódott utána, mint egy halott árnyéka, egy halott baráté, amelytől nem tud és nem akar szabadulni többé.

Holmi, 125—128. l.

ADY ÉS A HOLNAP

Írta: *Juhász Gyula*

Harcokat énekelek . . . De elmúlt harcokat, melyek ma már a történelemhez tartoznak, a magyar költészet egyik leggazdagabb korának történetéhez, hiszen Ady Endréről van szó és élete egyik legérdekesebb fejezetéről, amelyről eddig kevés és különösen kevés elfogulatlan és méltányos szó esett: A Holnap születéséről, küzdelmeiről, győzelmeiről és elmúlásáról. Ady életének egy része, költői pályájának egy állomása A Holnap és én, aki A Holnap bölcsőjét rengettem, a harcokat álltam és végig kitartottam: talán nem vagyok alkalmatlan és méltatlan arra, hogy most a történetét megírjam. Lehetőség szerint Adyról beszélek és Ady viszonyáról A Holnap-hoz, hiszen ez a fő és ez az érdekes, lehetőség szerint tárgyilagos maradok, amennyire ez a lírikustól telik és lehetőség szerint csak azt írom meg, amit mások így, vagy ennyire nem mondtak még el. Inkább krónikás leszek mint historikus, hiszen emlékeimről írok és szeretteimről, és őszinte is leszek, már amennyire emberi vallomások őszinték tudnak lenni!

*

A Holnap úgy kezdődött, hogy 1908 tavaszán néhány új magyar költő és író találkozott Nagyváradon és elhatározták, hogy közösen könyvet adnak ki. Dutka Ákos már Adyval együtt volt újságíró Váradon, a fiatal Emőd Tamás akkor rázta le az iskola porát, én pedig ez év elején kerültem világi helyettes tanárnak a premontrei főgimnáziumhoz. Miklós Jutka is itt élt, Antal Sándor nemkülönben. Ebben az időben sokszor szó esett a vidéki sajtóban a magyar irodalom decentralizációjáról és a Körös-parti Párizs — ahogy akkor Váradot elnevezték — mindenképpen a legalkalmasabbnak látszott erre a feladatra. A vér városa — ahogy Ady hívta — a modern kultúra legszínesebb és leghangsabb fészke volt ekkor a vidéken, hiszen Ady Endre, Bíró Lajos és Nagy Endre is innen repültek Budapestre. Így történt, hogy a kávéházi beszélgetések során elhatároztuk az antológia kiadását. Kik szerepeljenek a kötetben? Természetesen, elsősorban váradai költők. És természetesen Ady Endrét, aki itt írta első

igazi verseit, aki itt ismerte meg Lédát, aki innen indult el a dicsőség útján és aki második szülővárosának tekintette és mindig örömmel kereste föl Váradot, szintén magunkénak vindikáltuk.

Én voltam az, aki *Babits* Mihályt és *Balázs* Bélát ajánlottam, akik még az egyetemről és Szegedről barátaim és akik eddig szinte egészen ismeretlenek voltak az irodalom és az olvasó közönség előtt. Babits akkor Fogarason tanárkodott és verseinek első olvasója én voltam ebben az időben.

A két új költőt a legnagyobb örömmel fogadta A Holnap kis gárdája, és Ady Endre is készséggel állott közénk. Antal Sándort bíztuk meg az antológia szerkesztésével és ő írt előszót is a kötet és a költők elé. A címben is hamarosan megállapodtunk. Kezdetben Hétmagyarok vagy Göncölszékér lett volna, mert hét költőről volt szó, de végre is megmaradtunk A Holnap-nál, amely eléggé ígéretes és hangzatos volt. Közben Ady is lejött hozzánk Váradra, a jelenlétében nagy haditanács volt Dénes Sándor dr. lakásán (A Holnap cím legendája, amelyről Ady Lajos is ír könyve egyik jegyzetében, szintén ekkor született) és mindnyájan fiatalos hittel és reménységgel néztünk az új költői vállalkozás elé. (Jó ómennek tekintettük, hogy a cím is hét betűből áll: A Holnap.)

Ady Endrén kívül, akinek a neve már harci jelszó volt és akinek már a *Vér és aranya* is megjelent, mi többiek, — az ismeretlen Babbitson és Balázson kívül — az elismerés kezdetén állottunk. Emődnek még egy könyve se jelent meg, a többieknek is csak vidéken és jelentősebb siker nélkül.

Azonban váratlan baleset történt. Antal Sándor, aki gyilkos szatírjáról már több könyvében tett tanúságot, olyan kegyetlen dolgokat írt a költők egynémelyikéről az egyes bevezetésekben, hogy így nem akarták a könyvet nyilvánosság elé vinni.

A *Holnap botránya* címen az egyik helyi lapban nagy leleplező cikk jött és a kötet megjelenése néhány hónapig késett. Közben Antal Sándor Stockholmba utazott és A Holnap sok huza-vona és herce-hurca után 1908 szeptemberében végre mégis csak napvilágot látott.

A testes kötet, a költők Honti Nándortól rajzolt arcképeivel, az irodalom eseménye lett. (Babits arckép nélkül jelent meg, mint a leeresztett sisakrostélyos lovagok a középkori tornán). A *Holnapot* Vajda János szellemének ajánlottuk, Antal Sándor szerint Balassi, Csokonai és Petőfi folytatása A Holnap lírája, kivált Adyé.

A hatás, amelyet ez a vidéki verseskönyv kiváltott, valóban rendkívüli és igen különböző volt. Heves támadások és lelkes magasztalások hosszú sora következett, mindenesetre nagyon is észrevették, olvasták és beszéltek róla országszerte. A verset divatba hozta Magyarországon és ez már magában véve is nagy siker és szép eredmény. Támadások két fronton is érték: a hivatalos konzervatív és a modern fővárosi kritika részéről egyaránt. Amit Ady ellen kezdett az első tábor, azt most a vidéki új költők ellen különös hévvel folytatta mind a kettő.

Rákosi Jenő tizennégy lábas tárcát „szentelt” A Holnapnak, Herczeg Ferenc Horkayné átlátszó maszkiájában pellengérezte ki, Kenedi Géza vele szemben emlegette először a destrukciót, Beöthy Zsolt és a hivatalos irodalom és politika más nagyságai éles hangon ítélték el a költői forradalmat. A modern fővárosi kritika sem tudott szolidaritást vállalni a vidéki irodalmi mozgalommal. A Nyugat kritikusa (Kemény Simon) meglehetősen tartózkodó hangon írt az új könyvről és *Osvát* Ernőnek csillag alatt kellett megjegyeznie, hogy „a Babits Mihály nagy tehetsége csodálatos jeleinek felmutatása oly érdeme A Holnapnak, mely említetlenül nem hagyható.” Az elismerő kritikák közül kiemelkedett Hatvany Lajos szokatlanul meleg méltatása a *Pesti Napló* tárcájában, amely a váradi antológia irodalomtörténeti jelentőségét emlegette és Schöpflin Aladár a Vasárnapi Újságban, amely pontosan igyekezett lemérni a hét költő súlyát és értékét. Természetes, hogy azok közül a költők közül, akik kimaradtak a könyvből, kivált a vidékiek, többen megirigyelték A Holnap harcos dicsőségét. Én az akkor már elismert Kosztolányi Dezsőt és Oláh Gábort szerettem volna elsősorban bevenni a gyűjteménybe, de az elsőt a többiek nem tekintették vidéki-nek és váradinak, a másik pedig addig szabódott, amíg kimaradt. Oláh Gábor nemsokára hirhedt nyílt levelét írta Rákosi Jenőnek, amelyben a Rákosi-korszak után bejelentette az elkövetkező Oláh-korszakot.

Az „öregék” is sorra nyilatkoztak, a legbölcsebb volt köztük Mikszáth, a nagy palóc, aki a sokat emlegetett giliszta-aforizmával intézte el a fiatal irodalom problémáját.

De ekkor újra váratlan baleset történt, a *duk-duk-affaire*, amelyről eddig homályosan és szűkösen szóltak a krónikák. Hadd mondok el én most érdeme szerint. Ady Endrének használt is A Holnap kétségtelen nagy sikere, meg nem is használt. Új híveket szerzett költészetének, a körülötte megindult irodalmi harc ismét láng-

ra lobbant, de viszont a többi új költő minden hibája, gyöngesége, modorossága is az ő számlájára íródott. Minden Ady-utánzat, minden rossz modern vers miatt őt vonták felelősségre, őt állították pellengérré. Vezér lett, akinek vállalnia kellett katonáinak minden cselekedetét. Ez bántotta és méltán bánthatta őt, aki magányos tűzokádó gyanánt egyszerre bukkant ki a korabeli magyar líra kiszáradt tengeréből és aki magát siratta akkor is, mikor a fajtáját siratta. A pesti irodalom gyanúsán nézte ezt a vidéki kalandot (ahogy a legtöbben gondolták), Ady ez időben különben is szinte kereset nélkül állott, az Új Idők részéről biztatások jöttek és ilyen körülmények között — életének egy szomorú fokán — írta meg Ady a híres *Duk-duk-affér*-t. Tiltakozás akart ez lenni minden irányban, a nagy magányos oroszlán elbődülése, aki le akarja rázni magáról barátai és ellenségei ballasztját egyaránt. Ady Endrének joga volt erre, de nekünk is, akik költő és harcos barátai és bajtársai voltunk, okunk volt a nehezítésre. Mi úgy éreztük, hogy árulás történt, hogy a vezér harc közben pártolt át az ellenséghez és támadott hátba bennünket. Mi úgy éreztük, hogy Ady elsősorban a miénk, hiszen annak vállalta magát, hiszen a nevével fődözte ezt az önzetlen, lelkes, kissé hangos és kissé tarka vidéki mozgalmat, amikor megkezdődött. Magam keserű hangú nyílt levelet írtam hozzá a Független Magyarországból, amelyre ő még keserűbb és nyílt hangon válaszolt. Nekem nem volt igazam abban, hogy Ady Endrét A Holnap számára igényeltem, neki nem volt igaza abban, hogy bennünket mindenféle Ady-imitátorral egy füst alatt akart elintézni. De igaza volt abban, hogy neki joga van úgy élni és írni és veszni, ahogy küldetéses és végzetes zsenije parancsolja és hogy ő vállalja végzetét és állja is halálig. Nekem kevés írás volt hasznosabb és becsesebb, mint ez a kegyetlenül szókimondó támadás, amelyet ellenem írt Ady Endre. De az ellenségek ármánya nem sikerült: néhány hónap után szent volt a béke Ady és A Holnap között és a haragnak talán egyetlen költői emléke Emőd Tamás egyik kuruc verse *Jávorka nótájá*-ról, amely *A Holnap második kötetében* is megjelent és az én azóta napvilágra került *Ady-versem!*

Mert a második kötet is elkészült közben. Azok, akik olvasták és szerették a verseket, nagy érdeklődéssel, a kritikusok mohó kíváncsisággal várták az új megnyilatkozást. Közben Babits Mihály, akinek írásaiért hozzám Nagyváradra személyesen jött le Osvát Ernő, egyre jobban magára vonta az irodalmi érdeklő-

dés figyelmét a Nyugatban és Balázs Béla is új jeleit adta erős tehetségének. A Független Magyarország hivatalos orgánuma lett A Holnapnak, vasárnapi tárcája rendszeresen a hét költő verseit hozta és hasábjain állandó propaganda folyt — néha kissé reklámos lármával, de ez is a modernséghez tartozott és néha kedvesen naiv elszólásokkal, de hiszen vidékiekről volt szó és a vicclapok és kabarék is hálás és hatásos céltáblának tekintették A Holnapot. A második kötet 1909 húsvétjára jelent meg és a terjedelmes, a modern líra szociális gyökereit és hatását fejtegető előszót ezúttal *Kollányi Boldizsár* írta, addig elég ismeretlen név az irodalomban. Kollányi Ady legjobb barátai közé tartozott. Mérnök volt és nem közönséges ember. A magyar szociológia egyik úttörője, radikális politikus, természetfilozófus, nagy nőbarát, aki később a világháborúban, amelytől végső eredményben a magyar demokrácia diadalát várta, a legelszántabb és legvakmerőbb katonák egyike és — költő is. Valóságos magyar Cyrano és mondhatom, Ady jobban szerette és többre tartotta, mint legtöbb költőtársát. Kollányi Ady szerelmi ügyeinek is benső titkos tanácsosa volt és Adynak, akiben tudvalevőleg sok feminin vonás volt, (hiszen azért volt a legnagyobb lírikus) leginkább barátja ösztönös és nyers, szokimondó és vakmerő férfiassága tetszett. Ady ebben az időben nem sokszor és nem sokáig időzött Váradon, de minden évben lerándult kétszer-háromszor, néhány napra. A Holnap alakulására egyenesen Párizsból jött és ha érmindszenti családi magányába tért vagy onnan Budapestre készült, mindig szétnézett Váradon, ahová kezdő írósa legszebb emlékei, első nagy szerelme és a szívéhez legközelebb álló barátok és tisztelők vonzották.

Ilyenkor az állomás közelében levő rozoga Európa hotelbe szállott, amely mellett állt Lédáék háza és este leginkább kurta korcsmákban, kávéházakban, a színház melletti bodegában és végül a vasúti restiben iddogált, füstölt és beszélgetett. Pénzügyeit Nagy Mihály intézte. Különös vonzalommal volt egy kis csapat váradi tanár iránt, akik első igazi megértői és megbecsülői közé tartoztak, kivált a konzervatív elvek alapján álló és őt mégis igen nagyratartó Vucskics Jenő és Horvát Henrik, a kiváló műfordító-költő, aki neki is első érdemes német tolmácsa volt. Főképpen Petőfi és Arany elsőségéről folytak hosszú viták és Ady ebben az időben még erősen hangoztatta, hogy Arany nem volt lángész. (De később, a Buda halála megértette őt is.) Ady váradi tisztelői közül igen kedvelte Manoj-

lovics Theodort, a fiatal szerb költőt, aki szintén német fordítója volt és aki a világháború előestéjén egy magyar lapban eleve tiltakozását jelentette be a két szomszédnép egymásra uszítása ellen. Ady Endre részt vett A Holnap ünnepélyes bemutatkozásán is, amely a váradi városháza dísztermében történt és megragadó erejű beszédet mondott, amelyben Vajda Jánost vallotta a modern magyar líra apjának és hirdette, hogy ha Európában élni és győzni akarunk, akkor ázsiai magyarokból jó európaiakká kell lennünk.

Ez a beszéd program volt és hitvallás, nem csupán Adyé, de A Holnapé is. Mert Ady ugyanebben a beszédében a főváros szintetelenségével szemben rámutatott *a vidék*, a magyar ugar kiaknázatlan kincseire, elrejtett és elkallódó értékeire is.

A Holnap két kötete között lázas tervek és nagy készülődések, állandó izgalom és mozgalom volt a vér városának irodalmi és művészi berkeiben, redakciókban, színházban, kávéházban. A Holnapnak eredeti bemutatói voltak a Szigligeti Színházban, számos matinét rendezett és egy nagy folyóirat terve is fölmerült, amelynek Kollányi lett volna a szerkesztője és amelyet A Holnap mecénásai: Dénes Sándor és Wertheimstein Viktor finanszíroztak volna. Közben a két fronton egyre újabb és elkeseredettebb csapásokat intéztek A Holnapra és kezdetben az volt a terv, hogy Anatole France-al íratunk előszót a második kötethez. Ez a merész gondolat Adynak is tetszett, de ehhez le kellett volna fordítani a verseket franciára, ami ekkor szinte lehetetlen föladatnak tetszett és így az egész csak merész ötlet maradt.

A második kötettől döntő sikert vártunk, de itt megint bal eset történt, a legtöbb kritikus ügyes taktikával Kollányi előszavába kötött bele, Kollányi megállapításaival polemizáltak, Kollányit ütötték és majdnem kivégezték A Holnapot. Kétségtelen, hogy ez a terjengős és akadémikus előszó mind a két oldalról való ellenségnek malmára hajtotta a vizet, az elmélet és a gyakorlat nem földték egymást, Kollányi mást akart, mint amit a költők mondtak és szociális programja csak növelte az értetlenség és ellenségesség vádjait és kifogásait.

Mégis: *A Holnap elérte célját* és ezzel be is fejezte pályáját. Mi volt A Holnap érdeme és jelentősége? Először is Ady Endrét először foglalta az új magyar líra keretébe és ez a foglalat csak még jobban mutatta és emelte a legnagyobb magyar lírikus abszolút értékeit. De ezenkívül A Holnap adta költészetünknek Babits Mihályt és ez maga is irodalomtörténeti fontosságot adna

e két kötetnek. A Holnap új olvasókat és híveket szerzett az új verseknek: divatba hozta a versolvasást. A magyar vidék megmutatta oroszlánkörmét és Várad az irodalom decentralizálása körül több érdemet szerzett A Holnap révén, mint az összes többi magyar városok. Ez a vetés érik most Erdélyben.

*

A legelső érdemleges méltatás A Holnapról Váradon jelent meg, a Nagyváradai Napló tárcájában — *Várady Zsigmond* írta. Ez a tragikus végű, nemes egyéniségű magyar politikus az irodalomban és művészetben konzervatív hajlandóságú volt, az angolok neveltje, de politikájában a radikalizmus elveinek hirdetője. Ez a tragikus kettősség, amely ebben az időben más és más változatban a magyar élet és végzet egyik jellemző jelensége volt, *Várady Zsigmond* bírálatában is igen érdekesen mutatkozik. Ő azokat a költőket emeli ki, akikben politikai gondolatai kifejezőit látja. Az én akkori keresztény miszticizmusom és l'art pour l'art líráim volt talán a legtávolabb érdeklődésétől. De Adyt persze ő is szerette és magasztalta, hiszen Ady többek között radikális volt. De *Várady Zsigmond* egyúttal *Tisza István* barátja és tisztelője is volt és így — fájdalmas szimbólum — az ő finom és erős lelkében a magyarság egyszerre ölelte magához két ellenséges és végletes, sorsát hirdető és betöltő nagy gyermekét!

76.

N E F E L E J C S E K

II. Mári néni

77.

N E F E L E J C S E K

IV. Utazás egy sírdomb körül

Írta: *Juhász Gyula*

Atyai barátom, első mesterem, első szerkesztőm és első könyvem kiadója, *Balassa Armin dr.* frissen hantolt sírjára küldöm az emlékezésnek ezeket a bicebóca virágait.

*

A mai újságírás lázas és fejlett technika, hatalmas és nagy-szerű üzem, pontos és gondos hírszolgálat, de már kivesz belőle, gyorsan és biztosan, annak a réginek romantikája, amely az én fiatalságomban még annyi színt és hangulatot lopott a robotos fiúk életébe. Mi voltunk a Murger utolsó bohémjei, kevés pénzzel és sok kedvvel, akik Csuka Ferenc úrral együtt jártunk Hegedűs Pál úr iskolájába — az éjszakai tanfolyamra. A *Szeged és Vidéke*, dr. Balassa Armin büszkesége és boldogsága, az a lap volt, amely a régi romantika kedvességét a modern haladás tempójával egyesítette. Itt voltam én voltontőr évekkig, írtam mindent, amit egy ifjú tudós és költő csak írhat: vezércikket és tárcát, verset és prózát, fejcikket és riportot, kroit és krónikát, színházi kritikát és törvényszéki rovatot, kolumnás tudósítást a havi búcsúról és szakszerű tanulmányt a latin nyelvtanítás érdekében. Mégis: két írásomra emlékszem különösen. Azaz, hogy az egyikre sehogysem emlékszem és ha elolvasom néha, akkor is olyan idegenül mered rám, mintha legalább is arabusul volna. Ez egy nagy sikert aratott, névtelenül írt vezércikkem, *A kényszer-zubbony* a címe, az akkori kormány politikáját támadta, tele van éleselméjű jogászai okfejtésekkel, verhetetlen logikával, legyőzhetetlen dialektikával — mert hiszen *Balassa Armin* mondotta, hogy mit írjak benne, neki sietős dolgai voltak a törvényszéken, én azután megírtam, de úgy, hogy másnap elámultam, amikor a kávéházban elolvastam: sohase hittem volna, hogy én valaha így értsek házzabályhoz, klotúrhöz, angol példához, meggyámshoz. Mert akkor még őszinte szívből utáltam a napi politikát. (Ma már még őszintébb szívemből utálok.)

A másik nagy publicisztikai sikerem megint egy vezércikk volt, ebben egy justizmord ellen emeltem föl bátran és keményen tiltakozó szavamat és a justizmord szegedi áldozata huszonnégy óra alatt szabadlábon volt és ezt ennek a vezércikknek köszön-hette, amelyet én húszéves kezdő újságíró, Balassa Armin dr. kezdeményezésére írtam volt a *Szeged és Vidékébe*.

Hát bizony életem egyik legszebb és legjutalmazóbb pillanata az volt, mikor az ártatlan áldozat, egy órával előbb még daróc-ruhás fegyenc, már szabadon és boldogan kezét csókolta védőjének és kis cókómókjával vígan indult haza, messze, ujjongó szeret-tei közé.

*

Az irodalomtörténetbe tartozik, hogy Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Csáth Géza, Mohácsi Jenő első írásai — szép,

bátor, érdekes és értékes írások — éppen Balassa Armin dr. szegedi lapjában láttak először nyomdafestéket. A pesti lapok még húzódoztak tőlük és éppen Babitsnak egyik első és remek — ma már nekik is remek — versét egy igen előkelő fővárosi újság igen tekintélyes kritikusa azzal a szerkesztői üzenettel utasította vissza, hogy nagyon zavaros és erőtlen. Ez a vers is a Szeged és Vidékében jött először és most modern antológiák díszje! A tragikus végű Csáth Géza első elbeszélő kísérletei József álneven jelentek meg a lapban, amelyet ebben az időben egy jeles modern költőnk méltán keresztelt el a fiatal és új magyar írók Rodostójának.

*

Az első verses könyvemet, 1907-ben, szintén dr. Balassa Armin adta ki Szegeden, A Dugonics-nyomda pompás kiállításában, a legnagyobb áldozatkészséggel. Ennek a könyvnek megjelenése és sikere az életemet adta vissza akkor, mert én bizony Léván, az Isten háta mögött nyomorogva, éppen leszámolni készültem mindennel. A legszebb reneszánsz-betűket hozatta ennek a könyvnek Balassa Armin és amikor én a vidéken szokatlan külső szépségű könyvet megláttam, önkénytelenül így kiáltottam föl: — Hamupipőke, bársonyban és ezüstben!

Mikor a jubileumom után nemsokára utoljára találkoztam az ősz mesterrel, erre emlékezett és örömtől csillogó könnyek között suttopta:

— Látod, látod, mégis nekem volt igazam. Hamupipőkéből azért csak királykisasszony lett végre!

— Lehet, lehet — gondoltam én magamban — de azért mégis csak szebb világ volt, jobb világ volt akkor, amikor Hamupipőke egyszerűen csupán Hamupipőke volt!

*

Soha olyan boldognak, olyan elégedettnek nem láttam világ-életemben a *Parasztzúvek* költőjét, mint néhány esztendeje, egy dísztelen és félhomályos kis hodályban, a volt Apolló-mozi demokratikus helyiségében, ahol primitív színpadon egyszerű munkások hittel és lélekkel játszották az ő drámáját, a népdramát, a világ leghívőbb és leglelkesebb mai közönsége, a szervezett magyar munkásság tömegei előtt. Hogy figyelt és hogy izgult, hogy érdeklődött és örült a szerző, annyi fényes színházi este hőse, ennek az előadásnak, amely olyan volt, mint egy új hit embereinek művészi istentisztelete az új katakombákban.

Gondolom, jobban érezte magát közöttük, mint a mai politika alakosai és csepűrágói között!

*

A nemzeti ellenállás legforróbb napjaiban egy tüzes verset írtam a lapjában, amely imígyen végződött:

*Bécs felől jő a fekete felleg,
Bécsi rongy lesz, mire innen elmegy.
Aki küldte, mind halálra sárgul,
Hogyha kard lesz a magyar kaszábul!*

Armin bátyánknak tetszett a vers, de azért egyet sodorintott a bajuszán, és a bajusz alól így szólt:

— Szép, szép ez öcsém, hanem tudod mit, mégis csak *jobb lősz ezt alkotmányosan elintézni!*

Ebben a válaszban benne volt az ő egész komoly, nemes és tiszta deákferenci és eötvöskárolyi okossága és józansága, derűje és kedélye.

*

Egyszer Nagyváradon találkoztam vele, az Emke kávéház sarkában, az új magyar költészet főhadiszállásán üldögélt, írók és színészek között, a cigány húzta és ő a maga és a Dankó Pista nótáit énekelte. A cifra, füstös kávéház szinte eltűnt egy-egy pillanatra, alföldi puszták csárdájának látszott és ahogy Balassa Armin, a vásárhelyi fiú, a szegedi népies író ott dalolt a váradi éjszakában, nekem akaratlanul is egy Ady-vers jutott az eszembe, annak is az utolsó sora, amely élete utolsó éveiben bizonyára öreg barátomnak is sokszor keservesen és önérzetesen megfordulhatott az elméjében, egy kérdés, amelyre, az ő egész nagy, munkás és termő élete olyan nemesen büszke igennel válaszol: „*Én nem vagyok magyar?*”

Szeged, 1924. január 20.

Halála ötödik évfordulója a teljes elismerés és páratlan népszerűség fényében köszönti Ady Endrét. Valóban egy egész irodalom foglalkozik vele, életével és műveivel és pedig egy igen gazdag és értékes irodalom. Egész könyvtárra megy, amit róla összeírtak és ez a könyvtár most kezd igazán gyarapodni. Ezen a napon érdemes szemlét tartani fölötte, ez az írónak is hasznos, az olvasónak is érdekes.

A magyar irodalom napvilágára tulajdonképpen *Bródy Sándor* hozta Adyt, amikor a *Jövendő* című folyóiratának 1903 márciusi számában közölte három versét. Ettől fogva ez a név: Ady Endre, egyre jobban foglalkoztatta azoknak érdeklődését, akik a magyar irodalmat állandóan számontartják. Az első kritikus, aki Ady jelentőségét és költészete lehetőségeit meglátta és megérezte, *Szász Zoltán* volt, aki ugyancsak *Bródy Sándor* lapjában ismertette Ady váradi verseskönyvét. Mert itt kezdődik az igazi Ady. A debreceni első kötet, amelyhez tudvalevőleg, *Ábrányi Emil* írt dicsérő és biztató előszót, még egyáltalában nem mutatja, hogy micsoda rendkívüli költői nagyság az, aki vele indul el.

Ady körül az *Új versek* megjelenése után (1905) indult meg a nagy harc, amelynek külön irodalmát érdemes volna egybe gyűjteni. Politikai és esztétikai érvek fegyverei csörömpölnek ebben a harcban, amelynek örök győztese ma már a halhatatlan költő, *Petőfi* mellett a legnagyobb lírikus és pedig, talán nem túlzás, ha kimondom, hogy nem csupán a magyar, hanem a világ-irodalomban. Akik Ady mellett életében hitet tettek és költészetét először próbálták fölmérni, nem kisebb nevek, mint *Ignotus*, *Hatvany Lajos*, *Lukács György*, *Horváth János* és *Szabó Dezső*. Nem beszélek a költőkről, akik természetesen és ösztönösen megérezték nagyságát, ha talán kezdetben ellenkeztek is egyéniségével.

Ignotus kis tanulmánya a *Fekete zongoráról* klasszikus írás, mintája annak, hogyan kell megértetni és megszerettetni egy új költői jelenséget. *Hatvany Lajos*, aki *Gyulai Pál* tanítványa volt és tudós filológusnak indult, szinte megtérése történetét mondja el, mikor a *Huszadik Század*-ban beszámol arról a hatás-

ról, amelyet egész lényére átalakító módon Ady Endre lírája és egyénisége (ami különben egy) gyakorolt. *Lukács* György tanulmánya (szintén a Huszadik Században jelent meg először) Ady költészetének mitológiáját, vallásos jellegét fejtegeti a tudás és sugallat páratlanul erős és mély igazságával. *Horváth* János, aki-ben egy konzervatív akadémikus alapossága és jőzansága fogékony ízléssel és helyes érzéssel egyesül, írta az első könyvet Adyról, mintegy kijelölve helyét a magyar költészet fejlődésének történetében és megállapítva ennek a szokatlan művészi egyéniségnek értékét és hatását. *Szabó* Dezső első Adyról szóló kísérletében (a Nyugatban jelent meg) az új költőt a jövő távlatában mutatja meg.

Ady már életében megérte, hogy művének *Summáját* felbecsülték. A Nyugat első Ady-számában történt ez meg, ahol valóban teljes képét adták az akkori Adynak. Természetesen a harc Ady körül nem csupán elismerést hozott, hanem az ellenséges fölfogások és indulatok legkülönfélébb megnyilatkozásait. A polémiák különösen két vádat hangoztattak, egy politikai természetűt: hogy költészete nemzetietlen, és egy esztétikait: hogy értelmetlen. Ma már nem kell őt védeni egyikkel szemben sem, hiszen egykori ellenségei közül éppen a legkülönbek azóta átjöttek hódolói táborába. *Rákosi* Jenő volt a vezére az Ady ellen megindult kritikai hadjáratnak és *Rákosi* Jenő a költő halálára írt nekrológiájában őt, mint korának legnagyobb magyarját parentálja el.

Az utolsó öt esztendőben szokatlan lendületet vett az *Ady-kultusz*, amely ma még inkább, mint valaha emelkedőben és terjedőben van. Nincsen ma nála senki aktuálisabb költő és nincsen ma az ő verseinél semmi izgatóbb és érdeklődőbb irodalom ebben a szerencsétlen országban, ahol a szellem és tudás fölkentjei és kiválasztottai, a legderekbak és legkülönbek, évek óta úgyszólván szellemi száműzetésben élnek. Kis senkik, perc emberkéék dáridója tart, ahogy Ady mondotta és *Szabó* Dezső példája igazolja, mit ér itt az ember, ha magyar! Az elmúlt öt esztendő alatt különösen az Adyról szóló memoárok irodalma nőtt meg örvendetes módon. Megjelent első terjedelmesebb életrajza is öccse, *Ady* Lajos tollából és megjelent *Révész* Béla lírai szépségekben, gazdag könyve is Adyról, az emberről és barátról. „Ostoba kis emlékezések” is megindultak persze, amint azt Ady előre megjósolta, de az eljövendő *Speculum Vitae* szempontjából még ezek sem megvetendők. Ha nem is Adyt

mutatják, de legalább éreztetik mindenkit szíven ütő hatását, mint ahogy a szeizmográfok a földrengést jelentik.

Ady összes műveinek teljes gyűjteménye ma még a jövő zenéje. Különösen régebbi hírlapi cikkeit volna érdemes és sürgős föladat egybegyűjteni: régi váradi színházi kritikáit és a Budapesti Naplóban megjelent hasonló dolgait. És ideje volna arra is gondolni, hogy végtelenül érdekes és becses levelezését is meg kell menteni, és a jövő irodalomtörténetének rendelkezésére bocsátani. A Vörösmarty Akadémia a költő halálakor mozgalmat indított *egy nagy és teljes Ady-életrajz* érdekében, de azóta hol van a tavalyi hó és hol van a Vörösmarty Akadémia, amelynek elnöke Ady Endre, második elnöke Móricz Zsigmond és tagjai az akkori legjobb magyar írók voltak, Ady barátai, bajtársai, legalább huszonöt olyan név, amely európai értéket és el nem múló dicsőséget jelent a magyarság számára!

Szeged, 1924. január 27.

79.

ADY A SZÍNHÁZBAN

Írta: Juhász Gyula

Életében is úgy vettem észre, életrajzában is úgy olvasom, hogy Ady Endrét a harmincadik éve után nem érdekelté többé a világot jelentő deszkák világa, nem vonzották a színpadi szép hazugságok. Egészen fiatalon nagyon sok érdeklődést és megértést pazarolt a színház dolgaira és — embereire is. A nőkre különösen. Több színészlány és asszony iránt érzett hosszabb-rövidebb vonzalmat, mondjuk szerelmet. Kivált kezdő újságíró és induló bohém korszakában Debrecenben. Nagyváradon még színdarabot is írt, igaz, hogy csak rövid egyfelvonásost, melyet a Szigligeti Színházban be is mutattak, úgynevezett szép erkölcsi sikerrel. Színházi kritikus is volt a vér városában és bírálati (többek között az akkor feltűnt Fedák Sáriról és Bródy Sándor Dadájáról) ma kétszeresen érdekesek és értékesek. Később, Pesten, kivált az esti kompániák, egyre jobban elvonták őt a színházaktól, egy ideig még írt színházi kritikákat a Budapesti Naplóba, még foglalkozott drámaírási tervekkel is, de ezután szinte egészen búcsút mondott a színpadi világnak. (Mellékesen első érde-

kesebb debreceni versét az akkor pályája elején álló Ódry Árpád-hoz írta.) Ady abban az időben, amikor Váradon többször együtt voltunk, sokat vitatta Molnár Ferenc jelentőségét, láthatóan izgatták érzéseit és képzeletét a modern színpadi irodalom e nagy mesterének sikerei. Színházban egyetlen egyszer láttam csak Adyt. Lédával jelent meg a Szigligeti Színház egyik emeleti páholyában, szokatlanul elegánsan, szinte ünnepiesen. Valami divatos operettet játszottak, nagy sikerrel (hol van a tavalyi hó?) de amikor Ady Lédával bevonult (mint valami királyi pár), minden szem és minden látcső feléjük fordult, őket kémlelte. Az akkori Várad intelligenciája már valahogy tudta, jobban mondva érezte, mindenestre megsejtette, hogy ki és micsoda tulajdonképpen az a sötét hollófürtös, égő karbunkulusszemű, dalos és gúnyos ajkú, fekete zsakettes, piros székfűs ifjú ember, aki ezt a földi komédiát ma már az örökkévalóság, a halhatatlanság végtelen távlatából nézi a magyar Olimpuszon, ahová a hivatalos irodalom és tudomány minden ellenkezése dacára már régen feljutott.

Színház és Társaság, 1924. január 28.

80.

R É T I Ö D Ö N

Írta: *Juhász Gyula*

A Petőfi Társaság egy igen szerencsés ötletet kezd megvalósítani ebben az esztendőben: minden ülésen áldozni fog valamelyik halott költő vagy író emlékének, akinek nevét a meg nem érdemelt feledés köde takarja. Valóban, a magyar irodalom igen gazdag olyan tehetségekben, akik más, idegen nemzetek irodalmában is számot tennének és eleven erőt, igaz értéket jelentenek és akikről még is elfeledkezett az írók és olvasók serege egyaránt, valami különös, oktalan és jogtalan fátum folytán, amely nálunk olyan gyakori, nálunk, ahol a halottakat még csak eltemetik, de a sírokat már nem igen koszorúzzák. Ott van például, hogy csak a magam fiatalságának néhány maradandó művészi élményét említsem, ott van Thury Zoltán, Papp Dániel, Iványi Ödön, Gozdsu Elek neve (hogy az elbeszélőknél maradjak), a maga idejében mind olvasott, megbecsült, tisztelt vagy szeretett

név és mind jeles művek szerzője, ki emlegeti és ki olvassa ma őket, holott sok talmi modern külföldi és hazai divatosnál különbek és érdekesebbek? Szinte fáj leírni a legszomorúbb valóságot, hogy *Tömörkényt* a magyar próza új klasszikusát, szintén kezdik kitudni az élő irodalom lelkiismeretéből, és könyveit (a néplélek és honi hőlcseség e bibliáit) gyéren olvassák, vagy egyáltalában mellőzik azok, akik ma lehangosabban kiálják a kereszténységet és nemzetiességet.

De gyerünk tovább és lássuk be, hogy az élőkkel szemben is milyen hálátlanok, milyen értetlenek és közömbösek az élők!

Ha egy idegen és ostoba operettet előadnak valamelyik színházban, az összes politikai, színházi és börzei lapok, felekezeti különbség nélkül ontják a kritikákat róla s nincsen az a Willner és Bodansky, akiről többet és szebbet ne írtak volna össze, mint Ambrus Zoltán remekeiről. Hogyan van az, hogy Balogh Lajos közbeszólásainak (hogy a magunk portáján söpörjünk) több teret adnak a szegedi sajtóban, mint egy szegedi író érdemes és érdekes új könyve ismertetésének. Habent sua fata libelli?

Megjelent például *Hegyi Istvánnak*, egy igen tehetséges fiatal kezdő szegedi novellistának első könyve és alig kapott néhány sablonos sort, megjelent több, szintén igéretes ifjú szegedi poéta verseskötete és immel-ámmal ha írt egyik-másik lap róla — esetleg! És itt van egy szegedi író új könyve, amely már több mint egy hónapja kapható a könyvpiacra, — *Réti Ödön* regénye, *Zorka*, az Athenaeum kiadásában. A *Szeged* röviden megemlékezett róla a megjelenésekor, de azóta se a szegedi sajtóban, se a pesti sajtóban nem igen láttam róla érdemleges kritikát. A regényt én magam kétszer is elolvastam, még pedig tiszta művészi gyönyörűséggel és azzal az élvezettel, amelyet a szó nemesen irodalmi értelmében vett „*érdekesítő*” olvasmány okozhat csak. Szép regény, pompásan meglátott vidéki élet, élesen megfigyelt kisvárosi alakok, patakzatosan gördülő mese, izes magyar elbeszélő stílus, egy jó naturalista író és egy igazi költő egységbe olvadó, érett és gazdag alkotása. Egy szerelem története, amely minden lélek lírai húrját mélyen és erősen, finoman és megrázóan illeti és Danisity *Zorka*, a szépséges szerb tanulóleány képe a nagy szerelmesek galériájában nyugodtan foglalhat helyet a Júliák és Gretchenek, az Emmák és Annuskák mellett. Levegője van ennek a regénynek: napsütéses, alföldi magyar levegője, az írójának tehetségében sok van a plein air tájképfestő és a biztos-szemű, biztoskezü portraitista erényeiből. Sok egyéni keserűség

és rezignáció érezhető ki a regény soraiból, „*a hivatalnak packázásai*” és az örök emberi butaságok és gonoszságok miatt, de ez a líra sohasem tolakodó, sohasem mutat nyílt sebeket, hanem szemérmesen, szinte büszkén és önérzetesen félrehúzódik és a szereplők epikus rajzában mutatkozik.

A regény hősei egy kisváros tanárai és tanulói s az a kép, amelyet a serdülő lányok életéről és álmairól rajzol a legkülönb lapok közé tartozik a magyar elbeszélő irodalomban.

Mondhatom, hogy Réti Ödön regénye az irodalom gurmandjának éppen olyan zavartalan örömet szerez, mint a csupán érdekességet vagy élethűséget akaró olvasónak. És aki csak szórakozás céljából veszi kezébe a *Zorkát*, az is meglepetve érzi, amikor egyfolytában végigolvasta, hogy ritka élménnyel, meleg színekkel és tiszta, mély hangulatokkal is gyarapodott a lelke.

Réti Ödön azok közé a szerény, csöndes irodalmi munkások közé tartozik, akiket mindig elkerült a reklám lámpája, az elismerés zaja, a siker zsongása, az is igaz, hogy ő maga is ösztönösen és önkénytelenül elvonult előlük, ahol csak tehette. De azért hazudnék az az író, aki be nem vallaná, hogy a jól megérdemelt, a komoly és őszinte elismerés nem kell és nem kedves neki! Enélkül elsorvad minden tehetség, és szárnyaszegett lesz minden törekvés. Réti Ödön már régen és nagyon megérdemli, hogy nevét és művét méltóképpen emlegessék, hogy írásait szélesebb körökben megismerjék a magyar olvasók és hogy megszeressék és megbecsüljék ezt a szokatlanul puritán irodalmi törekvésű egyéniséget.

E sorok nem akarnak mást, mint hogy Réti Ödön új, első könyvét a közönségnek melegen ajánlják. Aki elolvassa, úgy is tovább fog figyelni rá és érdeklődni iránta. Annyi mondva csinált színpadi nagysággal dobolják és trombitálják tele mostanában a félvilágot, itt volna már az ideje, hogy az irodalom és elsősorban a kritika hivatott és hivatalos fórumai a valódi értékek kultuszát igyekezzenek terjeszteni és próbálják meggyőzni a nagyérdemű közönséget, valamint a nyájas olvasót arról, hogy nemcsak a Három grácia jelenti a kultúra tetejét és hogy a kilenc múzsa nem mind Thália csupán!

Szeged, 1924. február 2.

BESZÉLTEM A MEDVÉVEL

MAHATMA GANDHI

A nevet nálunk nem nagyon ismerik, pedig Indiában járt fehér emberek még idehaza is valami csodálatos tisztelettel vegyes borzalommal beszélnek róla. Mahatma Gandhi, aki a múlt héten szabadult ki börtönéből, háromszázmillió ember vágyainak, reménykedéseinek középpontja. Az ő szavára hallgat egész India és ha akarná, lángba borulna Ázsiának legnagyobb félszigete a Himaláyától Ceylon szigetéig. De Gandhi nem akarja.

Ebben a csodálatos nemzeti apostolban összesűrűsödik az orientális léleknek a nyugatiak előtt érthetetlen egész misztikuma Indiának ma ő a legnagyobb hatalma, de hatalma az alázatos-ságon, ereje pedig minden erőszak megtagadásán alapul. A kormány akármelyik tagjának nevét nem respektálják úgy Angliában, mint az övét. Angliában tudják nagyon jól, hogy ehhez a névhez egy horderejében mérhetetlen nagyságú esemény fűződik, a hindu nemzeti öntudat felébredése és India nemzeti reneszánsza. India nem akarja többé az angol gyámkodást és kizsákmányolást, pedig India kizsákmányolása Anglia gazdagságának egyik legbőségesebben bugyogó forrása.

Gandhi európai műveltségű ember. Angliában végezte a jogot, ott szerzett ügyvédi diplomát és mint jónevű fiatal fiskális került egy felének képviselőjében huszonöt esztendővel ezelőtt Délafrikába. Ott a parlament éppen akkor mondotta ki a színes bevándorlók kitiltását a gyarmat területéről. A kitiltás nem vonatkozott ugyan az egyetemi műveltséggel bíró egyénekre, de Gandhi magára eszmélt és egynek érezte magát népének tömegével. Keleti ember volt és keleti ember módjára cselekedett. Letette európai ruháját, leköszönt az angol egyetemen nyert doktori rangjáról és hazament Indiába. Elhatározta, hogy együtt él az elnyomottakkal, a szenvedőkkel, és többé semmi közösséget nem vállal azokkal, akik másszínű embertársaikkal igazságtalanságot cselekszenek. Nem hirdetett forradalmat, sőt még a parancs megtagadását sem, mert az kiválthatja az erőszakot, pedig az

erőszak nem kedves Isten előtt. Honfitársainak azt tanította, hogy fejüket hajtsák meg békén az erőszak és kényszer előtt, de *önként* ne vállaljanak semmiféle szolgálatot az angolok alatt, ne vegyenek tőlük, ne adjanak nekik és ne érintkezzenek velük. Háromszázezer ember uralmának össze kell omlani ott, ahol háromszázmillió nem akar tudni felőle.

Az angolok nevelték Gandhit, különösen a világháború alatt, mikor a hindu ezredek példásan teljesítették kötelességüket. Nevettek akkor is, mikor egy angol ezredes Amritsarban gépfegyverrel lövette halomra a hindu lakosságot és büntudatának jeléül Gandhi vezeklést szabott magára. Az ilyen forradalmár és ilyen apostol nem lehet veszedelmes. Bizakodásuk akkor kezdett megdöbbenésre változni, mikor Indiának egész Magyarországnál nagyobb kerületeiben elapadtak az adóbevételek, a nagy angol cégek raktáraiban eladatlanul maradtak az áruk, a legalsó végrehajtó közegek lemondásával összeomlott a közigazgatás és az egész országban elterjedt a Gandhi-mozgalom híveinek köszönési módja:

— *Bande matasam . . . Édes anyánk.*

Az édes anya India, néki szól a köszönés mementója.

Az angol idegesség tetőfokára hágott a walesi herceg indiai látogatása alkalmával. A világ legnagyobb birodalmának örököse díszmenetben akart végigvonulni Bombay utcáin, de ugyanakkor a gyapjúinges, szőröves apostol népgyűlést hirdetett a városon kívül. Bombayból népvándorlás indult meg Gandhi népgyűlésére s a walesi herceg üres utcákon haladt végig, amelyeken nem keltettek lelkesedést a berendelt gekvárok, nizámok és radzsák drágakövei és a sorfalat álló ezredek szuronyai. A nem sikerült bevonulás után a herceggel valahol a bengáliai dzsungelekben a képeslapok számára, kellő elővigyázati intézkedések mellett agyonlövették egy tigris, azután indiai tartózkodását megkurtítva, hazaexpediálták Angliába. A trónörökös indiai útja után Gandhit letartóztatták. El nem ítélték, mert bizonyították nem volt ellene, hogy bárminemű törvénytelenséget követett volna el, de vizsgálati fogságban tartották és — erőszakkal, mesterségesen táplálták. Gandhi ugyanis eleséget nem fogadott el az angoloktól.

Az indiai probléma és Gandhi fogsága lett Angliának legégetőbb kérdése. Talán még annál is fontosabb, hogy liberálisok, konzervatívok vagy szocialisták vannak-e kormányon. Az indiai rejtély vészes dilemma lett a brit kormány számára. Erőszakot

alkalmazni valakivel szemben, aki alázatosságot hirdet, nem lehet, viszont a tétlenség egyértelmű az angol világhatalom lassú összeomlásának kezdetével. Az új angol kormány most szabadon bocsátotta Gandhit. Mahatma Gandhi, a néhai oxfordi diák és londoni ügyvéd, meztláb, lehajtott fővel rója az indiai országutak porát; jöttek hírére százezrével zarándokolnak elébe az emberek és homlokkal érintik lába nyomát . . .

Gandhi neve világörténelmi névnek indul. A fiaink alkalmasint tanulni fogják; az apák számára elég, ha megismerik.

Szeged, 1924. február 12.

83.

SZERZŐ A DARABJÁRÓL

84.

A KÁVÉHÁZ HALÁLA

Mostanában nemcsak az emberek halnak meg, hanem a kávéházak is. Ki hitte volna például a régi jó világban, hogy az öreg Európa egy napon örökre lehúnyja ablakszemeit, amelyek a késő szegedi éjszakában világítottak és hosszú, boldog évtizedeken keresztül, egészen a záróra nevezetű, háborús jellegű tilalomfa fölállításáig az örök életet jelentették, mert hiszen az Európában állandóan élet volt, a nap bármelyik szakában, szünet nélkül és az éjszakát átvirrasztó lumpok, akik szerényen és komolyan bohémeknek nevezték magukat, még találkoztak azokkal a frissen borotvált urakkal, akik kialudt ábrázattal jöttek, a reggeli kávéjukat és újságjukat elfogyasztani.

A kaszírno öökkéott ült piros trónusán, a színes üvegek társaságában, csak éppen hogy nappal barna volt, éjjel szőke, vagy megfordítva és volt olyan törzsvendég, amelyik már a harmadik generáció pincért látta felnővekedni és volt olyan pincér, amelyik az unokát szolgálta ki, miután az apát és nagyapát elparentálta.

Nagyon demokratikus intézmény volt az öreg Európa, a szegedi társadalom minden rendű és rangú rétege megfordult itt, ha nem is a napnak és éjnek egyazon órájában. Ez volt az a kávéház, ahová még Tömörkény Pista bátyánk is be mert óvakodni, holott

ő nem volt barátja soha a kerek márványasztaloknak, de azért hébe-hóba mégis csak elnézett az Európába, igaz, hogy egy vad-regényes, öreg sarokba vonult ilyenkor is és jóféle homokival fedtette a fekete levest.

Olyan pontosan, mintha ez is a reglamában volna, csörtetett be egy bizonyos időpontban Palotás Fuzsti, és a törzsek úgy érezték, hogy a világhistoria tragikus új korszakhoz érkezett, amikor Szarka István úr először adta ki a szálló-igévé lett jelszót, amellyel a zárórát óhajtotta kíméletesen tudtára adni az éjféltutáni magyaroknak. Az Európa nem egyedül múlt ki, immár egyre több néhai kávéház előtt ballag el a régi Szeged mohikánja, csöndes szomorúsággal és kegyeletes emlékezéssel áldozván egykori billiárdpartik és vesézések, kapucinerek és folyóiratok, korszó sörök és parázs vitatkozások emlékeinek. Mert a régi kávéházban az égvilágon minden megvolt, a Pallas Nagy Lexicona és az Illustrated London News, a Máv-menetrend és a Gyógyászat, sőt én láttam olyan kávéházat, amely az Egyetemes Philológiai Közlönyt is járatta a Borászati Lapok mellett.

*

Én megfigyeltem, hosszú éveken keresztül, hogy haldoklottak a kávéházak és megfigyeltem legutóbb, hogyan haltak meg. A tragédia utolsó jeleneteit akarom itt most megörökíteni az utókor számára és a halottaktól azzal az érzéssel búcsúzkodva, hogy még feltámadnak egyszer.

A vég kezdete az volt, hogy minden nap kevesebb újság hevert az asztalokon, de a vendégek is hasonló arányban gyérültek. A kassza tündére úgy virrasztott a velencei tükör alatt, mint nagy beteg mellett szokás és regényeket olvasott, kockacukrok helyett. A meggyérült törzsvendégek aggodalmas tekintettel bújtak össze, mint az orvosok, ha konziliumot tartanak és valami bankról beszéltek, amely nyílni fog. A pincérek fásult közönnyel lapozgatták a telefonkönyvet, a tulajdonos, aranyláncát csörgetve, kiállott az ajtóba és szemrehányó arccal fogadta az elpártolt vendégek kondoleáló üdvözlését.

Egy bánatos, őszi este ezután beállott a teljes agónia. Ezen az estén már csak egy lámpa világított a nagy, üres és homályos hodályban, azon is, mintha gyászflór lengett volna. A kasszában a tulajdonos személyesen foglalt helyet és számolt, számolt rendületlenül. Az asszíriai stílusú bálványtemplom belseje majdnem egészen üres volt, zene nem zavarta a halotti csöndességet. Né-

hány javíthatatlan barlanglakó jött el a végső tisztességre és szóttanul üldögéltek a kihült fekete mellett, amelybe elfelejtették beletenni a cukrot. Egy szenvedélyes játékos egymagában biliárdozott, mint Márius Karthagó romjain és a legutolsó sarok zugában, a félhomályban, egy másnapos lump szunyókált, sötét sörös üvegek sűrű ütegeitől körülvéve. Ez volt a zomotor, ősi kávéházi szokás szerint. Éjfél tájban az utolsó szál látogató is fölcihelődött, miután a Pesti Hírlapot gondosan és pontosan kiemelte ráájából és zsebébe csúsztatta, a szíve fölé. A tulajdonos kiadta a jelszót, az utolsót, a tűzilegény és a konyhalány szedelőzködtek, a főúr odalépett az alvó sörözőhöz, és azzal a kiáltással, hogy *ez nem kávéház*, az utcára tette. Másnap a gyászjelentés már ott lógott az ajtón és este rejtelmes vörös tüzek gyulladtak ki, mint valami új pokol lángjai: Mammon istennek szentelték föl a halott helyiséget.

A kávéház meghalt, éljen a bankház!

Szeged, 1924. február 17.

Juhász Gyula

85.

TALÁLKOZÁS A HOLDDAL

86.

KULTÚRA

Ez a hétbetűs szó, amelynek úgy kellene ma világítani a magyar gyász éjszakájának sötét firmamentumán, mint a Göncölszékér hét csillagának, olyan árván és idegenül lapul meg a mai idők közéleti krónikájának méltatásakor, a vezércikk helyén, mint a népmesében a Hamupipőke. Állandóan hangoztatják, hivatalosak és hivatlanok, a kultúrfőlény jelszavát, de csak olyan meggyőződéssel és csak olyan meggyőzően, mint ahogy egy ideig a keresztény és nemzeti, majd idők és elvek fordulásával a fajvédelmi jelszavakat hangoztatták. Ma már meglehetősen elkoptak a sok használatban és tegyük hozzá, méltatlan és meddő használatban — ezek a tetszetős és ígéretes devizek, ám a „kultúrfőlény” még mindig hódít, és különös passzióval azok szeretnek élni vele, akiknek nem kis részük van abban, hogy ez a jobb

sorsra érdemes és szebb jövőre hivatott ország már-már teljes, tökéletes balkanizálódás örvényeibe süllyedt. *A kultúrfölényt pedig nem emlegetni kell, hanem gyakorolni.* Ezt pedig nem ólmosbotokkal és deressel, nem sületlen frázisokkal és elsülő bombákkal, nem numerus clausussal és a gondolat és írás cenzurázásával lehet és kell elérni, *sőt ellenkezőleg.*

Szerencsére, a kultúra és jelesen a magyar nemzeti kultúra valamivel ősbibb, valahogyan gyökeresebb és valamiképpen erőteljesebb és maradandóbb virága és gyümölcse a magyar ugar-nak, mint a kurzus, amely csak dicsekedett, de nem igen élt vele. A magyar kultúra valóban legnagyobb, sőt egyetlen kincsünk ma a magyar föld búzája mellett, de sem Petőfi és Madách, sem Ady Endre és Móricz Zsigmond, sem Bartók és Kodály, sem a többi igaz és örök értékek — a lelkiileg emigrált Szabó Dezsővel egyetemben, nem tartoznak a keresztény és nemzeti irány vívmányai és kedvencei közé. Ez a halálos sebeket kapott és belső elvérzésben kimúlt irányzat legfjeljebb a Kiss Menyhért-jére és a Lendvai Lehnerjére lehetne büszke, akiknek viszont magyar és emberi ideáljaik Francia Kiss Mihályban és Vasek Ernőben csúcsosodnak.

A kultúrfölény, valamint a nemesség, kötelez és a magyarságnak, ha élni akar és helyet foglalni a nagy népek sorában, nem szabad föladni azokat a dicső és gazdag hagyományokat, amelyeket szellemi és erkölcsi életének aranykorából örökölt. A mai új nemzedék, sajnos, inkább csak hírből ismeri például azt a töméntelen lelki vagyont, azt a mérhetetlen értelmi kincset, amely egy Eötvös József báró vagy Pulszky Károly életének és működésének hagytekából sugárzik!

Ami a szegedi kultúrát illeti, nekünk van egy dúsan és páratlan gonddal fölszerelt kultúrpalotánk és benne egy hasonló módon megszervezett Somogyi-könyvtárunk, van egy lelkes és méltó vezetés alatt működő Dugonics-Társaságunk, van egy nagyszerű múlttal dicsekvő és egy szebb jövő reményében fejlődő Egyetemünk, és vannak még számos más kulturális egyesületeink — és van néhány színházunk (mert a mozi ma már legalább is egyenrangú demokratikus kultúrtényező a világot jelentő deszkákkal) és mégis, valljuk be őszintén és nyíltan, Szeged kulturális életének valami szervi hibája van, valami fogyatkozása, mint ahogy Laube mondotta az olyan drámákról, amelyek különben szépek is, jók is, csak a színpadon nem életképesek: a *dramatisches Herz* hiánya miatt. Ez a szív hiányzik

Szeged kultúréletéből, az egységes, a központi vérkeringés, a közös szellem, a szolidaritás, a célkitűzés, az egységes és egy irányba törő öntudatos és céltudatos akarat. Nincsen egy közös fórum, ahol Szeged város szellemi életének és munkájának emberei találkozhatnának. És nincsen egy közös fórum, ahol Szeged kultúr szomjas tömegei egyesülhetnének. *Van Szegednek egy igazi szabad liceuma?* Nincsen! És lehetséges az, hogy a csonkaország legnagyobb és legelső vidéki városa hosszú évekig szabad liceum nélkül maradhasson! A tömegek nevelése, a felnőttek tanítása vagy teljesen parlagon hever már nagy idők óta ebben a városban, vagy pedig egészen ekszkluzív vagy dilettáns módon történt.

Innen van, hogy nemsokára a színház egészen el fogja vészteni a komoly és igazi művészetet és irodalmat megértő közönséget és hogy a koncerteken majd csak a smokkok fognak megjelenni. Innen van az is, hogy a képzőművészetünk, amely pedig az áldott szegedi talajban már egyszer szép és dús virulásnak indult, lassacskán egészen elsorvad és elernyed, a megbecsülés és pártolás biztató áldása nélkül. Egy Károlyi Lajos kénytelen fölszedni innen a sátorfáját, pedig ő valóban az igénytelenség és kevéssel megelégedés apostola.

Meg kellett végre mondani ezeket és még sok mindent lehetne erről mondani. Egyelőre örülnénk, ha ezek a töredékes mondatok gondolkodóba ejtenék azokat, akik cselekedni is tudnak. És már szinte nem várt sikerünk lenne, ha valami okos és eredményes akció indulna meg az erők egyesítésére, az értékek fölhasználására, a tehetségek megmentésére, a szegedi közönség egyre gyarapodó lelki szükségleteinek kielégítésére.

A politikán túl, végre legfőbb ideje, hogy a szellemek és lelkek találkozzanak!

Szeged, 1924. február 24.

87.

D U P L A V A G Y S E M M I

Mondják, hogy Nagy Sándort nem hagyta nyugodni Achilles dicsősége és hírneve és ezért lett neki szűk Macedónia. Így jártam én is, aki kezdetben tehetséges fiatal költő voltam, majd idővel országos nevű lettem. Hiába, az embert vágyai vezérlik

és nekem nem volt egyéb vágyam, csupán világhírű akartam lenni. Ha Vajda Ernő az, miért ne lennék én is? Beláttam, hogy ehhez nem elég a tehetség, sőt a lángész is kevés. Ehhez valami kell, amit nem tanítanak az iskolában és nem árulnak a patikában. Ehhez adminisztráció kell. Elhatároztam, hogy török, szakad, megcsinálom, amit Drégely Gábor és Bús Fekete László is megcsináltak. Gyöngébbek kedvéért és az utókor okulására elmondom, hogyan lettem én világhírű, mert nem vagyok irigy ember, tessék szépen, nyugodtan utánam csinálni, akinek tetszik. Akinek pedig nem tetszik, az maradjon továbbra is vidéki költő, helyi szerző vagy bankigazgató.

Először is megjelent az újságban egy rövid, de velős hír, hogy *Dupla vagy semmi* címen egy egész estét betöltő négyfelvonásos szenzációs drámán dolgozom, amelyet minden valószínűség szerint a Renaissance Színház fogad el előadásra. Azután megjelent egy másik rövid, de kiadós hír, hogy darabomat, amely a szezon slágerének készül, nem a Renaissance Színház fogja adni, hanem alkalmasint az Unió valamelyik műintézete. Azután egy harmadik híradás tudatta, hogy páratlan alkotásomat lehetőség szerint Bécsben fogják bemutatni és hogy az amerikai színházak is erősen érdeklődnek az új magyar szerző darabja iránt. A következő alkalommal megírtam, hogy *Fedák Sári* külföldi turnéja miatt nem vállalhatja a címszerep eljátszását, és hogy a stockholmi bemutató előreláthatólag a jövő szezon elején lesz, a svéd király személyes megjelenése biztosra vehető. Majd az jött a lapban, hogy Moissinak nagyon tetszik drámám egyik vezető szerepe, amelyet a jelek szerint Beregi Oszkár fog kreálni, ha dollárban fizetik.

Megírták az újságok azt is, hogy a kaliforniai nemzeti színház vadonatúj díszleteket akar csináltatni a *Dupla vagy semmi*hez, költséget és fáradságot nem kímélve. Majd az is napvilágot látott, hogy *Reinhardt* Miksa *Darvas* Lilivel tárgyal színművemben való vendégszereplését illetőleg és hogy a kísérő zenét minden bizonnyal Mascagnival, a legrosszabb esetben Zerkoviccával csináltatják. Majd közhírré tettem, hogy a *Dupla vagy semmi* annyira megnyerte a világhírű Griffith tetszését, hogy a filmesítést valószínűleg vállalni fogja Jeritzával, a német Németh Máriaival a hármas női főszerepben. Ki mint vet, úgy arat, ezek után kezdtem a legismertebb magyar színpadi szerzők egyike lenni, a direktorok előre köszöntek, a színésznők a legédesebb mosolyukkal üdvözöltek és a *Pesti Kullancs* című színházi hetiszemle inter-

juhásza hosszabb beszélgetést folytatott velem jövődő terveimre vonatkozólag.

A *Képes Kólika* arcmásomat közölte, a *Nemzetközi Darabírók Klubja* tagjává választott, Király Ernőnek megígértem, hogy nem fogok neki operettet írni, Georg Kaisernek viszont megírtam, hogy az expresszionista dráma dolgában egyelőre nem nyilatkozom és ezzel be is fejeztem pályafutásomat.

Ja igaz, most jutott eszembe, hogy meg is kellett volna írni a *Dupla vagy semmit*, de ezek után már igazán felesleges. Nem a mű a fontos, hanem az ember s nem a kakas szavára kezd virradni.

Így lettem én világhírűvé, sajnos a reprezentációs költségek egész vagyonomat fölemésztették, de hát ez D'Annunzio kártársammal is megesett már egyszer. A lavina megindult, ki tudja hol áll meg? Éppen tegnap olvastam a *Színház és Makaróni* című időszaki folyóiratban, hogy a *Dupla vagy semmit* nem fogják előadni Moszkvában, a Sztaniszlavszky színházában és hogy Molnár Ferenc Testőre kolosszális sikert aratott Honoluluban. *Ördöge van ennek a Molnárnak*, gondoltam magamban és elhatároztam, hogy a *Dupla vagy semmit* átírom moziszkecsnek.

Szeged, 1924. március 2.

Gyalu

88.

BABITS SZEGEDEN

1.

1906 őszén került a hallgató és zárkózott fiatal Babits Szegedre, amelyet ő a por városának nevezett és 1908 őszéig lakott itt a Vitéz utca egyik emeletes házának földszinti szobájában, a könyvei és gondolatai, az írásai és tervei között. Mint állami helyettes tanárt vetette ide a sorsa, miután a bajai ciszterciák gimnáziumában próbaévet eltöltötte. Szegeden a reáliskolában helyettesítette a beteg Hegedűs Pált és amellet a latin nyelvet is ő tanította. Ez volt az ő irodalmi életének földalatti korszaka: már készen volt, vagy javában készült java művei közül több és még a nyilvánosság fórumán nem jelentkezett, vagy, ha jelentkezett, nem akarták tudomásul venni.

A réaliskolában, ahol a derék Homor István igazgatása alatt működött, mint kitűnő pedagógust és derék kollégát szerették és becsülték társai, akik közül különösen egy Bérczy nevű ragadta meg érdeklődését, akit később, a magántudósokról szóló tanulmányában olyan pompásan jellemez. Hegedűs Pál, aki Gyulai Pál kedvence volt, nagy angolbarát, polihisztor, aki többek között Tolsztoj *Mi a művészet?* című könyvét fordította és aki valósággal Szokratésze volt a szegedi kávéházi irodalmi életnek, szintén erősen hatott a fiatal tanárra, aki a Mester halála után utóda lett és könyvtárát is (mely főleg angol történelmi munkákban volt gazdag) megszerezte magának. Maradandó szépségű vezércikkben búcsúztatta el Hegedűs Pált, a *Szeged és Vidékében*, amely először közölte Babits írásait. Néhány verse jelent meg itten, egy másik vezércikke, amely Kiss Józsefet, mint a modern, ideges városi költészet atyját méltatja, egy tárcacikke első verses könyvemről és néhány színházi kritikája, amelyek közül a Bernstein Sámsonjáról szóló mintegy a költő tiltakozása az olcsó mesterkedő ellen.

2.

Ezek azonban csak alkalmi névjegyek voltak, amelyeket a helyi lapban leadogatott, az igazi munka titokban és titokzatosan forrott a Vitéz utca csendes szobája mélyén. Életét megosztotta az iskola és irodalom között, volt idő, amikor csak az éjszaka óráit szakíthatta a költészetnek, mert terhes és sokoldalú tanári működése egész napját lefoglalta. Megesett, hogy késő reggel benyitottam hozzá és még mindig olvasmányába elmerülve találtam. Lámpája égett, pedig a nap már régen besütött ablakán.

Babits Szegeden írta a *Levelek Írisz koszorújából* számos darabját, itt érelődött meg benne a Dante-fordítás, itt írta a *Szagokról, illatokról* szóló kísérletet. De sok minden született meg a Vitéz utcai szobában, aminek később, sajnos, nyoma veszett. Így a *Magyar essayk* című nagy tanulmányosorozat, amely a modernség kritikája mintegy és amelyet valósággal lázas izgalommal, heves ellenkezéssel, és végül teljes behódolással olvastam el akkor.

Mert Babits Mihály a nemes konzervativizmus, ahogy akkor mondták, arisztokratikus radikalizmus embere volt, nagy tisztelője a hagyománynak, elismerője a tekintélynek, katolikus

és nacionalista. Nagyon rossz véleménye volt a zsurnalizmusról és nagyon szerette a filológiát. Sokat panaszkodott korunk túltengő lirizmusáról, amely már-már az ő stoikus lelkét is majdnem kikezdte és egy levélben azt írta, hogy *lírai örökségét szívesen odaadná egy tál objektív lencséért!*

Kik voltak kedves írói, szellemi útítársai, lelke barátai? Az angolok leginkább, a költők közül Tennyson és Browning, a prózaírók közül Wells és Meredith. Browning *Pippa passes*-ét ekkor fordította. (Ez is elveszett.) Ekkor írta *Messalina* című latin nyelvű tragédiáját — *Seneca modorában*. Volt neki egy szintén elkallódott egyfelvonásosa, amely a mai ember nagy lelki magányosságát érzékíti meg, szinte strindbergi erővel és komorsággal, de már egészen Babits hangján és színeivel. Írt egy értekezést a tájkertészetről, írt latin és francia verseket. Különös műhely volt az a csendes zúg Porvárosban: nagyrakelendő dolgok arzenálja.

3.

Néha eljárt a kávéházba is, a Tisza tanári asztalához, ahol Bérczy kolléga sakkozott és felsőbb matematikát magyarázott, ahol a kis Blau egészen rossz véleménnyel volt a véletlenül napfényre kerülő Babits versekről és ahol egy megértő lelkű és szerető szívű költőtárs is találkozott: a finom, művelt Kún József, a Kiss József-imádó. Ő volt Babits első valódi méltányolója Szegeден és ő mutatta be Kiss Józsefnek, aki egy jubileumára jött le városunkba és nem is gondolta, hogy az a sápadt, sovány, szerény és ideges fiatalember ott szemben vele, már akkor is trónpreten-dens és nemsokára első elsője a magyar költészet királyságában. Balázs Bélával én hoztam össze a Royal kávéházban Babitsot, órákig vitáztak a művészet lényegéről és végül is nem tudtak megegyezni. Babits ebben az időben többnyire rajtam próbálta ki verseit. Egész felolvasó délutánok voltak a lakásán, az ő utánózatlanul eredeti, különös és hatásos, éneklő modorában, mint valami keleti megszállott, mondogatta azokat a strófákat, amelyek ma már irodalmunk legkülönb értékei közül valók. A *Feketeország* is nekem olvasta föl először. Én bíztattam, hogy küldjön Pestre is dolgaiból. A Hétet, a Vasárnapi Újságot ajánlottam neki. A Vasárnapi Újságban többek között a *Turáni indulóra* jött szerkesztői üzenet. Még nem találták közlendőnek a Babits verseket.

1908 telén Nagyváradra vetett a sorsom, amelyet tanári pályának is lehetne mondani és ekkor néhányan, fiatal költők, Ady Endrével együtt összeállottunk, hogy kiadunk egy modern lírai antológiát. Megmutattam nekik néhány Babits-verset, írtam Szegedre a költőnek, aki némi szabódás után fölesapott közénk. Mire 1908 őszén megjelent *A Holnap* első kötete amely az országos hírt és érdeklődést meghozta Babitsnak, ő a Véletlen jóvoltából, amelyet a kultuszminisztériumban irányítottak, már Fogarason volt tanár, a nagy havasok között, amelyek az ő verseiben maradtak meg nekünk. Babits írói útja a föld alól a csillagokba indult.

Szeged, 1924.

Nyugat, 1924. április 1.

Juhász Gyula

89.

MA NEGYVEN ÖT ÉVE...

Riport a régi Szegedről

A Gergely napi harang ma Szeged halálának negyvenötödik évfordulóját hirdeti. Mert valóban meghalt e napon a Tisza-parti város, az Alföld szépséges leánya és akik megrendült lélekkel ott állottak ravatala fölött, azon a rémes éjszakán nem is mertek hinni föltámadásában. Egy újságja volt akkor Szegednek, a Szegedi Híradó, ez is csak fél oldalon és gyászkeretben jelentette: „Kongj, városháza öreg harangja! *Hirdesd Szeged népének, hogy szülővárosának végórája elérkezett!*” De ezt a lapidáris gyászjelentést, amelyet Nagy Sándor (Senex) szerkesztő adott ki a borzalmak hajnalán, olyan heroikus halálküzdelem, olyan nagyszerű és megdöbbentő agónia előzte meg, amely Szeged történetének dicsősége, bár szomorú hőskorává avatja ezeket a nehéz napokat. Érdemes és érdekes megemlékezni róluk, néhány epizódban megmutatni őket ezen a negyvenötödik évfordulón.

Szeged már a nagy árvíz előtt évekkkel szívós és szinte reménytelen küzdelmet folytatott minden tavasszal Petőfi folyójával, amely zúgva, bőgve törte át a gátat és ha nem is a világot, de Szegedet el akarta nyelni mindenáron. 1870 óta veszedelmes ára-

dások voltak, 1876-ban több töltés beszakadt, a gyálai rétet elöntötte az ár, már a statáriumot is kihirdették (nem a víz, hanem a lakosság ellen), 1877-ben Újszeged került egészen víz alá, 1878 decemberében hatalmas jégtorlaszok veszélyeztették a várost, úgy hogy robbantani kellett a jeget.

Tavaszi felé az egyik helybeli orgánus azonban megnyugvással jelentette, hogy „*alapos reményünk lehet mielőbb apadást várni*”. (Ez akkor felért a városnak egy külföldi kölcsönnel.) A vízcseke azonban, ahogy később Tömörkény becézte, nem vett tudomást erről az optimizmusról, ellenkezőleg, napról napra rohamosan, sőt fenyegetőleg áradni kezdett. 1879. március 2-án rendkívüli közgyűlést kellett tartani a Tisza vize dolgában, és ezen a fiatal *Pillich Kálmán* erélyesen sürgette a híd bekötését. (Állandó hídja nem volt még Szegednek, a fahidat pedig csak így tavasz táján adták át a forgalomnak. Addig komppal közlekedtek, ha lehetett.) A közgyűlésen az ellenzék hevesen kikelt a kormány ellen, amely az alföldi magyarság élet-halál harcát olyan közönyösen szemléli, holott *Boszniára bőven hullanak a milliók*, „de a magyar faj szomorú helyzete iránt a kormány érzéketlen”. (Az akkori fajvédők még *liberális alapon* keseregtek.)

Március 3-án már úgy megnőtt a Tisza, hogy a vízvédelmi bizottság kiáltványt bocsátott ki, amely valóságos halálkiáltás volt. Az első dolog volt az iskolák bezárása, a vidéki diákok hazaküldése. De a színház is beszűntette előadásait. Éppen a szépséges és gyönyörűséges *Prielle Cornélia* vendégszerepelt ezekben a napokban, de, mint az egykorú krónikás megjegyzi, bemutatkozása egyúttal búcsúelőadás lőn.

Szeged városa ettől kezdve hasonlított egy ostromolt várhoz. Szegedet az elemek ostromolták: a tavaszi ár és a tavaszi vihar! A közérő (így nevezték a sok ezer számra fölmenő önkéntes védekezőket) halálos elszántsággal, éjjel nappal dolgozott a katonasággal és a munkásokkal együtt, töltéseket emeltek, nyúlgátakat csináltak, zsákokkal és karókkal bátyázták el a szilajon áradó Tisza elől a város határait. Szeged hősiessége a budapesti sajtóban és az országgyűlésen is élénk visszhangot támasztott, az ellenzék a kormányt támadta, a kormányelnök azonban Szegedre hártotta a felelősséget, *miért engedte, hogy a Maros Szegeden felül torkoljon a Tiszába!* (Hát ezt csakugyan nem kellett volna megengedni, de már késő volt.)

Március negyedikén a király maga küldött Szegedre egy főhadparancsnokot, hogy a hősiességet vezesse a Tisza ellen.

Báró *Pulcz* Lajosnak hívták e derék és buzgó férfiút, aki fehér egyenruhájában, osztrák rendjeleivel, szúrós bajuszával, katonásan joviális tekintetével végig híven és rendületlenül kitartott a védekezési munkálatoknál, de végül is úgy járt, mint az osztrák tábornokok általában: elvesztette a csatát — a magyar folyó ellen. De ő legalább *velünk harcolt* és így egy utcanévet is nyert Rókuson a hálás szegediektől. (Miért nem neveztek el egy másik utcát *Szabados* Jánosról, akinek szintén vannak némely nagy érdemei, aki amellettt költő is volt és hozzá szegedi?)

Március 5-én megint rendkívüli közgyűlés volt, viharos, mint az áradás és ezen egy akkori kisgazda ellenezte az alföldi vasútvonal feltöltését, mert *ráérünk arra még*, ellenben igen sürgősnek vélte a *baktó-macskási vonal* megerősítését. (Arra voltak ugyanis a földjei.) De leszavazták, és a város védelme tovább folyt, napról napra lázasabban és kifogástalanabban. A víz egyre nőtt, dagadt, áradt, kiöntött, még aznap áttörte a petresi gátat, másnap Sövényházánál volt átszakadás, harmadnap Algyőnél. 11-én már imminens veszedelem fenyegetett. Voltak, akik elmenekültek a szomszédos városokba, voltak akik utajokat készítettek üres hordókkal, hogy mint egykor Noé, a vízözönt kikerüljék, a város tele volt tápai és algyői hajléktalanokkal, az iskolák és középületek zsúfolva, rengeteg idegen katona és önkéntes mentő mindenütt, de hiába, *Herrich* kormánybiztos már elküldötte sürgönyét a minisztériumba: „*Az est vagy az éj folyamán a lehető legrosszabb bekövetkezésére számítanak.*”

A Gergely napra virradó éjszakán pokoli orkán dühöngött, tombolt, tavaszi vihar süvöltött, amely a hullámok bömbölésével versenyzett. A fáklyák sorra-rendre aludtak ki a töltéseken, az alföldi vasút mentén, a megvadult áradat éjfél után egy órakeror átszakította az öthalmi gátakat és rohanó tempóban indult meg a *védetlen Szeged felé*. Robogott, zúgott, hömpölygött az éjben az örült folyó, a mentők zokogva, gyászmenetben tértek meg ör-helyeikről és a régi városházán könnyek között jelentették a magisztrátusnak, hogy a *régi Szeged meghalt!*

Az öreg városháza harangja megkondult, a templomok ércei átvették a hangot, a nagy halott fölött kongottak-bongottak és csodák csodája, a baj nem jár egyedül, a halott város mind a négy sarkán kigyulladt, de persze a *kis tüzeket a nagy víz hamarosan eloltotta*. A hősi eszopz így tragédiába fulladt és Szegednek ez a heroikus kora még mindig várja a maga Victor Hugóját vagy Jókaiát, aki méltó irodalmi emléket emel annak a páratlan erő-

fesztetésnek és kitartásnak, amely miatt e város megérdemelte, hogy a halál után a fénikszmadár legendáját valóra váltsa.

Szeged, 1924. március 12.

(j. gy.)

90.

CORNÉLIA

91.

A HELYI SZERZŐ

92.

„EMLÉKEZZÉL MÁRCIUS IDUSÁRA!”

93.

ÉN IS PÁLYÁZOM

94.

JÓZSEF

95.

TALÁLKOZTAM A TAVASSZAL

Március huszonegyedikén, pontban hajnali tizenkét órakor fölébredtem a déli harangszóra. (Ilyen ébredők vagyunk mi magyarok.) Fölöltöztem és fölvettem tavaszi-őszi-téli átmeneti condramat, amely több évtizedes múltra tekint vissza és amelyet csupán nyáron nem szoktam igénybe venni, kivéve, ha¹ a nyár a telet imitálja és viszont. Ahogy kiértem a bilincseitől megszabadult szőke Tisza partjára, egy előkelő idegennel találkoztam, egy

régi kedves ismerőssel, akire azonban csak nehezen tudtam ráismerni. Roppant rossz bőrben volt, fázósan bandukolt, kedvetlenül és reménytelenül nézegette a lombtalan fákat és a virágtalan tájakat. Ki akart térni előlem, de én belekaroltam.

— Ha nem csalódom, uraságod a Tavasz? nemdenem?

A kopott didergő úr barátságatlanul válaszolt:

— Igen, ön jól téved, én dr. Kikelet volnék, az a bizonyos, amelynek jövetelén az önök Petőfije szerint a *virágnak megtiltani nem lehet*. Most azonban, úgy látom, mégis megtiltották.

— Hát bizony kérem, én nem akarok önnek panaszkodni, de sok minden tilos mostanság, viszont *sokan adják fejüket tilalmas dolgokra*. Nehéz világ ez, kérem. De hogy van az, hogy kegyed az idén olyan nehezen ért ide hozzánk, sőt még most is olyan, mint ha itt se volna?

— Mi tűrés-tagadás, a belügyi nyomozók nem igen akartak beengedni a határon. Azt mondták, hogy gyanus elem vagyok, megbízhatatlan idegen, meggyász! Erősen megmotoztak és elszedték az összes hóvirágaimat, ibolyáimat és napsugaramat. De azért mégis, megfogyva bár, de törve nem, itt vagyok és remélem, hogy a hivatalos és felelős tényezők most már nem fognak semmi akadályt sem gördíteni áldásos működésem elé. Igaz, hogy Pekár Gyula Kecskeméten szigorúan megállapította, hogy én hozom a forradalmakat, de az légből kapott koholmány, hogy a szabadszállási fősolgabíró ki akart toloncoltatni a határból, mint olyan elemet, amely okozója volt a bolsevista uralomnak. Az sem igaz kérem, hogy Izsákon zsidónak néztek.

— Uraságod egészen jól fogja érezni itt magát — nyugtattam meg dr. Tavasz (Frühling) Benedek urat, — csak egy kissé fölmelegedjék.

— Igen, de hallottam, hogy az a bizonyos híres Kiss Menyhért ódával akar üdvözölni. Hát ezt érdemlem én? Mi vagyok én, orgoványi istennyila vagy karcagi Lloyd George, hogy éppen Kiss Menyus tiszteljen meg a bizalmával? Kérem, én nem foglalkoztam soha politikával, én csak szépen kipattantottam a rügyeket, elhoztam a fecskéket és az emberek szívébe, nem és jellem, rang és osztály, faj és felekezet különbsége nélkül beloptam az életöröm és tavaszi ébredés aranyos napfényét. Igaz, mostanában már én is kezdek öregedni és kifáradni, de kérem, ez igazán nem csoda, *a mai viszonyok között*. De nem, én nem politizálok. . .

Ekkor már benne jártunk a város kellős közepén. A nők legszébb mosolyukkal üdvözölték megtért barátunkat, a gyermekek

apró kacsóikkal tapsikoltak felé, még az öreg urak is úgy érezték, hogy azért nem vének, csak egy nagyon szigorú és nagyon konstruktív közéleti tényező nézte rosszaló fejcsóválással a dolgot, hangosan dohogva magában: *ez mégis illelenség!* Attól tartok, hogy az április elsejei közgyűlésen erélyesen interpellálni fog a Tavasz ellen. Az interpellációt majd kiadják a fertőtlenítő intézetnek.

Szeged, 1924. március 23.

Gyalu

96.

BARÁTOM MEGTÉRÉSE

97.

BESZÉLTÉM WEDEKIND SZELLEMEVEL

A szegedi színházi *tízek tanácsának* legutóbbi ülésén az egyik tekintély igen kemény megrovásban részesítette Wedekind Frank német drámaíró, akinek *Tavasz ébredése* című színdarabja tudvalevőleg elkerült Szegedre is. A konstruktív kritikus úr az említett dráma konstrukcióját gyalázatosnak minősítette (a mű destrukcióját bizonyára elsőrendűnek tartja) és a perfid darabot, amelynek szerinte irodalmi értéke nincs, egyszerűen egy megbomlott agyú ember munkájának bélyegezte. Lapunk saját külön kiküldött okkult tudósítója egy spiritiszta szeánszon megidézte Wedekind szellemét, hogy mint érdekelt fél és vádlott, nyilatkozzék ebben az ügyben. A világhírű német költő készséggel tett eleget a szellemidézésnek és a következőképpen nyilatkozott:

— Magam is megtehetném azt, hogy nem volnék csendes ember, mint előttem ismeretlen bírálóm és bepörölhetném őt hitelrontás miatt. Mert hallom, hogy ő is írt egy darabot, amelyről legközelebb fognak döntenéi illetékes fórumok, hogy — *last but not least-e* vagy sem a magyar drámairodalomban? Elvégre, kinek a pap, kinek a papné, én ismertem egy német császárt, aki nem szerette Gerhart Hauptmann, ellenben Neró után magát tartotta a legkülönb művésznek a kerek német világon. A szegedi úr szerint a szegedi igazgató megbűnhődött, amiért a

darabomat előadta: a jobb érzésű emberek távol maradtak a színháztól. Remélem, hogy az illető úr is a jobb érzésű emberek közé számítja magát, és így az ő ártatlan és érintetlen kedélyét sem fertőzte meg a Tavasz ébredése, amelynek valóban perfid tendenciája az, hogy *éljen az élet és hogy a fiatalságot szeretni kell és megérteni és hogy az élet a legnagyobb érték ezen a földön!* Magam — ezt nem mentségemre mondom — példás családi életet éltem, ötvenéves jubileumomon a legnagyobb német költők és kritikusok üdvözöltek és az illetékes szegedi úriemberrel szemben hajlandó vagyok *darabom és agyam értékét illetőleg* alávetni magamat egy olyan nyíltkörű zsűri ítéletének, amelynek tagjai *Shaw Bernát, Kerr Alfréd, Maeterlinck Mór, Gorkij Miksa, D'Annunzio Gábor és Móricz Zsigmond*, bizonyára előtte sem ismeretlen nevű és működésű irodalmi és színházi egyének.

Ami különben a jobb érzésű emberek távolmaradását illeti drámám előadásától, jól értesült helyről tudom, hogy ezek a jobb érzésű egyének újabb időkben Sophokles, Skaksper, Molière és Ibsen dicsőült kollégáim *jól konstruált és irodalmi értékű* drámai költeményeinek előadásairól is elmaradtak. Nem akarok *kákán csomót keresni*, de félek, hogy még az illetékes szegedi úriember is megjárhatná, ha például egyetlen színpadi termékét a berlini Deutsches Theaterben mutatná be. (Ez persze amolyan freudi Wunschtraum.) Gönnölöm neki, majd meglátná, hogy hányan is vannak azok a jobb érzésű emberek?

Szeged, 1924. március 25.

Gyalu

98.

GYÜMÖLCSOLTÓ

99.

A VÖRÖS MALOM

Molnár Ferenc, a modern színjáték boszorkányos magisztere ebben a legújabb mesterművében nem egy ördögöt mutat be nekünk, hanem fölhozza az egész pokolt és egy olyan ördögi gépezetet csináltat, amely megőrli az embert és éretté teszi a pokolra. Azaz hogy nem egészen így áll a bál, mert az utolsó pillanatban

egy szem jóság győz minden pokolbéli praktikán és a jóság diadala a gonosz felett fejezi be ezt a kápráztató és megindító drámai költeményt, amely izgalmasan érdekes eseménye a színpadnak és értékes nyeresége az irodalomnak. Molnár Ferencben a mesterségében halálosan biztos színpadi technikus mindig csodálatos harmóniában társult a finom és mély hangulatokat éreztető költővel, de *A vörös malom*-ban ezeken felül mintha az élet mélyére néző filozófus is megszólalna, aki az emberi lélek és sors végzetes törvényét és a szív evangéliumát hirdeti.

Ez a mindig eredeti és egyéni művész szereti a fantasztikumot, a valóság szilárd talajáról állandóan fölemelkedik az álmok és káprázatok, a csodák és különlegességek játékos és tündöklő egébe. Mindig van egy alakja, aki valahogy túl van a hétköznapi logikáján. *Az ördög* diabolikus figurája, a *Liliom* legendás alakja. *A testőr* átváltozó színjatszója, *A farkas* fantasztikus álomlovagja után most bábokat is mozgat *A vörös malom* bűbájós tervezője, rejtelmes és életteljes bábokat, mint a színház kezdő korszakában tették. De persze *Molnár Ferenc* színpada nem kezdetleges, sőt ellenkezőleg, a lehető legrafináltabb, csupa ragyogó és megkapó trükk és blöff, újság és különösség. Fölvonul a pokol fejlődeme egész dantei vezérkarával és elvonul előttünk a mai nagyvilági élet minden változata, a kísértések és csábítások mindenféle fajtája és mintegy ezek ellentéte gyanánt egy csendes és szelíd idillben, egy halk pasztorál szimfoniában oldódik meg minden gyönyör és gyötrellem, vágy és álom, akarás és vergődés.

Nagy és nehéz föladat a rendezőnek és a színésznek egyaránt. *A vörös malom* pazar váltakozású hangulatait és színeit, infernális és marionettszerű alakjait a közönség elé varázsolni és a szegedi színház teljes tudatában e kivételes feladatnak, a leglelkesebb munkával, odaadással és áldozatkészséggel indul a szezon döntő drámai ütközetébe. Forró és diadalmas estének ígérkezik *A vörös malom* szegedi bemutatója, amelyet egészen szokatlan, lázas érdeklődéssel vár minden szegedi színházjáró ember.

Színházi Újság, 1924. március 29.

(j. gy.)

101.

A VÖRÖS MALOM ELŐADÁSÁRÓL

102.

A VIDÉKI VÖRÖS MALOM

103.

EGY ÚJ KÖLTŐ

Ady halála óta mintha megbénult volna a magyar líra idege. Hiszen már életében is olyan démonikus erő sugárzott szét lényéből, hogy mellette elhalkultak és eltörpültek magyar költők, akik európai értelemben is maradandó értékeket hoztak. A háború demarkációs vonalat jelentett a mi líránk történetében és az Ady után jött expresszionista kezdek és kísérletek egyelőre, egy hatalmas és eredeti egyéniség jelentkezésén kívül, problematikus természetűek.

Valahogy úgy érzem, hogy az igazi új nap Szeged felől támad és örömmel látom, hogy egy idő óta mennyi fiatal és ígéretes költői akarat, láz, vágy és álom forrong, erjed, buzog a szőke Tiszának partjain. Szegedről indult, remélem, a maradandóságba, az ifjú *Nagyfalusi Jenő* is, aki rövid parnasszista és szimbolista próbálkozás, valamint hosszas tanulmány és nagy elmélyedés után megtalálta a maga mondanivalóját és a tulajdon hangját most megjelent két verses könyvében. (*Az Isten derengése. A jegenyék szava.* Symposion kiadás. 1924.)

Ez a két új magyar költeménykötet végre valóban újságot hoz líránkba, újságot, a szó legnemesebb és legmélyebb esztétikai értelmében. Új lélek hangja csendül meg bennük és igazán léleké, amely emberi sorsunk megváltó szenvedéseivel és vígasztalásával viselő. Keresztény lélek harangja zendül meg Nagyfalusi Jenő lírájában, de egyúttal pogány lélek is, megint csak a szó legtisztább, goethei értelmében. Ez az új költő talán a legműveltebb valamennyi fiatal kortársa között, halálos biztossággal járatos a modern szellemtörténet, a német költészet és filozófia gazdag és hatalmas birodalmában, de ha költeményeit olvasom, elfelejtem minden kultúráját és csak a maga eredeti, tiszta és

erős művészetét érzem, melynek sugallata megszépíti és fölemeli lelkünket és életünket. Mégis, ha már hasonlítani akarom, Hölderlin jut eszembe és Nietzsche, szelleme nagy rokonai a germán őserdők erdejében. Nagyfalusi Jenő lírája látszatra korszerűtlen, mint a Zarathusztra költőjének írásai, holott lényegében *korunknak leglelkét* zendíti meg nálunk szokatlan belső zengéssel: az istenkeresés és istenvárás, az új elragadtatás és kinyilatkoztatás énekeit, zsoltárait és himnuszait, az *Amor intellectualis Dei* és a *Cor cordium* vallásos hangjait. Formája is egészen más ennek a költészetnek, mint a tegnapi és mai törekvőké: a lélek ritmusa adja meg Nagyfalusi verseinek formai egységét, mert olyan egy ennek a két kis könyvnek mindegyik verse, szinte panteista egység az, amely őket testvérekké teszi, csupán a zenei crescendo különbözteti meg őket, amely egyre mélyebb és magasabb szférák felé lendül, életmámorosan és istenittasan. Nagyfalusi lírája nem akar aktuális és nem is tudna *ma* populáris lenni: de korunk legjobbjai és legkülönbjei bizonyosan meg fogják érezni és érteni jelentős értékét, külön súlyát és saját ízét a mának kavargó és kóválygó áramlatai között. Nekem gyönyörűség, vigasztalás és elégtétel volt olvasásuk és jó reménység is a szebb jövőben!

Szeged, 1924. április 13.

Juhász Gyula

104.

TALÁLKOZÁSOK TÖMÖRKÉNNYEL

Írta: Juhász Gyula

Hét sovány esztendő ment el már fölöttünk (még ezer szerencse, hogy elment), amióta *Tömörkény* István szívéből szelíd virágok nőnek a szegedi temetőben. (Méltó emléket még nem tudott emelni porai fölé a nemes város, amelynek földjei egy kis vármegyét tesznek ki éppen.) Ez a hét esztendő bizony nem múlt el nyomtalanul előlünk, de Tömörkény nevének és nagyságának semmit sem ártott. Neki is meg kellett halnia, élete virágában, termő ereje gyümölcsös idejében, hogy az irodalmi mandarinok és egyéb földi uraságok is végérvényesen elismerjék és méltányolják. Alig hunyta le szép csöndesen szemlélődő szemeit a *Jegenyék alatt* és a *Népek az ország használatában* szerzője (e két kötet kö-

zött egy kis könyvtárra való elbeszélés és rajz vonul meg), az a modern folyóirat, amely soha egy sorát se közölte, írásait ellenben megbántotta, azonnal a legjobb nevekkal (Ady, Móricz Zsigmond) tartott engesztelő zomotort a halott fölött: első ember lett és páratlan tehetség a vidéki szerény magyar író, aki sose kilincselte életében és soha se járt irodalmi kávéházba és kaszinóba.

A tulajdon pátriájában is igen megbecsülik ma már, majdnem egész utcát neveztek el róla, asztaltársaságok koccintanak emlékére, hangos vezércikkben a magyarságát vágják az élő utód fejéhez, de a könyveit nem igen látni a hangos magyarok kezében és a halála évfordulóján a remek *Barlanglakók* helyett a vacak *Goldstein Számit* adják a városi színházban. Magam is úgy érzem, hogy még sokkal tartozom neki és amikor évekkkel ezelőtt a szegedi színpadon kijelentettem, hogy a magyar földművességének legnagyobb íróját nem fogjuk és nem engedjük elfelejteni, nem is gondoltam, hogy az ellenforradalom földműves-gazdagsága lesz az, amelyiknek leginkább erkölcsi kötelessége lenne ajánrozni és fölkarolni, olvasni és terjeszteni a magyar és különösen a szegedi föld és nép prózai Arany Jánosának műveit és megörökíteni emlékezetét. Én most csak egy pár szál nefelejtsét hozok erre a hétesztendő csöndes tavaszi sírhalomra, a magam emlékeit, amelyek talán néhány meleg és bensőséges tollvonással járulnak hozzá Tömörkény István emberi és írói arcképéhez.

*

Először a szegedi Somogyi könyvtár lakályos olvasótermében találkoztam vele, magam még kis diák, nagy salabaktereket olvasó. Egy könyvet kértem a naturalista regényről, amely az akadémia kiadásában jelent meg. Stendhalról akartam megtudni valamit. Tömörkény igazgató úr roppant udvariasan sietett föl az emeletre és rövid keresés után elébem tette Bodleynek *A jelenkori Franciaország* című munkáját. Én persze jelentettem alássan az igazgató úrnak, hogy nekem naturalista regény kell és nem a jelenkori Franciaország, de Tömörkény, megint csak roppant udvariasan, ám mély meggyőződés basszushangján válaszolta:

— Nézze, kéröm, ez sokkal tanulságosabb lösz magának, ebbe még a parlament is benne van. Én is elolvastam, elolvashatja maga is.

Meg kellett hajolnom ilyen komoly tekintélyi érv előtt és

csak nagysokára hosszú esztendőök múlva, a fehér asztal mellett világosított föl Pista bácsi, hogy ő igyekezett a fiatalokat reális igazságok olvasásához szoktatni, azért gondolta, hogy a jelenkori Franciaország politikai bírálata hasznosabb mulattató lesz a számomra, mint az úgynevezett naturalista regények romantikájával való foglalatosság.

*

Bevallom, hogy ifjú fővel, surbankó újságíró koromban én is megbántottam egyszer a *Vízenjárók és kétkézi munkások* íróját. Az egyik szegedi lapban bizony szigorú, de igaztalan véleményt mondtam róla és Hauptmann Bernd Rózáját vágtam a Tömörkény Tandari Rozáájának a fejéhez. Igaztalanság volt, oktalanság volt, de hát a fiatalság szeles és senkise próféta a saját hazájában. Akkor se Tömörkény haragudott meg, aki talán el se is olvasta az egész titánkodást (egyszer említette előttem száraz humorral, hogy sokkal okosabb dolog pénzt olvasni, mint kritikát), hanem helyette Sz. Szigethy Vilmos állott ki lovagiasan a porondra és alaposan elintézett a szomszéd újságban. A Hauptmann hasonlatról azért mégis csak hallhatott harangozni Pista bátyánk, mert amikor egyszer kis drámai remekét, a *Barlanglakókat* a Nemzeti Színház premierje után az egyik pesti kritikus a magyar Hauptmannak nevezte ki, szép csöndesen csak annyit mondott a bajusza alatt:

— Nono, hát hiszen azért az se éppen kutya ám, hogy a némöt Tömörkény. Én ugyan sose vótam hauptmann, de azért sarzsim, az neköm is vót!

*

Leginkább a fehér asztal mellett találkoztunk, ámbár hiszen volt az némelykor piros is. Te is Schillert szeretöd fordítani? — mondotta tréfás komolyan, mikor egyszer az Ónozóban megpillantott. Mert itt szeretett ő leginkább darvadozni a zöld rácsos padon, Kossuth Ferenc arcképe alatt, szemben a Tiszával, a vizecskével, amelynek minden mozdulása érdekelte. Itt hallgatta, hogy a szomszédos söntésben a célszörű szögény embörök, hajósok, fuvarosok, kubikosok, zsákhordók, citerások és mindenféle népek mint vélekednek a világ sorjáról, az idő járásáról, a magas politikáról, és a magas vízállásról, drágaságról és szegénységről, életről, halálról. Ő ott ült magányosan fehér melényben, mint valami vidéki úr, lassan iddogált és gyorsan írdogált vasárnapi tárcát és hétköznapi vezércikket pontosan,

gondosan, mint egy törekvő fiatal kezdő és csodálatos mélységgel, könnyúséggel és kedvvel, mint a teremtő nagyok.

Egyébként a legderékabb polgár, a leghűségesebb hitves, a legjobb családapja, példás és buzgó hivatalnok. Vasárnap délben gyakran láttam az öreg Demeter-templomból kijönni komoly és mély áhítattal, mint jó keresztényhez illő, aki az Isten nevét sohasem veszi hiába, de mindig a szíve mélyében hordozza.

A katonakorára gyakran és örömmel emlékezett: a görbe hegyek országában a honvagy ébresztette föl benne az író előszőr. Patikus is volt egy darabig, de erre a hivatásra már kevesebb örömmel gondolt vissza Tömörkény, aki később elnöke lett a *császári és királyi köztársaságnak*. Ez a legmulatságosabb magyar egyesületek egyike volt, mint a neve is mutatja majdnem olyan, mint egynémely jelenkori magyar politikai egyesületek. Olyan komoly alkotmánya volt ennek a *császári és királyi köztársaságnak*, hogy az elnök szavazata az összes tagok szavazatának a kétszeresével ért fel. Így aztán könnyű volt döntést provokálni.

Különben Tömörkény nem volt irodalmár a szó pesti kávéházi értelmében, nem sokat törődött irányzatokkal és elméletekkel és mikor véletlenül egy nagy irodalmi vita kerekedett körülötte a *Kegyelmes asszonyról* elnevezett híres rókusi kocsmában, Pista bácsi elővett néhány rózsaszínű postai utalványt és az egész históriát elintézte ezekkel a szavakkal:

— Ezök a legjobb kritikák, embörök. És ezök az őszinte kritikák. Ameddig én ilyenöket kapok, mindig möglöszök elégedve. . .

A rózsaszínű kritikák mindig nagyobb elismerést hoztak Tömörkénynek.

Mikor legutóljára találkoztam vele, hideg, télutói délben, fődetlen fővel, révedező tekintettel ballagott a Tisza partján és hosszasan szinte búcsúzkodva elnézte a vizecskét. Ami Petőfi-nek a pusztja, az volt a Tisza-part Tömörkénynek. *Élet és költészet*. Istenfélő jó ember volt világ életében, de napimádó és földimádó mindig. Mikor a pesti klinikán, egy komor és hideg áprilisvégi napon vettem a halála hírért, elszorult a szívem, könnyes lett a szemem és önkénytelenül kiáltottam föl:

— Ez a mi legnagyobb háborús veszteségünk!

Szegedi urak és egyéb parasztok, tudjátok-e már, a halála hetedik évfordulóján, hogy mivel tartoztok az ő emlékezetének? Magyarság, 1925. szept. 29.

TARTOZÁS

Méltó és igazságos cselekedet volt, minden elismerést megérdemlő, hogy a Pusztaszeri Árpád-Egyesület Tömörkény halála hetedik évfordulóján nem feledkezett meg halhatatlan alapítójáról és a nagy ember kis családjával együtt meglátogatta a szegedi földnek azt az áldott darabját, amely a *Jegenyék alatt* írójának mulandó porait takarja. És jól beszélt az Egyesület lelkes tolmácsa, mikor megígérte, hogy *tudni fogják kötelességüket* az elköltözött Tömörkénnyel szemben. Igaz, hogy hét esztendő után az ígélet egy kissé mintha el is késett volna, nem a Pusztaszeri Árpád-Egyesület kegyeletes tagjai részéről, sőt nem is az ígélet késett el, hanem elkésett mások, illetékesek, az egész hivatalos és választott Szeged részéről magának az ígéletnek valóra váltása: hiszen hét hosszú esztendő után még mindig hiányzik, még mindig várat magára méltó és igaz emléke Tömörkénynek — a nemes város részéről.

Mert az talán még sem úgy áll és azt talán mégis csak túlzás volna állítani, hogy ez a gazdag és nagy város, a legnagyobb és leggazdagabb a Duna-Tisza közén, annyira nincstelen lenne, annyira elesett és nélkülöző, hogy ne lett volna eddig módjában valami formában megillető hódolatát, háláját leróni a legkülönbnek, a legigazabbnak, a legérdemesebbnek, aki időtlen idők óta ennek a Tisza-parti anyavárosnak tetői alatt és falai között élt, dolgozott, lelkesült, álmodozott és alkotott, örökkévaló mesterműveknek, minden idővel bizton dacoló olyan alkotásoknak sorát, amelyek éppen a szegedi televénynek és szegedi népléleknek a talajából eredtek és az írói nagyság legtisztább magasságába értek.

Talán ez a Tömörkény István van olyan hírességük, mint a szögedi paprika, van olyan nevezetességük, mint a szögedi halászlé, talán jelent annyit ennek a városnak, mint egy államtitkár és van olyan fontos tényező kulturális életünkben, mint egy főigazgató? Tisztelet, becsület az élőknek, akiknek, ha ma-

gasra jutottak, mindig kijár a bandérium és a bankett, a meg-süvegelés és a megvendégelés, de talán a *halhatatlanokkal szemben* sem illenék feledékenynek és hálátlannak lenni akkor, amikor a kultúrfőlényt emlegetjük úton-útfélen és a nemzeti géniust hangoztatjuk éjjel-nappal?

Nem is éppen annyira Tömörkénynek van szüksége erre, akinek szelleme örökre fenn van időt múltó műveiben, aki a maga puritán lelkével nem volt barátja semmiféle vakparádénak és cécónak, de az idegen és a maradék előtt, meg önnönmagunk előtt kell restelkednünk, ha ezt a hétesztendő mulasztást valahogyan méltó módon és a lehetőség szerint hamarosan nem reparáljuk. Szeged arról is híres, neves, hogy a szobrok városa, amely a maga dicsőséges cigányának is monumentumot emelt és íme, Tömörkényé még mindig emlék nélkül maradt, a sírján is korhadt fakereszt hirdeti el nem múltó nevét.

Mi úgy tudjuk, hogy a magyar szobrászat ma igen gazdag értékes és érdemes tehetségekben, fiatalokban és meglettekben, van közöttük nem egy szegedi vagy Szeged vidéki, sőt úgy tudjuk és pedig igen megbízható forrásból, hogy Pásztor János, a legmagyarabbak és legkiválóbbak egyike, felajánlotta, hogy ingyen megmintázza a Tömörkény-emlékművet, csak az anyagot adják hozzá; a helyet is megjelölték illetékesek annak idején, természetesen a kultúrpalota környékének a Tisza felé eső részére gondoltak. Ámde eddig még csak a fogadkozásoknál tartanak azok, akiknek lelkén fekszik ez a szép és kedves, ez a kegyeletes *szegedi ügy*.

Mikor mozdul meg, mikor buzdul fel már egyszer, végre valahára a nemes város vezetősége, a hivatalos Szeged is, mikor indulnak meg a város urai és tehetősei, mikor kezdődik a gyűjtés, az adakozás, az áldozatkészség, mikor mutatja meg például a *tanya népe, a nemzet gerince, az új középosztály*, hogy köze van Tömörkényhez, hogy ez az ügy szívbeli ügye neki is? Mikor lesz már ebből a fogadalomból is valóság, példa, tanító, felemelő, magunk megbecsülését hirdető?

Szeged, 1924. április 26.

TÜNTETÉS KUKUTYINBAN

Mint kukutyini külön tudósítónk gyalogpostával jelenti, az érdekes község lelkes legényegyleti ifjúsága, fölbátorodva a szegedi R. U. R. akción és fölháborodva a közöny és tespedés miatt, amely a község jómódú nagygazda-társadalmának hájas rétegeiben uralkodik, elhatározta, hogy nagyszabású tüntetésre készül. Éppen itt nyomorog Koroghy Tihamér többtagú vándor színtársulata, amely elég meggondolatlanul Shakspere (Schlesinger) Vilmos „angol” drámaköltőnek *Hamlet, dán királyfi* című idegen tárgyú, idegen, ellenséges szellemű szomorú játékát tűzte ki mérsékelt helyárrakkal előadásra. Halbbauer Jónás horogkeresztes vitéz, a legényegylet agilis elnöke fölvilágosította a tagokat, hogy legnagyobb ellenségünk ez a fajangol szerző, akinek országában most különben is az országrontó szocialisták az urak. Elmondotta, hogy ez a Shakspere Schlesinger volt az, aki egyik darabjában *már tengert adott Csehországnak*, ellenben rólunk, magyarokról egyáltalában nem akart tudomást venni.

— Majd mi megtanítjuk mőresre! — kiáltotta ölmosbotját magasra emelve Pehacsek János, a helybeli fajvédelem buzgó apostola.

A gyűlés emelkedett hangulatban ért véget és ebben az emelkedett hangulatban értek a derék tüntetők a tett helyére. Mikor Hamlet személyesítője egyedül maradt a színen és elkezdte mondani:

— *A lét vagy nemlét kérdése ez!* — éktelen lármával kiáltottak közbe:

— *Szünjön meg létezni, maga niemand!*

Amikor pedig Hamlet úr ezt mondotta:

— *Valami büzlik Dániában!* — akkor Mravcsák János, a törhetetlen intranzigens kiadta a jelszót:

— *Most vagy soha!* — mire három búzbomba repült a dán királyi udvar kellős közepébe és ekszplodált. Mikor pedig Ophelia halálát jelentették, az egész karzat energikusan hangoztatta:

— *Úgy kell neki, minék vállalkozott ilyen szerepre a kisaszszony!*

Az egész este egyre emelkedettebb hangulatban zajlott le és amikor a darab végén az idegen hódító azzal akarja befejezni mondókáját:

— *Menj, löjének sort!* — Vokurka Vendel kiskaliberű browningjával hármat lőtt a vendéglő plafonjába.

Előadás után a lelkes kis tömeg körülfogta a vészkijáratot és egy idősebb bácsit a szerzőnek nézve, fenyegető magatartást kezdtek tanusítani. Mikor rövidesen kiderült, hogy az a szomszéd község állatorvosa, békésen útjára engedték.

Az igazgató közkívánatra másnapra levette műsoráról a botrányokozó színjátékot és helyette a *Bolondság az élet* című, tiszta levegőjű, tőrülmetszett, zamatos operettet tűzte ki zónaelőadásul. Egyéb baj nem történt.

Szeged, 1924. április 30.

Gyalu

109.

R. U. R.

(Čapek-bemutató a Szegedi Színházban)

Tipikus exportdráma. Érdekes, hatásos, egy kissé lassan indul, de azután gőzerővel, sőt villámos gyorsasággal robob célja felé. Ez a darab nem cseh dráma, ezt éppen így megírhatta volna egy magyar, német, belga vagy amerikai író is. Főleg egy amerikai. Például Vajda Ernő. Van ebben tőke és munka, egyéniség és közösség, üzleti érdek és emberi szolidaritás, nyers önzés és biztató hit, minden, ami a mai néző érdeklődésének és idegeinek megfelel. Félig brutális valóság, félig merész fantázia, félig regényes utópia, félig száguldó mózi. Egészen korunk szülötte.

Ennek a darabnak sikerét egy dolog biztosítja: a vágató tempó, a gépies sietségű ritmus, amely a bemutatón ezúttal természetesen nem érvényesülhetett. De azért a szegedi előadás egyekben egészen jól kihozta a realitást és a fantasztikumot is és a kettőt stílusosan összehangolta. Kivált *Herczeg Vilmos* építőmestere volt igazán mesteri, de *Komáromy Rózsi* (Glóry Helén és robotosnő) *Rubinyi Tibor* (igazgató és robotos), *Gulyás Menyhért*, a rendező, *Czobor Imre* és a többi szereplő is, (köztük *Klenovics*, aki Primus robotos alakját pompásan formálta meg) igen jól játszottak és a felvonások végén fölzúgó tapsok méltán honorálták érdemes színészeink értékes munkáját.

Színházi Újság, 1924. május 3.

(j.)

Ez a fatális évszám, amely az emberi nem históriájának legvéresebb és legfeketébb lapján szerepel, most megint aktuálisan döbben elénk, intellemtnek és emlékeztetésnek. Mert hiszen már kezdik elküldeni, országszerte, nem, világszerte a tízéves találkozók meghívóit, a diákromantika e kedves, kései virágait, ezeket a furcsa mélabúval teljes nefelejceit az örökre eltűnő fiatalságnak. Ebben az esztendőben az 1914-es ifjúság van soron, az a végzetes és tragikus ifjúság, amely annak idején „sor alá” s amelynek jó nagy hányada egyúttal a föld alá is került, az a fiatalság, amelynek a békés magyar költő szerint: „*ölni kell, ölni és halni kell, halni*”, holott élni akart, szeretni akart, a szívére ölelni, testvéri forró öleléssel az egész világot, az egész emberiséget.

Nem árt egy kissé elgondolkozni és elborongani ezen a rembrandti árnyékú és dantei szomorúságú tízéves találkozón. Mert tíz esztendeje éppen, a magyar ifjúság és a német és a belga és a török és az angol és a bolgár és a szerb ifjúság színe-virága s az emberiség kertjének mindenféle fajta ékessége és reménysége, boldogsága és gyönyörűsége ott állott az élete fölkelő napjával szemben, s érezte, hogy süt a nap és hitte, hogy érdemes az élet, hogy értelme van és célja van, biztonsága és megnyugvása. Mind, mind ezek a fiatalok, ezek a kedvesek és drágák, mind, mind pályát választottak, jövőt jósoltak maguknak valamennyien. A magyarok legtöbbször persze jogász akartak lenni, de akadt elég, aki önkéntes szegénységet fogadva e világi életben, a tanári pálya tövises borostyánjára gondolt. Voltak, akik szelíd és jámbor szolgálói óhajtottak lenni az Úrnak, jó pásztorok a farkasok siralomvermében, voltak, akik orvosai akartak lenni a beteg testnek és lelkeknek, voltak — lelkes és bízó álmodók —, akik a művészet ighírdetésére vállalkoztak. A végén derült ki, hogy ez a sokféle pálya meglehetősen levegőben épült, hamarosan levegőbe is repült, mert bizony az 1914-es magyar és egyéb fiatalság

rövidesen — s csak nagyon csekély kivétellel — egy pályára lépett, az egyetlen akkor lehetséges és szükséges, értelmes és célszerű pályára: a hadi pályára.

Nem akarok többé civilt látni! — mondotta az aggkori szadizmus örült mámorával a vértől kótyagos és könnytől ittas vén Európa és uniformisba bújtatta a jövő nemzedékét, országok színe szerint más és más uniformisba, hogy egy halált haljanak és egy nyomort hozzanak a szerencsétlen világnak és a reménytelen emberiségnek. Az érettségi mámora után a puszkapor és a tűz és vér mámorát éreztették a jobb sorsra érdemes fiatalssággal, lövészárókká tették a szerelmes tavaszi ébredések völgyeit és halottas kamrává az egész földet, amely az élet bölcsőjének teremtdött. Olyan mészárszéket csináltak Európából, amilyen nem volt és óhajtva óhajtjuk megrendült lélekkel — ne is legyen többé, ne, ne, soha!

A tízéves találkozó nagyon fájó, nagyon keserű mementó lesz az idén, olyan égbekiáltó és szívbemarkoló pacifista tanfolyam az igazak, a jók, az emberséges emberek számára, amely fölér minden Tolsztoj és Romain Rolland, minden Suttner Berta és Rabindranath Tagore tanításával s példájával. Rettentő tanulság ez, bár a jelek szerint az emberek nagyrésze nem tud s nem akar tanulni, akár a kétbalkezes Bourbonok. Mégis, az a sok üres szék az ünnepi asztalok mellett, az a sok üres szék, amelyek mindegyike a huszadik század legkiterjedtebb halálnemének diadalát jelenti, a hősi halálét (és különösen a *magyar Heldenodét*), ez a sok üres szék megint csak ékesszólóbb némasággal kiált az égre, mint a Jaurès halálba hördült hangja, amely az emberi szolidaritás és az isteni igazság nevében egyaránt vétót mondott a gyilkosoknak, akik hazák és fajok égisze alatt irtottak ki egy nemzedéket az emberiségből.

Ezeken a tízesztendős találkozókon süketebben fog összecsendülni a baráti pohár, melegebb és bensőségebb lesz a bajtársi ölelkezés, míg kedves árnyak fognak lebegni az ifjúság és boldogság zomatora fölött. Bárcsak megfogadnók mind, magyarok és németek, angolok és franciák, bolgárok és szerbek, a költő ígéit, aki a nagy mészárlás és szörnyű dülés utolsó órájában ezt vallotta fájó aggyal, vérző szívvel: „*Az ember ilyet többé sohse tesz!*”

Szeged, 1924. május 10.

112.

SZEGEDI BREVIÁRIUM

113.

TANKÖNYVEK

114.

BESZÉLTEM MASCAGNIVAL

115.

FORGÁCS RÓZSI SZEGEDEN

A modern magyar színháték egyik nagynevű úttörője a kitűnő Forgács Rózszi, a Thália egykori erőssége, aki hétfőn és kedden először jelenik meg a szegedi színpadon. Forgács Rózszi azok közül a ritka művészek közül való, akiknek a színháték életet jelent, akik a deszkákra úgy lépnek, mint a templomba: hittel, áhítattal, meggyőződésük fanatikus tüzével. Tiszta irodalmat hoz Forgács Rózszi ezen a két estén: *Ibsent*, *Hauptmann*t és egy szerény, de igen értékes szegedi íróművészt, a Nyugat *Réti Ödönjét*. Ibsennek talán legegységibb alkotását, a Rosmersholmot, amelynek West Rebekája az isteni Dusenak is méltó föladat volt, Hauptmann Elgáját, amely csupa hangulat és mélység és Réti Ödön Vioráját, ezt a megrendítően drámai erejű és robbanó étellel teljes kis eredeti tragédiát, amely március elején a fővárosban is döntő, szép sikert aratott. Forgács Rózszi a nő lélek és pedig a szenvedő és álmodó, a szenvedélyes és lázadó nő lélek egyik legegységibb és legfinomabb ábrázolója és tolmácsolója a mai magyar színpadon. Ösztönösség és tudatosság megkapó harmóniában egyesülnek az ő asszonyi temperamentumában és artisztikus lényében. Nem akar és nem tud megalkudni, az üzletesség és a maradiság igájába törni, ezért kell neki külön, saját színház, amelynek összhátékát, levegőjét stílusát maga teremtette meg, és fejlesztí mesteri biztossággal és csalhatatlan érzékkel.

Ez a két este, amelyen Forgács Rózsi interpretálásában az igazi irodalom és a legnemesebb színművészet szól hozzánk a szegedi színház deszkáiról, felejthetetlenül szép ünnepi élménye lesz a modern kultúra híveinek. Forgács Rózsi és a költők, akiket hoz, megérdemlik, hogy meghallgassuk és megtapsoljuk őket. A nyugati nívójú kamarajáték e két estén jelentkezik először a maga valóságában Szegeden.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1924. május 19.

(j.)

116.

A TEHETSÉG TÁMOGATÁSA

Az egyik fővárosi estilap mai számában nagyszabású ankétot rendez, sorra megkérdezi a hivatolosokat és választottakat, hogy mit szólnak a kultuszminiszter legújabb ötletéről? Ez az ötlet, őszintén szólva, Kolumbusz tojásának látszik. Gróf Klebelsberg Kunó ugyanis törvényjavaslatot készít elő a rendkívüli tehetségek kiválogatásáról és támogatásáról, de a külföldi utazási ösztöndíjakat is egészen új alapokra óhajtja fektetni. Ha mindezzel a nemzetet talán nem is lehetne megmenteni, a zseniket legalább igen. A kultuszminiszter mindenestre így gondolja, és ez a fiatalos optimizmus kétségtelenül maga is fölemelő és vigasztaló látvány a mai kor öreges pesszimizmusának közepette. Mi azonban és velünk együtt elég tekintélyes számmal a nyilatkozó és a nem nyilatkozó kiválóságok és jelességek közül valahogy úgy gondoljuk, hogy nem egészen így áll a bál, és bökkenője is van a dolognak.

Először is a tehetséget és különösen a zsenit nem lehet államiilag és hatóságilag se tenyészteni, se megállapítani. Ezt látjuk az iskola és az élet keserves tanulásaiból, amikor kicsapott diákokból Csokonai és Petőfi, tehetségtelennek látszó növendékekből Hegedűs Gyula és hasonló kitűnőségek lesznek. Ellenben az iskola díszpéldányai, a tanár urak kedvencei később válnak — ahogy Madách Imre mondja — a szokott pimasszá. A tehetség csöndes magányban érik, ahová nem hat el még az állami tekintet sem, vagy pedig kemény és elszánt küzdelemben talán éppen a hivatalos hatalommal és tekintéllyel szemben, amely válogatni akar benne, mint a tót a vadkörteben. És ha ez így van mindenütt a kerek világon, ha Ibsennek Délre kell menekül-

nie az Észak uralkodó előítéleteinek és elfogultságainak ellenesége tekintete elől, ha Tolsztojnak el kell viselnie az uralkodó egyház kiközösítését és Romain Rollandnak az önkénytes száműzetést, ha a francia impresszionista festészet legnagyobb és legdicsebb mestereit a maguk idejében futóbolondoknak deklarálta a hivatalos kritika, akkor ne gondolja azt még az optimista magyar kultuszminiszter úr sem, hogy nálunk éppen most és éppen a mai rezsim alatt csodálatos ösztönnel és kivételes előrelátással pont a valódi tehetségeket és a jövődő lángeszeit pont a hivatalos támogatás fogja kiemelni az ismeretlenség homályából a megértés, elismerés napfényes ormaira.

Hiszen Klebelsberg Kunó gróf, aki az átkos liberális korszakban már államtitkár volt a kultuszminisztériumban, bizonyára élénken emlékezik még bizonyos Ady Endre nevű nagy magyar lángészre, akinek egész rendkívüli élete vesszőfutás és üldözés, megalázás és kiátkozás volt mindenféle rendű és rangú hivatalosság és hatalmasság részéről és talán még az sem ment egészen feledésbe, hogy egy bizonyos Szabó Dezső tanárt, aki ugyancsak maradandó értéket jelent a nemzeti irodalom számára, mint helyeztek át nyakra-főre egyik magyar Rodostóból a másik magyar Rodostóba és a példákat tovább lehetne folytatni szinte a végtelenségig. Ne is szóljunk a kurzusról, amely a kereszténység és nemzetiesség jelszavát iparkodott a maga kis érdekeinek és önzéseinek aprópénzére fölváltani és amelynek Pékárjai lángoló pallossal üttek ki egy Babits Mihályt, egy Móricz Zsigmondot, egy Krúdy Gyulát a Petőfi és Kisfaludy nevére elnevezett irodalmi társaságok paradicsomából. Igazolójelzés az eljárás a tehetséggel és lángésszel szemben: ez valóban a mi korunk legújabb és legérdekesebb találmánya. Numerus clausus az értékkel, a kiválósággal szemben: ez csakugyan olyan vívmány, amelyre büszke lehet az a nagy idő, amelyben élünk.

Menjenek világot látni a magyar tehetségek: ez igazán szép eszme, jó dolog volna, de előbb tessék azt az álkultúrát megszüntetni, ami itt mostanában a Wolffok és Benárdok jóvoltából burjánzik a magyar ugaron és megöli azt is, aki az égbe nőne. Az olyan állami támogatásból, az olyan hivatalos pártolásból, amely a mindenkori strébereket, a kis ügyeskedőket és alkalmazkodókat juttatná stipendiumhoz, valóban nem kérünk és pedig a magyar kultúra, a magyar jövődő jól felfogott érdekében. Tessék a művelt nyugat szellemét, szabadságát, levegőjét beengedni ebbe a mi kis világunkba, akkor majd megnőnek a magyar

tehetség, a hazai lángész sasszárnyai és égbe törnek a maguk erejéből. A szellemi vámsorompókat, a kulturális kínai falakat kell eltörölni s a magyar zseni megtalálja diadalútját a nagyvilágba, mint ahogy eddig is megtalálta!

Szeged, 1924. május 20.

117.

MAJÁLIS

118.

NOCH NIE DA GEWESEN!

119.

ÓSKIRÁLYFI

A Turáni Szövetség színházi estéje

120.

ÚJ LÍRIKUS

121.

MINTÁK, ÉRTÉK NÉLKÜL

122.

KIS MAGYAROK VIZSGÁZNAK

Megint csak pedagógus lettem egy órára, negyedik elemisták vizsgáját hallgatom és egy új világ fogad az iskola tiszta, fehér falai között, egy új világ a régi helyén, a régi romjain, de azért ezek a romok sem tűntek ám el egészen. Mert lám, a folyosó falain, ahol sorra rendre elvonulnak az első ámulásoktól tágranylt gyermekszemek előtt a tavaszi, nyári és őszi mezei munka, a juhászat és tehenészet és egyéb hasznos foglalatosságok szemléltető képei, ott vannak és pedig szép számmal a magyar történelem lélekemelő és elmemozdító jelenetei. Szép dolog is ez és igen helyes is volna, csak azt furcsállom egy kicsit a magam eszével

1924-ben, hogy Mária Terézia hűséges és allonge-parókás magyar urai között éppen Kossuth apánk mellé kerül, aki meg jó magyar népe között lelkesít csatára a Habsburgok ellen Cegléd piacán. Ferenc József koronázása is igen pompás látvány, csak éppen az a különös, hogy a szomszédja második Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelmünk, aki az ónodi gyűlésen kimondatja rebellis kurucokkal az eb ura fakót. Nagyon sok csata és kirohanás, várostrom és dúlás ékesíti ezeket a falakat, de azért nem ártana a kis nebulóknak és nebuláknak szemléltetően bemutatni azt is, hogy ezer esztendőn át nemcsak tatárjárás és Habsburgjárás volt ebben a szerencsétlen szép országunkban és nemcsak földművelés és állattenyésztés¹ virágzott, de költőink is voltak, művészeink, tudósaink, bölcs és jó embereink, világraszóló alkotásokkal és találmányokkal, és hogy ezek nagyobbak is, dicsőbbek is, mint a hadvezérek.

Ahogy belépek a kis iskola szűkes osztályába, ahol egymás hegyén, hátán zsúfolva ül a mindkét nembeli gyerekség, mint a zsongó méhkas, a vizsga ünnepi lázában, tekintetem meghatottan pihen meg a két ablak közötti falon Csonka-Magyarország térképén, a Nem! Nem! Soha! föliratot táblákon, a piros-fehérszöld színű, nagy zöldfarkú játéksárkányon, amely komoly hitvallást jelent most, a katedra fölött ugyancsak három színben tündöklő kottán, amely az Isten áldd meg a magyart! kezdő sorait mutatja. *Két pad lány és egy pad fiú*: ez az arány, de a fiúk azért hangosabbak. A lányok szöszke és szög hajában színes pántlikák, a katedra asztala telistele csokorral, szegfű és viola, rózsa és begónia illatának tömjéne leng a teremben, amelyet aggódó fekete-kendős nénik, öreg szülék, kíváncsi rokonok és szomszédok tartanak megszállva.

A fiúk között a mezitlábások csapata igen nagy fölénnyel vezet, nem csupán a cipőtlenységben, de általában a tudományokban is. A tanító néni, aki egy éven át ültetgette az ismeretek palántáit ebbe a tarka-barka gyermekkertbe, angyali türelemmel és asszonyi szorgalommal úgy jár-keel közöttük, anyai szívvvel hajolva le a félénken szepegőkhöz, mint valami jótékony tündér a mesében. Először olvasás van, Petőfi Sándor életét betűzik, lelkendezve, néhol akadozva és a nagy ember alakja, sorsa mondatról mondatra nő, nő, a kiskőrösi bölcső ringásától a segesvári közös sír dübörgéséig. A hazafias *lelkedés*. . . rebegi a pöttön Kovács Kása Jani, mire az elnök úr szelíden megkérdi:

— Hogy is van az fiam? Nézd csak meg jobban egy kicsit!
— A hazafias *lelkedés* — sivitja még nagyobb buzgósággal a gyerek.

— Lelkesedés fiam, lelkesedés!

— A hazafias *lelkedés* — töri ismét a nyelvét, és negyedszer is csak lelkesedés az, ha a fene fenét eszik is és ha vizsgai balták esnek is a derús júniusi égből. Többszöri nőgatás és simogatás után Kovács Kása Janinál eltörik a mécses, de, a hazafias lelkesedés csak nem akar alábbhagyni.

— Hát jól van no, fiacskám, gyerünk tovább, majd kimondja azt, ahogy kell, Dávid Anna.

Bizony Dávid Anna, nem hiába hogy az első padban ül, annak is a kellős közepén, úgy olvas, akár a vízfolyás, de kapott is egy nagy barackot jutalmul a tanító nénitől a feje búbjára, a szép lila szalag mellé. Az elemzéssel is tisztában vannak, és amikor Kocsis Veronikát fölszólják, hogy mondjon, de gyorsan egy időhatározóval bővített egyszerű mondatot, Kocsis Veronika nagy lélekzetet vesz, mint aki a víz alól merült föl, és kivágja boldogan és büszkén:

— Ma van a vizsgánk napja!

Hát ami igaz, az igaz, de azért Faragó Tóni is karakán legény ám a talpán (még pedig a tulajdon talpán, mert cipője ez alkalommal nincs neki), aki arra a fogas kérdésre, hogy ő meg egy időhatározó mondatot termeljen, az egész termet betöltő hangon süvölti a katedra felé:

— Nemsokára kiverjük az összes törököket az országból!

Látnivaló ebből, hogy Faragó Tóninak nem kenyere a legújabb kor története (a históriát különben is az ötödikben tanítják majd, valamint az elveszett magyar alkotmány tanát), de hogy jó magyar lesz belőle, az több, mint valószínű! A földrajznál is megesett, hogy Szél Ágneska Segesvárnál a törökökkel ölette meg a Petőfit és hogy hosszas keresés után sem tudta megtalálni a magyar tengerpartot.

De ebben most talán nem egyedül Szél Ágneska a tudatlan. Viszont Cs. Szabó Jóska nagyon szívrehatóan tudta megmutatni a nemzetiszínszalagos pálcával a régi határokat, amelyeket a jó Isten formált és a rossz emberek nem akarnak visszaadni nekünk. A számtani műveletek is igen szépen folytak, Fischer Böske nagyszerűen kiszámította, hogy ha egy hagymatermelő ennyiért és ennyiért eladja az évi termését ennyi és ennyi költséget és kiadást leszámítva, ebben az esztendőben egy napra

mennyi pénze marad. 19 240 korona és néhány fillér jött ki pontosan, miután az ellenpróbát is megcsinálta, hosszas fejtörés után a kis Jóvér Lajos, akinek nem csupán a lába volt mez nélkül, de bizony a vállán is folytonossági hiányai voltak a kabátjának, amely valamikor jobb napokat látott a katonaságnál.

— Jól van, fiam — hagyta helyben az igazgató-tanító úr, maga sem valami parádés ember és többszörös családapa, — hanem, mondd csak meg nekem, *meg lehet ebből élni?*

— *Mög* — felelt rá elmenőben a gyerek, nem valami túlságos meggyőződés hangján. Egy feketekendős anyóka az ajtó mellett a szemeit törülgette, nagyon meg volt hatva ettől a külön kihallgatástól, mert hiszen az ő kis onokája ez a Jóvér gyerek, aki most megfelelt.

A gazdaságtani ismeretek (ezekre még az én időmben nem gondoltak a magyar népnevelés akkori intézői) szintén igen kielégítők. Paplógó Annuska a melegházi veteményekről egészen szakszerű fölvilágosítással szolgál nekünk, a gyíksemű és harsányszavú B. Papp Miska az amerikai és magyar szőlő előnyeit és hátrányait magyarázza meg egy kicsit énekelve és hangja a legnagyobb magasságokba lendül, amikor a furmin, a kadarka, a bakator, a rizling borok kiválóságát magasztalja. De a kenyérdagasztás és a leveskészítés titkaival is alaposan megismertettek Csizsár Rozál és Darabos Viktória, akik pedig már csak jó pár esztendő múlva kerülnek majd eladó sorba.

A versmondás koronázza meg a vizsgát. Itt azonban, úgy látszik, némi hibák vannak a kréta körül. De ebben nem a tanító a hibás, hanem azok a bizonyos illetékes tényezők, akik lehetnek igen jószándékú és hazafias érzésű férfiak, de a gyermeki léleknek és az igazi költészetnek kevésbé ismerői és megértői. Egy Petőfi verset se hallunk, egyetlen nagy magyar nemzeti klasszikust sem, még Pósa bácsi is hiányzik a felmondott versek bokré-tájából. Mintha Kiss Menyhért és a többi kis Menyusok szelleme lebegne a sekélyes és zavaros vizek felett. Báró Kompóti Ilona és Kegyed Zoltán, meg egyéb ismeretlen nagyságok aktuális versikéit szavalják éktelen pátozzal ezek a kis, kedves magyarok. Színtelen csinált virágokkal és ízetlen zöldségekkel kell beérniök, amiket nem is igen értenek, amik távol esnek az ő harmatos és pirkadó lelküktől, holott annyi örök szépség és állandó aktualitás van a régi nagy magyar költők verseiben, Aranyban, Petőfi-ben, Tompában, amelyek egyenesen nekik szólnak, az ő világukból valók, az áldott magyar föld melege és a világos magyar ég

derüje él bennük. Az volna az igazi irredenta, a mai üzletes és talmi csinálmányok helyett! Ezeknek a régi nagyoknak akárhány remeke szinte megszólal: Engedjétek hozzám a kisdedeket!

És mintha a régi nemzeti imádságok a hagyománytól és a dicsőségtől megszenteltek, Kölcsey Himnusza és Vörösmarty Szózata is kezdenének kimenni a divatból, amit kurzusnak neveztek. Pedig ez is az integritáshoz tartozik, az örök magyarság gondolatához, ez a két imádságunk.

Ami pedig a jövőt illeti, ahogy végignézek még egyszer, könnyes meghatottan ezeken a nagyszerű kis turáni koponyákon, ezeken a virgonc és pajkos, dalos és játékos Jancsikon és Juliskákon, Miklósokon és Piroskákon, nem félek én attól, hogy a magyar nem marad meg magyarnak e földön, mert a kurzusok ugyan elmúlnak, de Magyarország és a magyarság élete örök! Elmenőben még egyszer megsimogatom Kovács Kása Jani buksi fejét és megkérdem tőle, hogy is van csak az a lelkesedés?

Jani ezúttal hiba nélkül kivágja, mivel most már nem hivatalból kell neki beszélnie:

— Tudom én azt, kéröm. Magyar lelkesedés! Csak a Tandari zavart bele, kéröm!

Hát persze hogy persze.

Szeged, 1924. június 22.

Juhász Gyula

123.

TALÁLKOZTAM A JÓSNÓVEL

124.

SZEGEDI KONFERANSZOK. I.

125.

SZEGEDI KONFERANSZOK. II

126.

DIALÓGUS

PALÁGYI MENYHÉRT

Egy magyar filozófus halt meg most német földön, önkéntes száműzetésben és nevének olvastára sokan fölfigyeltek, és kíváncsian kérdezték magukban: olyan ismerős név, vajon mikor is hallottam? *Palágyi* Menyhért nem volt fajvédő képviselő, nem volt kurzuspolitikus, nem volt kormányfőtanácsos és mégis százszor inkább megérdemli, hogy ezen a politikának szánt első helyen foglalkozzunk vele, életével és művével, törekvéseivel és tragédiájával. Mert noha a napi politika szennyes és kicsinyes hullámaiban sohasem fürdött és a hordók tetejéről sohasem ígért mindent, hogy semmit se adjon, mert noha nem tülekedett és lármázott a fórumon, nem harsogott divatos és hangzatos jelszavakat, mégis, vagy talán éppen ezért, a magyar nemzeti öntudat és önérzet, önbírálat és önismeret fölkeltése, ébresztése és erősítése körül ennek a szegény paksi zsidófiúnak több és maradandóbb érdeme van, mint az egész mai fajvédelmi csoport összes izgága és garázda szélkiáltóinak.

Palágyi Menyhért *nemzeti volt*, mélyen és igazán nemzeti akkor, amikor ezek a mai handabandázók még meg se voltak vagy javában úsztak a mindenkori árral és amikor a hivatalos tudomány vaskalapos egyetemi kizárólagosai mellőzéssel és üldözéssel, hallgatással és lenézéssel jutalmazták azt a magyar gondolkozót, akit néhány esztendő múlva a nagy német tudomány első emberei üdvözöltek, mint a modern ismeretelméleti és logikai alapvetés mesterét, akitől az egyik bírálója Kant tekintélyét kezdte féltetni. Mert Palágyi Menyhért külön tragédiája volt, hogy filozófus akart lenni ebben a szerencsétlen országban, ahol csak politikával lehet érvényesülni és ahol politikát csinálnak mindenből a világon, még az egyetemi tanárságból és a filozófiából is. (Ma már az elemisták felvételi vizsgájából is.)

Palágyi Menyhért tragikumában van valami fájdalmas groteskség, valami magyar abszurditás: mikor eszméit és eszményeit a napi politika olcsó aprópénzére kezdik fölváltani kicsi és kicsinyes közéleti szatócsok, tudatlan és korlátolt stréberek: akkor neki idegenben kell, elfeledve és kitagadva, az élet gondjaitól és szenvedéseitől megtörve élnie és a távoli Darmstadt forgatagában meghalnia.

A Dávid Ferencek és Bolyaiak, a Vajda Jánosok és Grünwald Bélák végzete érte el, ez kísérte életében és ez teljesedett

be most rajta, a magyar Messiások fátuma, amelyről Ady Endre énekelt. Mert, úgy látszik nálunk nagy fölösleg van kiváló szellemekben, gerinces magyarokban, különösen filozófusokban, hogy szó nélkül elengedték, sőt elküldötték és nélkülözni tudták Palágyi Menyhért egyetemes európai szellemét, tudását és munkáját, amelyet az önálló magyar tudományos gondolat érdekében pazarolt el egy hosszú eredményekben és csalódásokban gazdag életen keresztül. Ő volt a mi első, valódi nagy és eredeti filozófusunk a szó igazi értelmében, aki *alkotó* volt, ámbár mint tanító és nevelő is első az elsők között, *preceptor Hungariae* lehetett volna, ha engedték volna a kis senkik és a nagy törtetők, míg így, élete javát idegenben tengetve, hazavágyva, nemzete során elborongva kénytelen volt a németeknek írni németül, és meghalni elhagyottan de haláláig híven a nemzeti gondolathoz, amelynek egy szolgalelkű és megalkuvó korszakban zászlóvivője és fáklyatartója volt.

A nemzeti eszmét keresi és találta meg még egy olyan internacionális keretű és érdekű nagy magyar remekműben is, mint az Ember tragédiája és Vajda Jánost és Tolnai Lajost is azért szerette és ajánrozta elsősorban, mert a magyar jelen hibáit ostorozva a magyar jövőendő útjait egyengették. *A nemzeti szellemet hirdette és magyarázta, védelmezte és propagálta* Palágyi Menyhért, aki a német bölcsészet legjobbjainak elismerését és a magyar hivatalos tudomány mandarinjainak elutasító gesztusát nyerte meg.

Számára nem volt katedra és nem termett babér ebben az országban, amelynek több dicsőséget hozott, mint amennyi szégyent ma reakciós és gyűlölködő korifeusok szereznek számára. De Palágyi Menyhért túrt, várt és hallgatott, hiszen ő filozófus volt, akinek nincsen más erőssége és fegyvere, mint a *tiszta gondolat*, amely olyan, mint a nádszál a megcsúfolt és megostorozott Messiás kezében.

Ez a tiszta gondolat, nagy magyar írók, művészek, tudósok, a nemzeti szellem valódi és örök képviselőinek hagyománya, él és győz minden gonosz és ostoba handabandázás és kontárkodás ellenére és diadalt fog aratni és ennek a magyar győzelemnek ünnepén az idegenben elpihent Palágyi Menyhértnek is jut koszorú, hálából, elismerésből és szeretetből. Koszorú, amely nem hervad el és amelynek életében csupán csak tövise jutott neki!

Szeged, 1924. július 18.

A fiatalság és erő szokatlan bátorsága és nyersesége duzzad abban a különös kötetben, amely *I* címmel most jelent meg és amely Pór Tibornak, a tehetséges és új szegedi költőnek verseit hozza. Vad versek ezek, amelyektől meg is ijed egynémely nyájas olvasó és amelyektől talán meg is vadul egynémely jámbor vas-kalapos. Bizony ez a kemény és kegyetlenül őszinte ifjú poéta messze elkerüli a közhelyeket, a bevált formákat, a polgári ízlés és kedély számára kikészített hangulatokat. Pór Tibor a meztelen lelkét akarja megmutatni, a véres szívét dobja a könyvpiac porába és fanatikus hitet tesz a jövő, az elnyomott és szenvedő robotosok igazsága mellett. Nem széplélek, de nem is akar az lenni. Az új proletár keserősége, daca, lázongása és akarata lobog benne, ám szíve van, forró piros szíve, mélységes és jajongó részvétele minden eltiportak és kitaszítottak iránt, a nagy *emberi szolidaritás* hatalmas érzése harsonázik szavaiban. Nem válogatja ezeket a szavakat, de igen gyakran megdöbbenő és megkapó biztossággal találja meg az egyedül üdvözítő művészi kifejezést. A nagyvárosi nyomor és a szellemi munka költsége ez a Szegedről elkerült poéta, máris jelentékeny és a legtöbbet ígérők közül való. Akik szeretik és akarják a bátor indulást, az új hangot, a zabolátlan és magabíró fiatalság riadóját, azok olvassák el és azok meg fogják szeretni Pór Tibor dühörgő verseit.

Szeged, 1924. július 20.

(j. gy.)

131.

SZERKESZTŐ ÚR KÉREM

132.

LELKI KLINIKA

133.

PETŐFI

Kerek hetvenöt esztendeje lesz ma délután öt óra tájban, hogy a fehéregyházai völgykatlanban nyomtalanul eltűnt egy nyakendőtlen, vászonzubonyos, bozontos hajú, sárgás arcú, égő tekintetű huszonhatéves fiatalember, aki a nemzeti hadseregből elbocsátva, Bem lengyel tábornok parancsörtisztje volt. Hetvenöt esztendeje a segesvári ütközetnek, amelyben sokkal nagyobb számú orosz sereg erőt vett a magyar szabadságharc katonáin. Igaz, hogy maga az orosz vezér Skariatin tábornok elesett Bem golyójától találva, de a magyar sors akkor már beteljesedett: a *nagyszerű halál* már bontogatta fekete szárnyait, és ez a nap a legnagyobb áldozatot követelte tőlünk, amióta ezen a földön élünk és halunk: fiatalsága virágában, élete tavaszán hirtelenül elragadta a legdicsőbbet, a legigazabbat, a legkülönbet, aki magyar tájon valaha álmodozott és szenvedett, énekelt és csatázott: elragadta az *Egy gondolat és Szeptember végén*, a *János vitéz* és az *Apostol* költőjét, aki ezen forró és füledt, lőporfüstös és viharterhes nyári délutánon utolszor látta e végtelenség földi horizonját és utolszor hallotta a madarak hajnali énekét és az ágyúk alkonyati dübörgését.

Egy gondolata valóra vált, nem kellett neki ágyban, párnák közt halni meg, ott esett el a harc mezején, de ennek a hősi halálnak dicsősége mégsem volt tökéletes és harmonikus: a világszabadság hirdetője a magyar szabadság leáldozó napjának véres fényében tűnt el a mulandóság síralomvölgyéből a legendák örökkévalóságába.

Mégis, ha e hősi halál hetvenötödik évfordulóján ünnepi áhítattal visszanezünk az idők távolába, miután a jelen megalku-

vásain és hitványságain, gyötrelmein és nyomorúságain végig legeltettük fáradt és reménytelen tekintetünket: szinte irigyelnünk kell ennek a huszonhatéves fiatal félistennek, a magyar szabadság és függetlenség ifjú Szigfridjének korai elmúlását, amely az örök dicsőség koszorúját nyújtotta neki. Petőfi szerencsésebb és holdogabb volt, minden szenvedése és csalódása dacára, mint a haladás és szabadság mai magyar hitvallói és hősei, mint az emberi szolidaritás és nemzeti összetartás mai hirdetői és harcosai, akik egy csonkává és bénává nyomorított kis országban, az elkeseredett gyűlölet, az okatlan éretlenség, a tudatlan és érzéketlen törtetés közéleti vásári lármájában, visszavonás és uszítás mérgezett levegőjében prédikálnak tiszta ideálokat és törekednek tiszta magaslatok felé. Petőfi legalább megérte a nagy napot, amelyen talpra állította nemzetét, a nagy napot, amelynek vezérsége szerinte Napoleón dicsőségével fölért, Petőfi legalább megérte, hogy az egész magyarság egy szívvel, egy lélekkel sorakozott a szabadság szeplőtelen zászlaja alá és mint egy test, egy lélek indult el az európai reakció ellen, *a nemzetek élén* harcolva, egész Európa minden elnyomott népei nevében, utat mutatva a jövőbe és példát adva a világnak. Még Petőfi is úgy érezte, hogy szárnyai megnőnek ezekben az időkben, ebben a levegőben, amely a szabadság és az igazság edző, lelkesítő, ifjító és mámorító levegője volt. Még Petőfi is kiábrándult, elkeseredett, eláporodott volna ebben a világban, ebben a kicsinyes és nyavalyás korszakban, amelynek mi céltalanul és tanácstalanul tépelődő és vergődő kárvallottai vagyunk.

Petőfi a halálba ment, de ideáljai és reménységei, mint örök és boldog géniusok, mutatták előtte az utat, és úgy halhatott meg, a fiatalság és dicsőség kettős koszorújával homlokán, mint egy szabadságáért és a világ szabadságáért az oroszlán bátorságával harcoló nagyszerű kis nemzet énekese. A vég, amely akkor felénk közeledett, a halál, amely akkor reánk várt, csak magasztos és tündöklő glóriát hozhatott, nem gyalázatot és nem kárhozatot. Az akkori hadsereg kötelékéből kiléphetett Petőfi Sándor, de az egész magyarság szeretetének és hálájának Pantheonába lépett be azon a forró és fülledt júliusi alkonyaton, amelyen utoljára pillantották meg őt földi szemek a fehér-egyházai kukoricás szélén . . .

A halhatatlanság kezdetének hetvenötödik évfordulóján megint elzarándokol minden magyar tekintet és minden magyar

szívdobbanás oda, keletre, ahol az ismeretlen szent sír domborul. A hivatalos kurzus illetékes tényezői és a hangos hazafiság vásári kikiáltói megfélemlenhetnek erről az évfordulóról — mint ahogy már esztendőök óta rendszeresen és tervszerűen megfélemlenek —, Petőfinek nincsen szüksége semmiféle hivatalos és félhivatalos demonstrációra: ő valóban egészen és igazán ott él és uralkodik a magyar szellem és lélek trónusán, mert ez a nagy republikánus és szilaj szabadságharcos valóban koronázatlan király a szíveken, aki uralkodni fog az idők végezetéig.

Szeged, 1924. július 31.

134.

PÓR TIBOR ELSŐ KÖNYVE

Az ismert fiatal szegedi költő I címen jelentette meg könyvalakban merész, új verseit, amelyek nem program, hanem belső lényeg, világszemlélet és érzés szerint a legjobb proletárversek között foglalnak helyet mai irodalmunkban. Sok és mély keserűség fűti és lendíti Pór Tibor zakatoló, harsogó és zokogó strófáit, átélt szenvedések, nyomorúságok, viszontagságok és mámorok emlékei véres elevenséggel kísértének bennük. Szabadversek ezek, de egyéni verettel, eredeti hangon elkiáltott kiáltványai egy nyugtalan, forrongó, keserű és akaró új fiatalnak, aki a háború poklából, a nyomor tárnáiból jött és most élni és győzni akar. Pór Tibornak máris van néhány olyan őszinte és megkapó megnyilatkozása (Tanya, Apám meg az anyám, Vágóhíd, Léptek az éjszakában, Tanagrám), amelyek biztató zálogai az ő irodalmi jövőjének. Mi hisszük és várjuk, hogy költészete tisztulni és mélyülni fog. De szókimondó és bátor lendületű fiatalsága már is megállítja és megragadja azokat, akik az új indulásokat figyelik és az igaz szót szeretik!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1924. augusztus 4.

(j.)

K Ö D O B Á S

Herczeg Ferenc, a vasaltnadrágos és szalonképes magyar irodalom dolovai nábobja és Gyurkovics fia, a régi jó idők népszerű és középszerű kasznárja, délutáni feketekávéja mellé, hüvös-völgyi villája kényelmes és kellemes terraszán cikket írt Ady Endréről, egy igen elterjedt napilap hasábjaira, amelyben a Nemzeti Kaszinó urainak széles és hanyag gesztusával óhajtott elintézni és végképen lehetetlenné tenni a gutgesinnt budai magyarság és svábság előtt azt a költőt, aki ma már mindenféle irodalmi, sőt politikai pártállások *szemében is örök* értéke és maradandó kincse a magyar költészetnek. Herczeg Ferenc, aki annakidején egészen kellemes és eléggé szellemes színjátékokban és regényekben igyekezett népszerűsíteni és közkedvelté tenni az úgynevezett magyar gentry léhaságát és az úgynevezett úri duhajságot, most egyszerre csak — hogy Arany Jánossal szóljunk, aki ugyancsak magyar volt — *a morál komoly szemöldjét* ölti fel és a leghatározottabb és legridegebb hangon tör pálcát Ady Endre fölé, aki szerinte olyan szavakkal illette nemzetét és fajtát (persze, Ady Endre fájáról van szó és nem Herczeg Ferencéről), amiket egy önérzetes és öntudatos nemzet és faj sem tudna megbocsátani költőjének.

Mi még élénken emlékezünk arra — mert magyarok vagyunk és irodalmat tanultunk —, hogy egy bizonyos Berzsenyi Dániel nevű több szilvafás ős magyar nemes ember és költő „*rút szibarita-váz*”-nak nevezte nemzetét, valamint eléggé élénk emlékezetünkben van egy bizonyos gróf Széchenyi Istvánnak és egy Petőfi Sándornak nem egy, de számtalan fájdalmas és keserves kitörése a saját nemzete és fajtája ellen, amelyekért ma bizonyára igen súlyos hónapokat, sőt esztendőket kaphatnának, ha véletlenül a törvény betűi szerint kellene nekik felelniök prófétaik vagy váteszi kijelentéseik, sőt kinyilatkoztatásaik miatt. Hogy az élő és érvényesülő Herczeg Ferenc nem túlságosan lelkesedik a halott és halhatatlan Ady Endre iránt, az emberileg és politikailag, pláne *irodalompolitikailag* eléggé érthető és megbocsátható. Az élő és harcoló Ady bizony nem nagyon szerette és kímélte Herczeg Ferencet, aki kifogástalan frakkban, finom és előkelő gesztusokkal sugallotta a magyar Bizanc urainak és hölgyeinek, hogy hinni és remélni kell ab-

ban, hogy a magyar végzet nagy embere, a felelős és a kivételes, mindent meggondolt és mindent megfontolt, hogy nem szabad hallgatni a *beteg és dekadens, nyugatos és holnapos* honi eszelősökre és vajákosokra, rendbontókra és álmontókra, akik azt vijjogják és azt dalolják, azt rikoltozzák, hogy itt bajok vannak, hogy itt tragédiák és katasztrófák lesznek, hogy itt új Mohács előtt állunk, hogy itt nem győzelem és boldogság készül, hanem bukás és halál, nem lakodalom, hanem zomotor, nem föltámadás, hanem összeomlás!

A prófétákat már a régi zsidók is szívesen megkövezték, nem csoda, hogy az új *Herczeg Ferenc* könnyen követ dob ma a legnagyobb és legfájdalmasabb magyar Messiás gondozatlan és elhagyatott sírhantjára. Ez a nagy magyar Messiás nem fog kisebb és kevésbé magyar lenni ettől az elegáns és óvatos, ettől a sneidig és vigyázatos kődobástól, legföljebb azt gondolja magában a halhatatlanságnak magyar olimpuszán, hogy a *fölföldobott kő* ez egyszer arra esett most vissza, aki fölhajtotta és hogy Szabó Dezső, aki embernek is, magyarnak is van akkora, mint a Gyurkovics lányok írója *költőnek és vátesznek*, alaposan eltalálta a hazai irodalom e mindig elegáns és mindig frissen vasalt *előkelő idegenjét*, aki sokkal jobban és sokkal okosabban tenné, ha az örökkévaló magyar lángész helyett inkább az iránt érdeklődnék, hogy a *Kék rókáról* hány bőrt lehet még lehúzni a külföldi színházi ügynökségek révén? A *hűvösvölgyi villa* hűvös eszű, villódzó szellemű tulajdonosának ez bizonyára érdekesebb probléma, mint az, hogy miért kell Szabó Dezsőnek kitagadott és kiüldözött mártírnak lenni abban a kurzusban, amelyet éppen ő és Herczeg Ferenc, mint *megettért liberális*, kezdeményeztek az *Úr 1919 és Friedrich István első esztendejében*?

Szeged, 1924. augusztus 6.

BRÓDY SÁNDOR

1.

Annyira élet volt, emberség, szenvedély, szertelenség, lobogás, szerelem és gyűlölség, hogy nehéz a neve mellé írni ma hirtelen: meghalt. Hiszen a halállal ő már régen komázott, mint az élet minden nagy és igaz szerelmese, mégis fáj tudni, hogy most már nem nézi többé az életet és világot, azzal az erősen egyéni szemmel, amely a magyar irodalomba talán mégis először vitte bele az átkozott és áldott *modernséget*. Hatvanegyéves volt és nagyon, nagyon sokat élt, többet, mint amennyit néhány ezer filiszter el tudna gondolni, ha gondolkozni tudna. Érezni pedig? Érezni rengeteget érzett. A nagy francia lángész, az ő egyik elődje, Henry Beyle, aki Stendhal néven a halála után jóval később lett halhatatlan, azt iratta a sírkövére, hogy: *élt, írt és szeretett*. Bródy Sándor ezt nagyon megcsinálta, de különösen az elsőt. Mert sok, sok szerelme között, minden szerelme között a legelső mégis csak az élet volt, amelyet Ady Endre nagy betűvel írt, ő pedig nagy mértékkel gyakorolt.

2.

Most pedig beszélni kellene, arról, hogy ki volt Bródy Sándor, az író? Naturalista volt, mondaná az egyik kritikus. Romantikus volt, felelné a másik. Rapszódikus volt: ez az igazság. Zseniálisan rapszódikus. Életében és költészetében egyaránt. Mit írt? Mindent, de semmi befejezett, teljes, tökéletes nagy mű sem maradt utána. Talán egy mégis: egy egyfelvonásos dráma Rembrandtról, a nagy művésztől, a szerencsétlen szerelmesről, a Királyidillek ciklusában. Ez a darab él és áll az idők végezetéig. Remekmű. Hány remekművet alkotnak ma hazai drámai műiparosaink?

Első regénye, a Dina, a kamasz oroszánkörmeit mutatta. A magyar Zola — mondták barátai és ellenségei. Első novellás könyvének címe: *Nyomor*. A nyomort ő hozta be — *prózában* — a magyar irodalomba. Szalonképessé tette. Sőt *Magyar Szalon*-képessé. Mert olvasták és szerették és ajánlozták. Szép ember volt, elragadó és hozzá valóban hatalmas és diadalmas tehetség.

ba' azért mégis csak valaki volt. Ő pedig fekszik tovább a sírban, mint fakír, Gárdonyi felé fordulva az örökkévalóságban, Gárdonyi felé, akivel összeveszett végül és akivel összebékült most a magyar nirvanában!

Szeged, 1924. augusztus 13.

Juhász Gyula

138.

SZERKESZTŐ ÚR KÉREM

139.

HARC A BÉKÉÉRT

Írta: Juhász Gyula

Az Isten Fia, aki vérével váltott meg bennünket, egy mondatba foglalta végső rendelkezését: *Fiacskáim, szeressétek egymást! Ő* hangoztatta, hogy *aki kardot fog, kard által fog elveszni* és visszatette Malkusnak levágott fülét. Az ő szeretet-evangéliumát hirdetik azóta az egész világon és háború és gyűlölség az emberiség történetének nagyobbik fele s ama különös nyár éjszaka óta, amelyről a halottak élén száguldó költő olyan megrendítő szépen énekelt, a vér és a könny új oceánja hömpölygött végig a földön. Gotamo Buddha részvétet és irgalmat tanított még a féreggel, még a lelketlen állattal szemben is és Tamerlán és Dzsingiszkán hordái vonultak utána keletről nyugatra, gyilkolva és rabolva. A mi korunknak is volt egy prófétája és apostola, a jasznaja-poljanai remete, aki az *erőszak ellen* prédikált, és a szelídség és a testvériség, az emberi szolidaritás új testamentomát írta, mégis a barbárság és a terror új világa következett el a tanítása után. Igaz, hogy az erőszaknak és a háborúnak is voltak hívei és hirdetői minden időkbén, mióta Káin megölte Ábelt és Herakleitosz, az efezusi királyi filozófus a háborút tartotta *minden dolgok atyjának* és a nagy modern germán gondolkodó, a Zarathustra költője a *hatalomhoz való akaratot* ültette a világ trónusára.

Hiszen, ha az életet háborúságnak tekintjük, akkor egészen helyes a herakleitoszi kijelentés és ha a legnagyobb hatalomnak

a szeretetet és jóságot gondoljuk, akkor Nietzschek is igazat adhat minden jóakarató ember.

De ha az élet már maga harc és háború, minek akkor még külön háborút csinálni? Ha így is éppen elég bajunk van a természettel, amely alapjában ellenséges erőkkel jön ellenünk, az elemekkel, amelyeket le kell győznünk és életünk szolgálatába állítanunk, a láthatatlan baktériumokkal, amelyek örökké vesztünkre törnek, minek akkor még külön, az embernek az emberrel is ellenségeskedni? És a népeket minek a népek ellen uszítani? A fajokat minek a fajok ellen? *A testvért a testvér ellen, minek?* Hogy nagy dolog a háború — azt már a régi huszár is megmondotta és megmutatta, de hogy *rossz üzlet is a háború*, ezt korunk Norman Angellje és utána korunk háborúja napnál világosabban bebizonyította. A háború olyan mint a magyar tragikus költő szavai szerint a bosszú: ártót, ártatlant egyaránt elsöpör. Kétélű kard, amely gazdáját is halálra sebzi.

A háború ellen szól minden igazság és minden valóság, minden vallás és minden okosság, minden emberség és minden belátás, a háború ellen beszél évezredek sötét története, a halottak millióinak és százmillióinak tanúsága és az élők minden érdeke, jövője, az anyák és gyermekek, a csonkák és bénák minden szomorúsága, a háború ellen protestálnak a Mazuri tavak és az Isonzó, a kárpáti falvak és a rheimsi katedrális, a háború ellen tiltakozik az Egyház és a szociáldemokrácia, az egyetemes pacifizmus és a magyar érdek és mégis van háború és mégis vannak, akik akarják a háborút. És vannak, *akik csinálják a háborút.*

A pacifizmus még mindig szelíd és gyöngé bárány gyanánt jár, kel az éhes farkasok között és az éhes farkasok még mindig szeretnék megölni a szelíd és gyöngé bárányt.

Az ember még mindig farkasa az embernek és nem tanul az oktalan állatoktól, akik legalább a maguk fajtáját megkímélik.

És az embereknek nem elég a külső ellenség, nekik itt benn is, egymás között is gyűlölködni és verekedni kell és ha a külső ellenség megcsonkította országunkat, ők tovább folytatják — *egészen embertelenül és egészen magyartalanul*, a csonkítás barbár munkáját: ki akarnak zárni és ki is zárnak a magyar közösségből, a magyar élet, kultúra és alkotás közösségéből és egységéből értékeket és egyéniségeket, élőket és halottakat. Magunk ellen folytatnak háborút: a régi Magyarország szellemi

és érzelmi egységét is szétdarabolnák, ebek harmincadjára vetnék, ha lehetne! A pacifizmus — mindenféle pacifizmus — csak akkor győzhet, ha erősebb lesz a háborút akaróknál, és a bajt keverőknél. A lelkeket kell először meggyőzni, az európai közszellemet kialakítani. Nevelni kell, hogy megnövekedhessék!

A nagy háború elég nagy nevelő volt, el lehet mondani, hogy nála különb háborúellenes propagandát még nem csináltak eddig. Mégis: mennyi új gyűlölet támadt a nyomában. Mennyi barbár ösztön, mennyi nyers vadság, mennyi kegyetlen kártevés rombol és gyilkol még mindig. De azért igaza van a nagy königsbergi bölcsésznek, aki *az örök békéről* a legszebb könyvet írta. *Erkölcsei kötelességünk* háborút üzeni a háborúságnak, a gyűlölségnek, a barbárságnak, a gyilkosságnak!

Hogy a gyilkos urak ellene vannak ennek a békés hadüzenetnek, az természetes. Hogy ma még hősiességet és vértanúságot jelent az igazság mellett helyt állni és kitartani, azt Jaurès halála és Romain Rolland száműzetése eléggé világosan és világgraszólan mutatja. Az erőszak ellen küzdő Gandhi, az új indus szent, veszedelmesebb az angol imperializmusnak minden hadi flottánál és minden harci arzenálnál.

De a *pacifizmus is tanult a háborúban*, megtanulta az Üdvözítő szavainak igazságát, aki a galambok szelídségét a kígyók okosságával kívánta párosítani. A jobb világért, az Isten országáért, a szeretet harmadik birodalmáért, az egy akolért bizony szintén háborúzni kell! Bátran és elszántan, bölcsen és kitartón, *új heroizmusával az új hitnek és új embernek!*

Szeged, 1924. augusztus 17.

140.

A SZENT JOBB ÜNNEPÉN

141.

KOSSUTH LAJOS

Írta: *Juhász Gyula*

Holnap egy halottnak lesz nevenapja, egy régi halottnak, és ez a nap mégis ünnep, mindnyájunké, akik lélekben és igazságban is magyarok vagyunk. Nem hivatalos állami ünnep ez a

Lajos napja, hála Istennek, mint volt a hírhedt április tizenegyedike, amikor a főispánok, polgármesterek és egyéb kisebb és nagyobb notabilitások misét hallgattak és a nép, az istenadta nép csak annyi örömét és előnyét élvezte a nagy nemzeti céciónak, hogy ezen a napon nem lehetett adót fizetni. (Szó sincs róla, ez is nemzeti vívmány és bár a forradalmak vívmányaiból ennyi megmaradna a misera plebs contribuensnek!)

De Lajos napját csakugyan nem hivatalból ülik meg a magyar szabadság, egyenlőség és testvériség igaz hívői, akik sokkal többen vannak, mint azt a tétényi kamarilla vezére gondolná. Szívbeli ünnepünk ez nekünk és az volt akkor is, amikor hivatalosan eltiltották a magyart attól, hogy szeresse és kövesse Kossuthot, mint ahogy az igaz franciák akkor is megülték a lelkük mélyén (sőt még igazabban) a Bastille bevételének évfordulóját, amikor a restauráció fehér pribékjei és kopói keresték halálra a bátor szabad érzést és gondolatot. Kossuth Lajos nagyságának és igazságának minden írott malasztnál és törvénytől beszédesebb és ékeesebb bizonyossága a magyar kiskocsmák és borbélyüzletek falának képei, *Kossuth beszéde a haderő megajánlásáról*, *Kossuth imája a kápolnai csata után*, *Kossuth búcsúja az ország szélén*, amelyek a legkisebb magyar előtt is a legenda magaslatán mutatják daliás és ragyogó alakját a magyar Washington Györgynek, aki egyben a magyar Demosthenes és a magyar Danton is.

Igaz, a személyiség szépsége is emelte népszerűségét, de ez a szépség is bizonyára Istentől adatott neki. Mert gyönyörű jelenség is volt ez a hatalmas egyéniség. Megbűvölte a nőket, elvárásolta a férfiakat. Ha púpos lett volna, mint Aesopus és sánta, mint Epaminondas, a hangja zenéjével és lángjával talán akkor is úgy megfogta volna a szíveket, de így egyenesen egy új magyar Alkibiadesként hódított és nem csupán e kis országban, de az egész nagy világon. Anglia és Amerika benne ismerte meg a magyarságot és ha ma némi rokonszenv és megértés mutatkozik irányunkban e két nagyhatalom részéről: neki köszönheti Friedrich és Nagyatádi népe.

Mert ma, sajnos, az történt itt Kossuth Lajossal, ami a queroi oltárképpel történt. Azt magyar katonák kimentették és valaki magának tulajdonította. Ezt csinálja ma Kossuth Lajossal a jelenleg hatalmon lévő irányzat, amely még a sírját is megkoszorúzza, de szinte rendőrileg vigyáz arra, *nehogy a nagy halott föltámadjon!* Mert abból nagy bajok keletkeznének!

A múltkor olvastam egy sajátkezű levelét Kossuth Lajosnak, amelyet a kiegyezés után turini remeteségéből írt egy akkori Kószó Pistának és amelyben erélyesen és határozottan figyelmezteti a függetlenség tájékozatlan bajnokát, hogy ő (Kossuth) ma már nem negyvennyolcas, hanem igenis negyvenkilences, ennek minden konzekvenciáival egyetemben. Ha a Kossuth Lajos nevét viselő ötvenszázalékos koalíciók már a háború előtt száz százalékban vallották és tartották volna Kossuth elveit, mint ahogy hirdették akkor 1918 októberében nem a katasztrófális összeomlás lavinája fogadta volna a felbomlott frontokat, hanem *a valóban diadalmas és dicsőséges magyar forradalom glóriája!*

Kossuth Lajos neve ma nem halványuló fényben ragyog a szenvedő, dolgozó és váró magyar nép előtt. Sok tekintetben ma aktuálisabb, mint valaha. Amikor az antibolsevista ellenforradalom lélekzethez jutott, első dolga volt megfojtani mindent, ami az októberi forradalomra emlékeztetett. Ekkor mázolták be fehérre Kossuth Lajost is és „győztél Kossuth!” kiáltással koszorúzták meg a sírját renegát októbristák. Később Petőfivel együtt őt is indexre tették és *történelmi B-listára helyezték*, ha nem is egészen, de java részében! Pedig Kossuth Lajos eszméinek *teljes és tökéletes diadala* nélkül nincsen magyar föltámadás! Mert Kossuth Lajos elsősorban is a valódi magyar demokráciát jelenti. Szabadságot, egyenlőséget és testvériséget a szavak legnemesebb, pesti márciusi és debreceni negyvenkilences értelmében! Ma pedig van itt régi és új latifundium, van arisztokrácia és bankokrácia, van numerus clausus és rang és címkórság, *de valódi demokrácia, az nincsen!* Pedig csak akkor lehet majd nyugodt lélekkel mondani: Győztünk, Kossuth Lajos! És ez még mindig nem lesz minden. Akkor jön még az új tizenkét pont arról, hogy mit kíván *most már* a magyar nemzet?

Mert az *eppur si muove* a magyar földre is kötelező törvény. *És ami nem mozog, az meghal!*

Szeged, 1924. augusztus 24.

143.

BERTALAN ÉJE

144.

A SZEGEDI „RÁKFENE”

145.

ÚJ MOHÁCS SEM ELÉG?

A római egyházi naptár szerint ma János fővételének napja van, de Jókai a magyar nemzet regényes történetében igen helyesen írta, hogy ez a nap a magyar nemzet fővételének napja. Egyik legnagyobb tragédiánk játszódott le ezen az augusztusvégi napon, idestova négyszáz esztendeje, amikor Szolimán háromszáz nehéz ágyúval dörgött a Csele patak mellett, amikor Tomori „büszke vezér” reménytelenül nyeregbe szállott, a gyermekkirály sápadt arccal és csapzott szakállal hullámsírhába hullott, és vele veszett Drágffy Tamás az ország zászlájával, vele a pécsi egyetemi ifjúságnak színe virága, vele a magyarság java.

Szapolyai János, akinek nagyratörő lelkében a nemzeti királyság álmának délibábja ringott, *Szeged alatt* hallgatta a tompa rengést, amellyel az Alföld szíve jelezte, hogy távol valahol most temetik Mátyás Magyarországot.

A mai csonka magyarság javában készül a négyszáz esztendő fordulóra és azt is olvassuk, *hogy a törökök is el akarnak jönni*, és mint megbékült testvérnemzet, velünk együtt akarják ünnepelni a hajdani mohácsi vész emlékezetét. Hiába, nagy orvos az idő és valóban, Mohácsot nem is a török hozta ránk, hanem a magyar áfium, az ősi és mai eleven betegség és ha már megállunk a mohácsi temető hantjainál, nem ártana, ha egy kissé magába szállana és magára ismerne a trianoni magyar. Mohács nagy vész volt és nagy gyász, de azért még mindig kisebb, mint Trianon.

Mohács szörnyen véres és könnyes lecke volt, de legalább tanult belőle a nemzet azután! Mohács után Kanizsay Do-

rottya temetett, Mohács után egy szívvel, lélekkel összefogott a magyar a közös ellenséggel szeben, Mohács után Dobó Istvánok és Losonczy Istvánok, Szondy Györgyök és Zrínyi Miklósook támadtak, Mohács után a hősiesség és önfeláldozás, a hazaszeretet és nemzetvédelem ragyogó példái támadtak, amelyek a história fekete lapjain arany betűkkel világítanak késő unokáknak. Ma új Mohács után vagyunk, de ma nem akar tanulni és javulni a maradék magyar.

Ma a politikai kalandorok egész hadserege érzi és vallja magát Szapolyainak, kiskirályok hirdetik a hordók tetejéről a maguk egyedül üdvöztető honszerelmét, panamák pőrei kergetik egymást szakadatlanul és jelszavak zápora szakad a boldogtalan nemzedék nyakába, úgy hogy a politika zavaros megdagadt Csele patakja már-már a meghagyott kis országot kezdi elönteni szennyes áradatával. Mohács előtt egymás hajába és szakállába kaptak a világi és egyházi méltóságok, most az új Mohács után tovább hirdetik még mindig igen magas helyekről a gyűlölet és a bosszú pogány evangéliumát. Mohács előtt Dózsa Györgyöt ültették tüzes trónusára a vesztükbe induló magyar oligarhák, most az új Mohács után új latifundiumokkal csinálnak demokráciát, azok, akik Petőfi után se akarják megtanulni, hogy Dózsa Györgyöt el lehetett égetni, „*de szellemét a tűz nem égeté meg*”.

Az új Mohács egyelőre csak arra volt jó, hogy mindenféle oktalan gyűlölet, nemtelen bosszú és céltalan kártevés fölszabaduljon ebben az országban. Már a nemzeti tragédia sem váltja ki a katharizist a lelkekből, amelyeket lelketlen demagógok uszítottak és vadítottak. Itt volna már a legfőbb ideje, hogy a régi és új Mohács minden tanulságát levonjuk, és az új föltámadás hitét és reményét felébredszük és a *szellem és erkölcs integritását* helyreállítsuk e szomorú és nyomorú nemzedékben, amelyet a háború szélütése és az összeomlás bénulása ért.

Mert ha még most se kap észbe és ha még most se tér öntudatra a kurzus tatárjárásától földúlt és megtépett magyar lélek, akkor a jövő esztendőben ezen a gyásznapon nem a négyszáz esztendő nagy nemzeti katasztrófának emlékéért ünnepeljük, hanem egy új sír fölött áll meg a vándor idegen, egy új sír fölött, amelynek nincs többé Kanizsay Dorottyája!

Délmagyarország, 1925. augusztus 29.

MŰVÉSZBECSÜLET

Írta: *Juhász Gyula*

Vasárnap van, a nyájas olvasó bizonyosan örömmel veszi, hogy ezen a helyen ma nem lesz szó napi politikáról. Utolsó mesterség ez mostanság, és ha így halad, akkor nemsokára becsületes és ízléses ember olyan őszinte undorral és lenézéssel fordul el tőle, mint a középkorban a bélpoklosságtól. Sajnos, az emberi és magyar élet egyéb területein is kevés vigasztalót és fölemelőt találhatunk ma. Kultúránk is válságban van és ez a válság összefügg a gazdasági és erkölcsi nyomorúsággal.

Mert például mi volt az utóbbi hetek legtöbbet vitatott, legjobban kiemelkedő kulturális eseménye? Egy szép új könyv, egy érdekes új költő feltűnése, egy nagy tudományos fölfedezés, vagy egy hatalmas alapítvány, amely a hazai műveltség ügyét előbbre viszi? Ó nem! Hosszú heteken keresztül napról napra terjedelmes tudósítások áradata hömpölygött a fővárosi lapok hasábjain és ezek a terjedelmes tudósítások, amelyek a reklám és pletyka végső határain is túlsáptak, arról számoltak be a csonka ország holdog és holdogtalan olvasóinak, hogy egy fiatal színész, aki néhány tősgyökeres és zamatos alakításával pár év óta magára vonta a közönség figyelmét, elszerződik az ország első színházi műintézetétől és egy tőkeerős magánvállalkozás szolgálatába szegődik. De ez még nem minden és nem elég. Ország-világ előtt részletesen és körülményesen kitergették azokat a csábító és kábító ajánlatokat, amelyekkel ezt a fiatal színészt minden oldalról megkörnyékezték. Történetírói alaposággal megállapították a krónikások, hogy hány hold földet kap ez az ifjú színjászó, ha a Nemzetinek hátat fordít és az Uniónak mond holdogító igent? Kiszámították, hány millió koronát keres dollárban esténkint, ha Szigligeti és Paulay örökét fölcseréli egy tál Faludi-lencséért, amely Blumenthal testvérek között is aranyakat ér. Megírták, hogy hadd tudja meg ez a világ, miszerint a fiatal művésznak saját külön motor-

csónakja, autója, villája és vitézi telke van és lesz és hogy Homérosért nem versengett úgy az a hét görög város, mint ahogy hét pesti színház verseng ez ifjú legény szép szeméért, bársony hangjáért és deli természetért.

Hát az ilyen kultusz, az ilyen reklám és az ilyen műpártolás az, ami ellen egyszer és mindenkorra tiltakozni kell a kultúra, a józtlás, a valódi művészet nevében! Én elhiszem, hogy az illető színész jó színész, sőt igen jó színész. De minél inkább az, annál inkább kötelessége önmagával és a művészettel szemben, hogy alázatos eszközéül tekintse magát az alkotónak, akinek művét tolmácsolja, és ha a mai álkultúra nevében és jegyében kénytelen Zerkovitz és Bús Fekete tákolmányában domborítani és hódítani, akkor is vágja zsebre szó nélkül a föllépési díjat, ezt a művészeti Judás-tallért és gondoljon arra, hogy Shakspeare és Madách is vannak még a világon és hogy mivel tartozik talentumának, amelyet Istentől kapott! De amikor a magyar tudós társaság nem tudja tovább fönntartani folyóiratait, amikor a magyar tudós nem bírja megjelentetni alapvető nagy munkáit, amikor Bartók Béla és Kodály Zoltán örökkévaló értékű hatalmas magyar népdalkincsét kiadatlanul kénytelen hevertetni, amikor a magyar irodalom és költészet régi, érdemes és értékes művelői éhbéren tengődnek, amikor a szellem és a tudás magyar vezérei a kivándorláson gondolkoznak: akkor frivol és lázító komédia az, amit a színházi üzérek és kufárok egy Kiss Ferenc nevű ifjú színész szerződésai és nemszerződésai körül rendeztek és csak a mai színházi álkultúra szörnyen alacsony és igen kicsinyes nivóját mutatták be a maga szemérmetlen és undorító valóságában.

És itt eszembe jut egy másik valami: Vajda Ernő [író] és drámagyáros, darabiparos, színműkészítő társainak, mint nemzeti kultúránk legnagyobb dicsőségének és diadalának rendezeres és állandó föltüntetése. Én ezt a *kevésbé tisztos ipart* őszintén nem kedvelem, de ha a mai világvárosok szellemi és erkölcsi csőcselékének ilyenekben telik a kedve, az ellen hiába prédikál akár Alfred Kerr, akár Ambrus Zoltán. Ám vágja zsebre a mindennapi dollárját, vígan fütyürészve az örök értékekre, a Farkas, a Földes, a Drégely, a Bús Fekete és a Lengyel, azonban megint csak a magyar kultúra nevében élénken tiltakozni kell az ellen, hogy ezek a napi szükségletre szánt színházi tömegcikkék Katona és Madách, Vörösmarty, Petőfi és Arany, Kiss József és Ady Endre, Szabó Dezső és Móricz

Zsigmond irodalmának becsületét és világhírét emelnék és gyarapítanak!

A magyar költő, művész és tudós, aki tiszta hittel, alázattal egész életével és lelkével szolgálja az örök magyar kultúrát, aki szegénységben és lemondásban él, aki agya aranyát tékozolja és szíve vérént ontja, mint a puszták pelikánja, a magyar mártíromság annyi dicső és koldús hőse legalább annyit megérdemel és elvárhat a nyilvánosság hivatalos és nemhivatalos babérosztogatóitól, hogy megkülönböztessék őt a csepűrágóktól és a kőcevdőktől!

Szeged, 1924. augusztus 31.

148.

A JÖVŐ SZEZON

149.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Egyik fővárosi napilapban nagyon furcsa szerkesztői üzenetet olvastam vasárnap. Szóról-szóra ez állott benne:

Berzsenyi Dániel. Nem nekünk való.

Ez a szokatlanul szigorú és rendkívül őszinte megnyilatkozás valósággal megdöbbenett. A boldog béke éveiben vidéki lapok munkatársai sorában állandóan ott szerepelt a népszerű Csehov Antal, a ragyogó tehetségű Anatole Ferenc, a briliáns szellemű Wilde Oszkár és a nem kevésbé közkedvelt Ohnet György, a regénygyáros. De hogy egy lap nyíltan bevallja, miszerint Berzsenyi Dániel nem neki való, erre rég nem volt példa a hazai irodalom történetében. Sőt az *Abádszalóki Harsona* annak idején inkább azt hirdette szerkesztői üzenetében, hogy „minden ellenkező híreszteléssel szemben és a rossz nyelvek dacára Dumas Sándor ezután is tovább fogja emelni lapunk színvonalát nagybecsű és maradandó értékű dolgozataival.” De ha így haladunk, és ha Berzsenyi Dániel nem kell az illető lapnak, akkor nonsokára megérjük a következő szerkesztői üzeneteket. Például a *Szózat* ezt fogja üzeni *Abrándos-barna bajor favédőnek* Téténybe: Vörösmarty Mihály soha sem tartozott lapunk

kötélékébe, de azért a *Szózatot* ő írta és különben is egyike legjelesebb költőinknek. A *Nép* viszont meg fogja üzeni: Ady Endre nem volt zsidó, de ezzel szemben a liberális orgánumokat boldogította írásaival. A *Nemzeti Újság* ellenben ki fogja jelenteni a következőket: Petőfi Sándor elveit csak fönntartással valljuk, azonban Harsányi Lajos a legnagyobb magyar költő.

Igy lassankint a szerkesztői üzenetek révén ki fog derülni sok titok, többek között az hogy Zsilinszky Bandi nem szolidáris Kossuth Lajos demokratával és hogy Kenedi Géza bácsi most már nem Herbert Spencert, hanem Bethlen Istvánt tartja a legnagyobb szociológusnak. Bár az is igaz, hogy mi ezt nagyon jól tudjuk szerkesztői üzenet nélkül is. Ellenben milyen szép volna a következő posta, mondjuk az összes fajvédelmi újságokban:

Bajor Henrik. Gyere vissza, minden megvan bocsátva. Munka-alkalomról gondoskodni fogunk. Tétény. Villa Gömbös. Csak az volna a baj, hogy ezeket a lapokat *detektívek is olvassák.*

Szeged, 1924. szeptember 3.

Gyalu

150.

PAROLÁZTAM KUNA P. ANDRÁSSAL

151.

TARTOM A REKORDOT

152.

ZARÁNDOKOK KÖZÖTT

Szeged, szeptember 9. (*Saját tudóstónktól.*) Kisasszony nap vigiliáján, a radnai búcsú előestéjén, megállunk az ősi Mátyás-templom oromfalánál, amely a hold fehér fényében az égre tör, mint az imádság. Századok óta áll a középkori gótika e nemes remeke, az az erős és magasztos hit emelte, amely Amiensi Péter zarándokait vitte a titokzatos és távoli keletre a Sírhoz, az a hit, amely Meister Eckart, Tauler, Suso és az Imitatio lap-

jain ragyog az a hit, amely Assisi poverellóját a madarak és virágok nyelvére tanította és amely íme ma is, annyi századok után, a magyar falvak földműves szegényeinek ezreit hozza ide, a fekete Máriához, hogy vigasztalást és enyhülést találjanak.

Benyitunk a zárda kapuján a nagy, boltíves folyosóra, amelyet néhány szál sárga gyertyaláng világít és ahol a tisztán fölmosott pallón jámbor vidéki zarándokok százával fekszenek. Fekszenek és nem alszanak, csak a nagyon elfáradtakat és a nagyon elaggottakat nyomja el időnkint az édes és áhítatos szender.

Fekszenek és virrasztanak a többiek mind és nekem önkénytelen eszembe ötlik az evangéliumi mondás: *Vigilate et orate!* És eszembe jut a gyögyörű parábola az öt okos és öt balga szűről. Mert virrasztani és imádkozni kell, *quia nescimus diem, neque horam!* A legtöbbben öregek és asszonyok, feketében.

A gyülekezet közepén egy vak asszony, valami Mari néni nevezetű, hangosan beszél el egy csodálatos látomást. Mindenki rá figyel, néha többen közbeszólnak, bizonyítják a látomás hitelességét, így Örzse néni, aki szintén jelen volt akkor. Az őszentiváni Máriáról van szó, de beszélnek a tornyai Máriáról is. Az egyik a nagy háború előtt kerek tíz esztendővel mutatkozott, ékes szívárvány kíséretében. Talpig fekete tafotában, fekete koronával a fején jelent meg az éjjeli mezőben Magyarország Pátrónája, a vad lovak az országúton megtorpantak előtte és a kártyás emberek is kiszaladtak hozzá. Mikor valaki megkérdezi, hogy királyi korona volt-e a Mária fején, Mari néni fejét rázza és vallja, hogy az *mennyei korona volt*. És édes jó szag terjedt el a mezőben akkor és tizenhárman látták a csudát, akik közül többen ma is itt vannak és tanúságot tesznek felőle. Meghatva és megrendülve hallgatjuk ezt a sejtelmes magyar gyülekezetet, Isten szegényeit, világ árváit, a zarándok sereget, szűz Mária hazai seregét, amint szelíden és bánatosan itt táborozik az öreg ferences kolostor kongó és homályos folyosóján.

Vigília ez, a szó középkori szép értelmében, vigyázat, ahol az Isten jelenvalóságát érzik remegő lelkek, alázatos szívek és ahol a misztérium titkos értelmű rózsái nyiladoznak az éjfél boldogságos órájában.

Majd énekbe kezdenek. Régi, szép egyházi dallamok, ódon, népi szövegek zendülnek fel, harsog a bízó hit, megcsuklik a fájdalmas lemondás, zokog a magyar siralom és egekbe zendül a jó remény, amely trónusának lábainál keresi föl Máriát, aki a

háborgó tengerek csillaga, az elesettek vigasztalója és a keresztények segítsége. És Magyarország Pátrónája is.

Egy homályos sarokban, a templomba vezető folyosó ajtajában, a szárnyas kőangyal lábainál, kopott gubáját maga alá gyűrve, fekszik egy világtalan öreg ember. Halott tekintete a holdra bámul, amely a kapu rácsain betör, a fekete fellegek közül kibukkanva koronkint és az ősz magyar fennszóval beszél.

— Jaj azoknak, akik nem látják őt és nem hisznek benne, hogy van, hogy itt van, ó, a szőröncsétlenök, ó, a kúdsúlelkűek, akik az örök halálba mőnnek. Térjetők mőg mindnyáján, mert ekövetköznek az utolsó napok!

Félig éneklő, félig síró, félig imádkozó hangon tördeli szavait, a mellette térdelők és heverők helyesléssel bólogatnak neki.

Olyan furcsa, hogy egy öreg nénike, kékben és feketében, hirtelen azt kérdezi tőlünk:

— Hány óra van, kéröm?

Én úgy érzem most, hogy örökkévalóságban vagyunk valahányan, a középkor időtlen idejében.

Kibaktatunk a térre, ahol a zárda háta mögött szunnyadoznak a hajóhinták és a ringlispilek. A tükrös lovak, tarka zeb-rák és elefántok, hattyúk és gondolák most alszanak. Az egyik céllövő ki van világítva. A piros huszár, a zöld vadász, a barna baka ott állanak sorban, mereven. A puskák a szögletben pihennek, alszik a háború.

A temető felől, a hold ezüstjétől sújtásosan, egy toprongyos, görnyedt százéves zarándok ballag. Görcsös botjára támaszkodik, valami pántlika lobog a vállán, istenes éneket dúdolgat félhangosan. A temetőből jött, vagy a Holdból, amely Mária csillaga?

Az elmúlt magyar századokból bukkant elő talán? Nem merem megkérdezni tőle.

A közeli duttyánok felől új nótát hoz ide a szeptemberi szél. A toronyban az első hajnali misére harangoznak. A kakas első kukorékol: *vigyázók, virrasszatok!*

Szeged, 1924. szeptember 10.

Juhász Gyula

Ő volt a filmrengeteg őzikéje. Üdén és kedvesen szökelt a drámák útvesztőjében, édes arccal, fiatal hájjal, kecsesen és álmatagon. Mikor megjelent a világot jelentő vásznon, hirtelen fényesség támadt, haja körül a szépség és ifjúság glóriája tündökölt.

A híres Mia May leánya volt, a mozikirálynő leánya és hamarosan vetélytársnője lett dicsőségben és sikerben a diadalmas Cezarinának.

Henny Porten az áhítat, Fern Andra a vágy, Pola Negri a szenvedély, Mary Picford a szeszély, *Eva May a báj maga.*

Huszonhárom éves volt, de, úgy látszik, száz és száz regényes és viharos életet élt át a felvevőgép előtt, a reflektorok vakító ragyogásában, mert lám, nem tudott már tovább élni, golyót röpített magába. Ez a revolvergolyó mintha csak egy kalandos mozitragédiából tévedt volna ebbe a gyönyörű testbe, amelynek asztrálmása most már külön éli tovább a maga életét, a maga drámáit egy másik dimenzióban, a filmen. Mert a moziszínész olyan, mint Hamlet apjának szelleme: följár tovább és kísért, integet, suhan, mozog, él, a világ minden zugába elérkezik. Petőfi mondja Egressy Gábornak a színésztől, hogy elmegy nevével az idők hajója, de a mozi komédiását nem éri el ez a végzet, ő a relatív örökkévalóság előnyét élvezzi és Eva May bája és fiatalsága még sokáig itt marad közöttünk, ő tovább mereng és vergődik, álmodik és viharzik előttünk, a koporsóból kitör és sikert kér.

Kísérteties viszontlátás lesz, amint üdén mosolyog felénk, élőkre, ő, aki megölte magát és aki már életének utolsó éveiben a melankóliának nevezett betegség rabja volt, azé a betegségé, amelyről a romantikus költők annyi szépet írtak és amely oly könyörtelenül sivár a valóságban, mint a koporsó éjszakája.

Eva May sok szenzációs filmregényt és drámát játszott meg, de a legmeghatóbb és legizgalmasabb mégis csak a saját életének regénye és drámája volt. Három férjétől vált el, háromszor próbált már megválni e földi világtól és huszonhárom éves korában, elborult lélekkel megtalálta végre a kivezető utat. Szegény, kedves halálrasedzett őzike!

Szeged, 1924. szeptember 12.

(j. gy.)

KARINTHY FRIGYES

1.

Ő ma a legkomolyabb magyar író. (Ezért érzi, hogy *nehéz neki* szatírárt nem írni.) Komolyan veszi a művészetet, akár az életet. Neki az írás vér és velő. Mert az agyával is érez, és a szívével is gondolkozik. Vagy talán mondjuk úgy, ő az első magyar író, aki mélyen és igazán átlátta, hogy itt nincsen dualizmus, hogy igaza van Wilde-nek, a valódi művész mindig kritikus, és — teszi hozzá Karinthy — a valódi művészet mindig egy neme a kritikának. Persze, a szó teremtő értelmében. Mivel ő ma a legkomolyabb magyar író, csak természetes, hogy kinevezték *vicces embernek*, mint ahogy a mai hazai kritika megállapítja egy Ady paródiáról, hogy az a legmélyebb Ady-versek egyike, és Karinthy legkomolyabb könyvéről hallgat, zavartan hallgat. (Gyulai Pál, jöjjön el a te országod!)

2.

Karinthy paródiákkal kezdte és az a végzete lett neki. Ezek a paródiák voltak eddig a modern magyar irodalom *legkomolyabb* és *legalaposabb* kritikái. Úgy hatottak, ma még inkább úgy hatnak, mint tegnap, holnap még jobban, mint ma, akár egy tömeges szoborleplezés. (*A leplezésen van a hangsúly.*) Az ilyen bátor és tehetséges stikli után az írónak vagy kitekerik a nyakát, vagy pedig megállapítják róla, hogy ez a legény a csárdában! Karinthynek karriért hozott az *Így írtok ti* és egyúttal ezután paródiát láttak abban is, amit tragikus komolysággal írt. (Pedig ő a paródiáit is tragikus komolysággal írta.)

3.

Nem vetted észre, nyájas olvasó, jobban mondva, kritikus olvasó, hogy mennyire nem röghözkötött és hogy mennyire nem aszfalthözkötött ez az író, aki pedig igazán magyar és pesti? A repülőgép az ő legkedvesebb és legalkalmasabb járműve, az aeroplán, amely ferdén mutatja a tájakat, a végtelenség távolából, madártávlatból, szinte metafizikai magasságból

és a jövő Karinthy igazi birodalma, a holnap reggele, amely biztosabb, mint a tegnapi, amely elmúlt, mert a holnap jönni fog, a holnapot nem lehet kijátszani a holnap ott szunnyad a mának méhében, övé az élet és a győzelem! Karinthy utópista, mint korunk és minden korok legigazabb és legbölcsebb gondolkodói és vívódói, utópista, mert ő a nietzschei értelmében vett jó európai, aki hisz a tudásban, amely üdvözít, hisz a gondolatban, amely megvált, hisz az igazságban, amely mindenható (ha ma még lehetetlennek is látszik) és hisz a kultúrában, amely a homo sapienst emberré tette, és hisz abban, hogy az ember *egyszer valamikor majd szolidáris lesz az emberrel!*

4.

Karinthyról nem lehet elmondani, amit Aristoteles formulázott Platon kétlábú tollatlan állatáról: ő nem zoon politikon. Nem. Ő antipolitikus. Mert igazán művész, mert valóban kritikus, mert utópista. Ő már régen tudta, amire a magyar irodalom legjobbjai is csak hosszú és keserves tapasztalások árán jöttek rá, hogy a leghelyesebb és legeredményesebb politika: írni, írni és írni. *Gondolkozzál és dolgozzál!*: ez az új evangéliumi mondás van Karinthy minden műveinek homlokára írva. A genfi konferenciánál többet jelent egy jó könyv, amelyet csöndes magányban írtak. A lélek dolgai fontosak, a lélek forradalma a világmegváltó, a lelket kell gyógyítani, hogy Európa, az emberiség beteg teste fölépüljön. Karinthy freudista, de éppen úgy descartesista, spinozista, kantista és karinthysta is. A világ titkainak és a lélek mélységeinek csöndes bűvára, amellyel csöndes apostol is.

A haladás híve, de nem a szaladásé. Ezért nem tömörült soha semmi tömörülésbe, amely máról holnapra akarta megváltoztatni a föld színét. Ő, a filozófus, mélységesen és fájdalmasan érzi, hogy minden tett igaztalanság. És tudja, hogy *azért cselekedni kell!*

Königin, das Leben ist doch so schön! — mondja ő Schiller hősével és fájdalmasan mosolyog hozzá.

5.

Mindig azzal jönnek elő a „barátai” és a „tisztelői”, hogy miért nem ír valami nagyot, valami nagyon komolyat? Ő erre

Vörös bolsevistát már jó ideje nem látunk, még lámpással is hiába keresnők, hiszen azért volt akasztófa, emigráció, börtön, Zalaegerszeg, de mi liberálisak vagyunk és akár tetszik, akár nem tetszik ez a népszerűtlen népvezérnek, a nyájtalan pász-tornak, mi nem akarunk többé fehér bolsevistát se látni. Ez a kívánságunk annál határozottabb és aktuálisabb ma, mert még mindig eleget lehet látni belőlük, az utcán, a fórumon, a hivatalban és — last but not least — szónoki emelvényen, az eszményi hordó tetején.

Igen, még nagyon sok fehér bolsevista sétál szabadon, ágál és uszít, mérgez és gyűlöl, acsarkodik és intrikál, még nagyon sok fehér bolsevista szaladgál a közélet hímes mezején a tekintély fehér talárjában, a hatalom tarka köntösében. Ezek az urak sok dolgos és derék embernek elvették a betevő falatját, letörték az élete lendületét, ezek az urak üldöztek és vádaskodtak, a farkas és a bárány ezópusi meséjéből keserves és könnyes valóságot csináltak.

Nem akarunk többé fehér bolsevistát látni, aki háborút akar a háborúért, belső háborút, polgárháborút, lélekháborút, mert neki nem volt elég a vér és a könny tengere, mert neki nem volt elég a magyar áldozat és a magyar nyomorúság. Nem akarunk többé fehér bolsevistát látni, aki ember és ember közé akadályokat és korlátokat épít és a gyűlölet tüzes taplóját teszi a lelkekbe. Nem akarunk többé fehér bolsevistát látni, aki a kereszténység gyönyörű és nemes vallásából politikai üzletet akar csinálni, aki az Isten nevét hiába veszi, hogy belőle élhessen! Nem akarunk többé fehér bolsevistát látni, aki a hazafiasság álarca alatt orgoványi és britanniás hőstettekkel dicsekedik, aki a nemzeti újjászületés hajnalát honfitársa vérével szenteli föl és nem akarunk többé hivatali denúnciánst és politikai renegátot látni, mert éppen elég volt már belőlük. Nem akarunk ellenforradalmárt látni, *mert itt már nincsen forradalom*, mert itt már ismét munka indul, dolgos hétköznapi sora és mert itt már konszolidáció kezdődne, ha ezek a népszerűtlen népszónokok még mindig nem hangoskodnának és vádaskodnának, nem dicsekednének és nem panaszkodnának annyit. Az élet útján újra elinduló magyarságot hagyják dolgozni és engedjék, hogy a maga fejével gondolkozzék és a maga szívével érezzen. Rendet, munkát, jogot, szabadságot, igazságot és békességet, demokráciát és humanitást akarunk! Nem vért, nem könnyet, nem új romokat és nem új áldozatokat! Jólétet

akarunk és haladást akarunk. *Nem akarunk többé bolsevistát látni. Se vöröset, se fehérét, se zöldet, se feketét!*

Szeged, 1924. szeptember 17.

158.

A STAR-RENDSZER

(Politikai tanulmány)

Mert kérem szeretettel, nem jól van ez így és változtatni kell már ezen. A közönség is unja, a kritika is unja, talán már maguk a szereplők is halálosan unják. A halálos unalom pedig az a műfaj, amelyet nem csupán Voltaire helytelenít, de bizony még Császár Elemér is. A főszereplőkről van szó, szemben a mellékszereplőkkel. A stárokról akarunk beszélni, szemben, sőt ellentétben a statisztákkal. Nem, nem, ne tessék félreérteni a dolgot, nem a pesti színházakra gondolunk, Inczeuccse nem!

A magyar politika forog szőnyegen, ez áll tanulmányunk homlokterében, hogy szép kenedisen, mi több, szép legifjabb szászkárólyosan fejezzük ki magunkat. A starrendszer már békében is néminemű bajokat eredményezett. Egy emberöltőn keresztül például Tisza Kálmán annyit jelentett, mint Magyarország és Magyarország nem jelentett semmit. A háborúban a star Hotzendorfi Konrád volt. Ő volt négy esztendeig a legnagyobb magyar, vagy mondjuk így: a legnagyobb osztrák—magyar és a legjobb magyar írónak Höfer Adolfot nevezték ki teljhatalmúlag, őt olvasta mindenki Ady Endre helyett és némely művei külön kiadásban jelentek meg. Nem mondom, a Konrád főrendező grandiózus és monumentális tömegjeleneteket tudott rendezni és Höferben volt valami vérfagyasztó tacitusi tömörség és öntudatlan swifti ironia, de a közönség végül mégis elfordult tőlük és a kritika is alaposan elintézte őket. (Különösen az emberi művelődés történetének kritikája.) Nem mondom, a kurzus szakított az átkos liberalizmus hagyományával. Itt nincs Tisza Kálmán, aki évtizedeken keresztül starja legyen nemzetének, itt még Wekerle sincsen, de még Khuen-Héderváry se. Itt a starok még meg sem melegedtek és már mehetnek, mint Genuai Mór, aki megtette kötelességét. Héjjas Iván és truppja aránylag rövid ideig vendégszerepelt Dunántúl

és Kecskemét környékén és hatékony starja úgyszólván nem jut szerephez és egyáltalában. A nagy *magyar Kemaleon*, Friedrich István, a sokoldalú jellemszínész is alig érvényesül ma már és csak kisebb epizód szerepekben, különösen, mióta római és angorai vendégszínházak kellő méltatásban részesült a külföldi kritika részéről. A starok ma évszakonként váltakoznak, csupán a *kurzus Kiss Ference*, Nagyatádi Szabó István marad állandóan a hatalom kegyében. Nagyatádi starja volt a forradalomnak, starja lett az ellenforradalomnak és legutóbb, mikor eskütt ellenségei megvádolták, majdnem starja lett az ellenforradalom ellenforradalmának, legalább Gömbösék ajánlatot tettek neki, hogy jöjjön el hozzájuk számadó főjuhásznak, minden fizetést megadnak neki. De ő, noha star, rendületlenül kitart egy ideig Bethlen István, a kurzus Unió vezére mellett. Nagy szükség is van rá. Ő minden lehetséges és lehetetlen kurzus aduja, hogy ne mondjam, *Fedák Sárija*. Nélküle nincsen magyar politika, amely, mint egy kurzusállamférfi helyesen mondotta, a huncutok urasága. (Hogy ez az államférfi véletlenül éppen ő volt, annál igazabb!)

De azért és éppen azért jó volna már, ha a starrendszer megszűnnék végre közéletünkben. Ha például demokratikus rendszer lépne a helyébe. Most a kóristákat, a statisztákat, a kisembereket egyszerűen B-listára helyezik. Pedig éppen ellenkezőleg, magasabb díjazást, jobb gázsit kellene biztosítani a népnek, a polgároknak, a munkásoknak, a statisztáknak, akik nélkül nincsen előadás, nincsen előhaladás. Mert egynémely starok nélkül még csak egészen jól meg lenne ez a szegény ország, sőt csakis úgy lenne meg, ellenben nélkülünk, népség és katonaság nélkül *nem, nem, soha!*

Szeged, 1924. szeptember 28.

Gyalu

159.

TERESCSÉNYI GYULA: ÉG A VADON!

(*Verseik.*)

A tehetséges szegedi fiatalok koszorújában új levél *Terescsényi Gyula* első verseskönyve, amelyet örömmel és sok reménységgel olvastunk. Tele tüdővel kiált ez a háborúviselt ifjú

poéta a világba: fanatikus hite van önmagában és hinni akar a jövőben, amely az eltiportak és kisémmizettek diadalát hozza. Csatakiáltások és segélykiáltások ezek a meglehetősen szabad versek. Jóleső bennük, hogy szinte lapidárisan cikornyátlan vallomásai egy vívódó, főképpen önmagával hadakozó léleknek. Nagy fiatalságát a szenvedés árnyékozta és ez a szenvedés közös és szolidáris a mai fájdalmas és új utakat kereső legifjabb generáció érzéseivel és akarásaival. A kötetben vannak kevésbé reprezentatív dolgok is, de néhány szokatlan erejű és keménységű *őszintén expresszív* verse már is több, mint biztató ígéret. Az új szegedi költő első könyvére felhívjuk a mai törekvések kedvelőinek szíves érdeklődését. Az *Ég a vadon!* a szerző saját kiadásában jelent meg Szegeden.

Szeged, 1924. október 5.

(j. gy.)

160.

K I S K Á T É, K E Z D Ó K R I T I K U S O K N A K

161.

A N A T O L E F R A N C E

I.

Jerome *Coignard abbé* a kecskelábú asztal mellett éppen egy serleg tavalyi burgundi hörpintett föl és Nyársforgató Jakabnak a pillanat boldogságáról és az örökkévalóság szomorúságáról kezdett elmélkedni, amikor a touraine-i futár Anatole France elmúlását jelentette. *Coignard abbé* nem habozott megtölteni a serleget, amelyben az októberi nap aranyában csillogott a drága nedű bíbora és miközben a szép korezmárosnéra jelentős pillantást vetett, ezeket mondta:

— Jó mesterünk már túl van a földi élet minden baján és viszontagságán és ezen csak örülni lehet a bölcsnek, akinek filozófiáját a halál sugalmazza és aki tudja jól, hogy a szépségnek milyen rút sorsa van ezen a földön. Az Úr, akinek teremtését ő tovább folytatta, meglehetősen gazdagította, bizonyára jobbjára ülteti őt, annyi gyönyörű lapot szentelt az első remetéknak, a

régi szent atyáknak és hitvallóknak, az assisi szentjeinek, és a lelke mélyén éppen olyan hívője volt az emberi jövődőknek, mint ezek az elmúlt dicsők és nagyok az isteni múltnak. És ami az isteni múltat illeti, vajon a domrémy-i szűz pásztorleány gyöngéd és hősiek alakját ki támasztotta föl valóságosabb erővel és bájjal, mint ő, nagy kétkötetes művében, amelyben kiengeszteli Jeanne d'Arc szellemét, amelyet Shakspere az alvilágba küldött, Schiller az égbe emelt és G. B. Shaw éppen mesterünk szellemében rehabilitált, miután szent egyházunk is elkésve sietett ezzel!

Anatole France, a mi kedves mesterünk és derék teremtőnk a legjobb írók és a leghájosabb emberek egyike volt e világon, amely most háborút csinált és én őszinte, mély meghatottsággal ürítem ki ezt a serleget, arra az epére és ecetre gondolva, amellyel a világ megváltóit minden időben és minden helyen kínálni szokták, de arra az édességre és kedvességre is gondolok, amely Anatole France urunk szelleméből áradt a földre, amely a bibliai méz gyönyörűségét és a falernumi bor mámorát nyújtotta minden hívőnek és hitetlennek. És aki őt olvasta, az mind hívője lett neki. . .

II.

Brotteaux, a filozófus, kopott kabátjában és derűs kedélyével éppen kedves Lucretiusát lapozgatta padlásszobája csöndjében, amikor Anatole France eltávozásáról értesült.

— Igaz ember volt és ez többet jelent, mintha valakinek kitűnő stílusa van. Bár én úgy gondolom, hogy az igaz emberség valahogy együtt jár a kitűnő stílussal. Buffon is így mondotta, ha nem csalódom és Anatole France valóban a régi rómaiak módján tudta kifejezni, ami szívében feküdt és ami elméjét foglalkoztatta. Volt benne valami a görög szépségből, amely Ronsard és Racine sorait beragyogta, mint a felkelő nap fénye a pároszi és pentelikoszi márványokat és volt benne valami a görög derűből, ami André Chénier barátunk legszebb strófaiban tündökölt. És igazságos volt, ami az egyetlen erény a földön, ahonnan Astrea oly régen és talán örökre eltávozott. Igazságos volt még a Nagy Forradalommal szemben is, amelynek becsületes fia maradt és amelynek valódi folytatásáról álmódott az éber és munkás öregség alkonyati óráiban. Elválhatatlan Lucretiusom neki is állandó olvasmánya volt, vigasztalója és bátorítója a nagy

Kérdés előtt, melynek kapuja most megnyílt előtte és amelyen túl már ő is tudja a sokszor és nagyon is zaklató Feleletet.

III.

Monsieur Bergeret professzor, a vidéki líceum tanára, a szilfák alatt sétálgatott éppen, amikor Anatole France halálát hozta a rádió. A professzor Vergiliusát becsukva, ezeket mondotta tanítványának:

— A gall szellem egyik legtisztább és legnemesebb képviselője távozik vele az elíziumi mezőkre. Rabelais várja, harsány kacajjal, Montaigne fogadja, kételkedően bólogatva, Voltaire üdvözli, udvarias mosolygással és Sainte Beuve is elismeri, hogy teljes joggal foglalhat helyet a francia Parnasszuson. Nem teremtett annyira élő embereket, mint Balzac, ez az isteni mészáros, nem látta olyan véres valóságban a világot, mint Zola, ez a csodálatos mozdonyvezető, nem írt olyan tömör és egyedül lehetséges mondatokat, mint Flaubert, ez a rendkívüli esztergályos, de korának, ennek a sírba induló és újjászületni akaró világnak tökéletes és maradandó kifejezője volt. És szeretetreméltó volt mindenenek felett és ma, amikor annyi gyűlölet és annyi hitványosság ordít és gyilkol és rabol a siralomnak e völgyében, ez is valami, sőt több ennél: érdem és dicsőség!

IV.

Crainquebille, a mozgó utcai árus, a szegény nagyvárosi proletár, aki alig tud írni és olvasni, éppen megint börtönében ült, amikor hírül hozta neki egyik rabtársa, aki öntudatos munkás, Anatole France elvtárs halálát. Sokat és szépen beszélt neki a nagy író és ember műveiről, a pingvinek szigetéről, a fehér kőről, a jobb idők felé haladó beszédeiről, a pártütő angyalokról, úgy, hogy végül is a fáradt és beteg Crainquebille elszenderedett. Az igazak álmában megjelent neki a tömlőc homályában egy fényes jelenség, egy szép fehérszakállas öreg ember, vörös fezen, szelíd és meleg mosolyával, megölelte az álmodó rabot és túlvilági hangon suttogta neki:

— *Ne félj testvér, szabad lesz a jövő!*

És Crainquebille nyugodtan és holdogan, bizakodóan és bátor-
ságosan álmodik tovább a börtön mélyén.

V.

A kiméi énekes, Judea helytartója, Thais Gallio, szent Klára, Farinata degli Uberti, Coignard, Brotteaux, Sylvestre Bonnard, Bergeret, a múlt, a jelen, a jövő, Franciaország és az Emberiség, a szépség, jóság, igazság, a költészet és tudomány, a pogányság és kereszténység szellemei állanak ma díszőrséget a ravatal mellett, amelyen a nyolcvan éves aggastyán fekszik és nevét az örök Róma éppen olyan meghatottan és hálásan ejti ki, mint az új Moszkva, a régi London, Szeged, Newyork, Sanfrancisco és Yokohama!

Csak a butaság és gonoszság nem tud megbocsátani neki, aki okos volt és szelíd. Mint a kígyók és galambok az evangélium igéi szerint.

Holmi, 131—134. 1.

162.

„NINCS MÁR ZSIDÓ PESTEN”

— Rémes álom ébredéssel! —

163.

SZANÁLJÁK A SZEGEDI SZÍNHÁZAT

164.

EGY INDÍTVÁNY KÖRÜL

Mi rendületlen hívei vagyunk a sajtó szabadságának, amelyet a nemzet legnagyobb kincsei egyikének tartunk, mint ahogy Kossuth Lajos és Petőfi Sándor is annak tartotta. Mi annak a régimódi, becsületes, őszinte és harcos liberalizmusnak és demokráciának hívei és hirdetői vagyunk, amelyet a legszebb magyar hagyományok és a legjobb magyar nevek szentesítettek és amelyet a mai kurzus öt év óta megtagad, sárba tapos és destrukciónak bélyegez. Mi nem féltjük a szabad szellemtől és szabad gondolatától a világot, csak azután szellem és gondolat legyen

az, amit hirdetnek és nem éretlen uszítás és olcsó demagógia! Éppen ezért mi egész szívvel, teljes lélekkel, a legnagyobb mértékben helyeseljük Dobay Gyula fölháborodását és fölbuzdulását, amellyel az uszító destruktív sajtó ellen végre-valahára szót emel és tiltakozik az ellen, hogy ebben a korban felelőtlenül lehessen felekezettek és pártok, eszmék és irányok ellen uszítani, a társadalom békéjét állandóan és tervszerűen megbolygatni, az indulatokat fölkavarni és magyart a magyarral, embert az emberrel, felekezettet a felekezettel szembeállítani, egymás ellen indítani csak azért, mert ez egynémelyeknek egészen jó foglalkozás és csak azért, mert némelyek alacsony ösztöneire és vak indulataira ilyen zavaros időkben olyan könnyű apellálni és építeni. (Ez az építés az igazi destrukció!)

Mi nem vagyunk egy párton Dobay Gyulával, bennünket a *Nikolaj szerzőjétől* meglehetősen nagy világnézeti, ízlésbeli és gondolkozásbeli szakadék választ el, de csak örömmel és helyesséssel vesszük tudomásul, hogy végre ő észrevette és megszállotta azt a destrukciót, amelyet a demagóg uszítás, az állandó izgatás és célzatos ferdtetés *a sajtóban, ebben a városban és ebben a korban* immár hosszú évek óta nem minden eredmény nélkül végzett. A liberális és demokratikus szegedi közvélemény már régen torkig van azzal az alpári hanggal, azzal a mucsai modorral, azzal az orgoványi stílussal, amely egy bizonyos szegedi orgánumnak állandó hangja, tulajdon modora és egyéni stílusa.

De higgye el Dobay Gyula, hogy a legnagyobb destrukció nem éppen abban van, hogy a halálos unalomig és undorig, a végelgyengülésig és a végkimerülésig megismételnek százszor elcsépett, üres és útszéli frázisokat, amelyekből öt év óta koldul ez az ország, hanem talán még ennél is nagyobb bűn az, hogy akik ezeket a frázisokat napról napra papírra vetik, nincsenek tisztában a magyar nyelv elemi törvényeivel és nincsenek tisztában az emberi logika elemi törvényeivel. A magyar nyelvkincset szegényítik ezek a lelki szegények állandóan és akaratlanul, mert írásuk veszedelmesen hasonlít a dadogáshoz és a magyar szintakszist csúfolják meg napról napra, mert még ép mondataik sincsenek nekik, nemhogy ép gondolataik volnának. (Igaz, hogy gondolatok nélkül bajos okosan beszélni és írni.)

Mi annak a bizonyos destruktív uszító orgánumnak minden egyes számából egész sor szemelvényt tudnánk közölni *állandó rovat gyanánt*, szemelvényeket, amelyek merényletek a magyar

nyelv ellen, amelyek folytonosan és fokozatosan destruálják azt a gyönyörű hangszert, azt a mindnyájunk számára szent (bár sajnos, nem sérthetetlen) instrumentumot, amelyen Berzsenyi és Vörösmarty harsogott és enyelgett, amelyen Pázmány és Jókai oktatott és mesélt, azt a nyelvet, amely semmiféle kurzus lobogója alatt se lehet szabad prédája és bitang jószága írástudatlan és műveletlen tollforgatóknak, akiknél a hazafias fölháborodás nem lehet se ok, se cél arra, hogy Kemény Zsigmond és Pákh Albert és — hogy Szegeden maradjunk — Mikszáth Kálmán és Tömörkény István *legdrágább örökségét elherdálják és legszebb hagyományait ebek harmincadjára juttassák!* Dobay Gyulának teljességgel nincsen igaza abban, hogy a sajtó szabadsága ellen támad, de a legteljesebb mértékben, *sokkal jobban mint ahogy gondolja*, igaza van abban, ha szegedi sajtó egy csekély töredékének destruktív munkáján, romboló szellemén és ártalmas kinövésein fölháborodik. Már előbb kellett volna, mert így nekünk önkénytelenül is eszünkbe jut a halhatatlan molièrei mondás, amely szegedi fordításban így hangzik: *Te akartad, Dobay Gyula! Hiszen nem is akarta, csak hagyta!*

Szeged, 1924. október 24.

165.

A T Á R S S Z E R Z Ő I J O G

166.

F A J V É D Ő K T Á P É N

— Kép a közeljövőből —

Diadalmas előnyomulásában az országos jóhírnevű négyes fogat tegnap Tápéra érkezett, ahol a malom alatt óriás sikerű fajvédelmi matinét rendezett. *Ulain, Eckhardt, Lehner és Anka* képviselték fajunkat Tápén, amely ezen a napon valóban a világ közepe lett. Hatalmas, körülbelül öt-hat főre és számtalan libára és malacra menő tömeg vette körül a négy magyart, akiket alaposan és különösen megbámultak. Még a golyák is leszállottak a toronyból. Négy golya szállott le éppen, amit kedvező előjelnek tekintettek.

Csintalan Habókos Esvány nyitotta meg az ülést, a subájára telepedve. A kisbíró emelkedett hangon dobolta ki, hogy a *Szózat* és *A Nép* a legjobb és legelterjedtebb hazai orgánumok. Aki disznót akar hizlalni vagy gyékényt árulni, esetleg Gömbössel és Zsilinszkyvel egy gyékényen árulni, az hirdessen és fizessen ezeknél az orgánumoknál.

A nép egyhangú helyesléssel fogadta az indítványt és ez az egy hang természetesen *Csintalan Habókos Esvány* hangja volt. Azután *Ulain* Ferenc a bajorokról tartott szabadelőadást a szabadban, különösen kiemelve Förster Schulze és Thylessen maradandó érdemeit, hősies menekülését és a tétényi szép napok feledhetetlen emlékezetét. *Eckhardt* Tibor élénk derűtség közben szidta az átkos kormány adópolitikáját, *Lehner* Stefi harsogó kacagástól és egy szál cigány hegedűjétől kísérve beszélt a zsidókról, akik kiszorították a svábokat és elárasztották a sajtót és a földeket. A falu zsidaja, a közkedvelt italok kimérője, félelme és tisztelete jelölül díszes kulaccsal kínálta meg Lehnert, aki erre ennek az egy zsidónak amnesztiát adott. Anka zárószavai után az Erger-Berger hangjaival ért véget az egyre emelkedettebb hangulatú népünnepély.

A gyűjtogató és bújtogató hatású tüzes nemzeti éneket több fogású áldomás követte, amely kivilágos kivirradtig tartott és amelyen a mentőknek aránylag kevés dolguk akadt. *Csintalan Habókos Esvány* indítványára *Eckhardt* elhatározta, hogy *Tá-pén* fajvédő újságot fognak alapítani *Tápai Tülok* címmel, amely a destruktív liberális szellemet lesz hivatva letörni és megsemmisíteni a világ közepén. Az új lapra előfizetéseket elfogad a kukoricacsősz és a kiskondás a töltés mellett.

Hétfői Rendkívüli Újság, 1924. október 27.

Gyalu

167.

H A L O T T A I N K

168.

K U N A P. L A J O S

A NOBEL-DÍJ

Egy hír nyilallott a világon keresztül — egy röpke hírben annyi rejtelem: az irodalmi Nobel-díjat ebben az esztendőben Raymond Ulászló lengyel író kapta. Raymond Ulászló — van-e ki e nevet nem ismeri? Mi nem ismerjük Raymond Ulászlót, de reméljük, hogy honfitársai, a lengyelek e tekintetben jobban vannak tájékozva Raymond Ulászló tehetsége, működése és sikerei felől. Ami a sikereket illeti, a Nobel-díj elnyerése minden sikerek koronája, amely eddig igazán csak a választottaknak és hivatottaknak, Európa legjobb és legnagyobb neveinek jutott ki végső elismerés, egy dicsőségben és eredményben gazdag pálya megkoszorúzása, sőt megkoronázása gyanánt. Tudjuk, hogy az irodalmi Nobel-díjat megkapta Gerhart Hauptmann, a legelső német drámai költő, Maurice Maeterlinck, a legkülönb belga álmodó, Anatole France, a legjelesebb francia író, Rabindranat Tagore, a legnevesebb hindú poéta és Thomas Mann, a legfinomabb német epikus. Mindezeket addig is igen jól ismertük és becsültük, szerettük és olvastuk, amíg a Nobel-díj aranyainak fénye rájuk nem sütött és azóta is szeretjük és olvassuk őket.

De be kell vallanunk, Raymond Ulászló lengyel író neve és működése eddig teljesen és tökéletesen terra incognita volt előttünk, magyar olvasók és írók előtt, nem volt soha szerencsénk Raymond Ulászló úr lángesze, vagy tehetsége előtt meghajolni, ez a név olyan ismeretlen volt eddig előttünk, mint az ellenforradalom előtt akár Héjjas Ivánnak, vagy Piroska Jánosnak a neve, hogy a mai magyar közélet két jelesét említsük, minden különösebb meggondolás és megfontolás nélkül. Hiszszük, és reméljük, hogy az eddig előttünk ismeretlen Raymond Ulászló külön és érdemesebb jelenség ezeknél a hazai nagyoknál, de mindenesetre meg kell állanunk egy percre a stockholmi Nobel-akadémia világgraszoló döntése előtt és kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy azt a 3600 millió magyar koronát, amely svéd koronában is 180 000 koronát jelent, egy kissé irigyeljük a szerencsés, bár eddig előttünk egészen ismeretlen lengyel költőt, aki bizonyosan nem minden érdem nélkül nyerte el a világ többi szegény és szerencsétlen költői elől ezt a valóban nem teljesen jelentéktelen és megvetendő összeget.

Mindenesetre meg kell már végre kereken és keményen mondanunk, hogy itt jóideje nagy igazságtalanság, méltánytalanság, sőt, hogy magyarán fejezzük ki magunkat disznóság történik a magyarság szégyenére! Fajvédelem ide, kultúrfölény oda, de az már csakugyan nem járja, hogy még soha egyetlen egy alkalommal se történt, hogy egy magyar jelöltet ajánlottak volna arra a bizonyos irodalmi Nobel-díjra amelyet most egy ismeretlen lengyel vitt el az összes irodalmi orrok elől.

A magyar tudós-társaság, Széchenyi Akadémiája, a Kisfaludy és Petőfi Társaság sohasem jutott még eddig arra a gondolatra, hogy valakit, magyart jelöljön a Nobel-díjra, amely nemzetközi díj, amelyre jogot tarthat akármilyen kis náció jelese, akár német, akár angol, akár balkáni, akár hindu, akár tatár, akár zulukaffer! Mi folyton arról hallunk szavakat négygyűléseken és akadémiai üléseken, egyetemi katedrákon és hordók tetején, hogy kultúrfölényünk magasan fölötte áll a bennünket környező és elnyomó nációk színvonalának, de arra még soha álmában se gondolt se Berzeviczy Albert akadémiaja, se Pekár Gyula irodalmi társasága, hogy a magyar ugaron, vagy mondjuk, televényen talán mégis csak akadna olyan érdemes és kiváló koponya, olyan szív és elme, olyan lant és toll, amelyeket különböző szégyenkezés, vagy húzódozás nélkül ajánlani lehetne arra a Nobel-díjra, amelyet most Raymond Ulászló lengyel írónak ítéltek minden erkölcsi és anyagi következményeivel együtt. Mintha nekünk nem volnának olyan tudósaink, költőink, íróink, művészeink, akik érnek annyit és jelentenek annyit, nem csupán számunkra, de az egész művelt világ, a nagy emberiség számára is, mint ez a furcsa nevű lengyel és mint nem egy más jeleség, aki játszva elnyerte a legnagyobb jutalmat, ami e földön ma, hivatalosan a legérdemesebbeknek kijut, *ha észre veszik és észre vétetik őket.*

Nagyon erős a gyanúnk, hogy kultúrfölény ide és fajvédelem oda, *a hivatalos irigység és rosszhiszeműség, a tudatlanság és korlátolttság, a reakciós érzés és gondolkodás* a legfőbb és egyetlen oka annak, hogy eddig még sohasem gondoltak a magyar fórumok arra, hogy a Nobel-díjra ajánljanak valakit és nagy a gyanúnk, hogy ezek a döntő faktorok és illetékes tényezők elsősorban magukra gondolnak akkor, amikor értékről és érdemről van szó és ezért feledkezhetik meg a nagyvilág rólunk akkor, amikor például, hogy csak az irodalomnál és művészetnél maradjunk, a mai magyar líra és a mai magyar piktúra európai viszonylatban is

a legelsőkhöz vezet, amikor a zenében egy Bartók és Kodály lángese tündököl, a drámairodalom legnagyobb világsikerei pedig éppen magyar szerzők neveihez fűződnek. Itt valami nagy mulasztás történik már hosszú évek óta a hivatalos körök részéről és ennek a nagy mulasztásnak ódiáját mi nem sokáig leszünk hajlandók és nem vagyunk kötelesek miattuk elviselni.

Ady Endre például egészen bizonyosan megérdemelte volna annak idején a Nobel-díjat, *legalább is annyira, mint akármelyik európai és ázsiai kortársa*, de a Nobel-díj helyett neki *jó magyar fajvédelmi szokás szerint* csak gáncs, üldözés, gúny, szitok, átok jutott és Móricz Zsigmondot, meg Babits Mihályt — mai irodalmunk két világraszóló díszét — kicsapták a Pekár Gyula társaságából. Nehéz dolog volna itt szatírárt nem írni, de szatíra helyett jobb lenne, ha végre komoly és sikeres akció indulna meg abból a célból, hogy a Nobel-akadémia figyelmét fölhívják arra, hogy van egy Magyarország, amely a tudomány, irodalom, művészet terén egész sereg zsenit és talentumot termel, *sőt mondhatni túlprodukcziót ad a világnak* és hogy éppen ezért nekünk is jogunk van arra, hogy a minden nemzetek szellemi olimpiásán legalább is benevezzük magunkat. Mert a kultúrfölényt nem elég hangoztatni, azt gyakorolni is kell, még akkor is, ha e gyakorlat során kiderül, hogy a *Danton* és a *Nikoláj* szerzőin kívül is akadnak még nagyságok és kiválóságok a honi téreken.

Szeged, 1924. november 15.

170.

RÉTI ÖDÖN ÚJ KÖNYVÉRŐL

A pesti Montmartre, a magyar Quartier Latin kis regénye ez az igen érdekes és finom új könyv. *Réti Ödön* szegedi író műve, a *Furcsa népség*. Nagyhajú festőnövendékek és nagyszívű modellek, igazi furcsa népség kavarnak és kergetőznek benne tarka egyvelegben, cifra nyomorúságban és arany könnyelműséggel. Adják a blázirtat és a cinikusat, pedig csupa túlradó szerelem és életvágy lakik a lelkükben. Réti Ödön nem csupán pompásan látja és biztosan ábrázolja őket, — valahány alakja egy-egy magyar Daumier-rajz —, hanem nagyon szereti is ezeket a különös és kedves figurákat, és ez a szeretet melegíti és színezi ennek a kis regénynek mindenik oldalát.

De nem csupán embereit látja jól és szereti erősen ez a kitűnő író, hanem a környezetüket is, ezt a sajátosan pesti magyar miliőt, amely egészen más, mint a párisi vagy a berlini, a nápolyi vagy a bécsi. Más az aszfaltja, és más neki az ege, más a kávéja, és más a nyelve. Ezt is — és kiváltképpen a pesti bohém argotját — halálos biztossággal és ritkaságszámba menő jellemző erővel tudja éreztetni Réti Ödön, aki maga is emléket emel — maradandó és édesbús emléket — a saját fiatalságának és bohém-ségének. Julcsa néni, Csőrffy Pityu, Bite Ganci, Zsiráf, Hajashi, Tuskó, Sápadt grófnő, Zoé, Válogézia, Bibi és — *last but not least* — Oliva, a hősnő, azután a kis kávémerés és az Ópium-kávéház, törzsvendégeivel és rendőreivel, az Andrassy-út környékének egész romantikája, mind, mind a valódi élmény hatásával élnek az olvasóban.

Réti Ödönt, amikor az irodalomban először adta le névjegyét, diszkrétén, szinte mentegetőzve, a „vidéki” tartózkodásával, hallgatag kritikussai elnevezték naturalistának és ezt a nem sokat mondó, sőt ma inkább semmitmondó címet azóta rajta felejtették. Pedig Réti Ödön több, mint naturalista. Ebben az új könyvében pedig kiváltképpen több. Humor és poézis ölelkezik a *Furcsa népség* soraiban, az egész történet derűsen ragyogó *scherzónak* indul és szinte észrevétlenül (ez egyik legnagyobb irodalmi bravúrja a szerzőnek) fájdalmasan borongó *andante*-ba siklik által. A nevetésünk könnye összeolvad a szomorúságunk és részvétünk könnyeivel.

Költő szívének dobogását érezzük Csőrffy és Oliva tragikus végű szerelmi idilljében, mélyen emberi megindulással tesszük le a könyvet, amely úgy kezdődött, mint gyászba és vészbe hanyatlott boldog és békés fiatalságunk élete.

Réti Ödön ebben a *Furcsa népség*-ben megírta és megörökítette a magyar Bohémeket és szinte sajnáljuk, hogy többet és hosszasabban nem foglalkozik velük. Molnár Ferenc és Heltai Jenő sokszor fordultak ihletért és témáért ehhez a színes és forró levegőjű pesti világhoz, de Réti Ödön kis regénye külön helyet és külön értéket érdemel. Minden hangulatosság, játzsiság és lírizmus mellett az élet és művészet nagy, mély, szent véres és könnyes komolysága szólal meg ebben az új könyvben, amely Noll tanár finom címrájzával, igen ízléses és stílusos kiállításban jelent meg Szegeden, a Délmagyarország Hírlap és Nyomdavállalat kiadásában, és így egyben a szegedi irodalom gazdagodását is jelenti. Szeged, 1924. november 26. Juhász Gyula

EGY LÓ NAPLÓJÁBÓL

MENKÓ LÁSZLÓ

Egy alsóvárosi kis kocsmában hozott össze vele a sors. *Vasúti munkás*, fiatal, önérzetes és mégis szerény, olyan modorral, amelyről azt szokták mondani, hogy úri. Tájképeket teregetett ki a kopottas dívánra. Tisza-menti alkonyatok és napsütések borongtak és derültek rajtuk, és amikor megkérdeztem, hogy ki festette ezeket, a világ legegyszerűbb hangján felelte: én. Majd némi biztatás után előhozta kis szobájából a többi dolgait, egész sereg friss és tehetséges holmit, figurális és fantasztikus képeket, rajzokat, karikatúrákat, portrékat, többek között az önarcképeit is, amelyek meglepő hasonlatosság mellett erős és biztos karakterábrázoló készségről és egyéni líráról is vallomást tettek.

Na, ez nagyszerű dolog — gondoltam magamban, és körülnéztem a kis kocsmában, amelynek egyik alacsony szobájában ez az istenáldotta magyar tehetség álmodik, tervezget, dolgozgat, a nehéz testi munka után estéit és éjszakáit föláldozza a százszor szent művészet oltárán. Ez a fiatal munkás szegény sorban volt gyerek, a szülei nem tudták taníttatni, az illetékesek nem törődtek vele, a világháborút végigszenvedte és most szenet lapától naphosszat és nem igen van reménye arra, hogy annak szentelhesse életét, amire született, amire valódi hivatása van. Eszembe jutott Munkácsy Mihály példája, szívembe nyilallott a Hortobágy poétájának sorsa és elhatároztam, hogy ezekben a sorokban megpróbálom kiverekedni ennek a szerintem igen szép jövőt ígérő, igazán ritka tehetségnek a jobb sorsot.

Ma sokat beszélnek (és néhányan, áldott és áldozatos lelkek csöndesen cselekednek is) a magyar talentum érdekében. Menkó László vasúti munkást a legmelegebben merem ajánlani mindazok figyelmébe, akiknek van szívük, és ezen kívül még egyebük is az értékek megbecsüléséhez és fölkarolásához. Még sok naivitás és tökéletlenség van Menkó László egyénemely

dolgaiban, de fantáziája van, érzése van, ábrázoló ereje van, és pár színes rajza után ítélve, kellő tanulással és egészséges fejlődéssel hamarosan első *színpadi díszletfestő* válhatik belőle. Szinte csodálatosnak látezik előttem, hogy egy ilyen határozott és érdekes őstehetség (mert hiszen tanulni csak magától tanult eddig) annyira rejtve tudott maradni, annyira minden biztatás és fölismerés nélkül haladt előre ismeretlen célok felé. A kocsmárost kérdezem, milyen ember ez a Menkó László?

— Áldott derék gyerek ez, kérem szépen, olyan az élete, akár egy szenté. Mikor hazajön, a robot után hozzálát a festéshez, ha nem fest, akkor hegedül. Igen gyögyörűen tud muzsikálni. Mindig fantáziál ez a Laci, kérem — teszi hozzá és úgy látom, hogy ez a kocsmáros az első megértője, ennek az elkallódás útján keresgélő és álmodozó magyar tehetségnek.

Nálunk manapság minden politika. De azért néha megengedheti magának azt a fényűzést is a nemzet, hogy megmentse a pusztulás elől értékeit. Ez volna az a fajvédelem, amelyet azok gyakorolnak legkevésbé, akik ma a lehangosabbak. Menkó Lászlót ezennel minden jószándékú magyarnak és minden műpártoló szegedinek szíves figyelmébe és gondjába ajánlom.

Szeged, 1924. december 7.

Juhász Gyula

173.

A LŐCSEI ÍTÉLET

174.

TÓTH ISTVÁN JENŐ ÉS PAPP JÓZSEF KIÁLLÍTÁSA

175.

A KÖVEK BESZÉLNEK

176.

KARÁCSONY ELŐTT

177.

ZSAZSA AMERIKÁBAN

178.

ELISMERÉS

179.

AZ EST HÁRMASKÖNYVE JÓKAIRÓL

180.

KARÁCSONYI KIÁLLÍTÁS A KASS HALLJÁBAN

181.

SZÍNÉSZETI MŰVÉSZET

— Nyílt levél Madame Mistinguettehez —

Aranyos Asszonyom,

bocsásson meg ezért a bizalmas és bensőséges megszólításért, de én csak nagyon távoli, messze hölgyekkel szemben merek ilyen bizalmas és bensőséges lenni és ön, tekintettel az utolsó öt esztendő gazdasági leromlására és kiváltképpen a saját külön zilált anyagi viszonyaimra, elég messze van tőlem. Majdnem olyan messze, mint a boldogság, a jólét, az életöröm és a hónap elseje, hogy valami merészet és nagyot és dicsőt mondjak.

Művésznőkkel szemben mindig feltétlen hódolattal viseltetem, és soha sem mentem túl egy szerelmes vers határán, de Ön iránt, ragyogó szép jelenség, isteni Mistinguette, még ezen felül is kiváló tiszteletet érzek, mert egy olyan problémát oldott meg, amelyen hiába törtem fejemet, hogy a Reinhardt Miksa, Stanislavszky Igor (vagy Izor, már nem tudom bizonyosan), Gordon Craig Vilmos, Antoine János és Pitoeff Izé

fejéről ne is beszéljek. Őn egyszerűen és világosan kijelentette (minden nagy dolog egyszerű és világos, mint a Galambos Kristóf tojása), hogy korunk legfőbb vívmánya a revű és hogy mindenki és minden a revűért van: az írói lángész, a rendezői tehetség, a szöveg, a zene, a díszlet, a jelmez és a jelmeztelenség, a közönség és a kritika, egyszóval minden, de minden. (Félreértések elkerülése végett *revű* alatt ne tessen valahogy a *Revue des deux Mondes-t* gondolni, vagy a *Revue Bleu-t*, vagy egyéb folyóiratot, dehogyis kérem, a revű az revű, mint ahogy a vakparádé vakparádé, szóval a revű az a legutolsó színpadi műfaj, amelyben sok minden van és semmi sincsen, de ez aztán ragyogó és csillogó és pompázatos és káprázatos.) Igaz, még azt is hozzátette mosolyogva Madame Mistinguette, hogy a revű az a szerelem kultusza, a női szépség adorálása, és hogy ez a szerelem és női szépség benne, már tudniillik Madame Mistinguetteben egyesül és összpontosul.

Hát ez az kérem! Azok a nyavalyás klasszikusok, meg azok a beteges modernok összeírtak mindenféle tragédiákat meg komédiákat, tükröt akartak tartani a természet és kor elé, úgynevezett alapeszméket fejeztek ki és holmi problémákat meg tendenciákat fejtegettek. De mi modernok vagyunk és haladni kell a korrall és nekünk az idő pénz és a jazz-band muzsika, nekünk az autó búza a parfümünk és a villamos csengetése a lélekharangunk, mi nem érünk rá a *lenni vagy nem lenni* monológján töprengeni: nekünk revű kell, expressz művészet, mindent a szemnek és szemet szemért!

Eljött még az idő és már itt is van, amikor nem lesz többé szükség íróra és irodalomra a színpadon, mert egy bokorugró szoknya vagy egy födetlen váll, egy sárga piké vagy egy apacsfüty *szebben beszél, mint a legszellemesebb Molière és Molnár*, szóval látvány kell a magyarnak és a drámaköltés, amely a dionízoszi mámorral kezdődött, a látványos revűlázal fog véget érni. Most már értem, hogy Halmay Tibor miért vett másodszor automobilt és Fedák Sári retúrjegye miért fontosabb nemzeti ügy, mint a tüdővész leküzdése vagy a gyermekhalandóság csökkentése. Őn szépséges és ötletes Madame Mistinguette fején találta a szöveget és ha Kant Man úr a tér és idő rejtelmét, ha Schopenhauer Artúr úr a szenvedés titkát fejtette meg, ha Spengler Oszvald úr a nyugat alkonyát derítette fel, ön viszont korunk színházi válságát oldotta meg, olyan könnyedén, mint ahogy a cipője zsinórját vagy a fűzője kapcsát.

Most már mindent tudok és mindent megértő és mindent megbocsátó lélekkel, szemlélem szabadjegyes zártszékem homályából, ha a bohémlelkű kormányfőtanácsos úr és a puritán kedélyű nyugalmazott miniszter úr ragyogó arccal és csillogó szemekkel tapsol a formás bokájú és gömbölyű vállú kevés hangú és kevés toalettű Lámpalázy Üdvöskének, aki a szépségnek és szerelemnek éppen olyan kultuszát van hivatva reprezentálni a naptalan keleten, mint Ön a *Fény és Békeszerződés* városában. *Au voir!*

Szeged, 1924. december 28.

Gyalu

1925

182.

1825.

183.

SZALAY LÁSZLÓ: A ZSIDÓ NŐK TÖRTÉNETE

184.

SZENT A BÉKE

185.

HALÁLOS FIATALSÁG

Egy kis színésznő dobta el magától tragédiás életét a napokban, és mint Júlia a veronai kripta koporsójába, ő a Rókus-kórház fehér halottas ágyára menekült a szenvedések és csalódások elől, melyek a világot jelentő deszkák körül érték. Mint ahogy Ofélia gyom-ékszerével a hullámokban veszve dalolt tovább, ő is tovább szötte még színes és meleg lázálmait a kór-ágyon érényesülésről, sikerről, tapsról, dicsőségről, míg a Halál, a szigorú és kérlelhetetlen ügyelő megálljt nem parancsolt dobogó és vergődő kis szívének, amely nagy vágyak kiröpítő fészke volt. A kis színésznőről nem tudjuk hogy játszott a szí-

nen, a hazug lámpák fényében, este, amikor játszhatott, de hogy a valóságban tragikus heroina volt, ennyi elismerést a leg-ridegebb kritika sem tagadhatott meg tőle kórházi ravatalánál és korai sírja mellett.

Mondják, hogy igen tehetséges és nagyon buzgó papnője volt Tháliának, aki a vidéken Madách remekében és a fővárosban Hans Müller darabjának őszinte tetszést vívott ki a közönség és a kritika részéről egyaránt. A színésszel együtt hal meg művésze, de a kis Balassa Erzsébet sorsa többet érdemel három sor nekrológnál, mert igen véres és nagyon jelentős tanulsága van. Ez a tragikus végű színészlány tetemre hívja azt az egész mai rendszert, amely a színház és művészet rovatot elárasztja a reklám harsogásával. Soha a művészetnek, az igazinak, a tisztának és nemesnek, a magyarnak és emberinek, mióta a világ világ és mióta világot jelentő deszkák vannak nem volt olyan kínos keserves sora, oly mostoha végzete, olyan nincsetlensége és árvasága, mint napjainkban, amikor haldoklik a kultúra és orgiáit ulti a civilizáció.

A rideg üzletesség rohamozta meg, és hódította el a művészet diplomáit és csinált vásáracsarnokot az oltár helyén. Ebben a fülsiketítő és szemfényvesztő zsidvásárában a silány és cifra tömegárunknak elvész a kritika hangja, elhallgat a józan ész szava és a valódi értéknek, a művészi becsületnek és tisztességnek menekülnie vagy pusztulnia kell a két könyökkel és ököllel dolgozó híresek, a sztárok és a csepűrágók durva és kíméletlen törtétele elől. A művész kénytelen komédiás lenni, sőt bohóc és akrobata, hogy érvényesülhessen és akinek nem csupán tehetséget adott az Isten, de lelkiismerete, finomsága és szíve is van, annak kétségbeesetten kell látnia, hogy teszik a kapitalista latrok barlangjává azt a házat, amely a művészet, a szépség, az igazság ígéinek hirdetésére emeltetett. Valami rettenetesen üres és hangos *amerikanizmus* szelleme, jobban mondva szellemtelensége kezd egyre jobban elterpeszkedni és eluralkodni színházainkban. Vásári szemét az, amit színdarab címén beadnak a jámbor közönségnek, amely valóban elég jámbor, hogy nem veszi az ízlése és intelligenciája ellen elkövetett merényletnek és becsületsértésnek mindazt a szemtelen és szellemtelen hülyeséget és ordenáréságot, amit élelmes és szívós darabgyárosok szállítanak neki. Az iparos, aki rossz anyagot dolgoz föl, a kereskedő, aki hamis portékát árul, azok bűntetendők és megvetendők, de a librettista és a komponista, aki

lop és csal, vagyonokat szerez, és dicsőséget arat, tapsot és tantiémet. Ma valósággal vörös malom a fővárosi magánszínházak üzeme, ahol a tehetséget elkoptatják, az értéket lerombolják, a hitet kiölik és a művészetet igába hajtják.

Ez elől a kegyetlen rendszer elől menekült a halálba az a szégyény, becsületes, fiatal művészlány, akinek halála kellene, hogy megállítsa egy pillanatra az ördögmalom intezőit és gondolkodásra, magukbaszállásra kényszerítse őket. A magyar kultúra legszentebb ügyéről és legnagyobb érdekeiről van szó, és legfőbb ideje volna már, hogy akik ennek a kultúrának csakugyan hívő munkásai, alkotó erői és bátor harcosai, azok egyesüljenek, álljanak össze és kiáltanak vétót a veszedelemnek. Persze, hány ember szabad ma és hány ember meri ma vállalni az igazság kockázatát! Szabó Dezső például vállalta és most a messze földközi tenger partján, hazájától és kedveseitől távol, önkényes száműzetésben piheni ki fáradalmait és gyógyítja sebeit, amelyeket hazai harcok ütöttek szívében. Pedig Szabó Dezső küzdelemre született, acélból szőtt bordái és jó kemény székely öklei voltak, míg a legtöbb művész hamleti lélek, vergődő és tépelődő és a kis Balassa Erzsébet fájdalmas végzetére temett.

Egy remény világít ebben a modern pokolban, és ez a sokat emlegetett, sokat gúnnyolt és lenézett jó *vidék*. Fiatal magyar művésztehetségek innen nőhetnek ki, itt izmosodhatnak meg, és itt kellene teret és levegőt adni érvényesülésükre. *A vidéki színházak, a vidéki művészházak* (Szegeden még mindig csak jámbor óhaj és messze utópia egy olyan művészház, amilyen például mostanában épült és virágzik Debrecenben), *a vidéki irodalmi társaságok, a polgári és munkás műkedvelők és dalárdák* a legjobb melegágyai, fészkei és menedékei lehetnek és *legyenek is* egy nagyra kelendő új kultúrának, amelyben majd nem lesz tragikus figura a komoly tehetség és a becsületes művész és nem kell a halálba menekülnie annak, aki hisz hivatásában és nem a reklám jazzbandjára hallgat, hanem *arra az örök melódiára, amely szívében zeng s a csillagokba szárnyal!*

Szeged, 1925. január 9.

SYMPOSION

Ezen a plátói szépségű címen valóban plátói szellemű új magyar folyóirat indult el lélekhódító útjára. Dunántúl, Nagy Lajos egyetemének gyönyörű városában, Pécsen. Fiatalok írták és a magyar ifjúságnak dedikálták. Szellemi közösség él ezek között a fiatalok között, a tudás és tehetség erős közössége mellett. Valóban gazdag symposion, dús és komoly lelki lakoma az, amelyet ők nyújtanak, különösen ma, amikor a szellemi és erkölcsi anarkia fájdalmas üressége és sivársága mered ránk mindenfelől. A *Symposion* első száma több, sokkal több, mint biztató ígéret: érett gyümölcsöket bőven találunk benne, a költői és a tudományos részben egyaránt. Nagy és tiszta öröm: végre fiatalokat látni, akik áhítattal és felkészülten indulnak el a költői szent hegyre és a gondolatok dantei erdejébe.

Vigasztalást és reménységet hoznak ők ebbe a vigasztalannak és reménytelennek tetsző világba, amely a kultúra romjain a civilizáció felhőkarcolóit emelgeti és a szabadság és szépség kristálypalotái helyett a vásári ügyesség és a meddő erőlködés bérkaszárnnyait. A német idealizmus halhatatlan lelkének üdítő és emelő fuvalmát érezzük felénk szárnyalni a *Symposion* lapjairól, és kettős öröm, hogy *magyar* ez az új vidéki (de a mai fővárosi nívót magasan meghaladó) folyóirat, magyar akkor is, amikor idegen eszmékről beszél. Mert az örökkévaló magyar kultúra szerelme és akarata lélekliz minden egyes sorában és mert a dicsőséges múlt maradandó értékeit kívánja gyarapítani új értékekkel.

Pécs egyeteme, ez az erős és termő Alma Mater a ringatója ez új művészi és tudományos vállalkozás bölcsőjének és például *dr. Thienemann* Tivadar reneszánszlelkű hatalmas egyéniségének szuggesztíóját lehetetlen meg nem érezni a *Symposion*-ban, bár neve nem fordul elő benne, csak sugallatos, tanító és nevelő példája int felénk. Nekem még külön gyönyörűséget okoz, hogy két egykori, legszebb reményekre jogosító makói tanítványomnak, Kecskeméti Györgynek és Pálnak érett alkotásaival is találkozom az új pécsi magyar revű hasábjain.

A bevezető verset, ezt a méltó prólógot is egyik lelki ifjam írta, Kölcseyhez: *Nagyfalusi* Jenő, aki még egy ciklus verssel is szerepel és akinek a kiválasztottak előtt csöndes, igaz sikere

volt már a Symposion kiadásában nemrégiben megjelent két versfüzetével. A költészetet képviseli *Kecskeméti György* is, *Stefan George*-nak, a legnagyobb élő német lírikusnak átültetésével, amely több, mint műfordítás, ez valóban *maga Stefan George — magyarul*.

Várkonyi Hildebrand, a tudós bencés tanár *A keresztény filozófia szerkezete: Aquinói Szent Tamás* címen a doctor angelicusnak, a középkor legnagyobb filozófusának időfeletti jelentőségével foglalkozik formás és mély, tömör és gazdag tanulmány keretében. *Várkonyi Nándor*, aki egy verssel is jelentkezik, *A francia szellem* címen igen önálló, eredeti és mélyenjáró kritikáját adja ennek a különös nemzeti kultúrának. A pécsi folyóirat gerincét *Kecskeméti Pál* nagyszabású és alapvető jellegű filozófia-történeti értekezése teszi: *Az idealizmus útjai: Kant* címmel. Az az érzésünk, hogy a korán elhunyt *Zalai Béla* után ez a fiatal magyar bölcselkedő lesz hivatott új utakat mutatni a magyar filozófiában, amely még mindig a jövő zenéje.

A *Symposion* programja egységes és értékes és megvalósítása nem múlik e tehetséges, lelkes, derék és buzgó fiatalok fáradozásán és kitartásán. Minden pártolást és elismerést megérdemel ez az öntudatos és céltudatos ifjú gárda, amely nem hangos és üres jelszavakkal, nem divatos lármázással, hanem tudással, hittel, elmélyedéssel és emelkedett szellemmel készíti elő az új kultúra útját és kezdi lerakni az új művészi és tudományos világfölfogás alapköveit.

Idealizmust hirdetnek, *magyar idealizmust*, *Kölcsey* és *Vörösmarty*, *Széchenyi* és *Péterfy* örökségét, a legszentebb hagyományt, amely apákról a fiakra szállhat. Hiszen, nemcsak magukban, de az Észmében is, amelynek szentléleklovagjai.

A *Symposion*, amely külsejében is nemesen stílusos könyv, Szegeden is megrendelhető a *Kultúra* könyvesboltjában.

Szeged, 1925. január 18.

Juhász Gyula

188.

R Á K O S I M O N D T A . . .

189.

T R Ü K K

Ma van hatodik esztendeje, hogy élő alakja eltűnt előlünk örökre. De élő halhatatlan lelke itt maradt tovább és itt marad mindig: vádolni, emlékeztetni, gyűjtani, igézni és idézni a magyar jövődőt. Ez a hat év csak megnövelte arányait. És a hat év csak forróbbá és ragyogóbbá tette a lelkesedés lángjait, a rajongás tüzrózsáit, a hódolat pásztortüzeit és csillárjait elragadó egyénisége és nagyszerű szelleme előtt. Soha még magyar költőt a népszerűség és bámulat ilyen elemi erejű kultusza nem vett körül, mint éppen Adyt és éppen az utolsó években. Halotti maszkja a magyar Beethovent mutatja és a fiatal-ság ösztönös szerelme öleli körül halhatatlan homlokát. Szeretik, emlegetik és ami fő: elismerik és elolvassák. Lehet, hogy sokan csak divatból, mindegy. Végre egy költő, akinek alig hűlt ki szenvedő teste és máris olyan példátlan glóriája támad, mint csak a régen elmúlt klasszikusoknak. Minden párt, minden oldal a magáénak vallja, és így ő igazán az egész magyarságé. Életében forradalmat jelentett, holta után örök életet. Aki őt igazán szereti, ma este szép csendesen föllapozza a legszebb verseit, amelyek az ős Kajánról, a halál rokonáról, a nyulak szigetéről, Léda asszonyról, egy különös éjszakáról és a lélek és a világ annyi titkáról tesznek vallomást a magyarságnak és az emberiségnek.

Szeged, 1925. január 27.

Írta: *Juhász Gyula*

A mai közélet annyi sok ripacsa és komédiása helyett, akik ordítózva ágálnak a színen, hadd forduljon egy napra legalább a publicista meleg szeretettel, meghatott hálával és megrendült kegyelettel egy istenáldotta és sorsverte nagy művészhez, a magyar színházi kultúra egy rajongó és áhítatos lelkű képviselőjéhez, aki napokig hajléktalanul kóborolt a fényes és hangos

Budapest utcáin és kávéházaiban, míg végre holtan rogyott össze egy orfeum kapujában. A szíve ölte meg — mondják farizeus kézmóssággal azok, akik éveken át kihasználták és kifacsarták a tehetségét, mint egy citromot és hagyták, hogy ez a született nagy Molière-színész, ez az őszerejű és mélykedélyű valódi művészember az örökös csalódások és a meddő vergődések kálváriáját járja, koplaljon és dideregjen, a testét, lelkét koptassa és sorvassza, míg körülötte az olcsó reklámdobjától és a talmi sikerek gyönyörétől megszedült pesti hím és nő-primadonnák autókon száguldoztak és kárörömmel nézték, hogy ez a kivételes érték mint roskad össze az elérhetetlen ideálok előtt, szerepek miatt, amelyekre hiába áhítozott.

Mert Kertész Endre, ez a hosszú Cyrano-orrú örök nagy gyermek, a hívő és álmodó valóban a legszebb és legnehezebb feladatokra termett és a mai színházi kultúra rohamos lezüllesének és elamerikanizálásának halálos ítélete az a művészhalál, amely most e derék értékünket örökre elszóltotta, fiatalon és végképpen összetörve. Felejthetetlen színházi esték hőse volt a vidéken Kertész Endre, akiről döbbenve tudtuk meg most, hogy csak harmincöt évet élt. Tiszta és mélységes élmény volt az értők számára az ő alakítása, akár a nagy Lándzsarázó mesejátékának Zubolyát adta, fölségesen groteszk, könnyekig nevetető humorával, akár az orosz lángész kegyelemkenyéren élő figurájába öntött vért és életet, félszeg mosollyal indítva meg a szívünket, amelynek dobogása is elállott látásakor néhány pillanatra. És ott volt Molière, akinek önkínzó és önmagán keserűen kacagó mélabúja, fanyarul villódzó szelleme mintha csak reá várt volna, kései rokonára, a magyar historióra, hogy megszólaltassa és tovább adja át az örökkévalóságnak. De Kertész Endre nem csupán ritka művész volt, az ország első színpadára termett, de egyúttal igaz ember is volt, becsületes, naív, nem e cudar világra és nem a világot jelentő deszkák tülekedő stárjai közé való. Azt hitte e drága kedves ember, Szentpétery és Megyeri méltó utóda, aki a kolozsvári nemzeti színház tiszta levegőjéből jött, hogy a tehetség és jellem elég ajánlólevél az elismeréshez és boldoguláshoz.

Nem a szíve ölte meg Kertész Endrét, hanem megölte az a szívtelen és erkölcstelen amerikanizmus, amely portékának nézi a művészt és amely nem ismeri az értékét semminek a világon, csupán az árát kérdezi. Kertész Endre olcsó portéka volt neki. Művésztragédia fináléja volt Kertész Endre hirtelen és váratlan

elmúlása és ennek a művésztragédiának tanulsága mellett nem tudunk elmenni hallgatagon és közömbösen mi, akik még hiszünk abban, hogy vannak örök értékek, nemes ideálok, akik még érezzük, hogy az autók benzinjének bűzén kívül Sirász rózsái illatoznak és hogy a magyar kultúrát nem elég emlegetni és a kultúrfölényt nem csak hangoztatni illik.

Nem elég elsiratni és eltemetni az elesettet, arra is kell gondolni, hogy az elesett után még mennyi esendő és veszendő érték és érdem várja szomorú és keserű sorsát. Preventív intézkedéseket kérünk a hazai kultúra illetékeseitől, akiket hatalmuk és tekintélyük a magas polcokra emelt. Nincs már sok veszteni valónk. A tragédia igen megragadó és fölemelő a színpadon, de a magyar élet oktan és céltalan tragédiáit nagy kár lenne még mindig szaporítani.

Helyet a tehetségeknek! — ezt a német jelszót tessék immár Magyarországon is minden vonalon valóra váltani. Ha másképpen nem, hát úgy, hogy a tehetségteleneket ki kell kergetni a közélet és kultúra minden fórumáról. Persze ehhez megint csak az szükséges, ami nélkül nincsen élet se Magyarországon, se azon kívül: valóságos demokrácia a leplezett reakció helyett!

Szeged, 1925. január 30.

192.

A SZÉPSÉG BETEGE

I.

Angyali lélek egy szatír testében: ez volt az első gondolatom, amikor fiatalságomban legelőször találkoztam *Gulácsy* Lajossal. Olyan fájdalmasan mosolygott, mint aki bocsánatot kér az emberektől, hogy közējük tévedt és olyan rejtelmesen, mint aki a titkot hordozza magában. A színes és hangos vidéki nagyvárosban, ahol *A Holnap* született, kollektív kiállítást rendezett régi és új műveiből és ekkor kerültünk közelebb egymáshoz. Bevezető előadást tartottam róla az ünnepélyes megnyitáson, amelyre ő a dán királyfi kosztümjében és karddal oldalán akart megjelenni, és mint a korai reneszánsz és kései barokk köztünk járó szellemét üdvözöltem. Ő mosolygott, kedveskedett és egy

hosszú elbeszélést olvasott föl Nakonxipánról, amelyet a közön-ség nagy része ámulva és bámulva hallgatott. A tárlata képei között volt egy *Sposalizio*, amelyet ő Giotto-nak tulajdonított, pedig maga festette. Ezelőtt a tenyérnyi festmény előtt gyertyát égetett, rózsafüzérrel övezve és tömjént is gyújtott, sőt időnként újjával dörzsölte, hogy „még szebb patinája legyen!” Veleencei ünnepélyt is rendezett egy este a tárlat örömeire és „szép kis leányok”-ról is gondoskodott. A nőkkel, akik nem tartoztak Veszta szüzei közé, olyan lovagiasan és gálánsan bánt, mint egy keresztes vitéz vagy egy trubadúr. Mikor a kávéházban üldögélt, írók, művészek, kereskedők és bankárok között, állandóan udvariasan mosolygott, de nem igen figyelt a beszélgetésekre. Mindig valahol másutt járt a lelke, a képzelete, a vágya, és azért azt hitték, hogy nagyot hall, pedig csak nagyon messzire volt attól a világtól, amely körülötte zsongott és zsiibongott.

Nakonxipán volt az ő hazája, ez a furcsa ország, amely szerinte Japán és a hold között fekszik és amelynek nyelvét ő tudta csak beszélni az összes földi emberek közül. Beszélt is, írt is sokat nakonxipánul, és képein is gyakorta szerepeltek ennek az álomtartománynak apró mulatságos lakói.

Sokat emlegette *Grandet Eugeniát*, mint akit jól ismert és akibe reménytelenül szerelmes is volt. Mert ő mindig reménytelenül volt szerelmes. *Grandet Eugénia* arcképét is megfestette és *don Quixote* is sokat foglalkoztatta. Az első képe, amelyet egy pesti tárlaton láttam a század első éveiben, szintén a bús-képű lovagot ábrázolta, a maga vonásaival keverve. Csöndes téboly meredt rám erről a képzeleti arcról és én sokáig nem tudtam elmenni tőle. Vonzott és megdöbbenített. Akkor jegyeztem meg ezt a nevet: *Gulácsy*. És eljegyeztem lelkemet az ő művészetével.

II.

Gulácsy igazi tragédiája, amely elől a téboly lárvája mögé menekült: egy tiszta művész, egy tisztára művésztetlen korba született bele és megpróbálta azt a maga számára elviselhetővé tenni, sőt a maga képére és hasonlatosságára szépíteni. Túlságosan gyöngé és gyöngéd volt ehhez, és túlságosan erőszakos és kíméletlen a kor, hogy ez sikerülhessen. Így menekült lassan, de biztosan egy másik dimenzióba innen, a halál életéből az élet halálába: az örületbe. De mint *Oféliáé*, az ő tébolya is szép volt. Dalolva merült el az örvénybe és virágokat hintett a habok közé.

Mikor évek múltán a pesti klinikán újra találkoztam vele: nem akart megismerni. Egy új világot teremtett magának, méséből, költészetből, múltból és képzeletből, amelyben Botticelli és Watteau találkoztak, a padovai kertek illata elvegyült a velencei lagúnák lehelletével, amelyben kolostori barátok és párizsi bohémek együtt társalogtak és a klinika homályos üvegablakos folyosója a sóhajok hídjá lett, és a kertben a Mediciek ünnepélye folyt aranyos napsütésben. Gulácsy Lajosból *Luigi Galaxy* lett, én hol fehér barát voltam, hol francia márkí a Lajosok korából, akire gyakran haragudott, mert a „szép kis lányokat” nem akarja észrevenni. Volt valami az ő egész imaginárius világából Shakespeare reneszánsz hangulatából: tele anakronizmussal és a kellem és nyereség egészen sajátos vegyületével. Ebéd alatt groteszk hajlongásokkal dicsérte a pompás olasz kosztot és egy fürdés alkalmával, amikor piros bugyogóban, csikos köpenyben állott a medence mellett, mosolyogva mondogatta:

— Milyen jó kis apródok is vagyunk mi a reneszánszból!

Mikor a háborúról esett szó, amely őt Velencében érte és hosszú fogság és szenvedés után ide sodorta, mindig dühösen jegyezte meg:

— Nem vagyok bemutatva Francesco Giuseppének és nem ismerem el Guiglielmo imperátort!

Napoleonról sokat fantáziált és egy este, amikor a mellette levő ágyban az orvos injekciót adott egy reszketős öreg betegnek, Lajos fölült ágyában, mint egy álmatlan gyerek, elnézte, mint szűnik meg az öreg karjának reszketése és így szólt hangosan az orvoshoz:

— Most már olyan biztos a karja, mint Neki a Dávid képén, mikor a koronát a fejére teszi! — A Louvre-beli Napoleon járt az eszében.

A szegény, egyszerű betegek között jobban érezte magát, mint az ideges „urak” között. Egy Falstaff-kedvű, pocakos, pirospozsgás cipész volt a kedvence, az étkezésnél mellé ült, ha csak tehetett és mindenben a kedvében járt. Legállandóbb komplexuma a fiatalság volt.

— A fiatalság kell nekem, mert azok nem rontják el a kerteket és a házakat! — lelkendezett sokszor a kerti séták alatt, hátratett kezekkel, lobogó nyakkendővel, hosszú léptekkel, amelyek mintha valami láthatatlan zenekar üteméhez igazodtak volna.

Gyakran minden szó nélkül hirtelen otthagya a társaságot, maga elé mormogott szavakat ismeretlen nyelveken, majd elvonult a kert egyik távoli szögletébe és a virágok útján telefonált Nakonxipánba.

Ha ilyenkor meglepték, szégyenlősen lesütötte szemét, lehajtotta fejét, mint a csínyen ért gyerek. És fájdalmas grimasszal mosolygott. A titkát lesték meg, a virágok és madarak nyelvét akarták kihallgatni.

III.

Kolostornak érezte a klinikát, ahová elvonult elmélázni és alkotni, a megőrült világ és emberek előtt. Mert dolgozott itt is titokban a közös nagy hálóteremben, az ágya mellett, amikor a többiek a folyosón üldögéltek, járkáltak, kártyáztak, olvastak vagy sakkoztak. Néha észrevétlenül beosontam hozzá, lábujjhegyen megálltam az ajtóban és elnéztem, amint valami régi olasz áriát dúdolta, festett, néha térdepelve, mint nagy elődje, Beato Angelico.

A kartonlapon a görög mitológia és a keresztény középkor istenei és hősei lebegtek, némelyek a felhőkön, melyeken kastélyok emelkedtek és egy latin fölírás hirdette lenn: *Per naturam ad artem!* És az aláírás *Louis Gulaxy pinxit.*

Egy lovagot is festett, páncélosan, sisakkal, mellette hölgy, rózsákkal kezében, rejtelmes mosollyal ajkán. Mikor ezt nagynehezen megmutatta az orvosainak egy vizit alkalmával, a világ legtermészetesebb hangján tette hozzá:

— A lovag úrnak nagyon piszkos az inge a páncél alatt.

Ha a kiváló professzor (aki azóta elköltözött) kikérdezte, hogy mi hol van a Louvre termeiben, a lehető legpontosabban válaszolt, világosan emlékezett, hogy milyen képek vannak egymás mellett. Segantinit szerette legjobban, sokat beszélt róla magában, de voltak festők, hazaiak és külföldiek, akiket haraggal és megvetéssel emlegetett. Mikor egyszer meglátta kezében Freud Lionardo-ról szóló sexuálpatólogiai tanulmányát, egészen kikelt magából és szidta azokat, akik mindent megértének. Nem ismerte Freud könyvét, de imádta Lionardo-t. Az édesanyját is bálványozta, a törékeny kis öregasszonyt, aki könnyes szemekkel és síró szavakkal ajnározta elveszett fiát és ha nagynehezen elengedte, a látogatás után órákig földülve

járt-kelt a folyosókon, az elzárt ajtót rázta és az orvosnak panaszosan siránkozott, mint egy nagy beteg gyerek:

— Az édes mamácskámat akarom látni, nagyon szerettem volna még neki valamit mondani.

Szegény fájdalmas anya, elpusztult ebben a reménytelen jószágban és szeretetben.

IV.

Minden megszépült, és megjavult körülötte. Még az a vásott, ideges úri gyerek is, akit szülei a klinikába záratnak, mert már nem bírtak otthon vele. Gulácsy Lajos, a portréját festette, amely nem hasonlított hozzá. Egy szomorú kis angyalhoz hasonlított. (Engem is lerajzolt, még Váradon, egy kurta kocsmában, parókás, copfos márkinak és a klinikán az albumot, amelybe verseket kellett volna írnom, megtöltötte vázlatokkal, többek között megörökítette *Bol Bol néni cukrászdáját*, amely szerinte lenn a kertben volt, *Don Quixote szélmalma mellett*.)

Lehel Ferenc szép könyvet írt Gulácsy Lajos dekadens festőről, de némely részben a kegyelet és kímélet hiánya bántó.

Szizofrénia, — mondogatja állandóan — ami orvosi szempontból helyes lehet. De Gulácsy művész volt és művész maradt a betegségében is és talán, — több dolgok vannak földön és égen, Horatio — talán igazabb igaza van Madách Ádámjának: Hisz, mi a világon nagy és nemes volt, mind ily örülés?

Ez a dementia a nagy és tiszta, művészi és mély lelkek kiváltsága és végzete. Hugo van der Goes, Anton Wiertz, Stauffer Bern, Vincent van Gogh, Turner, Gulácsy Lajos távoli testvérei egyazon művészetben, osztották vele ezt a sorsot. Artisztikus jeleség maradt mindig, mint ahogy Cyrano haláláig tisztán megőrizte a sisakforgóját, a becsületét.

Minden mozdultából ki lehetett olvasni: *Anch' io sono pit-tore!* És a téboly lárvája mögött épen maradt a fiatalsága, a szent gyermeksége. Mint a vak Milton a látóknál jobban látta a Fényt, ő az örület elíziumi mezőin kószálva, jobban érezte a Szépet.

Egy ízben valaki eljuttatta hozzá a *Ma* folyóirat egy számát, amelyet éjszakákon át az ágyában lázasan forgatott.

— A fiatalokat kell szeretni, a kis kedveseket, bizony, nagyon kell őket szeretni — ismételte félhangosan.

És reggel, egy ködös, nyirkos, hideg télvégi reggel a sóhajok
hídján állott és kinézett a homályos ablakon a csupasz udvarra:
— Milyen gyönyörű ez a Velence, micsoda ünnep! Ma boldogok vagyunk, ugye?
— Igen, ma boldogok vagyunk — sóhajtottam csöndesen
és magamban hozzátettem még:
— *Beato Lodovico!*

Magyarság, 1925. február 1.

Juhász Gyula

193.

H A S K E L L S Z E G E D E N

194.

A M A K R A N C O S H Ö L G Y

195.

G Á B O R É S V E V Ő I

196.

A K Ö L T Ő É S A S O R S H A R A G

197.

B Ū G N A K A T Á R N Á K

„Ilyen nagy bányakatasztrófa, mint a mostani, még nem fordult elő Németországban.”

Ezt jelenti az egyik fővárosi újságnak esseni tudósítója. 138 bányászt temetett el egy tárna, amelyet a bányalég beomlasztott. A romok közül eddig 52 halottat húztak ki és sok áldozat maradt még benn a tárnában — élve-e, halva-e, nem lehet tudni, akiket eddigelé még lehetetlen megközelíteni. A rajna-wesztfá-

liai bányavidéken történt ez a szörnyű szerencsétlenség, amelytől egy pillanatra eláll a szívünk verése, és csak a rémület dobog a torkunkban. Szerencse fel! — mondja a bányász, mikor leszáll az örök éjszakába, a föld gyomrába, a fekete gyémántot fölhozni az arany nap fényére, amely egyaránt világít boldogra, boldogtalanra, koldúsra, királyra, szegényre, gazdagra, mert a napfény nagy demokráciája ősidők óta uralkodik ezen a mi világunkon.

Olvassuk a legújabb szénbánya-katasztrófa borzalmait és eszünkbe jutnak régi olvasmányok, abból az időből, amikor még úgynevezett boldog béke volt a földön és amikor már dübörögtek és morogtak azok a földalatti erők és hatalmasságok, amelyek romlásba és kárhozatba taszították egész civilizációnkat, amely, csak most látjuk és tudjuk igazán, bizony-bizony izzó vulkánokra épült és rengő kataklizmákra alapozódott. A bányalég robbant és ölt Essenben, a bányalég, ez a rejtelmes démon, amely a szegény bányász fátuma, sorsa, anankéja, mint ami a végzet az antik tragédiák hőseinek. A *Germinal* borzalmait újulnak föl eszméletünkben, amikor az esseni katasztrófa híreit olvassuk. Jókai Fekete gyémántjainak vihederét érezzük, a bányarémet, amely könyörtelenül szedi áldozatait, szörnyű alvilági demiurgosz, előle nincsen menekülés, előtte nincsen irgalom. És e rémületen túl, e kegyetlenségen felül lelkünkbe döbben akaratlanul is valami.

„Ilyen nagy bányakatasztrófa, mint a mostani, még nem fordult elő Németországban.” Ó igen, még eddig nem fordult elő. És önkénytelenül arra a másik katasztrófára gondolunk, amely nem a föld alatt, az örökös éjszaka világában érte nem csupán a nagy Németországot, hanem a vele szövetséges népeket, akik együtt indultak Germániával a világ legnagyobb háborújába és veszítettek. Erről a katasztrófáról regél már sok, sok év óta minden szenvedésünk és minden nyomorúságunk. Mit veszítettünk életben és vérben, fiatalságban és szépségben, anyagi és erkölcsi javakban, ki tudná azt ma megmondani? Az égbe kiált bánatunk és keserűségünk és a föld alatt van legtöbb reményünk és holdogságunk. A bányalég, amely évek óta sorvasztja és mérgezi a lelkeket, nem akar engedni pusztító erejéből. És most azt olvassuk, hogy a rajna-wesztfáliai katasztrófa alkalmával több bányász, aki minden életveszedelem és halálfélelem ellenére be akart hatolni az összedőlt tárnába, elájult. De társaik nem hagytak föl a reménnyel és tovább kísérletez-

tek, tovább kockáztatták életüket, hogy megmentsek azokat, akik benn maradtak a modern inferno mélyén.

Az emberi szolidaritás nagy és szent ösztöne viszi őket, fedelve a maguk biztonságát, hogy a halál árnyékából a nap fényére hozzák bajtársaikat, testvéreiket, sorsuk osztályosait, akik levegő után kapkodnak a sötétben. Megrendítő és megragadó zolai szimbólum ez, tanulhatnának belőle és okulhatnának tőle annak a grandiózus tárnarobbanásnak kárvallottjai is, akik ma a nyomor és szenvedés országaiban élnek. A bányalég még pusztít közöttünk és a beomlott világ tárnájának emberei egymást marják, egymás ellen hadakoznak, a gyűlölet és bosszú ölmos botjával és véres csákányával rontanak egymásra míg a beomlott országok tárnáin kívül állók néma, vagy hangos kárörömmel veszik tudomásul a robbanást, a pusztulást, a katasztrófát. De talán mégsem egészen így van, talán már ébred a kárvallottakban, a halálraítéltekben a fölismerés és föltámad a kívülállókban az érzés, hogy itt a legfőbb ideje: összefogni, egymásnak kezet nyújtani, és az új kataklizmából kimenteni, ami még menthető és az Isten ege alatt, az emberi szolidaritás új életét elkezdni.

Germinal hava közeledik, amikor csírázni kezd a föld, amelytől vérrrel és könnyel öntöztek eddig hosszú és rettenetes éveken át. Tavasz akar lenni, nem csupán a természetben, de a földszántott emberi lélekben is. Elég volt már a lelki sötétségből, a földi nyomor és földalatti szenvedés tárnáiból. Tavasz akar lenni.

Szeged, 1925. február 13.

198.

ZERKOVICZ ALKONYA

Huber Miksa szegény, de becsületes karmester, aki hangszerelni is tud, ellenben Zerkovicz Béla gazdag és dallamdús mérnök, aki viszont fütyülni tud, így legutóbb Huber Miksára fütyült, aki szegény illő tisztelettel kérte, hogy az *Árvácska* tantümeiből az őt megillető részt adja ki neki, mert tudvalevőleg az *Árvácskát* nem Zerkovicz Béla hangszerelte, hanem Huber Miksa. A törvényszéki tárgyaláson igen furcsa dolgok derültek ki a népszerű Zerkoviczról, akit Lobkovicz néven emleget a

pesti néphumor és aki annyit ért az instrumentáláshoz, mint a főispáni hajdú a harangkészítéshez. (Bár lehet, hogy akad olyan főispáni hajdú, aki harangot is tud önteni.)

Mi eddig is mélyen meg voltunk győződve róla, hogy a jeles és neves Zerkovicz nem azoktól az Azráktól származik, akik Mendelssohnt és Meyerbeert, Hugo Wolfot és Goldmarkot adták a világnak, mi eddig is erősen éreztük, hogy a Hulló falevél és a többi fülbemászó fütyülőjének nem sok köze van a halhatatlansághoz, de most az is kiderült, hogy az élehetlenséghez még kevesebb köze van a *Póstás Katica* dúdolójának. Zerkovicz Béla alaposan elbánt azzal a művésztársával, akinek köszönheti, hogy színpadra kerülhetett, Zerkovicz Béla egyszerűen éhbérért dolgoztatta Huber Miksát, míg ő maga vígan és állandóan bezsebelte a tantièmet, a dicsőséget, a sikert, a világhírt és amit akartok és amit Zerkovicz akart.

Ezen a tárgyaláson tudtuk meg azt is, hogy a szintén világhíres másik mérnök, a Drégely Gábor ugyancsak nem maga írja a darabjait, hanem előbb megírja és azután egy íróval megíratja. Mindezek igen épületes és tanulságos dolgok, de mi megint csak jól tudtuk eddig is, hogy miből lesz a cserebogár és hogy némely pesti színházi nagyságok és hírességek milyen alapon emelkednek a magasságba.

A Zerkovicz ügyvédje azzal kezdte mondókáját, hogy a bíróság fülébe dúdolta a *Hulló falevél* bánatos és édes melódiáját, amely csakugyan olyan bánatos, akár az őszi légy és olyan édes, mint a szirup vagy a zacharin. A bíróságot azonban nem szédítette meg és nem mámorította el ez a közismert melódia és elrendelték a Huber—Zerkovicz-ügyben a bizonyítás kiegészítését. Szegény Béla mester eddig csak a halott és halhatatlan nagyoktól tartott, hogy a sírjaikban megfordulnak az ismerős dallamokra, de most már az élő és élehetetlen muzsikások se hagynak neki békét. Lopni ugyan nem lopnak tőle, de követelik a bérüket. Zerkovicz ugyanis zenei nagytőkés, tehát fizessen. Ha ez így halad, nemsokára oda jutunk, *hogy még operettet se lesz érdemes szerezni*. Millen idők, millen idők!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1925. február 16.

Gyalu

199.

A NAGYHERCEG SZEGEDRE JÖN
Riport a jövőből

181

CENZÚRA

Miután mostanában valósággal demokratikus járvány dühöng a mi közéletünkben, igazán legfőbb ideje volt, hogy az egységes párt egyik esze és szíve, Maday Gyula végre a cenzúra piros ördögét fesse a falra a nemzetgyűlésen, ahol kivételesen a kultúráról beszéltek. Maday Gyula úgysis, mint tanár és úgysis, mint költő, eltekintve tekintélyes egységspárti mivoltától, igen szigorúan és igazságosan követelte a cenzúrát és pedig a színházi cenzúrát követelte. Mert a színházakban olyan darabokat adnak, amelyek csak arra valók, hogy az ember utánuk jól megvacsorázzék és jó éjszakája legyen az embernek. Maday Gyula valószínűleg tapasztalásból tudja ezt, mi, szegény jó vidékiek, akik se egységspárti képviselők, se fővárosi habitűk nem vagyunk, e szörnyűségeket és kellemetességeket inkább csak Maday Gyula beszéde alapján képzeljük el.

Maday Gyula nincsen megalégedve a mai pesti színházi erkölcsökkel és ebben neki igaza is lehet. Mi magunk sem vagyunk elragadtatva, például az egységspárti erkölcsöktől sem, a mai közviszonyoktól és közállapotoktól sem, de persze mi hiába követelnénk morális és politikai cenzúrát, mert hiszen mi nem vagyunk se hatalmon, se egyéb stallumokban.

A cenzúráról nekünk megvan a magunk véleménye és hogy mi az a cenzúra, arról sokat beszélhetne például Jókai Mór és Petőfi Sándor szelleme és sokat beszél az elvesztett háború, amiben igen jelentékeny része volt a háborús cenzúrának, amely elhallgatott mindent, ami kellemetlen igazság volt és megíratott mindent, ami kellemes hazugság volt. A cenzúráról és éppen a színházi cenzúráról nagyon fájdalmas emlékei lehettek Maday Gyula néhai, dicső magyar költőtársának, a legnagyobb magyar tragédia halhatatlan és szerencsétlen költőjének, a kecskeméti takács fiának, Katona Józsefnek, akinek Bánk bánját éppen a *színházi cenzúra* nem engedte színpadra vinni és így életében halálra ítélte a legigazibb nemzeti drámaköltőt, az ezeréves magyar sors örökkévaló ábrázolóját.

A háborús cenzúra *szükséges rosszaságáról* még csak lehetne csevegni, de hogy a békebeli cenzúra, egy művelt államban, a huszadik században mire való és mire jó: erre csupán Maday Gyula tudna talán egységspárti feleletet adni, mert hiszen még

szeretett minisztere, Klebelsberg Kunó gróf, akit igazán nem lehet és nem szabad túlságos radikalizmussal és demokráciával, szélső liberalizmussal és forradalmisággal megvádolni, még ez a Klebelsberg is némi voltaire-i szkepszissel és holmi renani ironiával válaszolt Maday Gyula ceterum cenzúrájára. Heltai Jenő, aki szintén költő, mint Maday Gyula, csak kissé nevesebb, igen okosan és tömören válaszolt a magyar színpadi szerzők nevében Madaynak: „*A kritika éltet, a cenzúra öl!*”

Mi valóban nem tudjuk, hogy miképpen gondolja Maday Gyula egységespárti képzelete és kedélye azt a bizonyos színházi cenzúrát? Rendőrileg kezelnék a költészetet? Hauptmann-t betiltanák és Farkas Imrét megengednék? Strindbergnek kuss és Drégely Gábor éljen? Móricz Zsigmond erkölcstelen és Bús Fekete László rendőrileg kielégítő? Shakspere mehet és Bernard Shaw váltsa ki az erkölcsi igazolványát? Nehéz kérdések és nem egészen közigazgatási és közbiztonsági kérdések ám ezek!

Március tizenötödikén másképpen gondolták ezt azok a márciusi ifjak, akik persze, Maday Gyula nemzetgyűlési egységespárti honatya szerint igen fiatalok, sőt *ilyen* fiatalok voltak! Például *Jókai Móric*, aki valószínűleg nagyon veszedelmes destruktív tényező lehetett a jámbor budai sváb polgártársak szemében azokban az „átkozottul” nagy napokban, jóval későbbben ilyesmiket írt éppen a most visszassóvárgott cenzúráról:

„*Mi célra találták fel az állambölcsek a cenzúrát? Arra a célra, hogy egyik ember ne tudja meg, miről gondolkodik a másik, hogy az államok sorsait intéző kezeknek hibái nyilvánosságra ne hozathassanak, hogy az uralkodók fenkölt kedélyét ne háborgassák nyughatatlan panaszkodók, kiknek egyéb dolga nincs, mint azt jegyezgetni fel, ami bajnak látszik!*”

Hej, Jókai, százesztendő Jókai Móric, de nehéz lesz téged ezután őszintén ünnepelni egynémely egységes farizeusoknak és képmutatóknak ezen a megmaradt magyar glóbuszon!

Szeged, 1925. február 27.

SZABÓ DEZSŐNEK

Kedves Dezső, bajtársi és kartársi örömmel üdvözöllek városunkban, amelyet hol magyar Moszkvának, hol alföldi metropolisznak neveznek a bennszülött rézbőrűek. Érezd jól magadat, pihenj, és alkoss az örökkévaló magyarság javára és dicsőségére. Meríts erőt, mint Anteus, a szegedi földből, de vigyázz a szegedi aszfaltra és azokra, akik ezen az aszfalton a hatalom göggyével és méltóságával feszítenek. (És minden megváltó jóságot és igazságot megfeszítenének.)

Szeged kövei szépek, ha a szívek, amelyek itt dobognak, sokszor kőből vannak is. Szeged földje kedves, ha azok, akiké a föld, néha kissé szűkkeblűek talán. Szeged fái, füvei, madarai gyönyörűek, ha emberei olykor kevésbé kellemesek is. Époszt itt is lehet élni és írni, sőt tragédiát is. Szatírárt pedig szinte nehéz nem írni. (És humoreszket muszáj.) Mégis, mivel te most jöttél először hozzánk és közénk, bár lelkünkben már régóta és el nem múln velünk vagy, engedd meg, hogy nyugalmad és békeséged, harmóniád és boldogságod érdekében némely szegedi dologban tanácsot adjak neked.

Hát kérlek szépen kedves Dezső, mindenekelőtt ne olvasd el a Nikolájt, se mint szakértő, se mint ember és magyar. Inkább pipálj helyette, mint a Vezuv vagy az Etna, vagy a Stromboli, vagy a Popocatepetl. A közgyűlésen azonban egészséged és életörömed gyarapítása végett meghallgathatod Balogh Lajost, hiszen te szereted és érted a tréfát, a humort és tudod, hogy mi az a homéri kacaj. Ellenben nem ajánlom, hogy különböző kultúrdélutánok műsorát végigszenvedd. Te benned sok a vér, a temperamentum és az ilyesmi nem tenne jót neked.

És — miként Julius Caesarnak mondották annak idején: *Óvakodjál március idusától!* Ezen a szép tavaszi napon ne menj olyan népgyűlésre, amelyen a nép ellen beszélnek a kurzus kikiáltói. Esetleg függetlenségi vacsorára is betévedhetsz, ahol a Fehér Ház elnöke a demokráciától óvakodik és az átkos haladásnak tesz szemrehányást. Dezső, Dezső, te bátor ember vagy, te heroikus lélek vagy, te férfi vagy, de azért én még egyszer mondom neked, hogy az idén egyelőre óvakodjál március idusától!

KRITIKA

Hugo Bettauer bécsi író volt és ha az orvosi tudomány hatalma megengedi, bécsi író lesz, mondjuk az emberi kor legvégső határáig. A dolog nem egészen bizonyos, mert Hugó Bettauernek öt igen súlyos sebe van ez idő szerint, kettő a karján, egy a tüdejében, egy a májában és egy a veséjében. Hogy miért kapta, honnan érdemelte ezeket a súlyos sebeket Hugó Bettauer? Hát azért, mert ez a bécsi író meglehetősen erotikus volt és leginkább szekszuális problémákkal foglalkozott.

Szó sincs róla, ez azért egy kissé nagyon szigorú büntetés, ez az öt életveszélyes seb, akárhogyan is vesszük a dolgot. Utóvégre a huszadik században vagyunk és az erotikus és szekszuális problémákat még az ókorban sem, sőt még a középkorban sem intézték el okvetlenül és haladéktalanul életveszélyes revolverlövésekkel. (Mindentől eltekintve, ezekben a ragyogó és sötét korszakokban nem is volt revolver, de hiszen nem a forma a fontos itt, hanem a lényeg.)

Kritika minden időben volt és a kritikusok általában a szigorú szerzethez tartoztak. Tolsztoj Nikolajevics Leó például még az isteni Shakspere tekintélyét is megtépázta, nem beszélve arról, hogy Dante, Goethe, Wagner és a saját tekintélye sem talált kegyelmet és irgalmat szigorú színe előtt. Gyulai Pál, ez a kis nagy ember és Péterfy Jenő, ez a nagy tragikus szellem bizony alaposan odamondogatott a legnagyobb magyar mesemondónak, Jókai Mórnak, lélektani és egyéb súlyos igazságok nehezékét vágták szép, finom, parókás fejéhez, de azért Jókai Mór még mindig a legnépszerűbb és legolvasottabb magyar író, akit milliók szeretete és rajongása ölel körül a mondva-csinált határokon innen és túl. Flaubert Gusztávot elmarasztalták erkölcstelenség címén a Madame Bovary miatt, de azért ez a regény mégis a legjobb regény a világon és Flaubert-nek mégis csak szobra van és ez előtt a szobor előtt mégis csak tisztelegnie kellett az új Franciaország tekintélyeinek, a hivatalosoknak, a választottokról nem is szólva.

Ami Hugó Bettauert illeti, mindenesetre emberi szánalommal és részvétellel vagyunk sorsa iránt és kétségtelenül súlyosnak tartjuk a kritikát, amely öt revolverlövésben nyilvánult. A kritika sokféle fajtáját ismertük eddig, de ezek lehetőleg nem ilyen fizikai sőt dinamikai természetűek voltak. Ledorongoltak

írókat, de nem valósággal, hanem írásban. Kivégeztek írókat, de nem hóhér által, hanem a papíroson.

A legrégebbi ókorba kell visszamenni a kritika olyan fegyvereiért, amilyenekkel ezt a szerencsétlen bécsi szerzőt akarták elnémitani. Apolló a monda szerint *megnyúzta Marsyaszt, de nem azért, mert szerinte erkölcstelen volt, hanem, mert tehetségtelen volt!* Ha ez a mitológiai szokás még ma is törvényesen és rendszeresen főnállana, nagyon sok megnyúzott ember bőre lenne közszemlére kitéve és éppen azon az oldalon, ahol a Hugó Bettauer elvbarátai és fegyvertársai hangoskodnak. Éppen az elmúlt napokban emelte fel szavát a szekszuális és erotikus színpadi irodalom ellen a magyar nemzetgyűlésben egy természetes és oszlopos egységspárti honatya és a magyar kultúra minisztere igen meggondolandónak és nagyon megfontolandónak tartotta a cenzúrát kiáltó javaslatot. No lám, a bécsi horogkeresztes ifjú, aki őt lövést adott le a bécsi íróra, akit ő erotikus és szekszuális szempontból veszedelmesnek minősített, igen csattanó választ adott a magyar nemzetgyűlési képviselő és a magyar kultuszminiszter úr jámbor óhajaira és kívánságaira. Minek itt sok beszéd, minek itt az okoskodás, amely tudvalevőleg a tett halála. Itt radikálisan és formálisan cselekedni kell, tettekkel tényezni és a bécsi ébredő valóban csinált is valamit, ami a kritika történelmében meglehetősen páratlanul áll: aktivizmusa egész erejével és hevével belelőtt az íróba, gondolva, hogy akit egyszer megöltek, az többé nem ír, se erotikusan, se szekszuálisan, ami kétségtelenül igaz, de azért az is meggondolandó és megfontolandó, hogy ilyen eljárással még sem lehet elintézni se erkölcsöt, se irodalmat, se kultúrát, se egyebet!

A gyilkosság talán még sem egészen üdvözítő és nem föltétlenül célravezető módja az irodalmi bírálatnak és az erkölcsöt talán mégis csak másképpen kell ápolni és fölvirágoztatni, nem pedig életveszélyes revolverlövésekkel! Mert akkor csakugyan *erdőben leszünk* és nem kultúrában, mert akkor valóban dúvadak leszünk és nem emberek.

A horogkereszt nagyobb dicsőségére aligha szolgál ennek az elvakult és elvadult ifjú vadállatnak atrocitása, de korunknak bizonyára méltó hőse ez a herostratesi lendületű fiatalember, aki szeplőtlen szűzi erkölcsét úgy akarta megmenteni ennek a Hugó Bettauernek írásaitól, hogy őt golyót küldött a szerzőbe, aki gyanútlanul fogadta őt íróasztala mellett. Hiába, a háborús szellem tovább él és tovább működik és ha már más ellenség

nincsen, akkor a szellem ellen támad. Hogy ez a szellem nem mindig a legelsőrendű, az nem baj neki, fő, hogy valamiféle szellem legyen és hogy gyilkolni lehessen!

Szeged, 1925. március 13.

204.

MÁRCIUS NAGY NAPJA

Ábrányi Emil nevezte így el egyik föllengő ódájában ezt a dicsőséges napot, március idusát, amelyen meghalt Cézár (aki azóta föltámadt Rómában) és amelyen megszületett a magyar szabadság. (Akit azóta alaposan kivégeztek.)

Ábrányi Emil esztendőről esztendőre megénekelte ezt a szép, ezt az emlékezetes napot, amelyen eső esett az égből, termékeny, áldott permeteg, és könny hullott a szemekből, az öröm és az elragadtatás könnye. Ábrányi Emilnek nem volt nehéz szárnyas szavakkal, tündöklő igékkel fölidézni és ünnepelni március idusát. Ábrányi Emil annak a boldog és gondtalan korszaknak népszerű költője volt, amely a magyar szabadelvűség verőfényében fürdött, amelyik még közel érezte magát a márciusi ifjak ibolya-illatos és pacsirtadalos idejéhez és amelyik még a márciusi nagy eszmék levegőjében növekedett.

De mit mondjon ma a dalnok, aki nem akar hazudni, nem akar jelszavakon lovagolni, nem akarja olcsó frázisok békerakétáit puffogatni, mit mondjon ma a dalnok, akinek a magyar demokrácia szívbeli ügye, szentséges hite és egyetlen reménysége? A régi március olyan messze van tőlünk, egy vérözön és egy vízözön választja el ettől az új nemzedéktől, amely koravénnek született, ideálok nélkül nevelkedett és anynyit csalódott, amennyi egy egész századra elegendő. Azon a régi márciusi napon azt hirdette a huszonöt éves költő, hogy: *Talpra magyar!* Minden magyarnak szólt ez a fölhívás, kor, rang, vagyon, felekezet és faj különbsége nélkül. A mai szónok a magyart a magyar ellen tüzeli és kenetes általánosságokat és üres bombasztokat hömpölyögtetve, végül is oda lyukad ki, hogy de bizony csak veszedelmes destrukció az a nagy szabadság és ártalmas bacilus az a nagy demokrácia! A hordó kong, a gyér taps verdesi a levegőt, és ezzel szépen, hazafiasan elintéződik megint egy keserves esztendőre a márciusi események sorsa.

Azon a régi márciusi napon a huszonhárom éves mesemondó valósággá proklamálta a tizenkét pontot, amit a magyar nemzet kívánt. Ma nem tanácsos és nem érdemes ilyeneket kívánni, ha az ember nyugodtan és békén óhajt élni, és kívált, ha kormányfőtanácsos is szeretne lenni.

Manapság Tánacsics Mihályt nem sietnek kiszabadítani, ellenben Somogyit és Bacsót megölték eddig ismeretlen (legalább a nyilvánosság előtt még mindig ismeretlen) gyilkosok és ami a sajtószabadságot illeti, hát hiszen a sajtó szabad, csak éppen a sajtó munkásai számára nincsen sokszor köszönet benne.

Fanyar tavasz ez, a lelkünkön dermedtően fagyos fuvalmak járnak keresztül és reményünk ege olyan borús, mint a novemberi mennybolt. Jó volna ünnepelni, de az ünneprontók miatt még nem lehet. Szép volna Petőfi, Jókai, Vasvári, Tánacsics tiszta, lelkes, nemes, derék, lángeszű és nagyszívű alakját és szellemét, igéit és tetteit idézni, de attól tartunk, hogy ezt nem jó néven veszik tőlünk azok, akik most kisajátították a maguk számára a régi függetlenség zászlaját és e lobogó rúdjaival végig akarnak vágni minden szabad jövőt akaró, bátor és gerinces törekvésen. *A perc-emberkéék dáridója még tart* és mi egyelőre átengedjük nekik a fehér és zöld asztalokat.

Lesz még egyszer ünnep a világon és Magyarországon is lesz. Addig pedig csöndesen, komolyan, fájdalmasan és mégis bízva-bízőn — *emlékezzünk régiekről!*

Szeged, 1925. március 15.

205.

G Ö R B E T Ű K Ö R

206.

Ü N N E P R O N T Á S

207.

Ú J G E N E Z I S

208.

EMLÉK ÉS REMÉNY

209.

PRIMADONNA - VÁLSÁG

210.

A FÖLTÁMADOTT

211.

LOCSOLKODÁS

212.

BESZÉDES NÉMASÁG

Zrínyi Miklós, az első nagy magyar publicista híres röpiratában említi a perzsa király néma fiának históriáját, aki, mikor apja életét veszély fenyegette, hirtelen, váratlanul nagy fennszóval felkiáltott: Ne bánts a királyt! Valahogy így gondoljuk, hogy minden lap, amelyet elnémítanak, betiltanak, vagy elkoboznak, kiáltó szó a hatalom felé: Ne bánts a sajtó szabadságát! Nincs hangosabb mint egy elnémított újság.

Százsor hangoztattuk, ezerszer ismételtük és most, mivel még mindig aktuális, megint elmondjuk: ha egy lap olyasmit ír, amit az illetékes tényezők a törvénybe, vagy igazságba ütközőnek találnak, állítsák törvény elé a cikk szerzőjét, hadd feleljen a független magyar bíróság színe előtt és ha bűnös, bűnhődjék, ha ártatlan, kapjon elégtételt, de egy lapot büntetni, közigazgatási úton, rendőri úton, ez ellenkezik a sajtószabadság igazi szellemével, ez ellenkezik az eddigi magyar hagyománnyal és ez ellenkezik a szociális méltányossággal is. Mert ha egy lapot ilyen rövid úton kivégeznek, ez nem csupán a gondolat és írás szabadságának sérelme és kára, hanem egyúttal egy egész sereg

dolgozó családjának, egy nagy vállalat egzisztenciájának vesztesége is.

A magyar földön különösen szentnek kellene lennie a sajtószabadság eszméjének és valóságának, hiszen ennek a dicsőséges polgári vívmánynak olyan két keresztapja volt, mint Petőfi és Jókai és a születése napja nemzeti ünnepe a magyarságnak.

Deák Ferenc ismert mondása szerint a sajtótörvénynek csak ezt az egyetlen szakaszt kellene tartalmaznia: írj igazat! Hát hiszen ez nagyon szép és ideális törvény lenne, de mi magunk is úgy gondoljuk, hogy egy kissé túlságosan szép és túlságosan ideális. Eltekintve attól, hogy a közmondás szerint: szólj igazat, betörök a fejed, az igazság már a régiek előtt is meglehetősen bizonytalan volt, hiszen a filozófia ezer évek óta ennek a meghatározásán törte a fejét, hiába, ma pedig különösen nagyon *relatív* valami az a bizonyos igazság, politikai pártok, társadalmi osztályok, felekezetek és fölfogások szerint minősülő és változó és ami nekem igazság, neked gazság, amiért ma magasztalnak, holnap esetleg fölmagasztalnak. Nem azért, mintha az igazság nem volna igazság, hanem azért, mert a *politika* bizony olyan államművészet, amely *érdekeken és érzelmeken alapul*. Az igazság még mindig megjárta ezen a földön és ha valaki egészen bizonyosan a vértanúság pálmájára törekszik, ennek a legegyszerűbb módja a kíméletlen igazság kimondása.

Kétségtelen, hogy az újságírás se abszolút tökéletességű mesterség és művészet, vannak hibái, tévedései, fogyatékei, hiszen emberek írják a lapot embereknek, a nap lovagjai a robot lázában nem nézhetik mindig az örökkévalóság jegyében az elmúló és torlódó eseményeket, de a sajtó szabadsága olyan elv, amelyet minden művelt és szabad államban illik és kell is teljes tiszteletben tartani, mert ha ez a szabadság elvész — a közelmúltak tapasztalatai elégszer megmutatták — a többi szabadság is hamarosan ebek harmincadjára kerülhet.

Nekünk legdrágább és legféltettebb szimbólumunk a Petőfi Házban az a hatalmas, patinás szárnyas gép, amely Landerer és Heckenast egykori nyomdájából való és amelyről a Nemzeti Dalt röptették országgá, világgá, a nemzet szívébe és a történelem halhatatlanságába azok a márciusi ifjak, akik nem sztrájktrörőknek álltak be, hanem bilincstördelőknek. Ezt a szimbólumot látja minden komoly, becsületes, igaz magyar tollforgató, a sajtó minden valamirevaló munkása, ez bátorít és vigasztal bennünket és ez ösztönöz elszánt küzdelemre, öné-

zetes és öntudatos vétóra, valahányszor veszedelemben érezzük a sajtó szabadságát, a nemzeti szabadság támaszát és talpkövét.

Most huszonnégy óráig némán merednek a csöndbe a fővárosi újságok rotációsai. A haladás himnuszát nem dalolják, az élet löktetését nem zenélik, állanak a gépek, az ólomkatonák szürke, milliós hadserege ott hever a szekrényekben, huszonnégy óráig nincsen hír, nincsen újság Budapesten. Ez a néma tüntetés minden politikán túl hangos demonstráció a sajtószabadság mellett.

Ma nekem, holnap neked — ezt tudnia kell minden újságnak és minden újságírónak és éreznie kell minden rendszernek és minden hatalomnak.

Reméljük, hogy ezt a huszonnégy órás csöndet meghallják ott is, ahol az utóbbi időben a sajtószabadságot egyszerűen és közvetlenül a betiltás szabadságával párosították.

Délmagyarország, 1925. június 5.

213.

FÖLDSZINT

214.

NEMO PROPHEA.

Mindnyájan büszkék lehetünk arra, hogy László Fülöp magyar származású, és hogy világhírének visszfénye reánk is vetődik, szegény és árva magyarokra. Jól tudjuk, hogy ő a magyar Lenbach és ha nem is értékeli túl művészetét, amelyben mindig volt okos és óvatos koncesszió a felsőbb tízezer ízlése és kor divata számára és amelyben mélység és igazság helyett igen gyakran bravúr és hízelgés csillogott, elismerjük, hogy a pápák és királyok, a monsignorék és lordok festője valóban jelentékeny művész a maga nemében és dicsősége és sikerei nem csupán véletlenek és nem egészen efemer értékűek.

A világ művészi piacán ma ő elsőrangú márka, és ha a „hálás utókor” nem is fogja valorizálni ezeket az értékeket, a jelennek is megvan a maga igaza és elsősorban rendesen annak van

igaza, aki él. Már pedig László Fülöp hazánkfia ugyancsak él, főúri kényelemben, grandseigneuriai fényűzéssel, akár egy Tizian, akinek ötödik Károly császár, a világ ura vette fel elejtett ecsetét.

Igaz, hogy mai napság meglehetősen bealkonyodott a császároknak, alig akad mutatóba egy-két közülök, az is inkább fát vág és emlékiratokat szerkeszt ami — valljuk be őszintén — szintén elég favágó munka. No, de azért László Fülöpnek még mindig maradt egypár nagy úr és nagy dáma a siralomnak e völgyében, akiknek csodás tűzű szemeit és briliánsait megörökíti az ecset nyelvéen.

Már most László Fülöp, aki nagy idők óta elkerült tőlünk és legutóbb Londonban ütötte föl aranyos és márványos sátorfáját és a háború alatt angol állampolgár is lett, tehát szegrőlvégről hivatalos ellenségünk, most ellátogatott Budapestre és őt, aki fajiság szempontjából is idegen elem lenne a *kurzus hangadói számára, különösen a kurzuslapok fogadták olyan meleg szeretettel*, amely már a szerelemmel határos, nagynevű hazánkfiát üdvözölték benne, áradozva a boldogságtól. Az ország nagyjai sietve siettek meghívni őt dezsönére, löncsre, fájo o klok téré és a magyaros vendéglátás egyéb alkalmosságaira. Ha szegény László Fülöpnek családi ügyben hirtelen el nem kell utaznia, még gyomorrontást kapott volna a sok invitálás elfogadása után és az a tömjénezés, amellyel bizonyos oldalról elárasztották olyan tollak, amelyek a fajvédelem terén semmiféle sarat nem sajnáltak bizonyos „idegen” elemekre hányni, még a fejébe szállhatott volna neki, aki pedig eléggé edzett az ilyesmikkel szemben.

Már most az ember egy kissé tanácstalanul állana ezelőtt a hirtelen jóindulat és váratlan fölkarolás előtt, miután jól tudjuk, hogy nálunk a Liliom és egy sereg világhírű és méltán világhírű színjáték szerzőjét egyszerűen és közvetlenül per *Neumann* titulálják azokban a lapokban és körökben, amelyek most egyszerre olyan ájult elragadtatással és elismeréssel hódoltak be a *messziről jött* László Fülöp, az egyszeri fotografussegéd előtt. De hát: nemo propheta in patria sua. Azonban ez a régi magyar közmondás magyarított és modernizált kiadásban valahogy úgy hangzik, hogy senki se próféta a tulajdon hazájában, *ameddig a tulajdon hazájában él!*

Ha azonban Londonban él ez a próféta, még ha nem is próféta, sőt ellenkezőleg, akkor már bizonyos jogcíme van arra, hogy

hazai illetékesek és hivatalosak szeressék, megbecsüljék, értékén felül is méltányolják, vendégeljék és mindenképpen szívesen fogadják őt. Ha László Fülöp történetesen szülőtte földjén marad és — mit mondjunk többet? — akár Velasquez lángeszét Lionardo da Vinci zsenijével egyesítve — nem pápák és nem császárok, nem monsignorék és nem lordok és nem ladyk és nem comtessek arcmásait festegeti — a fotografiai hűség mellé a hangulati előkelőséget adván —, hanem — mit mondjunk többet? — szegény proletáryánák és proletárgyermekek nyomorúságát és szomorúságát ábrázolja az igazság és részvét, a jóság és szolidaritás színeivel és erejével, hitével és reménységével, mint ama nagy Rembrandt olykor és mint az a nagy Millet igen gyakran, hogy Israelsről és Fényes Adolfról ne is beszéljünk, vajjon akkor is ilyen hűhó és ennyi szoaré és dezsöné és löncs és vezércikk várta várta volna László Fülöpöt a magyar ugaron, mint amennyi így várta őt?

Hány nagy, igaz, komoly, hatalmas magyar tehetség, sőt zseni hiába akart itt valamit csinálni, hány Zaratusztrának kell itt *szűz lelkét sutba dobnia* Ady Endre szerint, csak azért, mert *proféta a saját hazájában*, csak azért, mert nem akar más lenni, nem akar több lenni, mint szegény magyarok csillaga, vígasza, a gonoszság és ostobaság csillagtalán és reménytelen éjjelében! László Fülöp hazánkfia nagyszerű művész, de hány nálánál nagyobb, különb, valakibb magyar élt és él ezen az elátkozott földön, akinek csak a halála után adnának, és lehetne, méltó *dezsönét és szoarét!*

Délmagyarország, 1925. június 20.

215.

MEDGYASZAY VILMA A VÍGSZÍNPADON

216.

TONELLI SÁNDOR: EMBERI MINIATÚRÓK

217.

UGORKASZEZON

Halála hetvenhatodik évfordulóján még mindig kísért bennünket a régi kérdés, amelyet olyan sokan és olyan sokszor fölvetettek, különösen Jókai, aki osztályos társa a márciusi szép és nagy napokban és a halhatatlanság dicsőségében: ugyan mi volna, *ha Petőfi élne?*

Persze nem is igen tudjuk és nem is nagyon akarjuk úgy elképzelni, mint százkét esztendőös hófehér és reszketeg aggastyánt, aki a hamut is csak mamunak mondja már, aki a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja, akihez Pekár Gyulával az élén elzarándokol a róla elnevezett irodalmi társaság apraja nagyja és a roskatag ősznek a dalia elnök azt mondja: *szeretve tisztelt Sándor bátyánk!*

Nem hírvük és nem is óhajtjuk őt elképzelni a mai rendszer ajnározott pátriárkájának, legeslegeső v. b. t. kormányfőtanácsosnak, vagy nyugalmazott miniszternek, aki a Roham Szövetség Petőfi-törzsének táborozásán fehér szakállal az asztalfőn ül, kezében a Lendvai-serleggel, lehetetlen őt úgy gondolni el, mint magatehetetlen öreg urat, őt aki maga az örök ifjúság!

Nagyszerűen megbeszéltek ők azt a magyar Istennel, mikor és hol kell eltűnnie az utána bámuló földi szemek elől, fúvó paripák száguldásában, pirosuló arcok és piros zászlók lobogásában, a csataterén, ahol az elcsendesülő Európában a szabadság utolsó harcát vívta a maroknyi magyarság. Legenda kellett népének, vértanú kellett a földnek és ő eltűnt, magyarok Illése, hogy legenda legyen az élete és vértanúság legyen a végzete. Pár esztendő múltán már csodálatos Napisten gyanánt üdvözli őt német ódájában Bettina von Arnim, a romantika utolsó nagy asszonya, aki még az isteni Goethe lábainál ült, Goethe lábainál, akit a fiatal magyar Napisten nem tudott sohase szeretni, „mert szíve helyén békasó van.”

Ha mégis tovább fűzzük a lehetetlen álmodat, ha tovább kergetjük az időtlen délibábot és azt igyekezzünk elgondolni, hogy

ki lenne itt és mit csinálna *ma* a fiatal Petőfi, ha élne, ha föltámadna, ha visszatérne, mint ahogy egynémely üstökösök szokták, akkor még nagyobb zavarban vagyunk és még nagyobb bizonytalanságban. Mert a százkétesztendő's tisztos aggastyánnak már csöndesedően ver a szíve, lasan kereng a vére, de a szilaj, a makrancos, az izgága, a garaboncás, no mondjuk csak ki bátran, nem csuknak be érte, *a forradalmi, fiatal Petőfi* bizony-bizony olyan kontrabontot csinálhatna ebben a szélcsöndes nyári kurzusban, hogy azt talán nem is illik és nem is szabad nekünk, közönyünk közfiainak hangosan elgondolni se! Azt egészen bizonyosra lehet venni, majdnem mérget vehet rá az ember, aki mostanában úgyis éppen elegendő mérget szed magába — hogy a mai napság uralkodó pártok egyikéhez se csatlakoznék. Nem bizony és ha aranyszájú Vass József helyettes miniszterelnök és népünk jólétének minisztere még olyan szépen és erősen szónokol is a hatvani vásáron, *ahol egy mandátumra tizen is alkuszna*, Petőfi Sándor még akkor se lesz az arany középút vándora, inkább vándorol tovább a kiskunsági országúton, ahol hetvenöt esztendőnek előtte az akkori közigazgatás embereinek biztatására köveket dobáltak utána az odavalósi *nyílt jellemű* választó polgárok, amint ez Petőfi *nyílt leveleiben* írva vagyon.

Az se igen valószínű, hogy a mai irodalmi irányzatok akárme-lyikének is behódolna, vagy hogy a mai irodalmi társaságok kebelében túlságosan megtisztelőnek találná a helyetfoglalást.

Móricz Zsigmonddal bizonyosan hamarabb összebarátkoznék, (a Zsiga feje különben is szakasztott a szalontai nótáriusé, Toldi költőjének élő hasonmása), mint mondjuk a Gyurkovics lányok, vagy a Dodó főhadnagy elegáns szerzőivel és egészen természetes, hogy százszor szívesebben vitatkoznék Szabó Dezsővel egy budai kis kocsmában, mint őrgróf Pallavicinivel a Nemzeti Kaszinóban. A hónapos szobája falán még mindig inkább Robespierre, Marat és Danton képei, mint a mindenkori kultuszminiszteré. De hát mindez álom, ábránd, képzelet, délibáb a magyar ugaron, amelyen *ő a szabadság, egyenlőség és testvériség* légvárait emelte egykoron.

Halála hetvenhatodik évfordulóján még mindig megmaradt nekünk Petőfiből a legjobb rész, amelyet választhatunk: *műveinek bibliája*. Ez a Petőfi *ma* világosan, egyszerűen, őszintén — ahogy csak *ő* tudott az egész irodalomban — hirdeti nekünk:

Induljatok el, egy szívvel, egy lélekkel, egy közös akarattal, a szabadság útján, a sírom felé, a föltámadás elé! A sírom fölött béküljetek ki magatokkal és egymással és kezdjétek új, munkás, dalos, szabad és igaz életet! És én veletek leszek a világ végezetéig!

Vajon megértjük-e őt még egyszer, maradék magyarok?

Délmagyarország, 1925. július 31.

220.

C A N D I D A

(Alapiék kamaratársulatának bemutatkozása)

A *Candida*, G. B. Shaw remeke, a világirodalom egyik legtisztább és legfinomabb költői alkotása, amellel valódi dráma. Lélekdrama, amely a polgári és a művészi életfelfogás konfliktusát ábrázolja bensőséges igazsággal. A darab végső kizengése a legmélyebb hangulatot érezteti: emberi távlatok nyílnak meg előttünk Shaw vallomások szavaiban. Örök dolgokat mond ez a dráma, de egy modern íróművész mondja ezeket nekünk, a ma embereinek. Alapi Nándor kamaratársulata a legméltóbb darabral kezdte meg tegnap gazdag és értékes műsorú vendégjátékát, amikor a *Candidát* bemutatta.

Az előadás igen stílusos, egységes, hangulatos és puritánul művészi lendülettel teljes. Fiatalság és tehetség árad a színpadról. Áhítattal játszanak ezek a nagyon érdekes, komoly és igaz művészek, templomi szószék a színpad, ahonnan a mai Európa egyik legelső drámai papja beszél. Sohasem unalmasan, sőt elragadó ötletességgel, meggyőző erővel, ihletesen és szárnyalóan. Összjátékot hoznak Alapiék, amely a mai színjátszás legjobb iskoláját mutatja. A darab tónusát éreztetik, azt a különös shaw-i levegőt, amelyben költészet és realitás, tragikum és komikum egészen szépen és szerencsésen összeolvadnak. Senkisem akar ebben a páratlanul jól egybehangolt összjátékban kiválni, vagy különb lenni a másiknál, de mindenki önmagát igyekszik fölülmúlni az odaadásban, a buzgalomban, a fegyelemben. Nem szerepeket játszanak, hanem a darab életét élik át előttünk. Hű és lelkes tolmácsai a költőnek. A rendezés a kamarastílus legegyszerűbb eszközeit alkalmazta, igazán

puritán volt a színpad, de az illúziót szolgálta rajta minden szó és minden mozdulat. *Alapi Nándor* (Morel lelkész), *Mágori Mária* (Candida), *Doktor János* (Burgess), *Radány Dezső* (a költő), *Markovics Piri* (Prosert) és ifj. *Rónay Imre* (Milt), mind teljes mértékben megérdemelték azt a nálunk szokatlanul meleg, szinte tüntető tetszésnyilvánítást, amely felvonások végén honorálta őket.

Ünnepi este volt, ez, a tiszta irodalom és a becsületes művészet kivételes estéje. Reméljük, hogy a szegedi közönség megéri és megérti, hogy miről van szó és ezt a nemes kultúrát hozó vállalkozást lelkesen fölkarolja.

A szegedi színházban régóta érezte oly jól és otthon magát a költő-kritikus, mint tegnap este. Hálás és meghatott lélekkel távozott s a csillagok alatt tovább zengett szívében az a melódia, amely Candida szavaiból támadt és amely egy nagy, mély, szép és szent élmény marad számára mindig.

Délmagyarország, 1925. augusztus 11.

(j. gy.)

221.

V Á L J U N K E L

(Az Országos Kamaraszínház vígjáték-estéje)

222.

G Y E R M E K T R A G É D I A

(Az Országos Kamaraszínház vendégjátéka)

1.

Naturalista dráma. (Még pedig a legjavából.) Naturalista dráma? Micsoda paradoxon! A dráma az akarat műfaja, a naturalista dráma pedig éppen azt mutatja meg, hogy nincsen akarat, hogy csak végzet van és hogy e végzet neve: milió. A környezet fojtott levegőjében vergődnek és vonaglanak e dráma hősei, akik csak olyan hősök, mint a háborúba kényszerített katonák: áldozatok gesztények, akik pusztulnak és néha pusztítanak.

Schönherr naturalista drámája tovább megy Hauptmannál. A formában megy tovább: még egyszerűbben stilizál, mert hiába minden szürke naturalista elmélet: a művészet lényegében stilizálás. Schönherr itt (és már előbb a Nőstényördögben is) három személyre redukálja az egész életet a színpadon. Az a három dramatis persona is gyermek: a felnőtteknek csak árnyéka imbolyog olykor a kulisszák falán: rejtelmesen és félelmesen. Három tanácstalan gyermek topog a végzete hálójában, a sorsa vermében, azok közül is az egyik lány és a másik nyomorék. Néhány nagy jelenet, amelyben döntő erővel dübörög fel az akarattalan tragédia vihara, néhány sűrített mondat és néhány szörnyű elhallgatás, a többi naturalizmus, erős, kemény, kegyetlen, mint az élet. Mint az élet, amelyet egy erős, kemény, kegyetlen költő ábrázol. De költő!

2.

Naturalista színjátszás (a legjavából) stilizált színpadon! Szegények vagyunk, de jól játszunk: mondják ezek a nagyon fiatal, nagyon becsvágyó és nagyon kiváló művészek. Példátlanul nehéz és fárasztó földadatot oldottak meg a legteljesebb elismerésre méltó igyekezettel, tudással és kifejező készséggel. Igazi kamarajáték volt ez, intim művészet, szinte tökéletes.

Matány Antal volt a nyomorék fiú, megdöbbentő és megindító verizmussal. Milyen kár, hogy oly ritkán jut ilyen hozzá méltó és nekivaló, igazán magasrendű földadathoz! *Szentiványi* Béla a másik fiú szerepében egyszerre feltűnt szokatlanul biztos, kész alakformálásával és az érzések gazdag árnyalatú kifejezéseivel. Erő és lélek lobogott benne. Ez a fiatal színész a legszebb jövő előtt áll. *Mágori* Mária mint gyermekleány (hogy látszólagos paradoxont használjunk) egy csapásra nagyon megnőtt előttünk. Fiatal modern tragika, a lélek mélységes zengésével és zokogásával, tökéletes illúziót keltő művésznő ebben a szerepében. Mindnyájuknak kivételesen nagy és őszinte sikere volt.

A közönség végig áhítatos csendben, megértéssel és megrendülten hallgatta e komor és vigasztalan modern tragédiát (a közönség is kitűnő volt) és az előadás végén még sokáig há-lásan, behódolva tapsolt a nagyszerű triónak.

Délmagyarország, 1925. augusztus 13.

(j. gy.)

223.

A PÉLDA FÁJ...

224.

A MAGYAR DAL ÜNNEPÉRE

225.

MÁRIA MAGDOLNA

(Az Országos Kamaratársulat vendégjátéka)

226.

NIETZSCHE

Halála 25-ik évfordulóján

Írta: *Juhász Gyula*

1.

Mutter, ich bin dumm: ez volt utolsó szava a halála előtt tíz évvel, mert élete utolsó tíz esztendejében nem volt több szava annak, aki Krisztus óta a legnagyobb szavakat intézte az emberiséghez. Tíz évig járt körbe-körbe némán, a naumburgi park fái alatt, majd a weimári házban, ahol előtte Goethe élt. Az emberi gondolat egyik legdicsebb vértanúja volt Friedrich Nietzsche. Nem máglyán égett el, mint Husz, Giordano Bruno, Savonarola, Servet vagy Henri Etienne, önnön tüzében hamvadt el, hogy a jövőbe loboghasson tanítása. A tíz év alatt, míg gondolat és szó nélkül bolyongott a földön, lassan, de biztosan érett a vetés, amelynek aratása még a messze távolban késik. Halála (1900 augusztus 25.) már megdicsőülés volt, a germán Walhallában Luther, Goethe és Wagner mellé helyezték és élete műve az emberiség közös tulajdonába ment át.

2.

Mint rendes ember kezdette. Egész fiatalon egyetemi tanár lett Bázelen. Filológus. Látszólag azon az úton haladt, amely az előléptetés, a korpótlék, a fizetésemelés és a nyugdíj mérföldkövei mellett visz a csöndes temetőbe. Nem úgy történt. Már első könyve, amely a tragédia születéséről, a zene szelleméről, vagyis a görögségről és pesszimizmusról szólt, forradalmat csinált a filológiában. A baglyok huhogni kezdtek ellene. Ő mutatja meg először igazán, hogy az antik görög világ nem volt olyan derűs és szabályos, mint ahogy Winckelmann gondolta, egyúttal ő volt az, aki korunk művészetellenes szellemének hadat izent és új áhitatot hirdetett.

Ez a könyv egyben apológiája volt Richard Wagner romantikus művészetének, mint a klasszikus tragédia mai utódának. A filológusból rövidesen a filológia halálos ellensége lett, harcias filozófus, aki kalapáccsal filozofál. És halálos ellensége lett Richard Wagnernek, aki szerinte a középkorba menekült a szabad és világos jövő elől. És halálos ellensége lett Nietzsche az egész kornak, ő, a nagy korszerűtlen, aki látta és érezte a mai civilizáció nagy hazugságait, amelyek a kultúra romjain burjánoztak és az embertől az Übermensch felé fordult, az istenek alkonyától a hajnalhasadáshoz.

3.

Übermensch! Oly sokan mondják és oly kevesen értik. A háborúban minden német generális, őrmestertől felfelé annak tartotta magát. Nietzsche gondolata a fejlődéstörténetből indul ki, de a szűkebbkörű természettudományi törvényt végtelenbe táguló vallásos eszmévé építi ki. Az ember csak átmenet az állatból az istenségbe, az ember csak a sóvárgás nyila a túlsó part felé, az ember a szürkület, az ember valami, amit le kell küzdeni, amit fölül kell múlni. *Also sprach Zarathustra.* Az ember nem volt, hanem lesz — az Übermensch! Ez az a mély és magasztos ige, amely Friedrich Nietzschet korunk nagy vallásalapítójává, és életét vértanúsággá avatja.

4.

Oswald Spenglernek is így lett ő előhírnökévé. Nietzsche látta a mi civilizációnk facies hippocraticáját — egy negyedszázadda

a nagy háború előtt, mint ahogy Ady látta a magyar tragédiát Sarajevo előtt. Az igazi gondolkodók és igazi költők váteszek. És az Also sprach Zarathustra szerzője költő is volt, még pedig a legjavából. Goethe és Hölderlin mellett és Stephan George előtt a legnagyobb a németek között. Örök zenét hozott ő új szöveggel.

A szökökút, Az örökkévalóság gyűrűje, A hetedik magány, A táncdal olyan költemények prózában, amelyek a bibliai énekek énekéhez méltók. És régebbi versei — a honvág্য versei az örökkévalóság után.

5.

Ma huszonöt éve halt meg. Azóta halhatatlan. Először egy arcképét láttam, amelyet nem felejték el soha. Kupolás homloka, bozontos szemöldöke (ilyenre gondolt a költő, mikor írta: ronthat, teremthet száz világot), mélységes tengerszeme, hatalmas bajusza és álla: a rendkívüli ember varázsát árasztotta felém. Napokig elnézegettem. Az egyetemen olvastam el az Also sprach Zarathustrát. Rendetlen nebulók nevelője voltam, modern rab-szolga egy méltóságos úr magánintézetében (nyilvánossági joggal), és mint az oroszlán a ketrecében, úgy jártam föl és alá a keskeny folyosón, félhangosan dúdolva, újjongva, dörögve és dübörögve az új ígéket, a szabadító szavakat. Életem egyik legnagyobb élménye volt. Első valódi verseimben ennek az élménynek lírai visszhangja zeng.

És mikor Eugen Heinrich Schmittnek, a kiváló filozófusnak kíséretében, mint lelkes tanítványok, átmentünk éjfélkor a Lánchídon, mialatt az órák tizenkettőt ütöttek a két parton, és a csillagok égtek a firmamentumon és a Duna tükrében, mi levett kalappal mondogattuk:

O Mensch! Gieb acht!
Was sprich die tiefe Mitternacht?..
Die Welt ist tief,
Und tiefer als der Tag gedacht...

6.

A tíz esztendeig élőhalott Nietzschét édesanyja és nővére ápolta megindító hűséggel, önfeláldozással és szeretettel. Az óriás termetű emberrom gyakran megállott az ablak előtt és

nézte a leáldozó napot, de már nem gondolta, és nem mondotta többé: *Die Sonne sinkt*. . . A legszebb verse kezdődik így. És így végződött az élete. Elvázott egy gondolat. De a gondolat él és győz. *Csak ahol sírok domborulnak, ott van föltámadás!* Ő mondotta.

Délmagyarország, 1925. aug. 25.

227.

NYALÓKA

228.

PERELJ URAM, PERLŐIMMEL

Ha egy úri lócsiszárral
Találkoztam, s bevart sárral:
Nem pöröltem.
Félre álltam, letöröltem.

Arany János

1.

Pénzért írok? Bizony, nem ingyen! Valamikor a szent szegénység fogadalmára készültem, egészen fiatalon. A fogadalmat nem tettem le, de mindig megtartottam. Éhbérért tanítottam több mint egy évtizeden át Isten háta mögött és amikor megrokkantam a vesződségben, a magyar állam minden nyugdíj nélkül elengedett. Engem költőnek küldött e földre a végzet és azóta az írás kenyerem is, nem csupán hivatásom. *Nincs cserepes tanyám* Domaszéken, a kis házunkat is el kellett adnia az édesanyámnak és ha holnap a toll kiesik a kezemből, az irgalom kenyerén és ágyán pusztulhatok el. Egy nagy bűnöm van, hogy *Petőfi eljövendő országáról álmodom*. Hogy szeretem a magyar dolgozókat, hogy szolidaritást vállaltam a munkássággal és a szolidaritást állottam is azóta mindig, az üldözés és szenvedés, a megalázás és bántalmazás napjaiban is. „*Futni hagytak*” és én nem futottam, hanem tovább hirdetem igazaimat. És hirdetni fogom, amíg élek!

2.

Kis névtelenek és ismeretlenek, akik biztonságban érzik magukat névtelenül és ismeretlenül, megint a magyarságomban kételkednek és a magyarságot féltik tőlem, a szerencsétlenek. A saját tehetségtelenségük és jelentéktelenségük fájdalmas tudatában jönnek nekem sunyi vádjaikkal, mert nekik a tehetség és érték személyes ellenségük. *A Tehetségtelen Irigyek Nemzeti Szövetségét* szeretnék ezek megalakítani, de ezzel már elkéstek. Jámbor tótocskák és svábocskák, magyarkodó jövevények, akik közül az egyiket Göndör Ferencnek kellett kioktatnia, hogy mi a haza, ezek akarják *Juhász* Gyulát magyarságra tanítani!

3.

Pénzért ír hazafias verseket a Magyarorságnak! — mondotta rólam a bíróság előtt a Nikoláj szerzője. Pardon, én nem írok hazafias verseket! Hazafias verseket írt Hazafi Veray János és írna a Nikoláj szerzője, *én magyar verseket írok*, mint ahogy magyar verseket írt Ady Endre, akit halálba hajszoltak az idegen érdekek háborújában. megvadult és elvakult gyászmagyarok. És oda írok, ahova nekem tetszik, nem ahova ők parancsolják.

4.

Nem is felelek azokra a támadásokra, amelyeket a névtelenség és ismeretlenség bozótjából intéznek ellenem. Hat verskönyvem ott forog százezer magyarok kezében és *ott él százezer magyarok lelkében*. A megszállott területek magyarsága éppen úgy merít belőlük vigasztalást és gyönyörűséget, mint a csonka orszáágé. A jövőndő elé pedig különösen nyugodt öntudattal és önérzettel állok. A *szegénység kincsét* adtam egész életemben és magam koldus maradtam. Isten és emberek előtt vallom, hogy nem hiába éltem és nem hiába énekeltem. És ha vádolnak és bántanak, eszembe jut egy régi versem:

És gondolok . . . sok dölyfös paraszt
Tekintetére, aki úri göggel
Nézett le, mint valami idegent,
Engem, ki nyirkos és sötét ködökben
Világokat gyűjtöttem s hiteket.

És megyek tovább, lángolva és dalolva, gazdag szegénységem mindenét elosztva a dolgozók és szenvedők között, megyek tovább az örök csillagok felé.

Délmagyarország, 1925. szeptember 1.

Juhász Gyula

229.

O K T A T Ó K

230.

K E S Z L E R J Ó Z S E F R Ó L

Írta: *Juhász Gyula*

Most olvasom az újságban, hogy már nyolcvan éves. Hiába, öregszem. Mert róla nem tudom elhinni, hogy megöregedett. Gondolom, fiatal korában is öreg Keszinek hívták már, akik ismerték és szerették, (mindenki szerette őt, csak némely pesti helyi szerzők nem, hiszen színházi kritikus volt és igen szellemes kiszólásokkal fűszerezte a főpróbák izgalmait és unalmait) és idősebb korában is örökké fiatal maradt, javíthatatlanul szellemes, elmés, nemes bohém. Nekünk az egyetemen legkedvesebb tanárunk volt. Nem mondom, hogy legnépszerűbb, mert csak heten-nyolcan hallgattuk rendszeresen, de mi azután áhitattal hallgattuk, ha csak szerét tehattük.

Az ő tudománya nem volt kötelező tantárgyam, mint például a finnugor nyelvészet, vagy a neveléstörténet, de a nyolcas számú tanterem francia irodalmi óráin mindig pontosan megjelentem. (Nem úgy, mint Békefi Remig prelegálásain. A szigorú pap egyszer nagyon megnézett, mielőtt az indexemet aláírta. — Magát nem igen láttam — mondotta morózusan. — Kérem szépen, nekem olyan közönséges turáni koponyám van, nem tetszett megjegyezni. Ez hatott és az index aláíratott.)

De gyerünk vissza az öreg Keszi óráira. Ott ültünk Babits Mihállyal, Kosztolányi Dezsővel és más költő és tanárjelölttel és nem jegyeztünk, mert kár lett volna elszalajtani egyetlen röpke élcet, találó ötletet, pattogó epigrammatikus élt is Keszler József csevegeéseiből. Mert csevegett ez a dereshajú, kedves,

bölcs ember, ahogy csak a franciák tudnak, valódi *causerie* volt az előadása, akár Sainte Beuve, vagy Sarcey (aki bizonyára mes-tere volt) történeti és kritikai munkái. Hogy ismerte ez az egyetemi *lector* (mert hiszen nem volt ő egyetemi tanár, ahhoz doktórátus is kell, meg sok minden egyéb) a francia irodalmat a legrégibb időktől napjainkig! Mintha személyesen ismerte volna a régi nagyokat, mert bizony az új nagyokat csakugyan így ismerte. Ő még ott ült Victor Hugo zsámolya előtt a *Cénacle* híres estéin, kezét csókolta a szellem nagy párisi fejedelmének és hallgatta a zsörtölődő öreg oroszlánt, amint Sarah Bernhardnak duruzsolt. De a régiiek is mind olyan közel voltak szívéhez és elméjéhez. Mennyi megértéssel és szeretettel beszélt a nagy Johannes Calvinus utolsó óráinak megrendítő hitéről, a pohos Rabelaisről, akinek pogány derűjét titokban irigyeltük. Mon Luc generális emlékiratairól, Bernard Palissy művéről, a zseniális Chamfort bölcs mondásairól. (A szerelem két epidermis érintkezése és két fantázia kicserélése — mondotta Chamfort és az öreg Keszi fanyar mosollyal tette hozzá: Ennél okosabbat ebben a dologban azóta se tudunk.)

Micsoda gyönyörűséggel és milyen hatásosan tudott olvasni francia verseket! Ilyenkor csakugyan elhittük, fiatal titánok, kezdő forradalmárok, hogy Victor Hugo csakugyan az a titán, akinek ő gondolja. (Nekünk akkor Komjáthy Jenő volt a reveláció, talán azért is, mert magyar volt, félreismert volt, elfeledett és mi fedeztük fel, egy nappal Ady előtt.) Sokszor megkérdeztük az öreg Keszit, mi a véleménye a Nemzeti Színház legújabb magyar újdonságáról?

— Hát olvastátok a kritikámat az újságban? — ütötte volna el a feleletet.

— De mi a véleményére vagyunk kíváncsiak, tanár úr — válaszoltunk és nem tágitottunk.

Egyszer éppen Farkas Pál Olgájáról volt szó. (A halottak, írók, és darabok, milyen gyorsan lovagolnak a feledésbe.)

— Hát becsületes, tisztességes dolog. Szociális érzék van benne. Gondoltam, meg kell dicsérni ezt a szegény fiatalembert. Bizonyosan sokat nyomorog. Még talán fekete kávéra se telik neki. Azután kitapsoltak egy elegáns urat, akiben a Wolfner fiúra ismertem. Gondoltam, meg kell dicsérni ezt a gazdag gyereket, aki ilyen bátran harcol a társadalmi igazságtalanságok ellen. No, most már tudjátok, hogy mi a véleményem a darabjáról.

Most már tudtuk. És azt is tudtuk, hogy Keszler József nem csupán rengeteget tud, de hogy jó ember is. Az egyik hallgatójának nem volt rendes télikabátja. A következő órán már volt neki. Az öreg Keszi garderójából került ki. Aki óra után hazakísérte, azt bevitte a cukrászdába és megetette. (Uzsonnának mondotta a mester, vacsorának gondolta a tanítvány.)

Egyszer óriási bukás volt a Nemzetiben. Az író-politikus (egyébként politikus csizmadia) darabjáról beszélgettünk.

— Úgy van az, fiaim — fejezte be a kivégzést Keszler József —, hogy ha valaki minálunk nem tud írni, még mindig elmehet írónak. (Mintha egynémely szegedi helyi szerzőre is gondolt volna az öreg Keszi.)

Most nyolcvan esztendő's lett. Hiába, öregszem. És eszembe jut, amit Mirabeau-ról magyarázott. Mirabeau halála napján két polgártárs találkozik az utcán.

— Milyen szép idő van ma — kezdi az egyik, amint illik és szokás.

— De Mirabeau halott! — feleli rá a másik meghatottan.

Milyen szép idő van néha! Milyen szép idő! És hogy múlik, hogy tűnik, hogy megöregszünk!

— De hol van a tavalyi hó? — ahogy Józsi bátyánk régi költője mondja.

Délmagyarország, 1925. szeptember 6.

231.

DÍSZLETEK AZ UTCÁN

232.

ÁFIUM ÉS ORVOSSÁG

233.

KOSSUTH LAJOSRÓL

234.

ELŐZETES SZÍNHÁZI JELENTÉS

235.

SZÍNHÁZ ÉS MŰVÉSZET

236.

SÁRI BÍRÓ SZÖGEDÉBE

(Parasztvígjáték. Úri szomorújáték. Kultúra füzértánccal.
Vagy amit akartok.)

Szereplő személyek:

Sári bíró.

Nyakolaj, erénycsász.

Bandi Zsiga, kocsmáros a „Magos Kultúrához”
címett fogadóban.

Gálbandi

János doktor } a kupaktanácsból

Imre gazda }

Kritikusok jobb- és balfenéken.

Első és utolsó jelenet.

(Sári bíró a Nemzetiből az egész országon keresztül jön és megáll a szögedi fogadó előtt. A kupaktanács Nyakolajjal és Bandi Zsigával együtt a szakállszáritón ül és fogadja. Még pedig, hogy fogadja.)

Sári bíró. Adj Isten, embörök!

(Hosszú csönd a felelet.) Ejnye, mi a nyavalya ütött kentőkbe, hogy úgy hallgatnak itt, mint a dinnye a fűbe? Nem láttak még kentők soha böcsületes magyar embört, mi?

Nyakolaj (végre megtalálja a hangját). Kend a Sári bíró?

Sári bíró. Én vónék. (Sercint egyet.) Hát kend mög kicsoda?

Nyakolaj. Én kérdezek, kend pedig felel. Megértette?

Sári bíró. Mög. (Magában.) Hinnye, de nagy itt a vendégszere-
tet, azt a nemjóját neki!

Nyakolaj. Aztán mondja csak, ki fia kend?

Sári bíró. Móricz Zsiga vót az apám. Isten éltesse a világ
végezetéig. Az Ady Bandi kenyeres pajtása a szülőapám. Első
embör az kéröm!

Nyakolaj. A Móricz? Hát persze, persze! A Móricz! Miért nem
mindjárt Grünspán Talked, mi?

Sári bíró. (Nagyot néz és egy kissé tágít a nadrágszíjjon.)
Zsidóul nem értök kéröm.

Nyakolaj. Na és a Móricz? A Móric tán nem zsidó?

Sári bíró. Majd mit mondtam. Magyar az kéröm, még pedig
kálomista! De olyan magyar, hogy hozzáfoghatót nem igen ta-
nál kend ebbe a fridrikös mög wolfos világba, a kirielejzomat neki!

Nyakolaj (hosszasan keresgél az emlékezte tarsolyában).
Megvan már, tudom már. Hiszen azt a Móriczot kicsapták az is-
kolából!

Sári bíró. Miféle oskolából?

Nyakolaj. Hát a Pekár-társaságból. Meg a másikkól is, nem
jut hirtelen az eszembe. Mert nem jól viselte magát. Mert rend-
bontó volt. Mert földreformot akart. Földet osztani a népnek.

Sári bíró. Üvé a juss!

Nyakolaj. Kuss!

Gálbandi. A Juss a Bibó Lajosé!

Bandi Zsiga (helyeslőleg bólint és egy sarokháza gondol.)

Nyakolaj. Egy szó, mint száz, kend rovott múltú családból
származik. Már pedig minden ország támasza, talpköve a tiszta
erkölcs, a megbízható elem és a honpolgári hűség a koronás ki-
rály iránt. Punktum.

Imre gazda. Éljen, éljen, éljen!

Sári bíró. Szóval mögkövetöm alássan, elmöhetök a fenébe.

Bandi Zsiga. Könyörgöm, csak két napig tessenek neki meg-
engedni, hogy hozzám szálljon. Megígérem, hogy többet soha
nem hívom ide! (Kezet csókol Nyakolajnak.)

Gálbandi. Ha már itt van, ö. m. a f. . .

János doktor. Ha már egyszer a Nemzetiben is megtúrték. . .

Nyakolaj. Isten neki, nem bánom, most az egyszer. De aztán
többet ide be ne tegye kend a lábát, mert akkor zsandárral
zsuppoltatom el, hogy meg sem állhat a Burgtheaterig.

Bandi Zsiga. Most majd vigyázunk rá, hogy bajt ne csinál-
jon. Majd szépen kihúzzuk a méregfogait. Olyan finom parasz-

tot faragunk belőle, hogy még Kószó Pistának se lesz ellene kifogása.

Nyakolaj. Így valahogy mehet. De azután takarodjék!

Sári bíró. Mögyök én kéröm. Nagy utam van neköm: a magyar Panteonba. Oda bizon. Ott vár énrám a Szökött katona, a Falu rossza, mög a Baracs Imre. (Sercint egy nagyot.) Hanem az istenfáját, Szögedébe nem ilyen vendéglátást vártam!

(A kritikuskok és a közönség igyekeznek jóvátenni azt, amit a kupaktanács csinált, nyakolajat öntvén a Zsirkay Tüzére.)

Szegedi Színház, 3–6. 1.

Gyalu

237.

REMÉNY

Egy kis szellemi kápolnában voltam tegnap délelőtt, embertiszteleten. Mert van ám ilyen is és lesz még úgy, hogy az ember nem fogja többé farkasát látni az emberben, akit el kell törölni a föld színéről, hanem testvérét, akit magához kell ölelnie. Egy világ volt összezsúfolva ebben a csöndes, szerény, szűkös helyiségben, egy békés, dolgos és emberséges világ. Az eszperantó szegedi munkás híveinek kiállítása. A földkerekség minden tájáról fölhalmozott eszperantó folyóiratok, képes levelezőlapok, kiáltványok, könyvek, bélyegek, plakátok. Az ötágú zöld csillag, a jó reménység szimbóluma világít szelíden és biztatón minden sarokban. És nyílt, derűs tekintetek, amelyek szeretettel simogatják e dolgokat. Munkásarcok. Testvéreim.

Micsoda gazdag irodalma és művészete van már ennek a pár esztendőös világnyelvnek, ennek a segédnyelvnek, ahogy ők nevezik! És mennyi híve, akik megértik és megérik egymást a földgömb összes pontjain és jeleket küldenek egymásnak, mint az első keresztények. A nagy katolikumok és internacionálék, az *Egyház*, a *Kereskedelem*, a *Szocializmus* fölhasználják ezt a közös nyelvet és rajta vívják békés harcukat, az Emberért. Az eszperantó szivárványhídja átível az egész világon. Nézegetem a folyóiratokat. Barátságosan és nyájasan hevernek egymás szomszédságában a cseh és a lengyel, a bolgár és a román, a kínai és a japán, az angol és a német *revuo-k*. Egy szegedi is van köztük, Thurzó Péter szerkesztésében.

Mind a békességet akarja és mind a megértést szolgálja. És az üzenetek a négy világrészből: a lélek és a szellem rádióján. Ismeretlen kezek mérhetetlen messzeségből integetnek, fehér lobogót lengetnek a zöld csillag alatt. Egy gyönyörű álom akar itt valóságra válni: a Názáreti álma, Mórus Tamás utópiája, Campanella látomása, Wells fantáziája.

Nézem a könyveket. Az *Oomoto*, az új japáni szellemi mozgalom röpirata eszperantóul. Szótárak, egy egész kazal szótár és nyelvtan.

Madáchunk nagy tragédiája Zamenhof nyelvén, a világ nyelvén, Zichy Mihály remek rajzaival. Milyen könnyen tudom olvasni, hogy értem a gondolat anyanyelvén a gondolat csodálatos magyar költőjét! Talán éppen Madách a legalkalmasabb arra, hogy ezen az egyetemes nyelven megszólaljon és világra szóljon. Hisz ő igazán, egészen egyetemes szellem! Mellette Goethe Fausztja pihen és Kant örökké aktuális értekezése az *örök békéről*. De talán eljő majd az idő, amikor ez az ige is testet ölt a földön. Mikor nem játszanak többé háborút a nagy gyerekek, hanem az élet asztalánál boldogan elférnek és a kéz a kézben egyesülnek, mint az egyik művészi plakáton a fehér és fekete, a sárga és a vörösbőrű ember. Mikor az Emberiség szentség lesz és nem költők révülete csupán.

— Az Ember tragédiáját olvasom legtöbbször — mondja egyik ifjú munkás a másiknak — és Petőfit, mindig.

— Nézd, Ady versei! — kiált föl a társa, lapozgatva egy eszperantó szemlében. Valóban, egész sereg Ady-vers, a legjellemzőbbek közül, a *Jó Csönd herceg*, a *Sírni, sírni, sírni*, a *Máriától a Veronikáig* és a többiek. Magyar eszperantó-költők is vannak már, Kalocsay Kálmán, Madách fordítója és Baghy Gyula. Persze, a világnyelv nem anyanyelvük és a fajok legősibb és legmélyebb sírását és ujjongását (és ez a költészet, hiába) soha sem lehet más módon igazán és egészen, csak az anyanyelven tolmácsolni.

De hiszen nem is erre való, és nem is ezért kell az eszperantó! Segítség ez az új nyelv, ez a közös idióma, hogy megérthessék, megtalálhassák egymást e földön minden népek, fajok, egyének és nemzetek. Közlekedési eszköz az eszperantó és pedig könnyű, olcsó és igen-igen praktikus járműve érzésnek, gondolatnak. És az embertestvériség egyik legjobb propagátora.

Sokan látogatták a humanitás e kis kápolnáját a béke és barátság e szűk szegedi szentélyét, de nem elegenden. A gyűlölet ku-

fárait és kofáit is szerettem volna látni itt. Tanultak volna egy kis kultúrát, szolidaritást, emberséget! Nagyon rájuk férne bizony.

Délmagyarország, 1925. szeptember 29.

Juhász Gyula

238.

LEGJOBB BOLGÁRNAK LENNI SZEGEDEN

239.

DON CARLOS, SPANYOL INFÁNS

Írta: Juhász Gyula

1.

Az infánsnő rózsáját a szél kikapta a királyi gyermek kezéből, és az Escorial tavába sodorta. Ugyancsak ez a szél a nyílt tengeren megsemmisítette a büszke, hódító nagy armadát. *Deus afflavit et dissipati sunt.* Victor Hugo gyönyörű legendája jut eszembe, ha Don Carlosra gondolok. A véres és komor spanyol történet e tragikus rózsáját az idők szele két század múlva egy nagy német és egy nagy olasz költő íróasztalára sodorta és a szomorú sorsú és gyászos végű királyfi újjászületve, megifjodva és megszépülve kezdette meg immár örökkévaló második életét.

2.

Mert a költészet hatalmasabb és győzelmesebb, mint az élet. És igazabb. Ki volt a história Don Carlosa? Nem lehet felőle egészen bizonyosat tudni. Neszfogó szőnyegek és kárpitok, titkos ajtók és süllyesztők, homályos alkóvok és rejtelmes kamarák zárják el őt a kortársak és az utókor elől. Abbé de Saint Réal történeti műve inkább novella, és Schiller is, Alfieri is belőle merítettek. Más Don Carlost látunk a jezsuiták könyveiben és mást a jelen Seigneur de Brantome írásában. Úgy vagyunk vele, mint Attilával és Könyves Kálmánnal, hogy magyar példákat idézzünk.

Pedig Don Carlos a világ akkori történetének középpontjában volt. Apja, II. Fülöp, Spanyolország, Németalföld, Burgund,

Milano, Nápoly, Szicília királya, rengeteg gyarmat ura, a nagy Charles Quint fia. Ez a szikár és zordon ember, ez a száraz fanatikus spanyollá és katolikussá akarja tenni az egész világot. Az ő uralkodása alatt indul hódító útjára Lopez de Recaldo társasága, a Societas Jesu, az Ecclesia Militans páratlanul megszervezett rohamcsapata. Az ő uralkodása alatt lesz rabbá és koldussá a szabad és gazdag Németalföld, amelynek népét tüzzel-vassal irtja a kegyetlen hóhér, Alba hercege és amelynek legjobb fiait, legszebb hőseit, Egmontot és Hoornt vérpad várja, Orániai Vilmosát pedig a fölbérelt orgyilkos golyója. II. Fülöp sötét tekintetében is van valami Örült Johanna csöndes tébolyából és valószínű, hogy Don Carlos beteg testében sem volt egészséges lélek. Tragikus gyermekség után tragikus ifjúságot ér. Már születése anyja életébe kerül és első szerelmét, amely utolsó szerelme lesz, Erzsébetet, II. Henrik francia király leányát tulajdon apja üti el tőle. Akit ő hitvesének akart, az mostohaanyja lesz. Úgy látszik, Don Carlos infáns politikai ellenfele is volt atyjának és a németalföldi szabadságmozgalommal rokonszenvezett. Az apai zsarnokság mindenféle zsarnokság ellen tüzelte és lázította. Albát se tudta elviselni.

Körülbelül az a titkos tragédia (családi és politikai egyben) zajlott le ekkor az Escorialban, a madridi udvarban, mint amely századok multán a bécsi Burgban és a mayerlingi lakban semmisített meg egy nagyratörő, lángoló és fiatal életet.

Don Carlos börtönben pusztult el és kétszáz évig várt a kriptá mélyén, amíg két költő azt nem harsogta feléje: *Kelj föl és járj győzelmesen a világ végezetéig*: Mert te leszel a szabadság és haladás harsonája, minden forradalmak élesztő kovásza, minden bilincsek tördelője, minden elnyomott panasz és sóhaj kikiáltója: Don Carlos, spanyol infáns!

3.

*Aranjuezi szép napoknak immár
Örökre vége...*

A nagy francia forradalom földalatti moraja már megkezdődött, amikor az ifjú Schiller Don Carlosát (négy évi küzdelmes munka után) befejezte. Három dráma volt már mögötte, a *Haramiák*, a *Fiesco* és az *Ármány és szerelem*. Ezeket még mind prózában írta. (De milyen szárnyaló és harsogó prózában! Emlékezzünk csak Moor Károly nagy magánbeszédeire, a *Fiesco* pátoszára, Lady Milford és Ferdinánd szóharcára!) Don Carlos Schil-

lernek első verses drámai költeménye. Jambikus és dithirambikus. Egy szent láz fűti az egész hatalmas művet: az *emberiség és a szabadság szerelme*. A politikai és vallási szabadságért egyszerre száll síkra ez a rőthajú, sasorrú, nyílt tekintetű fiatal zseni.

Don Carlosa a *spanyol Sasfiók*, aki nemcsak a maga kalitkájának rácsait rázza, tépi, de minden elnyomott és lealázott nép bilincseit is. A költő mellé álmódja a nemes és bátor Posa márkít, az új eszmék szeplőtelen szentlélek lovagját, aki a reakció kérdésére, hogy mit akar, egy élet vallomásával vágja oda:

A gondolat szabadságát, uram!

Schiller maga nem szánta színpadra e drámát és az mégis a világot jelentő deszkákon is emberül megállotta helyét és most a filmre is eljutott, hogy a velasquezi és graecoi pompa, fény, pazar keretében váltsa új valóra rajongó költők ragyogó álmait.

4.

Alfieri arcképét nézem, e fenkölt homlokot, e sasorrot, e nyílt és lángoló tekintetet, igen, Schiller testvére ő, a *Filippo* költője. (Nem tudom, Mussolini és a többi Mussolini szereti-e Alfieri Don Carlosról szóló tragédiáját, amelyet Schillerrel egyidőben írt és amely a zsarnokság és önkény, az erőszak és elnyomás ellen villámlik és mennydörög főnségesen, mint egy görög hérosz.)

De Schiller Don Carlosában van egy mondat, amely túl politikán, túl tragédián, túl histórián és túl mindenben az élet legmélyebb, fájdalmasan szép és erős igenlését hirdeti nekünk:

Az élet mégis oly szép, ó királynő!

Igen, az élet mégis oly szép! Hiába van reakció, börtön, szenvedés, nyomor, gonoszság, butaság, kín és halál, az élet mégis oly szép!

5.

Conrad *Veidt* pedig, a művész, eszményien schilleri alak. Lélek és szellem árad belőle, rejtelmesen és nemesen. Intellektuális művész.

A legritkább jelenség mostanában!

Délmagyarország, 1925. október 1.

240.

PROHÁSZKA

241.

HATTYÚLOVAG

Hazai operettminta, érték nélkül. Kezdő helyi szerzők számára. Színházakkal szemben merénylet. Szövegét írta: Lobkovic. Zenéjét szerző: Cerkovic. Rendezi: Moskovic.

*

Miután újabban divat lett jeles és érdekes nagy emberek életét, szerelmét és csalódását megfelelő klasszikus zene kíséretében operettdezszkákra vinni, mi is megpróbálkozunk egy hazai jelesnek és érdekesnek ilyen módon való szerepeltetésével. Ha Schubert, Offenbach és Lavotta jók voltak erre, miért ne volna jó korunk hőse, a szép és hódító Friedrich Pista, a vasgyáros és a nők barátja. *Ha bevált jogforrásnak, be fog válni dalforrásnak is.* Ahogy ő bevált.

Első fölvonulás

Friedrich Pista, a gazdag és elegáns bonviván beleszeret Őszi Rózsikába, a hervatag szépségű októberi hölgybe. A darab egy tűzről pattant belépővel kezdődik a Lánchídon.

Pista (énekel.)

*Forradalom, forradalom,
Nincsen ennél jobb alkalom,
Nincsen szebb híd a Lánchídnál,
Én leszek az államtitkár,
Angyalom, ragyogó alkalom!*

(Forradalmi foxtrottbba kezd, amely csakhamar csárdásba csap át.)

A nép kara (fejetlenül.)

*Szép is vagy te, jó is vagy te,
Bár egy kicsit sváb is vagy te!
Egye fene, hogyha nincs más,
Kezdődik az összeomlás!*

(Görögtűz, Pista jobbfenéken el.)

Második fölvonulás

Őszi Rózsika elhervadt, Pista kénytelen új ideál után orientálódni. Kitavasodott, Szegeden kormányok alakulnak. *Az egyik kormány úgy jön, mintha menne, a másik kormány úgy megy, mintha jönné.* Szünet. Pista ezalatt az öltözőben vár, átfesti magát fehér rózsaszínre és végül is színre kerül, egy kis kerülővel és keringővel.

Pista (a nagy áriát énekli, érzéssel és hatalommal.)

*Én vagyok a jog forrása,
Egész világ lássa,
Hogy a kurzus uralmának
Nincsen elmúlása!*

(Átöleli a Manszot és a Kanszot, az Omkét és az Omgét, a Demkét és az Omikét, az Ákomot és a Beszkárt.)

A Nép (Zsirkeyval élén, tüzesen:)

*Ezt a kerek kurzust járom én,
Ezt a Friedrich Pistát várom én,
Ez a Friedrich Pista, de nyalka,
Ez a kerek kurzus, de tarka!*

(Lampionos menet, atrocitások, deputációk, finálé, amely nem akar véget érni. Pista jobbfenéken el megint. Vass-taps.)

Harmadik fölvonulás

Alkonyati fény. Napáldozati hangulat. Valami van a levegőben. Valami bűzlik Dániában. Mi az ma? miazma? A Nép megbukik és az egységesek kara énekli (minden meggyőződés nélkül:)

*Meghalt a cselszövő,
Eltűnt a rút viszály,
Éljen, ha bír a hon,
Éljen Bethlen Stefán! (Haláltánc.)*

Most jön a próza. A prózai valóság. A szép Pista elhatározza, hogy ismét fölveszi az elejtett fonalat Libera Lis hindu hercegnővel és Demo Krata japán királykisasszonnyal, de Moszkovic megelőzi. Itt adjuk a nagy szerelmi hármas párbeszédét:

Pista. Imádom magát, kedves Libera Lis. Ifjúkorom eszménye és álma volt ön, ezért hajóztam át az Óceánon az Új Világba.

Libera Lis. Maga hűtlen kígyó. Eldobott, mint egy őszi rózsát!

Pista: Nem én lettem hűtlen hozzád, hanem a kor, melynek gyermeke vagyok! Az élet olyan, mint a Lánchíd és én át akartam lánchidalni az ellentéteket. (Hevesen átölelné a hindu hercegnőt, de az mindig kisiklik karjai közül.)

Libera Lis. Menjen a Manszba! Ott még terem virágosó az ön számára!

Pista. Már nem! Nagyon drága a virág! (énekel.)

*Voltam jogforrás Ósbudában,
Miniszterelnök, s még lehet,
Hogy egy kicsit restauráltan
Az új kurzus is megszeret!* (Visszatáncol.)

(Egészen bealkonyodott. Egy lakáj jelenti: A Vass-menü tálalva van. A távolban földalatti moraj, de a Ripka-szorosban minden csendes. Az utolsó fölvonulás fináléját a hatóságok szanálták.)

Szögedi Színház, 7–10. l.

Gyalu

242.

TESSÉK A CÍMRE ÜGYELNI!

243.

DARABOT A NÉPNEK!

244.

AURÓRA KÖR 1925-BEN

245.

KULTÚRPOLITIKA

I Z S Ó F Ö L T Á M A D Á S A

Írta: *Juhász Gyula*

Nehogy a Cuza-párti magyar fajvédelem csak egy percig is valami veszedelmet sejtessen, azonnal megmondom, hogy Izsó Miklós-ról van szó, aki nem volt se kormányfőtanácsos, se nyugalmazott miniszter, aki csupán magyar lángész volt Istennek különös kegyelméből és a balsorsnak különös kegyetlenségével verve, magyar lángész, aki most ötven esztendeje dőlt ki sok szenvedés és sok csalódás után, élete főművének megteremtésétől elütve, nyomorúságban, tüdővészben, negyvenegynéhány esztendő korában.

Most pedig, nem a magyar kultuszminiszter és nem a magyar kultúra valamely hivatalos testülete vagy társasága, nem is valami kersztény és nemzeti alakulat — mert ezeknek más dolguk van —, hanem egy magánzó múzeuma fődözi föl, hozza napvilágra és deríti új fényre ennek a félig-meddig elfelejtett nagy magyar értékünknek alkotásait, szobrokat, melyekről az örökkévaló magyar szellemnek derűje és borúja, szépsége és igazsága beszél hozzánk a művészet egyetemes nyelvén.

Az iskolákban nem tanították eddig Izsó Miklóst, aki se magyar életet, se magyar zabot nem ajánlott föl nagylelkűen a Habsburgoknak, csupán magyar örömet és magyar bánatot formált agyagba, kőbe és bronzba, hogy egy világ csodálja és egy új nemzedék elfeledje. A hivatalos hazai tudomány nem méltányolta és nem hirdette Izsó dicsőségét aki se fölfelé hajbókolni, se lefelé pöffeszkedni nem tudott és nem akart. Izsó nem támogatót kormányt, nem örökített meg mágnásokat, nem volt akadémikus, Izsó *csak lángész volt és magyar*, tehát nem sokat törődtek vele. Az élő törtetők bankettjein hallgattak a halhatatlan művészről, aki még sírjában is élő tiltakozás volt az idegenszerű akadémizmus, a szolgálalkú utánzás, a tehetségtelen nagyképűség ellen.

És íme, Izsó ma feltámadt, és a kései kritika — ó, nem a hivatalos kritika! — meglepetten és lelkendezve fedezi fel és értékeli újra maradandó remekműveit. Mert nálunk valóságos színvaksággal viseltetnek az igazán igazi magyar lélek és szellem megnyilatkozásaival szemben. Azok, akik éjjel-nappal a hazát morzsolják fogaik között és hangosan adnak hálát Istenüknek mások előtt, hogy ők olyan jó, olyan príma, olyan patent magyar haza-

fiaknak születtek, azok egészen nyugodtan elmennek örök magyar értékek mellett és még szép tőlük, ha csak elmennek szótlanul és részvétlenül, de ezek azok a magyarok, akik a debreceni kollégiumból örökre számúzik Csokonai Vitéz Mihályt, akik Kátóna Józsefet a halálában is megvádolják, hogy a bitangságban levő marhák jövedelmét eltulajdonította, akik Petőfi Sándort föladják és halálba küldik névtelen uszításaikkal, akik Ady Endrét mindenáron Petőfi sorsára akarják juttatni és akik Móricz Zsigmondtól erkölcsi újraoltási bizonyítványt követelnek.

Ezek a szigorú magyarok keserítették el és törték derékba Izsó Miklós nagyálmú lelkét és életét, ezeknek a perzekútoroknak áldozata ez a kivételesen erős és tiszta magyar zseni, akit most megint piedesztálra állít és újra megmutat a megkésett kegyelet és hódolat. Ha szoborban kellene megmutatni, hogy mi az a magyarság, akkor csak ennek a sírjából kitörő és eget kérő művészünknek alkotásaira kell mutatni. A *Búsuló juhász*-ban egymagában több egyszerű szépség, magyar költészet és emberi igazság van, mint a korszak összes népszínműveiben. Csokonai debreceni szobra jobban érezteti ennek a hányatott és szenvedő, ennek a kálomista és barokk poétaszívnek egész mivoltát és jelentőségét, mint minden eddigi életrajza és méltatása.

Mennyi giccs szorult márványba és bronzba köztereinken és középületeinken, mennyi hamis pátosz és rossz modor öltözött a maradandóság köntösébe, ezen a tájon, míg Izsó Miklós bájos és fönséges magyarságát sutba dobták és elmellőzték. Izsó föltámadása örvendetes és biztató jelenség, csak azok is tanulnának belőle, akik azért tevékenykednek és szerepelgetnek a közélet hímes mezején, hogy ledorongolják és elintézzék az Izsókat.

Mert szép a föltámadás, de a föltámadás szomorúságát érezzük abban, hogy a föltámasztott maga már nem örülhet neki és nem vigasztalódhatik ezen. Csak a hálás utókor van jelen, amely tovább is hálátlan mer és tud lenni — az élő kortárssal szemben.

Délmagyarország, 1925. október 28.

LEVELET MEGÍRTA...

Sok híres levél emlékét őrzi a történelem, de olyan nyílt levelet mégis keveset pipáltak eddig, mint amilyent most Lendvai Lehner István, a híres író (szedő úr, nehogy a vándor darvak v betűjét szedje az r helyett), Cegléd követe és Héjjas íródiákja elkövetett. Ezt a nyílt levelet méltóságos Scitovszky Béla úrhoz, a nemzetgyűlés elnökéhez intézte a jeles férfiú, a fajvédelem elárvult egyetlen lapjában jelent meg csütörtökön és a modora olyan, hogy egészen nyugodtan szerepelhetne elrettentő példa gyanánt eljövendő stilisztikákban.

Hát bizony, ez nem a Cicero familiáris és baráti episztoláinak hangja, nem a madame Sévigné leveleinek tónusa, nyoma sincsen benne se Mikes Kelemen kellemes humorának, se Kazinczy Ferenc nemes méltóságának, se Petőfi és Arany levelezése kedélyes és lendületes hangulatának. Ő nem, Lehner nem ismer tréfát, Lehner nem tisztel tekintélyt. Lehner az istennyilától tanult kifejezéseket és fordulatokat és valószínűleg nem is volt abban az állapotban, hogy józanul megfontolja és meggondolja, amit a nyilvánosság számára papírra vet, így esett, hogy Lehner a nemzetgyűlés elnökéről ezt írta: „*Méltóságod előkelő cipőjével belerúgott a katonai vértanúk csontjaiba.*”

Persze Lehner konstruktív tényező, a destruktív elemek elszánt és szívós üldözője, ha a mondatai megkonstruálása alkalmával így elveti is a súlykot. A fő az, legalább szerinte, hogy ez a súlyok hazafias súlyok, nemzeti súlyok, szóval olyan súlyok, amely ellen konstruktív szempontból nem lehet kifogása méltóságos Scitovszky Béla nemzetgyűlési elnök úrnak, ha bármilyen érzékeny oldalához vágódik is ez a súlyok. Egészen más volna, egészen más elbírálás alá is esnék az, ha egy destruktív nyílt levélben írná le valaki ezt az idézett mondatot.

Csak föltesszük ezt a lehetőséget, amelyet ma különben is lehetetlenségnek kell tartanunk. Micsoda elemi fölháborodás söpörné el azt a szerencsétlen tollforgatót, aki ilyesmire vete-mednék, nem is jó elgondolni.

De Lehner tovább megy, mert ha ő egyszer hangulatban van — és minél többször szeret hangulatban lenni —, akkor ő nem áll meg egyetlen egy súlyoknál, hanem legalább is a három a magyar álláspontjára helyezkedik. Egy kígyóbűvölő merészsé-

gével jelenti ki továbbá, hogy: *Méltóságod* (már mint a nemzetgyűlés elnöke) *három főbenjáró bűnt követett el: gyávaságot, történelemhamisítást és halottgyalázást.*”

Hogy mit szól mindehhez Scitovszky Béla úr, a magyar nemzetgyűlés elnöke? Igen higgadt és igen óvatos nyilatkozatot tesz, amelyben egészen egyszerűen tiltakozik Lehner vádjai ellen. A nyilatkozat nem veszi túlságosan komolyan Lehnert, ami különben kétségtelenül helyes mérlegelésre és bölcs érzékre vall. Csak az a baj, hogy még mindig vannak hivatalos és nem hivatalos, felelős és nem felelős tényezők, akik igenis komolyan veszik Cegléd követét, aki még nem is olyan nagyon régen valósággal a *papa kedvence* volt a kurzusban és aki még mindig favoritja annak a demokratikus mázzal kendőzött reakciónak, amelynél kétszínűbbet és oktalanabbat, meddőbbet és károsabbat nem igen mutatott föl még eddig a történelem. Lehner kimondja a nemzetgyűlés elnökére, akivel eddig egy kurzusban evezett, hogy „*aki ekkorát vétett mint magyar ember, az nem működhet tovább se mint házelnök, se mint nemzetgyűlési képviselő*”. Ezt az összeférhetetlenségi affért intézzék el egymás között az urak, lovagiasan, vagy ahogy lehet, mi nem irigyeljük ettől a kurzustól Lehnert, mi nem utánozzuk Lehner stílusát és nem kívánjuk hogy a liberalizmusnak és demokráciának ilyen lovagjai, írdeákjai és képviselői legyenek.

Maradjon ő csak továbbra is ilyen szendének, ilyen tisztának és ilyen konstruktívnek!

Délmagyarország, 1925. november 6.

248

VIHAR EGY POHÁR VÍZBEN,
VAGY
SEKSZPÍR SZEGEDEN

249.

EURÓPAI GONDOLATOK

250.

HEGEDÜS LORÁNT

A HÍD

Az ország legelső műintézete, a Nemzeti Színház világot jelentő deszkáin most egy magyar történeti tragédia játszódik, amelynek hősei a legnagyobb magyar, Széchenyi István gróf és a haza atyja Kossuth Lajos. Szinte szűk is az a színpad ekkora események és jelenségek számára, szinte szét is feszítik a rendes drámai kereteket, maga a szerző, Herczeg Ferenc vallja, hogy ez nem is Széchenyi és Kossuth drámája, hanem a magyar nemzeté. Mindenestre nagyon elevenek még a protagonisták, noha már régóta halhatatlanok. Közben kiegyezés volt, világháború is volt, összeomlás is volt, egy régi világ roskadt össze és egy új világ akart megszületni, de Széchenyi és Kossuth küzdelme még ma is tart, megváltozott viszonyok között, más harcmezőkön, más hangnemben, más fegyverekkel. A fontolva haladás és a forradalom örök harca viaskodik egymással s viaskodik — a dramaturgia szabályaival. Két olajnyomat küzdelme ez a dráma, két aranyrámába zárt rabé, a gondolat két tradícióba bilincselte hősazáé.

Herczeg Ferenc pompásan ismeri és kiadósan felhasználja a történelem *kulisszáit*, azokat a kulisszákat, amelyek a históriaírás Kéméndy mestereinek díszletraktáraiban hevernek, de nem akar és nem mer betekinteni e kulisszák mögé, ahol a történelem igazi élete folyik, az az élet, amely a költészetnek, a nagy, a mély, a való költészetnek tulajdonképpeni anyaga, élesztője és ébresztője.

Herczeg Ferenc igen okos és óvatos úriember, aki ezt a minőségét írói mivoltában sem tagadja meg. Ő a távolságok hűvös pátoszával igyekezik nézni és ábrázolni azt a forró és forrongó korszakot, amelynek egyik tragikus főalakja éppen az a Széchenyi István, akiben egy kivételes és különös temperamentum látványa buzgott, aki minden volt a világon, csak nem középszerű, csak nem temperáltság, csak nem hűvösség, csak nem az a germán józan mérséklet, ami embernek és írónak Herczeg Ferenc. Talán Széchenyi tragédiájához tartozik többek között az is, hogy pont Herczeg Ferenc ír róla drámát, nem beszélve arról, hogy Kossuth Lajos számára mekkora szerencse az, hogy a Gyurkovics-lányok és fiúk költője foglalkozik komolyan és tárgyilagosan vele. Herczeg Ferenc a politikában Tisza István meglehe-

tősen hallgatag párthíve volt, egyben a magyar gentry kedvenc költője, aki a Nemzeti Kaszinó előkelően elfüggönyözött ablakából nézte a nagy világégés gigászi eseményeit. Rákóczi korát is Tiszáék pápaszemén keresztül szemlélte és a Bizánc világhistóriai távlatait is a munkapárti politika zsákutcájába torkoltatta. Amit most az ország első színpadán ad, az is inkább rezervált politikus diszkrétan begombolkozó vallomása, mint a magyar sors erőinek elemi megérzése és ábrázolása.

Széchenyi és Kossuth kiváló dekoratív ürügyek és alkalmak arra, hogy Herczeg Ferenc konzervatív álláspontját igazolják. A dolog nem is olyan nehéz, hiszen a szerző azt mondatja hőseivel, amit ő akar és azt hallgattatja el, ami őneki méltóztatik. Ma már ismerjük a letűnt reformkorszak és az elviharzott szabadságharc eseményeinek mindenféle nyílt és titkos rugóit és az a kép, amelyet a tudományos kutatás revíziója erről a tőlünk időben már meglehetősen messzeeső, de sok tekintetben még mindig igen aktuális érdekességű korszakról számunkra rekonstruált, bizony nem egészen fűdi azt a régi olajnyomatot, amely némely kis korcsmák falán és némely „nagy” szerzők parádés művében ékeskedik.

A magyar reformok korát nem egy gróf szülte, és a magyar forradalmat nem egy jurátus csinálta. Századok mélyéből dühörgött elő az a földindulás, amely a régi Magyarország romjaira az új Magyarországot kezdette föltornyosítani. *A híd még ma sincsen egészen készen*, amely a múltból a jövőbe átvezet, a torony még mindig csonka, ma talán csonkább, mint valaha, amely a *szabadság* és *boldogság* egébe tart.

A nagy dráma valódi hőroza és mártírja pedig csakugyan a *magyar nép*, amelynek igazi akaratát és végzetét nem a Nemzeti Kaszinóból és a hűvösvölgyi villából kell nézni és alakítani, hanem egészen más mélységből és magaslatról!

Délmagyarország, 1925. november 21.

252.

K Ö Z G Y Ű L É S E N

253.

I N T E R P E L L Á C I Ó

MIT HOZOTT A MIKULÁS?

ÁLLAMI IRODALOMPÁRTOLÁS

Klebelsberg Kunó gróf, a magyar kultúra szépnevű és széplelkű minisztere hirtelen elhatározta, hogy pártolni fogja a magyar irodalmat. Azaz nem éppen a miniszter maga, hanem a magyar kormány. Szóval állami pártolásról lenne szó, de szó, ami szó, valószínűleg nem is lesz cselekedet belőle. Mert a magyar állam sok mindent megtehet, csak az irodalmat nem pártolhatja. Államilag lehet tenyészteni méneket és méheket, de államilag nem lehet tenyésztani írókat és költőket, tehetségeket és irodalmat. Hiszen meglehet éppen próbálni, de sok értelme és eredménye nincsen az ilyen kísérletnek.

Angliában talán még ma is megvan a poeta laureatus intézménye, de a költő egy fél fejjel se lesz nagyobb attól, hogy őt hivatalból a nemzet költőjének nyilvánítják. Southey például ilyen hivatalos laureatus poeta volt annak idején Angliában, akkor, amikor Byron is élt és énekelt. (Többek között Southey urat is alaposan kiénekelte.) A néhai való Southey régen por és hamu lesz már, amikor Byron még mindig tündöklő csillag marad az angol költészet zordon, de ragyogó egén. Pedig ez a sántalábú félisten, ez a lord Byron nem volt poeta laureatus, mi több, a bornirt *cant* erkölce a nemzet ellen való hűtlenség bűnében talála és örökre számkiúzta őt Anglia földjéről. Ez a száműzetés sikerült, de nem sikerült semmiféle hatalomnak és tekintélynek az, hogy *Childe Harold* költőjének szellemét és emlékét száműzzék az angol szívekből, az angol nép lelkéből.

Az udvari költészet kora lejárt és állami támogatással nem lehet tavaszi virulást, nyári pompát és őszi szüretet teremteni a költészet hímes mezején és fényes ormain. Lám, alig adta ki a kegyelmes jelszót Klebelsberg Kunó gróf, a magyar kultúra minisztere a magyar irodalom állami támogatásáról, kosarat kapott éppen azoktól, akik ma leginkább és legméltóbban, mert legfüggetlenebbül és legbátrabban képviselik a magyar irodalmat és költészetet. Babits Mihály, az állásából elűzött nagy és nemes költőtanár és Móricz Zsigmond, a hivatalos irodalmi

társaságokból száműzött őserő nyilatkozik többek között a klebelsbergi gondolatról és pedig igen határozottan és igen elítélően nyilatkozik mind a két keménykötésű magyar.

Móricz Zsigmond először is nem kér az állami támogatásból és ha meg is kapná, nem volna nyugodt a lelke. Ami például a külföldi propaganda kérdését illeti, őt minden különösebb kormánypropaganda nélkül (sőt talán éppen ennek ellenére) kezdi ismerni, olvasni, szeretni a külföldön, és pedig leginkább azért, mert olyan igen nagyon magyar és olyan egészen nyilvánvalóan egyedülálló, szabadságszellemű valaki. Móricz Zsigmond azt is megmondja Klebelsbergnek, hogy amíg ő a láthatatlan és hallhatatlan Irodalmat óhajtja nagylelkűen támogatni, addig Tersánszky Józsi Jenő, a fiatal magyar irodalom egyik legizmosabb és legbiztosabb tehetsége egy fűtetlen hónapos odúban éhezik és fázik, nyomorog és kínlódik családjával. Mi pedig hozzátesszük ehhez, hogy még igen sok érdemes és értékes magyar írói és költői tehetség kénytelen ebek harmincadján tengődni, amikor aranytollat vesznek a hűvös-völgyi villa előkelő lakójának és állami pénzen óhajtják a külföldön terjeszteni a Horkayné géniuszt.

A magyar hatalom és uralom boldog birtokosainak nem is olyan régen nagyon szerű alkalmuk lett volna világgá hirdetni egy valóban világraszóló magyar lángész hírét, nevét, nagyságát és dicsőségét: az *Ady Endrét*, aki űzött vad volt a magyar rengetegben, kivert szarvasbikája a hivatalos költői rengetegnek, mártírja annak, hogy egyszerre magyarnak és zseninek született.

Az állam, a kormány, a hivatalos ország egyetlenegy módon pártolhat, emelhet irodalmat: ha minél több szabadságot ad a szellemnek, ha minél több függetlenséget nyújt a gondolatnak, *ha minél több demokráciát teremt.* Az irodalomnak nem állami könyöradomány és nem hivatalos jótékonyság kell, hanem *levegő*, a szabadság, a jog, az igazság tiszta, derűs, boldog levegője.

Az irodalom mindig mást akar, mint a hatalom. A kormányok uralmukat akarják biztosítani, érdekeiket védeni, a meglévőt konzerválni, az irodalom a jövőbe néz, az elérhetetlen felé indul, a lehetetlent próbálja megvalósítani, az új utakat keresi, az új célokat tekinti, az új embert formálja, az új életet mintázza. Ha nem ezt cselekszi, akkor lehet igen kényelmes és kellemes színekúra öreg urak számára, akkor lehet előkelő ajánlólevél a hatalmasokhoz és kiváltságosokhoz, de akkor csak bitorolja az irodalom nevét.

Petőfi hasonlította a költészetet olyan szentegyházhoz, hová belépni bocskorban és mezítláb is szabad. Mi attól tartunk, hogy ha a klebelsbergi állami irodalompártolás gondolata valóra válik, akkor ennek a nyilvánossági joggal felruházott hivatalos irodalomnak sajtóakadémiájába csak szellemi podagrával és lelki tábesszel fognak belépni a hivatalosak és a választottak. Egy *numerus clausus* már van az egyetemeken, ezek után a magyar gondolat és érzés numerus claususa talán mégis sok lenne ennek a szegény, megcsontított és megbénított Magyarországnak.

Délmagyarország, 1925. december 12.

256.

H O M O K

Írta: *Juhász Gyula*

Ez alá a szerény, szürke álnév alá rejtőzött, mert ő maga volt a szerénység és igénytelenség, az egyszerűség és tisztesség, de ez alatt a szerény, szürke álnév alatt is hamarosan megtalálták az irodalom értői és kedvelői a gyémántot, amely Cserzy Mihály tehetségében lappangott és meleg fényével olyan áldottan és szelíden világított az olvasók szívébe. Mert melegszívű jó ember volt Homok, a kisemberek nagylelkű barátja, a kis sorsok megértője és elbeszélője.

Az ismeretlen vidéki iparos rövidesen egy egész ország érdeklődését vonta magára annak idején, pedig akkor még nagy és boldog ország volt ez a ma olyan kicsi és olyan csonka hon. A legjobbak és legigazabbak szeretete és elismerése ajnározta és ösztökölte Cserzy Mihályt, aki Homok néven a legelső magyar tárcaírók sorába lépett, a legolvasottabb fővárosi hírlapok hasábjain. Tóth Béla avatta fróvá a csöndesen jelentkező szegedi iparost, aki a tanyai akácok édes illatát és a pusztai alkonyatok szelíd békéjét lopta be az elfásult és elkopott képzeletekbe.

Nem volt könnyű dolga Cserzy Mihály múzsájának, hiszen olyan nagy nevekkal és értékekkel kellett megküzdenie, mint amilyen a Mikszáth Kálmáné és a Tömörkény Istváné volt, a nagy palócé és a nagy szegedié. Mikszáth már klasszikusa volt a népies elbeszélésnek, fejedelem, aki trónon ült és világgá szólott, Tömörkény István pedig ereje teljességében formálta az örökkévalóság ércébe a célszerű szögény embőröket, akik annyira

magyarok és annyira emberek, hogy már szinte oroszoknak látszanak. Mikszáth akkor versenyen felül állott, ő volt a magyar irodalom hatalmas ezeregyéji szultánja, Cserzy Mihálynak Tömörkénnyel lehetett csak felvenni a nemes versenyt, amely csak tiszta gyönyörűséget szerzett a magyar olvasónak és igaz értéket a magyar irodalomnak. Cserzy Mihályban nem volt meg Tömörkény bámulatos plasztikája, ő gyöngédebb kezekkel lágyabb matériából mintázta embereit. Homok elsősorban melegszívű és melegsavú lírikusa alakjainak, akiket szinte könnyes meghatottsággal szemlél, és mintegy atyai szeretettel becézve hoz elének és a romantika kék búzavirága mindig ott mosolyog vagy szomorodik minden frásának barázdáiban.

A szeretet, a jóság, a megértés, a megbékülés édesbús és halkszavú hírdetője Homok, nem harsány próféta, inkább hasonlatos egynémely tanyai vándor apostolhoz, aki evangéliumos igéikkel, vigasszal és áldással kopogtat be az alacsony gerendás szobák ajtaján. *Az egyszerűség írója* Cserzy Mihály és éppen az tette őt népszerűvé abban a korban, amely csupa komplikáció volt, csupa káosz, csupa bizonytalanság. Jól esett hallgatni az ő vidéki pásztorfurulyáját, az ő szegedi cimbalomszavát, az ő magyar muzsikáját, annyi idegen és zavaros hang közepette. Van az ő írásaiban valami abból a nyugalomból és harmóniából, amely annyira hiányzik a ma gyermekeiből, korunk irodalmi hőseiből. Áldás, békesség — ez hangzik ki Homok minden sorából és a gyűlölet mai hangos hirdetésének idejében olyan ritka és olyan kedves ez nekünk.

Ő maga — a megtestesült szelídség és jóság — egy kissé mint ha idegenül is állott volna már e kizökcent és felfordult világban, fájt neki a tenger hiába omlott vér és könny, a sok bénaság és csonkaság, de hangosan sohase panaszkodott és sohase átkozódott, szép csöndesen, lemondással és elnézéssel szemlélte tovább az embereket és a dolgokat. Szívesen menekült a múltba, az elmerült világ kedves káprázatába. A leáldozott nap visszfényében gyönyörködött, az elmúlt nyarak kalászait tallózgatta és az eltűnt őszök fürtjeit böngészgette, régen elment emberek árnyait költögette, régi örömek és bánatok lócáin üldögélt. Kevésen ismerték úgy a boldog béke Szegedjének legendáit és anekdotáit, figuráit és hangulatait, mint Homok, akinek szép és nyájas ősz feje maga volt a behavazott emlékezés ezekben a mi ködös és közönyös napjainkban.

Nemcsak jó író volt, hanem jó ember is, aki a krisztusi vallás

nagy tanítását nem csupán emlegette, hanem gyakorolta is. Nem politizált — a magyar irodalomban ritka kivétel —, de azért a szegények és szuevedők pártján volt mindig, *a kisemberek pártján*. A maga pályájával is példát mutatott arra, hogy az egyszerű iparos milyen érdemeket és dicsőséget tud szerezni tehetségével és szorgalmával. A szegedi iparosság külön és méltán gyászolja őt, legkiválóbb és legderékabb embereinek egyikét.

Az ugarimádó magyarok, a pusztai népek írójának fényes és tiszta lelke pedig szerényen és csendesen bekopogtat a magyar mennyország csillagos ablakán és szép szelíden helyet foglal a vidéki lócán Tömörkény István halhatatlan szelleme mellett. Az égi szakállszáritón régi szép időkről emlékezve most már egyre többen néznek le ránk, fiatal öregekre és öreg fiatalokra a szegedi irodalom révbeért úttörői és jelesei, bátorítva és lelkesítve az utódokat. Az új magyar mennyei lakos, Cserzy Mihály, aki Homoknak nevezte magát, pedig gyémánt volt, nyugodtan foglalhat helyet annál az égi lakománál, amelyet *Dugonics, Mikszáth, Tömörkény, Gárdonyi, Szinéri, Palotás, Balassa* és a többiek készítenek a most odaköltözöttnek.

Délmagyarország, 1925. december 18.

257.

POGÁNY FERENC ÚJ KÉPEI

258.

A SZEGEDI BÉKE

259.

KOSSUTH ÉS KLEBELSBERG

Klebensberg Kunó gróf, akinek már a pusztá neve is magyar fajvédelmet sugárik magából, határozottan nem tudja jól megválasztani barátait és ellenségeit. Barátait eddigi ellenségei közül toborozza, akik a görög mitológiából vett névvel illették őt a plakátjukon, ellenségeit ellenben volt barátai közül szemeli ki és így jelen ellenségei pedig aligha lesznek még egyszer a barátai.

Még nagyobb baj és ez már igazán nem csupán az ő személyes baja, hogy *a magyar nemzet barátai közül is szerez magának ellen-*

séget, mint ahogy legutóbb megszerezte a tekintélyes és érdemes Lucien Wolffot, akit a gróf úr fajvédő szimata „francia izraelitának” nézett, holott kiderült, hogy ez az előkelő idegen angol, mi több, régi magyarbarát, sőt a magyar kisebbségi érdekek egyik önzetlen és lelkes védelmezője. (Mellékesen Angliában a legismertebb historikusok egyike és ezen a réven még kartársa is Klebelsberg Kunó grófnak.) Már most ez a Lucien Wolff, ez a hatvannyolc éves, érdemekben megőszült férfiú nyilatkozott a kollégájáról, Klebelsbergéről és bizonyos, hogy ezt a nyilatkozatot a vorarlbergi eredetű nemes gróf nem fogja a legkedvesebb emlékei és a legszebb sikerei sorába tenni és elkönyvelni. Mert azt még az angol úr is megállapítja, a messzeség kódén keresztül is egészen jól látva, hogy a Klebelsberg név meglehetősen németesen hangzik és hogy Árpád vezérei között nem találkozott még csak hasonlóval sem. Lucien Wolff tudomása szerint az ilyen mágnásnevek, Magyarországon a *Bach korszaknak köszönhetik családfájukat*, amely korszak minden eddigi történelmi kutatások szerint nem nagyon kedvezett a magyar fajvédelemnek. Sőt ellenkezőleg. De azt is hozzáteszi mindjárt az angol historikus és régi magyarbarát, hogy az angolok Kossuth Lajos Magyarországot ismerik és szeretik, annak a Kossuth Lajosnak a Magyarországot tehát, aki a szabadelvűség egyik nagy európai hőse volt, aki a demokrácia egyik dicső európai vezére volt, aki elnyomott jobbágyokat szabadított fel, aki bilincseket tördelt, aki az alkotmányos jogok sáncaiba bevezette a magyar népet és aki például hallani sem akart a dicsőséges numerus claususról.

Lucien Wolff eddig nem ismerte Klebelsberg Kunó grófot, de jól ismerte és imádta Kossuth Lajost, sokkal jobban és őszintébben, mint például Zsirkay János imádja a karácsonykor és bemutatás előtt Ady Endrét és Móricz Zsigmondot, hogy a Hevesi Sándor imádásáról ne is beszéljünk. Persze, Klebelsberg tapintatlan és tájékozatlan parlamenti elszólásának kellett jönnie, hogy Lucien Wolff, a lelkes és érdemes magyarbarát arra a megismerésre ébredjen, hogy Kossuth Lajos országa ma még nem jött el Magyarországon, hogy Kossuth Lajos nemzetének mostanában nem igen tud nyomába lépni az az új nemzedék, amelylyel Klebelsberg Kunó gróf meg akarja védeni a numerus clausust, amelyről Wolff, nem a wolfenauai, hanem az angolországi, mint *kulturális székelytörvényről* tud csak beszélni, amelyet a lengyelek és a románok fajvédői reánk hivatkozva próbáltak (de hiába próbáltak) országaikban is törvényé emelni.

A monoki publicistára hivatkozik az angol magyarbarát, aki elé valamikor réges régen, kisgyerek korában Garibaldi-nadrágban vitte édesanyja Liverpoolban, hogy az egész nagy angol nemzettel együtt üdvözlje és ünnepelje Magyarország száműzött kormányzóját, aki a szabadság és haladás lobogóját lengetve lépett az angol földre, a szabadság klasszikus hazájába és ezzel a lobogóval lépett Amerika földjére is, a haladás új területére. Ma csakugyan nehezebb dolga van mondjuk egy Klebelsbergnek például, hogy élő nagyságaink egyikét hozzuk fel, Genf szabad földjére lépve derekasan megállani a sarat és új szimpátiákat szerezni a magyar névnek és elhíttetni az idegennel, hogy Kossuth Lajos országa eljött, hogy Kossuth Lajos nemzete a régi.

Hiszen éppen most nevezték ki a nemzet írójának a Nemzeti házi szerzőjét, aki Kossuth Lajost, a haza atyját, a magyar népnek ez örök vezérét, a magyar szellem és lélek örök kormányzóját, *mint a forradalom fogadatlan prókátorát* állította oda, bizonyosan nem követendő példa gyanánt, az ország első színpadára. De azért minden jel arra mutat, földön és égen, hogy nincsen már messze az idő, amikor a száműzött és kitagadott kossuthi gondolat ismét amnesztiát kap és végső diadallal vonul be a magyar szívekbe, a magyar elmékbe, a magyar élet minden megnyilatkozásába. *Kossuth győzni fog!*

Délmagyarország, 1925. december 30.

1926

260.

CSENGERY JÁNOS, A LÍRIKUS

261.

ÚJESZTENDŐRE

*Adjon Isten, ami nincs,
Ez új esztendőben,*

énekelte a nagy balladás és elégiás költő annakidején, majdnem olyan szomorú és nincsetlen időben, mint a miénk. Magunk is

csak ezt kívánjuk az újesztendő jövetén, mert hiszen ami van, abban nem sok örömünk tellett az elmúlt évben és ami nincs, abból igen kellene egy és más, hogy élni tudjunk, hogy hinni merjünk, és hogy dolgozni bírjunk a jövőben. Mi nem megyünk nem mehetünk részeg illúziókkal, balgatag vakmeréssel, hiú álmokkal és meddő vágyakkal a holnapok elébe.

A nagy háború szilveszteri mámorát kialudtuk, a forradalom szilveszteri mámorából is felébredtünk, reméljük, hogy az ellenforradalom szilveszteri mámora is végetér már egyszer. Mert ez a több, mint hatesztendő s narkózis nagyon kimerítette és elgyengítette ezt a szerencsétlen, sokat próbált és sokat csalódott nemzetet. Itt az ideje, hogy az egészség és igazság emberei jöjjenek, az erősek, a munkások, a szellem szentlélek-lovagjai, a jövő hősai, akik nyugodt józansággal és tiszta öntudattal néznek farkasszemet az ostobák és tudatlanok légből kapott, tarka káprázataival és az életre és dologtevésre rázzák fel a magyart.

A kalandosok és a holdkórosok diktatúrájából elég volt, a hazafias hamispénz verésének legyen már egyszer vége és tekintsük meg az érem másik oldalát is.

Éveknek előtte nemzeti megújodást, magyar reneszánszt emlegettek, hirdettek, és sajnos, felelőtlen elemek cselekedtek is, de ha ma, az 1926. esztendő hajnalán felnyitjuk a szemünket és körülnézünk ebben a csonkaországban, ebben a bomlott világban, ebben a kettészakadt, sőt száz darabba törött magyar közéletben, ha hirtelen eszünkbe jut a boldogtalanul elmúlt évnek politikai kalandorokronikája és sokezer méteres panamafilme és ha most a szívünkre tesszük a kezünket, vajon őszintén és igazán meri-e mondani valaki, aki embernek és magyarnak nem csupán a szájával vallja magát, hogy itten nemzeti megújodás van, hogy itt a magyar új reneszánsz tavaszodik? Még kortesfogásnak is alacsony és átlátszó lenne mostanság ennek hangoztatása, nemhogy a valósággal való szembesítés hitelt adhatna neki.

Újesztendő első napján sokan és sokszor elhatározzák egyesek, és közösségek, hogy most új életet kezdenek. Mi már nem igen hiszünk az ilyen modern csodákban, amelyek még három napig se tartanak. Azt se várjuk, hogy ez az esztendő a boldogságot hozza meg. Mi most olyan pokoli éveket értünk és éltünk át, amelyek megtanítottak a lemondásra, az emberek és a világ dolgainak komolyan vevésére. Nekünk már nincsenek többé

hazárd reményeink. Mi egyelőre csak azt kívánjuk, hogy a bűnök és a tévedések esztendői után a vezeklés és megigazulás esztendeje jöjjön el végre valahára. Hogy a csalatások és a csalódások népe magára eszméljen és elinduljon az igazság és haladás útján a jobb jövőbe, *a víg esztendőbe*, amelyet a magyar nép zivataros századainak magasztos himnuszköltője kért a magyarok Istenétől 1823-ban.

Megigazulás nélkül nincsen üdvözülés ezen a földön se, hol élünk, halnunk kell, a másik nagy költő igéi szerint. Mindnyájunk akaratának és munkájának végső célja az a nagy Magyarország, amelyet nem jelszavakkal és nem kalandokkal lehet ismét összekovácsolni, hanem csak három dologgal: dolgozni, dolgozni, dolgozni kell érette éjjel, nappal, rendületlenül és szakadatlanul! Szép dolog a piros hajnal, fehér álmom, zöld remény, de egyedül *a munka szürke napjai* azok, amelyek nyomán lehet még egyszer ünnep e világon, a mi világunkban, a magyar tájakon.

*Adjon Isten, ami nincs,
Ez új esztendőben,*

és ha annak idején, amikor Aranyunk ezt a sírvavigadó újévi köszöntőt írta, sok minden nincsetlensége volt a magyarnak, ma bizony még annál is több van. És ha azt kívánjuk, hogy adjon Isten, ami nincs, hát akkor elsősorban egyetértést kívánunk, azután békességet és összetartást magyarok és magyarok között, erős és komoly öntudatot a nemzeti célok kitűzésében és kiharcolásában e célok megvalósításában. Adjon Isten olyan politikai vezéréket, akiknek nem a hatalom megtartása vagy megszerzése a legfőbb, sőt egyetlen célja és programja és olyan népet, amely nem ül minden hordóról lehangzó frázisnak és nem szavaz a saját élete és érdeke ellen.

Nem akarunk többé ezen a földön se reakciót, se demagógiát, se kilengést, se ostobákat, se gonoszokat a közélet piacán, se felelőtlen elemeket, se hazafias felháborodásból bűnözőket! Bort, búzát, békességet akarunk, amit mai nyelven úgy is ki lehet fejezni, hogy haladást, demokráciát, szabadságot. Egyszóval: *új Magyarországot!*

Délmagyarország, 1926. január 1.

Londonban van hej, számos utca, és természetesen sok klub is akad. Legalább is minden utcában egy klub. Így van egy PEN nevű irodalmi klub is, amelynek címe nem a penna rövidítése és nem is a pennyé. Most Budapesten is meg akarják alapítani a magyar PÉN klubot, hivatalos irodalmi alapon és nem a pengő tiszteletére. Ebben a klubban akarják egyesíteni a különböző magyar tollforgatókat. (És persze a blattforgatókat.) Néhány jeles és jó, sőt elégséges magyar író megkérdeztek: mit szól az új hazai irodalmi békeklub eszméjéhez. A kikérdezett írók egytől-egyig megállapították, hogy végre valahára, nagyon helyes, itt az idő, most vagy soha, már régen kellett volna és egyáltalában, de (és egyszerre elborult a dics az írók ábrázatán) most igazán nagyon nehéz, szinte lehetetlen volna ezt megcsinálni, mert így, mert úgy és egyáltalában.

Szó sincs róla, nem volna gyerekjáték egy akolba gyűjteni mai irodalmunk bárányait és farkasait (például Farkas Imrét Farkas Antallal) és egy közös nevezőre hozni korunk költői tényezőit. (Például Babitsot Kis Menyussal.) Magam úgy képzelném az irodalmi béke és egyetértés, nyugalom és összetartás jegyében alakult magyar PÉN klubot, hogy ez a fülkerendszer mintájára ketrecrendszer alapján állana. Középett egy jól vasalt oroszlánketrecben Szabó Dezső foglalna helyet egyedül, sörényét lengetve és oroszlánkörmeit mutogatva. A ketrecre ez lenne felírva névjegy gyanánt: Ölj! Jaj! Panasz! Segítség! Vele szemben igen magas és elegáns ketrecben a Danton és a Gyurkovics lányok szerzői tartózkodnának. Különösen attól tartózkodnának, hogy a „Csodálatos Élet” szerzője meg ne harapja őket. El tudom képzelni a társalgást a két ketrec illusztris vendégei között. A sörényes oroszlán kezdené:

— Jó napot, urak! Hogy áll a szlovák és a sváb irodalom?

Mire a Gyurkovicsok apja felel:

— Én gentleman vagyok és nem felelek!

Mire az oroszlán:

— No majd a legközelebbi ezerholdas regényemben megint szentelek Önnek néhány lapot.

Az irodalom többi különbözőit és ellentéteit hasonló módon kellene elhelyezni. Kádár Lehel ketrecével szemben Molnár Ferenc, Kiss Menyhérttel átellenben Feleki Géza, Zsirkay János az imádott Juhász Gyulával vis à vis foglalna helyet, aki viszont a közismert szegedi helyi szerzővel biliárdoznék.

Gyönyörű intézmény volna ez, kár, hogy egyelőre csak eszme. A zordon valóság másképpen fest és sok árvíz fog még lefolyni a Tiszán, míg eljő majd az az idő, mikor Lendvai István így hívja tarokkozni Szép Ernőt:

— Kedves jó szíriaim, ülj mellém a kandallóhoz, fel van uszítva melege!

Délmagyarország, 1926. január 3.

Gyalu

264.

S Z E G É N Y S É G

(Hegyí István novelláskönyve. Koroknay-kiadás, Szeged)

Kilenc egyszerű történet egyszerű emberekről. Az író együtt érez, és együtt küzdik az alakjaival, egy földszinten él velük. Nem stilizálja se őket, se a sorsukat, néhol szinte bűfejezetlennek vagy elnagyoltnak tetszik a novella vége. Ilyen az élet — gondolja *Hegyí* István, ez az erősfájú, komoly, kemény szegedi naturalista. *Hegyí* nem Tömörkény epigon, bár az ő nyomaiban halad. A *Szegénység* szerzője már látja és érzi a mai idők, a mi napjaink népének, a robotosoknak, a kisemmizetteknek szociális és erkölcsi nyomorúságát. Résztvétellel nézi őket és szemérmesen elbúvó lírával mondja el dolgaikat.

Igen becsületes szándékú, igaz törekvésű fiatal író *Hegyí* István, van már néhány novellája, amely határozottan értékes és egészében sikerült. Figyelni kell reá és meg kell becsülni őt. Van valami oroszos a hangjában, a modorában, a színeiben, de hiszen minden naturalista és népies, ha szíve van, egy kicsit oroszoknak látszik. *Hegyí* István tud írni, egyéni hangon és magyarul, ami ma külön érdek.

Kilenc új novellája közül (ez a második könyve és haladást jelentő második) szerintem a *Bolond Balajti* és *Az almák nyere-*

ségei az irodalomnak. A *Ferusék* igen jól indulnak, de a szerzőt mintha végül elhagyta volna a kedve. Egyenetlen, forrongó, kereső, de igaz, erős, friss tehetség Hegyi István. Ebből a mustból bor lesz, ha a must is úgy akarja!

Hétfői Rendkívüli Újság, 1926. január 4.

(Juhász Gyula)

265.

NEM, NEM, SOHA!

266.

SÖTÉT NAPOK

267.

MEGHALT BLAHA LUJZA

268.

MÁSODIK LETTEM

269.

PONGRÁC MESTER

Pongrác mesternek semmi köze sincs az irodalomhoz, ezt a fővárosi kritika osztály, párt, faj és felekezeti különbség nélkül ritka egyértelműséggel és páratlan határozottsággal megállapította (a konstruktívek még jobban levágták a kis köpcös, zsidóarcú fajvédőt, mint a destruktívek), így tehát valószínűleg mégis csak a politika területére tartozik. Pongrác mesternek semmi köze sincsen Solness mesterhez sem, ő nem szabadkőműves, hanem inkább ker. szoc. mester, legalább az a szigorú kijelentése, hogy *a mai munkások meg vannak mételyezve*, erre vall. Pongrác mester fölötte kedveli az italt, igen szereti a nőt és eb-

ben meglehetősen demokratikus hajlandóságú, amennyiben egy egészen közönséges, de nem egészen romlatlan cigányleánnyal él bagóhiten.

Pongrác mester irtózatos bukása után immár nagyon halvány reménységünk lehet már arra, hogy a tarpai követnek *Krausz bankár leánya* című hasonló elmeszüleményhez valaha is szerencsénk lesz a Vígszínház világot jelentő deszkáin, pedig Krausz bankár leányával a zsidókérdés megoldását ígerte a fajvédelem sasorrú apostola, már pedig a zsidókérdés megoldása valóban nem ártana, különösen napjainkban. Igaz, hogy a Pongrác mester tragikomikus balesete után már nem sok jót várhatunk az országos hírre vergődött szerzőtől, akinek legújabbkori nyelvkincsünk a *zsirtás* tömör és velős (szinte véresen velős) szavát köszönheti. (Egyebet aztán nem is igen köszönhet neki.)

Hanem tréfán kívül, ez a Pongrác mester valahogy szimbolikus jelentőséget nyer, ha jól szemügyre vesszük. A szerzője révén, aki ugyan szimbolikus jelentéktelen és akiről ma már az egész fővárosi kritika minden ellenkezés nélkül *megállapította a tehetségtelenséget*. Nekünk pedig e bukás után hirtelenül pokoli világosság támad az agyunkban és kezdünk sokmindent megérteni a kurzus egész lényegéből és természetéből. A Pongrác mester pocakos szellemi apja (amennyiben itt szellemről szó lehetséges) egyszerű vidéki postamester volt valamikor, a béke boldog napjaiban. De neki szűk volt Macedónia, ő a titkos drámaírók és a helyi szerzők herosztráteszi becsvágyával és buzgalmával elindult és háborún, forradalmon, összeomláson keresztül elérkezett a maga kurzusába. Itt nem kellett tehetség, érdem, múlt, kiválóság, szellem, érték, nagyság és jelesség, itt csak kiabálni kellett, furkósbotot forgatni kellett, könyökkel és ököllel utat vágni az érvényesüléshez, amely természetesen elsősorban politikai érvényesülés volt.

Tarpát választotta a Pongrác mester szellemi szülője erre a célra és Tarpán keresztül bevonult diadalmasan a magyar parlamentbe, a magyar közéletbe, a magyar vicclapokba és úgy gondolta, hogy a Kamara-színházon keresztül majd szépen besurranhat a magyar Helikonba is. Kár, hogy az irodalomban nem használ semmit a képviselői immunitás, kár, hogy az irodalomban tehetség, tehetség és tehetség kell, semmi más, és kár, hogy a magyarok Istene ebben a tekintetben kissé mostohán bánt Pongrác mester különben törekvő és iparkodó szerzőjével. Pedig ő azért okádott tüzet a magyar liberalizmus Diána-templomára,

mint a fajvédelem Herosztrátesze, pedig ő azért csorgatta sötét tintáját a kurzus serlegébe, mint zsidóverő publicista, hogy Molnár Ferenc és Szomory Dezső, sőt, hogy Bernard Shaw, Pirandello és a többi zsidó holttestén keresztül diadalmasan kineveztesse magát a drámaírók diktátorának. Ezért volt, úgy látszik, minden, égvívás, zsirtás, ének, a Pongrác mester zömök szerzője a *tehetségtelenség kurzusát* várta, akarta egy egész életen keresztül és az ő igazi tragikomédiája éppen az, hogy pont a kurzusban bukott meg, és keresztény és nemzeti kritikusok dobták reája a legelső és a legsúlyosabb parittyaköveket.

Most már nincsen remény Zsirkay irodalmi ambíciói számára még ebben a kurzusban se. Itt már csak a *tehetségtelenség diktatúrája* segíthetne, mert hiszen az már csak igazán minden vitán és minden kétségen felül áll, hogy ebben a diktatúrában a legelső sorába kerülne és méltán kerülne a legelső sorába az a Zsirkay János, aki néhány esztendő előtt kíméletlenül és bárdolatlanul el akart némítani néhány keresztény és magyar értéket és tehetséget, csak azért, mert az ő szép szemeiért nem voltak hajlandók vele egy tüzet fújni és aki most egyszerre csak *imádja* ezeket a ma már európai értékeket és tehetségeket.

A magyar kritika nem volt hajlandó Zsirkay imádására és ennek a kritikának az a megállapítása, hogy Pongrác mester teljesen logikátlan, tökéletlen, zavaros és együgyű banalitás, talán nem csupán Zsirkay János darabjára áll, hanem politikájára is. Arra a politikára, amely idáig juttatta ezt a szegény országot és ezt a szerencsétlen nemzetet!

Délmagyarország, 1926. január 22.

270.

BÉLA KIRÁLY JEGYZŐJE

Nem ama Névtelen Jegyzőről akarunk most beszélni, aki a közép-kor magányos éjszakáin a Foglалás tetteit jegyezte. Nem arról az *Anonymus regis Belae notariusról*, akit hol második, hol harmadik hol negyedik Béla király jegyzőjének vél a modern magyar történetírás egyik és másik jelese.

Mi most ötödik Béla nótáriusára gondolunk, aki az olasz Stambában nyilatkozott és utána a magyar közvélemény előtt mosakodott.

Hogy ki az az ötödik Béla? A hazai históriában ma még éppen úgy nem találjuk ezt az uralkodót, mint ahogy Pirandello IV. Henrike sem szerepel a világtörténelemben, csupán a színházi kritikában. Ez a pirandelloi Henrik egyszer egy farsangi bálon elvesztette az öntudatát és azóta *adja* a királyt, aki a középkorban uralkodott, Canossát járt és egyáltalában történelmet csinált. A mi ötödik Bélánk egyelőre még csak a kurzustól alapított középkorban él, aránylag elég jól, Canossát is járt már egyszer mint a TESZ gyorsan levitézlett kormányzó elnöke, de történelmet mindezideig — hála a magyarok Istenének! — még nem csinált és remélhetőleg ezután se lesz alkalma csinálni. Erről az ügybuzgó fiatalemberről nyilatkozott volna állítólag az ő éppen nem névtelen jegyzője az olasz Stampában, az ifjú urat magyar embernek elfogadván és anyai ágon Árpádházinak elismervén. Mindez *nagyon szép*, hogy a *Simplicissimus* modorában fejezzük ki magunkat, bár ebben a modorban nem tehetjük hozzá, hogy *nagyon meg vagyunk elégedve*.

Mi elhisszük azt, hogy ez a jóreményű ötödik Bélánk inkább ered a kihalt Árpádok leányágából, mint mondjuk Kovács János vagy Kerekes András, akinek ősei minden valószínűség szerint *jobbationes* voltak akkor, amikor a Habsburgok ősei ki-kicsaptak zordon lovagváraikból, de úgy véljük, hogy még ez sem elég jogcím arra, hogy egy tapasztalatlan fiatalember körül támadó túlzott puccshírek veszélyeztessék egy csonka ország és szegény nép jelenét és jövődjét. Lehet, hogy az olasz *Stampának* ama bizonyos tudósítója, akinek a magyar fajvédelem vezérkari Napóleonja megnyilatkozott, a kelleténél több *stampedit* szedett magába erősítőnek és bátorítónak, de mi valahogyan mégis csak az olasz szólásmondásra gondolunk Gömbös Gyula állítólagos elszólásait és kiszólásait olvasva: *si non è vero, è ben trovato*...

Kétségtelenül bizonyosnak tetszik, hogy itt valami büzlik Dániában és — hogy a dán királyfi szavait másik változatában is alkalmazzuk — rothadt az államgépezetben valami. Nem az Állami Térképészeti Hivatalra gondolunk természetesen, hanem egyszerűen arra, hogy amíg Bethlen István gróf felelőssége teljes tudatában jelenti ki, hogy a Sipka-szorosban minden csendes, addig a háta mögött és a tudtán kívül ilyen *stampázások* lehetségesek, amelyeknek cáfolata csak megerősíti aggodalmunkat.

Ötödik Béláról éppen most *adja* hírül a magyar Stampa, hogy külföldi tanulmányútra indul és a *modern demokráciát* kívánja studium tárgyává tenni. Valóban okos és szerencsés ötlet, kár,

hogy a fiatal úrnak vagy környezetének ez előbb nem jutott az eszébe, például a TESZ hírhedt evangéliumi mottója, vagy Windischgraetzék pénzügyi műveletének nyilvánosságra kerülése előtt. A modern demokrácia tanulmánya csakugyan nem árt még egy eljövendő magyar ötödik Bélának sem, de ha már éppenséggel most eszébe jutott neki ez a sürgős és alapos tanulmányút, kár, hogy erre az útra nem viszi magával nem igen névtelen jegyzőjét és az ő többi fajvédő társait. Az Eckhardtokat, az Ulainokat, a Dánéreket, a Benárdokat és mind a többi Wencelin lovagokat. Hadd nézzenek körül egy kicsit a demokrácia új világában, nekik talán nem nagyon ártana ez a friss levegő, nekünk pedig igen nagyon használna az, hogy ők távollétükkel tündökölnének. Még megesnék az a csoda a Tisza-Duna táján, hogy a középkorból ittmaradt reakció helyett modern demokrácia teremne a magyar ugaron és mire ők szerencsésen és gazdagodva visszajönnének: boldogulva látnák a hont virányain.

Természetesen nélkülük boldogulva!

Délmagyarország, 1926. január 23.

271.

HAT KRITIKUS KERES EGY PIRANDELLOT

272.

HOL VAGY, GYULAI PÁL?

Írta: *Juhász Gyula*

Ma száz éve született a legnagyobb magyar kritikus. Ezt a díszítő jelzőt máig sem vitatta el, és nem vehette el tőle senki. Ma még jobban érezzük nagyságát, mint valaha. Mert ma a hiányát is érezzük, jobban, mint bármikor. Hiszen Gyulai Pál több volt, mint kritikus, *élő irodalmi lelkiismerete* volt két magyar nemzedéknek és élő fegyverhordozója lett a halhatatlan Petőfinek és Aranynak, a népies-nemzeti hagyománynak.

Harcos Gyulai Pálnak nevezte őt el Ady Endre, a régi harcost az új tároगतós. De Gyulai Pál nem versekkel verekedett,

hanem érvekkel. Született kritikus volt, született polémikus. Még akkor is polémizált, amikor apológiát írt. (Például némely emlékezésében.) Félelem és gáncsnélküli lovagja volt a magyar nemzeti irodalom porondjának, sok csatát megvívott és ha sok sebet kapott is, pardont nem kért és nem is adott soha.

Gyulai Pál, bár kultúrájának forrása német volt, szellemi alkata szerint inkább a klasszikus francia kritikusokkal tartotta a rokonságot. Mondhatni, ő volt a magyar *Boileau*. Elsősorban a *raison* embere, logikus fő és józan elme. Ennek a szellemnek korlátai voltak, amelyeken túl nem látott és nem akart látni. Jókai képzeletének és kedélyének határtalan birodalma túlságosan tágas volt számára és Vörösmarty mélységeinek örvényébe nem ért le egészen az ő kritikai mérőónja. Gyulainál volt mélyebb és egyetemesebb érdeklődésű kritikusunk is: a tragikus végzetű Péterfy Jenőre gondolunk elsősorban, de például Péterfy inkább élvező volt, a szó legnemesebb értelmében, a lélek országaiban, míg Gyulai Pál inkább bíráló, *Péterfy csak azokról szeretett igazán írni, akiket igazán szeretett*, akikkel testvéri közösséget érzett, a nagy magányosokról, a nagy tragikusokról, a magyarok közül Keményről, Széchenyiről, az Ószikék Arany Jánosáról, a világ-irodalomból a görög tragikusokról, Danteról, Ibsenről (nálunk először), míg Gyulai Pál szíves örömezt, sőt a legszívesebben nyesegetett, irtogatott, gyomlálgatott a magyar költészet kertjében, e zengő ligetben, neki nem volt elég a pusztá gyönyörűség, amelyet a remekművek keltettek, neki a bosszúság is kellett, amelyet a hibák okoztak, sőt el lehet mondani, hogy neki ez a bosszúság valóságos éltető eleme volt.

De azért mégis ő lett az, aki a magyar költészet legnagyobb értékeinek kodifikálását elvégezte, sok tekintetben maradandó formában. Ő volt az első kritikusunk, aki a hirtelenül feltűnt és hirtelenül eltűnt üstökösnek, Petőfinek költői pályáját először felmérte és helyét megjelölte a magyar firmamentumon. Ő volt, aki Katona József remekét a legjobb magyar tragédia polcára emelte és ő volt Vörösmarty gazdag aratásának is első behordója és elosztója. Persze, Petőfi isteni zsenijének ragyogása csak egyre nőtt a szálló idővel, persze a Bánk bán lélektani gyengéjére azóta rátapintott Hevesi Sándor és persze Vörösmarty emberi és költői titkaiba azóta jobban bevilágított Babits Mihály a két Vörösmartyról szóló tanulmányában.

Gyulai Pál, a harcos, megharcolta a maga sok harcát, becsülettel és eredménnyel. Küzdött a Petőfit utánzó kelmeiség modorosságai

ellen, egy epigon korszak üres pátosza, színtelen és ízetlen irodalma ellen. Ezek a harcok már régen elcsöndesedtek, és csendes emberek lettek azok is, akik ellen Gyulai Pál síkra szállott. De szépen és épen megmaradt Jókai Mór, a nagy romantikus, a mesék nábobja, akit legkeményebben és legszívósabban támadott a magyar kritika Bayard lovagja. Úgy látszik, hogy Jókai a mesék sebezhetetlen halhatatlanjai sorából való, akinek asztrálestén Gyulai Pál nyilai rózsákat fakasztottak, a dicsőség és népszerűség soha el nem hervadó virágait. A kritika parittyája csak a halandókat és mulandókat tudja ledönteni.

De azért ennek a kérlelhetetlen és hajthatatlan harcoss Gyulai Pálnak szíve is volt, hiszen költő volt, bármilyen szemérmes és bármilyen ritkán megszólaló is. Nem volt nagy költő, Petőfi és Arany értelmében, de a longfellowi kis dalmokok sorában a legelsőik közül való. Ő írta a *Pókainét*, a *Hadnagy uramat*, az *Éji látogatást*, ő írta a *Horatius olvasásakor* és a *Szeretnélek mégegyszer látni* megkapó és megható elégiai strófáit. És ez elég!

Mikor én egyetemre kerültem, akkor ő már visszavonult a tanítástól. Egyik irodalmi tanítómesterem, Négyesy László azonban híven őrizte Gyulai Pál tradícióit és mindig lelkünkre kötötte, hogy olvassuk és kövessük Gyulai Pált. A rétorikus és poétikus Beöthy Zsolttal szemben rámutatott Gyulai erősen logikus és igazán pszichológikus szellemére, mindig tömör és mindig tartalmas, értékelő és jellemző ítéleteire, amelyek óvatosan kerültek minden dísz és minden hangzatosságot, mégis, vagy éppen ezért művésziek voltak. Ma pedig, ha körülnézünk egy kissé tarka irodalmi berkeinkben és tarlott kritikai ligeteinkben, a százados évforduló emlékeztető ünnepén méltán sóhaj-tunk fel, annyi más veszteségünk felett is: *Hol vagy, Gyulai Pál?*

Délmagyarország, 1926. január 26.

273.

A D Y

Ma hét éve hunyta le örökre szemeit, amelyek látva látták az Istent, a magyarság, a szerelem, az élet és a halál mélységes titkait. A forradalom viharában hallgatott el örökre dalos ajka, amely a próféták szentséges ihletével jósolta meg előre, halálos

biztosan, a magyar tragédiát, amelynek még szenvedő és vívódó áldozatai vagyunk.

Ady Endre egy szerencsétlen és nagyszerű fajta, egy fátumos és csillagos nép egyik legkülönb csodája volt, aki a magyar századok mélyéből jött, ősi erők zsúfoltságával és új igéket hozott, megváltó és szabadító igéket. De szava a pusztában kiáltóé maradt, az akkori magyarság, a kiegyezés nemzete, a pusztulás népe, idegen érdekek rabszolgája, befogta fülét az új, az énekes Vazul dalai előtt. Ady Endre kivert vadja lett a hazai rengetegnek, és mire a téli Magyarország a tavaszba térhetett volna, megindult az összeomlás és Ady Endre gigászi árnyéka úgy borongott a romokon, mint egy új Jeremiás.

Neve korszakot jelent a magyar költészet történetében, és egyénisége, műve világirodalmi szempontból is igen jelentékeny. Dicsősége egyre jobban tündököl, hatása egyre általánosabb és egyre mélyebb, az új magyar nemzedék az ő versein nő fel, még mindig élő és lángoló költői alakja körül tovább tart a rajongás és a gyűlölet közelharca, magyar milliók szemében program és zászló Ady Endre neve: a haladás, a demokrácia, a magyar élet és igazság választott vitéze ő és halála hetedik évfordulóján már tökéletes biztonsággal érezzük, tudjuk, hogy ő halhatatlan, hogy ő egyetlen, hogy ő a mi erőnk és büszkeségünk, a mi jövődönk záloga.

Délmagyarország, 1926. január 27.

274.

ÚRIEMBEREK

275.

ROMAIN ROLLAND

Engedje meg az olvasó, hogy ezen az első helyen mélységes hódolattal és bensőséges szeretettel üdvözljük a hatvanéves költőt, akit a ma élők legtisztább és legnemesebb képviselőjének tekintünk. Ez a francia ma száműzetésben él a szabad Svájcban, mint egykor a nagy Rousseau, mint ahogy ma egészen bi-

zonyosan száműzetésben kellene élnie Ady Endrének, ha nem földné be lágyan és szelíden a kerepesi temető öle.

Romain Rolland az a francia, aki nem akarta a háborút, aki ellensége volt a háborúnak, aki a harci tusák fölött a béke és megértés olajágát lobogtatta a viharok és gyűlölet véres napjaiban. Nagyon kevés nagyság nevét lehetne elsorolni, amely olyan szüzen ártatlan a háború egyetemes bűnében, mint amilyen szüzen ártatlan volt az övé! Hiszen éppen a napokban történt a fény városában, Párizsban, hogy a német színházi kritika legkiválóbb képviselőjét, a most pacifizmusban és megértésben utazó Alfred Kerrt egy állítólagos háborús uszító versével akarta letorkolni néhány szerb diák, egyik francia előadása alkalmából. Alfred Kerr csakugyan nem írta azt a méltán inkriminált csatadalt, de mi is elég jól emlékszünk még néhány porosz bakakápláros kiszólásra, amellyel az antant roppant Augiás istállóját óhajtottá kitisztítani, lehetőleg gyorsan és alaposan.

A háború tömegtébolya 1914 forró és mámoros nyarán bizony a legkitűnőbbeket és legderékabbakat is megszedítette és megtevéstette. Különös, különös éjszaka borult akkor hirtelen, váratlan — legalább az emberek hirtelennek és váratlannak hitték — Európa égére és földjére, minden nagyságot, szépséget és igazságot be próbáltak sorozni a nagy megszárlás szolgálatába. A goethei magasságokat és mélységeket kereső — és néha találó — Gerhart Hauptmann kapitányos hévvel költött egypár harci indulót, hogy utána hamarosan kiábránduljon és elforduljon a ludendorffi dicsőségtől és boldogságtól. Valami Ernst Lissauer lett akkor — máról holnapra, mint ahogy egyik sturmtól a másikig magas sarzsi lett a bakából, a legelső német lírikus, mert biztos fedezékből költői dumdumokat eregetett az angol, az angol, az angol ellen, amelyeknek nincsen joga — szerinte, akkor — létezni a föld és a tenger kerekén. No de a többi nációk tagjai se maradtak alul ebben a nemes poétai versenyben. Még a bölcs öreg Anatole France is eldobta szkeptikus mosolya álarcát és kardot csörtetett — vezércikkeiben, az angol Kipling elemében érezte magát a nagy háború vérözönében, mint a cápa az óceánban, az az idő volt ez, amikor katonai uniformisba öltözött a szellem, a tudomány, a művészet, és külön vitézség, külön hősiesség, külön bátorság kellett hozzá, hogy valaki fölemelje szavát a béke mellett, a testvériség mellett, az emberség mellett és háborút indítson a háború, a vérontás, az örület, az új pogányság ellen.

Embernek lenni az embertelenségben — hogy a mi egyetlen Ady Endrénk igéjét használjuk — igazán heroizmus volt ebben a vak és gaz világban és ennek az új heroizmusnak ritka és tökéletes példáját adta az a Romain Rolland, az a költő és gondolkodó, akinek most hatvanadik születésnapját ünnepli — hol nyíltan, hol titokban, hol némi föntartással, hol egész meghajlással — a művelt emberiség és elsősorban persze ez a mi beteg Európánk. Ez az ember, ez a költő, ez a francia soha, egy pillanatra sem ingadozott és soha, egy pillanatra sem tántorodott meg posztján, ahová őt az Ismeretlen Isten, a hivatása és lelkiismerete állította. Róla beszélve, igazán *nem bitang ez a név: az ember, a költő*, mert Romain Rolland valóban dísz, dicsőséget, örök érdemet szerzett mind a kettőnek. Ő nem öntött soha és sehol se sauerweint a népek poharába, ő nem gyűlölt soha és sehol se mást, csak a gyűlöletet, hogy Babitsunk versét idézzük, azét a Babitsét, aki a maga posztján szintén kitartott nehéz, véres időkben a pacifizmus és a humanizmus szeplőtelen eszményei mellett.

Romain Rolland íróművésznék is nagy, hatalmas drámaciklusa a francia forradalomról és hatalmas regényciklusa a mi korunk szellemi forradalmáról maradandó nevet és első helyet biztosít neki annak az irodalomnak történetében, amely többek között Rabelais-t, Molière-t, Voltaire-t, Hugót, Balzacot, Zolát és France-ot adta az emberiségnek, de talán írói oeuvre-jénél is különbség és több emberi nagysága és jelentősége, *a példa*, amelyet minden időknek adott: minden üldözés és lemondás dacára, a legszörnyűbb viharban, amely valaha a világon tombolt és rombolt hűségesen és rendületlenül kitartott ideáljai mellett, amelyek világítótorony tisztafényű lángjai gyanánt lobogtak magasan és messzire az éktelen éjszakában, amely az európai kultúrát akarta örökre beborítani.

A hatvanéves Romain Rollandot ezért köszöntjük ma mi is, első helyen, mélységes hódolattal és bensőséges szeretettel és ezért tekintjük őt minden nagyok és minden költők között a leg-tisztábbnak és a legnemesebbnek! Az irodalom világkoncertjének orgonáján övé a legigazabb vox humana.

Délmagyarország, 1926. január 30.

277.

TALÁN IGEN, TALÁN NEM?

278.

LEVELEK HULLÁSA.

279.

...SZABÓ DEZSÓ NEVŰ EGYÉN

280.

RÓZSAHEGYI

Annyi sok politikai és közéleti ripacsról kell írni mostanában ezen a vezetőhelyen, hogy kész öröm és gyönyörűség, ha ez alkalommal egy istenadta, istenáldotta nagy magyar művészt ünnepelhetünk, aki immár huszonöt esztendő óta bájöl és ragad el bennünket, vigasztal és fölemel, pazar kedélye és gazdag tehetsége minden kincsét e fukar időknek és e szegény országnak áldozva. Sajnos, a politikai és közéleti ripacsok állandóan műsoron vannak, folyton szerepelnek, mindig hangosabban ágálnak, de azért nekünk nem lehet és nem szabad megfélekedezni az igazi művésztől, aki nem nappal és nem a fórumon színészkedik, hanem az ország első színpadán ábrázolja a magyar élet jóízű és jókedvű alakjait.

Rózsahegy Kálmánról van szó természetesen, a nemzet napszámosáról, aki most jubilál, huszonöt munkás és sikeres esztendő jutalmát keresve. Már az ősz dere erősen megütötte fejét, de ifjú szívében csakugyan a lángsugarú nyár virul és tehetsége a régi fényében új színekkel gazdagodva ragyog és melegít tovább. Rózsahegy Kálmán, ha a mi édes magyar nyelvünk nem lenne olyan árva, olyan testvértelen, ma egy egész világnak játszanék és dicsősége is egy egész világra szólna. De ő mindig megmaradt a mieinknek, ő *a magyar világot jelentő deszkákon* érezte otthon magát, a magyar öröm és bánat, humor és sírvavigadás hangjait hallatta, páratlanul és nagyszerűen.

Az *ő Cigánya*, az *ő Gonosz Pistája*, az *ő Borly Gáspárja* és az *ő falusi tanítója* a maga mulandó matériájában is méltán sorakozik a múlthatatlan magyar monumentumok közé.

Rózsahegyi Kálmán a magyar néplélek húrjain játszik és ez a játék a magyar őserő egy darabja. A falu harangja csendül meg a hangjában, a gulya kolompja, a pásztor tilinkója. A tekintetében délibábok tükröződnek, könnye és mosolya édesbús emlékeket ébreszt a szívekben. Ha csak megjelenik a színen, még mielőtt egy szót is szólana, a puszta valójával megfogja a nézőt, levegőt teremt maga körül és varázsos egyéniségével maga felé bűvöli az érdeklődést. És ha beszélni és játszani kezd, az élet lehellete csap felénk, zamat, erő és szín van minden szavában és beszédes még a hallgatása is. Ez a hasonlíthatatlan és utánözhatatlan nagy művész azonban mindenekelőtt és mindenekfölött — *magyar!* Magyar, akár Petőfi népdala, akár Arany Toldija, akár Munkácsy szegénylegénye, akár Izsó búsuló juhásza. Magyar akkor is, kétségtelenül és eltagadhatatlanul, ha idegen figurákat alakít. Ő Shakspere-t is magyarrá varázsolja, Molièret is és amit akartok. Az *ő* humora az alföldi pászortűz mellett termett, a hortobágyi délibáb színeiből támadt, magyar mezők harmatától csillogó.

És itt most szabad legyen eszünkbe jutni valaminek. Rózsahegyi Kálmán, Szigligeti Cigányának és Tóth Ede Gonosz Pistájának mesteri ábrázolója, csodálatos föltámasztója véletlenül más-vallásúnak született. Olyan vallásban született, amelynek gyermekeit bizonyos kényes igényű kritikusok nem találják méltónak és alkalmasnak arra, hogy a színpadon magyar figurát mutassanak. Ezelőtt huszonöt évvel, amikor az ifjú Rózsahegyi Kálmán elindult e világot jelentő deszkákon, még nem igen alkalmazták ezt a *kettőskeresztes kritikai vérvizsgálatot*, nagy szerencséjére a nem csupán jubiláns Rózsahegyi Kálmánnak, de az ország első színpadának és az egész magyar nemzeti művészetnek is. És ha ezt a furcsa vérvizsgálatot minden vonalon kiterjesztenék, mi lenne akkor. Ha például herceg Windischgraetzeről írna valaki egy nem érdektelen és nem értéktelen tragikomédiát, mit gondolnak az urak, csak egy született herceg volna méltó és alkalmas e fenséges frankesináló ábrázolására. Hülyéket csak hülyék alakíthatnának, gazembereket csak gazemberek? Nem találják kissé különösnek ezt az újdonsült esztétikát egynémely urak, akik mostanában viszont Gyulai Pált játszanak, de csak Pató Pált formáznak, legjobb esetben Baczur Gázsit?

A magunk részéről például Julius Caesart szívesebben látjuk egy jó színésztől, mint egy gyöngé magyar Mussolinitől, mondjuk Gömbös Gyulától és a *póruljárt negédesek* is kedvesebbek, ha a Nemzeti Színházban szerepelnek, mintha a Térképészeti Intézetben vagy a TESZ közgyűlésén ágálnak és agitálnak.

Kiki űzze a maga mesterségét, a varga maradjon a kaptafánál még ha Vargha Bélának hívják is és Rózsahegy Kálmánt engedjétek játszani tovább a nemzet örömére és dicsőségére, *ad multos annos!*

Délmagyarország, 1926. február 19.

281.

BESZÉLGETTEM A VILÁGHÍRESSEI.

282.

TÓTH EDE

283.

BALOGH MARGIT KÉPKIÁLLÍTÁSA

284.

EMELT FŐVEL...

Bartók Béla és Kodály Zoltán páratlanul nagy sikert arattak megint Londonban. Bartók Béláról egy bukaresti kritikus úgy ír, mint egy második Liszt Ferencről. Dohnányi Ernő operája jelentékeny sikerrel került színpadra Düsseldorfban, Conrad Veidt, a világhírű és egészen méltán világhírű moziművész a legteljesebb elragadtatás és hódolat hangján beszél Ady Endréről, akit a legelső költők közé számít.

Antonio Widmar, a budapesti olasz követség sajtóattaséja az új magyar irodalomról hámulattal nyilatkozik. Di Stefani

olasz író Rudnay Gyula páratlan művészetét méltányolja legújabb könyvében. A modern magyar drámairodalom világsikereiről ma már fölösleges külön beszélni.

Valamint arról sem, hogy ebben a csonka és szegény országban *azóta* fölnőtt egy új generáció, amely a háború borzalmas tragédiájának élményével és emlékével lelkében egy új kultúra alapjait vetette volna meg, ha a több esztendő s reakció levegőhöz és szóhoz engedte volna őket.

A magyar kultúra diadalmenetben jár ma az egész művelt világon keresztül és sehol se kell neki a caudiumi igán át görnyedve mennie. Egy Romain Rolland egy magyar leányhoz levelet ír, amelyben Ady Endrét Paul Verlaine fölé emeli, nagyobb zseninek és nagyobb férfinak jelenti ki a *Vér és arany* csodálatos éneklőjét. Petőfi és Kossuth még mindig folytatják dicsőséges diadalútjukat a föld kerekiségén, Madách hatalmas drámái költeménye Prágában arat győzelmet, Móricz Zsigmond, Babits Mihály és Kosztolányi Dezső, Heltai Jenő művei egyre-másra jelennek meg idegen nyelveken.

Egy szó, mint száz, a magyar kultúra, a régi és az új magyar kultúra egyaránt, tehát *az intéger magyar kultúra valóban emelt fővel*, büszkén és bátran, tisztán és diadalmasan jelenhet meg a népek szellemi szövetsége, a világ ítélőszéke előtt. Nincsen neki semmi titkolni és elhallgatni, semmi takarni és szégyelni valója. A magyar kultúra valódi értéket produkált, és nem akar hamis értékekkel operálni. A magyar kultúra az emberi közösség nagy érdekeit szolgálja, az európai koncert nagy versenyében is megállja és pedig pompásan megállja helyét, a magyar kultúra egyenrangú tényező bármelyik kis és nagy európai nemzetével. Ezt teljes joggal és egész biztosan merjük mondani.

Bethlen István saját bevallása szerint szintén *emelt fővel* indult el Genfbe, a Népszövetség márciusi ülésére. Ha Bethlen István az örök magyar kultúra nevében, ha Petőfi és Kossuth, ha Ady és Bartók, ha Paál László és Rudnay Gyula nevében és képviselőjében ment volna ki *Calvin és Rousseau városába*, a lelkiismereti szabadság és az emberi egyenlőség nagy tanításainak szülővárosában teljes mértékben helyeselni lehetne a miniszterelnök úr önértékét, öntudatát és büszkeségét. De ha a mai politikai rendszernek, a lejárt reakciónak és a levitézlett kurzusnak nevében emeli föl fejét Bethlen István gróf, akkor engedje meg, ha mi viszont egy kissé megcsóváljuk a fejünket, értetlenül és tanácstalanul.

Mi már hosszú évek óta nem tudunk emelt fővel járni. Mi közönséges dolgozók és egyszerű adófizetők címtelen és rangtalan magyarok, *célszerű szegény emberek*. Mi csak lehorgasztott fejjel, gondoktól, aggodalmaktól, haragtól és szégyentől meggörnyedve járunk e földi téreken, hol élünk, halunk és annyi szörnyűséget és gyalázatot megérvünk és elviselnünk kell a reakció kurzusának mélységesen elszomorító és elkésérítő korszakában.

Bennüket csak egy vigasztal, egy bátorít, egy tesz büszkévé és boldoggá néha: a magyar kultúra örökkévaló értékeinek és szépségeinek tudata, amely egyúttal a magyar népek, Isten megpróbált és kicsúfolt remekének ismét eljövendő dicsőségét és diadalát is jelenti számunkra. Egy új márciust, amelyben *emelt fővel* járhat minden igaz magyar, nem csupán a magyar premier — Genfben!

Délmagyarország, 1926. március 5.

285.

DR. JÁROSI JENŐ MAGYAR NÓTAESTJE

286.

A SZEGEDI MECÉNÁS

Messziről jött emberek igen szépeket tudnak mesélni és messziről jött újságokban igen örvendetes dolgokat olvashatunk néha Szegedről. Így értesültünk most a bűnös Budapest egyik keresztény orgánumban arról, hogy van a Tisza-partján, no nem egy csárda, bár hiszen az is akad még, hanem egy lelkes és önzetlen irodalombarát, egy áldozatkész és bőkezű mecénás, aki világéletében mindig szerette, megbecsülte és támogatta, anyagi és erkölcsi erejével a szegedi írókat és a szegedi irodalmat.

Ki lehet ez a Tisza-parti Lorenzo Medici, ez a szegedi Nagy Frigyes és Bajor Lajos, kérdezi okkal és joggal az olvasó. Ha még hozzá eláruljuk, hogy egy halászmesterről és halászcárdásról van szó, akkor különösen méltán csigázódik föl az érdeklődés. Nem is akarjuk sokáig kétségben hagyni a nyájas olvasót, hiszen mi nem vagyunk se Teleki, se Károlyi, se

Pallavicini grófok, egészen röviden és velősen bevalljuk tehát és nem tagadjuk, hogy *Bitó bátyánkról van szó*, a tekintélyes és jómódú halászmesterről, aki erre az évre ismét megkapta és pedig kizárólagos joggal a tiszai halászat bérletét. A budapesti lap híradása igazán örvendetesen és egészen váratlanul lepett meg bennünket. Bitó bátyánk mint nagy irodalombarát, mint jótékony irodalmi adakozó, ez valóban gyönyörű és megható dolog és erről is egy fővárosi újságból kell értesülnünk. Megvalljuk, mi nem láttuk eddig soha semmiféle irodalmi matiné vagy szóaré, semmiféle irodalmi esemény vagy jubileum alkalmaikor Bitó bátyánkat és azt se hallottuk róla, hogy ő szegedi könyveket vesz vagy kiad, szegedi írókat pártol vagy támogat.

Amit különben a pesti riporter sok színnel és melegséggel ír róla, az kevésbé meggyőző erejűnek látszik. Hogy Dankó Pista, Ágai Adolf, Tömörkény István és Pósa Lajos számtalanszor vacsoráztak és iddögáltak az ő híres halászcárdájában és hogy boldog emlékü Beck Pista és Lipcsey Ádám is szíves-örömet megfordultak ebben a csárdában és elismeréssel emlegették a főztét és italát, ez mind nagyon szép és kedves dolog, de mi úgy gondoljuk, hogy ezek a tiszteletreméltó egyéniségek nem ingyen élvezték Bitó bátyánk asztalainak örömeit, valamint hogy Ónozóné asszony se mondhatja, hogy Tömörkény István nem fizette ki a spriccert, amit tárcaírás közben elfogyasztott. Akkor a boldogult derék Tamásy György cipésmester sokkal inkább rászolgált volna a mecénási címre és jellegre, mert neki csakugyan adósa maradt egyszer egy igazán nagyon nagy magyar író, egy pár cipővel.

Mi egyelőre készségesen hisszük, hogy a szegedi íróknak és irodalomnak rajongó és tevékeny híve és pártolója az az érdemes halászmester, aki erre az esztendőre megint megkapta a tiszai halászat privilégiumát. És ha talán az idők múlásával el is feledkezett arról a noblesse oblige-ről, amely őt, mint a szegedi írók és a szegedi irodalom kimondottan kiváló és országosan elismert mecénását kötelezi, most, hogy egy előkelő fővárosi orgánum egyik vezető helyén emlékezik meg róla ilyen minőségben egy igen érdemes, jeles, régi íróember, a szegedi specialitások és raritások, unikumok és egzotikumok fáradhatatlan és páratlan fölfedezője és méltányolója, bizonyosan kettős szeretettel és fokozott buzgalommal folytatja Bitó bátyánk, amint a pesti tudósítás szerint nem egészen dicsteienül kezdett: *az irodalom hathatós támogatását.*

Mert ma még sokkal nehezebb és mostohább sorsa van, különösen fiatal és tehetséges szegedi írónak, mint valaha! A régi ifjú tollforgatók, a Mikszáthok és Gárdonyiak, a Tömörkények és Kemecheyek egy jómódú és jókedvű, gazdag és boldog világban mégis csak eltengették valahogy a maguk boros és dalos cifra nyomorúságát és vidám bohéméletét, de ma az irodalom Isten szegénykéinek bizony nagyon keserves a sorsuk, kietlen a jelenük és bizonytalan a jövőjük. Szegény Hegyi István, szegény Jávorka Ferenc és a többiek, nem is beszélve most a kénytelen-kelletlen idegenbe szakadtakról, akik mégis csak a mi fiaink és idővel a mi dicsőségeink és vizsgáztatásaink lesznek, valóban igen nagyon megérdemlik és talán el is várják, hogy a tehetős és lelkes irodalombarátok, a szegedi Lorenzo Mediciék ajnározzák, támogassák, pártolják és ne hagyják el őket! Meg azután ott vannak a halhatatlanok is az élők mellett: *Tömörkénynek sírján még mindig nincsen méltó emlék* (a szobrát egy másik kevésbé hírneves kocsmáros akarta fölállítani) és a Tömörkény-könyveket még mindig nem látjuk számtalan sarokházak tulajdonosainak asztalán.

Bitó bátyánk ne szerénykedjék és ne tétovázzék sokat, mutassa meg, hogy méltó régi híréhez, hogy nem hiába dicsérte ki az a beavatott pesti újdondász a lapjában, ha Párizsban *Goncourt-jutalmat* adnak minden esztendőben a fiatal és tehetséges francia írónak, hadd létesüljön Szegeden is *Bitó-jutalom* és hadd kövesse ezt a többi gazdag, derék, áldozatos és rajongó szegedi mecénásnak egész sor alapítványa!

Nyelvében él a nemzet és hol van a hal, amely dicső volt és remek?

Délmagyarország, 1926. március 6.

287.

CZUCZ ÉS A KERESZTÉNYSÉG

288.

SÁNDOR JÓZSI

BUKTÁVAL BICSÉRD A NAGYOT

— Szomorújáték —

Most hirdették ki a Magyar Tudományos Akadémián az ezidei *Teleki-pályázat* gyér eredményét. Fájó szívvel értesülünk ebből, hogy már a titkos drámaírók is megfogyatkoztak szép hazánkban. (A szegedi helyi szerzők, úgy látszik, nem tartják magukhoz méltónak, hogy Pestre pályázzanak.) Egyetlenegy pályaművet talált a tekintetes bíráló bizottság megemlítésre méltónak, amelynek *A kereszt jelében* a címe és *Kurzus* a jeligéje. Ugyanez a pályamű a háború elején *A győzelem jegyében* és a forradalom közepén *A nép nevében* címmel is futott, mindig sikertelenül. Szegény. Vannak, akik a *Pongrác mester* szerzőjének nevét gyanítják a tűzhálra szánt jeligés levélben. Miért ne? Mi azonban nem csüggedünk és nem engedjük elpusztulni a tisztes akadémiai tragédiaipart. Nem és nem! De az is bizonyos, hogy haladni kell a korral, melynek csupán úszója, nem vezére az egyén. (Még csak azt se lehet rá mondani, hogy szabad úszója volna. Ma inkább fulladozója.)

Ma már nem lehet se első keresztényekkel, se utolsó kurucokkal győzni, még az Akadémián se. Éppen ezért tragikus hős gyanánt korunk apostolát, sőt messiását, *a nagy Bicsérdyt* választottuk, akinek szerelmi históriája egyúttal cselekvényét alkotja a drámának. A shakspere-i, sőt katonai dikciót megtartottuk és a bölcselő részekben Madách példáját se vetettük meg. Íme, egy remekbe készült részlet, az úgynevezett nagy jelenet az utolsóelőtti fölvonásból:

Bicsérdy (a hívő tömeghez beszél, akik között nagy számmal találhatók B-listások, napidíjasok, néptanítók, titkos drámaírók, kardalosok, zöldségárusok, de nem találhatók sertésvágók és koplalós kocsisok):

*Főtápszerünk az élet lakomáján
Növény legyen csak: borsó, lencse, bab,
Paszuly, tök, dinnye, ananász, barack,
Paradicsom, uborka, körte, alma,
Cseresznye, meggy, banán, dió, füge,
És jelszavunk először: koplalás,*

*Másodszor és harmadszor: böjtölés,
Negyedszer és utolszor: semmi több!*

B-listások, napidíjasok (lemondással):

*Ó Mester, ezt mi már régóta tudjuk
És gyakoroljuk, (bis hundred — alig!)*

Bicsérdy (csekély nyugdíjára támaszkodva mondja):

*Ím, itt vagyok: tizenhat kis szobámba
Vonultam a hiú világ elől
A föld legszebb pontjára, egy szigetre,
Hová ezrével jönnek a rajongók
S ellátnak minden földi jóval engem,
Sonkával és kaláccsal, — mit beszélek! —
Sáskával és mézzel, becsületemre!
(Könyveit részletfizetésre ajánlja — melegen.)*

Berger Noémi (elragadtatással megsúgja neki):

Tölts vélem egy kúrát, nagy férfiú!

Bicsérdy (hogy a profán népség ne hallja):

Finom gyümölcs vagy, hallgass és szeress!

(Megnézi a nő telekkönyvi kivonatát, megesszik egy datolyát, kinevezi helyettesét és el Noémivel.)

Helyettes Bicsérdy:

*Le, le a vegetáriánusokkal,
Kik mesterünknek szeni tanát gúnyolva
Mégfőzik a kolompért és tököt
S a vöröshagymát is párolva adják!*

Bicsérdysták (fölpaprikázva):

Le a gaz áriánusokkal! Amen!

Hírnök (jön és pihegve szól):

*Hívek, testvéreim, barátaim ti
A vackorban, kökényben és eperben
Oly hírt hozok, melytől a főzelék
Feltétlenül méreg lesz gyomrotokban
És koplalás nélkül szikrázni fog*

*A szemetek, ó szörnyű árulás,
Bicsérdy hússal él s pedig libával!*

(A hívek megrendülve állanak. A hírnök előveszi a destruktív pesti újságokat és elolvassa a szenzációs riportokat az adakaléi mester viselt dolgairól, nemkülönben a soproni bicsérdysta esetét, akinek halálát huszonöt szem datolya és egy csésze tea okozta.)

Egy ébredő fakír (mint alvajáró):

*Destrukció, hát vakmerő kezded
A jótékony titoknak fátyolát is
Széttépted koplaló szemünk előtt?
El Ceylonba, olcsóbb ott az élet
És több a banán és kevesebb a lap,
Amely mindent leleplez és megír.
Jertek velem mind! Áldás és bicséret!*

Szögedi Színház. 25—28. 1.

Gyalu

290.

KULTUSZPALI

291.

GYÜMÖLCSOLTÓ

292.

RÁKÓCZI MÁSIK ARCA

293.

PREMIERPISTA

294.

PASSIO

295.

HÚSVÉTI TOJÁSOK

296.

HEGYI ZOLTÁN: TÉVES DIAGNÓZIS

297.

ORVUL MEGTÁMADTÁK ÉS INZULTÁLTÁK
A DÉLMAGYARORSZÁG MUNKATÁRSÁT

298.

HERCZEG ÉS A GRÓFOK

Isteneknek való látvány, — mondták a régiek, mi pedig azt mondjuk, hogy *polgároknak való mulatság* az a különös daru-törpeharc, amely különböző reakciós és konzervatív lapok hasábjain dül néhány nap óta Herczeg Ferenc és egynémely grófok között. Herczeg és a grófok küzdelme valóban épületes és szívderítő, valósággal üdítő oázis számunkra a frankhamisítás kietlen sivatagában.

A legelegánsabb és a legnobilisabb magyar író cikket írt, minden valószínűség szerint nem az irodalmi aranytollával, politikai cikket, amelynek mindjárt a legelején kereken és ünnepélyesen kijelenti, hogy ő nem ért a politikához és hogy ő nem foglalkozik politikával. Az ilyen kerek és ünnepélyes kijelentések után rendszerint az következik, hogy az illető író egyszerűen elkezd politizálni. Herczeg Ferenc is ezt tette természetesen és miután bevallotta, hogy nem ért a politikához, hitet tett Bethlen István gróf mellett. Nem tudjuk, hogy a frankügy fáradalmait lillafüredi és radványi babérain pihenő miniszterelnöknek, aki igazán megérdemel most egy kis pihenést és egy kis kíméletet, hogy esik az amatőr politikus e kétértelmű és kétes

értékű vallomása, amely úgy hat váratlan és hirtelen fordulatával, mint egy aforizma *Trill* báró ajakáról, de annyi bizonyos, hogy a többi grófok alaposan megnehezteltek Herczegre emiatt a hosszú politikai hallgatását megtörő hűségnyilatkozata és ragaszkodása miatt. Igaz, hogy Herczeg is meglehetősen haragszik a többi grófokra, annyira, hogy ezt mi, közönséges halandók és egyszerű polgárok, valóban nem gondoltuk volna erről az ekszkuzív szerzőről, aki még a lompos kuruc Ocskay drámát is az Országos Kaszinó egyik szeparéjában fogalmazta meg Radics Béla úri bandájának kísérete mellett.

És a grófok és őgrófok most egészen megdőbbenve és fölháborodva állapítják meg, hogy mennyire csalódtak Herczegben, akinek legtöbb művében pedig az ember csakugyan a grófnál kezdődött és aki a magyar népet csak saját háborús propaganda előadásai alapján ismerte. (A sváb népet már inkább, bár ezt se túlságosan jól.) Hát az kétségtelen, hogy Herczeg *most* nem valami nagyon sok jót és szépet mond a grófokról, akik közül az egyik: Károlyi Mihály, még a hazáját is eladta, de annyira, hogy a tulajdon birtokát is átengedte. Mégis, a legfőbb kifogása a grófok ellen az, hogy nem támogatják, sőt támadják azt a gróft, akit *most* Herczeg éppen úgy magyar Messiásnak néz, mint ahogy annak idején a szerencsétlen végzetű Tisza István gróft nézte.

Mi nem értünk annyira a grófi politikához, mint Herczeg (bár a grófok szerint ő se igen ért hozzá), de valahogy úgy gondoljuk mégis, hogy a grófok dolgát más szempontokból és más értelemben is meg lehetne bírálni, nem csupán abban a tekintetben, hogy a frankügy bonyodalmai és fordulatai közben néha-néha bizony kellemetlenségeket okoztak a miniszterelnök úrnak és a mai hatalmon lévők egyikének, másikának. Mi úgy hisszük és reméljük, hogy Magyarország ma már mégsem lehet — hiszen forradalom is volt, huszadik század is van — egyszóval ma már mégsem lehet egészen és igazán a grófok országa és a mai magyar életnek és világnak egyéb és nagyobb, véresebb és égetőbb kérdései is akadnak, mint az, hogy Stefi gróf meg Muki gróf és Szepi gróf meg Miki gróf milyen véleményt táplálnak jelenleg és egyáltalában az Országos Kaszinó megüresedett alelnöki tisztségének hatásköre tekintetében.

Mégis csak idők jele, hogy *már egy Herczeg is kellemetlen kezd lenni a többi arisztokratáknak és hogy egy Herczeggel szemben — horribile et mirabile dictu! — kell megvédelmezni az ősi elő-*

jogokat, a százados hagyományokat a kiváltságok tekintélyét és a születés különbségét. Herczeg Ferenc máról holnapra destruktív lett, plebejus lett, közönséges író lett a Nemzeti Kaszinó mindazon grófjai és őrgrófjai előtt, akik most nem akarnak egy tálból narancssalátát enni Bethlen István gróffal.

Mit szól ehhez Szabó Dezső a Philadelphia kávéházi száműzetése asztalánál? Még majd megérjük, hogy megint leül Herczeg Ferencsel, és rehabilitálja a Gyurkovicsok és a hét svábok klasszikusát, akit a grófok nem akarnak elismerni *nóbel politikusnak*. Mégis mozog a föld. Még az ezerholdas föld is megmozdul olykor-olykor.

Délmagyarország, 1926. április 9.

299.

LEHNER A RÁDIÓBAN

Hannibal ante portas! Itt a veszedelem, amely ellen nem véd meg senkit se a struccpolitika, se a képviselői immunitás! A huszadik század egészen egyszerűen, minden különösebb megkérdés és ellenállás nélkül bevonult a magyar glóbuszra és diadalmasan zengeti a maga hangjait a szittya fülekbe. Az új Vazulok is kénytelenek tudomást venni róla, akár akarják, akár nem. A rádió korszaka nálunk is megkezdődött, a határtalanba kapcsolódó antennák nálunk is átadják Bécs, Berlin, Hamburg, Lipcse, München, Prága, Róma, Párizs és London üzeneteit. Zeng, zúg a hangok végtelen melódiája, az országok határait keresztültörik a láthatatlan levegő követei, amelyek a költészet, a zene, a tudomány köszöntéseit viszik és hozzák száz mérföldes hullámhosszakon.

Az ember ámulva áll az új csodák előtt és megindultan hallgatja a *haladás himnuszát*, Lendvai-Lehner István pedig napi-rend előtt szólal fel a magyar nemzetgyűlésen, és személyes kérdésben panaszolja, hogy sérelem esett a mentelmi jogán, mert a kormány égisze alatt működő magyar Rádióban tiszteletlenül nyilatkoztak az ő személyéről és a népképviselői működéséről. Még pedig egy kabaréművész követte el ezt a példátlan és páratlan felségsértést, mert hiszen erre most először adódott alkalom a magyar nemzet történetében a rádión.

Mi valahogyan csak el tudjuk talán viselni ezt a szörnyen nagy injuriát, amely Lendvai-Lehnert érte, aki hosszú lépésekben

megy a kurzuspolitikai dicsőség és népszerűség egyre kietlenebb és magányosabb és egyre szédítőbb ormai felé. Megértjük azonban és méltányoljuk Lendvai-Lehner megriadását és megdöbbenését a világ új csodája előtt, amely az ő híret röpíti hirtelen és váratlan a négy anyaszél irányába, keletre, nyugatra, északfelé, délnek. Mi nem látjuk olyan egyedülállónak ezt a megriadást és olyan társtalannak ezt a megdöbbenést. Mi történeti precedenseket és történelmi analógiákat ismerünk, amelyek élénk világot vetnek erre a riadalomra és döbbenetre.

Így torpanhatott meg az ősember az istennyila előtt, amely lecsapott mellette és égi tüzet hozott a földre. Így hökkenhetett meg Guanahani benszülött lakója, amikor a merész génuai hajós először tette lábát az európai nyomoktól eddig szűz területre. Így szisszent föl a jámbor lyoni takács, amikor Jacquard az első szövőgépet bemutatta. Lendvai-Lehner és társai a kurzusban azt gondolták karakán ideákat kergetve, hogy itt, a magyar ugaron, Európa kellős közepén, jó lesz egy kis ázsiai, középkort teremteni, amelynek szívében Orgovány fái virulnak, amelyben vígan dudál a budakeszi bajor fajvédelem, amelyben mámorittas boldogan lehet Csocsó bácsinál titkosan társulni és a Sörház utcában kedélyesen kakaóbombázni a demokráciát és a liberalizmust.

Szó sincs róla, *hét sovány esztendőn keresztül* pompásan ment a dolog és Lendvai-Lehnerék kezdettek egyre jobban belemelegedni a középkorba és belefeledkezni a reakcióba. Nekik már a csonka ország is túlságosan tágasnak tetszett, ők már — *ó, beata Ungheria a malomalatti politikában* — csupán Cegléd és Kecskemét között óhajtották koncentrálni az erőt és az alkoholt, szépen beledugták borzas fejüket a saját külön turáni sivatagjuk terméketlen futóhomokjába és nem vettek tudomást arról, hogy közben nyugaton és keleten világok vajudnak és születnek, a távolságok egyre kisebbek és a közeledések egyre nagyobbak lesznek, hogy a napra hiába nyilaz a pártos, hogy a haladás óráját hiába állítja meg az erőszakos kéz, az idő eljár és hogy a legsötétebb reakció éjszakájára is egy új kor, még pedig egy igazabb és boldogabb kor hajnalhasadása következik.

Úgy bizony, tisztelt Lehnerék és Eckhardtok és Kunapék és Patacsik, a rádió mindent hall és mindent elmond, a rádiót mindenütt hallgatják, jó lesz tehát ezután vigyázni arra is, amit beszélünk, arra is, amit cselekszünk! Egy világ szeme és füle rajtunk, egy világ érdeklődése lát és hallgat bennünket. *Felelő-*

sek vagyunk a szavainkért és tetteinkért, még a felelőtlen elemeknek is számot kell adniok végre viselt dolgaikért! Ez igen kényelmetlen lehet annak, aki a nemzetgyűlés büfféjét tartotta eddig a mindenség középpontjának, de hiába, a karaván halad és ez ellen hiába interpellál a venyigekoszorús fajvédelem. Nem lehet többé bedeszkázni a mi kis külön világunkat Orgoványtól Izsákiig és meg kell végre érteni, hogy Makó nincsen többé olyan messze Jeruzsálemtől, mint jeruzsálemi Endre királyunk korában, sőt Csongrád és Dorozsma is közelebb van immár Párishoz, mint akár Ady Endre idejében.

Ezt a furcsa huszadik századi paradoksont jó lesz végre valahára tudomásul venni és megszívlelni Lendvai-Lehneréknek, mert különben hamarosan *olyan ébredésben* lesz részük, amilyenre igazán nem számítottak Héjjas Iván és Francia Kiss Mihály reneszánszának véres és aranyos napjaiban.

Délmagyarország, 1926. április 17.

300.

P Á R T Ü T Ő A R K A N G Y A L

Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech. Minden felszentelt papra, az Úr minden szolgájára örök pecsétet ütnek ezek a bibliai igék. Örökre elkötelezi magát minden pap az isteni hivatásnak, amely a legszebb volt eddig ezen a földön. A papnak örökké emelkedettebb régiókban kell járnia, magasabb szellemben beszélnie és cselekednie, hiszen az ő egész lelke és élete örökkön égő áldozat Isten és emberek színe előtt.

De még ennél is többet kíván az Egyház azoktól a szolgáitól, akik a világot és az ő pompáját, az ő kívánságait elhagyva és megtagadva a szeretetesség köntösébe öltöznek. Még inkább és leginkább azoktól, akik a franciskánus rend sokszázados regulái szerint való életre tettek nyilvános és ünnepélyes fogadalmat. A szegénység, tisztaság és engedelmisség hármassága minden szerzetesi ordónak tagjaira nézve kötelező érvényű még a társaság nevű és jellegű Societas Jesu tagjaira is (rájuk nézve különösen és legfőképpen az engedelmisség), de *a szent szegénység* kétszeresen, sőt százszorosan kötelező erénye kell, hogy legyen annak, aki egyszor assisi Szent Ferencnek rendjébe lé-

pett. Mert ez a középkori nagy szent, a kereszténységnek Jézus Krisztus után legmagasztosabb életű és példájú alakja magát Isten szegénykéjének — *Poverello di Dio* — nevezte és éppen a világi javak és örömök, fény és vagyon megvetésében a legcsodálatosabb mintát mutatta minden szavával és minden tettel. Zadravecz páter nem hiába mondotta az első forradalom végén, hogy az ő rendje a *tiszta kommunizmust* valósította meg már századokkal ezelőtt, *persze csak a maga kebelében.*

Éppen azért legalább is különösnek és meglepőnek látszik a laikusok előtt — az egyházi férfiakról nem is beszélve —, hogy most két közéleti tényező, akik a szegénység franciskánus fogalmát tették annak idején, most világi javak miatt veszekedik egymással, házról, birtokról, dollárokról és tőzsdézésről, betétekről és ingatlanokról vitatkoznak és mind ezek a földi kincsek és értékek nem akadémikus, de egészen empirikus vita tárgyai közöttük. Igaz, hogy még előbb frankokról, sőt hamis frankokról is szó volt e két közéleti tényezőnkkel kapcsolatosan, csak a krisztusi elvekről és eszményekről, a szeretetről, a lemondásról, az alázatosságról, a könyörületességről, az igazságszágról és a szelidségről nem igen hallottunk vigasztaló és fel-emelő ígéseket az utóbbi időkben és e két nevezetes szereplő szózatok ajkairól.

Zadravecz István az *angeliológiának*, a teológia e rejtelmes és mélységes melléktudományának valóságos specialistája volt azokban az időkben, amikor még inkább foglalkozott az isteni és mennyei dolgokkal és jelenségekkel, mint például a budai kétemeletes sarokháznak Papok Átmeneti Otthonává alakításával. De az *angeliológia* titokzatos teológiai mezőin se találkozott soha olyan tüneményes arkangyallal, mint az a páter Bónis nevezetű, akit a világi javakban ökonómusává választott maga mellé, földi sáfárnak, aki ezután egy szerencsétlen tőzsdei manipuláció következtében — a jelek és saját bevallása szerint — meglehetősen rosszul sáfárkodott. De ez még mindig a két papi embernek belső ügye lenne, amelyet egymással és nem nyilvánosan kellene és illenék is valahogy elintézni. Hogy az anyagi és erkölcsi differenciákat az egyik fél mostanában nem is egyszer a nagy nyilvánosság elé hozza, hogy felhántorgatja és kitergeti ezeket a semmiképpen sem épületes és kellemetes dolgokat, az nem csupán elszomorító, de egyben a tekintélyek tisztelgetésének sokat emlegetett ügyét is erősen rombolja. Mert az az igazi és veszedelmes *destrukció*, kedves keresztény és pogány

lívek, az a kiábrándító példa, amelyet a nagy tömegeknek, a laikusoknak és a profánoknak éppen azok szolgálatnak viselt dolgaikkal és közéleti megnyilatkozásaikkal, akiket esküjük és hivatásuk egyenesen arra kötelezne egy egész életre, hogy világító fáklyái, szeplőtelen lobogói legyenek az örök ideáloknak, hogy ösvényt mutassanak az égi magaslatok, a mennyei rózsák birodalma felé.

A wittembergai csalogány is azért emelte fel harsány szavát, mely századok bűneit bolygatta meg, és a kereszténység reformját keltette életre, mivel úgy látta, hogy Krisztus némely utódai és az Úr némely szolgálói inkább követik a világ hívását, mint a názareti tanítását.

Oportet, ut scandala fiant: ezt igazán nem mi mondjuk, de ha már skandalumok vannak, jó lepne, ha ezekből a skandalumokból tanulnának némelyek. *Az Isten nem ver bottal*: mondja a régi példaszó és valóban, akik frankok és dollárok világi zizegésében vélik meghallani az örök igazság szavát, azok ne csodálkozzanak, ha az Istent valóban keresők *másfelé fordulnak tekintetükkel*.

Délmagyarország, 1926. április 23.

301.

CONRAD VEIDT

1.

Egy vidéki moziban láttam őt először, a világművészetnek egy kisvárosi hodályában. Mellettem az állatorvos és a járásbíró szorongott és ugyanazt akarták, mint én: képzelt utazást a nagyvilágban. Egy égbekiáltó rémdrámát pergettek a vásznon (ahogy a kis film-Móric Indiát és hindukat elgondolja), de Conrad Veidt asztrálteste és démonszeme diadalmasan emelkedett az egész ponyvaromantika fölé, szinte a végtelenbe nőtt. Akkor éjjel furcsa álmaim voltak és az jutott eszembe, hogy ez a hórihorgas, szikár, fiatal germán művész nagyon hasonlít az ifjú Schillerhez, de egy olyan Schillerhez, akit E. T. A. Hoffmann megbabonázott.

Conrad Veidt megbüvölt varázsló!

2.

Századszor mondom: a mozi a demokrácia színháza. A film a jövő művészete. A kinematográfia megvalósította az ábrázolás perpetuum mobilejét. De... még mindig gyermekkorát éli. A technikája szédületes, ám a kultúrája sokszor bődületes. A százfüzetes rabló- és ötkötetes kalandregényt pótolja sokszor. Az amerikai milliárdosok és az európai szélhámósok világnézetét egyesíti gyakran. De éppen azért, az olyan tiszta művész, az olyan egész férfi, az olyan igazán valaki, mint *Conrad Veidt*, messze kiragyog belőle. Hány szép fiú hódít a filmen, aki csak szép fiú, semmi más. Hány fitos baby és semmi más. Hány Petrovich Szvetisláv és Dán Norbert főzi világ szerte olvadóra üres eleganciájával és merev kellemével a női szíveket! (És viszont.)

Conrad Veidt valódi művész a legjavából.

3.

Először a homloka tűnt föl, a nagyszerű homloka, amely egész lényén uralkodik, mint a kupola a dőmon. Csak a gondolkodóknak van ilyen homlokuk, amely világít szinte, pedig alatta ott ragyognak a beszédes szemek testvérlámpásai, a titok e nyugtalan és nyugtalanító tükrözői. Conrad Veidt elsősorban lelki jelenség, mindenekelőtt az intellektusra hat. Idegember, kissé morbid, a modern nagyvárosi élet álmodozója. Mert a schilleri *Sehnsucht* ott sejtelmeskedik és ott sóhajtozik szinte minden tekintetében és mozdulatában, (És akik hallották, azok hozzáteszik, hogy a hangjában is.)

Én, ha csak tehettem, mindig megnéztem a filmet, amelyen játszik, amelyen él és uralkodik. Lényegében lírikus természet ő is, mint minden valamirevaló művész a világon. Az élményeiből merít, gazdag palettája színeit érzelmi adják elsősorban, emlékei és vágyai és mindent összefog valami diabolikus alapszín, valami luciferi tónus, amely a mély értelem és a magas szenvedély egészen egyéni, mondjuk ki csak hátran: *conrad-veidti harmóniáját* adja meg. Az ő Cesare Borgiája több, mint a reneszánszdrámák és regények konvencionális bíboros gazembere, az ő Cesare Borgiájában van valami annak a rejtelmes szőke besztianak filozófiai hangulatából, akit egy másik nagy, talán legnagyobb germán művészgondolkodó hirdetett, mint az Anti-

krisztust. Conrad Veidt Don Carlosa, schilleri nemességével és arkangyali fenségével úgy kirí a mozidráma banális kereteiből, mint egy Velazquez-portré egy Makart-rámából. A Paganini-filmet, ezt a kápráztatóan unalmas giccset valósággal metafizikai magasságokba és mélységekbe lendíti igazán boszorkányos művészete, amely a zene e bűvészenek legendáját megfoghatóvá tette számunkra.

Conrad Veidt becsületes bűvész!

4.

Azok közül való, akik szeretnek bennünket, mert ismernek. Petőfi és Ady szerepel diadalmas előadásainak műsorában. E diabolikus művész bizonyosan kísérteties erővel és igazsággal érezteti Petőfi Órültjének és Ady Óskajánjának borzongató szépségeit. Legutóbb Bécsben éppen *a minden titkok verseinek nagy magyar költőjét tolmácsolva* aratta legmaradandóbb sikerét. A múltkor, Budapesten, Babits Mihályt és Kosztolányi Dezsőt átkarolva jelent meg a tomboló tapsok záporában a babéros dobogón. Conrad Veidt fölér nekünk, gazdag szegény magyaroknak, néhány kultuszminiszteri államtitkárral. Mindenesetre jobban megbecsül bennünket, mint Petry Pál úr Móricz Zsigmondot.

Conrad Veidt a miénk is!

Délmagyarország, 1926. április 25.

Juhász Gyula

302.

A NAGY SALGÓTARJÁN

Salgótarján dolgozó és munkanélküli nincsetleneinek két ezrede akart a napokban fölvonulni Budapestre. Nem Budapest ellen, ahogy a kurzus fantáziája elképzelte a dolgot, mert a salgótarjáni bányák mélyének föltárói jól tudják, hogy Budapest népének se újság a szegénység és nyomor és hogy az igazi ellenséget nem Magyarország fővárosának hívják, hanem reakciónak, amely hét esztendőn keresztül nem tudott nagyobb eredményt elérni ebben a szerencsétlen országban és a nagy világ előtt, mint a frankhamisítás és egyéb éktelen és végtelen panamák kétes dicsőségét.

Salgótarján szenvedő és küszködő munkásainak *marcia su Budapestje* egy kissé gondolkodóba ejthetné most a kurzus keresztes lovagjait, akik szintén álmodoztak és pedig elég hangosan és hetykén álmodoztak egy *marcia su Budapestről*, amelyet nem egészen pontosan a pár év előtti *marcia su Roma* példájára próbáltak megcsinálni. Ez a *marcia su Roma* tudvalevőleg, új fejezetet kezdett az olasz történelemben, ellenben a hazai feketeingesek és zöldeszűek marciája csak az orgoványi képzelet délibábja maradt, amely sohasem ért el Budapestre.

Kétségtelenül isteneknek és hogarthoknak való látvány lett volna ez a tervezett bevonulás, amelynek élén Héjjas Iván *duce* lovagolt volna, Francia Kiss Mihállyal és a franciaiverő páter Arkangyallal. Bizonyára Okolicsányi László, Lederer Gusztáv, Vannay László is ott léptettek volna ez ünnepi menetben, szabadlábbon, sőt lóháton, a többi Pödörökről és Sagulyokról, Márffyokról és egyéb lelkes honfiakról nem is beszélve. Ez a bevonulás igazán Budapest ellen ment volna, de hát, mint tudjuk, eddig még nem lett belőle semmi, az izsáki és csongrádi szabadsághősök napja leáldozóban, egyre kevesebb a remény, hogy az utolsó, nem éppen nemesi felkelés valóra váljon!

Salgótarján munkás ezredei sokkal komolyabban mérlegelendők, az üres gyomor és a végső nyomor zászlói megdőbbszűnően lengenek az új idők vészes vihederének szelében.

Mert Salgótarján nem múltó epizód, nem futó jelenség, Salgótarján ma tragikus szimbólum, a magyar munka és szenvedés fájdalmas és félelmetes szimbóluma. Mert a magyar nyomorúság mélységes tárnáiban megáll a dolgozó kéz munkája és csak a gyász és kín fekete gyémántjai merednek a remény és munka nélkül tengődők tekintetébe. Fojtó a bányalég ebben a romokkal teli országban, a reakció vihedere süvít lépten, nyomon és a demokrácia és liberáliszmus virrasztó és vigyázó Dewy-lámpásai mindenütt a végső veszedelem levegőjét érzetik. S a beomlott és üres tárnák között babonás és eszelős emberek gyújtogatják a kurzus-jelszavak görögtüzét és a halál előtt az élet ellenségei uszítanak egymás ellen a maradék magyart.

Tragikus bányászors ez, szörnyű emberi végzet, keserves nemzeti tragédia, omlanak a falak, fojtó a lég, pusztul az élet és a tudatlanság és ostobaság, az ártalmasság és értelmetlenség szájhősei ágálnak a görögtűz kísérteties fényében, a hordók tetején, a hordók tetején, amelyekben puszkapor van.

A nagy Salgótarján népe egyre hatalmasabb és egyre elke-

seredettebb sorokban készül fölvonulni a reakció ellen, amelyet kurzusnak neveznek és amely panamáktól puffadtan már régen hullá, csak azok hirdetik élőknek és csak azok élnek vissza vele még mindig, akik e bálvány árnyékában látszottak valakiknek és játszottak hatalmat, országot, dicsőséget, de akik senkik és semmik se lehettek volna ott, ahol a béke, a kultúra, a haladás, a szabadság az isten, nem pedig a reakció szentháromsága: a tudatlanság, a tehetségtelenség és az erőszakosság. Munkát és kenyeret kér a magyar Salgótarján népe, a felelőtlen és oktalan gyűlölet kövei helyett és az utolsó órák vihederzűgésében azt akarja és azt harsogja, hogy a szabadság szent levegőjére és az emberhez méltó sors derűs napfényére engedjék végre azok, akik hét esztendőn keresztül az ínség és nyomor feneketlen mélységeiben és sötétségében marasztalták.

Szerencse föl! — a magyar Salgótarján élni és győzni akar!

Délmagyarország, 1926. április 30.

303.

MAJÁLIS

Szinyei Merse Pál remekére gondolunk, a magyar ver sacrum e varázsos szépségű kivirulására, amely nem csupán a mi művészetünkben jelent új korszakot, de valahogy jelképez egy világot, amely letűnt és ki tudja, mikor és hogyan tér vissza újra? A boldogságot ábrázolja ez a gyönyörű, figurális tájkép, az örömet, amely nem tilalmas és nem ritka vendég, a harmóniát, amely az élet és természet, az ember és világ között megvolt, az ismeretlen tartományba tért békét jelenti ez a magyar alkotás, amelyet mi most olyan hiába keresünk. A szemek derűje, a szalagok kékje, a nap aránya és a ruhák rózsaszínje tündökölnék és mosolyognak Szinyei Merse Pálnak múlhatatlan vásznán, hirdelve az élet üdvösségét, a föld és ég ölelkezését.

Hol van ma ez a szép összhang, a mi világunkban és a mi művészetünkben, amely háborúk és forradalmak ösvényein keresztül a nagy bizonytalanba tévedt. Majális édes kedvessége, tavaszi hónap aranya és zöldje, ma kételkedők és kicsinyhitűek, bizalmatlanok és hitetlenek vert seregei és eltévedt hadai köszöntenek bátortalanul és barátságtalanul, mint zordon szimbolumot és az embertestvériség ünnepének egekbe csapkodó

örömtüzei és lélekbe markoló örömeinek helyett a gyanú és félelem, a gyűlölet és fásultság árnyékai homályosítják el a majális melegét és ragyogását.

Pedig, *mi féltek, kicsinyhitűek?* Május mindig eljön, és az életre bújtogatja a fiatal és erős testeket és lelkeket. Május örökké visszatér és a fénynek és a hévnek toboroz híveket. Május folyton feltámad és lázító orgonák, vadgesztenyevirágok, piros pünkösdi rózsák ígérését és teljesülését hozza meg nekünk.

A francia költészetben tisztos hagyomány április varázsának magasztalása. Nekik e szeszélyes és talányos hónap a klasszikus tavaszi hónap, amelyben Germinal és Floreal következnek, a csírázás és a virágzás és amelyben Danton titáni homloka a vérpad kíméletlen kosarába hullott. Sully Prudhomme talán legigazabb és legegységesebb versét írta Ápril varázsáról, de nekünk május a szívünk csodaszép hava, május, amelyről Heine hársfaillatos és holdsugaras dalai ábrándoznak, május, amely a tavasz diadalmas zászlaját egészen kibontja és amelyben a mi első forradalmas vértanúinknak, Martinovicséknak feje gördült a generális kaszáló porába. Mondják, azóta a legszebb ibolyák és rózsák nyílnak azon a vesztő helyen amelyet Petőfi költeménye avatott a becsület megszentelt és megáldott magyar mezejévé. (Ó, hogy a mi legjobb mezőink vérmézők!)

A május minden évben eljön egyszer, de vajon hol vannak a régi majálisok! A nap aranya és a mező smaragdja mindig visszatér, de vajon mikor tér vissza kedvünk hajdani aranya, ifjúságunk egykori smaragdja, mikor lesz ünnep a mi világunkban, boldog, békés majális a szívekben és az elmékben? Mikor lesz az, hogy szépen elfér majd egymás mellett az élet nagy majálisának terített asztalánál ember az emberrel, magyar a magyarral, testvér a testvérral? Mikor?

Május újjongón lengeti lombok gazdag és tarka lobogóját, május büszkén harsonázza erdők és rétek boldog és szapora énekét, május, a nagyszerű varázsló egymás felé terelgeti az emberi vágyakat és akaratokat, de az ember ma még botorul és konokul lázong május bűbája és hívása ellen, az ember még nem akar felejteni és nem akar remélni, az ember még farkasa az embernek, az ember még politizál, holott élnie kellene, az ember még kategorizál, holott szeretnie kellene, az ember még ölni próbál, holott ölelnie kellene, az örök májusi parancsolat szerint!

De azért csak tündökölj és virulj, csak harsogj és fuvolázz, ó május, csak ne kíméld a sugarat, és ne sajnáld a virágot, az

öröm rádióján hirdesd az egyetlen és soha többé vissza nem térő életnek Isten kegyelméből való jogait és igazait. Talán mégis csak egyre többen és többen akadnak, akik a gondok és bajok országútján és farkasvermeiben felfigyelnek a szavadra és beállanak vidáman és bátran abba a menetbe, amely az örök haladás, béke és szabadság irányában marsol dalolva és remélve rendületlenül!

Délmagyarország, 1926. május 1.

304.

NEM KÉRÜNK BICSÉRDYBŐL

A mi korunk erősen lecsökkent kulturális színvonalának ijesztően szomorú jelensége az a hang, amelyen egy magát Mesternek valló és Bicsérdy névre hallgató kuruzsló beszél és az az érdeklődés, amely e nem is annyira százalmas, mint inkább mulatságos férfiú személyét és tanait kíséri. Mert Bicsérdy Béla kétségtelenül korunk hőse, századunk gyermeke, ennek a kesserves időnek jellemző megnyilatkozása. Boldogabb korban nevetnének rajta és hóbortjain, ha ugyan ügyet vetnének rá, ma valóságos szektája alakul hozzá hasonló félműveltekből és egész bolondokból. Mert a félműveltség a legfőbb karaktere mindannak, amit ez a Bicsérdy mond, cselekszik, amit ír és amit szaval.

A félműveltség, amelynek egészen furcsa máza vonja be a mi szerencsétlen korszakunk politikai és egyéb kuruzslóinak jel-szavait és amelynek kártékony szelleme lebeg közéleti vizeink hínáraink és lápjaink, mocsaraink és zombékjaink felett. Bicsérdy Béla pontosan és gondosan ugyanazt csinálja a testi egészség területén, amit a levitézlett, de még mindig handabandázó kurzus malomalatti politikusai műveltek a szellemi és erkölcsi épség virányain. Ez a Bicsérdy mester, aki, ha drámát ír, akkor Zsirkay és ha nemzetet ment, akkor Haller névre hallgat, ez a Bicsérdy hallott harangozni Buddháról, Zaratusztráról, Mohamedről és egyéb nagyságokról, ez a Bicsérdy olvasott valamit bizonyos természettudományi és filozófiai igazságokról és egyszer csak elhatározta, hogy ő nem tűri tovább a hivatalnak packázásait, ő felcsap profétának a saját hazájában, amely

foglalkozásnak is kellemesebb az adóvégrehajtásnál vagy a ket-
tős könyvvitelnél és éppen korunk szellemének is sokkal inkább
megfelel. A félműveltség jelszavaiból élt ezután ez a fogarasi csoda-
doktor, ez a hagymakoszorús delejes ember, mint ahogy a fél-
műveltség jelszavaiból éltek és pedig egészen jól és vígan éltek a
kurzus antiszemitái és a reakció egyéb varázslói, akik *erdőben
vagyunk* kiáltással a legsötétebb Afrikát igyekeztek meghono-
sítani Európa közepén, persze sikertelenül. Bicsérdy Béla mester
se tudott sokáig próféta lenni a saját szűkebb hazájában és ezért
indult el a bűnös Budapestre, meghódítani olcsó és híg tanainak
e várost, amely azonban nem túlságosan érdeklődött a kop-
lalás elmélete iránt, amelyet a gyakorlatból ismert. Néhány
halálos eredmény is élénken illusztrálta a bicsérdyzmus sike-
reit és éppen ezért a Mester most már *Szeged felé tekint*, mint
végső vára felé az Eszmének, amelynek villája veszedelemben
forog.

Csodálatos az a megértő és megbocsátó liberalizmus, amellyel
éppen most és éppen nálunk az illetékes tényezők ennek az ár-
talmas hóbortnak apostolát és szereplését kezelik. Az egyik
modern pesti színház rendelkezésére bocsátotta színpadát (igaz
hogy a közönség meglepően távol maradt ezen az estén), pedig
más tekintetben és más vonatkozásban nem igen tapasztaljuk
ennek a liberalizmusnak megnyilvánulásait. Például a rajongó
millénisták és más ilyen új vallásos gyülekezetek naív és egy-
ügyű profétái és apostolai a vádlottak padjára és a börtönök
priccsére kerülnek, könyveket koboznak el, míg Bicsérdy mes-
ter szabadon holondíthatja ösztövére híveit és pompás vásárt
csinál irataiból, amelyek az antitalentum kétségtelen jegyében
félíg megértett vagy egészen félreértett tanokat terjesztenek a
népszerű orvosi tanácsadók egészen elavult modorában.

Mert hiszen ami a bicsérdyzmusban helyes és okos, azt min-
den laikus tudja, aki az eszével él, ahhoz igazán nem kell val-
lást és villát alapítani, ami pedig tudománytalan és kártékony
ennek a Bicsérdynek az elméletében és gyakorlatában, azt
jobb időkben és más helyen nem tűrné és nem hagyná grasszálni
se a hatóság, se a közvélemény. Reméljük és elvárjuk, hogy Sze-
ged alapos csaldásban részesíti ezt az új csodadoktort és az a
bizonyos sokat emlegetett kultúrfőlény gúnyos mosollyal néz
bele Bicsérdy mester kártyáiba és nem fog itt üzletet csinálni ez a
reklámokban utazó férfiú, aki ötezer igaz hódolatát reméli a
szőke Tisza partján.

A tudás, a haladás, a műveltség nevében kell tiltakozni az ilyen szellemi és erkölcsi számártövisek és nadragulyák ellen és nem szabad szó nélkül engedni, hogy a *félműveltség egészen veszedelmes járványa* tovább terjedjen nálunk ma, amikor a testi és lelki rejtelmek legmélyére kezd már világítani a tudomány lámpása.

Bicsérdyt mi nagyon szívesen átengedjük a szomszédoknak, igaz, hogy már azoknak se kell, hiszen éppen azért jött ide hozzánk, ahol a kurzus és a citrom virul.

Délmagyarország, 1926. május 28.

305.

ALFÁTÓL ZOLÁIG

Megjelenik városunkban, még pedig hetenkint egyszer egy *Katholikus Ébredés* című, a maga nemében jól szerkesztett lapocska, amely legújabb számában szóváteszi, hogy a májusi ájtatosságra a *Délmagyarország* is elküldte riporterét, aki a vasárnapi gyönyörű szónoklatból le is közölte a következő aranyigazságot: „Katholikus család csak katolikus cselédet tartson, de katolikus cseléd se menjen másvallású familiához szolgálni, még akkor se, ha ott kevesebb lenne a munka és több a bér”.

A szegedi hitbuzgalmi lapocskának nem az fáj, hogy a mi riporterünk leközölte ezt a különös és szokatlan szociális olajtól csepegő kenetességet, hanem éppen az fáj neki, hogy miért nem jegyzett le még több ilyen megszívlelendő igazságot? Hát hiszen, kinek a pap, kinek a papné, mint a régi magyar szólásmondás tartja, nekünk, megvalljuk, ennyi is elég volt a májusi aranyigazságból, és mi nem tudunk ennél a bölcs kijelentésnél külön argumentumot keresve se találni annak bizonyítására, hogy mit jelent az a bizonyos keresztényszocializmus, amelynek ilyen tanulságai és eredményei vannak.

Mert mi *ebben* a szociálpolitikában, egészen őszintén bevalljuk, se kereszténységet nem igen találunk, se szocializmust. Mi még úgy tanultuk annak idején az evangéliumban, hogy az Üdvözítő a pogány kafarnaumi százados szolgáját éppen úgy és éppen olyan készséggel és szeretettel adja vissza az életnek,

mint a többi zsidó nyavalyatörőst és bélpoklost. Megint csak az evangéliumban olvastuk azt a nem kevésbé nagyszerű igazságot, hogy *a munkás pedig méltó az ő bérére* és sehol, soha nem olvastuk az evangéliumokban, amelyek mégis csak tisztább és közvetlenebb forrásai a kereszténységnek, mint akármilyen gyönyörű mai prédikáció, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus a gazdagok érdekében és a dolgozók érdekei ellen beszélt vagy cselekedett volna.

Egyáltalában nagyon tévedni méltóztatik a szegedi hitbuzgalmi lapocska, ha azt gondolja és azt hirdeti, hogy a krisztusi kereszténység az ő kizárólagos és jogos magántulajdona. Mi a magántulajdonnak ilyen rideg és szükös értelmezésével és gyakorlatával szemben igenis szocialista álláspontot foglalunk el és bátrak vagyunk kijelenteni, sőt bizonyítani, hogy a krisztusi kereszténység sokkal egyetemesebb, sokkal liberálisabb, sokkal világszerűbb gondolat és érzés, mint azt a szegedi Katholikus Ébredés riportere (mert ez a szóbanforgó ríposztjuk a lapocska *Hírek* rovatában jelent meg) álmában is gondolja. Éppen ezért szelíden és szerényen, de nem egészen jogtalan és oktalan öntudattal kell tiltakoznunk az ellen, hogy bennünket a másvallásúak lapjának keresztel, mint akiket csak „másvallású” gazdák olvasnak. *Pardon*, kedves szegedi hitbuzgalmi riporter, ha ön a pogányok közé számítja azokat a keresztényeket, akik a szabadelvűséget Kossuth Lajos és Eötvös József szellemében értelmezik és ha ön a zsidók közé sorozza a szervezett keresztény munkásságot, akkor lehet, hogy csakugyan másvallásúak olvassák és kedvelik a mi lapunkat, amely nehéz időkben is mindig bátran és híven megmaradt ideálok mellett, amelyek, lehet, hogy nem ideáljai Marchiai Jakabnak vagy Abraham a Santa Clarának, de hiszen az önök Indexén Prohászka Ottokár neve is ottan szerepel Zola Emil neve mellett.

Apropos Zola! A tizenkilencedik század ez egyik legnagyobb regényírója, a Munka és a Haladás modern eposzának ez az új Homérosza is alaposan megkapja a magáét a szegedi hitvédelmi lapocskától. Ezt írják róla: „Zolát utólérte sorsa. Egy reggel ágyában *fejfelé lefelé csüggve, felakasztva* találták, kidülledt szemekkel s eltorzított arccal.” Hát ez az, ami egészen új és egészen rendkívüli valami! A szegedi hitbuzgalmi riporter túlbuzgóságában íme egyszerűen és közönségesen felakasztja Zolát, még pedig *fejfelé lefelé csüggve akasztja fel!* Ezt bizony akasztófa-humornak lehetne elnevezni, de mi nem akarunk ilyen pogány

tréfákat folytatni. Ő nem, Zolát talán hagyják ki az ilyen játékból, inkább csak foglalkozzanak tovább a katolikus cseléd-ügy *alfájával* a hitbuzgó szerkesztő urak. Igen, a *katolikus cseléd-ügy alfájával*, ahogy ők nevezik a *több munka és kevesebb bér* elve alapján álló keresztényszocializmust, amelynek aranyigazságait a „pogány és zsidó” liberálisok és szocialisták sehogyan se akarják elismerni.

Mindenki maradjon a maga dolgánál és mi valóban sokkal fennköltebb feladatok vállalását és megoldását is el tudjuk képzelni, mint azt az egészen felesleges hálósobaszemlét, amely most és itt állapítja meg, hogy miképpen végezte életét Emile Zola, a *Germinal*, a *Travail*, az *Assomoir* és még egy egész könyvtárra menő remekmű költője, aki embernek is, harcosnak is volt olyan *becsületes és bátor*, hogy legalább a halála után ne rikoltson utána a *conspuez!*

Délmagyarország, 1926. május 29.

306.

TÖMÖRKÉNY BÉCSBEN

Írta: *Juhász Gyula*

Bécsnek büszke vára nem csupán Mátyás bús hadát nyögte, ahogy nemzeti imádságunkban énekeli a mi Kölcseynek, hanem a magyar baka is sokszor nyögött és káromkodott a bécsi kasszárnyákban, mialatt vezérlő nagyjaink fátyolt borítottak a műltra és behódoltak a habsburgi uralomnak.

Magyar emlékek és magyar nevezetességek után kutatva Bécsben, természetesen legközelebb voltak szívemhez és érdeklődésemhez azok a nyomok, amelyek Tömörkény István felé vezettek. Hiszen megnéztem én a magyar gárdapalotát is, a híres Johann Berthold Fischer von Erlach barokk remekét, ahol Bessenyei és testőrző társai virrasztottak mécses mellett, könyvek és írások fölött a szép királynő idejében, hiszen megkerestem én azt a haljós öreg intézetet is Döblingben, ahol a legnagyobb magyar a föltámadás hajnalán életét kioltotta, hiszen büszkén szemléltem a *Naturhistorisches Museum* legnagyobb meteorkövét, amely magyar földön esett le a csillagos égből, de azért

amit szinte atyafiságos érdeklődéssel kutattam, az Tömörkény nevével függött össze. Mert tudnivaló, hogy a szegedi nép nagy írója fiatal katonáskorában a császárvárosba is elkerült és talán itt töltötte angyalbőrben legderűsebb és legtarkább napjait.

Sarajevóból jött föl a handával Bécsbe, de nem egyenes úton, hanem szinte hihetetlen kerülővel. Krassó-Szörényen, Csanádon, Aradon, Biharon keresztül. No de végre mégis csak fölérték a Szent István templom kétfejű sasos tornya alá a szegedi legények, és Tömörkény beszállásolta magát a *Stiftkaserne*-be, ebbe a hatalmas és komor császári és királyi babilonba, nem messze a Mariahilferstrassetől. Első utaim egyike ide vitt, kegyelettel néztem ódon bagolyvárát egy eltűnt monarkának és egyik kirepítő fészket az ifjú Tömörkény álmainak. Pár szál virágot helyeztem el a kapualjba, egy régi katonára gondolva, aki innen indult el meghódítani a szíveket és elméket.

Már azt a magyar vendéglőt nem találtam a Burgszínház mellett, amelyről mint jó magyar helyről emlékezik meg Tömörkény. Nagy Terka vendéglője volt ez, „mind csak magyar ember járt bele: testőrök, katonák, iparosok, a színház magyar gépészei, a szegedi Prófétában bizonyosan több német szó hallatszik, mint a bécsi Nagy Terkánál, mert onnan a német embert egyszerűen kinézte a sok katona.” Hát ez már nincs sehol, de azért, amikor például a Leopoldstadt köveit koptattam, valahogy úgy éreztem, hogy velem ballag (mert *úgy szép a legény, ha ballag*) egy hajdani fiatal katonagyerek, aki a *Mirclik* enyelgéseit hallgatta a csöndesebb és kiesőbb utcák egyszerű heurigéiben, pohár bor mellett és akit egyszer egy igaz szívű Mircli megvédett az ellenséges bajonétek támadása ellen.

Tömörkény Bécsből egy alkalommal a határszéli Bruckba rukkolt hadgyakorlatra, egy másik alkalommal pedig Bécs-újhelybe küldték puskaporos magazint őrizni. De úgy látszik, hamarosan megette mind a kenyeret, amit részére ily különböző vidékeken szórtak szét mennybéli hatalmak, az öreg Mikes igéi szerint és egy szép napon „sikojtozva ment az vason az bagony” Szegedre, a szőke vizecske mellé vissza megint. Nagyon megszerette ez a Tömörkény István Bécs város — *népét*, a kedves, kedélyes, szelíd és vidám bécsi népet és katonakora legszébb bécsi napjainak számos rajzában állít maradandó, meleg emléket a legnagyobb szegedi népies író.

De ha gyér nyomai vannak is ma már ennek a bécsi tartózkodásának, annál gyakoribb és örvendetesebb jeleit találtam annak a kultusznak, amely csak mostanában kezdődik igazában és amely Tömörkénynek, a magyar népies próza Arany Jánosának szellemét és műveit keresi, vigasztalásul és gyönyörűségül. Pick Móric földink erlaai könyvtárában bizony a főhelyen sorakoznak Tömörkény összes művei (bár sok szegedi könyvespolcra el lehetne ezt mondani) és ő jelentette nekem, hogy Neumann professzor, a magyar származású jeles nőorvos állandóan Tömörkényt olvassa, ha magyar levegőt és magyar lelket, magyar szót és magyar szívet akar.

Hatvany Lajostól, Ady Endre leglelkesebb propagátorától hallottam, hogy Karl Kraus, a *Fackel* híres szerkesztője, aki nem kímél se élőket, se halottakat, az *ólomkatonáról* szóló remekbe készült Tömörkény-novellát felolvasó estéinek műsorán tartja és a nagy Gogol misztikusan reális rajzaival tartja egyenrangúnak a *Jegenyék alatt* írójának magyar alföldi ábrázolását. A nagy Tolstoj is belevette egyetemes érdekű naplójába Tömörkény egyik írását, valószínűleg Makoviczky Dusan, a Rózsahegyről való magyar titkára és orvosa hívta fel a nagy és szent muzsik figyelmét szegedi szellemi rokonára.

Tömörkényt eddig is sikerrel fordították különféle nyelvekre, most *Gáspár* Endre, a kiváló esztétikus, Ady Endre angol tolmácsolója és Walt Whitman magyar átültetője fogja ismertetni és németül és angolul megszólaltatni Tömörkényt, akit a magyar génusz egyik legegényibb és legigazabb kifejezőjének tekint.

Most már csak az kell, hogy itten Szegeden is éljen és viruljon tovább és mindinkább *Tömörkény kultusza*, amely ennek a nagy és szép városnak kell, hogy ne csupán erkölcsi kötelessége, *de szívbéli ügye is legyen!*

Délmagyarország, 1926. május 30.

307.

S Z. E. V. K.

308.

TRIANON FORDULÓJÁN

Pokoli látvány, de ezt is meg kellett érni: az öreg Rákosi Jenő mint vén bűnös destruktív áll a Lendvai István ifjúsága előtt. Mi van a zsidó sajtóval? — kérdezi a huszonhatos magyar fiatal-ság Endre és Johanna költőjétől, aki egy hosszú életen át a legmagyarabb budapesti hírlapban húszmillió magyarról álmódott.

No hiszen az ébredők kora alaposan fölébresztette álmából az ősz harcost, aki adott és kapott sebeket életében eleget, de ilyen kérdő válaszról még sem álmódott soha. Meg kell állani egy kicsit ez előtt a különös kórkép előtt és nem lehet elintézni a dolgot egyszerűen azzal, hogy *juventus ventus*, meg hogy fiatal-ság bolondság. Rákosi Jenő a maga nyolcvan egynéhány eszten-dejével még mindig van olyan töretlen és kemény legény, aki állani tudja a harcot, aki nem ijed meg a maga árnyékától és nem szorul a mások védelmére, sem arra a tekintélytiszteletre, amelynek ő ugyan mindig nagy hirdetője volt, de a polémiáiban nem ismert más tekintélyt, csak a tudást és a tehetséget. A tehetséget azonban néha félreismerte, sőt egyszer a lángészt se ismerte el, mi több, üldözte tűzzel, vassal, olyan elfogultan és olyan kegyetlenül, mint ahogy most akartak elbánni vele a vigadói fiatal gyászmagyarok. Mert éppen Rákosi Jenő az, aki elbírja az igazságot, meg kell ezt végre nyíltan mondani. Ady Endréről van szó, aki azóta már beérkezett a magyar Pant-heonba és akinél tragikusabb magyart csak egyet tudhat még Rákosi Jenő is: a vaskezű Tisza Istvánt, akinek igazi tragédiája éppen az volt, hogy nem látta, vagy nem akarta látni a forradalmat, amelyet Ady jövendölt és amelyet a háborúval próbáltak elvetélni. Akkor Rákosi Jenő volt a magyar konzervatív politika hírlapi vezére és akkor Ady Endre volt a destrukció. Magam egyike voltam a keveseknek, akik éppen Ady Endre mellett nyílt sisakkal, őszinte szóval szemébe mondtak a Budapesti Hírlap mindenható urának egynémely kemény igazságo-

kat azok nevében is, akik ma tömjénük legjavát az ő tiszteletének oltárán égetik.

Rákosi Jenő nagy elme, hatalmas erő ma is és akkor erős hatalom is volt egyben. Ha a magyarság igazán igazi életérdekeit felismerte volna idejében és meglátta volna a *Halottak élén* költőjében a küldetéses embert, a világra szóló valakit, sok minden másképpen lehetett volna. De ő Zsirkayt vette észre, de ő Szirbiket karolta fel, de ő Zivuskát fedezte fel, de ő akkor meg akarta állítani a kultúra nagyszerű, termékeny és dicsőséges forradalmát a magyar glóbuszon, neki Babits Mihály volt szálfka a szemében, neki nem kellettek az új időknek új dalai és íme, a mai fiatalság megkérdezi tőle: mi van a zsidó sajtóval? Mi is, az akkori holnap ifjai, harcban állottunk vele, de *a mi kérdésünk egészen más volt* és más volt a Rákosi Jenő felelete. Jenő bácsi egyszerűen ki akart tagadni bennünket a magyarságból, lenézett és megvetett költőket, magyarokat, fiatalokat, újakat, értékeket, szegény Gyóni Gézával próbálta agyonpaskolni Adyt és az ő hatalmi szava nyomán indítottak vizsgálatot Babits Mihály, a tanár ellen a háborúban. Rákosi mint perzekútor, ki hinné ma ezt?

Rákosi Jenőnek rövidesen ezután meg kellett érnie, hogy a halott Adyt mint a legnagyobb magyarok egyikét parentálja el, mint halhatatlant, és meg kellett érnie, hogy az új fiatalság, amely Góg és Magóg fiát, az énekes Vazult ma már az iskolában tanulja és a szívében hordozza, hol nyíltan, hol titokban, ez az új fiatalság vágja öreg fejéhez a destrukció vadját.

Hősöket kell nevelni — kiáltották most feléje azok, akik a német tányérsipkát viselik magyar jelszavak örve alatt és meg kell vallani, hogy ami a nevelést illeti, valóban méltán lehetnek elégedetlenek és nyugtalanok ezek a mostani fiatalok. Bizony szomorú szellemi és erkölcsi levegőben nőnek fel és félő, hogy a hamar és végleg levitézlő jelszavak mellé nem sok életrevaló és jövőre szóló tanítást és tanulságot visznek magukkal a bizonytalan és titokzatos holnap elébe. Nagyon elhagyott árva és koldus ma a magyar ifjúság, akinek árvaságát és szegénységét könnyen és könnyelműen használták fel felelőtlen és oktalan céljaikra jött-ment kalandosok, lézengő politikai ritterek.

De a magyar ifjúság igenis nagy érték, igenis drága kincs, végtelen lehetőség, amelyet nem volna szabad engedni, hogy elkallódjék és eltévedjen, hogy szívét és elméjét meddő és mihaszna vakparádén pocsékolja el. Nem elég a dobogón hirdetni,

hogy szeretjük, nem elég a ballagásokon megbámulni és nem elég a tüntetésekért elítélni őket. Ismerni kell egészen ezt az ifjúságot, megérteni a panaszát, a vágyait, megtanítani a valóságra, igazán fel kell ébreszteni, de nem arra, hogy ölmosbotokkal paskolja a jövő vetését, hanem hogy felelni tudjon egyszer a lét és nemlét nagy magyar kérdésére, amely ebben a gyalázatos és gyászos jelenben minden becsületes és értelmes magyar lelki szemei elé mered.

A magyarok Mózesé az lesz, aki az új nemzedéknek nem csupán megmutatja az ígéret földjére vezető utat, de akinek szavára szívvel és lélekkel hallgatni lehet és hallgatni kell!

Délmagyarország, 1926. június 11.

311.

LELKI KLINIKA

312.

VANNAY ÉS MOLNÁR

313.

MŰVÉSZET ÉS ERKÖLCSRENDÉSZET

A fővárosi rendőrség betiltotta a budapesti Magyar Színházban vendégszereplő Reinhardt-társulat vendégjátékát, mert a műsorukon levő drámát erkölcstelennek találja. Nem nagy eset az egész, kár is volna túlságosan a szívére vennie az egész ügyet akár a bécsi színháznak, akár a pesti közönségnek, de az egyszerű rendőri beavatkozásnak tanulságait éppen a művészet szabadsága tekintetében nem lesz érdektelen levonni a magunk számára. Mi, valahányszor erről szó esett, és az utóbbi időben nálunk éppen elégszer esett szó erről, a *művészet szabadságának elvét* hangoztattuk és tiltakoztunk mindenféle önkényes és oktalan gyámkodás és beavatkozás ellen.

Minden kornak olyan művészete van, amilyen kell neki és mesterséges táplálással vagy élesztéssel nem lehet sem jobbá,

sem szebbé tenni a művészetet, de a közönséget sem. Mikor cirkuszi játékokra támad kedve a tömegnek, akkor hiába akarod azt a tiszta művészet aklába betereelni. Akinek zöltség kell, annak hiába kínálsz kaviárt, és aki Zerkovicz dallamain hevül és andalog, annak hiába hirdeted Beethovent és hiába adod Stravinszkit.

A mi korunk káosza a művészetek terén különösen erősen érezhető, soha a régi és az új ellentéte olyan nagy és mély nem volt, mint ma, soha annyi irányzat, világszemlélet és törekvés nem harcolt a maga jogaiért, mint mostanság. Ebben a küzdelemben győzni fog a jobb, diadalmaskodni fog az életrevaló. Itt se állami támogatás, se rendőri védelem nem használ és hiába nevezné ki az egységes párt például báró Petrichevich Horváth Emilt a legnagyobb magyar kritikusként és Majorné Papp Mariskát a nemzet csalogányának, azért az olvasónak és a nézőnek meglenne a maga véleménye és magyarán mondván, vígan fütyülne a hivatalos tekintélyek értékmegállapító határozataira.

Ami már most a legújabb budapesti betiltást illeti, nagyon félünk, hogy ezzel megint sokat ártottak bizonyos illetékes tényszerzők annak az annyit emlegetett kultúrfőlnényünknek és európai jóhírűnknek. Mert hiszen talán mégis csak meg kellett volna gondolni, nem is egyszer, annak a budapesti rendőrségnek, hogy mit cselekszik ezzel a tapintatos intézkedésével. Betiltani egy francia drámát, amelyet egy bécsi társulat mutat be Budapesten, egy francia drámát, amely már átment a párisi, a berlini, a bécsi kritika és közönség tűzpróbáján, betiltani egy előadást, amelynek rendezője *a világ egyik legnagyobb színházi embere*, aki nem mai gyerek és nem először van Budapesten és betiltani egy előadást, amelynek szereplői a német színpadi és filmkultúra európai értékű jelességei, egy Helene *Thimig*, egy Lil *Dagover*, nem gondolja az a pesti rendőr, hogy ez talán mégsem olyan egészen bagatell dolog, hogy ez nem fogja különösen Budapest felé vonzani a világ rokonszenvét? Míg a rendőri tapintat így cselekszik, addig egy kimondottan keresztény és nemzeti irányú kurzuslapban egy igen finom és tiszta tollú kritikus (maga is színpadi szerző) bírálatában ezeket mondja a betiltásra ítélt darabról és előadásról: „Biztos drámai erővel feszített, mindig befelé mélyített lelki összeütközések, melyek tiszta irodalmi hatásukkal messze elkerülnek még csak a látszatát is az érzékieskedésnek vagy kétértelműségnek.

A hatásos darabot nagyon szépen játsszák. Szinte zenei hatású emelkedésekkel sűrő csendességben, Reinhardt legújabb stflusában, mely az oroszok után most az átélést vetíti halk szóval, csendes játékkal a tragikus magasságokban.” Ez volna tehát az a métely, az a veszedelem, az a pestis, amelytől minden áron meg kell védeni a szegény és bűnös Budapestet? Egy másik kritikus, *Ambrus Zoltán*, aki *a Nemzeti Színház igazgatója is volt* és irodalmi és művészeti ügyekben bizonyára van olyan elfogulatlan és olyan biztos érzékű és alapos tudású szakértő, mint az egész budapesti rendőrség együtt, azt mondja, hogy ennek az új francia drámának szerzője „nagyon tehetséges, ötletes színműfrő és *darabjának irodalmi értéke elvitathatatlan*”. De az ördögöt fájna a mi fejünk Bourdet úrért és darabjáért, ellenben fáj az, hogy milyen mucsai módon kezelnek nálunk mostanában kulturális kérdéseket. Attól tartunk, hogy az ilyen betiltásoknak *nem Reinhardt látja kárát*, hanem a magyar kultúra presztízse, amelyet szabad íróink, művészeink, tudósaink éppen az utóbbi időkben olyan nagyszerű diadalokkal emeltek.

Rendőrkarddal elvágni a gordiusi csomót, ez lehet igen sneidig produkció, de Európa nem fog tapsolni és mi nem tudunk örülni neki.

Délmagyarország, 1926. június 25.

314.

AZ IGAZI PASSIO

315.

VÖRÖS ÉS FEKETE

316.

ÖNGYILKOSOK LAPJA

— Kép a közeljövőből —

NYÍLT LEVÉL BADEN POWELL ÚRHOZ

Ezredes úr,

Ön, mint a világ főcserkésze, levelet írt Budapestre, amelyben sajnálattal értesít bennünket, hogy bizonyos körülmények miatt nem jöhet el a megyeri magyar nemzetközi cserkészünnepségre. Bizony ez nagy veszteség reánk nézve és önnek valószínűleg nyomós okai vannak arra, hogy ezen az ünnepen távollétével tündököljön!

Talán nem csalódunk Sir, ha ezt az okot *Ambrus Zoltánnak*, a kitűnő magyar írónak *Berzsenyi-dinasztia fő- és Bramble Pocket ezredes* alcímen közölt szatírájában találjuk, amely egyik destruktív lap vasárnapi számában jelent meg. Ebben a szatírában (*mert nehéz dolog ma szatírárt nem írni, mylord*) egy Kolonics Jeromos nevű szerkesztő figyelmezteti Berzsenyi Jaques bárót, hogy az a híres angol ezredes, akinek a tiszteletére ő kerti ünnepélyt óhajt rendezni, azonos azzal a Baden Powellel, aki a háború alatt dicsekedve írta meg az angol lapokban, hogy ő a háború előtt kémszolgálatokat teljesített az ántánt államok javára Magyarországon, mint afféle bolyongó főcserkész. Úgy látszik, ez a valószínűleg nem minden alapot nélkülöző maliciózus leleplezés tudomására jutott ezredes úrnak és ezért mondott le gyöngéden és kíméletesen arról, hogy mint a világ főcserkésze, a hazafias magyar cserkészeket meglátogassa és a Rákóczi induló gyújtó hangjai mellett további munkára lelkesítse őket. Pedig milyen megható és megkapó világtörténeti jelenet lett volna ez, drága ezredes és ne gondolja, hogy akadt volna csak egyetlen ünneprontó is, aki megkérdezte volna Sirt, hogy hát miképpen is vagyunk csak azzal a kis kémkedéssel?

Ó, ezredes úr, mi már elvesztettük a háborút, nekünk már nem igen árthat az ön jelenléte, és mi csak egymást szoktuk vádolni és bántani, mi csak egymással szemben viselünk igazoló eljárási háborúkat, mi magunk között keressük és találjuk meg a bűnbakokat, mi már régen elfelejtettük, amit előkelő idegenek ellenünk vétettek, mi a világ legbirkább türelmű nemzete vagyunk, Baden Powell mester, mi csak a destrukciót nem bírjuk és nem tűrjük, ha az akár liberalizmus, akár demokrácia, akár más mételey és veszély formájában jelentkezik a portánkon, de a hazafias kémkedés, ha a mi kárunkra és vesztünkre történik bár,

mégis csak konstruktív dolog, kivált, ha a világ főcserkésze csinálja és Önnek ünnepélyes fogadtatás és hagyományos vendégszeretet dukált volna, ha lemondó levelét meg nem írja és ha nyílt sisakkal közénk jön, hogy a magyar sátrak alatt, a magyar tábornok mellett elszívja a békepipát és elfogyassza a békebankettet. Mert szegények vagyunk, de jól élünk, ezredes uram, nálunk még nem lett öngyilkos egy idegen őrgróf és egy idegen generális sem, és lovagias nemzet vagyunk, mylord és az ön dicséretét *ötszáz ébredő velszi bárd* énekelte volna, ha ugyan vannak még ötszázan a szanálás és leépítés után!

Bocsássa meg, dicső ezredes, hogy ezt a levelet küldöm Önnek és kérem, hogy azért tartsa meg továbbra eddigi jóindulatát és meleg érdeklődését Ambrus Zoltán nemzete számára, és hogy a legközelebbi világháborúban a mi oldalunkon harcoljon, úgy is mint kém, úgy is mint főcserkész.

Good by, mylord, all right and s. o. s.

Egy last, but not least magyar cserkész:

Délmagyarország, 1926. július 16.

Gyalu

318.

PRÓFÉTÁK, HA ÉJJEL TALÁLKOZNAK

319.

A MAGYAR LÉLEK

320.

ÉLŐ HOLTTEST

(Az Országos Kamaraszínház vendégjátéka)

1.

— Ez a hang egy fuldokló segélykiáltása a viharban, de az ember érzi, hogy ez egy világhírű tenorista hangja volt!

Alfred Kerr jellemzi így Tolsztoj egy gyöngébb drámáját (mert gyöngébb drámája is volt a hatalmasnak). Vallomás az

Élő holttest, mint ahogy minden igaz művészet vallomás. A jasz-naja polyánai remete, a puritán, a tökéletességre törekvő, a meg-igazulást hirdető ebben a drámában egy elzüllött és elveszett életet magasztal, szinte a szentség glóriáját ragyogtatja meg a társadalomból száműzött Protasov Fedja homloka körül. A földi törvény és igazság nevében bűnös és elítélendő ember maga a jóság, a szeretet, aki mindent megért és megbocsát. *Ebben* a világban vétek lesz az erény, martalék a szépség és áldozat a becsület. Fedja költője maga is elindult belőle, az utolsó napokban, a halál elé. Az asztapovi útnak egyik utolsó állomása ez az *Élő holttest*, egy nagy és igaz ember vallomása: nem lehet élni köztetek és veletek! *De meg lehet halni értetek!*

2.

Van néhány mondat ebben a sötét alapszínű szürke színekkel föl-vázolt történetben, amely úgy világít és úgy melegít, mint a nap. Meg kell érezni rajtuk, hogy szerzőjük írta az új evangéli-umot, amely egy beteg emberiséget akart meggyógyítani. A nagy és rejtelmes, a mély és csodálatos *Oroszország lelke* lebeg e monda-tok fölött és egy világ fájdalmas és hatalmas szíve dobog ben-nük. Mikor Fedja elmondja, hogy a magafajta nemesnek három választása van: vagy az Állam szolgálatába lép, vagy lázong a főnnálló Rend ellen, vagy pedig felejt. . . És mikor megint csak Fedja a törvény emberének, a betű emberének szemébe vágja a szív igazságát és mikor haldokolva, búcsúzva, az elmúlás véres küszöbén nem kér mást azoktól, akikért fölládozta magát, csu-pán bocsánatot!

Nagy ember, nagy költő, nagy bölcs ez a Tolsztoj és amikor néha bukdácsol is a színen, Baudelaire albatrosza jut eszünkbe. Hogy tud repülni a magasban, a végtelenben! Milyen szűk szá-mára a világot jelentő deszkák fedélete!

3.

Az *Országos Kamaraszínház* apostoli missziót teljesített ennek a komor szépségű remeknek előadásával. Minden különö-sebb külsőség helyett a darab lelkét kereste és találta meg. Stílu-sos keretben, sok odaadással és megértéssel tolmácsolták az em-beri jóság e főszegecsen egyszerű és tiszta himnuszát. Minden egyes művész áhítatosan és alázatosan illeszkedett bele az egész-

be. *Alapi* Nándor Fedja alakjába sok jellemző erőt, de kevesebb lírát vitt. *Mágori* Mária Masinkája csupa szín és melegség. *Mihályi* Mária, *Markovics* Piri, *Kádár* Margit, *Verzár* Zoltán, *Doktor* János, *Sötét* Balázs és a többiek kisebb szerepekben érdemesen szolgálták a *Szellemet*, aki korunk — egy haldokló világ — legnagyobbja volt.

Közönség is akadt, bár egyelőre Zerkoviczra többen jönnek. Délmagyarország, 1926. július 27. (j. gy.)

321.

TARTUFFE

(Az Országos Kamaraszínház előadása)

1.

Mielőtt végérvényesen klasszikussá lett ez a molière-i komédia, előbb destruktívnek minősítették. Egyik párisi hitbuzgalmi kör 1664-ben hivatalosan be is tiltatta a darabot, amely később csak úgy kerülhetett ismét színre, hogy a főhősnek le kellett vetnie a reverendát és hogy a költője, aki komédiás is volt, a vígjáték szerencsés befejezését *lojálisan* a napkirály nagylelkű beavatkozásával indokolta. Ma már nyugodtan elő lehet adni a Tartufföt, a mai képmutatók és farizeusok csak az élő költőket próbálják néha elgáncsolni a halhatatlanokkal szemben, kivált ha több száz éve azok, valamivel türelmesebbek. Mert különben még mindig nagyon aktuális ez a klasszikus mű, a pimasz farizeus alakja még mindig tükör, amelyben sokan megláthatnák magukat, ha akarnák. De a szegedi jubiláris előadáson igen számos Tartuffe hiányzott.

2.

Molière-t nem nagyon szerettem fiatalságomban. Nem találtam benne elég költészetet és fantázia nélkül valónak éreztem. Nem volt benne semmi, de semmi a szentivánéji álom, a téli rege, a vihar színeiből és zenéjéből, túlságosan okos volt, józan, racionális és dialektikus. És filiszter, bár a zseni bélyegével. A fiatalságnak nem ez kell, a fiatalságot nem érdekli az a tisztára lineáris vonal-

vezetés, amely Molière minden egyes alakját és darabját jellemzi. Hogy Molière líráját megértsük, hogy a színpad e legnagyobb és legigazibb franciáját megbecsüljük, ahhoz idő kell és tapasztalat. Molière egészen színpadi szemmel lát, színpadi módon gondolkodik és színpadi nyelven beszél. Majd minden témát és figurát elírt az utódai elől. Mint ahogy az elődeit és kortársait is lelkiismeretfurdalás nélkül kifosztotta. De olyan lángeszűen, de olyan leleményesen, hogy még azoknak kellett volna tőle bocsánatot kérni, mint Orgonnak Tartuffe-től.

3.

Az előadás páratlan készségről, biztosságról, fegyelemről és összjátékszásról tanúskodott. Mindenki a helyén volt és senki sem zökkent ki az együttesből. *Alapi* Nándor pompás beszédművészete a címszerepben, *Doktor János* (Orgon) nagy rutinja, *Markovics Piri* (Dorina) egészséges humora, *Mágori Mária* (Orgon-né) finomsága, a többi szereplő buzgalmával együtt eleven életet öntött ebbe a klasszikusba és illúzióba ringatták a lelkes és hálás közönséget, amely napról napra jobban kezd érdeklődni a valódi irodalom és művészet iránt, mely nyári szállást vetett Szegeden. Talán majd ha eljő a tél is, megérjük, hogy a színügyi bizottság is ügyelni fog arra, hogy ne lehessen többé hónapokon keresztül *irodalommentes* menüt adni be a szegedi közönségnek.

Délmagyarország, 1926. július 28.

(j. gy.)

322.

ANNUSKA

(Az Országos Kamaraszínház előadása)

1.

Pipaszó és hegedűszó: ez a kettő ölelkezik Gárdonyi költészetében. Akácillat és tömjénillat: ez a kettő imbolyog az Annuska minden mondatában. A magyar idill legnagyobb és legtisztább poétája volt az egi Theokritosz, a magyar Francis Jammes, bár minden összehasonlításnál többet jelent nekünk ez a kedves, szelíd, meleg, ismerős név: Gárdonyi. Nem adjuk őt senkiért

e világon, hiszen ő maga is páratlan az egész irodalomban. A színpad tulajdonképpen nem Gárdonyinak való világ. Negyven éves volt, mikor első darabját bemutatták és azóta kiderült, hogy *A bor* a legkülönb remeke a hazai drámaköltészetnek. Az *Annuska* igénytelenebb, nem olyan tökéletes és kerek egész, de annyi lélektani finomság, egyéni báj és derű mosolyog benne, hogy elég lenne három Földes Imrének egy egész életre és egy örökkévalóságra.

2.

Mi történik ebben a csöndes, édesbús falusi idillben. Az, hogy két fiatal szív egymásra talál. De hogy dráma is legyen, nem mindjárt lesznek az egymáséi. Gárdonyinak egész egyénisége és világnézete (vagy inkább világérzése) drámaellenes: nem szereti és nem akarja a szenvedélyeket, az indulatokat, kerüli a konfliktusokat és nem kedveli a komplikációkat. A kedves kötődés és a lány elérékenyülés két húrján játszik, valami bölcs és boldog lemondással. Mert azért sokszor érzik a hangján, néhány önkénytelen szaván és mozdulatán, hogy valamikor neki is volt tragédiája az életben. Olyan ez az egri remete, mint a hajótörött, aki hosszú évek után, megbékélten és elfáradtan végignéz a kiderült égen és az elcsitult tengeren. Ebben a bűbájos vígjátékában van egy alakja, akire érzése minden gyöngédségét és képzelete minden színét pazarolja. Annuska a magyar színpadi irodalom legüdébb és legtisztább jelensége.

3.

Mágori Mária játszotta Annuskát. Gárdonyi ideális elképzelését gyönyörű valósággá varázsolta Ez a kivételesen intelligens és mégis mélyen ösztönös művész nő ebben a szerepben ismét nőtt előttünk és megint új színben mutatkozott. *Alapi Nándor* (Balogh Miklós), *Doktor János* (János barát), valamint *Macconkai József*, *Verzár Zoltán*, *Ihász László*, *Sötét Balázs*, *Kádár Margit* és *Mihályi Mária* stílusos kabinetalakításai mellett külön ki kell emelni *Markovics Piri* Katiját, amely a maga nemében páratlanul eredeti, ötletes és jóízű alakítás.

A szépszájú közönség mindvégig lelkesen és hálásan tapsolta a kitűnő szereplőket, akik egy nagy magyar költőnek szereztek Szegeden méltó diadalt.

Délmagyarország, 1926. július 30.

(j. gy.)

Hetvenhét esztendeje annak, hogy egy forró és viharos július utolján egy sápadt, sovány fiatal ember alakja örökre eltűnt a földi szemek elől a fehéregyházi országút szélén, a kukoricásban.

Hiába keresték, hiába kutatták, semmi nyom nem maradt utána. Meghalt-e, vagy fogságba esett a csatatéren, vagy talán egyenesen a mennybe ment, Illésnek tüzes szekeren? — aggódó hazafiak sokáig és hiába találgatták. A minden oroszok cárijának zsoldos hadai győztek azon a fájdalmas dicsőségű napon és egy legenda szerint a testvér finn nemzet egyik dzsidása döfte volna át a legnagyobb és leglángolóbb magyar szívet, a szabadság és szerelem isteni dalosának szívét. Mégis, maradt valami utána, egy olyan örökség, amely minden időkre a világ nábobjaivá tehet bennünket, szegény magyarokat.

Ez a huszonhatéves fiatalember, aki ifjúsága legszebb virágában napokat éhezett és fázott a saját zsírjába fulladó Debrecenben, aki sokáig országutak magános vándorlegénye és csárdák megtúrt vendége volt, akit a saját földieivel követ dobáltak, mikor a magyar evangéliumot akarta hirdetni nekik, akit az iskolából kicsaptak és a színészetnél kifutó fiúnak alkalmaztak, akinek nem tudjuk, hol ringott bölcsője és nem tudjuk, hol pihen koporsója, ha ugyan ez megadatott neki, ez a szegény ifjú, aki nem viselt soha nyakravalót és akinek sötéten ragyogó tekintetéből a tudóvész lobogott, ez a szegény ifjú a legnagyobb kincset hagyta ránk, amit eddig magyar szív és lélek a magyarnak adhatott.

Mivel háláljuk meg ezt az örökséget és mit csináltunk eddig ezzel az örökséggel? Nem jó erről ma beszélni, nem is igen tanácsos ma ezt kérdezzetni. Nálunk most a nagy halhatatlanokat fölváltották a kis élelmeselek, akik amazok örök eszméinek szepültlen és tündöklő zászlaját apró és tarka pántlikára tépve árulják el a mostani közélet vásárában.

Aki ma Petőfit igazán és egészen ünnepegni akarja, aki emlékezni és remélni kíván, az ne hallgassa ma a magyar rádiót, amely ezen a napon egészen megfélemedezett arról, hogy Petőfi igéit röptse országgá és világgá, ne keresse Petőfi szellemét a fórumon, a hivatalosak és választottak mostani gyülekezetében, hanem szép csöndesen vonuljon el a magányosságba és lapozza

föl áhitattal és szeretettel azt a piros könyvet és olvassa a költőt, idézze a lelket, hódoljon a nagyságos és kivételes géniusznak, *rejteekben imádva őt*, akiről a hatalmas germán Hermann Grimm ezeket mondotta régen: „Petőfi költeményeiben először csendül meg az új idők dala. . . Petőfi, Mistral, Goethe, Shakespere, Homeros néha úgy tűnnek fel előttem, mintha egyetlen egy költőnek vissza-visszatérő megtestesülései volnának. Ez az emberiség nagy ősköltője, ki búját olyan szavakba önti, melynek hangzásában mindnyájan gyönyörködünk.”

Micsoda eleven kultuszt kellene csinálni ennek a költőnek ebben az országban és ezen az országon túl! Micsoda bűnbánó és micsoda fogadalmi kultuszt! A végrendelete — minden egyes sora testamentom — reánk hagyta „a tiszta igazság és humanizmus” hirdetését és gyakorlását. Mint ember és mint költő maga volt a valódi liberálizmus és demokrácia megtestesülése. Mindig az elnyomottak pártjára állott, szóval és tettel, lanttal és karddal, ha kellett, mindig a haladás himnuszát dalolta, és nem csupán énekelt a világszabadságról, először a földön, de meg is halt érte a harc mezején.

Micsoda ember és micsoda költő!

A törpék és a vakok, a hatalmaskodók és uraskodók ijedten és pislogva nézhetnek csak föl reá, bár inkább óvatosan és ravaszul elfordulnak tőle. Mindegy, minden nap ünnep, amelyen Vele találkozunk, minden szava szentírás azoknak, akik gyönyörű emberi ideáljainak lobogóját szélcsendben és viharban is, minden üldözés és mellőzés dacára is tovább lengetik és végső diadalra akarják vinni egyszer.

A huszonhatéves isteni magyar ifjú örököse valahány becsületes ember, akinek a *haladás* szentséges és dicsőséges gondolata a szívéen fekszik ezen a vérrel és könnyel harmatos földön, *amelyet az ő nagy, örök lelkének Napja érlel.*

Délmagyarország, 1926. július 31.

324.

A HIVATALOSAK ÉS A VÁLASZTOTTAK

Az egész világon elterjedt tisztelőinek és bámulóinak óriási családja némi megdöbbenéssel értesült arról a napokban, hogy George Bernard Shaw, becéző nevén röviden és egyszerűen G. B. S.

kerek hetven éves. Hát még ez az örökké fürge és tréfás, örökké tiszteletlen és rendetlen nagy mestere az iróniának és szatírnak is megöregedett? Nem furcsa és lehetetlen jelenség-e a merész forradalmár, akinek hosszú ősz szakálla van, amely azt a problémát adja föl neki önkénytelen, hogy a paplan alatt, vagy fölött viselje-e, amikor lefekszik aludni?

Hiába, *Posthume, Posthume, labuntur anni* és a múltó évekkel csöndesen megvénül még a hangos G. B. Shaw is, az irónikus íróni, aki a világlétében a fiatalság jogát hirdette és a világ vén számságait ostromozta.

Lassan elmúltak mellőle az európai irodalmi nagy kabinet kiválóságai, a századvég és a századelő szellemi vezérei, elment az orosz lélek biblikus erejű prófétája, Nikolajevics Leó, aki világhossz volt a sötétségben és aki dolgozott, amíg mécsese ki nem aludt, eltávozott a szigorú és igazságos Ibsen és a keserű és kegyetlen Strindberg, észak két komor mágusa és honfitársai közül eltűnt az élet kertjéből Oscar Wilde, aki egyszer királynak indult és aki koldus lett, a mélységekből kiáltó és a halottak élén lovagol már Ady is, a régi világ utolsó nagy énekese és az új világ első hirdetője. És csak nemrégén fagyott az utolsó moly Anatole France finom és édes ajkára, aki talán mégis leginkább rokon és egyenrangú volt a *Candida* és *Szent Johanna* költőjével.

Ha most körülnéz a hetven esztendejét vonakodva és kötekedve ünneplő G. B. Shaw e földön, nem sok magához méltó és hozzá fölértő nagyságot és hírességet talál hirtelenében. Még él az orosz Gorkij, aki az új Oroszországnak kétségtelenül egyik *spiritus rectora* volt még a béke éveiben, még álmodozik a belga Maeterlinck és a német Hauptmann, még alkot Thomas Mann és a francia szellem mai képviselői között még megvan Paul Claudel, hogy a betegesen hiú és nagyzó olasz D'Annunzio-ról ne beszéljünk.

De korunknak, ennek az elmúló és újjászülető világnak, ennek a forrongó káoszknak, ennek a felemás teremtésnek, ennek a kétségek és remények között vajúdo időknak a ma élők között senki se adott határozottabb és világosabb hangot, mint ez a hetvenéves örökfiatal, ez a legkomolyabb tréfamester, ez a legderűsebb drámatikus, ez a mindent fejetetejére állító és így mindent a maga igazi valójában megmutató költő. Ő a mi fura és fájó korszakunknak legkülönb hangadója és tanítója egyben.

Nem kíméli a virgácsot e mester, annyi szent, olyan huszon-

ötöt vág minden mai képmutatás és hazugság, butaság és gonosz-
ság fenekére, hogy arról koldul és holta napjáig megemegeti. De
ez a G. B. Shaw alapjában véve egy végtelenül becsületes és
igaz férfiú, ennek a rothadt világnak és ennek a korhadttársadalomnak élő és világító lelkiismerete, akinek műveit látva és
olvasva egy kissé mégis csak meglapul a bűn és megjavul a hit-
vány. A jövőbe világít G. B. Shaw lámpása, egy szabadabb, boldogabb, igazabb, emberibb jövőbe.

Már most ezt a nagy embert, aki ma írónak is legelső Angliában (mellette csak Wells állhat meg egészen nyugodt lélekkel, Wells, aki szellemtestvére neki) a hetvenedik születése napján, ami a legutolsó rakparti zsákhordó életében is nevezetes esemény, nem tudta és nem merte *hivatalosan* ünnepelni a mai Anglia sem. A lordok és egyéb urak távol maradtak a szimpóziumasztalától, amely annyi világraszóló remekmű alkotóját köszöntötte. Egyszerűen távollétével tüntetett az uralmon lévő hatalom, és csak a *Labour Party*, a munkásság pártja tisztelgett előtte. Csak a dolgozók ünnepelték Shaw-t! Milyen szép és méltó, stílusos és igaz ünnep ez így mégis! Hiába, még Angliában sem lehet próféta valaki életében, ha az elnyomottak és szegények pártjára áll és ha nem húzza az uralkodók diadalszekerét.

Lám, minálunk még a halhatatlanoknak se bocsátanak meg. Az *Apostol* és a *Respublica*, az *Egy gondolat* és *A nép nevében* költőjéről például egészen, de egészen elfeledkezett a mai hivatalos Magyarország, hősi halála évfordulóján!

Délmagyarország, 1926. augusztus 1.

325.

A SZEZON SLÁGERE

326.

VÉGE A SZÉP NYÁRNAK

327.

A VÓLEGÉNY

Négyszáz esztendő előtti kísértetek járnak fel ebben a hónapban a magyar éjszakában, négyszáz esztendő előtti tragédia szellemei bolyonganak közöttünk, egy új nemzeti tragédia akaratlan hősei és áldozatai között. Zápolya öldöklő századát idézi ez a hónap, amelynek végén lesz kerek négyszáz éve, hogy a gyermekkirály és az erején felül merő hadvezér seregei a mohácsi mezőn a halálba és bukásba rohantak.

Mohács hava ez a hónap, az emlékezésé, amely oly közel hozza szívünkhöz a szörnyű vést, amelyről magyar költők és szónokok annyi szépet és bánatosat írtak és beszéltek. Most újra idézzük Kisfaludy Károly harsány és borongó elégiáját a hős vértől pirosult gyásztérről, nemzeti nagylétünk nagytemetőjéről, amelynek antik méreteiben a romantika pátosza szárnyal a múltból a jövőbe. Most újból elevenünkbe vág Kölcsey Ferencnek, cz anygali lelkű jurátusnak remekbe készült emlékbeszéde Mohács fölött, amely a hazafias aggódás és remény magasztos orgonahangjait zendíti meg. Most újra megüti szívünket Szomory Dezső megejtően mély és finom hangulatoktól fülledt királydrámája Ludovicusról, aki fiatalon ősz fejjel holmi kerti ünnepélyre készül és a fekete halál nagy lakodalmában táncol fakó lova a Csele patak örvényébe.

Négyszáz év nagy idő, négyszáz év alatt a világ történelme olyan nagyot fordult, hogy a régi tragédia megisméltődött. A história véres, lázas, keserves és kegyetlen levegőjében élünk, a történelem sorsdöntő idejében és így közeledik felénk Mohács havának vége, a gyászruhás és könnyharmatos évforduló és mi az új katasztrófa még élénk és erős döbbenetével fogadjuk János fővételének napját, amely Jókai Mór szerint a magyar nemzet fővételének napja lett.

A magyar Kálvária útja ez a hónap. Második Lajos király seregével megindul Paksról Tolna felé. Ezt írja a magyar história kalendáriuma 1526 augusztus hatodikáról.

Lassan, de biztosan menetelt a magyar király és a magyar se-

reg a végzet felé. Van ideje elmélkedni a mai magyarnak a haza sorsáról és van ideje tanulságot meríteni a nemzet múltjából. Most azt hirdetik, hogy az új Mohács után vagyunk. De a régi Mohács után a fönséges tragédia valahogy visszaadta a lelket a magyarnak, amelyet már-már egészen elveszített. És a régi Mohács után Kanizsay Dorottya eltemetve a halottakat, felszólította az élőket, hogy most temessék el a pártosságot, a visszavonást, a gyűlölséget és egyesüljenek egyetlen egy gondolatban: a haza minden előtt! És a régi Mohács után gyönyörű példái, magasztos mintaképei támadtak az önfeláldozásnak, az áldozatkészségnek.

Mohács ünnepe bizony éppen eléggé sötét hangulatban találja a magyart. Soha stílusosabban nem gyászolt még egy nemzet, mint most mi gyászoljuk a múltat és a jelent. De hogy méltó lesz-e ez a gyászünnepély a nagy tragédiához, nem tudjuk, de szép volna, ha méltó tudna lenni. Olvassuk, hogy Pekár Gyula lesz az ünnepi szónok. Nagyobb embert valóban nem volna könnyű a Csele patak mellé állítani, de mi valahogy mégis azt gondoljuk, hogy Kisfaludy Károly, Kölcsey Ferenc és a mohácsi vész többi avatott énekese és szónoka után más valakinek kellene ma hirdetni Mohács tanulságait és nem a Dód főhadnagy szerzőjének és nem a Magyar Filmalap elnökének.

Sokkalta különb és megkapóbb, valóban a történelem géniuszának szárnya suhogását éreztető jelenetnek ígérkezik a budapesti török nagykövet beszéde, aki engesztelő szavakkal akar megemlékezni a mohácsi csata magyar és török hősi halottairól, a két ősi testvér nemzet fiairól, akiket halálos ellenségek gyanánt küldött egymás ellen a világhistoria kegyetlenül irónikus fátuma.

Négyszáz esztendő után egyforma fű és egyforma virág nő a barát és ellenség porából és egyformán énekel a pacsirta és a csalógány is a nagy sír fölött. Hatalmas orvos az idő, megbékíti a legnagyobb ellentéteket és összehozza a legnagyobb ellenségeket. Hol van már az egykori düh, félelem, harag, keserűség, hol vannak az egykori csatakiáltások és halálordítások, hol van a fölséges Jagelló-ház és hol van a diadalmas félhold?

Mohács havában gondoljunk arra, hogy por, hamu az ember és gondoljunk arra, hogy örökkévaló az igazság. És öltözzünk mindnyájan, ünneplő és vezeklő magyarok, *az igazság páncéljába*, amely egyedül győzhetetlen.

Délmagyarország, 1926. augusztus 6.

A háború könyvespolca után most következik a béke könyvtára mondja G. B. Shaw hetvenegyedik évének hajnalán.

És figyeljük csak meg, folyóiratoknak, napilapoknak alig van olyan könyvismertetése, amelyben nem tárgyalnak — pacifista könyvet. *Könyv a háború ellen*, — olyan megszokott, olyan gyakori, olyan mindennapi lett, mint amilyen egy évtizeddel ezelőtt a háborúra uszító könyv volt. Akik a tíz-húsz évvel ezelőtti eseményeket a maiakkal akarják összehasonlítani, ne a politikusok nyilatkozatait, kormányférfiak kijelentéseit, diplomaták horoszkópját mérjék össze. A politikusok, diplomaták, hadvezérek éppen úgy beszélnek ma is, mint ahogy az idők véres óceánjának túlsó partján beszéltek s mint ahogy — Livius és Plutarchos jegyezték fel beszédeiket. A politikusok gondolkodása nincs alávetve a fejlődés törvényének. A diplomaták éppen olyan hivatásszerűen jósolják a veszélyt, mint ahogy a mészárosok taglóz-zák le az állatot. A diplomatáknak olyan nélkülözhetetlen a konfliktus, mint hálnak a víz. Mi szüksége is van békében élő országnak diplomatára? Egészséges embernek — kuruzslóra?

A szavak mennydörgése, a liliomfrakkos karok gesztusainak fenyegetése mögött azonban ma már *más élet sötétlik*. A tömegek lelkén nem fog már a beléndek-szavak mérge, s a fájdalmak tűzállóvá tették, hiába pörkölik a gyűlölet csóváival. *A mai könyv lelke* tökéletesen más, mint amilyen tíz, vagy húsz évvel ezelőtt takarózott fel a könyvek lapjai közül. A lélek hőmérője: a könyv. *Mondd meg, mit olvasol s megmondom: mi vagy, megmondom: mi az akaratom, célod, vágyad, álmod*. Nincs semmi, ami pontosabban, biztosabban, hűségesebben s több profétai erővel adna számot arról, amit a néplélek, *az ember követel*, mint a könyv. Húsz évvel ezelőtt még minden könyv a háború után jajgatott. A francia irodalom alkotásai a *gloire* és *revanche* két máglyályát táplálták, a germán írók a teuton faj világhuralmi hivatottságát hirdették. Az olasz irodalom megütötte a *sacro-ego-*

ismo véres szimfóniájának *aufaktját*. Angol publicisták Anglia világhatalmi helyzetének morális kötelezettségeit taglalták, s a várható világháború gazdasági következményeit állították egymás mellé tetszetős rubrikába.

Nincs semmi, ami az európai lélek visszájára fordult kívánságait bizonyítóbb erővel mutatná, mint a háború ellen, a békéért harcoló könyvek áradata. Az irodalomnak szociális szerepe ma már eltagadhatatlan. Az irodalom a lelkek integrálója; az irodalom tárta az elnyomott polgár, a jogtalan és kenyértelen jobbagy káprázó szemé elé azt a hőst, akinek szenvedésében, küzdelmében mindenki a maga és elnyomott társa küzdelmére és szenvedésére ismert. A közös sorsnak, közös szenvedésnek felismerése fejlesztette ki a társadalmi küzdelmek leghatékonyabb erejét: az *osztályöntudatot*. Minden elnyomott társadalmi osztály az irodalomtól kapott vigasztalást és serkentést. A béke ígértét, a béke vigasztalását kapja Európa megnyomorított lelke a könyvektől.

Ha ez a békevággy nem lenne tömegézés, nem virágozhatna ki s nem terebélyesedhetne el a pacifista irodalom. Shaw-nak, Chestertonnak, Wellsnek, Barbusse-nek, Romain Rolland-nak, Hauptmannak, Babitsnak nemcsak a tehetségük, de ez a *tömeglélekszükséglet* szerezte meg a népszerűség elismerését. Az írók nem írhatnak az olvasók millióinak akarata ellenére. Csodálatos és csodálatosan érzékeny kölcsönhatás él olvasó és író között. Az irodalom formálja ki az olvasók meggyőződését, ad iránym gondolkodásának, de az olvasók falanxa parancsol az írónak, hogy *mit írjon*. A pacifista könyvek nem az írók kasztjának humanizmusát, békeszeretetét, ha úgy tetszik: politikai meggyőződését vagy világnézetét tükrözik, hanem az olvasók millióinak elszánt és törhetetlenné keményedett akarataát.

A politikusok elvesztették a könyvek monumentális erejű *hinterlandjának* támogatását, a békeszerető irodalom magára öleli a harc rokkantjainak végeláthatatlan seregét.

A béke országútja könyvvel van kikövezve.

Délmagyarország, 1926. augusztus 8.

J E D E R M A N N

Salzburg, a kis Salzburg néhány esztendő óta néhány napra a művelt világ érdeklődésének középpontjába kerül. Salzburgba, a kis Salzburgba tolonganak az amerikai vasútkirályok és egyéb milliárdosok, a londoni, a párisi, a berlini és a bécsi pénzfejedelmek, a rang, és vagyon urai, a nábobok és fezőrök, a bankárok és kalandorok és a születési és szellemi arisztokrácia boldog és holdogtalan kiváltságosai. Salzburgban, a kis Salzburgban mosolyog és dicsekszik Morris Gest, a newyorki színházak fejedelme és ott ragyogtatja monokliját Molnár Ferenc, a mai színpadi világirodalom legnagyobb sikerű hőse.

Miért ez a pompázó és hivalgó, ez a különös és kivételes modern búcsújárás, honnan ez az érdeklődés, mi vonja a világ minden részéről a dollárok, a fontok, a frankok, a lírák és a márkák urait és úrnőit Salzburgba, mint ahogy valaha a szentföldre siettek frank és germán lovagok és Mekkába a hívő mohamedánok? Egy zseniális színpadi kikiáltó műve az egész, a világhírű professor Max Reinhardté, aki papos és tanáros alakjával hívogatja a két világrész habituéit a gyönyörű és nemes salzburgi Dóm terére, ahol kedvező idő esetén válogatott művészi erők tolmácsolják Hugo von Hofmannsthal úrnak ódon zamatú és modern zengzetű misztériumát, a Jedermann. A Jedermann a gazdag ember, a bibliai dús, akinek e földön mindene megvan, valamit csak szeme, szája kíván, háza, földje, marhája, szeretője, pénze és terített asztala, csupán a lelke nyugodalma hiányzik.

Ennek a *Jedermannnak* az örök életéért folyik a nagy mennyei és földi küzdelem, a Jó és a Rossz szellemei csatáznak érette. A színpad a világ maga, a középkori hármas tagolással, a pokol, a föld és az ég és a háttér maga a salzburgi Dóm és valódi harangzúgás és orgonaszó kíséri a nagyszerű harcot a lélekért. (Persze csak kedvező idő esetén.) Mindez remek és mindez káprázatos, a múlt és jelen minden vallásos és művészi ereje és szépsége fognak össze, hogy hangulatba ringassák a hívőt és hitelent, akinek szerencséje van jegyet kapni a salzburgi ünnepi játékokhoz. (Az útiköltségekről, vízumokról és egyéb kiadásokról nem is beszélve.) De nem időnk jele, nem korunk tükre vajon, hogy ezt a mélyen emberi és vallásos misztériumot, amely a

Mammon sorsát példázza, éppen a Mammon imádói, az amerikai és európai milliárdosok, a vagyon urai nézik végig isteni félelemmel és hívő áhítattal?

Valaha, a sötétnek nevezett középkorban éppen a nép, az istenadta nép számára írták és játszották ezeket a misztériumokat és moralitásokat, hiszen éppen a szegény embernek, a keresztényi erénynek, a szeretetnek és a lemondásnak megdicsőülését és a világi kincs, hatalom, gőg és erőszak hiúságát és semmiségét, megalázását és elmúlását hirdetik ezek a templomos ünnepi játékok.

Lehet, hogy Reinhardt professzor nagy emberismerő és tudja, hogy az amerikai és európai náboboknak, a mai disznófejű nagyuraknak, a modern nagy pénztárnokoknak lelki szükséglet egy kis megigazulás, amelyet a salzburgi dóm árnyékában a művészet égisze alatt nyernek, de mi úgy gondoljuk, hogy az volna a szép és jó és igaz világ, amelyben a legmagasztosabb emberi orgonaszót, Alexander Moissi bársonyos hangját minden művelt embernek joga és alkalma volna hallani és minden művelt embernek joga és alkalma volna gyönyörködni, megtisztulni, megvigasztalódni és fölemelkedni a *Jedermann* misztériumában és ez nem volna csak az amerikai és európai náboboknak, sznoboknak és proccoknak privilégiuma ezen a földön.

És eszünkbe jut az is, hogy Salzburg, a kis Salzburg szépség dolgában nem áll egészen egyedül a nagy világban. Például ott van a kis Magyarország fővárosa, Budapest és annak különösen budai része: festőiség és hangulatosság, természeti és művészeti szépség tekintetében igazán nem kell pirulnia még Salzburg előtt sem. És éppen most olvassuk, hogy Szent István napján milyen csodákat lehet majd látni a gyönyörű magyar fővárosban az idegennek és a bennszülöttnek. Hogy egy hatalmas nemzeti drámát mutatnak be Isten szabad ege alatt és ezt a hatalmas nemzeti drámát Nyáry Albert báró írta. Nyáry Albert báró? — valóban előkelő név, de eddig még egyetlen remekmű címe alatt se olvastuk ezt a nevet. Pedig úgy mondják, hogy ma nekünk világhírű jeles íróink vannak és úgy gondoljuk, hogy ilyen alkalommal valóban a lehető legjobbakkal kellene kirukkolni. De se baj, a régi magyar hagyomány felújítását is ígérik erre a nagy napra: *ökörsütés* lesz a Vérmezőn, *more patrio*, ökörsütés ott, ahol valaha Kont és a harminc nemes, Hunyadi László és Martinovics és társai vérért vették. *Max Reinhardt és Nyáry Albert báró, misztérium és ökörsütés*: az ember önkénytelenül elmélázik és eszébe jutnak dolgok, amelyek fájnak.

Mikor jön el majd az az idő, amikor az igazán igazi és csakugyan világraszóló magyar szellem és művészet kultuszára idecsődül hozzánk a világ minden részének mindenféle rendűrangú Jedermannja és mikor tűnnek el végre azok, akik legelső irodalmi és művészeti értékeink, a mi legméltóbb kulturális képviselőink ellen mindenféle maradi dolgokkal áskálódnak és amíg *Ady Endre, Bartók Béla, Móricz Zsigmond, Rudnay Gyula* diadalmasan döngetik a bizánci kapukat széles e világon, addig ők a bugaci maradiság homokjába dugják busa és báva fejüket?

Délmagyarország, 1926. augusztus 13.

334.

MEGOLDOTTAM A VÁLSÁGOT

Levél a sóhivatalba

335.

AZ INKVIZÍCIÓ TITKAI

Kép a közeljövőből

336.

LEGENDA ÉS VALÓSÁG

337.

CIRKUSZ

338.

GÖRÖGTŰZ

Hírek a közeljövőből

Írta: *Juhász Gyula*

Mikor a vonat e csöndes alföldi város határába ér, mintha egy árnyalattal valahogy sötétebb kék lenne a levegőég, és barnább az anyaföld. Valami különös *genius locija* van ennek a kedves és édesbús városnak, amelyet egy alkalommal nem egészen alaptalanul a *magyar Fiesolenek* kereszteltem el. Az ember kinéz a vonat ablakából és akaratlanul is fölkiált.

— Nini, milyen szép nagy Tornyai-felhők tornyosulnak amott, valóságos barna bikái az égnek. Hát amott azok a szelíd és bánatos Endre Béla tanyaházak! És az a Rudnay-kútgém a darvakkal! Szinte külön parcellák vannak itten, egy-egy vásárhelyi piktör hangulatának megfelelően.

És ha beérsz a városba, a kút körül formás, meleg, barna bronz lányokat és menyecskéket találsz, akik meg mintha csak Pásztor János képzeletéből pattantak volna eléd. Mondom, valami különös *genius locija* van ennek a városnak és földnek. Három más nagy vidéki város nem termelt annyi sajátos és istenáldotta művészt, mint ez a Sárhely, ahogy Tornyai János egyik sírvavigadó versében elnevezte. (A néhai A Héttben jött ez a vers és remélem, azok a lányok nem olvasták, akiket alaposan megénekelt benne.)

Festők és szobrászok gazdag televénye ez a város, amelynek sajátos levegőjében nőtt nagyra a mélabús magyarságú *Rudnay Gyula* és pedig olyan nagyra, hogy a mai művészetünknek ez a magányos, karcsú tornya ellátszik immár Brüsszelbe és Firenzébe is. És itt él, hűségesen és dolgosan, a finom és nemes lélek, a drága jó *Endre Béla*, akit a mai hazai piktúra *Tompa Mihály*-nak neveztem egyszer és akinek halk és mély lírája ennek a tájéknak a legbensőbb titkait meséli el a művészet áhitatos és szerelmes hívőinek. Ezen a talajon nőtt izmossá *Tornyai János* haragos elbúsulású alföldi festőisége, amelyet viszont az Arany balladáival tartok közeli rokonnak és ennek a földnek igaz fia

Darvassy István is, a marcona atyafiai kemény és komor megöröklője. *Pásztor* János és *Kallós* Ede plasztikája is a vásárhelyi televény hajtása, alakjaik mintha csak most bukkantak volna elő ebből a földből, mint a tenger habjaiból a gyönyörű *Afrodité*. És milyen gazdag népművészete van ennek a talajnak: *kerámiája* messze földön keresett.

És ez az alföldi város szereti és megbecsüli érdemes fiait, büszke rájuk, számontartja őket és ha egyik másik tékozló fiú (aki a szíve és elméje kincseit tékozolja) időnként megtér a szülői ház bankettasztalához, az őszinte és meleg becézés ajnározó szavai és tettei fogadják. Itt hamarosan szobra támadt *Nyizsnyay* Gusztávnak, ennek az egyszerű szavú vidéki muzsikusnak és amikor legutóbb a vásárhelyi művészek kollektív tárlatot rendeztek a városháza termeiben (nem kellett nekik sokat instanciázni és kunyorálni a méltóságos előszobákban) a város maga több mint százmillió korona ára műalkotást vett meg magának és úgy érezte, hogy ezzel csak gazdagodott. Ennek a városházának nagy termében függ nagy *Bercsényi Miklós* mokány képe, kivont fringióval, hatalmas lendülettel, amely mintha a múltból a jövőbe törne: a legerősebb benyomások egyike, amit a magyar vidéken éreztem: *Tornyai János* alkotása. Ez a kuruc a maga dacos és kemény kiállításával olyan egy testvér a *Bibó* Lajos *Ernecével* és a *Csomorkányi keserű* lelkével.

Maga Vásárhely a föld életét éli, komolyan és csöndesen. A népe is a föld egyenletes és állandó nyugalmát és méltóságát árasztja magából: hallgatag és álmatag nyugalmát, de úr a maga portáján és pusztáján és nem volna tanácsos kikezdeni vele. Protestáló nép ez, de nem hangosan és főleg nem lármásan protestáló. *A juss népe* ez, amely nem enged a negyvennyolcból és én valahogy abba is valami protestálást érzek, hogy éppen *Bethlen Istvánt* választotta meg követévé, azt a férfit, aki, bárhogy vegyük is a dolgot, mégis csak a jelszavas politika ellen próbált már egyszer cselekedni is valamit, ha nem is úgy, ahogy kellene és lehetne.

Nem pusztá véletlen, hogy a fájdalmas emlékü *Nagy Gyurka* ebben a városban indította útnak a *Magyar Köztársaságot*, az első magyar republikánus újságot *Ferenc József* uralkodása alatt, még a nagy háború és forradalom előtt. Ebben a városban valahogyan mindig az a *Kossuth Lajos* uralkodott, igazán és egészen, akinek ércmása (*Kallós* műve) ott borong és virraszt a város főterén és akinek neve ott él és hódít a fekete kabátok

alatt a szívek mélyén. Kossuth Lajos népe és Kossuth Lajos városa ez és nekem egyik legkedvesebb gyermekkori emlékem Vásárhelyről az öreg Kristó Lajos bátyám puritán és egyenes alakja, aki noha egy darabig polgármestere volt a címiseinek, mégis arra volt a legbüszkébb, hogy a neve majdnem úgy hangzik, mint imádott és száműzött kormányzójáé. (Az öreg mindig visszavárta.)

A vásárhelyi Oldalkosár utcai régi ház egyébként is fontos fejezet életemben. Itt olvastam az első Verne regényt a Vasárnapi Újságban, itt írtam az első szerelmes verset szép rokonomhoz, K. M.-hoz, itt láttam az első színházi előadást, mikor a népkerti bódé hasadékan kukucskálva gyönyörködtem *Makó* Lajosban, a legjobb peleskei nótáriusban. Mi több, első nyilvános szereplésem és sikerem is Vásárhelyhez fűződik.

Egy szép nyári ünnepélyen a népkertben én voltam Vazulik mester bűvészinas a nagy tűzijáték rendezésében, mikor is tündöklő nappalt csináltunk a fekete éjszakából. De jó volna ezt még egyszer megcselekedni: *a magyar éjszakába új hajnalt varázsolni*. A vásárhelyi művészek, a színek és formák fiesolei hittel és reménnyel alkotó mesterei mind ezt akarják. Már pedig az erős hit és a jó remény csodát is tud művelni, mint valaha régen Fiesolehen.

Délmagyarország, 1926. szeptember 5.

341.

T U R N É R A M A G Y A R ?

342.

M A K Ó

Írta: *Juhász Gyula*

Ebben az álmatagon elnyújtózkodó alföldi városban mintha a magyarság két nagy ellentétének lelke viaskodnék a halál után a feltámadás reményében. Az egyik a tornyai kurucé, a keménykötésű *Justh* Gyuláé, a békétlen nagyúr, akit a háború végén

(amely a magyarság halála volt) a forradalmas költő mint legigazabb magyart siratott el, a másik a földéaki bölcsé, *Návay* Lajosé, aki egy tiszta és magányos életet pecsételt meg a vértanú halállal.

Ennek a két nagyszerű és egyszerű férfinak emléke él és harcol tovább Makón, zsellérházak mélyén és a vármegyeház árkádjai alatt. Kossuth Lajos örökségét védelmezte az egyik, az örök negyvennyolcat, amely már negyvenkilenc is volt egyszer, az eb ura fakó ősi szilaj erejével és haragjával, az Eötvös József hagyatékát ápolta a másik, a nemes liberalizmus és az okos demokrácia szepőlőten eszményeit. Makón ez a két név és ez a két elv nem halott-émlék és frott malaszt, valahogy beivódott az emberekbe, valahogy tovább is él és hat, melegít és világol és megesik, hogy egy ugyanazon személyiségben ölelkezik vagy ütközik össze és válik állandó viaskodás forrásává.

Nomina sunt odiosa és különben is *nemo propheta in patria sua* (hogy egy kicsit az egykori makói latin tanár is szóhoz jusson bennem), de ismerek makói férfiakat, akik az ellenforradalom szemében rebelliseknek számítottak, pedig a forradalom alatt mint tuszok raboskodtak, azok életéért is felelve, akik később az ő életükre törekedtek. De ez már talán a politikához is tartozik egy kicsit és én nem akarok annak a városnak a dolgaiba avatkozni, amely már nekem annyiszor adott nyugalmas menedéket, munkás magányt és igaz baráti szíveket.

Makó eddig igen csak arról volt nevezetes, hogy nem messze van Jeruzsálemtől és hogy hagymát terem. Pedig a kultúrához is meglehetősen köze volna neki, kevés alföldi városban él együtt (ha nem is mindig valami nagy egyetértésben) annyi értékes és fogékony, igazán európai érdeklődésű és szellemű kultúrember, mint Makón. Móríc Zsigmond panaszkodott egy szomszéd városra, hogy milyen kevés könyvet olvas, Makóra igazán nem volna oka panaszkodni. Mivel a mozin kívül (amely az élet és a művészet csodáit oly demokratikus egyenlőséggel adja mindenkinek) alig akad más szórakozás, (az állandó színháztól még messze van Makó) bizony a könyvek divata nem a legutolsó itten és Romain Rolland-nak és Mereskovszkijnak, Ady Endrének és Karinthy Frigyesnek csakúgy akadnak hívei, mint — honny soit — Erdős Renéének és Forró Pálnak. (Sebaj, a népies ponyvákból születtek a világirodalom legszebb remekei és aki egyszer olvasni kezd, az előbb-utóbb rájön a könyvek ízére.)

Van egy nagyon kedves, bölcs emberem Makón, akinek a

múlt század második felének minden magyar lírai kötete megvan és aki valóságos hajtóvadászatot rendez egy ritka vagy lap-pangó Benedek Aladár-ra, vagy Szomoró Károly-ra. Kultúra cz kérem, mint ahogy képzőművészeti kultúrát jelent, hogy számos makói interieurben találkozunk pompás képekkel, amelyek a gazda egyéni ízléséről és a szép iránt való bensőséges vonzalmáról beszélnek.

Persze azért még mindig vannak bajok és hiányok ezen a téren is, és bár én nem vagyok Könyves Kolonics József, azért mégis bátorkodom fölemelni szavamat, tekintetes makói köztörvényhatósági bizottság aziránt, hogy végre valahára *kultúrházat* emeljenek a nép számára, ahol gondtalanul és zavartalanul olvassanak, lássanak és tanuljanak azok, akiknek csak idejük és kedvük van erre. Én tudom, hogy van Makón egy elég gazdag közkönyvtár, évekig tanítottam e kedves városban és sohasem tudtam a közelébe férközni. Már pedig a gyertyát nem kell a véka alá rejtteni, kivált ha *van* gyertyánk.

Makó népe maga a magyar jövő. Egyenes, eszes, dolgos, szerény és tisztességtudó. Lehet, ha szolgabíró vagy végrehajtó volnék, — más lenne a véleményem róla, de hát én csak a szívemen át érintkeztem velük, főleg az iskolában, ahol a fiaikat tanítottam a nehéz és komor háborús évek alatt. Egy példával szeretném éreztetni ennek a képnek a karakterét. Az egyik diákom a B. Szabók és Cs. Nagyok seregéből egyszer év végén, Tedeum után beállít hozzám alacsony kis szobámba.

— Tanár úr kérem szépen — kezdte remegő hangon és nyomban erre, se szó, se beszéd, kettészakította előttem az értesítőjét és a lábaim elé dobta.

Egy kissé meglepett a hirtelenség, amivel ez történt, de hát tanár embernek hamar helyén kell hogy legyen az esze meg a szíve.

— Mit tettél, fiam? — kérdeztem szelíden mosolyogva — most az apádnak *kétszeresébe* fog kerülni a bélyeg, mert azt is tönkretetted, látod?

— *Ez nem igazság, tanár úr kérem* — tört ki a gyerekből egyszerre a harag és a sírás.

Megtudtam rövidesen, hogy tévedésből az egyik kollegám háromast adott neki németből, pedig egyest érdemelt. Tévedni emberi dolog, de az valahogy egy kicsit makói és kisgazdai dolog volt, ahogy ez a gyerek a maga igazát követelte és nem engedte. Szerencsére velem szemben követelte. A Szenté Józsefnek fajtája

ez, az Achim Andrásoké, alapjában véve úrnak született, de, mint a legkisebb királyfi a nép meséjében, szolgálni kénytelen.

Nem tudom, a mostani B. Szabók és Cs. Nagyok mit és hogy tanulnak abban a nagy sárgás épületben ott a Kossuth szobra és a Hollós Kornélia temploma mögött? Nem tudom, jár-e most merengve és borongva egy sápadt ifjú a zsinagóga táján, akiből Makai Emil lesz, szerelmes szívek és fiatal bánatok elbűvölője? De azt tudom, hogy ebben az álmatagon elnyújtózó alföldi városban tovább kell élnie és a két nagy ellentét lényegében egy, mert magyar lelkének, szellemének és a végső harcban győznie kell a tornyai kuruc és a földéaki bölcs egyesített zászlajának. Mintha két láthatatlan szobor állana egymás mellett örökké Makó városának főterén, *egy maradandó gránittalpazaton a bronzképű Justh Gyula kezét fog a márványhomlokú Návay Lajossal és megbékülten és megengesztelődve mutatnak bele mind a ketten a hajnalodni kezdő magyar jövőndőbe.*

Délmagyarország, 1926. szeptember 12.

343.

B Á T H O R Y E R Z S É B E T

A büszke Csejthe várnak hatalmas asszonya, aki nehézkes álmodkat lát, ha eljő alkonya, nem tartozik a magyar történelem lélekemelő jelenségei közé. Ez a hölgy jó egy századdal megelőzte marquis de Sade urat a szadizmussal és volt idő, amikor egy kegyeletes városatya a Csók István híres nagy festményének eltávolítását szorgalmazta a kultúrpalota képtárából, hogy a kegyetlen néember példája ne botránkoztassa meg a szelíd és kegyes szemlélőket. Mi nem is bánthanánk most ezt a századok óta porladozó démont, aki gyanútlan és gyöngé szűzeknek erőszakkal etonra vágatta a haját és a kiomlott vérükből készített feredőt magának, nekünk csak úgy jutott eszünkbe, hogy a *Magyar Újságban* olvastunk terjedelmes, szinte kimerítő szerkesztői üzenetet róla. A *Magyar Újság* tudvalevőleg a fajvédelemben megholdogult *Szózat* törvényes utóda kívánna lenni. De, tudja Isten, nekünk a *Szózat* jobban tetszett, mert úgy gondoltuk, hogy ha már antiszemita, akkor ne sajnálja a szellemi és erkölcsi kukorica-gránátot és kakaóbombát. De ez a *Magyar Újság* a maga névtelen és érdektelen fogalmazóival és *szobatiszta antiszemitizmusá-*

val: hiába, az aranjeuzi szép napoknak vége, levelek hullása, kurzus távozása idején nagyon vigyázni kell a hangra, mert Gömbös Gyula, a maga tájékoztatására barátságos megbeszélést tartott Inkepusztán a miniszterelnök úrral és *jövőre választások lesznek*. Már pedig ami biztos, az biztos, a kurzus pedig egészen bizonytalan és pedig egyre bizonytalanabb!

Itt már nagy időre semmi kilátás arra, hogy a felelőtlen elem átvegye az utcán hangos birodalmát, hogy a különítmények az atrocitás hímes mezejére lépjenek, hogy Héjjas Iván, mint a derült égből lecsapó istennyila bevonuljon a bűnös Budapestre, hogy a csongrádi bálban robbanó bomba szolgáltatssa a jazzband-kíséretet. Minden jel szerint mostan és itten konszolidáció ígérkezik, *holmi liberalizmus és némi demokráciával*, még a Haller István uralkodása alatt szentesített numerus clausust (ezt a *lebendige Leichnamot*) is kezdik lassankint eltakarítani, nem csoda ezek után, hogy amit a *Szózat* olyan szózatossá kezdte, azt a *Magyar Újság* csüggedten, hallgatagon folytatja. A változatok a *Zs* híron egyre bágyadtabbak, egyre színtelenebbek, Kádár Lehel, Lendvai fajvédő magyarok vezéri hová lettek, tintazsidók rémei?

De azért mégis csak kell valamit csinálni, mert a lapnak orgoványi és csongrádi olvasói a hosszú őszi estéken, a kandalló mellett vagy a pince mélyén andalogva a régi jó világon, amikor még minden este zsidót ettek vacsorára, megkövetelik a maguk szellemi táplálékául, hogy a szívük szerint szolgálja ki őket. Nyíltan és hangosan uszítani már nem lehet, Gömbös kegyelmes úr kiadta napiparancsában, hogy *Maul halten und weiter dienen* és így kerül aztán Pilátus a krédóba, s rámáscsizma az asztalra, akarjuk mondani Báthory Erzsébet a *Magyar Újságba*. Mert hosszú és alapos szerkesztői üzenet van róla, akinél a kurzuslap szerint: „kegyetlenebb, vérengzőbb asszonyt nemcsak a magyar, hanem jóformán a világtörténelem sem ismer”. Mit van mit tenni, egyelőre jó lesz az az orgoványi és csongrádi olvasónak, hadd gyönyörködjék egyéb híján ebben a régi felelőtlen elemben, akinnek „csillapíthatatlan, sóvár vágya volt az emberkínzásra, olthatatlan szomszárja a meleg, piros embervér látására”. Mi ugyan közelebbi példákat is tudunk az effajta szadizmusra, de a *Szózat* utódának kegyeletes emlékezője megelégszik Báthory Erzsébettel és részletes riportban számol be megértő és szakértő olvasóinak arról, miképpen ítelték máglyára, vízfelfulladásra és fejevesztésre a nyomorult kis cinkosokat és mint hagyták futni a

nagy zsványt, a főbűnöst, az értelmi szerzőt az ország akkori urai.

Nekünk csak annyi szavunk van ehhez a fajvédelmi memoáriróadalomhoz, hogy talán magyar érdekből jobb lenne, ha a *Magyar Újság* szerkesztője inkább idegen bestiák viselt dolgairól izenne az orgoványi és csongrádi lelkes és buzgó olvasónak. Inkább *Herodes, Nero, Torquemada, Rettenetes Iván* (az orosz) és a már említett *Sade* egyéni akcióit, atrocitásait és hazafias felbuzdulásait teregesse ki előttük, *ha már mindenáron kedveskedni akar nekik!* Bár az ilyen históriai levegőzés erősen emlékeztet bennünket arra a híres Bodónéra, aki *amikor a kurzus árát kérdezték tőle, Báthory Erzsébetet emlegette.*

Délmagyarország 1926. szeptember 17.

344.

HERCZEG, HÁTHA MEGJÖN A TÉL IS?

— Kamarajáték —

345.

LESZ GYÜMÖLCS A FÁN...

Az ifjúság nem érdem, az ifjúság nem dicsőség, de bizonyos, hogy a legfőbb javak és örömök egyike fiatalnak lenni, az élet tavaszát élvezni, a jövő kapui előtt állani. Sajnos, ezt az örömet nagyon sokaknak megkeseríti a nincsetlenség, a nyomorúság, de még mindig jobb és szebb fiatalon lenni szegénynek, mint az évek és szenvedések terhével a vállunkon.

A mai magyar ifjúság, amely egy nagy háború és pedig egy vesztett háború után indul el az élet felé, bizony sok mindenben különbözik az előbbi nemzedékek ifjúságától. De éppen ezért neki éreznie és tudnia kell, hogy egy összetört ország romjain reá vár a mindennél szentebb és dicsőbb feladat, amelyet vállalnia és állania kell, amely egész embert és igaz embert kíván, amelyet nem illik üres és hangos jelszavakkal könnyelműen eljátszani, de amelyet hosszú és kitartó tanulással és egy élet munkájával lehet csak valóra váltani.

Dolgozni kell az új Magyarorszáért, dolgozni és megint csak dolgozni és a magyar ifjúságnak a tanulás a dolga egyelőre. Politizálni éppen elegendő és eleget politizálnak nálunk és mostan és ez igen nagyon meg is látszik a haza veszendő állapotán. Ahhoz, hogy valaki egy ország sorsába beleszóljon, hogy valaki egy nemzet dolgát intézze, sok tapasztalat, tudás és belátás szükséges, mind olyan dolgok, amelyeket éppen a fiatalságnak mérnek legkevésbé az élet patikájában. Éppen azért sohasem volt az jó, ha az ifjúság beleavatkozott a nagyok ügyeibe, bajaiba, kivált ha ezek az ügyek kicsinyesek.

A budapesti egyetemen két napig viharoztak a szenvedélyek és azután a rendőrség erélyes *quos egojára* egyszerre csak hirtelenül lecsillapodtak. A tanárok dolga nem tartozik a diákok fóruma elé, erre tanították most meg a heves vérű tüntetőket, akik, mint egykoron a gyorslábú Hector Patroclus holttestét, kiszabadították egyik szorongatott helyzetben lévő társukat a hatósági közegek kezei közül. De a rendőrség most igazán *tapintatosan* járt el, megfogadtatta a lefogott bajtársakkal, akik csakugyan bajba jutottak, hogy többé nem csinálnak ilyen felesleges kellemetlenséget maguknak és másoknak, és a fiúk készségesen fogadalmat tettek, mielőtt elhagyták a Zrínyi utcai oroszlán barlangját.

De hiszen nem is tanulni akaró egyetemi fiatalság kezdi az ilyen tüntetéseket, a *spiritus rectorok* a kurzus jótékony félhomályában settenkedve és óvakodva osztják ki a jelszavakat és a fütykösöket. Ezek a felelőtlen elemek, ezek a levitézlett hősök azok, akik mindig a haza, a nemzet, a kereszténység és magyarság nevében beszélnek, holott csak a maguk halódó kurzusát akarják mindenáron, botrányok árán is életben tartani.

Máskor is tüntettek az egyetemi ifjak, a régi jó időkben is, de akkor igazán és egészen nemzeti ideálok, a magyar szabadság és függetlenség gyönyörű eszméi lelkesítették és vitték a megmozdult tömegeket. Akkor a *Kossuth-nóta* hozta lázba ifjú vérüket, akkor egy tiszta és tündöklő kikeletről álmodoztak, amikor minden magyar szabad és boldog lesz, amikor nagyszerű valósággá válik Kossuth Lajos minden próféciája. Akkor se volt különösebb értelme a tüntetéseknek, akkor se az akkori ifjúság döntött az ország sorsáról, de akkor legalább méltó oka és célja volt annak, hogy a jövődő választottai megmutatták, hogy vannak és akarnak. De a mai megmozdulók és tüntetők csak szégyenkezve és pironkodva gondolhatnak majd arra, hogy egy *Hal-*

ler István anakronizmusnak is szomorú és kilátástalan reakciója mellett kardoskodtak valaha.

Petőfi és Jókai, Vasvári és Irinyi is a magyar ifjúsághoz tartoztak és ők is tüntettek egykor: ezt nem szabad és nem lehet elfelejteni, ezt nem szabad és nem lehet megtagadni soha, soha többé a magyar fiatalságnak! Ezeknél a neveknél ragyogóbb fáklyákat nem lehet meglobogtatni a magyar éjszakában és amit ezek a szent és dicső diákok kívántak, amiért ők életüket és vérüket adták, az még mindig nem egészen beteljesült valóság, sőt annak a diadala ellen éppen azok dolgoznak a legelszántabban és a legkomolyabban, akik a mai magyar ifjú nemzedéket szeretnék a maguk szekere elé fogni és a maguk kurzusában futtatni.

De az egyetemi polgárookban, a jelek szerint, több a belátás és a józanság, mint ahogy azt szeretnék. A *Gremsperegerek* fővezéri álmai és tervei füstbe mennek, mert *Petőfi* és *Jókai* örökkévaló szellemkeze mutatja az egyedül helyes utat, amelyen nem a Zrínyi utcába, hanem a szabadság és igazság földjére fog eljutni *mindenki, aki tanul és dolgozik.*

Délmagyarország, 1926. szeptember 24.

346.

A „NEMZETGYALÁZÁS” A NEMZETIBEN

347.

SZEPTEMBER VÉGÉN

348.

FILMEZÜNK

349.

„NEKÜNK MOHÁCS KELL..

Az emberi haladás története alapjában és lényegében nem más, mint az utópiák megvalósulása. Persze, amíg egy utópia eljut odáig, hogy valóság lesz, addig sok szenvedésen és változáson kell keresztülmennie — az emberiségnek. De az utópia sem úgy válik realitássá, ahogy első álmodója gondolta. Mint ahogy a repülőgép mai konstrukciójában sem ismerne a maga szerkezetére Daedalus de még a néhány évtizeddel ezelőtt kísérletező Lilienthal se hitte volna, hogy olyan hamar és olyan biztosan fog repülni a tornyok és tengerek felett a mai pilóta, Bleriot és Chavez utóda.

Így vagyunk a politikai utópiákkal is, amelyeket szárnyaló elmék és szívek találnak ki és a fejlődés örök törvényei alapján valósít meg az élet parancsa. Míg a lázasan rajongó és önmagával is állandó harcot vívó Jean Jacques Rousseau utópiái egy új társadalmi berendezkedés szilárd fundamentumaivá lettek, addig elvihartzott felettük a világhistóriának addig legnagyobb méretű és legmélyebb hatású forradalma, amely királyok fejét követelte és kapta meg, amely egy Danton és egy André Chénier életét oltotta ki és amely végül a kis korzikai káplárt Európa fölé emelte és országok határait, hatalmak trónusait forgatta föl.

A múlt napokban a volt monarchia egykori császárvárosában, amelynek udvari színházában ma Rostand francia gloire-t magasztaló zenének, tanácskozársra ült össze egy kongresszus, amelynek célja *Páneurópa* megteremtése a világháború romjain. A kongresszus összehívója és lelke Coudenhove Kalergi gróf, aki először hangoztatta röpirataiban Páneurópa koncepcióját, amely szerint Európa összes országainak és nemzeteinek szövetségre kell lépniök — *Anglia és Oroszország* kivételével, hogy közös politikai és gazdasági alapon megmentsék és megteremtsék Európa jövőjét. Néhány évvel ezelőtt még csak egy lelkes fiatal úr arisztokratikus álmodozásának tekintették az egészet.

A háború alatt különben is volt egy másik vesszőparipa, ame-

lyen az imperialista Németország és a monarkia sok jóhiszemű és kevésbé jóhiszemű doktrinérje és úgynevezett reálpolitikusa lovagolt, Naumann hírhedt *Mitteleurópája*, a berlin-bagdadi fantazmagória szellemében, amelyet azonban az összeomlás első szele elsodort a levegőbe.

Ami Coudenhove és társainak Páneurópiáját illeti, annak ma már minden művelt államban számtalan híve van és számos ellenzője. Páneurópa tulajdonképpen egy nagy szükségyszerűség és egy jövőendő kényszerűség gondolatától vemhes: az Európai Egyesült Államokat intonálja a mai politikai, gazdasági és kulturális állapotok orgonáján. Életre próbálja hozni a *jó európai ideálját*, amelyről Nietzsche beszélt. A kongresszus termének falain ott függött többek között Kant arcképe, aki az örök békéről először írt az optimista pacifizmus hangján, Mazzinié és Victor Hugóé, akik az európai népek testvériségét hirdették és úgy látszik, hiányzik Kossuth Lajosé és Petőfi Sándoré, akik egy szebb, jobb, szabadabb és boldogabb európai jövőendő magyar szószólói és harcosai voltak. De Coudenhove és társai Páneurópiájának ellenzői közül sokan talán nem egészen méltatlanul vetik szemére, hogy ez a Páneurópa, amely Anglia és Oroszország nélkül, sőt ezek ellenére akar valóra válni, alapjában véve mégis csak egy imperialista alakulás lenne, amely egy új háború csíráját hordozná magában és ez a háború igazán világok harca volna.

A bécsi páneurópai kongresszusnak üdvözetüket küldötték Gerhart Hauptmann és Thomas Mann, a germán szellem e két legkiválóbb mai képviselője, de nem küldötte üdvözetét, sőt annak idején tiltakozását jelentette be Romain Rolland, aki pedig az európai szellem legkiválóbb mai képviselőjének tekinthető és aki a valódi humanizmus és igazi pacifizmus álláspontján állva mondott vétőt Coudenhove páneurópai koncepciója ellen.

Sőt azóta már megalakult ennek a bécsi Páneurópiának komoly és kemény genfi ellenzéke is, amelynek sorában Stresemann, Luther, Wirth, Marx és mások szerepelnek, akik vele szemben az *Európai Egyetértést* proklamálják, amely a kapitalista Anglia és a kommunista Oroszország óriás és dolgozó tömegeit sem zárja ki a testvéri ölelésből.

Ki békét óhajt, harcra kél: mondotta a költő és így harcolnak ma Európában a jövőendőért azok, akik a békesség fiainak hívatnak. A legszebb és legméltóbb harc ez, az emberség küzdelme, az igazság tusája, amelyben a gondolatok gránátjai, az eszmék

tankjai vetélkednek. Az utópia, íme, szemünk láttára lejött az álmok fellegvárából közénk, a jövő előttünk vajúdik és formálódik és a gyűlölet és elfogultság káoszából lassan, de biztosan kezd kibontakozni a csillag, amelyre a mai nemzetek várnak.

Vigasztaló és fölemelő látvány ez: mint születik az új világ egy világ romlása után, és ha a bábák még néha egymás hajába kapnak is érte és miatta, sebj, *Európa nem volt, hanem lesz* és az emberiség ezután méltó lesz a goethei koszorúra, amely a békeesség és igazság homlokán fog kivirulni a háború és erőszak bukása nyomán.

Páneurópa akkor lesz egészen Európa, ha minden ország és minden nép egy nyáj lesz az egy akolban és ha *a jó európai* eszménye a kultúra és szabadság egyetemes emberében valósul meg, aki előtt szent minden élet és akinek otthona az egész művelt világ.

Délmagyarország, 1926. október 9.

352.

PÁLYÁZAT BALLADÁRA

353.

SZEGEDI PANOPTIKUM

354.

A SZÍNHÁZI EMBER

355.

A MIKSZÁTH-FIÚ ESETE GÖMBÖS GYULÁVAL

356.

JÁSZAI MARI, EGY NAGYASSZONY
A NÉPBŐL

A NÉPSZÍNMŰ RENESZANSZA

A pesti írók már megcsinálták a népszínmű reneszanszát a Newyorkban és az Apollóban, kiszélesítették a segédjűhászt, bokorugratták a bazsarózsát és adtateremtették az Icíget. Gyönyörűség volt hallani, mikor Finum Rozália csipőre tett kézzel a valuta differenciák miatt perlekedett élete párjával és mikor Göndör Samu a belterjes gazdálkodás és az okszerű talajművelés titkaiba avatja be Feledi Bubit. Mit a pesti írók nem egészen dicstelenül és autó nélkül kezdtek, hadd folytassa azt a vidéki költő teljes dicsőséggel és minden nélkül. A népszínművet tovább kell reneszanszolni, mert különben kátyúba reked és hat Csuda Mihály se húzza ki belőle.

Én úgy gondolom, hogy a népszínműben a hasznost kell egyesíteni a kellemessel, a harangszentelést a névnappal, az aranyközéputat a fajvédelemmel, a kisüstöt a hordóval, a villogó gatyát a díszmagyarral és a filagóriát az allegóriával.

Jelen népszínművünk tárgyát a közel jövő eseményeiből merítettük, de címszereplőnk viszont a közel múlt, mondjuk a tegnapi egyik nevezetes hőse. Az egész alkotás még csak vázlatosan van meg, a szerző bevárja a választásokat és csak akkor dönt arról, hogy a darab végén a szerető szívek egymáséi lesznek-e, vagy pedig csődbe mennek.

Pista bácsi

Szögedi népszínmű reneszansz dráma, énekkel, tánccal, szüreti ünneppel, faiskola-főlavatással, programbeszéddel, ígéretekkel, váltókkal és tanyai vasúttal. Szerepel benne, hazafias alapon, a társadalom minden rétege, felekezeti és osztálykülönbség nélkül, de *zsidók csak italmérési engedéllyel*. A szereplők mind népies nyelven beszélnek, egyszóval ki zsargonban, ki palócosan, ki tótosan, ki svábosan, ki finn-ugorul, ki arabusul, sőt akad, aki szögedi dialektusban kezdi és ófelnémetül végzi az egyetlen.

Szín: Egy tanyai csárda ivója kármentővel és fényűzési adóval; katolikus legényegylettel és ébredő szegénylegénnyel, aki éppen a csongrádi bálból jött lóhalálában. A fehér és a vörös asztaloknál a választók a választottjaikkal enyelegnek, és a föld-

reformot emlegetik különféle mennyei és földi hatalmakkal kapcsolatosan. Jobbfeléken a tanyai vasút pöfög, és hozza a kultúrát és végrehajtót, balfeléken a földmunkások sejtje alakul. A falakon *Méhely Lajos* és *Eckhardt Tibor*, a mai fajiság e két nagy bajnokának önarcképei és Magyar Bortermők és Fogyasztók Nemzeti Szövetségének proklamációja. Alkonyodik a kurzusnak, de még látni lehet, amint Pista bácsi saját kérelmére a *Lemondani* című népdalt elénekli 48-ik Rácz Laci kíséréte mellett. A háttérben fináncok motoznak, előtérben az új választások kiírása.

Pista bácsi (panyókára vetett tekintéllyel jön, lát és nem győz csodálkozni).

*Befordultam a kormányba,
Rágyújtottam a tárcámra,
Azaz rágyújtottam volna,
Ha le nem mondottam volna.*

Kisgazdák kara (minden meggyőződés nélkül). Hogy vót, hogy vót!

Pista bácsi (szintén). Ölég vót az neköm egyszer is, ö. m. a. f. Piros hajnal, fehér álmom, zöld remény, a pusztában árva Gerle lettem én.

(Lampionos szerenád.)

Első kisgazda. Isten hozta, Pista bácsi! Isten hozta, István gazda!

Pista bácsi. Magamtul gyüttem. Nagyon jól mögy mán az ország dóga, hogy engömet is nélkülözhet. (Begyüri a süvege tetejét, úgy várja a költségvetési vita elejét. Többen ellenzékbe mennek.)

Már most ide még egy harmónikus, idillikus, kibékítő és kielégítő megoldás kellene. A legjobb befejezés megfajtójének ezennel díjmentesen és a költségeket nem számítva följajánlom a harmadik kerület képviselőjelöltségét. Önjelöltek kíméljenek!

Szögedi Színház, 43–46. 1.

Gyalu

EL NEM KÜLDÖTT LEVELEK

Tisztelt Méhely tanár úr,

én jártam arra az egyetemre, amelyen ön most állattant tanít, bár lehet, hogy ez az egyetem már nem az az egyetem, amelyre én jártam. Abban az időben komoly tudósok komoly tudományokat adtak elő ottan, amelyek egész Európában érvényesek és igazak voltak, nem csupán az állattani intézet termében és sötét folyosóján. Például Kőnig Gyula, ha egyszer felsőbb matematikai kollégiumot hirdetett, akkor lehetőleg felsőbb matematikai problémákkal és megoldásokkal foglalkozott és lehetőleg kerülte a nemzetiségi kérdés vagy a felekezeti béke és háború gondolatának felvetését. Ha Beöthy Zsolt a tragikum elméletéről hirdetett előadást, akkor rendszeresen a tragikum elméletét fejtegette és nem a tisztaeszlári vérvád alaposágáról elmélkedett.

Azonkívül abban az időben az egyetemre leginkább azok jártak, akik tanulni akartak és nem azok, akiknek gumibotjuk vagy bikacsökjük és hazafias felháborodásra jogosító igazolványuk volt.

Méhely professzor úr ellenben mostanában állattani előadásokat jelez az állattani intézetben és mint saját bevallásában olvasom, a patkányforradalom bűneiről és a kommunizmus magyarországi lehetetlenségéről prelegál olyan meggyőző hévvel és elragadó erővel, hogy utána nyomban három zsidó hallgatót *elcsépelnek* a lelkes és buzgó tanítványok, akik a Mester tanaira esküsznek, és akiktől ezt az esküt bizonyosan kivette valaki valamikor.

Hát szép a tudománynak ez a haladása, amely már ott tart, hogy egyszerű vérvizsgálattal állapítja meg a noszvaji kiscigányról, hogy tiszta mongol fajta, de ha már ennyire vagyunk, engedje meg tekintetes tanár úr, kérem szépen, hogy egy kicsit csodálkozzam valamin. Még pedig azon a csekélységen, hogy ha kegyed olyan szilárd turáni alapon áll és olyan rendületlenül kitart a tiszta fajtság mellett, miképpen lehetséges, hogy a kegyed tanársegédjét, (aki bizonyosan osztja az ön elveit és gyakorlatát), dr. *Mödlingernek* vagy *Möblingernek* hívják? Nem tudom, hogy ezen az emberen végzett-e már a nagytudományú professzor úr megfelelő fajbiológiai vérvizsgálatot és hogy az

pozitív vagy negatív eredménnyel zárult-e, de nekem átkozottul nagy a gyanúm és azt hiszem, hogy eléggé alapos is arra nézve, miszerint ez a Mödlinger vagy Möblinger nem tartozik az egyenes mongol leszármazásúak közé és ha a professzor úr esetleges vérvizsgálata különösképpen nem az én gyanúmat igazolná, akkor inkább azt is elhiszem a tekintetes tanár úrnak, hogy amit az állattani intézetben hirdet, az mind *elejétől végéig* pozitív tudomány, akár a csillagjósolás vagy a kabala!

Délmagyarország, 1926. október 20.

Gyalu

359.

K I L L E D . . .

A tizenkilencedik és huszadik század fordulóján az illusztrált londoni újságokban egyre-másra jelentek meg mosolygó, fiatal katonák arcképei és alattuk a gyászos jelentés: *Killed at Ladysmith*. Az ifjú Ignotus egy gyönyörű versben meg is énekelte őket, akik a búr háborúban veszték el a becsület mezején azért, hogy az afrikai angol alkirálynak vasútja legyen, hogy Britannia lobogója új gyarmatok felett loboghasson.

Azóta egy világ háborújában hullottak halomba a fiatal katonák és nemcsak angol katonák bizony. Az összes illusztrált londoni lapok és a világ összes illusztrált lapjai szűkeknek bizonyultak az elesett fiatal katonák arcképeinek leközlésére, de, hogy el ne feledjék a nagy örületet és a nagy halált, a londoni lapokban mostanában megint kezdenek feltűnni a mosolygó fiatal katonák arcképei és alattuk a gyászos jelentés: *Killed at Jangce*. Mert ma ismét rendet vág közöttük a Távolság Keleten az irgalmatlan Kaszás, aki szereti a zsendülő és virágos embervetést, amelyben a vágy és a remény pacsirtái énekelnek, és a vakmerőség és önfeláldozás sasmadarai tanyáznak. A Távolság Keleten, a Mennyei Birodalom gigászi terein ágyúk dörögnek, tüzek terjednek, a sárga és vörös színek szörnyű káoszában vajúdik egy világ. Az európai ember egyelőre közönyösen vagy értetlenül nézi ezt a messze égést, nem is gondolva arra, hogy a rádió és a repülés korában élünk, amely lerombolja a kínai falakat és összetolja a távolságokat.

Kína az európai köztudatban még mindig úgy él, mint valami mozdulatlan mesevilág, porcelántornyokkal, tarka pagodák-

kal, fantasztikus hidakkal, regényes tavakkal, egy elzárt és megmerevült birodalom, amely felett nyomtalanul és hasztalanul suhannak el az ezredévek, mint egy pillanat. A szent Kína lebeg még mindig az európai olvasó lelki szemei előtt, a császárok és sárkányok Kínája, amelynek földje szűz és lelke érintetlen az európai kultúra és civilizáció gépeitől és gondolataitól. Micsoda tévedés és micsoda változás!

Kínában ma a *hadak* útja van, Kínában ma világok ütköznek össze, Kínában ma Európa és Ázsia küzdenek az elsőségért és a Csendes Óceán óriás háttérében egyelőre némán és várakozva, de felkészülten szemléli a borzasztó játékot Uncle Sam, csillagos lobogóit félárbóca eresztve a terméketlen tengeren, ahol a sárga vizek ringanak. Oroszország tekintete egyelőre elfordult Nyugatról, ahol a spengleri evolúció szépen halad előre a maga útján, Oroszország most Keletre indult és a sokszázmilliós Mennyei Birodalmon keresztül próbálja megdöngetni India kapuit. A kantoni hadsereg zöme ma már Sanghai falai előtt áll és az eddig diadalmas Cang-Cso-Lin, Mandzsúria kormányzója, aki, ha elhagyja mukdeni lakását, bezárt üzletek és néptelen utcák során robob páncélos autójában, most várja, hogy Feng, a vörös marsall, mit végez és mire megy, mialatt Feng átveszi a kínai nemzeti hadsereg főparancsnokságát és fegyverrel akar véget vetni Kínában a militarizmusnak, az imperializmusnak és így akarja szabaddá és függetlenné tenni a végtelen birodalmat.

Mert — különös iróniája a történelemnek — a kínai nemzeti hadsereg tulajdonképpen vörös hadsereg, amely a sarló és a kalapács jelében jön, lát és győz, ellene a kínai fehérek ellenforradalma európai segítséggel támad. Mandzsúria kormányzója, a rettenetes marsall, titokban kénytelen örülni, ha az angol és francia egységek halomra gyilkolják a sárga testvéreket és porrá égetik a kínai városrészeket.

Ordíts Kína! Szavalják mostanában Moszkvában Sztanislavszki művészei és Kína megfogadja az orosz tanácsot, akkorát ordít, hogy az elhallatszik öt világrészbe.

A Távoli Kelet felébredt az ezeréves álomból és a valóságban sokkal tarkább és különösebb dolgokat mutogat, mint amiket álmában ringatott. Hiába, nincs olyan kínai fal e földön, amelyen keresztül ne szállana a rádió és a repülés új korszakának szelleme, mindenféle démonaival és csodáival.

Délmagyarország, 1926. október 22.

A PRÓFÉTA HAZÁNKBAN

Egy távoli vándort fogadott most a „bűnös” Budapest, határtalan lelkesedéssel, páratlan melegséggel és ritka megértéssel. A lapok róla írtak, a fotoriporterek őt fényképezték, az autogram gyűjtők tőle kértek kéziratot, a közönség az ő tiszteletére töltötte meg utolsó zugig a Zeneakadémia nagytermét. A mosolygó fiatal Habsburg-főherceg éppen úgy megjelent ez alkalommal, mint a mezítlábas szocialista tudós, faj, felekezet, nemzetiség és osztály különbsége nélkül egyszerre és egyetértően behódoltak a nagy jövevénynek.

Es ez az előkelő idegen nem valami híres bokszbajnok, sem valami nevezetes külföldi tenorista vagy világrekordos futó-bajnok, még csak száműzött orosz nagyherceg se, vagy amerikai dollárkirály. Egészen egyszerűen egy apostol érkezett Budapestre, aki a szeretet és megértés, a szabadság és haladás ígét hirdette egy hosszú életen keresztül. Egy lengő fehér szakállú ragyogó tekintetű, dalos ajkú poétát fogadott szívébe a magyar főváros, egy poétát, aki próféta is, még pedig, csodák csodája, a saját hazájában is az, nem csupán nálunk, ahol mostanában különösen nem nagyon szeretik, és szívesen megfeszítik a prófétákat.

Rabindra Nath Tagore mester pedig így szóla Budapesten: „Nincs nemzetiségi, vallási, nyelvi, földrajzi elkülönítés, csak ember van a világon, küzdő, szenvedő ember mindenütt, akit mind szívünkre kell ölelnünk, hogy rövid életünk boldoggáavastásában egymásnak segítségére legyünk.”

Így szóla az indiai Zaratusztra a hét híd városában és kipirult arccal, megindult lélekkel tapsolt neki az egész hallgatóság. A békesség és boldogság evangéliomát hozta el messze Keletről ez a szelíd és tüzes apostol és mindenki behódolt neki és mindenki meghajolt előtte.

Könnyű néked, *Rabindra Nath Tagore*, távoli poéta és próféta, aki jöttél, beszéltél és győztél. Te a világhír szárnyain érkezted meg hozzánk titkároddal és titkárnőddel, ősz szakálladdal és neved varázsára a hivatalos főváros és a hivatalos irodalmi társaságok mandarinjai vonultak föl, hogy méltó fogadtatásban részesítsenek. Te valóban messziről jött ember vagy, aki autón járta be a dunaparti metropolist és az előadás után,

Amikor még fülébe zengenek a tapsok és sarkába lépnek a zongorák, szépen elúszik és soha többé nem fog viszontlátni bennünket.

Így nem nehéz a magyar szíveket és elméket rohammal bevenni, és így nem nehéz osztatlan sikert és elismerést aratni. De ha Rabindra Nath Tagore véletlenül és szerencsétlenül magyarnak születik és Babits Mihálynak hívják, akkor a háborúban a kedvese kisujját magasztaló szerelmes verse miatt mint veszedelmes pacifistát és kárhözatos destruktívet felfüggesztik állásából és fegyelmi eljárást indítanak ellene, ha Ady Endrének hívják, mint gyanús dekkolót szépen besoroztatják katonának és még a halála után is dobnak egy követ a jeltelen sírjára, ha Móricz Zsigmondnak nevezik, akkor mint földosztó agitátort kizárják a Petőfi-társaságból és nem engedik a Nemzeti Színház deszkáira. Ámde szerencséjére Rabindra Nath Tagore hindu, aki angolul beszél és akinek fordított műveit csak úgy ontják a különféle magyar könyvkiadó vállalatok, sőt a Szent István-Társulat kiadásában egy könyv jelenik meg az ő világnézetéről, amely pontosan és gondosan kimutatja, miben hasonlít a keresztény világnézetéhez és miben tér el tőle.

A próféta pedig veszi gitárját és botját, azzal angolosan elköszön rajongó híveitől és a rajongó hívek szépen itt maradnak. És akik lázasan és lelkesedve tapsoltak és tomboltak, amikor a *Gitanjali* költője a szeretet és megértés, a szabadság és haladás ígét hirdette, azok tovább úzik a maguk mesterségét, tovább gyűlölködnek a felekezeti béke égisze alatt, tovább zárják ki a másodrendű polgárokat, tovább imádják a hatalmat és a sikert, tovább üldözik a bátor és igaz hitvallókat és harcosokat, akik magyar földön és magyar nyelven a magyar falra borsót hányva prédikálják a pusztában kiáltó gyanánt Rabindra Nath Tagore mester igazságait.

A távoli vándor pedig a boldog Keleten, a Nobel-díj árnyékában elmerengve gondol a messze, kis országra, ahol egy estére olyan megértők, olyan békességesek, olyan hívők és olyan hálaadások voltak az emberek.

Délmagyarország, 1926. október 29.

F Ö L H Í V Á S !

E V V I V A !

Ó, igen, nekünk igazán roppant kifejlett érzékünk van a nagy történelmi jelenetek iránt. Mi szerencsésen vagy szerencsétlenül, de megúsztunk már békét, háborút, forradalmat, ellenforradalmat, mi már régen túl vagyunk mindenen. Kivéve egyet, ó, igen, kivéve a halált. *Mors Imperator* előtt még mi is bizonyos megilletődéssel és megdöbbenéssel állunk meg, hiába jártuk ki a most említett magas iskolákat. A halál mégis csak halál és nem lehet beleilleszteni az élet rendjébe. Valahogyan kívül áll rajta, akárhogyan vesszük is a dolgot. Vajda János legszebb és legmélyebb mondása, hogy minden ember hős és fenséges, aki a halál gondolatát magában viseli.

Éppen azért mi is illő tisztelettel üdvözljük Mussolini urat szerencsés megmenekülése alkalmából. Ha jól emlékezünk, ez a negyedik és ha jól meggondoljuk, ez nem a legutolsó. Diktátornak lenni, úgy látszik, ma és Itáliában egyet jelent azzal, hogy az ember állandó életveszedelemben van. Szó sincs róla, volt idő és nem is olyan régen, amikor állandó életveszedelmet jelentett sok millió ember számára Európában az, hogy egy bizonyos államnak hadköteles és hadviselő polgára volt.

Mussolini esete persze más! Ó maga önkényt vállalkozott arra, hogy személye merénylők célpontja legyen. (A háborúban rengeteg önkéntes volt, akik önkéntelenül lettek ellenséges fegyverek eltalált célpontjai.) Reggio Emilia fölött gyönyörű olasz nap őszi vöröfénye ragyogott, a bolognai Indipendenza utca árkádjai alatt ünneplő tömegek lelkes és lármás légiója hömpölygött, amikor egy lövés dördült el és a Duce hirtelen felállott autójában, hogy sértetlenül megmutassa magát a népnek. És egy ismeretlen fiatalember hirtelenül lebukott a porba és alaktalan ronccsá tépődött, a hazafias főlháborodás áldozata gyanánt.

Evviva! üvöltötték Bologna utcáin és terein és ettől az üvöltéstől visszhangzott hamarosan egész Itália.

Ó, igen, az élet a legdrágább és legszentebb ajándék mindnyájunk számára, akik csak élünk ezen a földön. Ó, igen, éljen az élet, de lehetőleg minden élet éljen, mert minden élet egyetlen és soha többé meg nem ismétlődő, akár egy féreg élete az, akár egy messiásé.

Mi elhisszük, hogy Benito Mussolini nagy ember, választott férfiú, az isten ostora a háború után, világtörténelmi jelenség, a hősök hőse, az emberi szellem reprezentánsainak egyike, Itália megváltója, korunk csillaga, egyetlen és kegyetlen. Napóleon talán még inkább az volt, de Napóleonnak is volt Waterlooja és Szent Ilonája és Napóleon miatt számtalan özvegy és árva sírt és rengeteg ismeretlen katona ment a vágóhídra.

Nagyon nehéz dolog boldogítani egy országot, nem is szólva arról, milyen nagyon nehéz dolog boldogítani egy világot. És akik mindenáron ilyen boldogítók akarnak lenni, azok maguk többnyire igen boldogtalanok és másokat is igen könnyen boldogtalanokká tesznek.

A nagyság szép dolog, de a jóság valahogy még szebb és még nagyobb dolog, mint a pusztá nagyság! Hol vannak ma már a büszke fáraók, akiknek piramisai még mindig ott állanak a sivatagnak madáchi szelében és porában? Hol van a diadochok, a seleucidák, a ptolemáusok birodalma, hol vannak mindazok a szépek és dicsők, akikről a középkori dekadens poéta, az akasztófáraavaló és irodalomtörténetbe illő François Villon olyan hatalmasan és fájdalmasan énekel?

Mi egészen szerényen és egészen csöndesen bátorkodunk megjegyezni, hogy az emberek és államok, a nemzetek és népek boldogításának talán más útja is lehetséges, mint az erőszak, az önkény, a terror, a diktatúra. Mi nagyon szelíden és nagyon szomorúan, de nem minden hit és remény nélkül arra gondolunk, hogy a humanitásnak is van útja, a kultúrának is, a szeretetnek és megértésnek, a tudásnak és békességnek is és hogy egyszer végre már az emberiségnek meg kellene próbálkoznia ezzel a módszerrel is. A másikat éppen eleget erőltette és hiába erőltette hosszú évezredekken keresztül.

Az élet szent és az élet áldott és legyen átkozott minden kéz, amely fölemelkedik ellene, akár merénylőé az, akár diktátoré.
Evviva vita! Evviva!

Délmagyarország, 1926. november 5.

364.

MIKOR AZ ÁLARC LEHULL...

365.

EL NEM KÜLDÖTT LEVELEK

366.

MAGYARÁN MONDVA...

Rabindranath Tagore—aktban

Hogy mi a véleményem Rabindranath Tagoreról, Nagyságos asszonyom? Köszönöm kérdését, jól. Már tudniillik jól megy a dolga ennek a Tag úrnak, Magyarországon, amit a magyar irodalom legjobbjai nem igen mondhatnak el magukról. Ez a *Tag Úr* egyszerűen eljött hozzánk, hogy a maga világhírét egy kissé kamatoztassa. Őszintén szólva, nem valami nagyon ízléses és stílusos az a reklám, amellyel az impresszáriója dolgozott. Az öregnek minden sóhajtásáról és ástításáról, minden köhögéséről és tüszentéséről tüzetesen beszámoltak.

Megtudtuk, hogy az ősz költőnek mik a kedvenc eledelei és italai, a kedvenc nótái és költői. Az indiai apostolt minden negyedórában lefényképezték, minden félórában meginterjúvolták és minden órában bulletint adtak ki egészségi állapotáról. Átlag minden percben írt hatvan autogramot és naponként egy verset. Ez időben Tersánszky Józsi Jenő magyar író és őserő hiába pályázott egy községi írnoki állásért Kispesten és csekélységem hiába várta, hogy egy kis regénye és néhány nagy költeménye megjelenjék. Rabindranath Tagore néhány napra egészen elvette a napot a hazai literatúra elől.

Megvallom, én ennek a nagyszakállú kartársnak kevés dolgát olvastam. Részint mert nem tudok tagoréul, részint mert a műfordítások iránt bizalmatlanságot szavaztam, részint, mert Kosztolányi Dezsőt és Tóth Árpádot, de sőt Kassák Lajost és Szabó Lőrincet érdekesebbnek tartom, hogy Szabó Dezsőről ne is beszéljek. (Pardon, Babits is, Móricz is, sokkal érdekesebbek.)

Különben pedig az a gyanúm, hogy a Rabi budapesti és vidéki rajongóinak kilencven százaléka inkább a messziről jött embert, a Nobel-díjat és főleg az indiai ingatlanokat csodálja Tag Úrban. Nálunk Ganna Walszkának telt házai voltak és az utóbbi időkben megtörtént, hogy közönséges szélhámosok mint turáni táltosok és dalai lámák a városok kocsján és költségén nagy áldomást csináltak és hivatalosan ünnepeltették és fizettették magukat.

Én nem mondom, hogy ez a Rabindranath mester nem igazi indus és nem valódi poéta, csak egy kicsit nagyon csodálom azt a balkáni parádét és hűhót, amellyel körülrajongják akkor, amikor egy Szahó Dezső nem találja honját e hazában és egyáltalában. Ha nekem hosszabb szakállam és nagyobb képem lenne, ha én arabusul tudnék és egy tehetséges impresszáriót szereznék, ahelyett hogy csak bosszúságot és ellenséget szerzek magamnak, magam is fölléphetnék, mint mondják, Inaboka Csuszikiró japán költő. *A japános verseim mindenesetre megvannak hozzá.* Banzáj, Nagyságos Asszonyom!

Színház és Társaság, 1926. november 8.

Juhász Gyula

367.

ÚJ MAGYAR KLASSZIKUS

Csillag esik, föld reng, jött éve csudáknak, vagy hogy egészen közönséges prózában fejezzük ki magunkat: *itt a választások réme!* Nagy dolog ez kérem és ha akadnak a nép egyszerű gyermekei között igen számosan, sőt számtalanok, akiknek nem forr fel a vérük és nem dermed meg a velőjük erre az *egy gondolatra*, viszont a nép képviselői annál egységesebb megrendüléssel fogadják a hírt, amely most nyilallott a hazán keresztül, egy röpke hírben mennyi izgalom. A megindulást ez alkalommal szószerint kell venni: a haza bizonytalan atyái valóban megindultak a kerületeikbe, hogy képüket megmutassák.

Bizony igen sok hiba van a kréta körül, nem lehessen tudni, hogy mit hoz a holnap és a *rém* egyre jobban közeledik. A különböző képek viselői fűt-fát ígérnek, kijárnak, bejárnak és úgy gruppirozzák az esztendők óta megszokott és napidíjjal honorált semmittevést, hogy lázas tevékenységnek lássék. A jelszavakat újra kifényesítik, a hordókat ismét megkongatják, a

politikai mozsarak durrognak, a közéleti jazzband teljes erővel működni kezd, a hiúság vásárának és búcsújának duttyánjai a frázisok és ígéretok lampionjaival csalogatják a hitükből és reményükből kifosztott választópolgárokat.

Mikor ilyen háború van, akkor egészen nyugodtan hallgathatnak a műzsák. Kinek kell ilyenkor komoly irodalom? De még ebben a hacacáréban és hallaliban is figyelmet kér és meghallgatásra talál egy horizú hang, amely a Magyar Királyi Egyetemi Nyomda pincéiből tör ki és eget kér, sőt helyet kér minden művelt magyar tanár és tanító asztalán. Ezen az asztalon mostanában és jóidő óta nem valami túlságosan fényes és gazdagan menü foglal helyet, az ígéretok krumpiliveése és a valóságok feltétlen főzeléke akad csak rajta. Éhes gyomorral illik mostanában a Himnuszt énekelni és *a magyar bicsérdyzmus* minden különösebb propaganda nélkül is a legnagyobb mértékben terjed éppen a társadalom intellektuális rétegeiben.

Hogy a szellemi koszt is egészen megfelelő legyen, arról gondoskodik mostan az új magyar klasszikus. Ez az irodalmi tünnemény nem a tenger mélységéből bukkant ki, hanem az említett budapesti egyetemi nyomda fenekéről. Méltó utóda a méltatlanul üldözött és elejtett Szépvízi Balázs Bélának, az *Attila urunk* íródiákjának, aki a saját szakállára szedte le a keresztvizet a magyar lélekről, hogy azon pogányul mutassa be a bámuló művelt világ előtt. De ez az új táltos és sámán, ez az új gyula és rabonhán csak a fővárosi kultúra tanácsosát tudta rövid időre levenni a lábáról, hogy krisztustalan regényét a serdületlen ifjúság könyvtárai számára beszerezze, ám, *Jurassa* Endre apánk a Klebelsberg Kunó gróf védelme és oltalma alatt álló *Magyar Királyi Egyetemi Nyomda* betűivel terjeszti minden rendű és rangú tanárok és tanítók számára a maga szellemét, amely röviden és velősen az *ostobák szocializmusának*, a legvadabb és legbadaarabb antiszemizmusnak akar szállást készíteni az iskolák padjaiban és az ifjúság fogékony szívében. Nem lehetetlen, hogy itt-ott már talán el is késett ezzel az áfiummal *Jurassa* Endre oktató úr, mi legalább úgy gondoljuk, hogy a numerus clausus iskoláiban az állattani fajvédelem tudós professzorai gondoskodtak róla, hogy ez a kisdud merész sudárba szökkenhessen.

Mindenesetre nem minden pikantéria nélkül való, hogy a kultuszminiszter úr egy liberális lapban éppen most vezércikkezett *az örök Koppányról*, a kultúra és haladás ellen lázadó

magyarról, a nyugati és keresztényi művelődés és fejlődés konok és kegyetlen ellenségéről. Ha ilyen Koppány kell Klebelsberg Kunónak, hát ennél a Jurassánál koppányabb Koppányt keresve sem találhat. És még csak nem is kell nagyon keresnie, hiszen ott van és ott jelenik meg, szép, gondos, kifogástalan kiállításban, a saját egyetemi nyomdai táborában.

Egy kissé elkésve és egy kissé rosszkor jött, legalább is az egységes aranyközépút tekintetében *sem egészen megfelelő időben és helyen* jelent meg most ez a Jurassa Endre, de hát hiszen a Bánk bán és az Ember tragédiája is így jártak annakidején. Ami klasszikus, az klasszikus és mi tartalom és forma tekintetében mégis csak korunk új klasszikusát köszöntjük a névtelenség és ismeretlenség homályából hirtelenül kilengő Jurassa Endrében, aki végső és utolsó formulát adott azoknak az elméleteknek és gyakorlatoknak, amelyeket Hallerék és Héjjasék olyan kézzel fogható eredménnyel hirdettek és cselekedtek. És amit Orgoványon és Csongorádon felelőtlen elemek műveltek a maguk idejében, azt most Jurassa úr, mint felelős szerkesztő műveli a Magyar Királyi Egyetemi Nyomda betűivel. *Ez már haladás és eredmény.*

Délmagyarország. 1926. november 12.

368.

MESSZE VAN ODÁIG...

Nobel apó egy életen keresztül gyártotta a királyok *ultima ratioját*: a robbanó anyagot és azután megalapította a Nobel-díjat, amellyel azokat jutalmazták, akik tudományban és irodalomban a béke műveit alkotják. Aki gyakorlatban a militarizmust szolgálta világéletében, az elméletben a pacifizmus mellé állott: valóban nem csoda, hogy a tavalyi Nobel-díjat az idén végre Bernard Shaw-nak adták, hiszen ez a Nobel valószínűségi Shaw-téma, egészen a *Warrenné mestersége* és *Brassbaund kapitány megtérése* szerzőjének a tollára kívánczó.

Meg kell adni, hogy a Nobel-díjat még eddig nem adták oda soha érdemetlen embernek. A fizikai és egyéb tudományos díjak jutalmazottjainak legnagyobb része olyan zajtalanul és elvonultan végzi a maga áldásos és eredményes munkáját, hogy a közönség nagyrésze tudatlanul és tájékozatlanul áll nevük és

érdemeik előtt, de az irodalmi díjak nyertesei igazán egy egész világ közvéleményének tapsai és helyeslése között veszik át a meglehetősen jelentős summát, amely egy hátralevő életre gondtalan működést biztosít a kitüntetetteknek.

Bernard Shaw-tól például senki se tagadhatja meg, hogy méltán kapja a legnagyobb világirodalmi kitüntetést. Irigyelni lehet érte, sajnálni lehet tőle, de nincsen olyan értelmes irodalmi ember, aki ne tudná, hogy ez az irónikus író a mai európai kultúrának egyik legfőbb erőssége és büszkesége.

Egészen más lapra tartozik az a csalódás és szomorúság, amely némely hazai berkekben uralkodik a stockholmi hír vétele után. Mert nem titok, hogy két magyar jelöltje is volt ez alkalommal az irodalmi Nobel-díjnak. Már akár önjelöltek voltak, akár hivatalos jelöltek, de valahogyan jelöltek voltak. A két híres és jeles Ferencről van szó, *Herczegről* és *Molnárról*. Ami Herczeg Ferencet illeti, őt eddigi tudomásunk szerint a Magyar Akadémia ex offo jelöltette. Horváth Jánossal írták meg az ajánlást és Horváth János minden szépet és jót összehordott a *Gyurkovics leányok* és az *Ocskay brigadéros* illusztris szerzőjéről. Mintha egy kicsit hazabeszélt volna és mintha elszólta volna magát a pacifizmus és humanizmus dolgában, elég az hozzá, egy idő óta meglehetősen mély hallgatás követte a lelkes és alapos ajánlást és most, minden jel szerint még csak meg se igen említették Herczeg Ferencet a stockholmi ítélőbírák, akik Thomas Mann és Sigrid Undset között a pad alá ejtették a Magyar Tudományos Akadémia kedvencét. Molnár Ferenc magyar hivatalos jelöléséről szó se volt. Molnár Ferencet barátai jelölték a pesti színházirodalmi kávéházak márványasztalánál, nem túlságosan jó szolgálatot téve a *Liliom* költőjének és *Az ördög* írójának.

Hiába, szegény és árva nemzet a magyar, a világ árvája, a gyermek, akinek mostohája nem érti a szavát. Ilyenkor döbbenünk erre a szomorú igazságra, amely ellen egyidő óta legjobbaink és legügyesebbjeink próbálnak és nem éppen minden siker nélkül próbálnak küzdeni. Egy nyolcmillió csonka kis ország kultúrája, irodalma és művészete akarja, hogy meglássák és meghallgassák, hogy megértsék és megszeressék. Nagyszerű és hősiesség ez, méltó minden elismerésre. Amíg a művészet egyetemes és nemzetközi nyelven szólal meg ez a törekvés, addig még csak megy a dolog valahogyan. Bartókot és Kodályt keleten és nyugaton egyformán méltányolják és

kedvelik, Rudnay és Rippl-Rónai színei és vonalai is egyformán beszélnek Párisban, Londonban, Velencében és Firenzében. Már a magyar színésznek nehezebben megy az úttörés az idegenben, hacsak a film univerzális nyelvére nem fordítja tehetőségét, vagy mint Darvas Lili, idegen nyelven nem szólal meg.

De az irodalom, a költészet nem tudja olyan egyszerűen és könnyen leküzdeni a külföldi közeg ellenállását. Minél nemzetibb és minél ősbibb erejű és eredetiségű a poéta, minél mélyebben gyökerezik művészete a hazai talajban és a hazai lélekben, annál kevésbé. *Arany* János legmagyarabb költőnk és ő szinte lefordíthatatlan. *Ady* Endre hasonlóképpen. Legalább az eddigi kísérletek azt mutatják. Hiszen ha a magyarság számban és hatalomban akkora lenne, mint a germánság vagy a szlávtság, és ha nem lenne olyan rokontalan, olyan magányos idegenségben ezen a földön!

Míg a magyar lélek és szellem az Értől eljut az Óceánig, hogy mindenki megláthatja és megértheti, addig még nagy utat kell befutnia. A tragédia, amely *a fajából kinőtt magyar* sorsa, még mindig véresen és könnyesen aktuális.

Délmagyarország, 1926. november 13.

369.

C SERKÉSZÉS A SZEGEDI UTCÁK KÖRÜL

370.

HALLGATNAK A MŰZSÁK

371.

RABINDRANATH SZÖGEDÉBE

A Közel Jövőből jelentik nekünk:

Az őszi költőt a szegedi paprika és halászlé világhíre végre elhozta városunkba is. Fehér elefántoktól vont autóján, amelyből a város kocsiját kifogták, fehér ruhás leányok és leventék sorfala között vonult be a Nobel-díjas alapítványi poéta, akit

Wolff dr. cicerói és receptírói latinsággal üdvözölt. Tagore válaszában megdöbbenve jelentette ki, hogy ő sajnos nem tud franciául, mivel görögpótlóra járt. Az ünnepi menetben élénk feltűnést keltett Faragó Ödön hetvennégytagú csapata, akik a *Taifun* festői jelmezében mint ébredő japánok ballagtak.

Az előkelő idegen tiszteletére rendkívüli díszközgyűlés volt a torony alatt. A díszközgyűlés egyetlen tárgya a színházi szabadjegyek megszorítása volt, Rabindranathnak különösen megtetszett egy lelkes városlátogató, aki dallamos halandzsa nyelven emlegette a destrukciót.

— *Ez a legnagyobb Buddha városunkban* — mondta neki szakállas kartársja a karzaton, miközben a közgyűlés fölözslésnek indult.

— *Ez az öregek gyülekezete* — jegyezte meg szelíden mosolyogva az agg próféta és lelki szemei előtt a választások réme lebegett.

Este a színházban a hindu költőre való tekintettel *A bajadért*, a közkedvelt kalmandranath dalművét elevenítették föl, amelyben különösen a kis Beke Alice tapintott az ősz dalnok eleve nére. Színház után 38. Rác Lacit hallgatta meg a Mester. Rabindranath Tagore, mint fajrokonát köszöntötte a jeles cigányprímást és meghívta kalkuttai főiskolájának zeneelméleti tanszékére. Majd jóízűen megvacsorázott az érdekes vendég. A menü keleti szokás szerint a következőkből állott: halpaprikás, mi gondja van rája, töltött káposzta oldalassal, túrós csusza tepertős pogácsával, piros és fehér borok, záróra meghosszabbítással. Az öreg úrnak éjjel után olyan jó kedve támadt, hogy valódi indiai charlestont járt Lévy Ferencsel. A fényesen sikerült estének egyetlen incidense a világhírű bölcs titkárának igazoltatása volt felelőtlen elemek által, de a titkár Dobaindranath Kagore ébredő hindu fővezér és Modi professzor névjegyeivel pompásan kivágta magát.

Reggel a fajvédelem helyi orgánuma vezércikkben foglalkozott a dologgal és annak a gyanújának adott kifejezést, hogy ez a *Rabi Ndra Tag Oreság* azonos lenne a bizonyos olaszlisztkai hitsorsossal és általában és különösen.

Ennek dacára az ősz poéta a körülményekhez képest elég jól érezte magát, délben egy kis napkúrára befeküdt a most épülő gyermekklinikára, ahol Szép Ernő hatása alatt három verset írt a hulló falevelek halhatatlanságáról, majd megtekintette a víztornyot, amely szerinte a lahorei pagodára emlékeztet. Délután

a Dugonics-Társaság vendége gyanánt bengáli tűzzel olvasta föl legújabb népdalait. A legnagyobb sikert azzal a költeményével aratta, amelynek visszatérő soraiban *a hadikölcsönök valorizációját és a nyugdíjügyek rendezését követelte*. Ezután minden feltűnés nélkül visszavonult lakosztályaiba, hogy zavartalanul élhessen élete egyetlen és kirrthatatlan nagy szenvedélyének: az autogram-írásnak. Lapunk zártakor még mindig él.

Szögedi Színház, 47—49. l.

Gyalu

372.

V Á L A S Z T Á S I L E X I K O N

373.

A S Z O B O R É S M E L L É K A L A K J A

374.

S Z T E R É N Y I S Z Ö G E D É B E

375.

B E T L E H E M 1 9 2 6 - B A N

Nyílik a kis kocsmá ajtaja és a vendégek ámulva néznek össze. Jönnek a betlehemesek. Előbb csak ketten, hosszú, fehér süveggel, hozzák a tarka papírtemplomot, amelyben ott a jászol és benne az isteni Gyermeke. Az egyik alakos csönget, a másik az ivó közepén elhelyezi a betlehemet. A kártyások kezében megáll a játék, a törzsasztalnál elhallgat a politika, a szerelmes pár a sarokban föleszmél és mindenki a jászolra tekint, ahol a megváltás és üdvösség mosolygó ígérete pihen. A versek peregnek, néha megakad a gajdoló gyerek, néha megbicsaklik a nyelve, az ajtón egymás után óvakodik be a juhász, a csikós, a Heródes és a Mikulás püspök. Az első alakos közben meggyújtja a gyertyát a jászol előtt, a nagy hőkuszpókusz közben jelentve, hogy

megszületett a kis *Jézuska*, mire a juhász szájátva érdeklődik az *Iluska* iránt. Majd egész testével ledobja magát a földre. A többiek zavarban és megilletődéssel kántálják tovább a rigmusokat, amelyekben ősi regös énekek és népdalok, gyermekversek és tréfák furcsa egyvelege csillog. A magyar mitológia rongyai keverednek ezekben a sete-suta szakaszokban a keresztény liturgia foszlányaival.

Régesrégi és örök színjáték ez, amelynek a műzsája a vallásos hit, szerzője a nagyságos nép. Nemzedékek toldották, foldották, javították, míg elért ide, ebbe a kurta kocsmába, íme, profán áhítattal hallgatják a mai magyarok. A nőta vége persze az, hogy a legügyesebb alakos, aki nyilvánvalóan direktora ennek a héttagú társulatnak, leveszi a süvegét, és pénzt kér a nagyérdemű közönségtől. Aztán még egy strófára gyújtanak és a menet megindul tovább a ködbe és a sárba.

Megfigyeltem pár nap múlva őket, amint ismét besomfordáltak. Néhány szál vendég lézengett csak az ivóban, azokból se sok nézett ki ezen az estén. A betlehemeseken látszott, hogy ma meglehetősen indiszpozícióval küzdenek. Hiányzott a hangulat: üres ház előtt kellett nekik játszani. A második alakos mindjárt az elején belesült a mondókájába, a juhász ímmel-ámmal jött be és nem akart sehogyse elvágódni a gyéren kivilágított játszól előtt. Látszott, hogy a társulat, amely konzorcionális alapon működött, nem a régi többé. Egyik tag már le is mondott, de a többiek is amerikáztak. A szent kabaré nagyon vegyes hatást keltett, Heródes dühösen tépte szakállát, a fekete kócot és Mikulás nagyokat ütött vesszejével a szegény juhászra. Mikor a gázsit összeszámolták, alig akadt néhány százaz a lyukas süvegben. A csikós, aki a tarka trupp sztárjának látszott, kijelentette, hogy ő így nem játszik tovább. Heródes rábeszélésére mégis maradt, de egy cigarettát kért. A betlehemi templom gertyáját gyorsan eloltották és minden köszönés nélkül ballagtak ki az éjszakába, amelynek horús egén nem mutatkozott a betlehemi csillag. Az emberek az ivóban tovább vitatkoztak arról, hogy miért nincs szólásszabadság és hogy miért van munkanélküliség?

Délmagyarország, 1926. december 8.

(j. gy.)

KÉT VÁLASZTÁS

Petőfi Sándor és Héjjas Iván: nem szentségtörés-e vajon ezt a két végtelen távolságú nevet egymás mellett említeni? A dolog úgy történt, hogy 1926. december nyolcadikán, a Szeplőtelen Fogantatás ünnepén a kunszentmiklósi választáson Héjjas Iván kapta a legtöbb szavazatot. Már pedig ebben a kiskunsági kerületben 1848. június 15-én az országgyűlési választás alkalmából Petőfi Sándort, az egyik jelöltet nemcsak megbuktatták, hanem a hivatalos hatalomtól fellázított nép kövekké dobálta és valósággal elkergette a magyarság legnagyobb költőjét. Így kerül valahogy egymás mellé Petőfi Sándor és Héjjas Iván neve. Igaz, ezt a két nevet ma világszerte emlegetik, de az utóbbit nem éppen dicsőséges tettekkel és művekkel kapcsolatosan.

Ami Petőfi Sándort illeti, ő a fiatal és szabadságra törekvő Magyarország érdekét akarta képviselni a negyvennyolcas országgyűlésen. Röpiratában, amelyet a választás előtt a kiskunokhoz intézett, a tiszta liberálizmus és demokrácia programját hirdeti: boldoggá és szabaddá akarja tenni hazáját. „Magyarország gyalulatlan dicszka — mondja Petőfi —, de most meg akarjátok gyalulni, jól van, én ajánlom magamat a ti kezeitekbe egyik gyalunak. Annyit jó lélekkel mondhatok, hogy én már megpróbáltam *gyalu* vagyok, *meggyalultam sok faragatlan tuskót, és nem esett rajtam csorba*”. De ez a gyalu nem kellett a kiskunsági kerület vezetőinek, akik a pap fiát, Nagy Károlyt választották meg követnek. (Van-e, ki e nevet még ismeri?)

Hogy milyen terrorral, atrocitással, etetés-itatással, korrupcióval és furfanggal dolgoztak a nép urai akkor, azt híven elmondja maga Petőfi Sándor, a *Március Tizenötödike* június 19. számában megjelent kunszentmiklósi levelében. A legérdekesebbek azok a vádak, amelyekkel a demokratikus szellemű és szabadelvű Petőfit az ellenpárt kortesei illették. Lázítóknak nevezték, szemére vetették, hogy republikánus, hogy a muszkák kéme, hogy zsidóbérenc, hogy hazaáruló! Petőfi jól tudja és hangos szóval hirdeti, hogy *a nép ártatlan* ebben az egész áldatlan hajszában, amelyet a főkolompások ellene vezettek, kivált a szabadszállásaiak.

Tulajdonképpen választásra akkor nem is került sor a kerület-

ben: egyhangúlag Nagy Károlyt kiáltották ki országgyűlési képviselőnek. Petőfi álutakon, kocsin volt kénytelen az életét menteni a haza javára, az emberiség érdekében. Így bukott meg Petőfi abban a körzetben, amely Héjjas Ivánnak most a legtöbb szavazatot adta.

Mégis mozog a föld?

Délmagyarország, 1926. december 11.

(j. gy.)

377.

PRELOGG JÓZSEF

378.

MARCIA SU BUDAPEST!

379.

A JÓ PÁSZTOR

380.

TÓBIÁS GYÖRGY

381.

HEGEDÜS LORÁNT

382.

HARC A MANDÁTUM ELLEN

Kép a közeljövőről

383.

ÍGÉRETEK HAVA

384.

TOHUVABOHU

385.

NEKROLÓG

Az örök szeretet születésének ünnepén halt meg az új gyűlölet apostola, egészen és igazán stílszerűen. Csak azt a nagy és mély csöndet nem értjük, amely halálát fogadta a magyar sajtó berkeiben, jobb és bal felől és középen egyaránt. Mert Houston Stewart Chamberlain, a halott, nem volt a szürkék és érdektelenek és értelmetlenek táborából való.

Ez az angol származású és német szellemű író, akit a francia *Gobineau* termékenyített meg, egyike volt korunk legjelentősebb gondolkodóinak és mozgolódóinak. Houston Stewart Chamberlain, akinek fő műve, a *Grundlagen des 19. Jahrhunderts*, a századforduló egyik lehangosabb és leghatalmasabb irodalmi szenzációja volt, tulajdonképpen a mai *fajvédelem* szellemi apja volt, ha ezt az apaságot például a magyar fiai és unokái talán nem is tudják és nem is vállalják.

Mert a fajvédelem is nemzetközi mozgalom, akár a kapitalizmus vagy a szocializmus és nincsen minden pikantéria híján, hogy a fajvédelem apja a saját angolszász fajtája ellenében hirdette a germán faj védelmét, és ehhez a harchoz a fegyvereket egy francia elődtől szerezte!

De akár hogy áll is ez a dolog, annyit meg kell adni, hogy ez a Houston Stewart Chamberlain kemény koponya volt, aki nem csupán eszméket adott, de formát is, amellyel rengeteg hívet szerzett magának. Mert elsősorban *kitűnő író volt*, nagyszerű dialektikus, amit éppen magyar fajvédő testvéreiről nem igen lehet elmondani. *A német Méhely* nemcsak tudott, amit tudott, azt meg tudta írni is, úgy, hogy az ellenkező nézetűek is élvez-

zettel és tanulsággal olvashatták. Hogy alapjában véve nem volt igaza, azt alig vette észre a legtöbb olvasója, kivált, ha az illető maga is hajlamos volt az úgynevezett fajvédelemre.

Nem érdektelen az sem, hogy a modern faji teóriának mind a két érdemes és érdekes őse lényegében dilettáns volt a maga tudományában. Gobineau gróf, aki a múlt század derekán esszét írt az emberi fajok egyenlőtlenségéről, diplomata volt és regényíró és csak úri passzióból tévedt az emberi fajokról szóló elmélet eddig egészen járatlan és szűz vadászterületére. Hasonló módon történt ez H. S. Chamberlainnel is. Wagner Richard veje (mert a nagy germán zenei lángésznek Éva leányát vette el az angolból németbe oltott fró) híres könyvének előszavában maga bizonyos kedvteléssel és panaszkodó dicsekvéssel mondja, hogy ő bizony nem szaktudós, ő csak amolyan autodidakta, aki minden kaptárból szeret mézet gyűjteni és minden fáról gyümölcsöt, de talán éppen ezért elfogulatlanabban és egyetemesebben szemléli e dolgokat.

Nos, ami azt a bizonyos elfogulatlanságot illeti, hát H. S. Chamberlain a *germán fajt* tartja az egyedül üdvözítőnek, a szó szoros értelmében, amennyiben magát a világ Megváltóját is germán eredetűnek ítéli, hiszen a keresztyén művészet nagyjai is mind szőke hajúnak és kék szeműnek ábrázolják őt. Mellékesen a *Grundlagen des 19. Jahrhunderts* elmés szerzője a görbe orr zsidó legendáját is kérlelhetetlenül megdönti és ezt a jellegzetes tulajdonságot egyszerűen francia eredetűnek jelenti ki és megtalálja azt Julius Caesaron éppen úgy, mint Julius Caesar Scaligeren. (A mi Mátyás királyunkat és Csokonai Vitéz Mihályunkat persze elfelejti megemlíteni. Hadd maradjon valami eredeti a magyar fajvédelem apostolainak is.)

Hogy ez az újdonsült germán teória milyen csodálatos gazdag és érett gyümölcsöket terem: azt megmutatta a *világháború*. Houston Stewart Chamberlain vetése kinőtt, egészen az égig. Flandriától Mezopotámiáig hódított ez a dicsőséges és kiváltságos *made in Germania* védjegyű elmélet, és mi, szegény és csonka magyarok, még mindig érezzük világmegváltó hatását.

De azért a budakeszi és orgoványi magyar fajvédelem elméleti és gyakorlati prófétái és hőrszai mégis örök hálával tartoznának ennek a Houston Stewart Chamberlainnek, ha egyáltalán olvasták volna őt. A legtöbbjük, és legfőbbjük bizonyosan csak akkor értesült volna arról, hogy élt, amikor már meghalt és a hazai Chamberlainek lapjaiban néhány szürke, szintelen sort kapott

ez a lobogó temperamentumú, színes fantáziájú angolszász-germán fajvédő Szentgyörgy-lovag.

Az örök szeretet születésének ünnepén halt meg az új gyűlölet szülőapja. Az a beszédes csönd, amely elnémulását követi, az égbe kiált és az egész emberiség lelkiismeretének szól: *a humanitás győzelmes himnuszát harsogva világszerte.*

Délmagyarország, 1926. dec. 31.

386.

T R I L B Y

JEGYZETEK

I

E kötet Juhász Gyula 1923 és 1926 között írt publicisztikai műveit, tanulmányait, szatíráit tartalmazza. A Textológiai Bizottság határozatának megfelelően a kritikai kiadás a költő publicisztikai műveinek nem teljes anyagát, hanem válogatását adja. A további kutatás megkönnyítése végett azonban a kimaradt írások pontos lelőhelyét és rövid tartalmi ismertetését a jegyzetekben, az időrend megfelelő helyén közöljük.

A válogatás szempontja itt is, mint a sorozat előbbi köteteinél, az volt, hogy közlésre kerüljön Juhász Gyula minden olyan írása, amely irodalmi, művészeti vonatkozású; az író művészi, világnézeti fejlődését, állásfoglalását dokumentálja; kiegészíti vagy megváltoztatja eddigi ismereteinket. Juhász Gyula az újságírói munka minden válfaját művelte: a vezércikktől a glosszáig, a tárcától a riportig minden műfaj megtalálható ebben a kötetében is. A főnti válogatási elv érvényesítésekor nem zárkozhattunk el a nem jellegzetesen irodalmi, művészeti tárgyú írások közlésétől sem, annál kevésbé, hiszen Juhász publicisztikájában úgyszólván minden téma kapcsán fölbukkannak irodalmi és művészeti kérdések.

Az újságírói gyakorlat, melyet Szegeden kezd a költő, és amely a váradi években teszi őt az újságírás Adyhoz mérhető munkásává, itt, a világháború utáni években érik be, és termi meg publicisztikájának gyöngyszemeit. Természetesen, a tőle is többször fölelegetett újságíró robot nem szül mindig egyenlő szintű, jó műveket. Sok ebben a termésben a gyors, kiérleletlen munka, rutin írás, a korabeli szegedi élet hétköznapijainak múlásával időszerűségüket vesztett glossza, szatíra, vitacikk. Az e kötetből kimaradt írások zöme a főnti csoportba tartozik. Van a kihagyott írások egy részében politikai tévedés is, különösen a trianoni kérdéstről és a magyar „kultúrfölnyről” szóló írásokban. De Juhász publicisztikájának többsége ebben az időben is megőrzi a forradalom bukása utáni fő jellemzőit: bátor szembeszállás az ellenforradalmi rendszerrel, Ady örökének vállalása, erős szociális hang, a magyar irodalom és művészet igazi értékeinek (Ady, Bartók, Kodály, Rudnay Gyula, Babits, Szabó Dezső) propagálása és védelme az ellenforradalmi rendszer elsékélyesedett irodalmi és kulturális közéletével és intézkedéseivel szemben. Mindebben alig található párja a korabeli magyar újságírásban.

2

A fórum, ahol szólhatott, nem volt országos lap. Míg pl. Móra Ferenc éppen ezekben az években lesz a budapesti lapok munkatársa, addig Juhász Gyula egyre inkább csak a szegedi napilapok, hetilapok hasábjaira szorul vissza. Publicisztikájának szinte kizárólagos tere a Szeged, majd a Délmagyarország, a Hétfői Rendkívüli Újság, a Színházi Újság és a Színház és Társaság

lesz. Többször szerepel a Magyarságban, de 1926 júliusában „kétszáz fajvédő szegedi olvasó” tiltakozására a lap föladja a vele való kapcsolatot. A Nyugat csak egyszer közli prózai frását: a Babitsról szólót.

Az 1920-ban megszűnt Délmagyarország utóda, a Szeged, az ellenforradalmi rendszer nehéz körülményei között a liberális ellenzék legbátrabb és leghangosabb lapja lett. Előfizetési felhívásaiban Kossuth és Eötvös liberalizmusára hivatkozik. 1925. jan. 1-én így jelöli meg programját: „Polgárság és munkásság egyre imponálóbb tömegben csatlakozik állandó olvasóihoz. Mindazok a szegediek hívei lesznek, akik a belső egyetértésben, osztályok, felekezetek, foglalkozások békeességében, az emberiségben, a lélek szerint való — s nem a csak szájkasdó — magyarságban, hazaszeretetben, a munka és az igazi érdem megbecsülésében látják és hiszik a jobb jövőt. Hívei lesznek mindazok, akik a mindenki más emberségét, jogát tisztelő igazi liberalizmus s a hamisítatlan demokrácia elveiben hisznek.” (A Szeged politikai irányáról Péter László közöl adatokat: József Attila Szegeden. It 1955. 115—163. l.)

A Szeged munkatársa volt Juhász Gyula is, politikai, világnézeti meggyőződése megegyezett a lapéval, sőt mondhatjuk, hogy éppen az ő munkássága alakította ilyenné a Szeged és a Délmagyarország programját. 1923-ban átmenetileg nem a Szegedbe, hanem heti melléklapjába, a Hétfői Rendkívüli Újságba dolgozott. Ez 1919. nov. 30-án indult; a Szeged 1924. nov. 23-i számában azt írja róla: *velünk politikailag egy vágányon halad*. Juhásznak két állandó rovata van benne: a Csevegés és a Görbe Tükör. Az elsőt, egy kivétellel, teljes névvel jelzi, a másodikat *Gyalu* álnévvel. A Csevegésben legtöbbször aktuális eseményekhez fűz kommentárokat, a Görbe Tükörben szatirikus hangon gúnyolódik a közélet és irodalmi élet jelenségein. A Szeged rendszeres cikkírója csak 1924-ben lesz megint. A lap felelős szerkesztője Frank József, akivel Juhász már dolgozott együtt a Szeged és Vidékénél; a kiadó Pásztor József (Kézai Simon álnéven maga is írt színházi és könyv-kritikákat) volt. A munkatársi gárdához tartozott Pór Tibor (= Sarló Sándor), Vér György, Magyar László, Gábor Arnold, Herczeg Sándor, Balla Jenő, Lengyel Vilma (ő vezette a színházi és zenei rovatot), Sebestyén Károly múzeumigazgató-helyettes, Czímer Károly várostörténész, Tonelli Sándor közigazdász, Lugosi Döme művelődés- és színház-történész. 1922-től, a Szegedi Napló kormánypártivá válása után ide dolgozik Móra Ferenc is. 1925-ben a rövid ideig Szegeden tartózkodó Szabó Dezső is munkatársa lesz a lapnak. (Minderről bővebben: Péter László: József Attila Szegeden. It 1955. 2. sz.; ugyanő: Szabó Dezső Szegeden. ItK 1963. 1. sz. Vö. még: A Délmagyarország fél évszázada, 1910—1960. Szerkesztette: Lőkös Zoltán, Péter László, Sz. Simon István. Szeged, 1960).

1925. jan. 10-én a belügyminiszter megvonta a Szeged utcai árusításának jogát, és ezzel a kurzus bátor, ha nem is mindig következetes ellenzékének lapját halálra ítélte. Áprilisban meg is szűnt, de rögtön utána, 1925. máj. 17-én, változatlan munkatársi gárdával ismét megindult a Délmagyarország.

Juhász a Szeged és a Délmagyarország munkatársaként dolgozott. Vezércikket írt névvel és név nélkül, színházi bírálatot, riportot, 1925. szept. 27-től kezdve *Szegedi Színház* főcímmel szatirikus jeleneteket, *Gyalu* és *Jatagán* álnévvel glosszákat, széljegyzeteket, karcokat.

Juhász és munkatársainak működése, melynek fő jellemzője az ellenforradalmi rendszerrel való szembenállás volt, nem került el a fajvédelem helyi organumának, a Szegedi Új Nemzedéknek figyelmét. Ez a rendkívül színvonalatlan, de annál inkább mocskolódo szélsőjobboldali napilap, melynek

főszerkesztője Dobay Gyula, az egykori ellenforradalmi kormánybiztos volt, egyik főadatának tartotta, hogy állandóan támadja a Szeged, majd a Délmagyarország fróit. „Zsidópénzen kitarított kommunista sajtónak” nevezte őket; 1925-ben, amikor a Délmagyarország újraindult, így hirdette meg ellene a harcot: „legteljesebb könyörtelenséggel fogunk vele szemben az összes keresztény és nemzeti irányú társadalmi alakulatokkal egyetértőleg eljárni.” Külön rovatot nyitott Figyelő címmel a Délmagyarország írásainak támadására, emellett vezércikkeinek többségében az állandó rágalmozás hangján szólt. Ezekből a támadásokból kijutott Juhász Gyulának is. A Délmagyarország erős tömegbefolyását még a Szegedi Új Nemzedék is kénytelen volt elismerni. 1926. jún. 13-án Puskás Jenő, a lap főmunkatársa ezt írta: „a merkantil szellemű Délmagyarország és a nemzetközi Népszava nem ritka vendég a tanyákon sem. Innen van az, hogy . . . a széles néprétegeknek Móra Ferenc meg Juhász Gyula adnak a katolikus dogmák értelmezéséről útbaigazítást.”

Juhász Gyula a kötetünk fölölelte időszakban dolgozott a Színházi Újságba (1923-ban Ivánkovits Imre és Gelléri Andor, 1924-ben Magyar László szerkesztette), és írt a fiatal szegedi írók színvonalas hetilapjába, a Színház és Társaságba is. A lap irodalmi anyagát jobbra a Juhász Gyulától támogatott, baráti köréhez tartozó fiatalok írták: József Attila, Berczeli Anzelm Károly, Szépkúti Miklós, Erg Ágoston, Aknai István, Hont Ferenc stb.

3

Juhász Gyula élete ebben az időben már kizárólag Szegedhez kötődik. A kötetünköt fölölelt időszaknak van néhány életrajzi mozzanata, amely tükröződik költői és publicista munkásságában. Ösztönzően hatott rá az 1923. máj. 20-i költői jubileumán kapott ünneplés, melynek során negyedszázados költői pályáját legnagyobb kortársai és barátai: Babits és Kosztolányi méltatták. Tájékozódását növelte 1926. májusi és júliusi bécsi utazása. Állandó kételyeit nyugtathatta *Testamentum* című kötetének 1924. decemberi megjelenése. Minden bántó és megalázó motívuma ellenére is megerősítette politikai hitében az ellene indított 1925–1926-os per. Most is, mint mindig, szervezője, élesztője volt a város és e vidék irodalmi, kulturális életének, sok fiatal író gyűlt köré, és többet ő indított el írói pályáján. Matinéik, tárlatok, színházi és irodalmi előadások konferansziéja, előadója volt, számos alkalommal szerepelt és tanított a szegedi Munkásotthonban. Mindezeknek sok nyomát leljük publicisztikájában is.

Juhász Gyula e korabeli munkájára, újságíró tevékenységére vonatkozóan több értékelő megállapítást és adatot találhatunk a következő írásokban: Juhász Gyula: *Örökség*. Válogatott prózai írások. Péter László bevezető tanulmányával és jegyzeteivel. Budapest, 1958. 1–2. köt. — Kispéter András: Juhász Gyula. Bp. 1956. — Sarló Sándor, Pásztor József, Vér György, Terescsényi György, Berczeli A. Károly, Diósszilágyi Sámuel, Nagy Dezső írásai a Juhász Emlékkönyvben (Juhász Gyula 1883–1937. Szerk. Paku Imre. Budapest, 1962. 349–486. l.). — Péter László: Adatok Juhász Gyula életrajzához. ItK 1959. 2. sz.

4

A sajtó alá rendezés munkájában a legnagyobb gondot a névtelenül megjelent vezércikknek szerzőségének megállapítása okozta. Pásztor József és

Vér György egybehangzó visszaemlékezése szerint Juhász Gyula és Móra Ferenc egyszerre volt a Szeged, majd a Délmagyarország vezércikkírója: egymást váltotta a lap első oldalán. E vezércikkek zöme név nélküli. Már a kortársaknak is fejtörést okozott az igen rokonhangú két vezércikkíró, Móra és Juhász névtelen írásainak szétválasztása. Móra a Délmagyarország 1926. ápr. 20-i számában Az élőfa ünnepe című vezércikkében ezt írta: „Talán nem is merő véletlen az, hogy Juhász Gyula dicsőségének abban az eleven újságjában, amelyet ennek a városnak a társadalma szerkesztett ma a költőnek, én vagyok a vezércikk. Nem is szólva arról, hogy köztudomás szerint mi ketten vagyunk azok, akik a legnagyobb szégyent hoztuk erre a városra, amit sokszor megírtak már rólunk, és hiszem a jó Istent, hogy még sokszor meg fognak írni — mondom, nem is szólva arról, hogy hírességünk és hírhedségünk összeköt kettőnket, van nekünk egy különös összekötő láncunk is, és ez a vezércikk. Sokat meghajigáltak már engem utcai pajkosok, játékos kis fityirittyek olyan cikkért, amit Juhász Gyula írt. Persze vállaltam, és sohasé tiltakoztam. Először azért, mert sose tudja az ember, mitől hízik, másodsor, mert legalább annyiszor vállaltam azt is, hogy nekem hálálkodjanak az emberek olyan nagyszerű cikkekért, amiket megintcsak Juhász Gyula írt.” (Móra Ferenc: Memento. Budapest 1967. 504. l.) A sajtó alá rendező munkáját megkönyvítette Vajda László páratlanul példás bibliográfiája: Móra Ferenc vezércikkei. Szeged, 1961. (A Szegedi Egyetemi Könyvtár kiadványai 47. sz.) Vajda László rendkívül meggyőzően, több adattal exhumálta a névtelenségből Móra vezércikkeit, és ezzel számos kétes esetben döntötte el a szerzőség kérdését. A névtelen Móra-vezércikkeket a rendelkezésére álló adatok alapján több csoportba sorolta. A IIa és IIb csoportba sorolt írásokról ezt írja: „A IIa és IIb egyaránt a stíluskritikai érveket jelöli. IIa-nak akkor minősítettem a névtelen vezércikket, ha az szinte minden ízében Móra stílusának sajátosságait csillantotta fel, IIb-nek pedig akkor, ha csak szórványosan, itt-ott emlékeztet rá . . . Persze tévedni emberi dolog. Lehet, hogy a IIa-val jelölt vezércikk szerzője nem Móra Ferenc, hanem Juhász Gyula; vezércikkstílusuk ugyanis annyira hasonló, hogy igen nehéz a különbségtétel . . .” Valóban: több alkalommal a Vajdától IIa-val és IIb-vel jelölt vezércikkek között Juhász Gyulától származó írásokat találtunk. Ezekről legtöbbször a Somogyi-könyvtárban őrzött Kilényi-hagyaték dokumentumaira támaszkodva állítjuk, hogy Juhász Gyulától származnak. Kilényi Irma, aki 1919. nov. 17. óta önkéntes titkárnője volt a költőnek, már a húszas évek elején nagy gondossággal és pontossággal gyűjtötte Juhász írásait. Háború megcsönkította hagyatékában fennmaradt számos Juhász-cikk, sok névtelen írás kivágata, melyekre rájegyezte a megjelenés helyét és dátumát. Fennmaradt több írásnak kézzel vagy géppel írott másolata; ezeken Kilényi különféle megjegyzései, javításai olvashatók. A névtelen cikkek szerzőségét ő még frissen, többnyire magától Juhász Gyulától tudta, nem stíluskritikai érvek alapján dolgozott. Gyűjteménye anyagában számos olyan vezércikk kivágatát, másolatát találjuk, melyeket Vajda IIb jelzettel Mórának tulajdonított. Ezekben legtöbbször kimutathatók Juhász Gyula stílusának jellemzői is: kedvenc szavai, nevei, idézetei, főnév és jelzőhalmozás és kötőszóval stb. Sok esetben kimutatható a vitás írás rokonsága korabeli vagy régebbi Juhász írással is, sőt névvel megjelent cikkeinek vagy verseinek motívumai tűnnek föl bennük. Több ilyen névtelen írásban Juhász szerzősége mellett szól, hogy Ady nevét és példáját idézi; ezt Móra egész életművében alig tette meg. Egy alkalommal a Vajdától több érv alapján Mórának tulajdonított vezércikket Juhász Gyula írásának

vettük, mert a költő régebbi és korabeli írásainak motívumait fedeztük föl benne (*Mohács*. Szeged, 1924. aug. 29.; későbbi változata: *Új Mohács sem elég?* Délmagyarország, 1925. aug. 29.).

Juhász írásainak tartjuk a Vajda-bibliográfia következő tételeit: 1983, 2011, 2040, 2042, 2053, 2061, 2069, 2073, 2075, 2076, 2086, 2112, 2119, 2126, 2150, 2179, 2181, 2206, 2232 és 2244.

Itt adunk számot azokról az írásokról, melyek tárgyak, kevés, de meglevő stílussajátságuk alapján Juhász írásainak is tarthatók, de teljes bizonyossággal nem állíthatjuk róluk, hogy tőle származnak: *Duse Eleonora*. Színház és Társaság, 1924. ápr. 27. 3. l. — *A császárváros*. Sz 1924. aug. 26. 1. l. Vezércikk. — *A látók*. Sz 1925. márc. 25. 1. l. Vezércikk. — *Zord idő*. Délm 1925. jún. 3. 1. l. Vezércikk. — *Zsuzsánna a dutyiban*. 1925. júl. 25. 1. l. Vezércikk. Az utóbbi három vezércikket Vajda László IIB jelzéssel Móra írásának jelzi bibliográfiájában.

5

Kiadásunk a Magyar Tudományos Akadémiának a magyar klasszikusok kritikai kiadására vonatkozó szabályzata alapján készült.

E korszakból fennmaradt kéziratok tanúsága szerint a költő — a korabeli nyomdai gyakorlatnak megfelelően, ha nem is következetesen — továbbra is röviden írta a zárt magánhangzókat (*i, u, ü*). A hetilapokban (Színházi Újság, Színház és Társaság) megjelent cikkeiben megkülönböztetik és jelzik a magánhangzók rövid és hosszú változatát, de a napilapokban nem. Mivel úgysem lehet eldönteni, hol szerzői, hol pedig nyomdai eredetű a magánhangzók hosszúságának és rövidségének jelölése, mi a mai helyesírásnak megfelelően közöljük. Változtatás nélkül hagyjuk azonban néhány szónak a költőre jellemző és stíluskritikai érvnek is hasznos írásmódját: *anarkia, don Quixote, önkényt* (azaz önként), *garaboncás, Shakspeare*. Ugyanígy változtatás nélkül hagyjuk az idegen nevek és szavak írásmódját is. Juhász a korabeli helyesírásnak megfelelően az *és, vagy* mondatkapcsoló kötőszók elé nem tett vesszőt. Írásai-ban a *különb* szó írásmódja következetlen, gyakran így találjuk: *külömb*. Bár a kéziratok tanúságai szerint ő mindig az utóbbi alakot használta, a napilapokban megjelent írásaiban sokszor az előbbit találjuk. Ezt a szót mindenütt a mai helyesírásnak megfelelően adjuk. Nem frói sajátásgot, hanem csak korabeli, technikai jellegű gyakorlatot látunk a *-kép, -képen* toldalékok rövid p-jében, ezért ezt is mai helyesírás szerint (*másképpen, tulajdonképpen* stb.) írjuk; ugyanígy a *fenkölt* helyett *fennkölt*, *ucca* helyett *utca*, mai helyesírású alakokat írunk.

6

Juhász Gyula 1923—1926 között írott prózai műveiből három kiadvány adott már válogatást: 1. *Szegedi Színház. Gyula műsorával. Tragikomédiák és komitragédiák*. A Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. kiadása, 1926. A kis kötet 2. lapján az a megjegyzés olvasható: „Gyalunak ez a könyve Szegeden, a Délmagyarország Hírlap- és Nyomdavállalat Rt. kiadásában és könyvnyomdájában, 320 számozott példányban készült. A szerző minden könyvet aláírt.” (Az aláírás az *Utószó, vagy ahogy tetszik* című fejezet után olvasható: *Gyula*.) A kötet kiadási dátuma azonban hibás, nem 1926-ban, hanem 1927 októberében jelent meg. Azokat az írásokat tartalmazza, melyeket

a költő *Szögedi Színház* főcímmel jelentetett meg a Délmagyarországban 1925. szept. 27-től 1927. aug. 14-ig. A kötetet 1927. okt. 2-án ismertette a Délmagyarország. A főleg helyi vonatkozásokat csipkedő szatíragyűjteménynek nem volt érdemi kritikai visszhangja. — 2. Juhász Gyula: *Holmi*. Budapest 1929. — 3. Juhász Gyula: *Örökség*. Válogatott prózai írások. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Péter László. Budapest 1958. 1—2. kötet.

Kiadásunk anyagának túlnyomó többsége most jelenik meg először kötetben.

Itt köszönjük meg mindazok szívességét, akik tanácsaikkal segítségünkre voltak: Bernáth Árpád könyvtárosnak, Cenner Mihály színháztörténésznek, Demény János zenetörténésznek, Farkas Ernő tanárnak, Garamvölgyi Józsefnek, a kötet lektorának, H. Törő Györgyi tudományos kutatónak, Jenő István ny. újságírónak, Markovits Györgyi tudományos kutatónak, Nádor Ferenc professzornak, Szádeczky-Kardoss Samu professzornak.

RÖVIDÍTÉSEK

BJK.lev.	Babits--Juhász--Kosztolányi levelezése. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Belia György. Budapest 1959.
Délm	Délmagyarország
Greza	Greza Ferenc: Juhász Gyula egyetemi évei 1902--1906. Budapest, 1964.
HRkÚ	Hétfői Rendkívüli Újság
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JGyE	Juhász Gyula 1883--1937. Szerkesztette Paku Imre. Budapest 1962.
JGyÖM	Juhász Gyula Összes Művei 1--3. Versek. Sajtó alá rendezte: Ilia Mihály és Péter László. Budapest 1963. — 5. Prózai írások. 1898--1917. Sajtó alá rendezte: Greza Ferenc és Ilia Mihály. Budapest 1968. — 6. Prózai írások. 1918--1922. Sajtó alá rendezte Greza Ferenc. Budapest 1969.
Kilényi-gyűjt.	A szegedi Somogyi-könyvtár Kilényi Irmáról elnevezett Juhász Gyula-gyűjteménye
Kispéter	Kispéter András: Juhász Gyula. Budapest 1956.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
Ö	Juhász Gyula: Örökség. Válogatott prózai írások. Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Péter László. Budapest 1958. 1--2. köt.
PN	Pesti Napló
Sz	Szeged
SzÚ	Színházi Újság
l.	lap
r.	rovat
sz.	szám vagy számú
Vajda	Móra Ferenc vezércikkei. Bibliográfia. Összeállította: Vajda László. Szeged 1961. (Esetenként e bibliográfia tételszámaira utalunk.)

JUHÁSZ GYULA ÁLNEVEI ÉS KÉZJEGYEI

Gyalu
 Jatagán (144. sz.)
 (Jatagán)
 j
 j.

(j.)
j. gy.
(j.gy.)
Julius (62. sz.)
— u. (35. sz.)

(A zárójelben levő számok azt a cikket jelölik, amelynek jegyzetében az áluövet vagy kézjelet magyarázzuk.)

A CIKKEK JEGYZETEI

1923

1. Csevegés. A HRkÜ 1923. jan. 1-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula.*

Paul Verlaine és a derék Cholnoky Viktor reguláihoz tartom magamat: mindkettő közismerten szegény és bohém. Verlaine Szegény Leliannak nevezte magát; Juhász Rozsnyay Kálmánhoz küldött 1907. okt. 18-i levelét így írta alá: *Pauvre Lelian.* Cholnoky Viktor, akinek haláláról a költő a Szeged és Vidéke 1912. júl. 9-i számában megemlékezett (*Poétasors*, JGyÖM 5 : 460. l.), azt tartotta, hogy „minden szolid életre való törekvés, az bugris, polgári”. — *A román cenzúra nem engedte meg Nagyváradon Petőfimnek, hogy a halálba menjen:* a HRkÜ 1922. dec. 11-i számában jelent meg ez a híradás: „A nagyváradi Szigligeti Társaság fölkérésére Juhász Gyula egyfelvonásos ünnepi játékot írt Petőfiről, amelyet a Szigligeti Színház december végén akart bemutatni. Mint értesültünk, a román cenzúra nem engedélyezte a dráma előadását.” Helyette Herczeg Ferenc A költő és a halál című Petőfi-dramáját mutatták be. Juhász *Petőfi elmegy* című jelenetét Péter László közölte (Délm 1958. okt. 19.). — *Eötvös József is megmondotta:* Én is szeretném című verséből vett idézet, Juhásznál eredetileg nem pontos: „Kit nem hevít korának érzeménye, az tépje széjjel lantja húrjait.” Javítottuk. — *Apáti Ferenc* a 16. sz. elején élt magyar költő; Cantilena-ja, melyet feddő ének néven szoktak emlegetni, a korabeli magyar élet gúnyos, éleshangú kritikája. — *Rezeta bácsi:* Rezeta János többek között a Pesti Divatlap cenzora is volt, Jókai szerint le akarta beszélni Petőfit A hóhér kötele című művének kiadásáról, mert méltatlannak tartotta a már neves költő híréhez. Viszota Gyula (Budapesti Szemle, 1924. 179—193. l.) jóindulatú cenzornak emlegeti Rezetát. — *Unió-trósz:* teljes nevén Unió Színházüzemi és Színházépítő R. T. 1918-ban alakult kapitalista színházi vállalkozás, vezérigazgatója ekkor Beöthy László volt.

Juhász újságírói pályafutása alatt szinte minden évben írt újévi cikket.

2. Égi és földi cigaretta. (Molnár Ferenc öt szippantásban, slukkírozva, mellreszíva, nikotinmentesen.) HRkÜ 1923. jan. 1. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu.* — Molnár Ferenc: Égi és földi szerelem című drámájának paródiája.

3. Csevegés. A HRkÜ 1923. jan. 8-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula.* 1923. dec. 31-én délután a szegedi munkások Petőfi ünnepsége sorozatának keretében a Munkásotthonban bemutatták Szigligeti: Szökött katona című művét, az előadás előtt Juhász Gyula konferált.

A Szökött katona előadása és Petőfi megjelenése az Athenaeumban: A Szökött katona bemutatója 1843. nov. 25-én volt a Nemzeti Színházban, Petőfi pedig már 1842-ben megjelent az Athenaeumban; ezt a tetszetős, de téves adatot

máskor is idézi: *Szigligeti* (JGYÖM 5 : 414. l.), *Margó* (Sz 1920. nov. 9.). 1844. okt. 12-én a Nemzeti Színház Egressy Gábor jutalomjátékaként adta elő Szigligeti művét; Egressy Gábor iránti tiszteletből Petőfi szerepet vállalt (Gimesi nótárius); ez volt utolsó föllépése. — *Schiller* 1784-ben írott tanulmányának címe: A színpad mint morális intézmény.

E cikk egyike annak a sok-sok írásnak, melyekben Juhász a munkásság iránti rokonszenvéről nyilatkozik. Esméiket, igen jellemzően, itt is, mint 1919-ben *új hit*-nek nevezi. Vö. Péter László: *Juhász Gyula a forradalmakban*. Budapest 1965. 130—131. l. és 174. l. Vörös László: Az „új hit” motívum tartalma Juhász Gyulánál. *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*. Szeged 1963. 45—53. l. E Munkásotthon már nem az 1919-es munkásotthon, amelyek „homlokára” Juhász verset írt, hanem a Maros utcai „ódon; vízesfalú” öreg felsővárosi kaszinó, amelyet József Attila is sűrűn látogatott.

4. **Megírom a memoárjaimat.** HRkÚ 1923. jan. 8. 7. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — A jelentéktelen eseményeket kisszerűen földolgozó emlékiratok kigúnyolása.

5. **Csevegés.** A HRkÚ 1923. jan. 15-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

A Sz jan. 14-i híre szerint Fekete Géza hódmezővásárhelyi gyógyszerész agyonlőtte hűtlen feleségét.

— *Voltam a városban a múltkor*: Juhásznak ekkori vásárhelyi útjáról nincs adatunk. — *Oswald*: Ibsen: Kísértetek című színművének festő hőse. — *Rosmelsholm*: Ibsen 1886-ban írott drámája. — *Makart-csokor*: Hans Makart (1840—1884) osztrák festő által divatba hozott, száraz virágokból összeállított csokor. — *Ibsen Nórája még nem hagyta ott a babaothont*: Ibsen Nóra című művének eredeti címe Babaothon volt. — *Tue-la*: öld meg; Alexandre Dumas fils: L'homme-femme (A bűnös asszony) című füzetéből; válasz egy ilyen című cikkre: *Meg kell-e ölni a házasságtörő asszonyt? Vagy meg kell neki bocsátani?*

E cikk tartalma és hangulata Juhász szakolcai verseivel és *Orbán lelke* című kisregényének élményanyagával is harmonizál. A kisváros szürkeségét főként Szakolcáról ismeri; nem véletlen, ha e késői írásában olyan erősen él az egykori élmény hangulata, hogy fölbukkannak a szakolcai versek motívumai. A cikkben: *A szép asszony, a magyar vidéki Bovaryné, aki arra született . . . hogy a nagy Operában arany és bíbor páholyban tündököltesse márvány vállait; a versben: Bovaryné olvassuk egyre-másra . . . Valahol Pesten, messze operába . . . (Télutó, JGYÖM 2: 9. l.), Nagy operában, bordó és aranyban . . . (A végeken, JGYÖM 2: 34. l.) A ködben rátok gondolok Tündöklő jöni oszlopok És Annának tündöklő vállalai . . . (Nénia, JGYÖM 2: 35. l.). A sivár hónapos szoba és a Makart-csokor motívuma *A régi hónapos szoba* című versében is egyszerre tűnik föl (JGYÖM 1: 237. l.).*

6. **Írásbeli dolgozatok.** A HRkÚ 1923. jan. 15-i számából. 5. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*.

Javításunk:

1 Eredetileg műépítész; ezt értelemszerűen műítész-re javítottuk.

Molnár Ferenc már 6 éve tagja volt ugyan a Kisfaludy Társaságnak, de csak most, jan. 3-án tartotta meg székfoglalóját Sebők Zsigmondról. Ugyanekkor fölolvasta tárcáját is „Kilenc éves kislány levele” címmel, melyet a társaság tagjai, többek között Szász Károly is méltatlannak tartottak, és a

nemzeti szellem megsértését látták benne. — *Szász Károly* (1865—1950) író, kritikus, a konzervatív és Ady ellenes irodalmi tábor egyik vezető alakja, ekkor a Kisfaludy Társaság titkára volt. — *Színházi szemlése*: az *Uránia* és a *8 Órai Újság* színikritikusa volt. 1910-ben Tisza István pártbíveként képviselő lett. — *Jakab Ödön* (1854—1931) a nép-nemzeti iskola irányzatát követő, középszerű költő. — *Szávay Gyula* (1861—1935) író, költő, újságíró, nagyszámú művei gyorsan elavultak. Juhász Gyulával a tizes évek elején volt kapcsolata. — *Ravasz László* (1882—) egyházi író, ekkor már a Dunamelléki Református egyházkerület püspöke. — *Lampérth Géza* (1873—1934) költő, író; epigonizmus és középszerűség jellemezte nacionalista hangú írásait. *Ravasz László*, *Lampérth Géza* és *Sík Sándor* (1889—1963) febr. 14-én lettek a Kisfaludy Társaság tagjai; a lapok már jóval előbb ismertették a jelöltek neveit. — *Szabó Dezso* Petőfiről és Pekárról *Panasz* című kötetében írt. *Vö. Csevegés* (18. sz.).

7. *Csevegés. A hét kaleidoszkópját* . . . HRkÚ 1923. jan. 22. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — Tiltakozik az ellen, hogy Petőfit Mamemlihez hasonlítják az olaszok, akiknek Petőfi-ünnepségeit Mussolini engedélyezte; Palágyi Lajos szegedi színgazgatóról és Góth Imre szegedi festőművészről is megemlékezik.

8. *Szegedi szín.* HRkÚ 1923. jan. 22. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Szatirikus írás az ember tragédiája modorában Balogh Károly városi tanácsnokról, Kormányos Benő és Balogh Lajos városatyákról. Említi Wallisch Kálmánt is.

9. *A sztrigovai remete.* HRkÚ 1923. jan. 22. 3. l. Hírek r. Névtelenül. — Madách születésének századik évfordulójáról szóló lírai hangú megemlékezés; a hírfej „műfaja” Juhász kedvenc megnyilatkozási formája, amely lapnál ő dolgozott, ezeket az évfordulós írásokat mindig ő készítette; szerzőségére vall a kis írás néhány sajtós kifejezése is: *nemes és komor, figyelmünk és hálás kegyeletünk*.

10. *Madách-ünnep. A kis ártatlanok, A csábító.* SzÚ 1923. jan. 27. 8. l. Figyelő r. Aláírás: *(j.)* — A rovatban három kis cikkecske van a fenti címekkel elválasztva. Bár az aláírás csak az utolsó alatt szerepel, mindhárom Juhászé; még ilyen kis cikkekben is rá lehet ismerni jellemző stílusfordulataira.

A Madách-ünnep: a szegedi színház előadásáról, *A kis ártatlanok*: a színügyi bizottság műsorváltoztatási javaslatáról, *A csábító*: Canning Pollock háromfölvonásos művének jan. 24-i bemutatójáról szól. Ez utóbbiban Czobor Böske, Klenovits György, Komáromy Rózsi, Orsolya Erzsí és Benkő Miklós nevét említi.

11. *Csevegés.* A HRkÚ 1923. jan. 29-i számából. 1—2. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Vak Gyula (?—1938), valódi nevén Boros Gyula váradi cigánymuzsikus; az Ady-irodalomban sűrűn fölbugkan neve, mint a költő kedves muzsikusaé. Hegedűs Nándor (Ady Endre nagyváradi napjai. Budapest 1957.) eloszlatja az alakja körüli legendákat. — *Horvát Henrik* (1883—1947), a modern magyar irodalom (Ady, Babits, Juhász, Móricz Zsigmond) lelkes és értő német tolmácsolója, 1908-ban és 1918-ban német nyelvű antológiát állított össze az új magyar írából; ezekben Juhász Gyula is szerepelt. A nagyváradi reáliskolában

tanított, Juhász a váradí évei alatt ismerkedett meg vele; neki ajánlotta *Aldott az este* című versét (JGYÖM 1: 279. l.), cikket is írt róla: *Horvát Henrik* (JGYÖM 5: 411. l.), és 1911-ben németből magyarra fordította Horvát Henrik: *Hódolat* című versét. — *A Nyugat matinéja* 1909. okt. 3-án volt Váradon, közösen a holnaposokkal. Ady, Ignotus, Kaffka Margit, Hatvany Lajos, Lengyel Menyhért vett részt a Nyugat részéről, de Fenyő Miksa nem. Juhász Gyula is szerepelt. A Nagyvárad 1909. okt. 5-i beszámolója szerint Adynak „kivált a *Hiába hideg a hold* című verse keltett nagy hatást . . .” (Vö. Iliá Mihály: *A Nyugat és A Holnap. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*. 1. köt. 1960—61. Szeged 1961. 31—38. l.) — *A dermedt vidoran* kifejezés Ady: *Az ős Kaján* című versének utolsó versszakából való.

A Sz 1923. jan. 26-án hírül adta, hogy 25-én a Tisza kávéház éttermébe Ady-emlékestet tartottak. „Juhász Gyula gyönyörű váradí reminiscenciáival kezdődött az est . . .” — írja a lap. Minden valószínűség szerint a HRKÚ-ban megjelent cikk azonos az elhangzott bevezetővel.

Juhász Gyula 1919 és 1929 között Ady születésének és halálának évfordulóin majdnem mindig megemlékezett költőtársáról.

12. Én is deputációzom. HRKÚ 1923. jan. 29. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*.

Szatirikus hangú írás a szegedi színház körüli bonyodalmakról; műsorra ajánlja a *Nyakolaj* című színdarabot, azaz Dobay Gyula, volt ellenforradalmi kormánybiztos, ügyvéd, Nikoláj című hadifogoly-drámáját.

13. Ön úri ember . . . SzÚ 1923. febr. 3. 4. l. Aláírás: *Gyula*. — Egy gazdag, közönyös úrról, aki a színházban fukarkodik a tapsal.

14. A kis cukrászda. A SzÚ 1923. febr. 3-i számából. 9. l. Figyelő r. Aláírás: (j.)

Heltai Jenő: *A kis cukrászda* című háromfelvonásos vígjátékának bemutatója jan. 30-án volt. A férfi főszerepet *Herczeg Vilmos* (1883—1965), Juhász Gyula barátja játszotta. 1928-ban a költő versben köszöntötte a jubiláló színészt (*Herczeg Vilmosnak*, JGYÖM 3: 49. l.). A női főszereplő Komáromy Rózi volt, a darabot Jávor Ervin rendezte.

15. Csevegés. A HRKÚ 1923. febr. 5-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. *Vivór: élvhajász*. — *A kaméliás hölgy* már 1911-ben filmre került. — *Ohnet: A vasgyáros* című színművét Janovics Jenő filmesítette meg 1917-ben — *Nouveau frisson: új borzongást, remegést*. — *Andrea Palladio* (1508—1580) észak-Itáliai építész, az olasz renaissance építészet legkiválóbb mestere. — *David Wark Griffith* (1875—1948) amerikai színész, majd filmrendező, egyike volt Hollywood kialakítóinak. 1923. febr. 13—15-ig az *Intolerance* című filmjét játszották Szegeden.

16. Irodalmi internátus. A HRKÚ 1923. febr. 5-i számából. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*.

A PN 1923. febr. 2-i híre szerint a Tanítók Nemzeti Szövetségének gyűlésén Urbányi C. József javaslatára határozatban mondták ki, hogy „aki fró vagy művész vét a magyar nemzeti erkölcs ellen, azt . . . internálni kell.” — *Móricz Zsigmond* 1919. dec. 10-én zárták ki a Kisfaludy Társaságból, és 1920. febr. 21-én a Petőfi Társaságból. — *Babits* csak 1930-ban lett tagja a Kisfaludy

Társaságnak, a Petőfi Társaságból 1920. febr. 20-án zárták ki. — *Kiss Menyhért* (1880—1934) újságíró, költő, az ellenforradalmi rendszer jellegzetes alakja, Juhász legtöbbször csak Kiss Menyusnak emlegeti, és mindig csak gúnyral. Fajvédő gyűléseken hírhedt irredenta verseivel lépett föl; ebben az időben Szegeden is járt, a helyi ébredők kifogták kocsija elől a lovakat. Juhász a tehetségtelen író és a gátlástalan kurzuslovagot egyként gyűlölte benne. Számos vezércikkében ezzel a gyűlölettel említi nevét. — *Lehner (Lendvai) István* (1888—1945) újságíró, költő, egyik alapítója az Ébredő Magyarok Egyesületének és a Területvédő Ligának, e két hírhedt szélsőjobboldali ellenforradalmi szervezetnek; 1923-ban fajvédő programmal Cegléd képviselője lett; ebben az időben az Új Nemzedék és a Magyarság munkatársa volt. A második világháború idején szembefordult a fasizmussal, a Szálasi-puccs után internálták, és elpusztult. Őt is sűrűn emlegeti Juhász Gyula prózai írásaiban, vezércikkeiben, mint az ellenforradalmi rendszer lovagját. Vö. *Lehner a rádióban* (299. sz.). — *Kránitz Lehel: Kádár Lehel* (1884—1935), író, lapszerkesztő, a fajvédő párt egyik hangos, sok botrányba és sajtópörbe keveredett képviselője. — *Krenmüller Cecille: Tormay Cécile* (1876—1937) az ellenforradalmi rendszer idején reakciós irodalmi és közéleti tevékenységéről hírhedtté vált írónő, a Napkelet című jobboldali irodalmi folyóirat szerkesztője. — *Apaga satanas: távozz tőlem sátán; Jézus szavai a kísértőhöz.* — *Budavári László* (1889—) tanító, a Néptanítók Lapjának szerkesztője, az ellenforradalmi rendszer sokat szereplő figurája. Az 1922-es képviselőlétszámvetéséről Juhász tréfás versben is megemlékezett (*Vitézi ének* JGYÖM 3: 190. l.). — *Siber: (Schieber), áruhalmozó, árdrágító, feketéző.*

17. *Farsang van . . . Szű* 1923. febr. 10. 3. l. Aláírás: *Gyalu* — A farsangi hangulatról.

18. *Csevegés.* A HRKÚ 1923. febr. 12-i számából. 1—2. l. Aláírás: *Juhász Gyula.*

Javításunk:

1 A mondat eredetileg így volt: *Nálunk, a kis, ötvenperces igazságoknak, amelyekkel fejbe lehet kólintani . . .*

A szelíd humorral és megértéssel emlegetett „új generáció” József Attila szegedi barátai, fiatal költők és újságírók, akik ebben az időben a Csönd című folyóirat köré tömörültek; az anyagi nehézségekkel küszködő kiadványnak csak három száma jelent meg (1923 januárjától—márciusáig). Erre a folyóiratra utal Juhász cikkének befejező része is. József Attilán kívül a csoporthoz tartozott többek között: Aknai István, Berczeli Anzelm Károly, Hont Ferenc, Rózsa Imre, Szépkúti Miklós. Juhász Gyula, amint a cikkből is kiderül, pártfogójuk volt, bár nem szerepelt a Csöndben. (Vö. Péter László: *József Attila Szegeden.* It 1955. 115—163. l.)

Juhász Gyula előszavával: Juhász szívesen vállalkozott fiatal írók első kötetének istápolására. Az említettek közül 1922-ben József Attila Szépség koldusa és Szépkúti Miklós „?” című kötetéhez írt előszót. — *Kedvenc műfaja lett . . . a róla kritikát íróknak a nekrológ:* 1922 őszén az erdélyi lapok halálhírét keltették. Vö. Péter László: *Adatok Juhász Gyula életrajzához.* ItK 1959. 316—319. l. — *Szabó Dezső* 1923-ban megjelent Panasz című kötetének bevezető tanulmányában (Vádlók és vádlottak) említi a kis *sváb Boulanger-t, Friedrich Istvánt.* — *Corday Charlotte (azaz Cecile):* Tormay Cécile, róla Szabó Dezső a kötet Faj és világirodalom című írásában szól. — *Danton szer-*

zöje: Pekár Gyula (utalás az 1920-ban írott Danton című tragédiájára); róla a Panasz bevezető tanulmányában írja Szabó Dezső: „Ha Repák Jankó letette a fazékszolidaritás ös drójtját...” — *Kemény Zsigmondot . . . unalmasnak találja . . . Kuthy Lajos jobban szereti: Pintér Jenő irodalomtörténetéről szóló tanulmányában* (Szellemi életünk tragédiája. II. A magyar irodalomtörténet-írás) írja Szabó Dezső: „Kuthy Lajos nagy regénye: a Hazai rejtelmek irodalmunk egyik legnagyobb koncepciója.” Ugyanitt ír Keménnyel szembeni ellenszenvéről is. — *Kószó István* (1861—1932) ügyvéd, 1917-ig a szegedi 48-as Függetlenségi Párt elnöke, 1917—18-ban Szeged országgyűlési képviselője, 1919-ben behódolt az ellenforradalomnak, és 1921-ben belügyminisztériumi államtitkár lett. Tömörkény István legénykori barátja, sokáig együtt laktak. *Juhász a Tömörkény István élete és művei* című könyvében is ír róla. — *Education sentimentale:* Flaubert regénye, a szürke, köznapi, átlagember története; ez nyilván célzás Kószó közepszerű tehetségére. — *Kelemen Béla* (1863—1944) ügyvéd, főszolgabíró, országgyűlési képviselő, 1917—18-ban Csongrád megyei főispán. A szegedi ellenforradalmi mozgalom egyik fő szervezője, a Szegeden szervezkedő ellenforradalmi kormánynek belügy-, majd kultuszminisztere. 1922 karácsonyán jelentek meg visszaemlékezései: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez*. Szeged 1923. Megjelenésére Juhász Gyula a HRkÚ 1922. dec. 26-i számában reflektált (JGyÜM 6 : 541. l.). *Benvenuto Cellini* (1500—1571) olasz ötvös és szobrász, kalandor életet élt, többször vádolták gyilkossággal. Hírnevét az élete végén írott önéletírása alapozta meg, melyben hatásosan idézi föl korát és kalandjait. — *Tompaszögi Frici:* valószínű, hogy Gombaszögi Frida színésznő. — *Abádszalóki beszámoló:* Juhász sokszor cmlegeti Abádszalókot mint a kisszerű magyar élet, a „mucsaiság”, az elmaradottság jelképét.

19. Hamlet szerzőjének. HRkÚ 1923. febr. 12. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Palágyi Lajos szegedi színikazgató apokrif levele Shakespeare-hez a Hamlet előadásának szegedi sikertelenségéről.

20. Csalj meg édes. SzÚ 1923. febr. 17. 3. l. Aláírás: *Gyalu*. — A századvégi francia bohózatok új divatjáról.

21. Csevegés. A HRkÚ 1923. febr. 19-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Facies hippocraticája: haldokló arckifejezése. — *A párisi jósnő:* talán De Ferriem asszony, akiről többször írták a magyar lapok, hogy megjósolta a világháborút. — *Oswald Spengler* (1880—1936) német idealista filozófusnak a Nyugat alkonya című művére utal. — *Szent Bruno* (1035—1101) a karthausi rend alapítója. — *Hohenstaufok:* Hohenstaufen: német uralkodó család; tagjai szicíliai és szardíniai királyok voltak; a család utolsó tagját 1268-ban Nápolyban lefejezték.

22. Egy kis meteorológia. HRkÚ 1923. febr. 19. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Politikai időjósítás. Többek között ezt olvashatjuk: *Például: szeretném én azt a kurzust látni, amelyikben egy stréber ne találná meg a maga számítását.*

23. A színházi nézőtér. SzÚ 1923. febr. 23. 3—4. l. Aláírás: *Gyalu*. — Kik járnak, s kik nem ma színházba?

24. **Csevegés.** A HRkÚ 1923. febr. 26-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.
Móra Ferenc: A festő halála (1922) című regényének (második kiadása már a Négy apának egy leánya címet viseli), alapötletét Heller Ödön (1878—1921) szegedi festőművésznek, Juhász és Móra barátjának brutális meggyilkolása adta. — *Simonyi Zsigmond* (1853—1919) nyelvtudóst a Tanácsköztársaság alatti magatartásáért a forradalom bukása után állandóan zaklatták, az Akadémia I. osztályának fegyelmi bizottsága kizárását javasolta, de 1919. nov. 22-én meghalt, s ekkor elejtették az ellene hozott vádakát. Halálát Juhász joggal írja az ellenforradalom számlájára. A költő egyetemi éveit alatt hallgatta Simonyi Zsigmond előadásait. Vö. Grezsa 10. l. — *Nescimus Hungarice loqui*: nem tudunk magyarul — állítólag Révai Miklós egyik beszédében hangozott el.

25. **Igazolom Zsirkayt.** HRkÚ 1923. febr. 26. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Zsirkay János keresztényszocialista országgyűlési képviselő ellen a parlamentben olyan vádak hangoztak el, hogy a forradalom alatt följárólta szolgálatait a szegedi szovjetnek. Juhász a köpönyegforgató kurzuslovagot és a tehetségtelen író-t gúnyolja ki.

26. **A színügyi bizottság.** SzÚ 1923. márc. 3. 3. l. Aláírás: *Gyalu*.
A szegedi színügyi bizottság új tagokat választott. Juhász *akadémikus toronyalatti szervnek* nevezi, amely *közelebb áll a sóhivatalhoz, mint a való élethez és a művészethez.*

27. **Csevegés.** A HRkÚ 1923. márc. 5-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.
A Dugonics Társaság febr. 25-én tartotta közgyűlését. — *Lippay György* (1875—1939) állami főgimnáziumi tanár, ellenforradalmi érdemeiért tanterületi főigazgató; 1918-tól tagja a Dugonics Társaságnak, de mindössze egyszer szerepelt az előadói asztalnál. — *Szeged városa és a templomépítés:* az 1914-ben kezdett Fogadalmi templom építése körül viták folytak. — *A szegedi nagy árvíz Ferencz Jóskával:* Vágó Pál: Árvízkép című festménye; a kép azt a jelenetet örökíti meg, amikor a király meglátogatta az árvíz sújtotta Szegedet; a helyi lapokban sokat írtak erről a festményről, Móra és Cserzy is. A képen a király közelében áll Tisza Kálmán és Mikszáth Kálmán is. (Móra Ferenc: Mikszáth az árvízképen. = Móra Ferenc: Szegedi tulipántos láda. Budapest 1936. 1: 114. l.) — *A magyarok bejövetele Tisza Kálmánnal:* Munkácsy Mihály: Honfoglalás című képének nagy színvázlata 1895 óta a szegedi múzeumban van. A vázlaton és a befejezett képen Munkácsy kortársait is megörökítette, így Tisza Kálmán, Jókai Mór arcására ismerhetünk, de maga Munkácsy is fölfedezhető az Árpád körüli alakok között. — *A bűnbánó Magdaléna:* Csók István: Magdolna című képét a Szegedi Képzőművészeti Egyesület 1900 körül adományozta a múzeumnak. — *Munkácsy butélias pincérlánya:* Munkácsy Mihály: Felsőszolgálo lány című képét 1900-ban vette a múzeum. — *Csók István: Báthory Erzsébet:* a képet 1893-ban festette, 1895-ben a párizsi Salonban nagy feltűnést keltett, 1897-ben Münchenben arany érmet nyert vele a művész. A szegedi múzeumba a kormány helyezte letétbe, valószínű, hogy 1915-ben; 1944 őszén elvitték Szegedről, 1945 tavaszán Székesfehérvár bombázásakor elpusztult. Fényképmásolata a Vasárnapi Újság 1895. szept. 29-i számában: a képen Báthory Erzsébet székben ülve szemléli, hogy meztelen lányokat jeges vízzel locsolnak. Juhász már 1915. aug. 27-én írt róla (*Csók István képe*, JGyÖM 5: 533. l.), amikor a város pénz-

ügyi bizottsága kérte a kormányt, hogy Csók alkotását vitesse el Szegedről, mert „sem szociális, sem nemzeti szempontból nem tesz jó szolgálatot”. 1926-ban vezércikket írt Báthory Erzsébetről (343. sz.). — *Báthory Erzsébet* Nádasdy Ferenc felesége volt, 1610-ben kegyetlenkedéseiert elfogták, és saját várába (Csejte) zárták, 1614-ben halt meg. Szalontai Barna és Katona Imre újabb kutatásai szerint valószínű, hogy a Habsburg-politika áldozata lett (Koroda Miklós: A Báthoryak doktora. Magyar Nemzet, 1967. jún. 25.). — *Thorma János*: Békesség veletek című festményén Krisztus látható tanítványai között; a kép 1902-től 1951-ig állami letétként Szegeden volt, jelenleg a Nemzeti Galériában van. — *Réti Ödön* (1871—1939) ipariskolai tanár, író. Aradról került 1919 után Szegedre. Itt Juhász és Móra baráti köréhez tartozott. A Dugonics Társaság 1923. febr. 25-i közgyűlésén vették föl a társaság tagjai sorába, Banner János, Horger Antal és Erdélyi László egyetemi tanárokkal együtt. A szavazatok számáról nem közöl adatot az évi jelentés. (A Dugonics Társaság ötven éve [1892—1942]. Szerk. Banner János. Szeged 1943. 207. l.) Réti Zorka című regénye 1912-ben jelent meg a Nyugatban, ettől kezdve igen sokszor szerepelt a folyóiratban novelláival, színműveivel és kritikáival. Juhász egy év múlva újra írt róla: *Réti Ödön* (80. sz.) Réti gyűjteményes kötete (Furcsa népség) 1957-ben jelent meg Szegeden, Péter László bevezető tanulmányával.

28. Beszélgetésem Márciussal. HRkÚ 1923. márc. 5. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Fanyar, gunyoros hangú írás, melyben Március összehasonlítja az igazi márciust a jelennel. Így fejeződik be: *Nem akartuk tovább háborítani halálos józanságában és inkább elnéztük az új márciusi ifjúságot, amint ott simmizett a maga kisemmizett életével szegényke, mintegy kérdezve, hogy lesz-e gyümölcs a fán és meddig tart az örült hangzavar még, meddig bőgtök még a jazz-band nevében?*

29. Váradi Antal. Glória. SzÚ 1923. márc. 10. 9. l. Figyelő r. Aláírás: (j.gy.) — 1923. márc. 5-én halt meg Váradi Antal drámaíró, költő. Juhász pár sorban emlékezik meg róla. — 1923. márc. 7-én volt Szomorý Dezsó Glória című 3 fõlvonásos színművének bemutatója.

30. Csevegés. A HRkÚ 1923. márc. 12-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — *Egy kollégám az isten háta mögött*: Juhász szakolcai tanártársai közül leginkább Varannai István magyar-latin szakos tanárra illik ez a jellemzés. (Vö. Szalatnai Rezső: Juhász Gyula hatszáz napja. Budapest 1962. 67. l.) — *Zsirkay János* (1880—1940) újságíró, író, az októberi forradalom idején Juhász Gyulával és Bibó Lajossal együtt a Tűz című folyóiratot szerkesztette Szegeden, a Tanácsköztársaság bukása után az ellenforradalom egyik leghangosabb uszító, fajvédő újságírója lett. Juhászt a Szegedi Új Nemzedék hasábjain támadta a forradalom bukása után. 1923 elején az országgyűlésen fölolvasták azt a levelét, amelyet a proletárdiktatúra idején a szegedi direktóriumhoz írt. (Vö. 25. sz.) Tarpának volt pártonkívüli keresztényszocialista képviselője az országgyűlésen. Ebben az időben a Szózat című napilapban jelent meg Morhó (Egy hadnagy följegyzései 1914—15-ből) című regényo folytatásokban; az Új Barázdában (Kiszagdák és Földművesek politikai napilapja) nem találtuk regényét. Juhász igen sokszor idézi nevét, mindig a tehetségtelen író példájaként. Drámájának bukásáról is megemlékezett: *Pongrác mester* (269. sz.).

31. Beszélgetésem Tutankh Amennel. HRkÚ 1923. márc. 12. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Szatirikus csevegés időszerű politikai kérdésekről az egyiptomi fáraóval, akinek sírját 1922-ben tárták föl.

32. Csevegés. A HRkÚ 1923. márc. 19-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Lányi Ernő (1861—1923. márc. 12.) karmester, zeneszerző, *Petőfi, Ady, Kosztolányi* és *Kiss József* verseire írt zenét; énekkari művei jelentősek. — *Egy szomorú intézetben*: a budapesti Moravcsik-klinika, ahol a költő már a márc. 10. és nov. 17. között kétszer is hosszabb időt töltött, súlyos idegbetegségét gyógyíttatta. — *Pákh Albert* (1823. márc. 11. — 1867), író, lapszerkesztő, *Petőfi* baráti köréhez tartozott. 1844 telét töltötték együtt Debrecenben, ottani összejövetelük emlékét őrzi *Petőfi: Végszó Pákhhoz* című verse. *Juhász* utalása talán erre az esetre vonatkozik. (Az esetről bővebben: *Ferencki Zoltán: Petőfi életrajza*. Budapest 1896. I: 332—334. l.). A *Vasárnapi Újságot* *Pákh* indulásától, 1854-től haláláig szerkesztette; igen népszerű lap volt, előbb néplap, majd a középrétegek kedvelt olvasmánya. *Juhász* emlékei már a *Nagy Miklós* szerkesztette *Vasárnapi Újságra* vonatkoznak (1867—1905). A lapot 1905-től 1921-ig *Schöpflin Aladár* közreműködésével *Hoitsy Pál* szerkesztette, 1921 végén a kiadó megszűntette. — *Pálffy Albert* (1820—1897) lapszerkesztő, író, a Tízek Társaságának tagja, *Petőfi* legközelebbi barátai közé tartozott. Elbeszéléseivel és újságíró munkájával voltak sikerei. — *Gartenlaube*: 1853-ban Lipszében indult német képes hetilap.

33. Beszéltem a Mesterrel. HRkÚ 1923. márc. 19. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Tréfás hangú írás a világhíres operacénekesről, aki németül beszél, de magyarul énekel. (Az énekes, *Burián Károly*, márc. 14-én vendégszerepelt Szegeden.)

34. Az előzetes cenzúrát . . . SzÚ 1923. márc. 19. 3. l. Aláírás: *Gyula*. — A szegedi színházi bizottság márc. 14-i ülésén *Balogh Károly*, a bizottság tagja, előzetes színházi cenzúra bevezetését javasolta. *Juhász* gúnyosan jegyzi meg, hogy mindezt a márciusi nagy nap hetvenötödik évfordulójának előestéjén javasolják. Ha bevezetnék, *Gerhard Hauptmann* és társait, az igazi modern dráma legkülönb művelőit, *Wedekindet* és *Shaw*t, *Crommelynket* és *Porto Richet* a legnagyobb veszedelem fenyegetné, de a szegedi színháznak ezze ágában sincs, hogy ezeket bemutassa.

35. A tavasz tündére . . . SzÚ 1923. márc. 24. 3. l. Aláírás: *-u.* Az *-u. Juhász Gyula* kézjele. 1910. szept. 6-án használta először a nagyváradi Szabadságban. (JGyÖM 5: 568, 569. l.)

Lírai sorok a tavasz érkezéséről. *Juhászra* jellemző írás; minden évszak fordulóján kedvvel írt ilyen lírába hajló kis prózát, melynek frazeológiája legtöbbször verseivel rokon.

36. Csevegés. HRkÚ 1923. márc. 26. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.
Az írói és művészi nevekről. A választott név *Juhász* szerint: *Ne legyen pusztán szeszély vagy véletlen szülőtte, amellyel mindenki azt csinálhat, amit akar: legyen az szimbólum, egyéniség, karakter, valami, aminek értelme és jelentősége van.*

37. Görbe Tükör. HRkÚ. 1923. márc. 26. 4. l. Aláírás: *Gyula*. — A sajtó durva hangjáról és a lótenyésztésről.

38. A színház jövőjéről . . . SzÚ 1923. márc. 31. 3—4. l. Névtelenül.

Megjegyzések a Revue Mondiale-ban megjelent nyilatkozatokhoz, melyekben a színházi világ képviselői a színház jövőjéről nyilatkoztak. Juhász csak Henri Lavedan nevét említi.

Juhász szerzőségét bizonyítja a kis cikkben megnyilvánuló tájékozottság és érdeklődés a színházi kérdések iránt; mellette vallanak pl. a következő stílusjellemzők is: *a szellem előkelőségei, a toll és a rivalda nagyjai . . .* Az ő színházi elveivel vág egybe a párizsi szakértők nyilatkozatának az a gondolat, amit itt egyetértően idéz: *a színház a jövőben nem lehet pusztán szórakozás, de kell, hogy tanulság is legyen, pódium, amelyről a társadalom és az erkölcs igazságait hirdetik a szép hazugságok helyett. A Színházi szonett című versében írja: Szeretek színház! Pompázó hazugság . . .* (JGyÖM 1 : 270. l.). A cikk befejezése gondolatilag és stílusában is Juhászra jellemző: *meg tudnánk elégedni azzal, ha a jövő színháza helyett a jelen színháza boldogulna, és tovább bírná teljesíteni régi kultúrhivatását, új vigasztalást, reménységet, lelkesedést és összetartást sugallva a fáradt, csüggedt, levert és viszálykodó mai magyar nemzedék lelkébe!*

39. Csevegés. HRkÚ 1923. ápr. 3. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

*König Péter*ről (1870—1940), a szegedi zeneiskola igazgatójáról, *aki húsz éve jött Szegedre, mint Bach és Brahms meghatalmazott követe. König Péter Juhász Gyula húgának, Margitnak volt a férje. Magyar kultúrát csinál . . . sokkal áldásosabb és maradandóbb magyar kultúrát, mint a napi politika fajvédő és turánkodó politikus krájlerei és csizmadiái, akiknél a kultúra az árvalányhajas kalapnál kezdődik és a csizmában végződik.*

40. Április. HRkÚ 1923. ápr. 3. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Válotkoztatás nélkül megjelent a Makói Reggeli Újság 1923. ápr. 4-i és 1924. ápr. 4-i számában is. — Cúnyolódás az ellenforradalom közismert alakjain (Anka János, Szépvízi Balázs Béla, Friedrich István, Pekár Gyula, Zsirkay János).

41. Egy festőről. HRkÚ 1923. ápr. 3. 4. l. Színház r. Aláírás: *(j.)* — Klein Ernő fiatal aradi festőről.

42. Csevegés. A HRkÚ 1923. ápr. 9-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Kemál pasa: Kemál Atatürk, Gázi Musztafa (1881—1938) török államférfi. 1911-től kezdve Törökország háborúiban jelentős sikerei voltak, így az 1921—22-es török-görög háborúban is. 1923 októberében az új török köztársaság elnöke lett. Diktatórikus uralma a burzsoázia érdekeit szolgálta, de több haladó reformot vezetett be. Ebben az időben sokat írnak róla és a törökökről a magyar lapok; február végén folytak a török békeszerződés tárgyalásai Lausanne-ban, és újabb török—görög háború kitorrését jóslták. A Kemál pasa arany kardjára vonatkozó utalást nem tudtuk megfejteni. Juhász már egy régebbi írásában is utalt rá: *Görbe Tükör* (HRkÚ 1922. nov. 13.). — *Nagy György* (1879—1923. márc. 29.) radikális polgári politikus, ügyvéd, az Országos Köztársasági Párt alapítója; 1910-ben Hódmezővásárhelyen megindította a Magyar Köztársaság című lapot. A Károlyi Mihály elleni perben az ellen-

forradalom dühödtt támadásai közepette már vakon látta el védőügyvédi föladatát. Róla és mozgalmáról Ady is elismeréssel nyilatkozott. Juhász Gyulára gyakorolt politikai hatásáról vö. Péter László: *Ésperszt János*. Budapest 1955. — Bónis György: *Nagy György és az 1914 előtti magyar köztársasági mozgalom*. Budapest 1962. — *Curtiusi szakadék*: Marcus Curtius római mondahős a fórumon támadt hasadékbba vetette magát, mert az csak a legdrágább kincs fölládozásával zárult be. Ő a vitézséget tartotta legdrágábbnak, ezt áldozta föl.

A Szegedi Új Nemzedék 1923. ápr. 11-i számának Figyelő rovatában gúnyos célzásokkal teli glossza jelent meg: „Egynémely fajtánkbeli költő égbeli trónusáról leszállva, ahol csak az alkalom szórja perceit, egyet rüg elárvult nemzetünkön, bizva küzdő gályatartóin. A magyar Parnasszus aranytól fűtött agyterméke, a csengő-bongó szonettek elálmosodása után leszáll a politika szennyes kavargó hullámaiba, és onnan táplálkozva, felhízalva az aranyborjú imádása közben szítja a gyűlölet vésszesen tornyosuló hullámaikat. Mert ők költők és próféták, kiknek a centenáriusos évszázad halhatatlanságainak dicső példája szerint világitani, gyújtani kell tűzfergetegeket, mennydörögni a hitetlen, reménykedni nem tudó tikkadt ajkú szívekbe.

Egynémely költőnk a zengő magyar mezőkről kérlelhetetlen kegyetlenséggel sújt ólmos fokosával mindarra, ami szent, ami a miénk, elárvult, megcsontított bús magunké. Ady Endrész Mohács kell nekünk, vagy még súlyosabb magyar életkáromlás, ha mind ilyen magyar költőnk lenne, gyűlölködő, koncra-leső, hitvány idegen tábor magyar könnyektől verejtékező aranyára leső [!].

Egynémely fajtánkbeli magyar költő bizony az égbeli Parnasszuson fekete lélekként, gyászmagyarokként fog meakulpázni időtlen-időkig.”

A glossza nyilvánvalóan Juhász Gyulára vonatkozik, kiváltója pedig talán éppen a Nagy Györgyről szóló cikke volt.

43. Árak. HRKÚ 1923. ápr. 9. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Befejező részében saját tanári tapasztalatúra is utalva így ír: *a regék birodalmába tartozik ma már a segédtanár hatvanhat forint hatvanhat krajcár szellemi zsoldja is. Ma egy B. osztályzású segédtanár többet kap egy hónapra, mint régen egy főrend egy napra. Csak nem tud megélni belőle. Az igaz, hogy régen se tudott!*

44. Csevegés. A HRKÚ 1923. ápr. 16-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

A freudizmus csödjéről: ápr. 11-én nyílt meg a bécsi orvoskongresszus, itt volt vita a freudizmusról is. — Cesare Lombroso (1836—1909) olasz antropológusnak és idegorvosnak híres, sok vitát kiváltó tételei közé tartozott, hogy a bűnözés született tulajdonság, a lángész alig határolható el az örülttől. — Karl Kraus (1874—1936) osztrák újságíró és kritikus, már 1906-ban megjelentetett egy pamfletet *Die Fackel* című lapjában, Pfenning tollából, mely Freudot, Weinigert és Swobodát azzal vádolta, hogy lényegileg Fliess, Freud régebbi barátját plagizálták. Később Kraus könyveiben számos utalás van Freud ellen. Pl. *Die letzten Tage der Menschheit* (1918), *Worte in Versen* (1918). — *Vicil homme*: a kifejezés nem Freudtól származik, valószínű, hogy Juhász maga alkotta, nem is szabatos franciasággal: ő ugyanis a „rég ember”, amit a kifejezés szó szerint jelent, „vadember, ősember” jelentésben használja. Egyébként eredetiben sajtóhibásan *vicil* állott.

Figyelemre méltó, hogy Juhász milyen természetességgel idézi Marx nevét,

de az is, hogy fiatalkori nagy szellemi kalandjának tárgyát, Nietzschét még mindig milyen nagyra becsüli. A freudizmus iránti érdeklődésének erősödése 1917-es betegsége óta figyelhető meg.

45. **Görbe Tükör.** HRkÚ 1923. ápr. 16. 4. l. Aláírás: *Gyalu*.
A századeleji és a mostani házassági apróhirdetésekről.

46. **Csevegés.** A HRkÚ 1923. ápr. 23-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Javításunk:

1 Föltételezésünk szerint a *kis* szó után hiányzik az *ország* szó, pótoltuk. *Tömörkény István* 1917. ápr. 24-én halt meg. Az *Oroszlán utca* egy részét később róla nevezték el; szobrát csak 1943-ban állították föl Szegeden. *Bartlanglakók* című egyfolyvósos életképét 1913. jan. 22-én mutatta be a Nemzeti Színház. — *Szalay József* (1870—1937) író, könyvgyűjtő, kerületi rendőrfőkapitány volt Szegeden, művelt, sokirányú érdeklődésű ember, az ellenforradalom alatt Mórát védelmezte a támadásoktól. Ugarimadás címmel Cserzy Mihállyal közösen népszínművet írt. — Juhász Tömörkényről írva mindig idézi *Tolsztojt*, aki a *Mindennapra* című gyűjteményében Tömörkényt is emlegeti. A szegedi Somogyi-könyvtárban megtalálható *Für alle Tage* (Ein Lebensbuch von Leo Tolstoj) 2. kötetének 109. lapján olvasható a Tömörkényre vonatkozó utalás; valaki, talán éppen Juhász, piros ceruzával meg is jelölte ezt a helyet. Az újabb kutatás kimutatta, hogy az eredeti orosz szövegben nem szerepel Tömörkény neve, valószínű, hogy Schmitt Jenő Henrik írta be a német kiadásba. Az sem bizonyos, hogy a német és az orosz szövegben idézett történet Tömörkénytől származik. (Vö. Fejér Ádám: Egy legendával kevesebb. = Tömörkény Emlékkönyv. Szerkesztette: Kovács Sándor Iván és Péter László. Szeged 1966. 350—354. l.) — *Farkas Pál* (1878—1921), író, szerkesztő, konzervatív irodalmi szemlélet jellemzi, sekélyes szórakoztató irodalmat művelt. — *Glyn Elinor* (1864—1943) amerikai novellista és regényíró, érzelmes és érzelgős leány- és asszonyregények szerzője. Az eredeti szövegben sajtóhiba miatt így szerepelt neve: *Glin Ellinozt*. — *Zilahy Kiss Jenő*, Budapest alpolgármestere, más utalások szerint kultúr-szenátor, fajvédő politikai szereplése miatt számos hírlapi vitába keveredett, ebben az időben is fegyelmi eljárás folyt ellene. — *Szépvízi Balázs Béla* (1871—1934) újságíró, író, ókori regékkel, ősvallással foglalkozott. Ezekből írott regényeiben a fajvédő és turáni politika szellemét képviselte. Az ellenforradalom földobta dilettáns volt. Nagy Péter „a turáni ostobaság eleven szobrának” nevezi (*Szabó Dezső*. Budapest 1964. 304. l.) Juhász később is írt róla: *Új magyar klasszikus* (367. sz.).

Juhász, amikor Tömörkényről ír, mindig fölemlíti, hogy műveit és emlékét mellőzik és elfelejtik.

47. **Vallomás.** HRkÚ 1923. ápr. 23. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*.
— A lírai és az adóvallomásról.

48. **Csevegés.** HRkÚ 1923. ápr. 30. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — A városi közgyűlésről, a színügyi bizottságról és a színházról.

49. **Akasztófahumor.** HRkÚ 1923. ápr. 30. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Szatirikus, költött interjú a hóhérrel a drágaságról.

50. Csevegés. A HRkÚ 1923. máj. 7-i számából. I. l. Aláírás: *Juhász Gyula*
Szent ibisz és ichneumon: az egyiptomi vallás szent állatai; az ibisz That
egyiptomi isten szent madara; az ichneumon más néven Fáraó-patkány;
a régi egyiptomiak ezt is szentnek tartották, számos művészeti emlékükön
megörökítették. — *Lord Carnarvon*, George Edward (1866—1923) angol
egyiptológus. Howard Carterrel együtt 1922-ben megtalálta Tut-Anch-Amon
egyiptomi fáraó sírját. Moszkító csipéstől halt meg. Halálából legendát szöttek,
hogy a fáraó szelleme bosszulta meg sírjának háborgatását. — *George Ebers*
(1837—1898) német egyiptológus, író. A régi Egyiptom életéről írott történeti
regényeivel aratott nagy sikert és szerzett olvasóközönséget. *Uarda* című
írása a Ramses korabeli Ó-Egyiptom életéről szól. — *Beöthy Zsolt* 1896-ban
járt először Egyiptomban, azután többször utazott oda. (A Sphinx templom-
mában szónokolt, és a Szózatot szavalta.) Juhász egyetemi hallgató korában
hallgatta Beöthy esztétikai előadásait (Greza 9. l.), sőt 1904-ben tőle kért
engedélyt és tanácsot, hogy tanári értekezése tárgyál Komjáthy Jenő költé-
szetét választhassa. Erről Beöthy lebeszélte. (Vö. *Komjáthy Jenő jelentősége*.
JGYÖM 5: 356. l.). — *Praeceptor*: tanító, nevelő. — *A Goncourt testvérek felfe-
dezték a japán grafikát*: Edmonde de Goncourt (1822—1896) 1891-ben írt
L'Art japonais du XVIIIe siècle: Outamaro, és az 1896-ban készült Hokousai
című művében írt a japán mesterek metszeteiről. Ezekkel az írásokkal fölkel-
tette a japán művészet iránti érdeklődést. Őccse, Jules de Goncourt (1822—
1870) már nem vett részt ebben a munkában. — *Li Tai Pe* vagy *Li Tai Po*
(699—762) kínai költő, a tökéletességig finom forma mestere. Juhász 1922-
ben lefordította egyik versét (*Az istenek tánca*. JGYÖM 3: 266—267. l.).
— *Pierre Loti* (1850—1923) francia regényíró hajóskapitányként bejárta a
Távol-Keletet. Könyveiben e vidékek egzotikus világát idézi. — *Lengyel*
Menyhért: *Taifun* című drámájával (1907) világsikert aratott. A mű a japán
imperializmus hatalmi törekvéseiről is szól, de sikerét inkább a kitűnő színpad-
technika és az egzotikus téma iránt megnyilvánuló fokozott érdeklődés bizto-
sította. — *Mene tekel fűresz*: megszámláltattál, megmérttél, és könnyűnek
találtattál. Átvitt értelemben intő, fenyegető kifejezés. A Bibliából vett idézet
(Dániel, 5.), ott Belzacar király lakomáján titokzatos kéz írja a falra ezt a
három szót. — *Egy klinikán*: 1917-ben a Moravcsik-klinikán; *a szegény, sze-
rencsétlen ifjú ember* kilétét nem sikerült földeríteniük. A klinika 1917. évi
törzskönyvi névjegyzékében nem szerepel olyan beteg, akiről biztosan meg-
állapítható lenne, hogy egyiptológiával foglalkozott. Mégis valószínű, hogy
ekkorai élménye lehet ez Juhásznak, mert klinikai jegyzeteiben (*Patológia*)
rendkívül pontosan írta le élményeit, és később is mindig tévedés nélkül emlé-
kezett ottani napjaira. — *Jean Francois Champollion* (1790—1832) az egyip-
tológia megalapítója, a hieroglif-olvasás felfedezője. *Gaston Maspero* (1846—
1916) francia egyiptológus. 1880-ban Kairóban régészeti intézetet alapított.
Az ókori Egyiptom történetéről, művészetéről és mitológiájáról írt műve-
ket. — *Osiris*: a legenda szerint Egyiptom királya volt, aki elterjesztette a
földművelést, szőlőtermelést stb. Az alvilág királya, a holtak istene lett.
Múmiaként hosszú szakállal ábrázolják, fején *atef*, azaz tollkorona.

51. Plakát. HRkÚ 1923. máj. 7. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Egy
álombeli plakátról és a valóságos plakátok változásairól.

52. Tapsoljatok! HRkÚ 1923. máj. 12. 3—4. l. Aláírás: *Gyalu*. — A szín-
házi tapsról.

53. Csevegés. A HRKÚ 1923. máj. 14-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — Megjelent: Ó 1: 229—231. l.

A hivatalnoklány: a Világ máj. 15-én közli egy kis hírből, hogy Budán a Király-fürdőben Lustig Anna 45 éves magántisztviselőnő a kádfürdőbe fojtotta magát. — Ilja Iljics *Mecsnyikov* (1845—1916) Nobel-díjas orosz biológus és bakteriológus. Optimista világnézet. Betegség, Öregség, Halál című könyve 1912-ben jelent meg magyarul. Halálakor Juhász vezércikkben emlékezett meg róla: *Mecsnyikov*. (JGYÖM 5: 542. l.) — *Das Leben ist doch so schön!* Az élet mégis szép! (Schiller: Don Carlos; Juhász Gyula egyik kedvelt szállóigéje.)

54. *Egyesüljünk . . .* HRKÚ 1923. máj. 14. 4. l. Aláírás: *Gyula*. — Gúnyos megjegyzés a hírhez, hogy a debreceni Bajtársi Egyesület Turáni törzse és Dobó Katica leánytörzse az Arany Bika Éttermében táborozást tartott, és meghívták az Ady Társaság tagjait is.

55. *A színház és csekélységem*. SzÚ 1923. máj. 19.

Adatunk bibliográfiai fölvétele óta a SzÚ e száma lappang, a könyvtárakban eredménytelenül kerestük. Az aláírást és a pontos lapszámot ezért nem tudjuk közölni.

56. Csevegés. A HRKÚ 1923. máj. 21-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Élet és Literatura: a Kölcsey Ferenc és Szemere Pál indította első magyar esztétikai folyóirat (1826—1829). — *Irodalom* szavunk a nyelvújítás terméke, *Szemere Pál* (1785—1861) költő, esztéta, kritikus, Kazinczy és Kölcsey barátja alkotta (1839). Szemere társszerzője volt a *Feleletnek*, melyet Kölcseyvel együtt írt a Kazinczyt és a nyelvújítást támadó *Mondolat* című gúnyiratra. — *Kölcsey Döbrenteihez*: Kölcsey 1814. márc. 22-i levelében írja: „Íróink közt egyet sem ismerek, ki ezen a pályán szerencsésen mehetne; s nincsen is tárgy és körülmény, mely drámára hajlandóságot adjon valamelyiknek költőink közül”. Minden valószínűség szerint Juhász erre a levélre utal, de Katona csak 1815-ben írja meg a Bánk bán első változatát. — *Döbrente nem akarja elhinni*: Kölcsey 1815. máj. 3-án írja Döbrenteinek: „s ha azt hiszed, hogy Himfyt és Homért ismervén, lehetetlen volt volna őket nem választanom, azt juttatom eszedbe először: hogy én Debrecenben iskoláskodtam, következőképpen Csokonait hallottam mindég Himfy felett dicsértetni; s a nem bizonyos ízléssel bíró gyermek elébb hiszi azt, amit más mond, s későbbben habzik, s csak idővel talál az igazra . . .” — *Vanitatum vanitas*: Kölcsey 1823. február és április közt írott verse. — *Kölcsey szigorú . . . igaztalan kritikája*: Berzsenyi Dániel versei (1817), melyre Berzsenyi hosszú készülődéssel válaszolt 1825-ben a Tudományos Gyűjteményben (Észrevételek Kölcsey recenziójára), pontokba szedve cáfolta Kölcsey kritikáját. — *Kölcsey . . . maga bevallotta*: 1836. szept. 11-én a Magyar Tudós Társaság V. közülésén Emlékbeszéd Berzsenyi Dániel felett címmel tartott előadásában szólt ifjúkori kritikájáról. — *Kis János* (1770—1846) költő, Kazinczy baráti köréhez tartozott. E kör kora legtehetségesebb költőjének tartotta. 1812-től a dunántúli evangélikus egyházkerület superintendense (főfelügyelője) volt. Kölcsey 1817-ben azt írta róla, hogy „Kis az elsőrendű magyar költők számokba tartozik”. — *Szemere Remény* című szonettjét 1813-ban írta. Szonettjeiről pl. Vitkovics és Kölcsey is vitázott.

57. Fenn az ernyő, ninesen kas. HRkÚ 1923. máj. 21. 4. l. Aláírás: *Gyula*. — A megszólításokról és titulusokról.

58. Csevegés. A HRkÚ 1923. máj. 28-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — Megjelent: Ö 1: 232—234. l.

Piros pünkösöd hétfőjén: május 21-én Babits Mihály, Babits Mihályné, Kosztolányi Dezső, miután részt vettek Juhász Gyula 25 éves írói jubileumának szegedi ünnepségén, Juhással együtt ellátogattak Tápéra. — *A világ közepe*: idegenek csúfolódva, de a tápaiak büszkén emlegetik így falujukat. — *A festő halála óta*: 1921 nyara óta, ekkor gyilkolták meg Heller Ödön festőművészt, akinek tanyája, melyben Juhász sokszor megfordult, a falu határában volt. — *A legbájosabb magyar regény*: Móra: A festő halála, melyről nem sokkal ezelőtt írt Juhász: *Csevegés* (24. sz.). — *Nepomuki Szent János* (1340 körül — 1393) Csehország védőszentje, Magyarországon a vízmenti falukban, így Tápén is a vizek és a halászok védőszentjeként tisztelték. — *Egy régi versem minden külső és belső kelléke*: Szegedi interjú (JGyÖM 1: 172. l.); itt írja: *Pirosló abrosz, friss szalonna, Búbos kemence, jó meleg...* — *Babits Mihály felesége*: *Török Sophie* (1895—1955) író-, költő-, fényképfővétele (Juhász parasztyerekkel a búbos kemence mellett) fennmaradt. Az ő felvétele az a kép is, amelyen Babits, Juhász és Kosztolányi a Tisza partján áll, meg az is, amelyen Juhász édesanyjával látható. A kirándulásról még egy felvétel ismeretes: Babits, Török Sophie és Juhász Gyula a tápai kompnál egy ladikban ülnek, ezt nyilván Kosztolányi vette föl. — *A templomban*: a régi tápai templom szentélyében, melyet beépítettek az újba, rendkívül megrongált, de még mindig szép színű, valószínűleg olasz mesterektől származó, 14. századi freskók láthatók. — *Az őspörös*: Bogos Béla (1874—1948) negyven évig volt a falu papja. — *A nagy nyárfák*: *Születésnapom* című versében olvashatjuk: *Mint nyárfák hárfázása nyári éjen...* (JGyÖM 1: 212. l.). — *Nyilassy Sándor* (1873—1934) festőművész, Heller Ödönnel együtt a tápai népélet ihletett festője volt. A lapok tudósítása szerint Juhászék ezen a kiránduláson meglátogatták Nyilassyt tápai házában.

Juhász Gyula Tápéban a magyar paraszti szegénység, elmaradottság és magárahagyatottság jelképét látta. Számos írásában idézi, mindig azonos motívumok hangsúlyozásával. Pl. verseiben: *Magyar falu csöndje, Tápén, Falusi delelő, Falusi lakodalom, A tápai Krisztus, Tápai lagzi* (JGyÖM 2: 99, 197, 206, 213, 300, 315. l.), *Tápai nóta* (JGyÖM 3: 15. l.); cikkeiben: *A legrégebb magyar faluban* (JGyÖM 6: 61—64. l.), *Tápai lagzi* (Ö 2: 25—27. l.).

Tápai ihletésű műveiről vö. Péter László: Dél-Magyarország, 1960. dec. 4.

59. A legöregebb ember. HRkÚ 1923. máj. 28. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Elképzelt beszélgetés időszerű kérdésekről a világ legöregebb, 130 éves emberével, aki állítólag Dél-Afrikában él.

60. Csevegés. A HRkÚ 1923. jún. 4-i számából. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula, Ódry Árpád* (1876—1937), a Nemzeti Színház örökös tagja, a magyar színpeszt kiemelkedő alakja május 29-én vendégszerepelt Szegeden a *Hamlet*-ben. A *Hamlet* a Nemzeti Színházban is nagy és sikeres szerepei közé tartozott. — *Tolsztoj* könyve Shakespeare-ről: 1903-ban írta; magyarul Schöner Dezső fordításában jelent meg (Budapest, [1923]). — *Tisztalelkű művészbarátom*: Károlyi Lajos szegedi festőművész, fiatal korában, 1899-ben meglátogatta Tolsztojt, és szemére vetette, hogy nem úgy él, ahogy tanaiban hirdeti.

V6. Tolsztoj Emlékkönyv. Szerk. Tóbiás Áron. Budapest 1962. 69—70. l. és *Kultúra* (86. sz.).

61. Sommás végzés. HRkÚ 1923. jún. 4. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Egy szegedi politikusról, akit ostromolnak hívei, és aki névjegyére sermitmondó válaszokat nyomtat az érdeklődőknek.

62. Csevegés. HRkÚ 1923. jún. 18. 1. l. Aláírás: *Julius*. — Az érettségi reformjának szükségességéről.

Julius: Juhász Gyula álneve, ezt a nevet írta pl. *A nagy nő* című verse alá is (JGyÖM 3: 186. l.). Használatát itt azzal magyarázhatjuk, hogy a Juhász-jubileum ünnepségeinek még mindig nagy sajtóvisszhangja van, így a HRkÚ jún. 18-i száma is az első oldalon közli Juhász Gyula makói ünnepléséről szóló beszámolót; Juhász nyilván nem akarta, hogy a róla szóló méltatás alatt teljes névvel aláírott cikket közöljön.

63. Nagy a nyomor! HRkÚ 1923. jún. 18. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Timár Ila debreceni színész nő panaszkodott, hogy kevés a gázi, és sokba kerül a toalett. Ezt kommentálja a költő a maga szegénységéről is vallván.

Föltűnő, hogy ettől kezdve nov. 5-ig nem jelenik meg Juhásztól írás a HRkÚ-ban, de másutt sem. Valószínű, hogy a HRkÚ-nál történt szerkesztő-változás miatt: Erdős Árpád eltávozott Szegedről, és Úr György vette át a lapot. Régi barátja volt Juhásznak, de úgy látszik, a változás nem ment minden zökkenő nélkül. A szerkesztőváltozást júl. 25-én jelentik be, hangsúlyozva, hogy a lap politikai iránya nem változik. Bár a költő a lapnak munkatársa maradt, decembertől kezdve írásainak zöme mégis a Sz-ben jelenik meg. Nov. 5-ig a HRkÚ-ban a Csevegés rovatot Bob [Sz. Szigethy Vilmos] és a lap -tör névjeles munkatársa írja, a Görbe Tükör rovatot ebben az időben nem írja senki. A hosszú hallgatás igazi okát nem tudjuk. A kortársak közül megkérdeztük Ligeti Jenőt, aki a HRkÚ-nál Juhász munkatársa volt, de ő sem tudja magyarázatát adni a hallgatásnak. Nincs adatunk arra nézve, hogy Juhász ebben az időben beteg lett volna.

64. „Mire várunk?” (Egyelőre várjunk még!) Kézirat, Fenyő Józseftől került a Kilényi-gyűjteménybe. Ugyanő közölte: Tiszatáj, 1968. ápr. 350. l.

Az egylapos, kezdősoraiban és címében csonka kézirat bírálata a *Mire várunk?* című kötetről, mely Fenyő Rózsi novelláit és Újvári Sándor verseit tartalmazza. A kötet 1923-ban jelent meg Budapesten Várnai Zseni előszavával. „Gloria” kiadás. Fenyő József szerint 1923 nyarán jelent meg, ezért helyeztük ide, június végére.

65. Csevegés. HRkÚ 1923. nov. 5. l. 1. Aláírás: *Juhász Gyula*. — A szegedi színházról, melynek kétszázéves főnnállását akarták ünnepelni, de kiderült, hogy csak százhusz éves.

66. Tözsede és vidéke. HRkÚ 1923. nov. 5. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — A lapokról, amelyek tulajdonképpen már tözsdei hírlapok.

67. A kis Petőfi Szegeden. A magyar Sasfiók. A Magyarság 1923. nov. 18-i számából. 6. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

A Szeged és Vidéke 1911. ápr. 15-i számában jelent meg *A kis Petőfi Szegeden* címmel Juhász Gyula írása, mely e mostani, legjobban kidolgozott cikk első változatának tekinthető (JGYÖM 5: 421. l.). 1919. okt. 1-én a Krónikában újra cikket közöl e tárgyról *Zoltánka a Serház utcában* címmel (JGYÖM 6: 242—244. l.) Ebben közli beszélgetését a még élő Tóth Antal kegyesrendi tanárral, aki ismerte Petőfi Zoltánt, és hiteles jegyzőkönyveket mutat a költőnek a kis Petőfi szegedi iskolaévről. 1919. nov. 8-án ugyancsak a Krónikában (JGYÖM 6: 620. l.) közli, hogy írására a régi szegediek adatokat küldtek hozzá Petőfi Zoltán szegedi éveiről: *Többen jöttek hozzánk, és új adatokat hoztak Petőfi Zoltán szegedi dolgairól. Így Terescsényi Gyula bátyánk, régi íróember, aki az iskolában egy padban ült Zoltánnal . . . tanárai között volt Csaplár Benedek és Budaváry József . . .* Ezekből az adatokból tudja meg, hogy Petőfi Zoltán szerelmes volt Kocsisovszky Borcsa színésznőbe. 1922. dec. 24-én a Borszem Jankó című lapban *Az el nem hagyott zászló* című kis írásában olvashatjuk: *A kőnigréci csata után Petőfi István csáki gazdatiszt érdekes kocsit hozott a nagyapámnak szegedi Serház-utcai házába: Zoltánkát, a magyar sasfiókot. Abban a szobában lakott egy félévig a nagy Petőfi kis fia, amelyben én születtem, így esett egy halvány fényugár az örök glóriából az én szegény fejemre.* (JGYÖM 6: 539. l.)

Itt közölt terjedelmes tanulmányában e régebben megírt cikkeinek ötvö-zését végezte el. A cikk címe alatt ez a megjegyzés olvasható: „Szerző fel-olvasta a szegedi Dugonics Társaság legutóbbi ülésén.” Az ülés nov. 11-én volt. — *Petőfi térképén . . . nem találjuk ott Szegedet:* Petőfi föltételezett szegedi útjáról Kapcsándy Imre ír (Szegedi Napló, 1908. márc. 17.), idézve Kazalik József 48-as huszárőrnagy emlékezését. Kazalik elbeszéli, hogy 1849 júliusában együtt utazott Bemhez Petőfivel Szegeden keresztül, s ő vezette el Petőfit éjszaka Dugonics András sírjához. Vö. Halmi János [Péter László]: Szegedi Petőfi-legenda. Délm 1959. júl. 31. — Halmi János [Péter László]: Petőfi Szegeden? Délm 1959. okt. 18. — Dienes András: „Járt-e nálunk? . . .” Délm 1959. nov. 1. Péter László tagadja, Dienes András lehetségesnek tartja, hogy a költő megfordult a városban. — *Tömörkény is helyesen megállapította egy Petőfi-albumban:* Tömörkény: Járt-e nálunk? című írásában ezt írja: „Nem lehetetlen, hogy tudván az országgyűlés ittlétét, ide is eljött, hogy tájékozódást szerezzen a haza sorsa felől. Kossuth is itt volt abban az időben . . . megtörténhetett tehát, hogy itt járt . . .” (Petőfi Almanach, Budapest 1909. 197—201. l.) — *Egy szegedi lap:* a Szegedi Lap című újság 1849. júl. 20-án azt írta, hogy Petőfi súlyosan megbesült. — *Nagyapám:* Kálló Antal (1834—1913) szegedi gombkötőmester, a költő anyai nagyapja, aki a korán félárvaságra jutott Juhász Gyula neveltetésében jelentősen segített. — *Petőfi István* (1825—1880) Petőfi Sándor testvéröccse, mészároslegény volt, majd gazdatiszt. A szabadságharcban önkéntesként vett részt, a bukás után besorozták közlegénynek. 1853-ban egy ügynöknél lelt listán szerepelt a a neve, mint aki hajlandó lenne újabb forradalomban részt venni. Elfogták és háromévi sáncmunkára ítélték. 1858 őszétől csáki gazdatiszt. 1844-től verselgetett is, gyöngye Petőfi-utánezatokat írt, ő maga sem tartotta sokra mű-veit. Az ötvenes évek végén, neve miatt verseinek nagy sikerük volt. 1858-tól vagy némelyek szerint 1859. márc. 10-től Petőfi Zoltán gyámja. — *Bátyjára való visszaemlékezése:* nem tudni, Juhász melyik írására gondol. Petőfi István két cikkében írt bátyjáról: Petőfi arcképének kérdése. A Hon, 1879. szept. 2. Újabb adatok Petőfi Sándor gyermekkoráról. Vasárnapi Újság, 1857. febr. 1. — *Petőfi Zoltánt* (1848—1870) Juhász mindig magyar Sasfióknak emlegeti,

utalással Napóleon fiára, a reichstadti hercegre, akiről A sasfiók címmel Ros-
tand drámát írt. Zoltán 1864-től Csákón gazdasági gyakornok, 1864–65-ben
a szarvasi főgimnázium VI. osztályos tanulója, 1865 őszén beiratkozott a
VII. osztályba is. — *Diligenter frekventált*: idézet Petőfi: Deákpályám című
verséből, ott így: „Diligenter frekventáltam” (szorgalmasan látogattam)
„Iskoláim egykoron”. — Csákón valami Ilona nevű lányba volt szerelmes,
verset írt hozzá Kínzó gondolat címmel, amelyik így kezdődik: „Egy gondolat
bántja most lelkemet . . .” — *Anyai nagyanyám*: Tokár Anasztázia (1835–
1884), akiről versben is megemlékezett (*Anasztázia* JGYÖM 2: 155. l.).
— *Horváth Cyrill* (1804–1884), piarista tanár, filozófus, író. 1844–48-ig a
szegedi piarista gimnázium igazgatója volt, csak 1850-ig tanított Szegeden.
— *Ernyősi László* (?–1873) német nyelvet tanított. — *Csaplár Benedek*
(1821–1906) piarista, irodalomtörténész, 1853–67-ig tanított Szegeden,
tanítványait a néphagyományok gyűjtésére ösztönözte. — *Budaváry József*
(1844–1905) latin és görög szakos piarista tanár. — *Kocsisovszky Jusztin*
(1817–1871) színész, színiigazgató. — *Kocsisovszky Borcsa*, a leánya, éppen
ebben az évben (1866) lépett először színpadra. (Molnár Györgynek, a kiváló
tragikus színésznek volt felesége.) — *Terescsényi Gyula* (1847–1932) Csényi
Gyula néven író, szegedi újságíró. — *Reizner János* (1847–1904) ügyvéd,
városi al-, majd főjegyző, végül a Somogyi-könyvtár és az általa alapított
múzeum igazgatója. Megírta Szeged történetét négy kötetben (1900), ebből
veszi Juhász is Kocsisovszkyékra vonatkozó utalásait. Kocsisovszky fölhívása
a Szegedi Híradó 1866. okt. 17-i számában jelent meg. — Petőfi Sándor 1846
őszén Debrecenben megkérte *Prielle Kornélia* (1826–1906) színésznő kezét.
— *Arany Jánosnak Klárikával*: Klári, Klárcsi, a Bolond Istók II. énekének
egyik szereplője, akibe a főhős szerelmes. A történet élményanyaga Arany
színészi próbálkozásából származhat. — *Déri Gyula* (1854–1919) hírlapíró,
Petőfi Zoltánról írott könyve 1909-ben jelent meg; Juhász már 1911-ben
cáfolta Dérinek Petőfi Zoltán szegedi éveire vonatkozó állításait. — *Fölkeres-
tem . . . az öreg Tóth Antal piaristát*: Tóth Antal (1843–1921) természettan-
vegytan szakos tanár. Juhász 1919. okt. 1-i cikkében szól arról, hogy fölkereste
Tóth Antalt. 1921. jan. 16-án Juhász nekrológot írt (JGYÖM 6 : 665. l.) Tóth
Antalról: *Tóth Antal vigyázó tekintete óvta a sas fiát, a kedves és szilaj Zoltán-
kát is, amíg lehetett. Hogy a nagy költő kis árvája nem kapott consilium abeur-
dit, de önkényt hagyta el a piaristák iskoláját: arra nemrégén tett előtünk per-
döntő tanúságot a kis Tóth.* — *Lázár György* (1851–1915) 1891-től Szeged
helyettes polgármestere, 1904-től haláláig polgármester. Alapítója volt
a Dugonics Társaságnak, irodalomszeretete és műveltsége sok íróbarátot
szerzett neki. Ady „a legszeretnivalóbb literary gentlemannek” nevezte
(Válogatott cikkek és tanulmányok. Budapest, 1954. 352. l.). — *Szűcs Ferenc*
Erzsike leánya Juhász Illés első felesége volt; 1881-ben halt meg. — *Tuschler*
József (1828–1902) 1862-től 67-ig Szeged polgármestere. 1872-től 1881-ig pe-
dig főkapitánya volt; hasonló nevű fia Tömörkény legközelebbi baráti köré-
hez tartozott. — A gazdag úri lány, aki nyolc évig várta Petőfi Zoltánra:
valószínű, hogy a főt említett Ilonka nevű leányról van szó, a nyolcéves
várakozás története családi elbeszélés lehetett Juhásznél, mert semmiféle
írott nyoma nincsen. — Petőfi Zoltán 1867. febr. 1-én hagyta el Szegedet,
anyjához ment Pestre. — *Stuart Mária* szavai: Schiller drámájának 3. felv.
4. jelenetében mondja Stuart Mária: „Gonosznak tart most engem hazám,
de én tudom, híremnél jobb vagyok”. (Pákolitz István fordítása.) — Szendrey
Júlia egy kötetnyi mesét fordított Andersentől; betegsége alatt több levelet

írt fiához. — *Arany János... Emlények című versében*: az 1855-ben írott III. részben írja Petőfire utaló sorokat: „S döbbenve ismerek fel rajzomon Egy-egy vonást, mit szellemujja von. Óvé! Kiáltom, itt, ez itt övé. A szín erős, nem illik együvé. És áldom azt a láthatatlan kezét... Mulass velem soká, szelíd emlékezet.” — 1867 március-áprilisában színészkedett Váradon és Debrecenben Petőfi Zoltán. — Déri Gyula (i. m. 87. l.) Petőfi Zoltán szegedi betegségét úgy emlegeti, mintha ez lett volna tüdőbajának első jelentkezése. — *Petőfi Sándor tuberkulózisban szenvedett*: a PN 1923. jan. 9-i száma ismerteti Gergely Jenőnek a Magyar Orvoslapban megjelent tanulmányát, mely szerint Petőfi valószínűleg tüdőbeteg volt. Juhász nyilván erre utal. — *Zoltánka... végzetes extázisok lángolásában fogantott*: a róla szóló írások többször emlegetik, hogy 1848. március 15-e után pontosan kilenc hónapra született. — 1848. dec. 15-én, Petőfi Zoltán születése napján (Debrecen), Pázmándy Dénes elnök fölolvasta a nemzetgyűlésben Petőfi Csataadalát és levelet, melyben e vers kinyomtatását kérte. — *Gyulai Pál unokaöccse*: Gyulai 1858-ban feleségül vette Szendrey Júlia húgát, Maryt, aki igen korán meghalt. Petőfi Zoltán nagyon szerette nagynénjét. — *Születését édesapja verse köszöntötte*: Előhang című versében.

Juhász Gyula versben is idézi Petőfi Zoltán emlékét: *Petőfi Zoltán, Szeged, Krády Gyulának* (JGYÖM 2: 67, 180, 393. l.).

68. Csevegés. HRkÚ 1923. nov. 19. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — A keresztnévségről mint világnézetéről.

69. Adják a bankot... HRkÚ 1923. nov. 19. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — A kávéházakról, amelyek átalakulnak bankházakká.

70. Csevegés. HRkÚ 1923. nov. 26. 1. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. — Vita Györfly István botanikus professzorral, aki azt javasolta, hogy idegen város- és személyneveket annak a népnek nyelve szerint írják, amelyből származnak. Juhász ezzel nem értett egyet.

71. Bomba és puccs. HRkÚ 1923. nov. 26. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — A bombamerényletekről és Ulain Ferenc fajvédő képviselőről.

72. A száműzött „Izrael”. A Sz 1923. dec. 22-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja a cikk több mozzanata: Bernsteinről való véleménye megegyezik azzal, amelyet már több cikkében még váradi éveiben kifejtett (*Sámson*: JGYÖM 5: 166. l.), de különösen harmonizál mostani véleménye a következő írásával: *Bernstein* (uo.). Szerzősége mellett szól, hogy idézi „egy szegedi író” véleményét Bernsteinről; ez a szegedi író Babits, aki Bernstein: *Sámson* című művének szegedi bemutatójakor írt róla: *Sámson*. Bernstein négyfelvonásos színműve. (Szeged és Vidéke, 1908. febr. 22.) Babitsnak ezt az írását ismerte Juhász, hivatkozik is rá (*Babits Szegeden*, 88. sz.). Rá vall az és köztiszteletű szövegalkotás gyakorisága, ez, mint a kötet anyagából is kitűnik, alapvetően jellemző stílussajátsága. Az is Juhász szerzősége mellett szól, hogy Shakespeare nevét mindig így írja: *Shakspeare*. Kézirataiból a nyomda következtelenül hol átírta, hol pedig változtatás nélkül hagyta Juhász írásmódját. Ebben a cikkében az eredeti írásmóddal találkozhatunk. Az egész cikk hangja, a szellemi élettel szemben alkalmazott erőszak elleni tiltakozás is Juhász szerzőségére vall.

Henri Bernstein (1876—1953) francia drámaíró Izrael című drámáját dec. 19-én mutatták be Szegeden. A Szegedi Új Nemzedék dec. 20-i számában „zsidó ocsmányságnak” nevezi a darabot, és fölhívja a színügyi bizottság figyelmét a szigorúbb ellenőrzésre. Dec. 21-én már közlik a szegedi lapok, hogy a színházigazgató levette a műsorról Bernstein művét. A színügyi bizottság dec. 21-i ülésén dr. Tóth Imre törvényhatósági tag, a Katholikus Kör meg a Társadalmi Egyesületek Szövetsége szegedi elnöke, és Dobay Gyula támadták a színházigazgatót Bernstein darabjának bemutatása miatt. Tóth Imre nem látta a darabot, csak hallott róla. — *Abdera*: város a régi Trákiában, lakói a hagyomány szerint messze földön híres buták voltak; az abderita erős gúnynak számít. Juhász itt a kisvárosi korlátoltságot jelöli e névvel. — *Felicien Rops* (1833—1898) francia festő és grafikus. Műveiben többször idézte a párizsi kokottok világát, az erotikus témákat. Magyarországon kétszer is járt: 1879-ben és 1885-ben. 1879-ben egy francia küldöttséggel Munkácsy Mihály társaságában járt Szegeden. Szegedi útkjéről Mikszáth Kálmán írt: A franciák Szegeden. Szegedi Napló, 1879. aug. 26. — *Hamlet szerint*: Shakespeare műve I. felv. 5. szín: Hamlet: Hát üdvözzöl, mint idegent szokás. — *Harsányi Kálmán* (1876—1929) író, költő, drámaíró, *Ellák* című történeti tragédiáját (húsz évi várákozás után) 1923. márc. 2-án mutatta be a Nemzeti Színház. — *P. Abrahám Ernő* (1882—1945) költő, író, konzervatív lapok munkatársa. Drámáiban a néphalladák elemeit is fölhasználta. *Isten vára* című négyfölvonásos misztériumát 1923. ápr. 20-án mutatta be a Nemzeti Színház.

1922. júl. 30. óta ez az első írása Juhásznak a Sz-ben. A lapot 1922. aug. 6-án megszüntették, s bár okt. 24-től újból megjelent, Juhász csak most kezd ismét írni, miután nov. 18-án régi barátja, Frank József vette át a szerkesztést.

73. Részlet a Magyar Ember Tragédiájából. A londoni szín. Sz 1923. dec. 25. 4. l. Aláírás: *Gyula*. — Szatirikus írás Bethlen István (itt Bethlen Ádám néven szerepel) miniszterelnök külföldi útjáról, melyen a Magyarországnak nyújtandó kölcsönökről tárgyalt.

74. Riedl Frigyes. A *Holmiból*. 125—128. l.

Először megjelent: *Nefelejcskek. Írta Juhász Gyula. I.* Sz 1923. dec. 25. Közölte Ő 1: 234—237. l.

A kötetbeli közlés csak egy helyütt tér el az első közléstől: az első bekezdés utolsó mondatának *szerezném* szava után kihúzta a napilapban való közlésre utaló három szót: *néhány tárcaláb keretében*.

Kézirata László Zoltán nyomdászától a Kilényi-gyűjteménybe került; 5 számozott laphól áll, az első lap más színű tintával van írva, mint a többi. A 2. lapon legfölül az áthúzás ellenére jól olvasható a címül ezant *Riedl Frigyes* fölírás. Nyilvánvaló, hogy az áthúzott cím után következő szöveggel kezdődött volna a cikk (*Mikor Riedl Frigyes az előadó terembe lépett . . .*), de megváltoztatta szándékát, és bevezetőt írt hozzá, amit csillaggal választott el ettől. Tehát a cikk caillag előtti része, mely az újságban és a kötetben elől áll, később íródott. Emellett szól az is, hogy a lilatintás utolsó négy lap bekezdést jelölő jelei, javításainak egy része és a lapok számozása is az első lap fakó-kék tintájával történt.

Javítások a kézironon:

(A < > jel közti szöveget a szerző áthúzta és a véglegesre javította.)

1. bekezdés (Valahányszor...)

ifjúságnak is <lesznek ilyen élményei, ilyen mesterei és ilyen kortársai. Az én időmben még tanulni jártunk az egyetemre és ámulni a ha tüntettünk is néha hiszen mi is fiatalok voltunk — nem az egymás fejét vertük be, lesz>

kortársai? <Reméljük a leg>

mondja, a <Négyesy-féle>

Négyesy- <stílusgyakorlatok> [áthúzva, de újra ezt írja le]

Ezeken a <péntekesti>

Lehel István <Mohácsi Jenő>

titkárja voltam <Négyesy professzornak>

mégis egy <különös rejtelmes>

alakját és <szellemét>

2. bekezdés (Mikor Riedl...)

előadó <asztal>

mint <egy társaság középpontja>

közeledett <az egyes emberek az>

tudásával, <bizalmas>

aki egy női <szerep>

egy tatár kán <Riedl Fri>

Széchy Károly olyan <választékos mint egy testőr>

aki a <mennyei Minne és>

3. bekezdés (Előadásaiiban...)

Előadásaiiban kezdetű mondatról az első lapon használt tintával új bekezdést jelölt.

egészen <különös>

építeni. <A csodálkozás embere>

Omnia admirari [az első lap fakó tintájával aláhúzva.]

4. bekezdés (Ez volt...)

[Ugyanígy az Ez volt kezdetű mondat is.]

Komjáthy <Jenőre tett>

Többször <:Sokszor>

megfejtésére. <Valósággal>

társasjátéka volt. <Egy ember>

nézett szét és <hallgatott vagy valami könyvben kapaszkodott, lapozott>

alkalommal <az> [áthúzva, fölé írva az első lap tintájával:] egy ilyen szinek! [Eredetileg pont volt a mondat végén, a fakó tintával fölkiáltó jelre javította.]

5. bekezdés (Egy ember...)

Az Egy ember volt kezdetű mondatot ugyanezzel a tintával új bekezdésbe jelölte.]

akinek — sötétén ragyogó [az első lap tintájával utólag betoldva]

Egyszer <elmondott, a görög>

ége alatt <egy>

mint <mondotta>

verseit <Riedl arcán valósággal viharzott a megemlékezés meghatottsága>

[A *Sophokles anyanyelvén* kezdetű mondatot az első lapon használt tintával utólag írta be.]

hangja <szinte>

volt, a <folyosón gyéren pislogott a gázlámpa>

amint <imboly>

hosszan <húzódott utána, mint egy halott>

szabadulni — többé [az első oldal tintájával később beírva]

A kézirat 5. lapján, a Riedl Frigyesre vonatkozó rész után, nyilván az egyetemi évekre való emlékezés folytatásaként egy töredékben maradt írása van Juhász Gyulának, a kézirat 2—5. lapjának lila tintájával:

Bodnár Zsigmond

Kiváló és kiválóan érvényesülő kortársai közül a legtöbben bolondnak tartották ezt a pirospozsgás, mosolygós, <Deák Ferencre emlékeztető arcú magyart>

Deák Ferenc ábrázátú magyart, aki <korszakos> [végül mégis ugyanezt a jelzőt írta fölé] fölfedezésével egy sereg strébert és egy pár hívőt boldogított, akik elég híven (és elég) kitarítottak mellette. Magyar tragikum rejlett az ő sorsában, amely egyéniségéből és viszonyaiból egyaránt szövőődött. Nagyon szókimondó kuruc volt Bodnár Zsigmond, aki sokat tudott, de mindet csak azért, hogy hírhedt hullámméletét bizonyítsa. Kétségtelen, hogy az az elmélet, amely az idealizmus és a <realizmus történelmi korszakalkotó szerepét eszmei fejlődése realizmus> [Végül az egész szöveget többször áthúzta.]

A cikk, a négy darabból álló *Nefelejcsék* sorozat I. része, a másik három írásnak már alcíme is van: II. *Mári néni*. Sz 1924. jan. 1., III. *Mihály arkangyal*. Sz 1924. jan. 13. (novella), IV. *Utazás egy strdomő körül*. Sz 1924. jan. 20.

*Lelkem szemében, mint Hamlet mondja: Shakespeare műve I. felvonás 2. szín: Hamlet: Atyám — ni, mintha látnám Atyámat. Horatio: Hol? Hamlet: Lelkem szemében. (Arany János fordítása.) — Négyesy László (1861—1933) egyetemi tanár, irodalomtörténész, esztétikus. Híressé vált stílusgyakorlatainak nevelődött, gyakran az ő ellenére a 20. századi magyar irodalom számos kiváló képviselője. (Vö. Grezsa) — Lehel István (1885—1935) irodalomtörténész, irodalomtörténeti és esztétikai tanulmányokat írt. — Riedlről, Beöthyről, Bodnár Zsigmondról, Széchy Károlyról, valamint előadásairól, melyeket Juhász Gyula is hallgatott, vö. Grezsa 11. l. — Minne: jelentése itt: Szerelem. — *Omnia admirari*: Horatius Nil admirari sorának mintájára, de ellenkező értelemmel használt kifejezés: mindent csodálni. — Péterfy Jenő *Taorminában Sophokleust szavalta*: ezt az irodalomtörténet Juhász Gyulától ismeri, más senki nem írt róla.*

Riedlről a Délm 1925. júl. 19-i számában a *Szakállszárttőben* így írt Juhász Gyula: *Riedl Frigyesnek, rajongva szeretett nagy mesteremnek a katedrán gyakorta voltak ilyen különösnek tetsző, önmagának feladott kérdései: Ki volt az első magyar költő, aki öngyilkos lett? Akadt olyan költőnk is, kottó, aki gyilkolt: Liszti és Zsutai. De aki a verseiből vagyont szerzett volna, olyan költőről nincsen említés a magyar irodalom történetében., Megélni verseiből addig egyetlen egy lantosunk tudott: Hazafi Veray (Ö 2: 223. l.). Egyetemi emlékeit idézi még: Négyesy órák (JGyÖM 6: 45—46. l.) és az Egyetemi társak (Ö 1: 352—355. l.).*

75. Ady és A Holnap. Az OSZK kéziratárában levő kéziratról. Aláírás a cím alatt: *Írta Juhász Gyula*. Megjelent: Ady-Múzeum 1. köt. Szerkesztette Dóczy Jenő és Földessy Gyula. Budapest 1924. 59—64. l. Itt alcíme van: *Ady halálának ötödik évfordulójára. Ady és A Holnap* címmel közölte a Délm

1927. máj. 15-i száma, ugyanezt a szöveget közli a *Holmi*, 83—90. l. Alcím nélkül az Ady-Múzeum szövege jelent meg: Ö 1: 237—245. l.

A *Holmi* és a Délm közlése csonka.

Juhász Gyula 1924. január első napjaiban ezt írja Szalay Józsefnek e tanulmányról: *Bocsánat a késedelemért, de nem tudtam eddig mit csináljak ezzel az írással. Ha oly kegyes lennél legépeltetni, akkor valahová csak elküldeném.* (JGyÖM 3: 344. l.). Szalay legépeltetta a kéziratot, eredetijét megőrizte, az ő hagyatékából került az OSZK Kézirattárába, a műre vonatkozó két Juhász levéllel együtt. Január 11-én Juhász megköszöni Szalaynak a gépeltetést, és ezt írja: *Kedves Elnök Uram, hálás köszönet. A tanulmányt azonban mindenáron a Nyugat akarja, már kétszer is kérte: odaadom, hadd legyen vele (?) boldog!* (A Nyugat kérésére vonatkozóan nincsen adatunk.) De jan. 24-én kelt levelében már azt írja Szalaynak: *Szeretve tisztelt Elnök Uram, szíves örömet vállalkozom a febr. 19-i orosházi turnéra és magam is úgy vélem, versek felolvasásával tölteném be legmáltóbban hivatásomat.*

Ady és A Holnapot mégis csak a Magyarorságnak küldöttem — az évfordulóra. Az ál-Ady verse ügye kezd egyre érdekesebb lenni Az Estben. (És gondolom másutt is nemsokára.) Hatvány is beleugrott a kúba: nem értem ezeket a hites adyológusokat.

Én hosszabb tanulmányt írok erről az egész ál-endréről, lélektani, esztétikai és egyéb tekintetből. (Kilényi-gyűjt.) Erről a bizonyos hosszabb tanulmányról nincsen adatunk, nem valószínű, hogy elkészült.

A levelek tanúsága szerint az *Ady és A Holnap* már január első napjaiban kész volt. Ezért helyeztük időrendben ide.

1924. jan. 26-án Dóczy Jenő a következő levelet intézte Juhászhoz:

„Igen tisztelt Uram,
a Magyarország szerkesztőségében tegnap este Hegedüs Gyula mutatta az Ön érdekes cikkét (*Ady és a Holnap*), melyet a szerkesztőség politikai okokból — amint hallottam — nem talált a lapban közölhetőnek. Hegedüs fog Önnek ebben az ügyben írni, legalább is úgy mondta, — én most azért írok, hogy megkérjem: legyen szíves átengedni a cikket a készülő Ady-Múzeum számára. Talán méltóztatott hallani és olvasni arról a mozgalomról, melyet mi, Ady Endre Pesten élő barátai indítottunk még harmadéve az Ady-kultusz ápolására. Még 1922 őszén megalakítottunk egy bizalmas jellegű asztaltársaságot és elhatároztuk, hogy egy időszakonként, félévenként, vagy negyedévenként megjelenő folyóiratot, Almanachot, vagy Múzeumot fogunk kiadni, melyben minden Adyra vonatkozó, életrajzi stb. adalékot összegyűjtünk és publikálunk. Ady barátait és ismerőseit hírlapilag felhívtuk, hogy visszaemlékezéseiket és birtokukban levő érdekesebb adatokat küldjék be, a szerkesztőség címére. Azt reméltük, hogy hamarosan a publikálásra méltó anyagnak egész nagy tömege fog összegyűlni. Azonban csalódtunk. Az érdeklődés minimális volt s az azóta eltelt hosszú idő óta alig van pár nyomtatott ívnyi anyagunk. Földessy Gyula és én, akiket az Ady-asztaltársaság a Múzeum szerkesztésével megbízott, azóta beláttuk, hogy egy fokkal terhesebb, de talán célravezetőbb módot kell választanunk: külön-külön kell felkeresnünk és felkérnünk azokat, akiktől kéziratot és Adyra vonatkozó adalékot várhatunk.

Mindezeket azért mondtam el, hogy végezetül ismételtlen felkérjem, hogy a Magyarország egyes beküldött cikkét legyen kegyes átengedni a Múzeum számára. A honoráriumot majd a kiadvóállalat fogja megküldeni az első kötet megjelenésekor, melyet kb. márciusra tervezünk.

Egyúttal pedig nagyon kérem, szíveskedjék venni magának a fáradságot és közölje velünk azoknak a nevét és címét, akiktől nézete szerint érdekesebb és értékesebb adatokat kaphatnánk.” (Kilényi-gyűjt.)

Erre, a korszak irodalmi viszonyaira oly rendkívül jellemző levélre Juhász nem válaszolt. A Dóczy levelében emlegetett Hegedüs Gyula-féle válaszról nem tudunk, nincs nyoma a Kilényi-gyűjteményben sem. 1924. febr. 7-én Dóczy Jenő újabb levelet írt Juhászhoz:

„Tisztelt Uram, pár héttel ezelőtt egy levelet küldtem Önnek, melyben bejelentettem, hogy a Magyarság-nak küldött cikkét (Ady és a Holnap), melyet az újság nem használhatott fel, elkértem Hegedüs Gyulától a készülő Ady-Múzeum számára — és ugyanakkor szíves beleegyezését kértem, hogy a cikket az Ady-Múzeum első kötetében, mely pár hónapon belül fog megjelenni, publikálhassuk.

Levelemre választ nem kaptam. Hallgatását tehát beleegyezésnek veszem és most szíves tudomására hozom, hogy a cikket a Múzeum közlésre szánt anyagába besoroztam.”

Juhász e tanulmányában ötvözi mindazt, amit eddig A Holnapról és Adyról írt. Sem előbb, sem utóbb nem vállalkozott a váradi élmények és Adyval való kapcsolatának ilyen terjedelmű összefoglalására.

A tanulmány kézírata Szalay József hagyatékából került az OSZK kézirat-tárába. A kézirat 11 számozott lapból áll.

Javítások a kézíraton:

[Alcím:] <Az új magyar lira történetéhez>

1. bekezdés (Harcokat...)

Ady Endre <korá>
szó és <annak>
életének <egy>
bölcshjét <ringattam>
megírom <Lehetőleg>
érdekes, <igyekszem>
tárgyilagos <leszek>
ez <egy>
csak <olyan>
krónikás <leszek vagyok>

2. bekezdés (A Holnap...)

<A Holnap: ez két könyvet jelent ez két nagyváradi verseskötet jelent és hét költő társaságát, akik ebben az antológiában szerepeltek, azon kívül néhány írónak és irodalombarátnak csatlakozását, akik a hét költő ügyét

A Holnap: ez a hangzatos név tulajdonképpen két kötet modern magyar antológiát jelent hét lírikus verseiből és két író előszavával. Története a>

Nagyváradon és <meg akart>
porát <Juhász Gyula>
élt <és>
Antal Sándor <is>
akkor — Váradot [utóbb betoldva]
ahogy <viszont>
során <odáig>
Lédát, <és aki mindig>

és aki <szülő>
második <szülővárosát>

3. bekezdés (Én voltam . . .)

az, aki <a szegedi>
ajánlottam <akiknek verseit, akiket még Szegedről és az egyetemről és Szegedről
ismertem és akik addig>
eddig <teljesen ismeretlenek voltak>

4. bekezdés (A két . . .)

költőt <egy csapásra>
kötet és <az egy>
Göncölszekér <elnevezést>
Ady <Endre>
Váradra <nagy haditanács>
lakásán <itt>
hogyan a — cím<ben>

5. bekezdés (Ady Endrén . . .)

még <nem jelent meg könyve>
többieknek is <vidéken>

6. bekezdés (Azonban . . .)

váratlanul <baj>
egynémelyikéről, <hogyan így nem akarták a könyvet>

7. bekezdés (A Holnap botránya . . .)

a kötet <több hónapot>
utazott, <én a tréfás>

8. bekezdés (A testes . . .)

mint a <sisakos>
Antal Sándor, <Balassi, Csokonai és Petőfi utódait látta>

9. bekezdés (A hatás . . .)

[A hatás, amelyet kezdetű mondat új bekezdésébe sorolva]
valóban <páratlanul áll a ma irodalmunk történetében>
észrevették <beszélték róla és>
A vers divatba jött [ebből javítva:] A verset divatba hozta
a vidéki <költők ebben különös hévvel>

10. bekezdés (Rákosi Jenő . . .)

A Holnapnak <és leszede róla a keresztvizet>
maszkjában <gúnyolódott gúnyolta>
Kenedi Géza <akkor emlegette először>
ítélték el <az>
kritika <sem tudott elfogulatlanul és őszintén is>
sem <akart>
(Kemény Simon) <láthatóan tartózkodó álláspont>
Az elismerő <kritikák sorában>

meleg < méltató tárcája a Pes >
Ujságnak [javítva:] Ujságban

11. bekezdés (Az „öregék” . . .)

aki a <giliszta >
emlegetett — gilisz(ta hasonlatos) ta(példára) [javítva:]

12. bekezdés (De ekkor . . .)

akkor <ismét >
szűkösén <szólnak >
sikere <az ellenséges támadások is (az ellenséges támadások heve és sokasága
csak növelte a nagy sikert) >
használt. <Kétség >
viszont <az új költők >
katonáinak <mindent >
ki a <magyar >
siratta <mikor a fajtáját siratta >
Ady <azt a nevezetes Duk >
Dukduk <affai >
akik <aki igazán szerettük költő és harcos társai >
számára <reklamáltam >
volt <királyi göggyének >
élni <ahogy és >
és <dalolni és >
veszni <ahogy a lángész zsenije parancsolja és a >
halálíg. <Az ellenségek >
írás <használt annyit és >
kegyetlenül <őszinte és kiméretlenül és >
ellenségek <fondo >
sikerült: <rövidesen a régi szeretettel és >
után <teljes >

13. bekezdés (Mert a . . .)

akik <verset olvastak és szer >
megnyilatkozást. <Ez a más Babits és Balázs Béla nevei >
akinek <írásait >
Osvát Ernő <egyre >
Nyugatban [eredetileg így:] Nyugat hasábjain
Balázs Béla is <egyre erőteljesebb >
adta <kivételes >
tárcája <állandóan a mi verse >
hasábjain <folytak le az irodalmi folytonos propaganda >
tartozott <és néha >
szó <és később az Az Ujság is megirigyelte és . . . magához vonzotta >
hálás <célt >
volt <de költ többet foglal >
aki <szeretett sokat szeretett és akit sokan szerettek >
amelytől <a magyar demokrácia győzel >
várta a <legvitézesebb >
Ady <szerelmét is irányította >
Adynak <leginkább nyers és >

volt, <leginkább>
barátja <nyers és>
lerándult <egyszer>
napra. <Egyszer egyenesen Párisból jött, néha Budapestről és vagy Erd-
mindszentről>
jött <mászor Budapestről vagy>
ha <az>
érdmindszenti <otthonból>
mindig <... . . .>
szétnézett < barátai és tisztelői között>

14. bekezdés (Ilyenkor . . .)

este <a különféle kávéházakat>
egy <csó>
tartoztak <külön>
Főképpen <Ara>
folytak <nagy>
nép <öldöklést céltalan>
A Holnap <ünnepé előadá>
történt és <...>, <mély gyönyörű>
a modern <líra>
apjának és <hitet tett a nyugati>

15. bekezdés (Ez a beszéd . . .)

a főváros <kozmetopolitásával>

16. bekezdés (A Holnap két . . .)

készülődések <parázs viták és mozgalmak>
irodalmi <berkekben>
berkeiben <színházban>
Közben a <konzervatívok és modernnek>
ujabb <támadásokat intéztek a vidéki A Holnap>
Franceal <irántunk>
Ez a <különő>
gondolat <Ady End>
Adynak is <megnyerte>
kellett <ford>
franciára <és>
és így <a> <...>, <merész ötlet> <...>

17. bekezdés (A második . . .)

történt, <a kritika ügyes taktikával Kollányi előszavába mondottak — de az is
igaz, hogy ez az előszó önmagában véve bátor>
és <ez az>
ellenségesség <kifogás>

18. bekezdés (Mégis . . .)

célját és <ma már a magyar költő>
ezzel <be is futotta pályáját me>
magyar <költészet keretébe és>
lirikus <magánvaló elsőrendűségét>

A Holnap <hozta>
maga is <történeti>
irodalom de <centralizációja>

19. bekezdés (*A legelső* . . .)
politikájában <radikális>
elveinek <hive>
élet és <sors>
politikai <bátorságot>
Az én <keresztény miszticizmusom és> <.>, <turáni hangulataim voltak
legtovább cizmusom és>
érdeklődéstől. <Adyt szerette és>
Tisza István <fölképpen tisztelője és>
szimbólum <benne>

A Délm és a *Holmi* szövege minden valószínűség szerint azért csonka, mert sem a lapban, sem a kötetben nem fért a teljes szöveg. Mindkét helyütt esetleges a bekezdésjelölés, jól látható, hogy a szövegben kényszerű húzások vannak. Az Ady-Múzeum közlése sem pontos, néhol teljes mondatok hiányoznak, szavak estek ki, a kézirat tanúsága szerint a kiemelések jelzése sem Juhásztól való. Dóczy Jenő főntebbi levelei azt bizonyítják, hogy az Ady-Múzeumban közölt szöveg változtatásai nem a szerzőtől származnak. A Délm és a *Holmi* közlése átvette az Ady-Múzeum önkényes változtatásait és hibáit, mert ekkor már a kézirat nem volt Juhász birtokában.

Az Ady-Múzeum (AM), a Délm és a *Holmi* (H) szövegének változatai:

Kézirat

1. bekezdés
(*Harcokat* . . .)
Inkább krónikás

A bekezdés hiányzik Délm, H
Inkább krónika ez, mint história,
hiszen emlékeimről írok és szeretteim-
ről, akik közül egy már halhatatlan és
néhányan még élnek. AM

2. bekezdés
(*A Holnap úgy kezdődött* . . .)
helyettes tanárnak . . .
Ady Endre, Biró Lajos

helyettes tanárnak AM, Délm, H
Ady Endre, Krudy Gyula, Biró
Lajos . . . AM, Délm, H
Természetesen, elsősorban váradi költ-
tők. (Dutka Ákos, Embód Tamás,
Juhász Gyula és Miklós Jutka.) AM,
Délm, H

Természetesen . . .

a mondat további része hiányzik
AM, Délm, H

kereste föl Váradot,

4. bekezdés
(*A két* . . .)
Antal Sándort . . .

A váradi Antal Sándort . . . AM,
Délm, H.

5. bekezdés
(*Ady Endrén . . .*)
áll: *A Holnap.*)
Ezüődnek még egy könyve . . .
7. bekezdés
(*A Holnap botránya . . .*)
cikk jelent meg . . .
látott.
8. bekezdés
(*A testes . . .*)
Vajda János szellemének . . .

szép eredmény.
10. bekezdés
(*Rákosi Jenő . . .*)
hírhedt nyílt levelét . . .

Rákosi-korszak . . . Oláh-korszakot . . .
11. bekezdés
(*Az „öregék” . . .*)
köztük a nagy palóc . . .
12. bekezdés
(*De ekkor . . .*)
a duk-duk affaire, . . .

meg nem is használt.
Ady utánczat miatt,
Mi úgy éreztük,
mindenféle Ady-imitátorral . . .

ellenem írt . . .
Lellei Nagy Andrásról . . .

megjelent.
13. bekezdés
(*Mert a . . .*)
Mert a második . . .
modernséghez tartozott . . .

közé tartozott.
- áll: *A Holnap!*) AM, Délm, H
Ez a mondat hiányzik AM, Délm, H
- cikk jött . . . AM, Délm, H
láthatott. AM, Délm, H
- Vajda János emlékének . . .* AM, Délm, H
H
A következő két mondat hiányzik
Délm, H
- emlékezetes nyílt levelét . . . AM, Délm, H
H
„Rákosi korszak” . . . „Oláh-korszakot”
AM, Délm, H
- köztük Mikszáth, a nagy palóc . . .
AM, Délm, H
- A Duk-duk-affér, . . .* AM
a Duk-duk-affér. Délm, H
meg nem is. AM, Délm, H
Ady-utánczat, AM, Délm, H
Mi úgy véltük, AM, Délm, H
mindenféle álmodernnel . . . AM,
Délm, H
ellenem intézett . . . AM, Délm, H
Jávorka nótája-ról, Délm, H (Ezt a
helyesbítést alapszövegünkbe is be-
írtuk, éppúgy mint a következőt is.)
megjelent és az én azóta napvilágra
került Ady-versem! AM, Délm, H
- A második . . .* AM, Délm, H
a következő 11 szó hiányzik AM,
Délm, H
a következő mondat hiányzik AM,
Délm, H.

nagy nőbarát,
a szívéhez legközelebb . . .

14. bekezdés
(*Ilyenkor . . .*)
bodegában . . .
restiben . . .

Pénzügyeit . .

15. bekezdés
(*Ez a beszéd . . .*)
jó európaiakká . . .
a főváros színtelenségével . . .

16. bekezdés
(*A Holnap két . . .*)
Ez az eredeti gondolat . . .

föladatnak tetszett . .

17. bekezdés
(*A második . . .*)
Kétségtelen . . .

18. bekezdés
(*Mégis . . .*)
városok.

19. bekezdés
(*A legelső . . .*)
gyermekét!
betöltő nagy gyermekét!

hiányzik AM, Délm, H
a szívéhez közelebb . . . AM, Délm, H

bodegákban . . . Délm, H
vendéglőben . . . AM
vendéglőkben . . . Délm, H
ez a mondat hiányzik AM, Délm, H

„jó európaiakká” . . . AM, Délm, H
a fővárosi irodalom színtelenségével . . .
AM, Délm, H

Ez a merész gondolat . . . AM, Délm,
H
föladatnak látszott . . . AM, Délm, H

ez a mondat hiányzik Délm, H

városok. Ez a vetés érik most Erdélyben. Délm, H. Ez utóbbi mondatot alapszövegünkbe is beírtuk.

gyermekét: Tiszát és Adyt! AM
betöltő fiát: Tiszát és Adyt! Délm, H

Harcokat énekeltek: ezekkel a szavakkal kezdődik Vergilius Aeneise. — *Dutka Ákos* (1881—) már érettségi után újságíró volt a Nagyváradnál. — *Emőd Tamás* (1888—1938) a váradi jogakadémia hallgatója volt. — *Juhász Gyula* 1908. febr. 14-én érkezett Nagyváradra. — *A magyar irodalom decentralizációjáról:* az Ady-Múzeumban ehhez a megjegyzéséhez a következő jegyzetet fűzték: „Ady váradi újságíró korában (1900. jan. 3—1903. okt. 13.) többször és nyomatékosan írt a magyar irodalom decentralizációjának szükségességéről; a magyar műveltség kiszélesedését és elmélyülést várta tőle és a talentumok szabadabb, könnyebb érvényesülését. Ezekben az írásokban nem egyszer ellenséges pózba helyezkedik a fővárosi hírlapírókkal és írókkal szemben. Szerk.” (59. l.) — *A vér városa:* Ady nevezte így Váradot befejezetlen regényében; részletét a Nyugat 1910. máj. 1-i száma közölte. — *Miklós Jutka* (1886—) költőnő, a holnaposok egyetlen nőtagja, sokáig Marokkóban élt, most Franciaországban van. A Holnap mindkét kötetében szerepelt, 1908-ban

jelent meg második, egyben utolsó verseskönyve, amelyből egy példányt Juhász Gyulának dedikált. Juhász a Nagyvárad 1908. okt. 16-i számában kritikát írt róla (JGYÖM 5 : 292—293. l.). A kötetben nemcsak Ady, hanem Juhász Gyula hatása is kimutatható. — Juhász 1908. ápr. 28-i levelében írt Babitsnak egy „modern magyar antológia” kiadásának tervéről, és kérte verseit a kiadványba; máj. 6-án már azt írja Babitsnak, hogy „az antológia sajtó alá készen volna. Balázs Béla is benne van, én is”. (BJK. lev. 170—171. l.) Babits 1923. máj. 20-án a szegedi Juhász jubileumon ünnepi beszédében többek között ezt mondta Juhásznak: „... emlékszel-e? Nagyváradra, a Holnapra, ahol először hoztad néhány darabomat, meg se kérdeztél, világ szeme elé, kipellengéreztél a világ előtt, magad mellett abban a könyvben, ami úgy szólt akkor, mint a föltörő érc zengése a régi kapukon? Gúnyosan küldted aztán a könyvet utánam egy sor levél nélkül, mintha mondanád: látod, itt vagy te is! velünk vagy te is! harcolsz te is! szenvedni fogsz te is! Többet nem írtál: s mikor nagyon zaklattalak egy levélért, akkor egy másik aláírást küldtél a magadé helyett, egy nevet, mely szimbolikus névvé vált azóta, melyet a halál is megszentelt azóta, s melyet kimondani még ma is tüntetés: az Ady Endréét. (Percekig tartó taps.) Egy darab irodalomtörténetet ez, megvonultál az ő neve mögé”. (Juhász Gyula jubileumi ünnepe. Sz 1923. máj. 23. = JGYE 382. l.) — *Antal Sándor* (1882—1944) újságíró, író, szobrász, Juhász váradai baráti köréhez tartozott; marxistának vallotta magát; sokat utazott és tartózkodott a skandináv államokban. Különösen A Holnap első kötete körüli szervező munkában volt nagy szerepe. A fasizmus áldozata lett. — *Hétmagyarok*: a kiadásra kerülő antológiát ezzel a címmel emlegeti Juhász Babitshoz frott 1908. máj. 6-i levelében. Emőd Tamás írásából (Ady és A Holnap. PN. 1936. máj. 13.) tudjuk, hogy a címjavaslat Juhásztól származott: „Juhász Gyula viszont — írja Emőd — az ősi zamatú Hétmagyarok mellett kardoskodott”. — *Dénes Sándor* (1881—1934) ügyvéd, újságíró, A Holnap első elnöke és egyik mecénása. — *A Holnap cím legendája, amelyről Ady Lajos ír könyve egyik jegyzetében*: a legendát a kortársak terjesztették el, sokszor egymásnak ellentmondóan. Legtöbbször Dutka Ákos szerepét említik A Holnap név szentesítésében. Pl. Emőd Tamás a már idézett cikkében: „Dénes Sándor odafordult Adyhoz: — Bandi, te nagy címkitaláló vagy, te mondd meg, mi legyen a társaság neve? — Ady, aki bóbiskolt, felrezsent; hagyjuk, most fáradt vagyok. Majd holnap. Dutka Ákos abban a nyomban nevetve ugrott fel: — Jó, hát ha holnap, akkor legyen a társaság neve is A Holnap.” Ugyanígy emlékezik Nagy Mihály: Ady emlékek. = *Ady-Múzeum*, 2: 133—146. l. — *Dutka Ákos: A Holnap városa*. Budapest 1955. 148. l. Ady Lajos (Ady Endre. Budapest 1923. 121. l.) ezt írja: „Évek múltán megkérdeztem ez anekdotára nézve Baudit; ő elmosolyodott reá s azt felelte: «látod, hogyan keletkeznek a legendák?»” Juhász még egyszer visszatért A Holnap legendára és Ady Lajos állítására: *Zolnai Béla kitűnő szegedi folyóiratának, a Széphalomnak legújabb számában Ady Lajos irtogatni kezdi a mende-mondákat és ferdítésekkel Ady körül. Valóságos őserdő ez már, amely tíz év alatt nőtt ki a semmiből. De amikor A Holnap váradai megalakulásának történetéből a magyar Pléiade címének ismert keletkezését cáfolja, akkor Ady Lajos a valóság ellen támad. En ott voltam ennél a nevezetes eseménynél és Dutka Ákos meg Emőd Tamás is élő tanúk még, hogy úgy esett, ahogy a „legenda” mondja. Dénes Sándor lakásán gyűltünk össze, fiatal és bátor mordálygegetők, Ady egyenesen Párizsból érkezett Nagyváradra, fáradt volt, álmos, csak nagy szeméből tündökölt mindnyájunk lelkébe az a ragyogás, amely ma már egy egész világra*

lángol. (Szakállszárító. Poéták. Délm 1928. júl. 29.) Vö. még: Iliá Mihály: A Holnap születése. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. 1. köt. 1960—61. Szeged 1961. 31—38. l. — *A Holnap botránja*: a cím nem pontos, az illesztett cikk a következő: Miért késik A Holnap? Egy kis irodalmi botrány. Szabadság, 1908. aug. 20. Eszerint: „Antal mester . . . alaposan letárgyalta az irodalmi társaságot . . . Némelyik poétával igazán méltatlanul bánt. Egyenesen megfosztotta minden érdemétől. Az érdekelt poéták csak kecsőn vettek észre a maliciát. Az előző ki volt szedve, s Antal Sándor már messze idegen tájakon járt, amikor csínye napfényre jutott. A poéták most bús lemondással, suttogva tárgyalják maguk közt a dolgot. Olyan kötetel, mely előszavában kemény kritikával indul, hogyan számítsanak a közönség pártolására?” — *A Holnap* 1. kötete 1908. szept. 1-re jelent meg. — *Honti Nándor* (1878—1935 után) váradi festő és grafikusművész, naturalista-impresszionista képeket festett; az első világháború után kivándorolt Amerikába. Ő tervezte A Holnap első kötetének jellegzetesen szecessziós címlapját is, hat kőtöről metszetet készített az antológiába. Babits képe helyén szálló fekete madarak láthatók. — *Rákosi Jenő* A Holnap ellen: -ő.: A Holnap. Budapesti Hírlap, 1908. dec. 20. — *Horkayné: Herczeg Ferenc* álneve, ezen a néven írta az Ellesett párbeszédék rovatot az Új Időkben. Az 1908. okt. 25-i számban megjelent Ellesett párbeszédék című írása nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy Ady A duk-duk-affér című cikkét megírja. — *Kenedi Géza* (1853—1935) író, újságíró, bár liberális párti politikai lapoknak volt munkatársa, irodalmi elveit erős konzervativizmus jellemezte, igen sokszor támadta Adyt is. — *Béthy Zsolt* az *Újságíró Almanach* 1909-es kötetében Régi szavak új címre című írásában támadta A Holnapot. — *Kemény Simon* (1883—1945) költő, újságíró, a Nyugat munkatársa, majd Az Est segédszerkesztője. Költészete formaművészetével tűnt ki; élete végén üldöztetését szólaltatja meg költészetében, a fasizmus áldozataként halt meg. Idézett cikke: A Holnap. Nyugat, 1908. okt. 1. — *Hatvany Lajos* cikke: A Holnap. PN 1908. szept. 23. — *Hatvany Lajos*: Ady. Budapest 1959. 1. köt. 34—38. l. — *Schöpflin Aladár*: a Vasárnapi Újság 1908. szept. 23-i számában Holnap című névtelen írás foglalkozik a váradiakkal; minden valószínűség szerint (Juhász bizonyosra veszi) Schöpflintől származik. — *Kosztolányi Dezső* és *Oláh Gábor* szerettem volna első sorban bevenni a gyűjteménybe: Kosztolányi meghívására vonatkozó adat nem áll rendelkezésünkre, nincs nyoma levelezésükben sem. Visszaemlékezések szerint Kosztolányi azért nem lépett be a holnaposok közé, mert parlagiasnak találta társaságukat. Oláh Gábor meghívása 1908 novemberében történt, ekkor írta neki Juhász: *Ha szeretsz bennünket: fogadd el a Holnap tagságát . . .* Oláh a levélhez fűzött jegyzetében írja: „Nem léptem be a Holnap gárdájába . . . De hiszen már nekünk, debrecenieknek megvolt a magunk Bokréta-társasága 1902 óta. Az első magyar kvintett”. — *Oláh Gábor* levele Rákosi Jenőhöz: Budapesti Hírlap, 1908. dec. 23. Erről Oláh 1939. febr. 25-én a Sorakozóban megjelent interjúban így nyilatkozott: „Kár volt — sóhajtott föl — hiszen Ady Endrével sem lett volna semmi bajom. Szerettük egymást. Bevallom: Ady volt az egyetlen ember, akitől félttem, tudtam, vele nem bírok soha . . . Magyar Sors, magyar tragédia ez! Ennen vérünket itatják itt az emberekkel.” — *Mikszáth Kálmán*: Hadi készülődések. Az Újság, 1908. dec. 10. — *Ady: A duk-duk-affér* című írása 1908. nov. 15-én jelent meg az Új Időkben, erre válaszolt Juhász: *A duk-duk affér után* címmel a Független Magyarország 1908. nov. 22-i számában; Ady viszontválasza: *A duk-duk-afférhez*. Válasz A Holnap-nak. Független Magyarország, 1908. nov. 26.

— *Emőd Tamás: Jávorka nótája*: az Ady-Múzeumban Juhász itt Emőd: Lellei Nagy Andrásról szóló versére utal. Az Ady-Múzeum szerkesztője ehhez a következő megjegyzést fűzte: „Ebben Juhász Gyula téved. Emőd verse, a Lellei Nagy András A Holnap első kötetében jelent meg, tehát a duk-duk-afférhoz semmi köze sem lehet. Juhász alighanem Emőd Jávorka nótája c. versére emlékezett vissza, s ezt tévesztette össze Lellei Nagy András-sal. A Jávorka nótája A Holnap új versei-ben jelent meg. Szerkesztő.” (62. l.) Ezt a javítást Juhász a Holmi közlésében elvégezte, alapszövegünkbe mi is bevezettük. — *Juhász Ady-verse: Nincsen, nincsen!?* (JGYÖM 3: 158. l.) Ennek az összszördülésnek emlékét őrzi egy másik Ady-paródiája is: (*Én az ital barátja vagyok . . .*) (Uo. 159. l.) — *A Holnap új versei*: a második antológia 1909. április 9-én jelent meg. — *A Független Magyarország hivatalos orgánuma lett A Holnapnak*: Dutka Ákos szerint (A Holnap városa, 161. l.) Pogány Béla, a Független Magyarország kulturális rovatának vezetője, Emőddel való megbeszélés után segítette a holnaposokat a Független Magyarország hasábjain nyilvánosság elé jutni; Belia György szerint (BJK. lev. 304. l.) Lóránt Dezső ellenzéki politikus, a Független Magyarország szerkesztője, Ady barátja révén kerültek a laphoz a holnaposok. — *Kollányi Boldizsár* (1875—1921) mérnök, költő, A Holnap társaság tagja; A Holnap második kötetének előszava (Számadás) sokoldalú tájékozottságáról árulkodik, azonban alapot adott a támadásokra is, mert nem mentes a jóindulatú, de megalapozatlan túlzásoktól. Kollányiról Juhász a Szeged és Vidéke, 1916. apr. 26-i számában is írt: *Vérfoltok. Kollányi Boldizsár verseskönyve* (JGYÖM 5: 537. l.). — *Vucskics Jenő*: váradi realiskolai tanár; megemlékezik róla Kardeván Károly is: A váradiak s Ady egy estéje Váradon. Ady-Múzeum, 2: 78—86. l. — *A Buda halála megtértette őt*: Ady: Strófák a Buda haláláról. Nyugat, 1911. jan. 1. — *Todor Manojlović* (1883—1968) szerb író, költő, műfordító, Ady és Juhász jó barátja; Adyt németre és szerb nyelvre fordította. Juhász *Magyarok, szerbek: emberek* címmel írt róla (JGYÖM 6: 138—139. l.). — *A Holnap ünnepélyes bemutatkozása*: 1908. szept. 27-én Váradon; Ady erre az alkalomra írta Egy néhai költő című versét, melyet Emőd szavalt el. Ady beszédét közli az Ady-Múzeum 1: 69—71. l. — *Wertheimstein Viktor* (1884—1959) váradi művészbarát bankigazgató, Dénes Sándor mellett A Holnap másik mecénása. (Az emlékezések szerint a Rotschildokkal volt rokonságban.) — *A Holnap eredeti bemutatói . . . a Szigligeti Színházban*: 1909. március 16-án Juhász Gyula: *Szögedi idill*, Marton Manó: Nyílt pályán. — *Egy nagy folyóirat terve*: 1908. okt. 14-én A Holnap társaság alakuló ülésén határozták el, hogy A Holnap címmel revüt indítanak, főszerkesztője Juhász Gyula és Marton Manó, főmunkatársa pedig Ady Endre lett volna. — *Anatole France-al iratunk előszót*: Juhász Gyula később két helyt is elmondja ennek a tervnek meghiúsulását: *Mikor A Holnap második kötetét terveztük, elhatároztuk, hogy Rákosi Jenő lesújtó ítéletét megföllebezzük Anatole France-hoz. Írjon ő előszót verseinkhez. De azután beláttuk, hogy ez kicsit nehéz lesz, hiszen France nem tud magyarul. A búslásra Ady csak ennyit mondott: — Elég baj az neki, hogy nem tud! Ő France-ot sajnálta, hogy nem olvashatja az Ady-verseket. — És igaza volt neki. Szakállszártó. Himmi-hummi* (Délm 1925. júl. 9.) Másutt így: *Mikor arról volt szó, hogy Anatole France-szal iratunk előszót A Holnap második kötetéhez, Rákosi Jenő ellenében, valamelyikünk szerényen megjegyezte, hogy Anatole France nem ért magyarul. — Azon még lehetne segíteni — vágott vissza Ady, de én attól tartok, hogy nem ért ő a versekhez sem. És Anatole France helyett inkább Kollányi Boldizsárt ajánlotta. Az legalább érti és szereti Adyt. Szakállszártó.*

Találkozások az üstökössel (Délm 1926. febr. 14.) — **Várady Zsigmond** (1865—1913) nagyváradi ügyvéd, publicista, országgyűlési képviselő. Művelt, művészetkedvelő ember volt, ő köszöntötte 1908. febr. 18-án Juhász Gyulát, amikor a váradi újságíró kollégák „lakomát” rendeztek tiszteletére. Öngyilkos lett. Cikke: *A Holnap*. Nagyváradi Napló, 1908. szept. 6. Újabbban György Ernő szolt róla elismeréssel (Petőfi Múzeum. Emlékezések 1. Sajtó alá rendezte: Vezér Erzsébet. Budapest 1967. 108—109. l.). Vö. még: *Szögedi embőr — váradi ember* (JGyÖM 5: 437. l.).

A váradi emlékek Juhász számos más írásában is fölbukkannak. E tanulmány első előfutára: *A holnap városa (Lírai feljegyzések)* (JGyÖM 5: 500. l.). A legutóbbi pedig: *Csevegés* (JGyÖM 6: 434—436. l.)

76. Nefelejcskek. II. Mári néni. Sz 1924. jan. 1. 2. l. A főcím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Sok áthúzással javított kézírata László Zoltán nyomdásztól a Kilényi-gyűjteménybe került.

Mári néni: Tokár Mária, Juhász anyai nagyanyjának húga. Az ő naiv vallásosságáról szól a cikk, az egyszerű embereknek ez a fajta vallásos hite éppen a húszas években nem állt távol Juhász Gyulától sem. A Kilényi-gyűjteményben fennmaradt e cikk lapkivágata, melyre Kilényi a következő megjegyzést írta: „J. Gy. nagyanyjának nővére, Tokár Mária (élt 80 évet), korának legszebb leánya volt, soha nem ment férjhez, mert Kossuthba volt szerelmes.” Juhász egy 1913-ban írt versében (*Mári néném*, JGyÖM 2: 53. l.) és egy 1927-es prózájában (*Szakállszárító. Kossuth. Ö 2: 240. l.*) is megemlékezett róla.

77. Nefelejcskek. IV. Utazás egy sírdomb körül. A Sz 1924. jan. 20-i számából. 5—6. l. A főcím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Kézírata László Zoltán nyomdásztól a Kilényi-gyűjteménybe került. Tintával írott 6 számozott lapból áll, a számozás Juhásztól ered, de ceruzával írta, mint ahogy javításainak egy része is ceruzával.

Javítások a kézíraton:

A cím és aláírás elrendezése:

Nefelejcskek.

IV. Utazás a sírdomb körül.

Írta: Juhász Gyula.

1. bekezdés

első <kiad>

és <kis>

2. bekezdés

amely <a régi romantikát a modern haladás romantika >

törvénytől <tudósítást, kolumnás>

vezércikkem, — A kényszerubbony [ceruzával aláhúzva]

a címe <Lukács László politikáját támadta, tele van>

hiszen — Balassa [ceruzával aláhúzva]

írjak — benne [ceruzával betoldva]

elolvastam: <milyen sehoggy se emlékeztem>

őszintébb <szív>

3. bekezdés

[*A másik . . .* kezdetű mondat ceruzával új bekezdésbe sorolva]
irtam — volt [ceruzával betoldva]
pillanata — [ceruzával betoldva]
messze — újjongó [ceruzával betoldva]

4. bekezdés

lapjában <jelentek>
igen <kitűnő tek tekint>
és <ma>
disze. [ceruzával fölkiáltó jelet tett a mondat végére]
a lapban, <amelynek ezek a régi évfolyamai valóságos>
méltán <nevez>
el <a fiatal és új magyar írók Rodostójának ebben az időb annak idején>
[ceruzával áthúzva]

5. bekezdés

adta ki <nagy áldozatkészséggel>
nyomda <betűivel>
szokatlan <szépen>

6. bekezdés

ősz <mesterrel>
egyszerűen csupán Hamupipőke volt! [ceruzával aláhúzva]
Hamupipőke <volt!>
világéletemben a — Parasztszivek [ceruzával aláhúzva]

8. bekezdés

költőjét, <ezt a csupa lélek és kedély>
leghivőbb és leg- <hálásabb, leg>
izgult, hogy <örült és hogy> [egy szó olvashatatlanságig áthúzva]
politika <komédiásai és>
között! [a szóvégi pontot ceruzával fölkiáltójelre javította]

9. bekezdés

amely <igyen>
jobb lősz ezt alkotmányosan elintézni! [ceruzával aláhúzva]
nemes — és [ceruzával betoldva]

11. bekezdés

üldögélt <színész>
között, <cigány>
és ő <vásárhe>
a maga és — a [ceruzával betoldva]
énekelte. <Szinte száz szál gyertya, száz itce bor>
szinte <elsüllyedni látszott>
éjszakában <nekem ökénytelenül karakánul és>
eszembe, <egy Ady>
annak is — az [ceruzával betoldva]
sokszor, <fájón és keservesen>
megfordulhatott <ragyogó és a gondola>
munkás és <ere>

A Sz közlésében Balassa Armin nevét többször Árminnak írják. Balassa az Armin alakot használta, Juhász kéziratában is ez utóbbi áll, ennek alapján a Sz közlését javítottuk.

Balassa Armin (1861—1924. jan. 11.) szegedi ügyvéd, újságíró, író, a Szeged és Vidéke szerkesztője. Ő irányította Juhász első lépéseit az újságírói pályán, a költő a Szeged és Vidéke munkatársa volt még akkor is, amikor évekig távol élt a várostól, állandó rovatai voltak a lapban. — *Henri Murger* (1822—1861) francia író, a *Scènes de la vie bohème* (1851) című regényéből vált közkeletűvé a bohém szó. — *Csuka Ferenc* (1879—1914) szegedi újságíró, író, legtöbb művét Kanizsai Ferenc néven írta. Juhász méltatta egyik kötetét (*Terka. Csuka Ferenc új könyve*. JGyÖM 5: 90. l.). — *Hegedűs Pál* (1858—1906) főreáliskolai tanár, széles körű irodalmi, esztétikai műveltséggel rendelkezett, a szegedi lapok munkatársa volt, de országos fórumokban is megjelentek írásai. (Vö. még *Babits Szegeden*. 88. sz.) — *Kolumnás tudósítást a havi búcsúról: Képek a búcsúról*. JGyÖM 5: 88—90. l. — *Szakszerű tanulmányt a latin nyelvtanítás érdekében: inkább a latintanítás ellen: Woepke doktor ellen*. 1908. aug. 4. (JGyÖM 5: 270. l.) — *A kényszerzubbony*: 1907. nov. 23. (Uo. 124. l.) — *A másik nagy publicisztikai sikerem: Tetemrehtűs*. 1907. aug. 15. (Uo. 118. l.) A cikkben Juhász a jogtalanul gyilkossággal vádolt és hét évre elítélt Mezei István védelmére kelt. Mezei kiszabadulása nem Juhász cikkének volt a következménye, már jóval előbb jogi úton megindult a per újrafölvétele. Juhász, a Magyar Újságírók Egyesülete Szegedi Osztálya megalakulása alkalmából újra megírta „első újságíró sikerét”: *Az első siker*. Szegedi Szemle, 1928. jún. 23. — *Csáth Géza* (1887—1919) orvos, író, zenekritikus. Családi nevén: Brenner József; Kosztolányi unokaöccse volt, az ő révén került kapcsolatba Juhásszal, aki írásait eljuttatta a Szeged és Vidékéhez. Tudomásunk szerint először 1905. nov. 19-én közölt tárcát a Szeged és Vidékében, már ekkor Csáth Géza névvel. — *Mohácsi Jenő* (1886—1944) író, műfordító, Juhász egyetemi társa, szerkesztője volt az egyetemi ifjúság egyetlen számot megérett folyóiratának, a Tűznek. Őt is Juhász Gyula kapcsolhatta a Szeged és Vidékéhez. — *Babits visszautasított verséről Juhász Babits Szegeden* (88. sz.) című írásában is olvashatunk. Itt már le is írja címét: Turáni induló. A Vasárnapi Újság 1908. márc. 8-i számában megjelent szerkesztői üzenet: „Turáni induló. Érdekes kvalitások vannak benne, szeretnénk azonban öntől egyebet is látni, bizonyosan akadnak egészebb dolgai is.” A Turáni induló 1908. nov. 20-án jelent meg a Szeged és Vidékében. — *Egy jeles modern költőnk: nyilván Kosztolányi*. — 1907. okt. 1-én Juhász Gyula otthagya Lévát, ahol tanított, és öngyilkossági szándékkal Pestre utazott; valószínű, hogy *Juhász Gyula Versei* című kötete (bár ő nem tudott róla) már szept. 20. körül megjelent (vö. JGyÖM 1: 326. l.). Balassa Arminnak a kötet kiadásában vállalt szerepéről később is megemlékezik: *Bramin* (Ö 1: 351—352. l.). — *Parasztszívek: Balassa Armin egyfölvonásos népszínművét, „amely a hódmezővásárhelyi Carmen izgalmas, érdekes drámája”, a szegedi Munkásszínpad 1921. jan. 16-án mutatta be. A Munka 1921. jan. 18-i számában Juhász meg is emlékezett a bemutatóról. (A munkásságot itt is, 1919-es kifejezésével, az „új hit embereinek” nevezi.) — *A nemzeti ellenállás legforróbb napjaiban*: 1903. aug. 23-án jelent meg a *Magyar népem* című verse a Szeged és Vidékében a *Kihaltatás* cíművel együtt (JGyÖM 1: 43—44. l.). *A nemzeti ellenállás* a parlamenti ellenzék obstrukciójára vonatkozik, amely már 1902-ben megindult az újoncozási törvényjavaslat és a hadügyi reform ellen. Abban, hogy a már-már forradalmi hangot megütő *Magyar népem* című vers mellé odakerült a lojalj.*

tást valló *Kihallgatás* is, nyilván szintén Balassa Arminnak volt szerepe (vö. Grezsa 16—17. l.). — *Én nem vagyok magyar?*: Ady verscíme is; Juhász itt nyilván arra céloz, hogy az ellenforradalom győzelme után Balassa Arminnak is kijutott az antiszemita támadásokból.

Balassa Armin temetése 1924. jan. 13-án volt. Juhász Gyula búcsúbeszédéből a Sz 15-i száma a következőket közli:

„A Dugonics-Társaság nevében Juhász Gyula font emlékkoszorút a halott tagtárs koporsója köré.

— *Pósa Lajos és Dankó Pista társa, a Parasztszövek költője, a Dugonics-Társaság nevében, amelynek családi és baráti meghittségébe ronultál a mai közélet tövisei elől, fogadd meghatott szívünk búcsúját, vezérünk, atyai barátunk, Balassa Armin! És fogadd utolsó üdvözlését az Otthonnak és a Magyarországi Újságírók Egyesületének, amelynek díszje voltál. Fáradt testedet átadjuk az áldott szegedi rögnek, amelynek rajongó szerelmesévé szegődöttél életedben, de búcsúnk fájdalmát enyhíti az a felemelő tudat, hogy nem egészen távozol, mert szellemed tiszta heve és fénye, amely a Dugonics Andrások és Tömörkények szellemével rokon, itt marad melegíteni a magyar télben, és világítani a magyar éjszakában!*

— *Te a legmagyarabb és legnemzetibb irodalmi műfaj, a népszínmű érdemes és sikeres munkálója voltál, aki az ország első színpadán is diadallal hirdeted a népies igét, és mi, bajtársaid és kartársaid a tollban és betűben, megigérjük itt a búcsúzódnál, hogy a te rajongó és tiszta magyar lelked eszményeit tovább fogjuk ajnározni. A te kedves költőd szavaival engedünk végső utadra, a magyar föld ölébe: A lélek él, találkozunk!”*

Balassáról és a Szeged és Vidékénél töltött újságíró évekről Juhász több írásában is szólt: *Alkalmi beszédek. Balassa Armin dr. új könyve* (JGyÖM 5: 447. l.), *A cégér. Balassa Armin népszínművének reprise* (uo. 536. l.), *Dr. Balassa Arminról* (Tűz, 1919. jan. 11.), *Én is búcsúzom . . .* (JGyÖM 6 : 311—312. l.) *Balassa Armin dr. könyvei* (Szegedi Napló, 1920. jún. 20), *Bramin* (Homokóra, 1929. febr. 4.). Vitáját Balassával lásd JGyÖM 6 : 574. l.

78. Az Ady-irodalom. A Sz 1924. jan. 27-i számából. 5—6. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

*A magyar irodalom napvilágára tulajdonképpen Bródy Sándor hozta Adyt: a Jövendő 1903. ápr. 26-i számában négy versét közölte: Szívek, Éjimidók, Csókok átka, Fantom. (Juhász adata téves.) — Szász Zoltán (1877—1940) író, újságíró, a Jövendő munkatársa volt. Adyról a folyóirat 1903. okt. 25-i számában írt, a jövő nagy ígérétének tartotta. Szász: Séták a függőkertben című kötetéről Juhász kritikát írt. (JGyÖM 5: 509. l.) — *A debreceni első kötet*: Versek, 1899-ben jelent meg, Ady kérésére *Abrányi Emilnek* (1851—1920) a századforduló népszerű költőjének és műfordítójának előszavával. — *Az Új versek . . . külön irodalmát érdemes volna egybegyűjteni*: azóta Bessenyei György elvégezte: Ady fogadtatása. It 1962. 364—381. l. — *Ignotus kis tanulmánya a Fekete zongoráról*: Magyar Hírlap, 1908. jan. 15. = Kísérletek. Budapest, 1910. 138—151. l. — *Hatvány . . . megtérése történetét mondja el*: Egy olvasmány és egy megtérés története. Huszadik Század, 1909. márc. = Hatvány Lajos: Ady. Budapest 1959. 1 : 34—38. l. — *Lukács György tanulmánya: Új magyar költők*. Huszadik Század, 1908. júl—dec. — *Horváth János*: Ady s a legújabb magyar líra. Budapest 1910. — *Szabó Dezső első Adyról szóló kísérletében*: A romantikus Ady. Nyugat, 1911. dec. 16. — *A Nyugat első Ady-száma*: 1909. 10—11. sz. — *Rákosi Jenő a költő halálára írt nekrológiájában*: -6. Ady Endre. Budapesti Hírlap, 1919. jan. 28. Juhász utalása nem pontos, Rákosi*

ezt írja: „Hovatovább azonban kitűnt, hogy Ady tehetsége, magyarsága, eredetisége sikeresen vette föl magába a párizsi poétai individualizmust, a mikor hazakerült, kész és jelentékeny magyar eredeti költője lett e modern iskolának.” — *Révész Béla . . . könyve . . . Adyról: Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről.* Gyoma 1922. — *Speculum Vitae: az élet tükré; itt Juhász életrajz értelemben használja.* — *A Vörösmarty Akadémia* 1919. febr. 2-i ülésén, melyen a tárgy Ady Endre emlékének megörökítése volt, fölhívást bocsajtott ki Ady-múzeum megalapítására, és elhatározta, hogy kérdéseket küld a kortársakhoz „Ady életrajza érdekében”. (Vö. Mindenki ujakra készül. Szerk. József Farkas. Budapest, 1962. 2. köt. 445—447. l.)

79. Ady a színházban. A Színház és Társaság 1924. jan. 28-i számából. 3—4. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Ady: Műhelyben című egyfőlvonásosát 1902. szept. 27-én játszották először a Szigligeti Színházban. — *Bírálatai Fedák Sáriról és Bródy Sándor Dadájáról: Fedák Sári. Az első vendégjáték.* Nagyvárad Napló, 1902. máj. 3. Ady több cikkben méltatta Fedák Sári játékát (Ady Endre összes prózai művei. Sajtó alá rend. Koczkás Sándor és Vezér Erzsébet. Budapest 1964. 3. köt.) — *Bródy: A dada című színművéről* kétszer is írt Ady: a Nagyvárad Napló 1902. márc. 4-i és 5-i számában (Ady Endre összes prózai művei 3. köt. 11. és 13. l.). — *Első érdekesebb debreceni versét: Kávéházban.* Ajánlva Ödri Árpád barátomnak. Megjelent 1898. dec. 18-án a Szilagyiban, utána a Versek című kötetében. — *Ady Molnár Ferencről: Molnár Ferenc színpada.* Nyugat, 1910. dec. 16. = Ady Endre az irodalomról. Szerk. Varga József és Vezér Erzsébet. Budapest 1961. 315—317. l.

80. Réti Ödön. A Sz 1924. febr. 2-i számából. 4. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.* Megjelent: Ő 1: 245—248. l.

Willner és Bodansky: osztrák operettszövegírók, több Lehár operettnek ők írták a szövegekönyvét. — *Balogh Lajos* (1867—1942) ny. százados, szélső-jobboldali városatya, a városi közgyűlésen elhangzott hozzászólásait, fölkiáltásait sokszor idézik a szegedi lapok. Ő üttötte arcul a költőt, és tuszkolta ki a városháza közgyűlési terméből 1919. máj. 7-én. Nevét Juhász Gyula egy töredékben maradt bökversében is emlegeti (JGyÖM 2: 169. l.). — *Hegyi István* (1896—1951) a szegedi népies novella késői képviselője, írásaira erősen hatott Tömörkény. Vándorló falu című kötete 1923-ban jelent meg Szegeden. — *Igéretes ifjú szegedi poéta:* nyilván József Attila. — *Réti Ödön: Zorka* című regénye 1923-ban jelent meg könyvalakban (vö. *Csevegés* 27. sz.). A Kilényi-gyűjteményben fennmaradt Réti regényének címlapja, rajta ez az ajánlás: „Juhász Gyulának, drága Barátomnak Szeged, 1923. december 14. Rét, Ödön”. — *A három grácia:* Lehár operettje, jan. 23-án mutatták be Szegeden.

81. Beszéltem a medvével. Sz 1924. febr. 5. 2. l. Aláírás: *Gyalu.* — Tréfás interjú a gyertyaszentelő napi medvével, „aki” Eöri Szabó Dezsőről, Sokorópátkai Szabó Istvánról, Bethlen Istvánról, Pekár Gyuláról és Peidl Gyuláról „nyilatkozik”.

82. Mahatma Gandhi. A Sz 1924. febr. 12-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A szerzőség bizonyítéka: szegedi újságírók közül csak Juhászra jellemző a fokozott érdeklődés és vonalom az erőszakot szeretettel és alásattal legyőzni

akaró vallásalapítók, nagy alkotók iránt (Jézus, Tolsztoj stb.). Nem sokkal e cikk után, febr. 24-én jelenik meg *Gandhi* című verse a Magyarországon (JGyÖM 2: 325. l.). Budapesti lapban jelent meg, tehát a megjelenés előtt több nappal el kellett küldenie, így azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy a vers és a cikk egyidőben íródott. Juhász szerzősége mellett vall az is, hogy a *Harc a békéért* című cikkében (139. sz.) a szelídség, az alázatosság és az emberi szolidaritás eszközeivel az erőszak ellen küzdők között újra idézi Gandhi nevét, és mostani cikkével rokon gondolatot ír le: *Az erőszak ellen küzdő Gandhi, az új indus szent, veszedelmesebb az angol imperializmusnak minden hadi flottánál és minden arzenálnál.*

Gandhi (1869–1948), a hindu függetlenségi mozgalom vezetőjét, 1922-ben hatévi börtönre ítélték az angol hatóságok, de 1924-ben betegsége miatt a januárban hatalomra került Mac Donald Ramsay vezette munkáspárti kormány szabadon bocsátotta.

83. Szerző a darabjáról. Sz 1924. febr. 12. 2. l. Aláírás: *Gyula*. — Tréfás levél a szerkesztőhöz Shakespeare nevében, a Julius Caesar szegedi bemutatója (febr. 13.) előtt.

84. A kávéház halála. A Sz 1924. febr. 17-i számából. 3–4. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1: 249–251. l.

Kézirata, mely László Zoltán nyomdásztól került a Kilényi-gyűjteménybe, 6 számozott lapból áll. Rajta idegen kéz írásával a következő nyomdai utasítás olvasható: „Cikk 2h gh. Azokkal a gyönyörű kurzív címbetűkkel. Vasárnapra.” Febr. 17-e valóban vasárnap volt.

Javítások a kéziraton:

1. bekezdés

örökre <lecsukja>
világítottak és <az örök életet jelentő hosszú idők hosszú boldog>
keresztül <az örök>
főllállításáig <főltalálásáig>
állandóan <forrt és>
akik <szelíden>
kialudt <arccal>

2. bekezdés

ült <a>
üvegek <mellett>
csak

3. bekezdés

volt <ez>
napnak <egyazon>
Tömörkény <Ist Pista>
holott ő <meglehetősen>
Európába <éjféli>
ilyenkor is <a kassza mögött>
és <egy kis>

4. bekezdés

világhistória <forduló fordulat>

múlt ki <több társ>

előtt <sétál>

veszések, <kapucinerek és korsó sörök, folyóiratok és irodalmi>

parázs <viták>

kávéházban <minden volt ez>

Máv-menetrend és <az Orvosi>

5. bekezdés

Megőrkíteni <a megható és halk>

érzéssel <búcsúzza>

egyszer <Az utolsó nap>

6. bekezdés

vendégek is <ezt ebben>

hasonló <módon>

szokás és <végső kétségbeesés elsz eszán elszántan>

7. bekezdés

A <törzs>

törzsvendégek <balhárom, doktor>

pincérek <a konyha>

vendégek <részvétnyi>

kondoleáló <szavait>

beállott <a végső az>

foglalt <helyett>

stilusú <trónus>

üldögéltek <a kihült fek>

beletenni <az egy>

billiárdozout <a golyó>

körülvéve. <Ez az úr a kávéház zomotorát tartotta Ez volt a zomotor>

utolsó <vendég>

Hírlapot <gondosan és pontosan óvatosan és>

és a <szak>

konyhaleány — <...> <civil>

az utcára <tette. A nagy kávéház elsötétült.>

valami <pokol lángjai>

halott <kávéházat>

Az öreg Európa: 1882-ben épült vendéglő, szálloda és kávéház a Klauzál téren; ma a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat épülete. — *Palotás Fausztin* (1855–1922) katonatiszt, a szegedi népies elbeszélő irodalom egyik képviselője. Juhász később a *Szegedi őskert* sorozatában is írt róla: *Fusztin* (Homokóra, 1929. jan. 1.). — *Szarka István:* szegedi kávéháztulajdonos és bérlő (az öreg Európát is ő bérelte). *Szállóigéje* a záróráról: „a kritikus pillanat elkövetkezett”.

Tonelli Sándor írja (Szeged, 1936. 74. l.), hogy 1923-ban a bankok száma a háború előtti héttel szemben 42-re emelkedett. „Szeged volt az országnak pénzüzetekben leggazdagabb városa.” A cikk befejező mondata erre a nagy bankalapításra vonatkozik.

85. Találkozás a holddal. Sz 1924. febr. 21. 5. l. Aláírás: *Gyalu*. Kézirata László Zoltán nyomdásztól került a Kilényi-gyűjteménybe. — Interjú a holddal a teljes holdfogyatkozás alkalmából, Peidl Gyula londoni útjáról és Szenes Béla új vígjátékáról, melyben némelyek szerint Tömörkény emlékét megsértette.

86. Kultúra. A Sz 1924. febr. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. A szerzőség bizonyítékai: Juhász többször keserűen emlegeti a szegedi kulturális élet sivárságát; hol egy-egy jelenségről ejt egy mondatot, hol meg egy egész cikket szentel az áldatlan állapotoknak (Pl. *Kultúra*. JGyÖM 5: 528. l.). E mostani cikkének már első mondata is rendkívül jellemző Juhászra; kedvelt szavának — *firmamentum* — föltűnése is rá vall; ugyanakkor ez az indító mondat némileg átalakítva fölbukkan egy 1927-ben írott *Szakállszárító*-jában így: *Ex a hét betű a magyar égbolt göncölszekere . . .* (*Kossuth*. Délm 1927. nov. 6.). Szerzősége mellett szól, hogy a magyar kultúra jelesei között ebben az időben mindig ezt a hat nevet említi az élők, a nemrég elhunytak közül: Ady, Babits, Móricz, Bartók, Kodály és Szabó Dezső, velük szemben pedig a tehetségtelen kurzuslovag, dilettáns írókat: Kiss Menyhértet és Lendvai-Lehner Istvánt. A cikk *igazi szabad líceumot* követel Szegednek; ez is Juhászra vall: 1918-ban egyike volt a Szabad Líceum megalapítóinak Szegeden, és ő tartotta az első előadást is: *Petőfi és a forradalom* címmel. Szerzősége mellett szól az is, hogy mindig fokozott érdeklődéssel figyelte kedves festőművész barátja, Károlyi Lajos munkáját, és mindig szóvá tette, mint itt is, nagy nyomorát. *A kultúrfőlnyét nem emlegetni kell, hanem gyakorolni* — e motívum számos publicisztikai írásában föltűnik.

Firmamentum: égbolt. — *Deviz*: jelszó, jelmondat. — *Francia Kiss Mihály* (1887—1957) hírhedt fehér terrorista; február 19-én tárgyalta a bíróság Tassi Gergellyel együtt bűncselekményüket. — *Vasek Ernő* (1885—) 1919 őszén szegedi kormánybiztos-főispán, a Tanítói Bank igazgatósági tagja, keresztényszocialista programmal föllépő nemzetgyűlési képviselő. 1923-ban a Tanítói Bank csődje idején letartóztatták: 1924. febr. 20-án közölték a lapok, hogy a nemzetgyűlési választásokkor a pomázi kerületben tartott beszédében izgatott a jegyzők és a közigazgatás ellen, ezért egyhavi fogházra ítélték. Számos botrányos ügyéről ír a korabeli sajtó. — *Pulszky Károly* (1853—1899) műtörténész, az Országos Képtár igazgatója. Valószínűbb, hogy Juhász itt Pulszky Ferencre (1814—1897), a reformkori magyar politikai élet kimagasló alakjára gondol, erre enged következtetni, hogy Eötvös Józseffel együtt emlegeti. — *A mozi . . . egyenrangú demokratikus kultúrtényező a világot jelentő deszkákkal*. Ugyanezt mondja: *Csevegés* (16. sz.). Másutt arról ír, hogy *a mozi a demokrácia színháza: Szakállszárító* (Délm 1925. máj. 21. = Ö. 2: 213. l.). Vö. még: Ö 1: 298. l. és *Színház és művészet* (235. sz.). A *Conrad Veidt* című cikkében (301. sz.) pedig ezt írja: *Szásszor mondom: a mozi a demokrácia színháza*. — *Heinrich Laube* (1806—1884), osztrák drámaíró és színikazgató, 18 évig volt a Burgtheater igazgatója. Több könyvet írt azokról a színházakról, amelyeknél működött. (*Das Burgtheater, Das Wiener Stadttheater, Das Norddeutsch Theater* stb.) Számos jelentős dramaturgiai dolgozatot is írt. — *Dramatische Herz*: drámai szív. — *Smokk*: előkelőkódó. — *Károlyi Lajos* (1877—1927) szegedi festőművész, mindig nagy nyomorban élt, Juhász a maga mását látta benne, ezért is szól róla mély rokonszenvvel. Két verset is írt hozzá: *Károlyi Lajoshoz*, K. L. (JGyÖM 2: 341, 3: 48. l.) Több prózai cikkében méltatja munkásságát. (JGyÖM 6: 332, 380—381, 609. l.);

Károlyi halálakor: Délm 1927. márc. 18., Széphalom, 1927. 7—9. sz. Temetésén beszédet mondott. Károlyi sokat utazott, éppen szegénysége miatt nem tudott hosszan megtelepedni a szülővárosban sem. Fiatalkorában fölkereste Tolsztojt is (vö. 60. sz.). 1922-ben Olaszországba ment, ahonnan csak 1924 nyarán tért vissza; Juhász utalása erre az útra vonatkozik. (Kapcsolatukkal részletesen foglalkozik Szelesi Zoltán: Károlyi Lajos. = A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1958—59. Szeged 1960. 143—172. l.)

87. Dupla vagy semmi. A Sz 1924. márc. 2-i számából. 5. l. Aláírás: *Gyalu*. Kézirata László Zoltán nyomdásztól került a Kilenyi-gyűjteménybe. A tintával írott kézirat 4 számozott lapból áll.

Javítások a kézíraton:

1. bekezdés

volt < más >
bankigazgató. < Hát én úgy Esetleg főigazgató. >

2. bekezdés

szerint a < budapesti >
darabomat < mégsem a Renaissanc >
harmadik < rövid, de hirdás jelentette >
hirdás < jelentette >
hogy < drámákat >
vállalhatja a < vezető női >
hogy a < stockh >
megjelenése biz < tisztottnak látsz >

3. bekezdés

Megirták < a lapok >
színház < új >
hogy, új kolosszális
Németh Máriaival a < fűszerepben >
után < világ >
színházi < riportere meginter >

4. bekezdés

ezzel < befejeztem egész kar >

Vajda Ernő (1884—1964) drámaíró, a húszas években kivándorolt Amerikába, és filmíró lett Hollywoodban. Színműveivel világsikert aratott. Szegeden ekkor készültek Hárem című vígjátékának ápr. 15-i bemutatójára. — *Drégely Gábor* (1883—1944) sikeres színműró. Juhász váradí cikkeiben többször emlegeti. Egyik *Szakállszárítójában* (Délm 1927. máj. 29.) pedig ezt írja róla: *Jobb holnap egy Shakespeare, mint ma egy Drégely.* (Ö 2: 238. l.) — *Bús Fekete László* (1895—) sikereit könnyű, szórakoztató színműveivel érte el. — *Alexander Moissi* (1880—1935) albán származású német színész, Európa minden jelentősebb színpadán játszott nagy sikerrel, Budapesten is. 1904-től Reinhardt társulatának volt tagja. — *Max Reinhardt* (1873—1943) német színész és rendező, a modern játéktílus megteremtője, jelentős színpadtechnikai újtító és színházelméleti szakember. Juhász utalása arra is vonatkozik, hogy

Reinhardtnek igen sok magyar színésze is volt. — *Darvas Lili* (1902—) színésznő, magyar, osztrák, német és amerikai színpadokon szerepelt, ekkor a Magyar Színházban játszott. Február 29-én Szegeden vendégszerepelt. — *Jeritsza Mária* (1887—) híres cseh operaénekesnő, a budapesti Operaház tiszteletbeli tagja, itt is sokat szerepelt. — *Németh Mária* (1895—1967) operaénekesnő ebben az időben lett a bécsi Operaház tagja. — *Király Ernő* (1884—1953) színész, majd színigazgató New-Yorkban. Ebben az időben éppen amerikai vendégszereplésen volt. — *Georg Kaiser* (1878—1945) német regény- és drámaíró, az expresszionizmus színpadi képviselője. Juhász színikritikáiban sokszor fölbukkan neve. 1926. júl. 30-án Juhász Gyula Kaiser: *Tűzvész az Operaházban* című művének szegedi előadása előtt bevezetést mondott. A HRkÚ aug. 2-i beszámolója idézi Juhász szavait: *Az idő kereke lázasan forog és az expresszionizmusnak, ennek a pár éves irodalmi irányának máris két generációja van . . . Georg Kaiser az apanemzedékhez tartozik, egyik megteremtője az újromantikának.* — *Molnár Ferenc Testőre*: A testőr, három fölvonásos vígjáték; *Ördöge*: Az ördög, háromfölvonásos vígjáték. Mindkét művét a világszínpadokon nagy sikerrel játszották.

88. Babits Szegeden. A Nyugat 1924. ápr. 1-i számából. 511—512. l.
Aláírás: *Szeged, 1924. Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1: 251—255. l.
5 számozott lapból álló kézirata az OSZK Kézirattárában.

Javítások a kéziraton:

1. fejezet 1. bekezdés

fiatal <ember>
tanárt <hozta>
Hegedüs Pál <és amellet a lati>

2. bekezdés

könyvtárát <amely> [a *könyvtárát* szó után beszúrva: *is*, a javítás nem Juhásztól származik.]
gazdag <is>
Kiss Józsefet <mind>

2. fejezet 1. bekezdés

írait <lophatott>
és <sokrétű>
mindig <olvasva találtam>
régen <ott>

2. bekezdés

ctmű <hossz>

3. bekezdés

amely <még őt is kikezsd>
hogy <mindenét szívesen odadná>

4. bekezdés

Browning a <próvizisták>
passesét <és>

3. fejezet

⟨*Bérczy kartárs*⟩
megértő ⟨és szerető⟩
első ⟨megértője és⟩
már ⟨most⟩
is ⟨trónk⟩
irodalmunk ⟨legér⟩
neki. ⟨*A Nyugatot*⟩

4. fejezet

1908 ⟨*tavasán*⟩
lírai ⟨*antológ*⟩
ő ⟨*már*⟩
nagy ⟨*hegyek között*⟩

Osvát Ernő 1924. febr. 21-én a Nyugat levélpapírján írja Juhásznak: „Kedves Uram, — Babits-számot csinál a Nyugat s nemcsak neki, mindnyájunknak hiányoznék, ha Ön nem írna bele. Küldjön bármit: emlékezéseket, arcképet, tanulmányt — egyformán örülni fogunk neki. Kérem, feleljen erre azonnal, sürgős levélben s tegyen a levélbe hosszú hallgatásának végét szakítva néhány szál friss Juhász-verset. A verseknek, hogy elsején megjelenhesenek, febr. 26-án, a Babits-emléknek márc. 5-én kell itt lennie. Meleg üdvözlettel Osvát Ernő.” (Kilényi-gyűjt. Vö. JGyÖM 2: 557. l.) Figyelembe véve Osvát határidejét, és más adatokból ismerve Osvát szigorát a határidő megtartását illetően, Juhász írását márc. 5-e elé helyeztük el az időrendben.

1. *Babits* 1906 őszétől tanított a szegedi főreáliskolában, de nem 1908 őszén, hanem nyarán távozott Szegedről; éppen Juhász Gyula írta meg elhelyezésének méltánytalanságát: *Babits Mihály*. Szeged és Vidéke, 1908. júl. 24. = JGyÖM 5: 259. l. — Szeged — *porváros*: Babits: Útinapló című írásában (Nyugat, 1909. nov. 1.) nevezi így Szegedet. — *Homor István* (1849—1934) matematika-fizika szakos tanár, 1897—1919-ig a főreáliskola igazgatója. — *Bérczi Ede* (1866—1936) 1894—1913 között főreáliskolai tornatanár, jeles matematikus és fizikus, kiténő szakkönyvtára volt. (Vö. A szegedi Baross Gábor gimnázium értesítője, 1936. 54. l.) Babits az ő alakját is megörökítette a magántudósról szóló tanulmányában. (Erről Éder Zoltán: *Babits a katedrán*. Budapest, 1966. 25—26. l.) — *Hegedűs Pál* Tolsztoj: *Mi a művészet?* című könyvének fordítása 1899-ben jelent meg Szegeden. *Babits* cikke Hegedűsről: *Hegedűs Pál. Az író és az olvasó*. Szeged és Vidéke, 1907. nov. 17. — *Versei* a lapban: Találka előtt, A halál automobilon, A nagy szálloda, Turáni induló. *Vezércikke*: Kiss József. 1907. dec. 15. — *Tárcacikke első verses könyvemről*: 1907. okt. 20. — *Bernstein Sámsonjáról*: Sámson. Bernstein négyfelvonásos színműve. 1908. febr. 22.

2. *Szagokról, illatokról* című műve a Nyugat 1909. márc. 1-i számában jelent meg. Belia György szerint „valószínűleg még Baján kezdte írni, mert kötetben 1905-öt írt keletkezési dátumul” (BJK. lev. 286. l.). — *Lírai örökségét szívesen odaadná egy tál objektív lencsért*: ezt 1905. aug. 3. előtt írott levelében írja Babits Juhásznak (BJK. lev. 93.). — *Tennysontól már a szegedi évek előtt fordított* (Szent Ágnes estéje, Az arany év című verseket és a Nappali álom című versciklust). — *Browning: And Pippa passes*-ét valóban Szegeden fordította. Babits angol irodalmi érdeklődéséről Gál István: *Babits és az angol irodalom*. Budapest 1942. — *A Messalina* című latin nyelvű drá-

mája elveszett. — *Elkallódotott egyfelvonásosa*: A Simóné háza, 1906-ban írta. Juhász szerette volna, ha 1909-ben A Holnap írónak drámáival együtt bemutatják Váradon. Nem jelent meg, nem is adták elő, kézirata az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában. 1908—1909-ben sok szó esik róla levelezésükben. — *A tájkertészetről* szóló esszéje is elveszett.

3. *Blau Armin* (1873—1945) főreáliskolai matematika-fizika szakos tanár. — *Kun József* (1873—1912) gépészmérnök, ipariszkolai tanár, A Hét munkatársa. Versekkötetéről (Kék hegyek) a Nyugat 1909. ápr. 16-i, haláláról a Nyugat 1912. júl. 1-i számában írt Babits. Verseinek és műfordításainak gyűjteménye Kiss József előszavával jelent meg 1914-ben. — *Kiss József* 1908. febr. 9-én volt Szegeden a Dugonics Társaság vendégeként (Juhász: *Kiss József Szegeden*. Szeged és Vidéke, 1908. febr. 11. = JGYÖM 5: 162. l.). — *Trónpretendens*: trónkövetelő. — *A Turáni indulóra jött szerkesztői üzenet*: Babits 1908. márc. 15-én írja Juhásznak: „A Vasárnapi, olvastad talán, mit írt a Turáni Indulóról. . . Egyébiránt nem értem mért nem találja Schöpplin elég egésznek a Turáni Induló” (BJK. lev. 169. l.). A lapnak ugyanebben a számában jelent meg Juhász: *Testamentom* című verse (JGYÖM 1: 169. l.). A Turáni Induló megjelent A Holnap első kötetében is, a *Feketeország* címével együtt.

E cikk számos mozzanata megtalálható már Juhász: *Csevegés* (JGYÖM 6: 519—520. l.) című írásában is: *világos reggelig olvasta Maculayt (én oltottam el lámpáját, amikor benyitottam hozzá), egyúttal írt egy igen testes és igen tartalmas tanulmányorozatot Magyar esszék címmel és jelleggel, . . . amelyben megkísérelte, hogy programot adjon nemzeti művelődésünknek, az irodalomnak, a képzőművészetnek, a nevelésnek a jövőre. (A magyar fajvédelem programja is benne volt, de persze nem halleri, hanem természetesen babitsi alapon.) Ebben a remekbe készült tanulmányozatban, amely irodalmunk nagy kárára és az én külön szomorúságomra, elveszett, Babits többek között szokatlanul éles és találó bírálatot mond az akkor még kialakuló félben levő modern magyar líráról és a próbálkozó magyar építőstílusbeli törekvésekről. (A Magyar esszékről Babits írt is Juhásznak: vö. Péter László közleménye, Tiszatáj, 1965. 146. l.)*

89. Ma negyvenöt éve . . . Riport a régi Szegedről. A Sz 1924. márc. 12-i számából. 3. l. Aláírás: (j. gy.)

Nagy Sándor (1837—1919) újságíró, Senex álnéven is írt, a Szegedi Híradó szerkesztője volt 1893-ig, amikor Kállay Albert főispán nem tartotta őt elég mameluknak, és leváltatta. Ettől kezdve haláláig a Budapesti Hírlapnál dolgozott. Juhász téved: nem a Szegedi Híradó volt az egyetlen lap az 1879-es árvíz idején Szegeden. 1878. júl. 28. óta a Szegedi Napló is megjelent már. — *Pillich Kálmán* (1840—1922) ügyvéd, városatya. 1879. március 2-án a törvényhatósági bizottsághban indítványára szavaztak meg 15 000 forintot árvízvédelemre. — *Prielle Cornélia* 1879. febr. 26.—márc. 3-ig vendégszerepelt Szegeden, az áradás már olyan nagy volt, hogy az utolsó előadásra a vízvédelmi bizottság (!) adta meg az engedélyt. — *Szeged hősie védelme . . . az országgyűlésen*: március 2-án Rohonczy Gedeon, 6-án Mocsáry Lajos interpellált a szegedi árvízvédelem ügyében; márc. 19-én Tisza Kálmán a képviselőházban a szegedieket is hibáztatta az árvíz miatt. — *Báró Pulz Lajos* (1822—1881) altábornagy, temesvári katonai parancsnok, a király megbízásából érkezett Szegedre, hogy a hatóságokat támogassa az árvízvédelemben. Szeged főhadparancsnoka lett ekkor. — *Szabados János* (1839—1891) ügyvéd, költő és műfordító, a Szegedi Híradó munkatársa; a lapok szerint az árvíz idején helyettes polgármester létére a gátakon is dolgozott. Az árvíz után a

közélelmezés ügyét intézte, és szorgalmas segítője volt Szeged rekonstrukciójának. — *Imminens*: közvetlen — *Herrich Károly* (1818—1888) *kormánybiztos* márc. 9-i sürgönyének szövegét márc. 15-én közölte a Szegedi Híradó.

A szegedi árvízről több írásában is megemlékezett Juhász: *Évforduló* (Szeged és Vidéke, 1918. márc. 12.), *A föltámadt város* (Délm 1920. márc. 12.), *A nagy víz emlékére* (JGyÖM 3: 68—69. l.).

90. Cornélia. Sz 1924. márc. 14. 5. l. Könyvek r. Aláírás: (*j.gy.*) — Kis ismertetés Rozsnyay Kálmán (Sidney Carton) Prielle Cornéliának Petőfivel átélt idilljéről szóló színjátékáról. Rozsnyay, a nagy korkülönbség ellenére, feleségül vette Prielle Cornéliát.

91. A helyi szerző. SzÚ 1924. márc. 15. 4—5. l. Aláírás: *Gyalu*. — Lugosi Döme a SzÚ 1924. jún. 21-i számában megjelent cikkében egyetértően hivatkozik Juhásznak erre az írására.

92. „Emlékezzél március Idusára!” Sz 1924. márc. 15. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a szokásos évfordulós írást mindig fölhasználta a dicsőséges történelmi múlt és a sekélyes jelen összevetésére. Példái között idézi a Bastille bevételét és Goethe mondását: *a vér egészen különös folyadék*; mindkét motívum számos cikkében előfordul, amikor a forradalmakról beszél. Különös kedvvel idézte ezt a goethei mondást. Szerzősége mellett szól a SzÚ márc. 16-i számában megjelent verse is: *48 március 15* (JGyÖM 2: 327. l.).

Valószínű, hogy erre a cikkre reflektál a Szegedi Új Nemzedék 1924. márc. 23-i számának vezércikke: „Az a bizonyos sajtó, melynek olyan nagy része volt az októberi forradalom előkészítésében, egy idő óta célszerűnek találja Kossuth és Petőfi nevét sűrűn emlegetni, sőt maholnap elszörnyedve azt fogjuk látni, hogy éppen úgy kisajátítja magának a két nagy magyar emléket, mint tették azt Ady Endrével a Weigelsberg Hugókék”.

93. Én is pályázom. Sz 1924. márc. 16. 5. l. Aláírás: *Gyalu*. — Tréfás megjegyzések a szegedi színház drámapályázatához. (A bíráló bizottság munkájában később Juhász Gyula is részt vett.)

94. József. Sz 1924. márc. 19. 6. l. Hírek r. Névtelenül. — A jellemző lírai hangvételű hírfej néhány soros bevezető után Tömörkény írását idézi, mely a tanyák népének József nap körüli életéről, munkájáról szól.

95. Találkoztam a Tavasszal. A Sz 1924. márc. 23-i számából. 3—4. l. Aláírás: *Gyalu*.

Javításunk:

1 *kivéve*, a *nyár* szókapcsolatból hiányzó *ha* kötőszót pótoltuk.

96. Barátom megtérése. HRkÚ 1924. márc. 24. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — „Dr. Saul Pál” politikai színeváltozásairól. Már a horogkereszt is említi benne.

97. Beszéltem Wedekind szellemével. A Sz 1924. márc. 25-i számából. 2. l. Aláírás: *Gyalu*.

Frank Wedekind (1864—1918) német romantikus naturalista drámaíró, az expresszionizmus előfutárának tekintik. Drámáinak témája az erotikus lázadás, a pubertáskor lelki világa. A *Tavaszi ébredése* című művét 1891-ben írta; 1907. máj. 11-én Reinhardt berlini színtársulata mutatta be a Vígszínházban. Az előadást és a színpadon megjelenő szerzőt Juhász is látta, erről az élményéről a *Színházi emlékek. III. Reinhardt a Vigben* című írásában számolt be (JGYÖM 6 : 192—194. l.). Egyetemi éveire és színházi emlékeire vonatkozó írásaiban is sokszor idézi ezt az élményét. Wedekind művét 1923. dec. 19-én mutatta be a szegedi színház. A Sz dec. 16-i híre szerint: „Az előadás előtt Juhász Gyula konferál és konferanszában méltatni fogja a Tavasz ébredésének irodalmi jelentőségét, valamint intimitásokat mesél el Wedekindről, akivel a pesti bemutató után találkozott.” Bevezetőt tartott még a dec. 28-i és a januári előadások előtt is. Ebből a bevezetőből csak az a kis kéziratröredék maradt fenn, melyben a költő a színészek játékáról beszélt: *Kedves Czobor Imre, ritka művészi élményem volt nekem a Tavasz ébredésének szegedi bemutatója; fanyar és friss fiataloságot éreztem végre a világot jelentő deszkákon, lelkesedést és komolyságot. Gulyás Menyhért rendezése, a szinte shakespearei egyszerűségű és mégis hangulatos és színes képekkel, a költő intencióit szolgálta és a dráma lényegét emelte ki. A szereplők közül a kis Lengyel Gizi (Wendla) egy nagy művésznő ígérését mutatja. A szerző nyelvén szólva: kindisch, aber wedekindisch. Te és Rubinyi Tibor (Menyhért és Tiefel Móric) a legnehezebb feladatokat oldottátok meg: éreztettétek a kamasszág üdeségét és egyben tragikus vívódását. Komáromy Rózsi Ilseje az ártatlan romlottság dionyszosi szilajját megragadó erővel ábrázolta. A többiek is, a kiskorúak és a rangidősek, értékes és határos színeszi munkát végeztek. Külön elismeréssel és hálával kell szólanom a közönségről, amely megértéssel és tapssal köszöntötte a modern német színpadi költészet egyik első mesterének első munkáját és egyáltalában nem botránkozott meg azon a példátlan vakmerőségen hogy egy költő nyilvánosan be meri vallani azt az eddig kíméletesen titkolt igazságot, hogy az újszülötteket nem a golya hozza és hogy a fujfönnutartás majdnem olyan lényeges az emberiség szempontjából, mint a táplálkozás és a politika! (Jenő István birtokában.)*

A szegedi színház tizek tanácsának legutóbbi ülésén: a színiügyi bizottság dec. 19-i ülésén Dobay Gyula szólalt föl Wedekind művének bemutatása ellen. — *Perfid*: álnok, galád. — *Last but not least*: utoljára, de nem utolsó sorban. Shakespeare: Lear király című művéből vált közhasználatú szólássá. — *Egy német császár, aki nem szerette Gerhardt Hauptmann*: II. Vilmos, aki többek között betiltatta a Takácsok című drámáját is. Juhász a Délm 1925. aug. 23-i számában megjelent Szakállszártyítóban is fölelegeti az esetet: *Hauptmann remekét, a Takácsokat még a békében betiltotta Vilmos császár. Nagyon harciasnak találta. Most már Vilmos császár van betiltva Doornba, és a takácsok ott ülnek a birodalmi gyűlésben. Tempora mutantur. (Ö 2: 225. l.)* — *Freudi Wunschtraum*: vágyálom; Freud szerint minden álom vágyálom, mert megszabadulunk a fölöttes én ellenőrzésétől. — *Gönnol*: valakinek valamit szán, kíván.

98. Gyümölcsoltó. Sz 1924. márc. 25. 5. l. Hírek r. Névtelenül. — Lírai sorok a Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepéről, a tavaszról. Jellemző kis írás annyiban is, hogy a vallásos motívumokat a néphithez hasonlóan a természet megújulásával kapcsolja össze.

99. A vörös malom. A SzÚ 1924. márc. 29-i számából. 3. l. Aláírás: (j. gy.)

Juhász írásában Molnár művének címe névelő nélkül szerepel; a darab címe helyesen: A vörös malom — javítottuk.

Molnár Ferenc: *A vörös malom* című, 1923-ban írott művét ápr. 1-én mutatták be Szegeden. A cikkben említett egyéb Molnár-művek bemutatói: *Az őrdög*, 1910. ápr. 10. Vígszínház; *Liliom*, 1909. dec. 7. Vígszínház; *A testőr*, 1910. nov. 19. Vígszínház; *A farkas*, 1912. nov. 9. Magyar Színház. A Színház és Társaság márc. 31-i számában olvasható ez a megjegyzés: „A negyvenegy éves Juhász Gyulának szenteltük e heti számunk néhány sorát . . . nem követjük a költő példáját, aki ismert szerénységével A vörös malom szegedi bemutatóját jelölte meg, mint e hét nevezetességét, hanem e pár sorunkkal áldozunk a magyar művészetnek, melynek mérlegén Juhász Gyula bizonyára súlyosabbnak találhatik A vörös malomnál”. Ugyanebben a számban az Álhírek rovatban arról olvashatunk, hogy Juhász Gyula születésnapján a költő tiszteletére adják elő A vörös malmot.

Cikket írt a darab bemutatójáról: *A Vörös malom előadásáról* (101. sz.), továbbá fölhasználta a szegedi köz- és irodalmi élet parodizálására: *A vidéki vörös malom* (102. sz.).

100. [Bírálat Góth Klára verseiről.] Kézirata özv. Rózsa Andorné Góth-Gönczi Klára birtokában. Dátuma: 1924. április 4. — Góth-Gönczi Klára 1924. márc. 18-án a következő megjegyzéssel küldte el verseinek kéziratát Juhásznak: „Szeged leánya ajánlja verseit Juhász Gyulának, a szeretett szegedi poétának”. Juhász a kéziratot versgyűjtemény első lapjára írta rá a pársoros, udvarias biztató hírlapot.

101. A vörös malom előadásáról. SzÚ 1924. ápr. 5. 11. l. Aláírás: (j.gy.) (Vö. 99. sz.)

102. A vidéki vörös malom. SzÚ 1924. ápr. 6. 4. l. Aláírás: Gyalu. (Vö. 99. sz.)

103. Egy új költő. A Sz 1924. ápr. 13-i számából. 7. l. Könyvek r. Aláírás: Juhász Gyula.

Egy hatalmas és eredeti egyéniség: Kassák Lajos. *Az igazi új nap*: talán József Attilára gondolt Juhász. — Nagyfalusi Jenő (1900—1944) költő, szerkesztő. Juhász fölfedezettje volt, így került a Nyugat köréhez, majd baloldali írócsoportokhoz csatlakozott. Dolgozott a KMP legális folyóirataiba is. A fasizmus áldozata lett. A jegenyék szava című ciklusát Juhász Gyulának ajánlotta. Juhászhoz írott levelei a Kilényi-gyűjteményben vannak. Vö. még: *Symposion* (187. sz.), *Új lírikus* (120. sz.).

104. Találkozások Tömörkénnyel. A Magyarország 1925. szept. 29-i számából. 1—2. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. (Utánnymás tilos.)

Először megjelent a Sz 1924. ápr. 20-i számában. A Magyarország szövegét közölte a Tömörkény Emlékkönyv, Szeged 1966. 215—222. l.

A Magyarország közlésében megjelent változat megőrizte az 1924-es cikk minden főbb gondolatát, de sok eltérést is mutat. Ezért az első közlés szövegét teljes terjedelmében itt adjuk:

Hét sovány esztendő ment el már fölöttünk, (még jó szerencse, hogy elmentek), amióta Tömörkény István szívéből virágok nőnek a szegedi temetőben. Ez a hét esztendő bizony nem múlt el nyomtalanul előlünk, de Tömörkény emlékének és nagyságának nem ártott. Neki is meg kellett előbb halnia, élete virágában, alkotó ereje gyümölcsös idejében, hogy az irodalmi mandarinok és egyéb földi uraságok is föltétlenül és végérvényesen elismerjék. Alig hányta le szép csöndesen szemlélődő szemeit, az a modern folyóirat, amely soha egy sorát sem közölte, írásait ellenben megbántotta, azonnal a legjobb nevekkal tartott zomortort a halott fölött: első ember lett és páratlan tehetség, a vidéki nagy magyar író, aki soha se kilincselte és soha se pajtáskodott ott fenn.

A tulajdon pátriájában is igen megbecsülik ma már, egész utcát neveztek el róla, asztaltársaságok koccintanak az emlékére, hangos vezércikkekben a magyarságát vágják az élő utódai fejéhez, de a lányától már egyszer megtagadták a szűkös tanítói állás kenyerét és a könyveit (amelyek egész kis könyvtárat tesznek) nem igen látom a hangos magyarok kezében és szívében. Olyan az ő kultusza valahogy, mint a Petőfi-kultusz volt Pekárék alatt, ha akarom vemhes, ha akarom, nem vemhes. Magam is úgy érzem, hogy még sokkal tartozom neki és amikor a forradalomban a színpadon kijelentettem, hogy a földműves szegénység legnagyobb költőjét nem fogjuk és nem engedjük elfelejteni, nem is gondoltam, hogy az ellenforradalomnak földműves gazdagsága lesz az, amelyiknek leginkább erkölcsi kötelessége volna ajnázolni és fölkarolni a magyar és különösen a szegedi föld és nép prózai Arany Jánosának emlékezetét. Én most csak egy-két szál nefelejecset hozok erre a hétszentes csöndes sírhalomra, a magam emlékeit, amelyek talán néhány meleg és bensőséges vonással járulnak hozzá Tömörkény István emberi és írói arcképéhez.

*

Először a Somogyi-könyvtár lakályos olvasótermében találkoztam vele, magam még kis diák, nagy salabaktereket olvasó. Haraszti Gyula művét kértem a naturalista regényről, amely az akadémia kiadásában jelent meg. Stendhalról akartam megtudni valamit. Tömörkény roppant udvariasan sietett föl az emeletre és rövid keresés után elémtette Bodley *A jelenkori Franciaország* című munkáját. Én persze jelentettem alássan, hogy nekem a naturalista regény kell és nem a jelenkori Franciaország, de Tömörkény, megint csak roppant udvariasan és mély meggyőződéssel válaszolta:

— Kérem szépen, ez sokkal tanulságosabb lösz magának, ebbe még a parlament is benne van. Én is elolvastam, csak olvassa el maga is!

Meg kellett hajolnom ilyen komoly tekintélyi érvék előtt és később, hosszú évek múlva, a fehér asztal mellett fölvilágosított Tömörkény, hogy ő igyekezett a fiatalokat a való igazságok olvasásához szoktatni, azért gondolta, hogy a jelenkori Franciaország politikai bírálata hasznosabb mulattató lesz számomra, mint az úgynevezett naturalista regény.

Bevallom, hogy ifjúi fővel egyszer én is megbántottam a Vizenjárók és kétkézi munkások íróját. Az egyik helyi lapban bizony szigorú véleményt mondtam a magyar népiességről és Hauptmann Bernd Rózáját vágtam a Tömörkényi Halbür Főzetegé fejéhez. Igaztalanság volt ez és oktalanság is, de hát a fiatalság szeles és nem igen tud kegyeltes lenni. (A kölcsönkenyér, jobban mondva a kölcsönkő, persze később kamatostul visszajár.) Akkor se Tömörkény haragudott meg, aki talán el sem olvasta az egész titánkodást, (egyszer említette, hogy okosabb dolog

pénzt olvasni, mint kritikát), hanem helyette Bob állt ki a porondra és alaposan elintézte az ügyet a szomszéd újságban. (Bánom, hogy ifjút teremtettem — gondolhatta magában, mert hiszen ő volt az, aki hetedikes gimnazista koromban másodszer fölfedezett a Szegedi Naplóban. Előszőr Móricz Pál volt az irodalmi Kolumbuszom.) A Hauptmann hasonlatról azért mégis csak hallhatott valamit harangozni Pista bátyánk, mert amikor egyszer kis drámáját a magyar Hauptmannak nevezte ki valaki, szép csöndesen csak ennyit mondott a bajusza alatt: — Nono, hát azért az se kutya, hogy némöt Tömörkény!

*

Leginkább a fehér asztal mellett találkoztunk, ámbár hiszen volt az némelykor piros is. — Te is Schiller fordító lettél? — mondotta tréfás komolysággal, mikor egyszer az Ónozóban megpillantott. Mert itt szeretett ő leginkább darvadozni a zöld rácsos padon. Kossuth Ferenc arc képe alatt, szemben a Tiszával, a vizecskével, itt hallgatta, hogy a szomszédos söntésben a célszerű szögény embörök, hajósok, fuvarosok, zsákhordók, kubikosok és mindenféle népek mint vélekednek a világ sorjáról, az időjárásról, a magas politikáról, háborúról, drágaságról, életről, halálról, Ő ott ült magányosan, fehér mellényben, mint valami vidéki úr, iddógált és irdogált, vezércikket soha, csak vasárnapi tárcát, pontosan, gondosan, mint egy törekvő fiatal kezdő és csodálatos bösséggel, gazdagsággal, könnyűséggel és kedvvel, mint csak a teremtő nagyok.

Egyébként a legderekebb polgár, a legjobb családapa, példásan buzgó hivatalnok. És vasárnap délben gyakran láttam az öreg Szent Demeter-templomból kijönni, komoly és mély áhítattal, mint jó keresztény, aki az Isten nevét soha nem veszi hiába, de mindig a szívében hordozza.

Ha egy előkelő idegen, mondjuk egy kultuszminisztériumi osztálytanácsos hallgatta volna őt, például a Stefánia kioszk hétfő esti összejövetelein, amikor is Bárdoss Bélával (aki leghűbb cimborái és legkedvesebb emberei egyike volt) és az öreg Koncz vagy Csényi bácsival együtt sírvagigadó magyar humorral áldomásoztak a napi gond és bú torán s Tömörkény István cs. és kir. köztársasági elnök úr szakszerű előadást tartott a homoki és hegyi borok különbségeiről, a török feketekávé készítése módjáról, a novibazári és bécsi három kis esztendő katona-dolgairól és egyéb földi jókról, az bizonyosan gondolhatott volna sok szépet és kedveset erről a férfiúról, de arra aligha gondolt volna, hogy most Magyarország egyik legnagyobb trója ül mellette. Tömörkény nem volt irodalmár a szó pesti kávéházi értelmében, nem is igen szeretett beszélni irodalomról, mert ő úgy tartotta, hogy a csókot gyakorolni kell és nem magyarázni, valamint a hazát szeretni és nem emlegetni. Egyszer sodródott bele valami nagy irodalmi disputába a kegyelmes asszony vendéglőjében, fiatal titánok szapulták az öregeket és viszont, egy valaki megjegyezte, hogy mégis csak nem szép dolog, már Tömörkényt is kikezdi egyik-másik kritikus a modernség szent nevében, mire Pista elővett néhány csekket Singer és Wolfneréktől és az egész históriát elintézte ezekkel a szavakkal:

— Ez a legjobb kritika, embörök! Amíg ilyeneket kapok, addig möglőszök elégődve!

És úgy szép a legény, ha ballag, hát egy fekete levesre, ami még hátra volt, „kikötöttünk” Szarka Pistánál.

*

Amikor utoljára találkoztam vele, hideg télvégi napon, födetlen fűvel, révedező tekintettel ballagott a Tisza partján és hosszán, szinte búcsúzkodva elnézte a vizecskét. Ami Petőfinek a pusztá, az volt a Tisza-part Tömörkénynek. Istenfélő

jó ember volt, de napimádó, földimádó és népimádó ember. Mikor a pesti klinikán vettem a halála hírért, elszorult a szívem, könnybeborult a szemem és többször ismételtetem magamban:

— Ez a mi legnagyobb háborus veszteségünk! Szegedi urak és egyéb parasztok, tudjátok-e mivel tartoztok még neki?

A modern folyóirat: a Nyugat 1917. máj. 1-i számában jelent meg Ady és Móricz írása Tömörkényről. — *Zomotor:* félreértett régi magyar helynév, szomorú tor jelentésben Jókai terjesztette el az irodalomban. Juhász kedvenc szavai közé tartozik. — *Jegyenék alatt:* 1898-ban, *Népek az ország használatában:* 1917-ben megjelent Tömörkény kötetek. — *Goldstein Számi,* az új honpolgár: Kövessy Albert színműve, zenéjét Delin Henrik szerezte. — *Évekkel ezelőtt a szegedi színpadon kijelenttem:* mint a cikk első változatából kiderült, ez a forradalom alatt hangzott el, amikor Juhász Gyula a színházi direktorium vezetője volt. Az ő műsorterve alapján mutatták be 1919. máj. 19-én Tömörkény egyfölvonásosát, a Barlanglakókat Szegeden (először a Nemzeti Színházban 1913. jan. 22-én, Szegeden is 1913. febr. 28-án), de Juhász ekkor már megvált a színháztól, nem tarthatott bevezetőt Tömörkény darabja előtt. Nem tudjuk, hogy ez a kijelentése mikor hangzott el. — *Egy könyvet kértem:* amint az első közlésből kiderül, Haraszi Gyula: A naturalista regényről című művéről van szó. — John Edward Courtenay *Bodley:* Franciaország című műve 1899–1900-ban jelent meg magyarul, Darvai Móric és Mihály József fordításában. — *Ifjú fölül . . . én is megbántottam: A szegedi irodalom* (JGyÖM 5: 81. l.). De ebben a cikkében nincs szó Tandari Rozálról, és Hauptmannak nem a Bernd Rózáját említi, hanem A takácsok című művét. A cikkre (Sz) jelzéssel, Csevegés az irodalomról címmel a Szegedi Napló 1906. júl. 17-i számában válaszolt Sz. Szigethy Vilmos (1878–1956) szegedi újságíró, író. — *Vizenjárók és kétkézi munkások:* Tömörkény 1902-ben megjelent kötete. Ennek az írásnak, mint minden Tömörkényről szóló írásának, némely mozzanatával (pl. a császári és királyi köztársaság) újra találkozunk a *Tömörkény István élete és művei* című 1928-ban írott munkájában.

105. A Mézeskalács Szegeden. SzÚ 1924. ápr. 25. 4. l. Aláírás: j. gy. — Emőd Tamás—Szirmai Albert: Mézeskalács című daljátékának ápr. 20-i bemutatójáról. Juhász a SzÚ ápr. 19-i számában verssel is köszöntötte Emődöt (*Mézeskalács — Emőd Tamásnak.* JGyÖM 2: 334–335. l.).

106. Tartozás. A Sz 1924. ápr. 26-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Szerzőségének a stíluson kívül bizonyítéka a gondolati azonosság a néhány nappal ezelőtt megjelent *Találkozások Tömörkénnyel* című írásával. Itt is, mint a 46. sz. alatt szereplő cikkében Tömörkény szobrának fölállítását követeli.

A Pusztaszeri Árpád Egyesület, melynek Tömörkény is tagja volt, április 24-én megkoszorúzza Tömörkény sírját; a sírnál Márky Imre pénzügyi titkár mondott beszédet.

107. Ki minek látszik? HRkÚ 1924. ápr. 28. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula.* — *Karinthy Frigyes* megcsinálta a pesti nevezetességekkel, hogy egy idegennel megállapította, ki minek látszik? — írja Juhász e cikkben. Ő a szegedi közélet, irodalom és színház alakjaival csinálja meg ezt; önmagáról azt írja: *Juhász Gyulát orosz menekültnek minősítették.*

108. Tüntetés Kukutyinban. A Sz 1924. ápr. 30-i számából. 4. l. Aláírás: *Gyalu*.

Április 28-án mutatta be a szegedi színház Čapek: R. U. R. (Rossum's Universal Robots) című színművét. A premieren fajvédő egyetemisták tüntettek és bűzbombát dobáltak a színházban. A botrányt a Szegedi Új Nemzedék ápr. 24-én készítette elő: a fővárosi fajvédők Čapek és csehszlovák ellenes tüntetéseit példaként állította a szegedi egyetemisták elé.

Shakespeare . . . már tengert adott Csehországnak: a Téli regge című művében beszél a bohémiai (csehországi) tengerről. — *Intranzingens:* hajthatatlan, meg nem alkvó. Vö. még: R. U. R. (109. sz.)

109. R. U. R. (Čapek bemutató a Szegedi Színházban). A SzÚ 1924. máj. 3-i számából. 7. l. Aláírás: *(j.)*

Čapek színműve (R. U. R., Rossum Egyetemes Robotosai) a fajvédő tüntetések miatt csak két előadást ért meg Szegeden. Vö. *Tüntetés Kukutyinban* (108. sz.). — *Komáromy Rózsi* (1900—192?) színésznő, 1922—1924-ig játszott Szegeden, ekkor férjhezment, és nem lépett többé színpadra. — *Rubinyi Tibor* (1896—) színész az R. U. R. premierjén a színpadról azt mondta a tüntető közönségnek, hogy Kassán a legmagyarabb darabot, Az ember tragédiáját adták elő, és a szlovákok tapsoltak. — *Gulyás Menyhért* (1875—?) színész, színingazgató, rendező. — *Czobor Imre* (1900—) 1922—1924-ig játszott Szegeden. — *Klenovics György* (1870—1945 után) kitűnő jellemszínész volt, játszott az ország minden jelentős vidéki színpadán. Szegeden 1905—1924-ig hét évadban volt szerződése. 1925-ben visszavonult.

110. Mit olvasnak ma? HRkÚ 1924. máj. 5. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Pénzt, plakátot és szerelmes levelet — írja —, de könyvet nem.

III. 1914. A Sz 1924. máj. 10-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László ezt Móra írásának tartja (1983. sz.). Juhász szerzőségére vall azonban az a kevés, de vitathatatlan stílusjegy, amely rá jellemző és nem Mórának: *a furcsa mélabúval teljes nefelejceit az örökre eltűnő fiataliságnak . . . elgondolkodni és elborongani; . . . ékessége és reménysége, boldogsága és gyönyörűsége . . . szelid és jámbor szolgálói . . . az ifjúság és boldogság zomtora . . . fájó aggyal, vérző szívtel.* A *fájó agy* motívuma föltűnik verseiben is: *Őnarckép* 1918. (JGyÖM 2: 145—146. l.), *Névjegy* (JGyÖM 3: 81. l.) és az 1917-ben írott *Patológia* című klinikai jegyzeteiben (JGyÖM 5: 555. l.). Szerzősége mellett szól, hogy olyan pályákról is beszél cikkében, melyeket ő is választott magának (pap, tanár), és amelyek keserves voltáról meggyőződhetett; akiket idéz: Tolsztoj, Romain Rolland, Suttner Berta, Rabindranath Tagore, a szeretetvallás és a pacifizmus hívei, a velük való rokonszenvenőről többször nyilatkozott Juhász. Ugyanígy Jaurésról is, akit meggyilkolása után mindig Petőfi haláláról való megemlékezéseiben idéz. (Némi költői túlzás van abban, hogy az ő tanításuknál keserűbb mementónak nevezi a háború kitérésének tízéves évfordulóját.) Mindenképpen Juhászra valló gesztus, és megintcsak nem Mórára jellemző, hogy a cikkben Babits Mihály háborúellenes verséből (Fiatal katona) idéz; ha háborúellenességről, pacifizmusról írt, Babits nevét mindig ott találjuk írásaiiban. S végül: név nélkül és pontatlanul, de a saját versét idézi cikke befejezéséül!

Nem akarok többé civilt látni: Linder Bélának (1876—1962) az októberi forradalom hadügyminiszterének mondásából („Nem akarok többé katonát

látni!) alakított parafrázis. — *Suttner Berta* (1843—1914) Nobel-békedíjas osztrák írónő, a polgári békemozgalom első jelentős képviselője. — *Heldentud: hősi halál.* — *Az ember ilyet többé sohse tesz:* itt Juhász önmagát idézi pontatlanul, az 1918-ban írott *Obsit* című versének 10. sora hasonlít erre az idézetre: *Az ember többé ilyent nem mivel!* (JGYÖM 2: 168. 1.)

112. Szegedi breviárium. Sz 1924. máj. 11. 5. l. Aláírás: *Gyula.* — Szatirikus útikalauz a szegedi közletről és a városi intézményekről.

113. Tankönyvek. Sz 1924. máj. 17. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Megjegyzések ahhoz a hírhez, hogy a Tankönyvírók Országos Szövetsége tiltakozott a tankönyvírás állami monopóliumának terve ellen. Juhász szerzőségét a cikk névanyaga bizonyítja: . . . *mire gondolnak? Talán csak arra, hogy megint az átkos liberális éra kerekedik felül a kultuszban és az áldott kurzuspolitika végképpen megbukik Barkóczy berkeiben is? S nem arra, hogy Pintér Jenő megint mehet megállapításaival zabot hegyezni, mert Zsirkay megint nem lesz jeles magyar író és Anka János kitűnő helyett a legjobb esetben is csak elégséges osztályzatban részesül, nem is beszélve Kiss Menyhérről, aki már Ady Endre színe előtt is tökéletesen megbukott?* Szerzősége mellett szól, hogy megtalálható a cikkben az a Goethe-idézet, melyet Juhász kedvvel idézget még írásaiban is: *a vér az különös folyadék.*

114. Beszéltem Mascagnival. Sz 1924. máj. 18. 3. l. Aláírás: *Gyula.*

Szatirikus hangú kitalált riport Mascagnival, akinek *A kis Marat* című operáját máj. 15-én mutatták be Szegeden (szövegét Móra Ferenc és Tonelli Sándor fordította magyarra). A riport szerint Mascagni még néhány vidéki színházban szeretné bemutatni művét, és inkognitóban akar beszélni a kultusz-minisztériumi kiküldötttel. Juhász a következőt tanácsolja neki: *Tessék Zerkovics Béla álnéven jelentkezni. Esetleg Szabados Béla néven. Csak Bartók Béla vagy Reinitz Béla néven ne méltóztassék, mert az tilos!*

115. Forgács Rózi Szegeden. A HRkÚ 1924. máj. 19-i számából. 2. l. Aláírás: *(j.)*

Forgács Rózi (1886—1944) színésznő, 1904—1908-ig a Thália Társaság tagja, majd a Magyar Színház és a Nemzeti Színház művésznője. Máj. 19-én és 20-án vendégszerepelt Szegeden Kamaraszínház nevű saját társulatával. — *Réti Ódón:* *Viora* című egyfőlvonásosát először Forgács Rózi Kamaraszínháza mutatta be 1924. márc. 2-án Budapesten.

A Sz máj. 22-i számában megjelent [Úr György] Úgy. riportja: *Művészek Szegeden.* Forgács Rózi címmel. Ebben olvashatjuk: „A toronyóra elütötte a tizenegy órát és sietve megérkezett Juhász Gyula, akitől Forgács Rózi nagy drámát is akar Budapestre vinni. Juhász megígérte, hogy ír egyet és majd elküldi. Forgács Rózi pedig megígérte, ha nem küldi el, személyesen jön érte. Miután pedig Juhász Gyula előzékeny és udvarias a nőkkal szemben, bizonyos, hogy elküldi a darabot. Így aztán Forgács Rózié lesz az érdem, ha Juhász Gyula csakugyan megírja majd azt a nagy drámát”.

116. A tehetség támogatása. A Sz 1924. máj. 20-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét igazolja a cikk névanyaga: azokat emlegeti, akiket mindig szembeállított a kurzus talmi tehetségeivel. Nagyon jellemző rá, hogy

a témától látszólag távol eső Ibsen és Tolsztoj példájára itt is utal. Rá vall Romain Rolland, de különösen Ady idézése is. Több cikkében, éppen az ellenforradalom idején megvédi Szabó Dezsőt a támadásoktól, de különösen föltűnő itt, hogy amikor Szabó Dezső tanári pályafutásának állandó áthelyezéseit veti a hivatalos rend szemére, nyilván a maga keserves hányattatásaira is gondol. Rá vall, hogy most is főlemlegeti Móricz, Babits, Krúdy kizárását a Kisfaludy- és Petőfi-Társaságból. Ezt igen sokszor említi a kurzus tehetségellenességének bizonyítékaként. Már 1919. dec. 5-én fr erről (*Anathéma*. JGyÖM 6 : 267—268. l.); kötetünkben az első ilyen motívumú írás: *Irodalmi internátus* (16. sz.) Apró stílusjellemező: *A tehetség csöndes magányban érik; önkényes* (ez utóbbi jellemző írásmód). Rodostó is kedvelt jelképe.

Klebsberg Kunó (1875—1932) vallás- és közoktatásügyi miniszter törvénytervezetének ankétjáról megjelent nyilatkozatokat nem ismerjük. A törvénytervezetet 1925. nov. 12-én terjesztette az országgyűlés elé, melynek célja a tehetségvédelem volt, de „fő rendeltetése . . . hogy a magyar közép-osztály, a magyar intelligencia gyermekeinek segítségére siessen”. A bel- és külföldi ösztöndíjakat Károlyi Mihály elkobzott vagyonából kívánták biztosítani. — *Hegedűs Gyula* (1870—1931), a Vígszínház színésze, a természetes játékmódor kiváló képviselője. Az iskolából szökött el színésznek. — *Ibsen* 1864-ben a krisztániai norvég színház (ahol 1862-ig igazgató volt) bukása után hosszabb ideig élt Délen: Rómában, Drezdában és Münchenben. — *Tolsztojt* 1901. febr. 21-én a szent színóduS kiközösítette a pravoszláv egyházból. — *Romain Rolland* a világháború alatt önkéntes száműzetésben élt Svájcban. — *Numerus clausus*: zárt szám; az ellenforradalom által bevezetett rendszer, mely csak korlátozott számban engedélyezte zsidók egyetemi fölvételét. — *Wolff Károly* (1874—1936) a Keresztény Községi Párt elnöke, az Országos bírói, ügyészi egyesület vezetője, fajvédő országgyűlési képviselő. Az ellenforradalmi rendszer sokat szereplő figurája volt. — *Benárd Ágoston* vagy Ágost (1880—?) orvos, politikus. 1919-ben a Huszár-kormány népjóléti minisztere, magyar részről egyike volt a trianoni békeszerződés aláíróinak. Szerkesztette A Nép című fajvédő ellenforradalmi napilapot.

117. Majális. HRkÚ 1924. máj. 26. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Szatirikus iskolai dolgozatok a majálisról 1914-ben, 1915-ben, 1924-ben és a jövőben.

118. Noch nie da gewesen! HRkÚ 1924. jún. 2. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Ironikus megjegyzések a modern dramaturgiáról.

119. Őskirályfi. (A Turáni Szövetség színházi estéje.) Sz 1924. jún. 6. 6. l. Aláírás: (*j. gy.*) *Álturáni dilettantizmusnak* nevezi a „helyi szerzők” közt föltűnt Albert Istvánné Őskirályfi című mythológiai hitregjét, melyet műkedvelők mutattak be jún. 5-én. Tanácsa: *inkább a régi magyar és népi költészet remekeiből mutassanak be ezután szemelvényeket, vagy a rokonnépek poézisét ismertessék.*

120. (Új lírikus.) Magyarság, 1924. jún. 8. 14. l. Írók és könyvek r. Aláírás: (*j. gy.*) Kritika Nagyfalusi Jenő: Az Isten derengése. A jegenyék szava című verseskötetéről. Vö. *Egy új költő* (103. sz.). Juhász e közleményére Scheiber Sándor hívta fel figyelmünket.

121. Minták, érték nélkül. Sz 1924. jún. 8. 6—7. l. Aláírás: *Gyalu*. — A színház drámapályázatának bírálói között, mint már említettük, Juhász Gyula is ott volt. Most enyhe ironiával beszél a szerzők tolatkodó érdeklődéséről és a művekről, végül két mintát készít a csalódott szerzőknek.

122. Kis magyarok vizsgáznak. A Sz 1924. jún. 22-i számából. 5—6. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Javításunk:

1 a *földművelés és állattenyésztés* hibás alakot értelemszerűen *földművelés és állattenyésztés* alakra javítottuk.

Allonge-parókás: a homlokra föltornyozott, középen kettéválasztott parókafajta, a méltóság és előkelőség jelképe is.

E vizsgai riport számos motívumát Móra Ferenc is fölhasználta A másik csaló (Göröngykeresés. Budapest 1960. 495. l.) és A magyar paraszt című írásában (Véreim — Parasztjaim, Budapest 1958. 197—199. l.). Vö. It 1959. 133. l. Juhász írásának névanyaga, a hagymatermelésre való utalás makói élményre vall. E napokban Makón tartózkodott, ekkor írta *Orbán lelke* című kisregényét.

123. Találkoztam a jósnővel. Sz 1924. jún. 29. 4. l. Aláírás: *Gyalu*.

A szatirikus hangú írásban, mely egy vásári jósnőnél tett látogatását írja le, többek között ezeket olvashatjuk: *Hiába, be kell látnom és vallanom, egy idő, mondjuk tíz esztendő óta erősen babonás vagyok, hiszek a szellemekben, akik nem mindig nagyok, és néha a találkozásukból háború lesz a nagyvilágban, hiszek a kísértetekben, akik fényes nappal sajtótörvényen meg numerus claususon törik a fejüket, hiszek a hét szűk esztendőben, amit kurzusnak neveznek a mamelukok, szóval vakbuzgó hívő lettem, mert erre tanított meg a szenvedés*

124. Szegedi konferanszok. I. Sz 1924. júl. 6. 6. l. Aláírás: *Gyalu*. — A városi közgyűlésről, ahol megszavazták az egyetemnek nyújtandó segítséget; és a negyedik elemisták gimnáziumi fölvételi vizsgájáról. Vö. még: *Szegedi konferanszok II. III.* (124, 127, sz.)

125. Szegedi konferanszok. II. Sz 1924. júl. 13. 6. l. Aláírás: *Gyalu*. — „A nemzeti megújulás” készülő szegedi emléktáblájáról, Heller Ödönről, Békefi Lászlóról és Vasek Ernőről.

126. Dialógus. Sz 1924. júl. 16. 4. l. Hírek r. Aláírás: *Gyalu*. — A-listás és B-listás magyar beszélgetése.

127. Palágyi Menyhért. A Sz 1924. júl. 18-i számából. Vezércikk. Névtelenül.

A szerzőség bizonyítéka: nagyon Juhászra vall az a gesztus, ahogy az itthoni kultúraellenes ellenforradalmi rendszerrel szembeállítja Palágyi Menyhért meg nem értett alakját; de különösen szerzősége mellett vallanak a cikkben idézett nevek (Ády, Vajda, Bolyaiak), melyeket számos más írásában is kedvvel idéz. Palágyi munkásságára már 1905-ben fölfigyelt; *A jövő tudománya* című cikkében is mint *Kant polemikusát* idézi, és azt írja róla, hogy a német tudomány kétszer is megkoszorúzta (JGyÖM 5 : 47. l.). Juhászra vall az a stílusbeli jegy is, hogy és kötőszóval szereti halmazni a rokonértelmű és rokon értelmi árnyalatú szavakat: *szennyes és kicsinyes, divatos és hangzatos,*

öntudat és önrzet, önbírálat és önismeret stb., vagy rokon hangzású (alliteráló stb.): *eszméit és eszményeit, kicsi és kicsinyes; kis senkik és nagy törtétek* (ellen-téteseket is szereti).

Palágyi Menyhért (1859—1924) filozófus, irodalomtörténész, kritikus, 1919-től haláláig (júl. 14.) Darmstadtban volt egyetemi tanár. Természet-filozófiái és ismeretelméleti munkáira a biológiai idealizmus jellemző. A múlt század utolsó harmadának nagyhatású irodalmi kritikusa volt. Irracionalista filozófiája társadalmi nézeteit később reakcióssá tette. A cikkben említett művei: *Kant und Bolzano* (1902), *Madách Imre élete és költészete* (1900), *Vajda János és a magyar líra* (Koszorú, 1885. máj. 17—24.), Tolnai Lajosról: *Az osz-lopbáró* (Koszorú, 1884. jún. 22.) — *Az elemisták felvételi vizsgája*: egy új ren-delet szerint a negyedik elemi után gimnáziumi fölvételi vizsgát kell tenni (vö. 122. sz.). — *Dávid Ferenc* (1510—1579) erdélyi reformátor, az unitárius egyház megalapítója, börtönben pusztult el. — *Grünwald Béla* (1839—1891) politikus, újságíró és történetíró, munkáiban a félfedális állapotok megszü-n-tetéséért harcolt; erős dzsentri-ellenesség jellemezte.

128. Szegedi konferanszok. III. Sz 1924. júl. 20. 4. l. Aláírás: *Gyalu*.

Szatirikus hangú ajánlatok egy szegedi kabaré műsorához. Az egyik ajánlat: *Az egyes magánszámok sorában egy fiatalkorú szegedi költő elszavalná „Ügy és zúr, kérem!” című legújabb verses könyvéből a „Pardon, hogy írok!” kezdetű szabadságversét!* Ez az utalás kétséget kizáróan József Attilára vonatkozik: a Sz júl. 13-i számában írt a fiatal diákköltő istenkáromlási próbében hozott ítéletről. Vö. It 1955. 147. l.

129. A Föld története. (*Gaál István geológiája, a Danubia kiadása.*) Sz 1924. júl. 20. 4. l. Könyvek r. — A rovatban két könyvkritika olvasható Gaál István könyvéről és Pór Tibor verseskötetéről. Aláírás: (*j.gy.*), csak a második cikk alatt van. A Kilényi-gyűjteményben fennmaradt e két írás lapkivágata, melyen Kilényi mindkét kritikát kék ceruzával bekeretezte, jelezve, hogy mindkettő Juhásztól származik.

130. Pór Tibor: I. (*Budapest, 1924.*) A Sz 1924. júl. 20-i számából. 4. l. Könyvek r. Aláírás: (*j.gy.*)

Pór Tibor, mai nevén Sarló Sándor (1899—) a Sz volt munkatársa. Számokkal jelzett versköteteket tervezett, de csak az I. című jelent meg. A húszas évek elején a szegedi irodalmi életben tevékenyen részt vett, tagja volt a fiatal írók Igen társaságának. Dolgozott a magyar és nemzetközi munkásmozgalomban is. Vö. 134. sz.

131. Szerkesztő úr kérem. Sz 1924. júl. 27. 9. l. Hírcs r. Aláírás: *Gyalu*. — Ironikus megjegyzések a hírhez, hogy a háztulajdonosok Vass József miniszterelnökhelyettesnél pótházbért követeltek.

132. Lelki klinika. HRkÚ 1924. júl. 28. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Gúnyos szerkesztői üzenetek a szegény, de becsületes kurzuslovagnak és a főlbreedt magyarnak. Vö. *Lelki klinika* (311. sz.).

133. Petőfi. A Sz 1924. júl. 31-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Kivágata fennmaradt a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségére vall, hogy szinte minden évben (névvel vagy névtelenül) megemlékezett

Petőfi haláláról (219, 323. sz.). Mindegyik írásában Petőfi kisajátítása ellen tiltakozik. Az 1926-os cikkben az 1924-esnek egy félmondata meg is ismétlődik: *alalkja örökre eltűnt a földi szemek elől a fehéregyházi országot szélén, a kukoricásban. A reménytelen tekintet kifejezés előfordul a Bácsúk című versében is (JGYÖM 2: 84. l.). Itt is, mint az „Emlékezzél március Idusára!” című névtelenül megjelent cikkében (92. sz.) Petőfinek a 15-dik március, 1848. című versére utal („Egy ilyen nap vezérsége . . .” stb.). Ezt idézte *A szabadság ünnepére* című névtelenül megjelent vezércikkében is (Délm 1920. márc. 14.).*

134. Pór Tibor első könyve. A HRkÚ 1924. aug. 3-i számából. 3. l. Hírek r. Aláírás: (j.) — Vö. *Pór Tibor: I* (130. sz.).

135. Kődobás. A Sz 1924. aug. 6-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Lapkivágata fönmaradt a Somogyi-könyvtárban őrzött Réti-hagyatékban; Réti Ödön kétszer is a cikk mellé írta: Juhász Gy.

Juhász szerzőségét bizonyítja még a szegedi újságíró társai közül csak rá jellemző érzékenység, amellyel minden Ady ellenes támadásra fölfigyel és válaszol. Rá vall, hogy Herczeg múltjából a holnaposok elleni támadását is idézi, erről szól az *Ady és A Holnap* című írásában is; a cikk rokonságot mutat Juhásznak Herczegről szóló más névtelen írásaival: *A híd* (251. sz.), *Herczeg és grófok* (298. sz.). Rá vall, hogy Hercz eget műveinek címével jellemzi (*a magyar irodalom dolovai nábobja és Gyurkovics fia*); az 1926-os írásában a *Gyurkovicsok és a hét svábok klasszikusának* nevezi. Stiláris jellemzője is megtalálható a cikkben, a jelzőhalmozás kedvelése: *népszerű és középnyelvi, kényelmes és kellemes, egészen kellemes és eléggé szellemes, önérzetes és öntudatos, föltűnik kedvenc szava, a zomotor is.*

Herczeg Ferenc cikke: Ady-kérdés? Pesti Hírlap, 1924. aug. 3. Erre Szabó Dezső válaszolt: Ady-kérdés? Válasz Herczeg Ferenc hasonló című cikkére. Világ, 1924. aug. 5. (Idézi Nagy Péter: Szabó Dezső. Budapest, 1964. 366. l.) — *Gugesinnt: föltétlenül megbízható.* — *A morál komoly szemöldjét:* Arany: Mária, bűneid megvannak bocsátva című verséből. — *A magyar végzet nagy embere:* Tisza István, akinek politikáját Herczeg fönntartás nélkül helyezte, és szerkesztette lapját, a Magyar Figyelőt.

Péter László írja: „Nem tudtuk eddig, a sok Ady-ellenes támadás közül éppen melyik váltotta ki a fiatal József Attilából »a holtan megbántott Ady-nak« írott verset. Herczeg Ferenc ezekben a napokban írt cikket Ady ellen, s a Szeged 1924. augusztus 6-i számának Kődobás című vezércikkében — melyet talán éppen Juhász Gyula írt —, leleplezi az úri magyarság »írófejedelmének« rágalmait. Talán József Attila verse — a sírdomb szimbólumára gondoljunk — éppen a vezércikknek ebből a mondatából foganhatott: »Követ dob ma a legnagyobb és legfájdalmasabb magyar Messiás gondozatlan és elhanyagolt strjárja . . .« Van benne valami jelképes: József Attila Herczeg Ferenc támadásával szemben védi példaképét és elődjét.” (József Attila Szegeden. It 1955. 148. l.)

136. Világos. Sz 1924. aug. 13. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk bevezető mondatai már megtalálhatók némi átalakítással az 1919. aug. 14-én a Délm-ban (j.gy.) aláírással megjelent *Világos* című írásában is. Az 1919-es cikkben: *A világosi kastély úrnője e napon ezt írta naplójába: Szép, derűs idő van.* (JGYÖM 6 : 225. l.) Az 1924-esben: *Derűs idő. A fölkelő nap sugárzőnővel borítja be az egész vidé-*

ket. Hetvenöt éve ezeket a sorokat írta naplójába a világosi kastély úrnője ezen a napon . . . Már az 1919-es cikkben a történelmi példát a jelennel összevetve idézi, ami igen jellemző Juhászra; itt is megismétli. Érdekesebb viszont, hogy itt Görgeyt bűnbaknak, áldozatnak látja, szemben pl. 1919-es állás-pontjával (JGyÖM 6 : 168. l.) Vö. még: *A példa fája* . . . (223. sz.).

137. Bródy Sándor. A Sz 1924. aug. 13-i számából. 2—3. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1 : 255—259. l.

Bródy Sándor aug. 12-én halt meg. *Rembrandt* című egyfölvonásosát 1913-ban mutatta be a Magyar Színház. — *Első regénye: Dina*, 1884-ben jelent meg Békés-Gyulán. Ebben az évben jelent meg a *Nyomor* című novellás kötete is Budapesten. — *Magyar Szalon*: 1884—1936-ig megjelenő társadalmi, irodalmi és kritikai folyóirat, Bródy 1887-től írt bele. — *Hőfőherke*: regény (1894), színpadi változata is van (1901). — *A dada*: dráma (1902). — *Király-idillek*: egyfölvonásos drámai ciklus (1902). — *A tanítónő*: dráma (1908). — *A medikus*: színmű (1911). — *Timár Liza*: színmű (1914). — *Lyon Lea*: színmű (1915), — *Dosztojevszkijről*: Az orosz Shakespeare (1900), A cilinderes Tiborc című gyűjteményes kötetében (Budapest 1958. 284—298. l.) — *Márkus Emíliáról*: Komédia (Budapest 1911. 93—107. l.). — *Neszményi Artúrról*: Egy újságíró élete és halála (1899); A cilinderes Tiborc című kötetében: 521—536. l. — *Ferencz Józsefről*: többször írt, talán két cikkére utalhat Juhász: I. *Ferencz József politikája*. Egy epizód. Jövendő, 1903. aug. 30.; Az öreg király és a fiatal úr. Jövendő, 1905. ápr. 2. — *Az egrí diákok*: ifjúsági regény (1894). — *A rózsák szigete*: Jókai: Az arany ember című munkájából az ifjúság számára készült átdolgozás (1910). — *Ezüst kecske*: regény (1898). — *A nap lovagja*: regény (1902). — *Öngyilkos volt egyszer*: 1905-ben, Juhász írása: *Ikarus Bécsben* (JGyÖM 5 : 47. l.). — *Rembrandt halála*: be nem fejezett regénye: Rembrandt. Egy arckép fényben és árnyékban címmel jelent meg 1925-ben. — *Gárdonyival összeveszett*: Bródy 1921 februárjában a Bécsben megjelenő Lázár Miklós szerkesztette Új Könyv című folyóiratban nyílt levelet intézett Gárdonyihoz, melyben bejelentette barátságuk megszakítását, amiért Gárdonyi versben üdvözölte a Budapestre bevonuló Horthyt, és zsidóellenes kijelentéseket tett.

Juhász Bródyról többször írt. 1908-ban A tanítónő váradi bemutatójakor meghívta Bródyt az előadásra. Bródy levélben mentette ki magát. (JGyÖM 5 : 628. l.)

138. Szerkesztő úr kérem. Sz 1924. aug. 15. 6. l. Hírek r. Aláírás: *Gyalu*. — Szatirikus írás egy színházi pletykáról és a megláthatóságról.

139. Harc a békéért. A Sz 1924. aug. 17-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

Norman Angell (1874—1925) angol író és politikus, pacifista, a világháború után belépett az angol munkáspártba. Több művében támadta a párizsi békeszerződési rendszert. 1933-ban Nobel-békedíjat kapott. — *A königsbergi bölcsész*: Kant: Az örök béke című műve 1918-ban jelent meg magyarul, Babits fordításában.

E cikkel föltűnő rokonságot mutat: *Romain Rolland* (275. sz.).

140. A szent Jobb ünnepén. Sz 1924. aug. 20. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Hol vagy? . . . címmel, több változtatással közölte a Délm 1925. aug. 20-i száma ugyancsak névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja a Szent Istvánról szóló cikkeinek az az alapvető jellemzője, mely itt is megnyilatkozik: Istvánban forradalmárt lát, aki Kelet és Nyugat harcában a Nyugatot választotta. Már az *István király* (JGyÖM 5: 279. l.) című cikkében is ezt tartja fő érdemének, de ezt a gondolatot találhatjuk a *Szent István napja* (Délm 1918. aug. 20.), *A dicsőséges jobbkez* (Délm 1919. aug. 20.) és a *Legenda és valóság* című névtelenül megjelent írásaiban is (336. sz.). Mindenütt ezt aktualizálja, itt így: *Ma pedig mit látunk? Koppány helyett Friedrich, Vata helyett Wolff, Gyula helyett Lehner és Ajtony helyett Anka hirdetnek fajvédelmet — kereszténység örve alatt . . . Svábokból jöttek magyarok, irán szagú szittya sereg akar Dévénynél betörni és — Ázsiát csinálni Európa közepén.* Itt is, mint az 1918-as cikkében, idézi az *Ének a szent jobbkezhez* című középkori verstörredék egy sorát: *Drága gencse népönknek.* Juhász szerzőségének bizonyítéka még, hogy a Kilenyi-gyűjteményben fennmaradt e cikk kivágata.

141. Kossuth Lajos. A Sz 1924. aug. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta Juhász Gyula.*

A hírhedt április tizennegyedike: a ferencjózsefi Alkotmány, a Monarchia állami ünnepe volt. — *A magyar Danton*: a cikknek ez a passzusa arról tanúskodik, hogy Juhász ismerte Engels véleményét Kossuthról. Marx és Engels válogatott műveinek 6. kötetében A magyar harc című cikkben olvasható: „nemzete számára Danton és Carnot egy személyben, s ez a férfiú — Kossuth Lajos”. — *Epaminondas* (ie. 418 körül — 362) kiváló thébai államférfi és hadvezér. — *Alkibiades* (ie. 450—404) híres athéni hadvezér. — *Nagyatádi Szabó István* (1863—1924) a Kisgazdapárt megalapítója, földművelésügyi miniszter. — *A múltkor olvastam egy sajátkezű levelét*: Bakay Nándor szegedi gyároshoz és országgyűlési képviselőhöz több levelet írt, de ezekben nincs arra utalás, hogy ő már nem negyvennyolcas, hanem negyvenkilenkes. Juhász utalásának forrását nem ismerjük. Vö. még: *Kossuth Lajos. Halála évfordulóján* (JGyÖM 5 : 418. l.), *Kossuth. Halála 25-ik évfordulóján* (JGyÖM 6 : 167—170. l.).

142. Marsközelben. Sz 1924. aug. 24. 7. l. Aláírás: *Gyalu*. — Interjú a Mars bolygóval időszerű kérdésekről.

143. Bertalan éje. Sz 1924. aug. 24. 7. l. Hírek r. Névtelenül.

A lírai hírfej a Bertalan-éj eseményeit idézi, és a befejező mondatokban a krónikás szenvtelensége mögül előtűnik a nagyon is Juhászra jellemző gondolat és gesztus, a történelmi esemény aktualizálása: *A közelmúlt szomorú történetéből is ismerünk hozzá hasonlatos atrocitásokat. A humanitás lassan halad, az emberben sokszor fölbred az ősi bestia, de azért hinnünk és remélnünk kell, hogy jobb idők felé megyünk. És rajta kell lennünk, hogy soha többé ne legyen a gyilkosság megengedett hatalmi tényező a földön!* A Délm 1925. jún. 7-i számában megjelent *Szakállszárító* című írásában olvashatjuk: *A Bertalan-éj rövid nászából hosszú századok gyűlölete született.*

144. A szegedi „rákfene”. HRkÚ 1924. aug. 25. 2. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Jatogán*.

A közélet durva hangneme ellen.

Dr. Benárd Ágost trianoni főszerkesztő rákfenének minősítette a saját külön lapjában elkarapózott tónust. Juhász a szegedi kurzussajtóra is találónak érzi ezt az ítéletet.

Jatagán: Juhász Gyula ritkábban használt álneve. E kis cikkben, mint annyi más írásában az ellenforradalmi rendszer tehetségtelen íróakarnokai-ként idézi *Szépvízi Balázs Béla* és *Kiss Menyus* nevét és *Szabó Dezsőt lángésznek* nevezi. Szerzősége mellett vall, hogy írása a *Görbe Tükör* rovatban jelent meg, ezt a rovatot csak Juhász hosszabb távollétében írta más, Juhász pedig ekkor Szegeden volt. A Délm 1926. júl. 12-i számában megjelent *Lelki klinika* című kis írása is Jatagán álnévvel jelent meg. Ez írás pedig nem más, mint megismétlése egy 1924-es hasonló című cikkének, amely a HRkÚ júl. 28-i számában *Gyalu* álnévvel jelent meg.

145. Új Mohács sem elég? A Délm 1925. aug. 29-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Első közlése: *Mohács*. Sz 1924. aug. 29. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László mindkét cikket Móra írásának tartja (2011. és 2126. sz.). Ellenérveink és Juhász szerzőségének bizonyítása: a Délm 1926. aug. 6-i számában *Mohács havában* (329. sz.) címmel megjelent névtelen vezércikk föltűnő rokonságot mutat ezzel az írással: *az új katasztrófa még élénk és erős döbbenetével fogadjuk János fővételének napját, amely Jókai szerint a magyar nemzet fővételének napja lett . . . Most azt hirdetik, hogy új Mohács után vagyunk. De a régi Mohács után a főséges tragédia valahogy visszaadta a lelket a magyaroknak, amelyet már egészen elvesztett. És a régi Mohács után Kanizsai Dorottya eltemetve a halottakat, felszólította az élőket, hogy most temessék el a pártosságot, a visszavonást, a gyűlölséget és egyesüljenek egyetlen egy gondolatban: a haza minden előtt! És a régi Mohács után gyönyörű példái, magasztos mintaképei támadtak az önfeláldozásnak, az áldozatkészségnek. Ilyen föltűnő egyezés ellenére, Vajda ezt a cikket nem tekinti Móraéának, nem veszi föl Móra vezércikkeinek jegyzékébe. Helyesen, hiszen ez a cikk Juhász Gyuláé: gépelt másolata, Kilényi javításával és a pontos lelőhely föltüntetésével fönnmaradt a Kilényi-gyűjteményben. De akkor az 1924-es és 1925-ös Mohács-cikkek sem Móra írásai, hiszen az 1926-os cikkben ott vannak a korábbiak motívumai. Az igaz, hogy Móra Mohács (*Világ*, 1923. aug. 29.) és Dicstelen évfordulón (Délm 1925. aug. 30.) című cikkeiben idézi Jókainak azt a gondolatát, hogy János fővételének napja a nemzet fővételének napja lett, de minden valószínűség szerint ezt az ötletet Juhásztól vette, aki már 1920-ban *Mohács* (Szegedi Napló, 1920. aug. 29.); majd 1921-ben *Margó* (Sz 1921. aug. 28.) című írásaiban idézi ezt a gondolatot. (Az idézet Jókai: A magyar nemzet története regényes rajzokban című művének A mohácsi vésznap című fejezetéből való.)*

Ha összevetjük Móra Dicstelen évfordulón című vezércikkét az egy nappal előtte megjelent névtelen írással, föltűnik, hogy a bizonyosan Móra-írás mennyire elbeszélő modorú, sőt néhol anekdotázó, az aug. 29-i cikk pedig erősen lírikus, érzelmi hatásokra építő, tehát Juhász stílusával rokon. Az *Új Mohács sem elég?* című cikk és első közlése, a *Mohács*, több helyen Juhász publicisztikai stílusának jeleit mutatja: *véres és könnyes, szomorú és nyomorú; rokonértelmű vagy ellentétes szavak és köztöszóval való összekapcsolása és halmozása: hősiesség és önfeláldozás, hazaszeretet és nemzetvédelem, nemtelen bosszú és céltalan kártevés*. Különösen Juhászra vall a cikk 1924-es változatának befejezése: *az új hit, a munka és szeretet vallás emlegetése*.

A 400. évfordulón, 1926. aug. 29-én Juhász Gyula *Mohács* címmel kis drámai jelenetet közölt a Délm-ban. Ez szintén rokon 1924-es és 1925-ös cikkeivel:

A jobbágy: Még egy királyt láttam nemrégiben, a tüzes trónuson ült és a húsából ettek. De ez a király még egyszer visszajön . . .

Az érsek (borzongva): Dózsa, Dózsa . . .

A király: Milyen nap van ma, érsek uram?

Az érsek (a breviáriumot nézi): János fővétele.

A király: És a mi fejünké is, ki tudja! Menjünk! . . .

A jobbágy (hirtelen fölhorkan): Szapolyai megérkezett?

Az érsek (tompán): Szapolyai még nem érkezett meg.

A jobbágy: Dózsa koronázására bezzeg sietett. A tüzes trónusnál bezzeg ott volt . . .

Magyar urak, ti vagytok a nagy sírásók, jaj nektek, ország sírásói! . . .

Az Új Mohács nem elég? első változatát alább adjuk:

Mohács

Az egyházi naptár szerint ma János fővételének napja van, de Jókai Mór a magyar nemzet regényes történetében igen helyesen írta, hogy ez a nap a magyar nemzet fővételének napja. Mohi és Majtény, Világos és Trianon mellett legnagyobb tragédiánk játszódott le ezen az augusztusvégi napon, idestova négyszáz esztendeje, amikor Szolimán háromszáz nehéz ágyúja ugatott, mint a Végzet megannyi kutyája a Csele patak mellett, amikor Tomori büszke vezér reménytelenül nyeregbe szállott, a gyermekkirály sápadt arccal és csapzott szakállal hullámstrójába hullott és vele vesztett Drágffy Tamás az ország zászlajával, vele a pécsi egyetem ifjúságának színe virága, vele a magyarság java, egyházi és világi méltóságok és Szapolyai János, akinek nagyratörő lelkében a nemzeti királyság álmának délibábjá ringott már ekkor, Szeged alatt hallgatta a tompa rengést, amellyel az Alföld szíve jelezte, hogy távol valahol most temetik Mátyás Magyarorszáját.

A mai maradék magyarság már készül a négyszázészteendő fordulóra és azt is olvassuk, hogy a törökök is el akarnak jönni és mint megbékült testvérnemzet velünk együtt akarják ünnepelni a hajdani mohácsi vész emlékezetét. Hiába, nagy orvos az idő és valóban, Mohácsot nem is a török hozta ránk, hanem a magyar áfium, az ősi és ma is eleven betegség, a morbus hungaricus és ha már megállunk a mohácsi mező hantjainál, nem ártana, ha egy kissé magába szállana és magára ismerne a magyar. Mohács nagy vész volt és nagy gyász, de azért még mindig kisebb volt, mint Trianon.

Mohács szörnyen véres és könnyes egy lecke volt, de legalább tanult belőle a nemzet.

Mohács után Kanizsai Dorottya temetett, Mohács után egy szívtel, lélekkel összefogott a magyar a közös ellenséggel szemben, Mohács után Dobó Istvánok és Losonczy Istvánok, Szondy Györgyök és Zrínyi Miklósook támadtak. Mohács után a hősiesség és önfeláldozás, a hazaszeretet és nemzetvédelem ragyogó példái támadtak, amelyek a história fekete lapjain arany betűkkel világítanak a késő unokáknak. Ma új Mohács után vagyunk, de ma nem akar tanulni és javulni a maradék magyar.

Ma a politikai kalandorok egész hadserege érzi és vallja magát Szapolyainak, kiskirályok hirdetik a hordók tetejéről a maguk egyedül üdvözítő honszerelmét, puccsok és panamák pörei kergetik egymást szakadatlanul és a jelszavak zápora szakad a boldogtalan nemzedék nyakába, úgy, hogy a politika zavaros megdagadt

Csele patakja már-már a meghagyott kis országot kezdi előnteni szennyes áradatával. Mohács előtt egymás hajába és szakállába kaptak a világi és egyházi méltóságok, most az új Mohács után tovább hirdetik még mindig igen magas helyekről a gyűlölet és bosszú evangéliumát. Mohács előtt Dózsa Györgyöt ültették tüzes trónusára a vesztükbe induló magyar oligarchák, most az új Mohács után Zalaegerszeggel és új latifundiumokkal csinálnak demokráciát azok, akik Petőfi után se akarják megtanulni, hogy Dózsa Györgyöt el lehetett égetni, „de szellemét a tűz nem égeté meg”. Mohács előtt a Fuggerek (nem zsidók, sőt ellenkezőleg, a pápák buzgó és hű barátai) adószedői és pénzverői zsarolták és rabolták az országot, most az új Mohács után Eskütiügyek szemete kavarog és a tétényi bajor fajvédelem vádaskodik.

Az új Mohács egyelőre csak arra volt jó, hogy mindenféle rossz indulat, oktalan gyűlölet, nemtelen bosszú és céltalan kártevés fölszabaduljon ebben az országban. Már a nemzeti tragédia sem váltja ki a katharizist a lelkekből, melyeket lelketlen demagógok uszítottak és vadítottak. Itt volna már a legfőbb ideje, hogy a régi és az új Mohács minden tanulságát levonjuk és az új föltámadás hitét és reményét fölbresszük és a szellem és erkölcs integritását helyreállítsuk ebben a szomorú és nyomorú nemzedékben, amelyet a háború szélütése és az összeomlás benuálása ért. Várjuk az új reformátorokat, az új prédikátorokat, akik az új hitet hozzák és hirdetik: az élet hitét és a győzelem hitét, a munka és a szeretet vallását és gyakorlását a panama és uszítás helyett.

146. Horger Antal könyve. Sz 1924. aug. 30. 2. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Horger Antal: Magyar szavak története című könyvének méltatása.

147. Művészbecsület. A Sz 1924. aug. 31-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

A cikk harmadik bekezdésének első mondatában súlyos szövegromlás van, a szöveg kiegészítése nem egyértelmű, úgy tűnik, hogy a hiányzó szó: *író*. Mi így javítottuk: *Vajda Ernő [író] és drámagyáros . . .*

Kiss Ferenc (1892—) a Nemzeti Színház színésze volt, de 1924-ben átszerződött az Unió tröszt tulajdonában levő Király Színházhoz, a tröszt igazgatója ekkor *Faludy Jenő* volt. — Ben *Blumenthal*, amerikai színházigazgató és színházi vállalkozó, a Vígszínház és a Fővárosi Operettszínház bérlője. — *Vajda Ernő* (1889—1964) sikeres amerikai filmíró lett.

148. A jövő szezon. HRkÚ 1924. szept. 1. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Tréfás interjú Andor Zsigmond színházigazgatóval az új színházi évről.

149. Szerkesztői üzenetek. A Sz 1924. szept. 3-i számából. 5. l. Hírek r. Aláírás: *Gyula*.

Szózat: politikai napilap (1919—1926), első főszerkesztője Ulain Ferenc 1924-től Bajcsy-Zsilinszky Endre. Főmunkatársa a botránnyairól hírhedt Kádár Lehel. A *Szózat* Gömbös Gyula fajvédő pártjának volt szócsöve. — *Nemzeti Újság*: a katolikus klérus kezében levő Központi Sajtóvállalat politikai napilapja (1919—1944), a keresztény kurzus egyik vezérlapja. — *Harsányi Lajos* (1883—1955) győri kanonok, költő. Költészetében háború- és kapitalizmus-ellenesség is hangot kapott. — *Bajor Henrik*: a lapok és cikkeknek ebben az időben arról, hogy Gömbös Gyula tétényi birtokán élő Förster Henrik német állampolgárban fölismerték Matthias Erzberger német birodalmi miniszter gyilkosainak egyikét, Schulze Henriket.

150. Paroláztam Kuna P. Andrással. Sz 1924. szept. 7. 5—6. l. Aláírás: *Juhász Gyula.* — Interjú a Szegeden tartózkodó Kuna P. András kigazda képviselővel. Nagyon jellemző, amit Juhász önmagáról mond e cikkben: *Én biztosítom róla, hogy nem haragszom a kigazdákra, mi több, a magam módján büszke vagyok magyar paraszt őseimre, mert szerintem parasztnak lenni nem szegény, mint ahogy nem bűn az, ha valaki igaz meggyőződésű szociálista.*

151. Tartom a rekordot. HRkÚ 1924. szept. 8. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Jatagán.* — Ironikus megjegyzések ahhoz a hírhez, hogy Németh Mária operanékesnő 24 óráig Budapesten tartózkodott inkognitóban.

152. Zarándokok között. A Sz 1924. szept. 10-i számából. 2. l. Aláírás: *Juhász Gyula.*

Az ősi Mátyás-templom: szokottabb nevén Havi Boldogasszony temploma, az alsóvárosi templom, Szeged egyik legrégebb műemléke, a 15. században épült, a Szeged vidéki parasztság búcsújáró helye. — *Amiensi Péter* (?—1115), Ániens-i Remete Péterként is emlegetik. Neki tulajdonítják a kereszties hadjáratok kezdeményezését, bár ezt a történelmi adatok nem igazolják. A kereszties hadjáratok harcaiban esett el. — *Meister Eckart* (1260—1324) német misztikus, domonkosrendi szerzetes; többször vádolták eretnekséggel. Az Istenről vallott nézetei közel állottak a pantheizmushoz. — *Johannes Tauler* (1300—1361) német dominikánus misztikus, tanait a Sermones című könyvében fejtette ki. — *Suso* (Seuse), Henrik (1295—1366) német dominikánus teológus, misztikus, az egyház boldoggá avatta. — *Imitatio Christi* (Krisztus követése), Kempis Tamás műve. — *Assisi poverellója:* Assisi szegénykéje, Assisi Szent Ferenc. — *Fekete Mária:* a Mátyás-templom egyik oltárképe, a czenstohovai kegykép másolata. A Szeged vidéki vallásos néphit csodatevő képek tartja; Juhász verset is írt róla: *A Fekete Mária* (JGYÖM 2 : 360. l.), 1924. okt. 12-én jelent meg először a Sz-ben, és minden valószínűség szerint e cikkben leírt élményével is összefügg. — *Vigilate et orate:* virrasszatok és imádkozatok; *quia nescimus diem, neque horam:* mert nem tudjuk sem a napot, sem az órát: a Biblia újszövetségi részében többször előforduló kifejezések. Juhász idézete leginkább Márk evangéliuma 13. fejezetének 32. és 33. részével azonos. — *Gyönyörű parabola az öt okos és öt balga szűzről:* bibliai példázat, Máté evangéliumában 25, 1—13.

Szept. 10-én a Magyarorszában Borbély Andor: Búcsúsok közt éjjelkor, a Nemzeti Újságban (n. -n. -m.): A radnai búcsú előestéjén — Szegeden című írásban mindkét szerző megemlíti, hogy a búcsúsok közt találkozott Juhász Gyulával.

A cikkben föltűnnek a *Ringlispil* című versének képei is (*ringlispil, tükrös lovak, hattyúk*); a verset szept. 7-én közölte a Magyarország (JGYÖM 2 : 352. l.).

E cikk annak a megértő vonzalomnak adja tanújelét, amelyet Juhász a szegedi és környékbeli parasztság naiv vallásossága iránt tanúsított. Az alsóvárosi búcsú Mórircz Zsigmondnak is nagy élménye volt, Rózsa Sándor című regényében írt is róla.

153. Magyar nap. Sz 1924. szept. 11. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Szept. 9-én Apponyi Albert gróf fölszólalt a Nemzetek Szövetségének vitáján a kisebbségi kérdésben, rejtve bírálta a trianoni békeszerződést. *A kurzus*

elműlik, a magyarság örök — írja többek közt Juhász. Szerzőségét bizonyítja: Apponyi beszédéből az ragadja meg, hogy Kossuth, Kölcsey, Bolyai nevét idézi, akikre ő is sűrűn hivatkozik. A cikk első mondatának egy része rokon a Somlay Artúrnak című vers bevezető gondolatával: *Pozsony és Kassa dómjának harangja Zeng főnséges hangokban . . .* (JGyÖM 2 : 330. l.). A cikkben: *főlemelte szavát, amelynek nemes ércében Pozsony és Kassa, Kolozsvár és Várad harangjainak fájdalma zeng . . .* A vers 1924. márc. 29-én jelent meg.

154. Eva May. A Sz 1924. szept. 12-i számából. 5. l. Hírek r. Aláírás: (j. gy.)

Tintával írott kézírata László Zoltán nyomdásztól a Kilényi-gyűjteménybe került. 3 számozott lapból áll.

Javítások a kézíraton:

1. bekezdés

bájjal <karcsun> [fölé ceruzával] kecsesen

sikerben a <nagy> [fölé] diadalmas

Cezarinának. <Fern Andra párdúca a film párdúca, Henny Porten a Fern Andra>

2. bekezdés

May a <kellem>

ragyogásban <meri>

drámáit <és kalandjait negyed>

hajója <és menni>

May <szépsége, fiat>

volt, <akár azé a>

éjszakája. <Eva May: a viszontlátásra! Au revoir: a fehér vásznon>

3. bekezdés

filmregényt <játszott>

Három férje <volt>

Eva May (1901—1924) osztrák származású német színésznő, a némafilmek sztárja, Badenben öngyilkos lett. — *Mia May* (1884—) osztrák származású német színésznő és filmszínésznő. Az ő és Joe May rendező leánya volt *Eva May*. — *Henny Porten* (1890—1960) német színésznőnek, a némafilm korszakában jelentős drámai és komikai sikerei voltak. Juhász verset is írt róla 1920-ban: *Henny Porten* (JGyÖM 2 : 239. l.). — *Fern Andra* (1893? 1894? 1895?—) német-amerikai színésznő. 1919—1927-ig az Ufa filmvállalat sztárja volt. A hangosfilm korszakában visszavonult. — *Pola Negri* (1894—) lengyel színésznő, a Németországban készült filmekben aratott nagy sikert drámái szerepeiben. — *Mary Pickford* (1893—) amerikai színésznő és producer, a némafilm-korszak ismert és kedvelt komikája volt. — *Petőfi mondja Egressy Gábornak*: Egressy Gáborhoz című versében.

Juhász rokonszenvét fokozhatta részint a melankólia, részint az öngyilkos vég; mind a kettőt a maga sorsának érezte.

155. Karinthy Frigyes. A Sz 1924. szept. 14-i számából. 3. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Erős változtatással *Karinthy* címmel közölte a Délm 1929. jan.

23-i száma a *Szakállszárító* rovatban. = Ö 1: 345—347. I. Az első közlés szövegét közölte a *Népszava* 1958. aug. 29-i száma.

Alapszövegünk kiválasztásában mellőztük az utolsó közlést, mert úgy tűnik, hogy az 1929-es közlés megrövidítéséhez hozzájárult az is, hogy a *Szakállszárító* rovat nem tette lehetővé az egész cikk újraközlését, tehát bizonyos mértékben kényeztető húzásról van szó. Az 1924-es változat közlése mellett szól, hogy ennek befejező része őrzi Karinthy és Juhász párbeszédét, az 1929-es cikknek ez a része viszont semmit nem ad vissza ebből a közvetlenségből, mivel a beszélgetés időszerűsége elmúlt, teljesen más szöveg került helyébe.

Az 1929-es közlés eltéréseit alább adjuk:

Ez a közlés nincs számokkal részekre tagolva, bár nagyjából az 1924-es közlés beosztását követi.

Az 1929-es közlésből hiányzik:

az első bekezdés utolsó mondata: *Gyulai Pál . . .*

a második bekezdés harmadik és negyedik mondata: *Úgy hatottak . . . —*

A leleplezésen . . .

a harmadik bekezdés második mondatából *az aeroplán* szó;

a harmadik bekezdés harmadik mondatából *az utópista és hisz a kultúrában* szavak közti szövegrész;

teljesen hiányzik a 4., 5. és a 6. rész.

A cikk egy teljesen új résszel fejeződik be:

Mint lírai költő külön fejezetet fog kapni a magyar irodalom történetében. Ő a mi modern verstrásunk Strindbergje. És Lindbergje. Verseiben a lélek motorja berreg, és a gondolat alpesi levegője csap felénk. Pilótapoéta.

Karinthy szept. 13-án a Színházi Élet szegedi estélyén szerepelt Lábass Jucival, Péchy Erzsivel, Rózsashegyi Kálmánnal, Fehér Gyulával együtt. Az esten (amint a HRkÚ szept. 15-i száma írja) „Juhász Gyula, a mi költőnk bekonferálta sok szeretettel a konferanciért”. A konferansezé Karinthy volt. — *Ady-paródia*: Juhász: *Nincsen, nincsen* című verse (JGYÖM 3: 158, 339—346. l.). — *A holnap reggele*: utalás Karinthy: *Holnap reggel* című háromfelvonásos vígjátékára; 1919. márc. 4-én mutatta be a Madách Színház. — *Königin, das Leben*: vö. 53. sz. jegyzet. — *Bon sens*: józan ész. — Jean Martin Charcot (1825—1893) francia ideg- és elmeorvos, nagy jelentőséget tulajdonított a betegek megfigyelésének — *Harmincad Lajos*: valószínű, hogy Hatvany Lajos, akit itt Karinthy modorában idéz Juhász Gyula.

156. *Előzetes színházi jelentés*. HRkÚ 1924. szept. 15. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Jatagán*. — Bethlen István politikai színházának jelentése, az ellenforradalom ismert alakjainak szerepeltetésével.

157. „Nem akarunk többé . . .” A Sz 1924. szept. 17-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Péter László írja: „1924. szeptember 14-én a szegedi munkásság egyik napokkal azelőtti demonstrációja ellen tüntető nagygyűlést tartottak a szegedi fajvédők. Dobay Gyula, Balló István, Tóth Imre, Korom Mihály és Schmidt Ferenc helyi szélsőjobboldali korifeusok beszéltek, irredenta háborút és a destrukció elleni polgárháborút követelve. A gyűlésről a Szeged keddi, 16-i száma enyhén gúnyos beszámolót közölt, majd másnap, szerdán a névtelenül frott vezércikk külön is foglalkozott az itt elhangzottakkal.

Nem akarunk többé . . . címmel és kezdettel, mint utóbb kiderült, Juhász Gyula írt vezércikket a szegedi kurzuspolitikusok hangoskodásáról. A cikk jól tükrözi Juhász világnézeti-politikai állásfoglalását, azt a kettősséget, amely általában jellemző volt minden akkori őszinte polgári-radikális és szociáldemokrata, humanista értelmiségi szemléletre. Egyfelől harcos és következetes elutasítása a Horthy-féle préfasiszta fehérterrornak, a magát keresztény-nemzeti jelszavakkal álcázó ultrareakciós osztályuralomnak, másfelől és ugyanekkor, a proletárdiktatúra keménységétől visszarettenő humanista csalódottsága. Ez az a szemlélet, amely egyformán ítélte el a »vörös terrort« és a vagyonuk visszaszerzésére, osztályuralmuk restaurálására szövetkezett bosszúszomjas úri-tőkés tisztek »fehére« terrorját. Ez az azonosítás a pacifista és humanista polgári-radikális világnézet terminológiájában szükségképpen vezetett oda, hogy »bolsevizmuson« csupán az átmenetileg szükségessé vált megtorló, államvédelmi intézkedéseket értették. Így értette ezt Juhász Gyula is, egyébként igen jellemzően, mert amikor használta is a kifejezést, az ellenforradalom ellen fordította fegyverül . . . Juhász Gyula vezércikke főként Dobay Gyula, a rövid néhány hónapig ellenforradalmi kormánybiztos-ságot betöltő helyi szélsőjobboldali vezér, a Szegedi Új Nemzedék főszerkesztője ellen irányult. Ez a jelentéktelen helyi zugpolitikus . . . magára is értelme a célzásokat, s bepörölte az ismeretlen cikkíró ticsületsértésért és rágalmazásért.” (Adatok Juhász Gyula életrajzához. ItK 1959. 321—322. l.)

A Kilenyi-gyűjteményben őrzött vádirat szerint Juhász Gyula beismerte, hogy a cikket ő írta. A szegedi törvényszék 1925. máj. 26-án Juhászt 30 napi fogházra átváltható hárommillió korona pénzbüntetésére és 900 000 korona ügyvédi költség megtérítésére ítélte; föllebbezés után aug. 26-án a királyi tábla a peranyagot alaki okok miatt visszaküldte a törvényszéknek; a törvényszék 1926. ápr. 27-én és 28-án újból tárgyalta az ügyet, és a királyi tábla ítélete alapján fölmentette Juhász Gyulát (vö. Péter László: i. m.). A porrel és a meghurcoltatásokkal kapcsolatos Juhász: *Perelj Uram, perlőimmal* című írása is (228. sz.).

A vasárnapi népgyűlés egyik szónoka: Dobay Gyula. — *A vasúti főfelügyelő:* Schmidt Ferenc. Ebben az írásában is föltűnik a 153. sz. cikkének idézett mondata: *az ő színtelen szappanbuborékjai elmúlnak, mint a kurzus.*

A Szegedi Új Nemzedék szept. 19-én Bodóné című névtelenül megjelent vezércikkében válaszol Juhász Gyula írására, de nyilván még ugyanerre a cikkre vonatkozik e kurzuslap szept. 30-i vezércikke is: *Se vöröset, se fehéret.*

158. A star-rendszer. (Politikai tanulmány.) A Sz 1924. szept. 28-i számából. 4. l. Aláírás: Gyalu.

Incezeuccse: nyilván *Incze Sándorra* (1890—1966), a Színházi Élet című hetilap szerkesztőjére vonatkozik az utalás — *Hötzenborfi Konrád* (Graf Franz Conrad von Hötzenborf, 1852—1925) osztrák tábornok, 1912—17-ig az osztrák-magyar hadseregek vezérkari főnöke volt. — Franz (nem Adolf!) von *Höfer* (1861—1918) tábornok, a monarchia vezérkari főnökének helyettese. A világháború alatt 1917. máj. 19-ig az ő aláírásával jelentek meg az osztrák-magyar főhadiszállás jelentései, a „Höferék”. (A névtelenségkor Juhász talán már Hitlerre gondolt.) — *Kemalson:* a török burzsoázia nemzeti felszabadító mozgalmát nevezték kemalizmusnak, Kemal Atatürk, e mozgalom vezetőjének nevével; Juhász itt két rokon hangzású szó különböző jelentését egyszerre érti Friedrich politikai színváltására, kaméleon-ságára.

159. Terescsényi Gyula: *Ég a vadon!* (Versek.) A Sz 1924. okt. 5-i számából. 9. l. Könyvek r. Aláírás: (j. gy.)

Terescsényi Gyula (1900—1944) költő, Csényi Gyula szegedi író és újságíró fia, Terescsényi György költő és újságíró testvérbátyja. Juhász mindhármukkal barátságban volt, többször írt róluk.

160. *Kis káté, kezdő kritikusoknak.* HRkÚ 1924. okt. 13. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Példák a színházi kritikák sablonjaiból. A „kis káté” a nagy jelentőségű *Forradalmi Kis Káté* (JGYÖM 6 : 170—173. l.) óta kedvelt „műneme” a költőnek.

161. Anatole France. A *Holmi*-ből. 131—134. l. Először a Sz 1924. okt. 14-i száma közölte. Megjelent: Ö 1: 260—263. l.

Anatole France 1924. okt. 12-én halt meg. Juhász 1919 óta számos cikkében a legnagyobb elismeréssel idézte nevét, és példaképének tekintette. Vö. Péter László: Juhász Gyula a forradalmakban, 243. l.

A Sz 1924. nov. 12-én a következő hírt közli: „Juhász Gyula az országos nevű költő ma este a Munkásotthonban nagyszámú közönség jelenlétében nagysikerű szabadelőadást tartott Anatole France-ról. Több mint egy óras előadásban méltatta a világhírű író. Az előadót a közönség zajos ovációban részesítette.” A Színház és Társaság nov. 17-én a következő megjegyzést fűzi az előadáshoz: „Szegeden, minden nagy dolgok fókuszán, a színházban, a héten nagy sikerrel folyt le a »Csókoljon meg« című vígjáték bemutatója, mialatt Juhász Gyula négy iskolát végzett embereknek beszélt Anatole France-ról és a művészetről egy fölsővárosi rozzant, vizesfalú házban.” Ezen valószínűleg ott volt József Attila is. Vö. It 1955. 130. l. Anatole France halála ihleti *Dialogus a könyvtárban* — *Anatole France emlékének* című tárcájára is (Sz 1924. nov. 16.).

162. „Nincs már zsidó Pesten!” — Rémes álom ébredéssel! — Sz 1924. okt. 19. 6. l. Aláírás: *Gyula*. — Szatíra Lendvai-Lehner Istvánról. Idézi Kispéter 193. l.

163. Szanálják a szegedi színházat. Kép a közeljövőből. HRkÚ 1924. okt. 20. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*.

164. Egy indítvány körül. A Sz 1924. okt. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét elsősorban a cikk lényegi mondandója bizonyítja: a sajtószabadság hangsúlyozása, a magyar liberalizmus nagy elődeire való hivatkozás számos hasonló tárgyú cikkében megnyilvánuló magatartásával rokon. Juhászra vall: minden alkalmat megragad, hogy Dobay Gyulával vitatkozhasson, személyes politikai ellenfelét mindig így emlegeti: *a Nikoláj szerzője*. A cikk befejező mondataiban Molière: Dandin György című művének szállóigéjét idézi átalakítva; ez Juhász kedvenc szállóigéje is volt. Szerzősége mellett vallanak az ilyen és kötőszavas szókapcsolások, melyek publicisztikai stílusának jellemzői: *örömmel és helyesléssel, észrevette és megsokallotta, liberális és demokratikus, unalomig és undorig, a végelgyengülésig és a végkimerülésig, elcsépelte, üres és útszéli, harsogott és enyelgett, oktatott és mesélt, szabad prédája és bitang jószága, tránszudatlan és műveletlen stb.* A kurzussajtó magyartalan nyelvről másutt is írt Juhász: *Pénztű* (350. sz.).

Dobay Gyula cikke, amelyre Juhász itt többször is hivatkozik, a Szegedi Új Nemzedék okt. 18-i számában jelent meg A közös ellenség címmel. A lapnak Dobay volt a főszerkesztője. Okt. 25-én a Szegedi Új Nemzedék Figyelő rovatában (ez a rovat volt a legútszélibb hangú támadások helye!) Önarckép címmel jelent meg glossza Juhász írásáról, a Sz-t zsidó sajtónak nevezi, de megjegyzi, hogy a vezércikket „keresztény ember” írta.

165. A társaszerzői jog. Sz 1924. okt. 26. 6. l. Aláírás: *Gyalu*.

Rátkai Márton társaszerzői jogon pert indított Bús Fekete László ellen, mert az író Árvácska című operettjét ő vitte sikerre azzal, hogy az író szövege helyett saját vicceit mondta el.

166. Fajvédők Tápén. — Kép a közeljövőből. — A HRkÚ 1924. okt. 27-i számából. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — *Förster Schultze és Thylessen*: Erzberger német birodalmi miniszter gyilkosai. A fajvédők látogatása csak Juhász szatrájában történt meg.

167. Halottaink. Sz 1924. nov. 1. l. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Megjelent a Délm 1925. okt. 31-i számában is *A temetők kapujában* címmel, erős változtatásokkal, de névtelenül.

168. Kuna P. Lajos. HRkÚ 1924. nov. 3. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Balogh Lajost gyakori és hosszú fölszólalásai miatt Kuna P. András-hoz hasonlítja.

169. A Nobel-díj. A Sz 1924. nov. 15-i számából. l. l. Vezércikk. Névtelenül. Juhász szerzőségét bizonyítja az a más cikkeiből is jól ismert érzékenység, amellyel a magyar kultúra külföldi ismeretlenségére mindig reagál. A Nobel-díjról többször írt, Ady, Babits, Móricz nevét emlegeti, amikor Grazia Deledda Nobel-díjáról írt (Délm 1927. nov. 12.). Rá vall, hogy Pekár Gyulát a *Danton szerzőjének* nevezi, és Dobay Gyuláról, személyes politikai ellenfeleiről a szokásos fordulatot írja le: a *Nikoláj szerzője*. Több cikkében főlemlegeti, és itt is leírja, hogy Móriczot és Babitsot a Tanácsköztársaság bukása után kizárták az irodalmi társaságokból, és meghurcolták őket. Jellemző stílussajátossága, az és kötőszóval kapcsolt ellentétes és rokonértelmű szavak és jelzők halmozása is megtalálható az írásban.

Wladislaw Reymont (1867–1925) lengyel regényíró 1924-ben Parasztok című regényéért kapta a Nobel-díjat. Ekkor még csak néhány novelláját fordították le magyarra, ezért Juhász nem ismerhette Reymont irodalmi értékét. — *Thomas Mann* csak 1929-ben lett Nobel-díjas — *Terra incognita*: ismeretlen terület. — *Piroska János*: az 1922. decemberi csongrádi bombamerénylet bűnügyének egyik vádlottja. — *Danton*: Pekár Gyula ötfelvonásos drámája. Bemutatta a Nemzeti Színház, 1920. nov. 5. — *Nyikoláj*: Dobay Gyula szegedi volt ellenforradalmi kormánybiztos és főispán, a szélsőjobboldali Szegedi Új Nemzedék című napilap főszerkesztőjének színműve, melyet a szegedi színház 1920. márc. 26-án mutatott be (JGyÖM 6 : 657. l.). Vö. *Nem akarunk többé . . .* (157. sz.) és *Perelj Uram, perlőimmal* (228. sz.). A Nobel-díjról vö. még: *Messze van odáig . . .* (368. sz.).

170. Réti Ödön új könyvéről. A Sz 1924. nov. 26-i számából 6. l. Könyvek r. Aláírás: *Juhász Gyula*. Kézirata László Zoltántól került a Kilényi-gyűjteménybe.

Réti Ödön: *Furcsa népség* című regényét 1924. szept. 7-én kezdte folytatásokban közölni a Sz. A Sz 1924. nov. 16-i számának híradása szerint a regény már megjelent.

Javítások a kéziraton:

1. bekezdés

Ödön < műve. *Hosszú hajú festő növendék*
pedig csupa < *érzés és kedély a lelkük*
életvágy < *a lelkük*
őket < *megannyi*
egy egy < *felejtethetlen*
ezeket a < *véréből*
a szeretet < *teszi*

2. bekezdés

pesti < *és*
egészen más < *mégis*
a bécsi. < *bohém*
és más < *az kávéja, más a e ködöktől*
és ritkaságszámba < *kellemes menő könny*
éreztetni < *ez az az elbeszélő*
emléket a < *maga*
fiatalságának < *és reménység*
Bibi és < *különösen*
kávémérés és < *az ópium*
törzsvendégeivel < *és, rendőrtiszt*
hatásával < *vannak*

3. bekezdés

történet < *derűs és viharos viharzó kedű és derűsen*
bravúrja < *szerzőnk*

4. bekezdés

szívének < *melegét érezzük*
érezzük < *Kapolcsi László*
vészbe < *torkolt a vidám*
békés < *életünk*

5. bekezdés

témáért < *ebbe*
levegőjű < *kis*
az új < *Réti*
izlése és < *egészen*

A Kilényi-gyűjteményben fennmaradt Réti e kötetének címlapja ezzel a dedikációval: „A Szeged t. szerkesztőségének Réti Ödön”.

Honoré Daumier (1808–1879) francia festő és grafikus, haladó szellemű karikaturista, politikai gúnyrajzaiért börtönre ítélték.

Vö. még: *Csevegés* (27. sz.), *Réti Ödön* (80. sz.).

171. Egy ló naplójából. HRkÚ 1924. dec. 1. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu.* — Szatíra a földművelésügyi minisztérium lókitiveli panamájáról.

172. Menkó László. A Sz 1924. dec. 7-i számából. 4. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1: 264—265. l.

Tintával frott, három számozott lapból álló kézírata László Zoltán nyomdásztól került a Kilényi-gyűjteménybe.

Javítások a kézíraton:

[A cím eredetileg] <Menkó>

1. bekezdés

Menkó László <Egy alsóvárosi kis kocsmában találkoztam vele. Esteledett. A kora estében fáradtan és láza>
sors. <Vasmunka>

2. bekezdés

derültek <rajtuk a vásznakon a ke>
rajtuk és <meleg, azután rajzokat hozott; majd>
a világ <legt>
friss és <színes>
tehetséges <dolg>
holmit, <képeke>

3. bekezdés

kocsmában <gyár társ>
nem <tanított>
hogy <az álmain>
szép <jövőre>
igazán <ritka érdekes>

4. bekezdés

megbecsüléséhez és <érvényre>
érzése van <kifejező erej>
tanulással és <fejlődéssel>
első <disz>
belőle. <Meset>

6. bekezdés

szenté. <Nappal a vasút>
hazajön, <élkezd magában gondolkozni és>

7. bekezdés

politika. <De ne feledjük soha, hogy a kultúra fölötte áll minden politikának>
megmentse <pusztulás>
legkevésbé, <akik lehangosabban hirdetik>

Menkó Lászlóról (1890—1957) csak Juhász Gyula híradásából tudunk; az alsóvárosi temetőben temették el.

E cikkekre hivatkozik Péter László: *Juhász Gyula Szegeden (JGyE 553. l.)*.

173. A lőcsei ítélet. HRkÚ 1924. dec. 9. 3. l. Színház r. Aláírás: *j. gy.*

Tintával frott, két számozott lapból álló kézírata László Zoltán nyomdásztól került a Kilényi-gyűjteménybe. A kézíraton több áthúzott szó van, aláírás: (*j. gy.*)

Színkritika Orbán Dezső—Tábori Emil: A lőcsei ítélet című színművének

dec. 2-i szegedi bemutatójáról. E mű nyerte a szegedi színház drámapályázatának első díját.

174. Tóth István Jenő és Papp József kiállítása. HRkÚ 1924. dec. 9. 3. 1. Színház r. Aláírás: *j.* — *Tóth István Jenő* festő, *Papp József* szobrász.

175. A kövek beszélnek. . . Sz 1924. dec. 13. 1. 1. Vezércikk. Névtelenül. Vajda László Móra írásának tartja (2040. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy az öreg Dömötör-templom lebontásáról azzal a bensőséges szomorúsággal beszél, amellyel a régi Szeged belvárosának, a Palánknak eltűnését kíséri verseiben: *Őrök visszhang* (JGyÖM 1: 287—288. l.), *Egy ház* (JGyÖM 3: 15. l.). A Dömötör-templom lebontásának megkezdéséről meghatottan szól e cikkben, hiszen gyermekkorában ő is ebbe a templomba járt, szülőházának közvetlen közelében volt. A cikkben ezt is írja: *szinte nehéz elgondolni a régi város köveit régóta koptató bennszülöttnék . . . Ezt Móra nem írhatja, ő nem volt szegedi bennszülött.* Jellemző stílussajátságainak, az és köztiszavas szókapcsolásnak és kedvenc szavai fölbukkanásának lehetünk tanúi ebben az írásban is: *nemes és finom hajlású, magasságot és üdvösséget, szép és áhítatos, élet és művészet, boldogabbá és derűsebbé, jóság és áhítat, nagy és örök dolgokkal, jóság és szépség, gyűlölség és barbárság, fölserdülő és lehanyatló, fohászok és sóhajok, békeesség és megértés* stb.

176. Karácsony előtt. Sz 1924. dec. 14. 10. 1. Hírek r. Aláírás: *Gyalu.* — *Szegény Pali III. b. oszt. tanuló* iskolai dolgozata.

177. Zsazsa Amerikában. HRkÚ 1924. dec. 15. 3. 1. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu.* — Szatíra Fedák Sári amerikai szerepléséről.

178. Elismerés. Sz 1924. dec. 20. 1. 1. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2042. sz.). A cikk több mozzanata Juhász szerzőségére vall. Annak kapcsán íródik, hogy Aigner Károly főispán kérte a várost: jutalmazza meg König Péter zeneszerzőt a Fogadalmi templom részére írott ünnepi miséjéért. A cikk a városnak arról a hálátlanságáról is szól, amellyel legjobbainak kulturális erőfeszítéseit kísérte. König Péter Juhász Gyula sógora, csak így magyarázható, hogy a cikkben olyan adatokról is szó van, amelyeket csak a közvetlen családi körből tudhatott meg a szerző: König Koessler János tanítványa volt, ő írta az első magyar szimfóniát és az első magyar kantátát. Itt nyilván *A Tisza* kantátáról van szó, melyet König Juhász Gyula versére készített (JGyÖM 3: 227—230. l.). A cikk erős rokonságot mutat egy másik Juhász-írással, mely ugyancsak König Péterről szól: *Csevegés* (39. sz.). Stílusában pedig őrzi a Juhászra jellemző és köztiszavas szókapcsolás számos változatát.

179. Az Est hármaskönyve Jókairól. Sz 1924. dec. 25. 9. 1. Könyvek r. Aláírás: *(j.)* — Ismertetés.

180. Karácsonyi kiállítás a Kass halljában. Sz 1924. dec. 25. 17. 1. Színház és Művészet r. Aláírás: *(j.)* — Klein Ernő festőművész kiállításáról.

181. Színházeti művészet. — Nyílt levél Madame Mistinguettehez — A Sz 1924. dec. 28-i számából. 5. 1. Aláírás: *Gyalu.*

Mistinguette (1875—1956) rendkívül népszerű francia revűszínész. — *Gordon Craig* (1872—1966) angol színész, rendező, díszlettervező, számos rendezési és színpadtervezési szakkönyvet írt. — *André Antoine* (1857—1943) francia színész, színgazgató, a modern francia színijátás és rendezés egyik jeles képviselője. — *Georges Pitoeff* (1888—1939) orosz származású francia színész és rendező. — *Halmay Tibor* (1894—1944) színész, több fővárosi színházban játszott, 1928-ban Reinhardt bécsi társulatához szerződött; játszott német és angol színpadokon és sok filmben.

1925

182. 1825. Sz 1925. jan. 1. 1. I. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a szokásos újévi cikkeiben legtöbbször az új ezteendő irodalmi vonatkozásairól ír. Itt a Jókai-centenárium kapcsán a nagy magyar íróra emlékezik. Több jellemző stílusfordulatával is találkozhatunk a cikkben: *az emlékezés fénye és dicsősége, a szegény és szomorú magyar, a világ árvája, a népek országútján koldulva és keseregve, vigasztalást és fölemelkedést, legkülönbek és legmunkásabbak, a legdúsabbak és legeredményesebbek stb.*

183. Szalay László: A zsidó nők története. Sz 1925. jan. 4. 9. I. Könyvek r. Aláírás: (j.) — Könyvismertetés Zalai Szalay Lászlónak, a későbbi Szuhairegények írójának könyvéről. Említi, hogy a szerző *Szegedről indult az irodalom rögzős útjára.*

184. Szent a béke. HRkÚ 1925. jan. 5. 3. I. Görbe Tükör r. Aláírás: Gyalu. — Amnesztiát ad minden irodalmi és közéleti személynek, akiket zatírásban eddig megcsipkedett. A cikk befejezése azonban nem békülékeny: *Nem adunk azonban amnesztiát annak a rendszernek, amely a gyűlölet és nyomorúság földjévé tette ezt a csonka országot, amely valamikor a szabadság és kultúra védő bástyája volt.*

185. Halálos fiatalság. A Sz 1925. jan. 9-i számából. 1. I. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk másolata fennmaradt a Kilényi-gyűjteményben. Juhászra vall, hogy Szabó Dezsőt idézi, mint akit kiüldöztek hazájából; a debreceni művészházra való hivatkozás is az ő szerzőségének bizonyítéka: kevéssel előbb, 1924. dec. 21-én volt Debrecenben, és előadást tartott a Csokonai Körben. Ebben a cikkben is a színházi szellem amerikanizmusáról beszél, éppúgy, mint a névvel megjelent, ide igen közel eső *Koszorú* címűben (191. sz.).

1924. dec. 31-én lett öngyilkos *Balassa Erzsébet* (1897—1924), a Magyar Színház színésznője. A pesti színpadokon nem kapott igazi szerepeket. 1922-ben Hans Müller osztrák író *Tüzek* című drámájában aratta első és egyetlen színpadi sikerét. — *Vörös malom*: Molnár Ferenc drámája, Juhász a szegedi bemutató alkalmával többször írt róla (99, 101, 102. sz.).

A Délm 1929. febr. 1-i számában névtelenül megjelent Juhász vezércikkének is *Halálos fiatalság* a címe: ebben egy fiatal diáklány öngyilkosságáról írt. A cím Balázs Béla egyik drámájának a címe.

186. Kakas Márton centenáriuma. HRKÚ 1925. jan. 12. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Cyalu*. — A Jókai-centenárium készüléteiről. A szegedi közélet jelesinek legkedvesebb Jókai-olvasmányairól. Önmagáról: *Juhász Gyula szerint Mire megvénülünk se rossz éppen, de mivel ő nem közéleti tényező, azért azt tartja, hogy legjobb, ahol a pénz nem isten.*

187. Symposion. A Sz 1925. jan. 18-i számából. 5. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.
Symposion: szellemtörténeti beállítottságú szépirodalmi és tudományos folyóirat, Pécssett jelent meg, Nagyfalusi Jenő szerkesztette. — *Thienemann Tivadar* (1890—) irodalomtörténész, a magyar szellemtörténeti irányzat vezető tudósa; ekkor már megjelent (1922-től) Pécssett Horváth Jánossal együtt szerkesztett szellemtörténeti folyóirata, a *Minerva*. — *Kecskeméti György* (1901—1946) újságíró, költő; ikertestvére: *Kecskeméti Pál* (1901—) irodalomtörténész, filozófus, Kecskeméti Ármin makói rabbi fiai. Juhász makói tanárkodása idején történelemre oktatta a Kecskeméti-testvéreket. — *Várkonyi Hildebrand* (1888—) filozófus, pszichológus, egyetemi tanár. — *Várkonyi Nándor* (1896—) író, irodalomtörténész, a pécsi egyetemi könyvtár volt igazgatója, egyetemi magántanár. — *Zalai Béla* (1883—1915) filozófus, Juhász Gyula fiatalkori kedves barátja; 1906-ban jelent meg A közvetlen tapasztalás összefüggésrendszere című ismeretelméleti munkája, mely a machista filozófia hatását mutatja. Lukács György elismeréssel nyilatkozott róla (Irodalmi Múzeum. Emlékezések 1. Sajtó alá rend. Vezér Erzsébet. Budapest 1967. 34. l.)

Nagyfalusi Jenő egy dátum nélküli levelében írja Juhásznak: „Szeretett Mesterem, íme a Symposion. Fogadja oly szeretettel, kérjük, amilyenel mi önmagunkat megtisztelve Önnek átadjuk”. A cikkre két köszönő levél is érkezett Juháshoz: Várkonyi Hildebrand írja egy dátum nélküli levelében: „Kedves Gyulám, hálással öllelek a Symp. ismertetéséért. Várunk téged is a lelki fiatalság és erő Symposionába; kérünk költeményeket a következő számba.” Febr. 3-án egy társaságon: „Szeretettel üdvözöljük tisztelő és hálás ifjai: Németh Antal, Kecskeméti Pál, Nagyfalusi Jenő, Kecskeméti György, Várkonyi Nándor”. Nyilván az ismertetést köszönik meg ők is. (A levelek a Kilenyi-gyűjteményben vannak. Vö. Péter László: Juhász Gyula és Nagyfalusi Jenő. Jelenkor, 1962. 643—650. l.)

188. Rákosi mondta . . . Sz 1925. jan. 21. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra frásának tartja (2053. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy másolata fennmaradt a Kilenyi-gyűjteményben. Mellette vall, hogy most is, mint az ellenforradalom idején mindig, elismeréssel idézi Rákosi Jenőt, aki többször nyilatkozott a kurzus tehetségelenei és az ellenforradalom terrorja ellen. E cikkben ezt olvashatjuk: *Kellemen Béla még 1919-ben tapsolt a szegedi munkásság szónokának, mikor az kijelentette, hogy az októberi forradalom vívmányait nem engedjük elkobozni.* Ez a szónok pedig Juhász Gyula volt (vö. JGYÖM 6 : 541, 703. l.).

A cikk abból az alkalomból íródott, hogy Rákosi Jenő beszédet mondott a pesti izraelita hitközség Jókai-émlékünnepén, és azt mondta a kurzusról, hogy ellenkezik az emberiség fejlődésével, időhöz van kötve, és nem tarthat soká. Ezzel az elismeréssel és e cikkel rokon hangon szól Rákosi Jenőről más cikkeiben is: *Rákosi Jenő* (JGYÖM 6 : 345—347. l.) *Öregék és fiatalok* (310. sz.), *A szobor és mellékalakja* (173. sz.). Versben is üdvözlí: (*Rákosi Jenőnek*) (JGYÖM 3: 52. l.)

189. Trükk. HRKÚ 1925. jan. 26. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — A színpadi és a közéleti trükkéről Úr György operettje kapcsán.

190. Ady. A Sz 1925. jan. 27-i számából. 4. l. Hírek r. Névtelenül.

Szokásos évfordulós cikkeinek motívumai bizonyítják szerzőségét. Minden évben 3 ír Adyról halála és születése napján a Sz-be vagy a Délm-ba. Nagyon jellemző Beethoven és Ady halotti maszkjának összehasonlítása. Juhász is Beethoven halotti maszkjához hasonlította saját arcát (*A nagy maszk*. JGYÖM 1: 488. l.); fennmaradt egy fényképe, melyen lezárt szemmel látható Beethoven halotti maszkja mellett (JGYÉ 19. kép).

191. Koszorú. A Sz 1925. jan. 30-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

Kertész Endre (1889—1925) ekkor a Magyar Színház tagja, jan. 28-án Budapesten a Royal Orfeum előtt hirtelen meghalt. 1917—19-ben a szegedi színházban játszott, és különösen a forradalmak idején Juhász Gyulával barátságban volt. — *A nagy Lándzсарázó mesejátékának Žubolyát adta*: Shakespeare: Szentivánéji álom című művét 1919. ápr. 10-én mutatta be a szegedi színház; *Kertész Žuboly és Pyramus szerepét játszotta*. Az előadást Juhász Gyula prologja vezette be. — *Az orosz lángész kegyelemkenyéren élő figurája*: Turgenyev: A kegyelemkenyér című kétfölvonásos drámáját 1919. máj. 19-én mutatták be Szegeden; *Kertész Kuzovkin szerepét játszotta*. — Híres szerepei közé tartoztak a Molière-figurák; 1918. jan. 16-án A képzelt betegben, 1918. dec. 18-án a Scapin furfangjaiban lépett föl; az utóbbinak nemcsak címszereplője volt, hanem rendezője is. 1919. júl. 3-án előadta Avercsenko: A tükör lelke című egyszereplős jelenetét, amit Juhász Gyula fordított le magyarra. (A fordítás elveszett.) *Kertész* neve több, színházzal kapcsolatos Juhász kritikában is előfordul, mindig dicsérrettel. Külön cikkben is méltatta tehetségét: *Kertész Endre* (SzÚ 1918. dec. 8.).

192. A szépség betege. A Magyarság 1925. febr. 1-i számából. 10—11. l. Aláírás: *Juhász Gyula*. Közölte a Sz 1925. márc. 29-i száma is. Megjelent: Ö 1: 266—272. l.

Gulácsy Lajos (1882—1932) festőművész, a középkori reneszánsz hangulatokat idézte képein, az olasz városok szerelmese volt, különös képzeletvilágban élt, melyet Naconxipánnak nevezett, s ennek furcsa figuráit festette. Juhász 1907. máj. 11-én ismerkedett meg vele a pesti Gauguin-kiállításon. 1909. jún. 13-án a MIÉNK váradi kiállításán, amelyen Gulácsy is szerepelt, Juhász Gyula mondott bevezetőt. 1917-ben a Moravcsik-klinikán megint találkoztak, Gulácsy már állandó lakója volt „a sárga háznak”. — *Grandet Eugénia*: Balzac hasonló című regényének hősnője. — Jacques Luis *David* (1748—1825) francia klasszicista festő, Napóleon udvari festője. — *A kiváló professzor*: Moravcsik Emil (1858—1924) ideggyógyász, Juhász írt is róla: *Moravcsik professzor* (Délm 1918. jún. 13.). — *Giovanni Segantini* (1858—1913) az Alpok tájainak és lakóinak svájci festője. Juhásznak is kedves művésze (vö. *Ezek anyémek* . . . JGYÖM 1: 253—254. l.). — *Engem is lerajzolt*: Gulácsy rajza: JGYÉ 23. kép. Eredetije a Kilenyi-gyűjteményben. — *Lehel Ferenc* (1885—1956?) művészeti író könyve: Gulácsy Lajos dekadens festő. Budapest, 1922. A szerző aláírásával ellátott példánya Juhász Gyula könyvtárában is megvolt; a kötetre Kilenyi a következő följegyzést írta: „Gulácsy Lajos, Juhász Gyula barátja, kit Nagyváradon [!] ismert meg s betegsége alatt a

Moravcsik-klinikán a mellette lévő ágyban feküdt.” — *Több dolgok vannak földön és egen: Hamlet*, I. felv. 5. szín. — *Igaza van Madách Adámjának: Az ember tragédiája*, 12. szín. — *Hugo van der Goes* (1440?–1482) németalföldi festő, a hetvenes években a Brüsszel melletti Vörös kolostorba vonult, és elborult elmével fejezte be életét. — *Joseph Antoine Wiertz* (1806–1865) belga festő, nagyméretű képein korának gondolatait, vallási, filozófiai és okkultista eszméket fejezett ki. Közönsége kinevette bizarr megoldásai miatt. Elmebajban halt meg Brüsszelben. — *Karl Stauffer-Bern*, (1857–1891) svájci festő, grafikus és szobrász, rendkívül külön tehetség volt; tébolydában öngyilkos lett. — *Vincent van Gogh* 1888-tól súlyos ideggyengeségben szenvedett, és egy örülesi rohamában öngyilkos lett. Juhász őt is rokonnak érezte magával, tárcát írt róla (*Vincent van Gogh*, Délm 1927. jan. 16. = Ő 1: 301–304. l.), és versben is idézte alakját éppen saját idegbajának elhatalmasodásakor: *Ónarckép. Vincent van Gogh levele testvéréhez. Elvesztet.* (JGYÖM 3: 100. l.) — *Joseph Mallord William Turner* (1775–1851) angol tájképfestő. Kortársai nem értették meg, képeit nem adta el, hanem az angol nemzetre hagyományozta. Sokan zavart elméjünek tartották, teljes visszavonultságban élt. — *Anch’io sono pittore: én is festő vagyok; úgy tartják, hogy e szolás Correggio* (1494–1534) olasz festőtől származik, akkor mondta, amikor a bolognai San Giovanni templomban megpillantotta Rafael Szent Ceciliáját. A szólást Juhász versében is idézi: *Anch’io* (JGYÖM 1: 156–157. l.).

Juhász *Az áloévirág* című versét (JGYÖM 1: 105–106. l.) az 1909-es közlésekben Gulácsynak ajánlotta. 1922-ben verset írt hozzá: *Gulácsy Lajosnak* (JGYÖM 2: 279–281. l.).

Föltűnő, de érthető, hogy Juhász milyen tájékozott a sérült lelkű nagy alkotók között.

193. Haskell Szegeden. HRkÚ 1925. febr. 3. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — Apokrif nyilatkozatok abból az alkalomból, hogy Úr György operettjében repülőgép is szerepelt.

194. A makrancos hölgy. Sz 1925. febr. 5. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (*j.*) — Kritika a febr. 4-i bemutatóról.

195. Gábor és vevői. Sz 1925. febr. 8. 6. l. Hírek r. Aláírás: *Gyalu*. — Papp Gábor festőművész önálló kiállítása e napon nyílt meg a Kass kávéház halljában. Juhász ebből az alkalomból a szegedi műpártolás hiányán évődik:

196. A költő és a sorsharag. HRkÚ 1925. febr. 9. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu*. — A színikritika írás nehézségeiről.

197. Búgnak a tárnák . . . A Sz 1925. febr. 13-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2061. sz.). Juhász szerzőségének bizonyítéka mindenekelőtt a cikk címe, amely egy Ady-vers címe is. Ez az átvétel Móránál elképzelhetetlen, szinte alig van életművében utalás Adyra, Juhász viszont sűrűn idézi nevét és verseit, cikkeinek frazeológiájában sokszor föltűnik egy-egy Ady vers címe vagy sora. Juhászra vall Zola nevének emlegetése is. Itt ezt írja: *Megrendítő és megragadó zolai szimbólum: 1908-ban egy nagy vasúti szerencsétlenség kapcsán is Zolát idézi: Nem ismeri a mai rendszer, a mai kormány, a mai vasutak minisztere a Zola fonságosan haragos,*

dőbbenetesen hatalmas szimbólumát. (*Gyilkolt a vasút.* JGyÖM 5: 245. l.) Számos tavaszi cikkében idézi *Germinal* havát. Nincs messze a *Forradalmi naptár* című versciklusának megírása ideje sem (1924. dec.). A ciklusban a *Germinal* című vers ezzel a sorral kezdődik: *A föld alatt csirázni kezd a mag.* Szerette ezt a képet, *A vén cigányinak . . .* című versében is előtűnik: *A föld alatt csirázik csak reményem . . .* (JGyÖM 2: 203. l.). Itt e cikkben: *a föld alatt van legtöbb reményünk és boldogságunk.* Juhászt jellemző frazeológia: *az emberi szolidaritás nagy és szent ösztöne, a gyűlölet és bosszú ölmosbotjával, vérrel és könnyel.*

Viheder: sújtólég.

198. Zerkovicz alkonya. A HRkÚ 1925. febr. 16-i számából. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu.*

Huber Miksa (1866—1926) színházi karmester pört indított *Zerkovicz Béla* (1881—1948) zeneszerző ellen, akinek *Árvácska* című operettjét ő tette színpadképessé, hangszerelte, de semmiféle honoráriumot nem kapott érte. — *Postás Katica: Zerkovicz Béla—Bús Fekete László* operettje, Szegeden febr. 7-én mutatták be.

Zerkoviczot Juhász mindig a sekélyes művészet példajaként idézi. Egy *Szakállszárítójában* ezt írja róla: *Zerkovicz a perselyhordó Offenbach templomában* (Délm 1925. jún. 7.).

199. A nagyherceg Szegedre jön. Riport a jövőből. HRkÚ 1925. febr. 23. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Jatagán.* — Ironikus írás egy 1979-beli Móra-estélyről.

200. Cenzúra. A Sz 1925. febr. 27-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2069. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk másolata fennmaradt a Kilényi-gyűjteményben. Juhász mellett vall a cikk első mondata is: *Miután mostanában valósággal demokratikus járvány dühöng a mi közéletünkben . . .* Négy nappal előbb (199. sz.) ugyanezt olvashatjuk: *Városunkban valósággal dühöngött már a demokrácia . . .* Rá vallanak a cikkben idézett nevek is, kedvenc szerzőire hivatkozik: *Móricz, Hauptmann, Shaw, Strindberg, és azok is, akiket ellenszenvvel emleget: Drégely Gábor, Farkas Imre.*

Madai Gyula (1881—1937) egységspárti képviselő, Juhásznak Oláh Gábor révén ifjúkori barátja, febr. 25-én a nemzetgyűlésben a film- és színházi cenzúra bevezetését követelte. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter azt válaszolta neki, hogy nehéz szívvel térne el az 1848-as törvénytől.

201. Adóvallomások. HRkÚ 1925. márc. 2. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu.* — A költőt is megadóztatják.

202. Szabó Dezsőnek. A HRkÚ 1925. márc. 9-i számából. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyalu.* Megjelent: Ö 1: 272—273. l.

Idézzük az Ö (2: 259. l.) idevonatkozó jegyzetét: „Szabó Dezső 1924 szeptemberében mindenét kiárúsítva távozott Magyarországról, hogy tíz évig Olaszországban akar élni. De 1925. márc. 4-én váratlanul Szegedre érkezett, s kijelentette, hogy itt akar letelepedni. A helyi baloldali körök nagy örömmel fogadták, a sajtó vele volt teli; két nap múlva az ellenzéki-liberális Szeged a munkatársai között köszöntötte; előadásokat rendezett, cikkeket írt. De

május elsején meggondolta magát, és újból Pestre ment, majd Kolozsvárra, onnan ismét külföldre, Párizsba. Szegeden írta a Segítség! című kurzus-ellenes regényének egy részét, s szegedi tartózkodása tükröződik is a munkában.” Szabó Dezső szegedi időzéséről: Péter László: Szabó Dezső Szegeden. ItK 1963. 72—86. l. — Nagy Péter: Szabó Dezső. Budapest 1964. 376—381. l.

Márc. 8-án jelent meg a Sz-ben Szabó Dezső terjedelmes kritikája Juhász *Testamentom* című kötetéről.

Nikoláj: Dobay Gyula színműve. — Vö. még: *Emlék és remény* (208. sz.)

203. Kritika. A Sz 1925. márc. 13-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül Vajda László Móra írásának tartja (2073. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja a cikk névanyaga, mely sokkal inkább Juhászé, mint Móráé: Gyulai Pál, Péterfy Jenő, Tolsztoj. Juhász már 1919-ben *A kritika joga* (JGYÖM 6 : 206—208. l.) című cikkében példaként idézi Gyulai és Péterfy Jókai-ellenes kritikáját. De e mostani cikkéhez igen közel, márc. 31-én a Munkásotthon Jókai-ünnepején is idézi ezt az irodalomtörténeti mozzanatot: *Először Gyulai Pálról és Péterfy Jenőről beszélek, akik azért kritizálták Jókait, mert nem szerették, mert Jókai a legnagyobb magyar romantikus . . .* (Jókai-émlékezéssel fejezték be a négy hónapos munkáselőadás-ciklust. Sz 1925. ápr. 1.). A cikkben Jókai szép, finom, parókás fejről beszél; ez a kép előtűnik a *Hódolat Jókainak* című versében is (JGYÖM 2: 387—388. l.). *A hivatalosoknak, a választottakról nem is szólva:* Juhász szereti ezt a bibliai eredetű fordulatot, több korabeli cikkében találkozhatunk vele: *Petőfi* (133. sz.), 77 (219. sz.), *A hivatalosak és választottak* (324. sz.).

Hugo Bettauer osztrák újságíró, a háború előtt a Neue Freie Presse, a háború után a Tag munkatársa volt. Erotikus folyóiratokat indított Ich und Du címmel, és amikor ezt betiltották, Bettauers Wochenschrift címmel újra indította. Márc. 10-én Rothstock Otto fogtechnikus öt revolverlövessel súlyosan megsebesítette Bettauert, aki márc. 13-án meghalt. A merénylő azt vallotta, hogy „tettét kortársai érdekében követte el, hogy ne ronthassák meg továbbra is őket Bettauer erotikus regényei”. — *Az egységpárti honatyá* Madai Gyula. Vö. *Cenzúra* (200. sz.)

204. Március nagy napja. A Sz 1925. márc. 15-i számából. 3. l. Névtelenül.

A cikk több mozzanata Juhász szerzőségére vall: Ábrányi Emil Ódáját idézi. Az egyik ilyen Cézár-ellenes ódára éppen Juhász írt verset (*Ábrányi Emilnek*, JGYÖM 1 : 68—69. l.); *a fanyar tavasz* verscíme és verskezdő sora is: *Fanyar tavasz* (JGYÖM 2: 331. l.); a Magyarország 1924. márc. 1-i számában jelent meg *Andrássy útján . . .* című verse, melynek első sorában írja: *Andrássy útján a fanyar tavasznak* (JGYÖM 2: 377. l.); *kisajátították a függetlenség zászlaját és a lobogó rúdjával végig akarnak vágni minden szabad jövőt akaró . . . törekvésen.* Ez a zászló, lobogórúd gondolat megtalálható a *Madách Sztregován* című versében (JGYÖM 2: 281—282. l.) és egy aforizmájában is: *A kalandor nem a zászló színtét nézi, hanem a nyelét* (Ó 2: 231. l.). Juhászra vall, hogy Adyt idézi (perc-emberkéék). A cikk befejezése is Juhászt jellemzi: *A Lesz még egyszer ünnep* fordulat számos cikkében, versében előfordul, éppen az ellenforradalom idején.

Somogyit és Bacsót megölték: Somogyi Béla (1868—1920) és Bacsó Béla (1891—1920) szociáldemokrata újságírókat, a Népszava munkatársait, az ellenforradalmat bíráló cikkeik miatt fehérterrorista különítményesek gyilkolták meg.

205. Görbe Tükör. HRkÚ 1925. márc. 16. 3. l. Aláírás: *Jatagán*. — Politikai szatíra a szegedi nemzet tizenkét pontjáról.

206. Ünneprontás. Sz 1925. márc. 27. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda Móra írásának tartja (2075. sz.). Juhász szerzőségére vall, hogy a cikk indítása megegyezik a *Hódolat Jókainak* című versének első soraival. A cikkben: *Az egész világ színe elött, büszkén és boldogan ünnepeljük, gazdag szegénységünk egész pompájával azt a dicsőséget, azt az áldást, azt a szerencsét és kitüntetést, hogy az örök Isten most száz esztendeje, nekünk adta, vigasztalónak és csodának Jókai Mórt, a legnagyobb mesemondót.* A versben: *Száz éve jöttél, vigasznak, csodának És dicsőségnek. Nincs oly drága kincs, Gazdag szegénységünkkel, mely fölérjen . . . Dicsőséges, száz éves mesemondó . . .* (JGYÖM 2: 387—388. l.). A vers 1925. máj. 26-án jelent meg a Szentesi Hírlapban.

A cikk válasz a jezsuita P. Jablonkay Gábornak, aki a Szív Újságban azt írta, hogy „ötudatos katolikus ember nem vehet részt Jókai ünneplésében”.

207. Új Genézis. HRkÚ 1925. márc. 30. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — A kávéházakról, amelyek néha bankházak. Vö. erről: *Adják a bankot . . .* (69. sz.).

208. Emlék és remény. Sz 1925. ápr. 3. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László szerint Móra írása (2076. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk másolata fennmaradt a Kilényi-gyűjteményben. A cikkben több mozzanat vall Juhászra: ezzel a címmel írt *Szakállszártított* a Délm 1925. aug. 23-i számában; az *Emlék és remény* kifejezés szerepel a már említett *Hódolat Jókainak* című versben is. *Tisza szögén* címmel verset is írt, ezt a kifejezést a cikkben is használja; a versben éppúgy, mint a cikkben, Attila és Ajtony nevét emlegeti (JGYÖM 2: 235. l.); *Dózsa feje az alsóvárosi temetőben* — ez többször visszatérő mozzanata egyéb írásainak is. Pl. *Dózsa feje* (JGYÖM 2: 198. l.). Péter László (Szabó Dezső Szegeden, ItK 1963. 72—86. l.) is Juhász írásának minősíti.

A cikk Szeged kulturális hivatásáról szól annak kapcsán, hogy Szabó Dezső előadásorozatával fölírta a szegedi közéletet.

209. Primadonna-válság. HRkÚ 1925. ápr. 6. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — A primadonna panasza, hogy Szabó Dezső a legnépszerűbb Szegeden.

210. A Föltámadott. HRkÚ 1925. ápr. 13. 3. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. — Húsvéti cikk. Vö. a hasonló című versekkel.

211. Locsolkodás. HRkÚ 1925. ápr. 13. 4. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Gyula*. — Elképzelt húsvéti látogatás a szegedi közélet képviselőinél.

212. Beszédes némaság. A Délm 1925. jún. 5-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László szerint Móra írása (2086. sz.). Juhász szerzősége mellett vannak azok a stiláris jegyek, melyek az és kötőszóval halmozott szókapcsolásokban nyilatkoznak meg; rá vall a sajtószabadság szenvedélyes védelme, ez számos cikkének tárgya az ellenforradalom alatt, de legdöntőbb bizonyíték, hogy megtalálhatjuk a cikkben egy nemrég írott aforizmáját is. A Délm

1925. máj. 17-i számában megjelent *Szakállszárítóban* ezt írta Juhász: *Egy elnémított lap kiált a lehangosabban!* (Ö 2: 211. l.). E cikkben: *Nincs hangosabb, mint egy elnémított újság.*

A cikk abból az alkalomból íródott, hogy Budapesten betiltották Az Újság című napilapot, mert közölte Beniczky Ödön volt belügyminiszternek a Somogyi-Bacsó gyilkosságáról tett vallomását, melyet a katonai ügyészség számára írt. A nyomdász szakszervezet jún. 24-én éjfélkor 24 óras sztrájkot hirdetett, és a következő nap nem jelentek meg a lapok. — *Zrínyi Miklós . . . híres röpiratában: A török áfium ellen való orvosság . . .* című művében. — *Deák Ferenc ismert mondása: Tóth Béla így idézi: „Ha tőlem függne, a sajtótörvénynek csak egy paragrafusa lenne: hazudni nem szabad”.* (Szájru! szájra. Budapest 1895. 103. l.)

Ápr. 4-én a Sz-et betiltották, folytatása máj.17-től ismét a Délm lett. Ez Juhász első prózai írása a megújult Délm-ban.

213. *Földszint. Délm 1925. jún. 13. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: Írta: Juhász Gyula.* — Móra Istvánról, akit a Tanítók Gárdonyi Géza Társaságában öccse, Móra Ferenc köszöntött.

214. *Nemo propheta . . . A Délm 1925. jún. 20-i számából. 1. l. Vezércikk Névtelenül.*

Juhászra vall a fokozott figyelem, amellyel a magyar kultúra és művészet külföldi útját kíséri. László Fülöpben a nem méltó képviselőt veszi észre. Rá vall, hogy kedves művészeit emlegeti: Petőfi, Tizian, Velasquez, Leonardo da Vinci, Rembrandt és főleg, hogy Adyt idézi. Nagyon jellemző stílusjegy az és kötőszóval kapcsolt szavak halmozása: *nyomorúságát és szomorúságát ábrázolja az igazság és részvét, a jóság és szolidaritás színeivel és erejével, hitével és reményességével . . .*

László Fülöp (1869—1938) arcképfestő, a nagypolgári rétegek divatos és kedvelt festője. Az Új Nemzedék azt írta róla, hogy a magyar kultúrának dicsőséget szerzett az egész világon. Ünneplésében még Horthy is részt vett, fogadta László Fülöpöt. — *Franz Lenbach* (1836—1904) híres német arcképfestő. — *Fájo o klok té: five-o'clock tea;* angol kifejezés fonetikusán: öt-órai tea. — *Neumann: Molnár Ferenc.* — *Jean François Millet* (1814—1875) francia festő, a paraszti életet örököltette meg képein. — *Jozef Israels* (1824—1911) a holland tengerparti halászfalu és hajós nép életének festője.

215. *Medgyaszay Vilma a Vígszínpadon. Délm 1925. jún. 23. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)* — Medgyaszay Vilma és a Vígszínpad jún. 22-i vendégszerepléséről.

216. *Tonelli Sándor: Emberi miniatűrök. Délm 1925. júl. 16. 7. l. Könyvek r. Aláírás: (j. gy.)* — A kritika 4 számozott lapból álló, több helyütt javított kézírata László Zoltán nyomdásztól került a Kilenyi-gyűjteménybe.

217. *Ugorkaszegzon. Délm 1925. júl. 24. 4. l. Aláírás: (Jatagán).* — Gúnyos sorok a vidéki lapok híreiről, többek közt éllel az orgoványi gyilkosok ellen.

218. *Művészetély a Vígszínpadon. Délm 1925. júl. 29. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.)* — Lipinszkája és művésztársulata szegedi előadásáról.

219. **Petőfi.** A Délm 1925. júl. 31-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2112. sz.). Juhász szerzősége mellett szól a cikk alapötlete: *mi volna, ha Petőfi élne? Ady* című vezércikkében írja: *Ha Petőfi élne? Mi lenne vele, mit csinálna, és mit csinálnának a költővel azok, akikkel szemben ő élő tiltakozás, eleven protestáció volt, mit csinálnának vele a nagy zsarnokok, akik Kufsteinnal rendelkeznek és a kis zsarnokok, akik a Honderüt szerkesztik? A szelíd és gutgesinnt Jókai, a csöndesen tarokkozó, néha fölriadt éjjeli álmából és a szibériai láncok csörgését hallotta, amelyeket a rab Petőfi kezeire kovácsoltak.* (JGyÖM 6 : 285. l.) A Munka 1921. márc. 16-i számában szintén névtelenül írja: *Ha Petőfi élne — kedvenc témája volt ez Jókaitól kezdve Riedl Frigyesig sok jeles magyar költőnek és trónak. Székely János keresztény-szocialista is föltette ezt a kérdést a Vigadóban, mondván: Ha Petőfi Sándor ma élne, biztosan itt tiltakozna közöttünk. Mert mióta lett Petőfi Sándor a Dob utca költője? Így Székely János. Mi azonban, szociáldemokraták, azt kérdezzük viszont Székely Jánostól, hogy mióta hívják a világszabadságot Dob utcának? A Délm 1925. jún. 7-i számában megjelent Szakállszárítottban pedig Petőfi Goethe ellenszenvéről ír; *Petőfi nem szerette Goethét, de ez nem von le semmit sem Pe őfi nagyságából.* Petőfi Goethe-ellenességével e cikkben is találkozunk. Az ellenszenvvel emlegetett írók itt is, mint számos más cikkében: Herczeg Ferenc, Pekár Gyula, és a megbecsültek Móricz Zsigmond és Szabó Dezső — Juhász szerzőségére utalnak.*

v.b.t.: valóságos belső titkos. — *Bettina von Arnim* (1785—1859) német romantikus költőnő. — *Vass József* (1877—1930) nagyprépost, politikus, 1922-től népjóléti miniszter a Bethlen-kormányban. — *Dodó főhadnagy*: Pekár Gyula háromfölvonásos vígjátéka. Juhász sokszor csak e mű címével jellegzi Pekárt.

220. **Candida.** (Alapiék kamaratársulatának bemutatkozása.) A Délm 1925. aug. 11-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Az Országos Kamaraszínház aug. 19-én kezdte szegedi vendégjátékát Shaw: *Candida* című háromfölvonásos vígjátékával.

Alapi Nándor (1886—?) színész, színigazgató. 1923-ban Országos Kamaraszínház néven vándortársulatot alapított, mellyel vidéki városokban lépett föl. Juhász előadásainak irodalmi igényességét becsülte. 1926 júliusában, amikor újra Szegeden szerepeltek, ismét írt előadásairól. — *Mágori Mária* (1904—) színésznő, jelenleg a Madách Színház sűgönője. — *Doktor János* (1881—1938) a Thália Társaság alapító tagja, az Országos Kamaraszínház színésze és rendezője. — *Markovics Piri* (1900—) színésznő. — *Radány Dezső és ifj. Rónay Imre* színészekre vonatkozóan nincs adatunk.

Az Országos Kamaraszínház előadásairól írt még a Délm aug. 12-i, 13-i, 15-i számában és az aug. 9-én megjelent *Szakállszárítottjában* is.

221. **Váljunk el.** (Az Országos Kamaraszínház vígjáték-estéje.) Délm. 1925. aug. 12. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.) — Sardou művének aug. 11-i bemutatójáról.

222. **Gyermektragédia.** (Az Országos Kamaraszínház vendégjátéka.) A Délm 1925. aug. 13-i számából. 5. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Alapi Nándor társulata aug. 12-én mutatta be Szegeden Karl *Schönherr* (1869—1943) osztrák drámaíró és elbeszélő *Gyermektragédia* című művét, melyet Móricz Zsigmond fordított magyarra. (Vö. ItK 1956. 201. l.) A *Nőstény*

ördög című darabjának szegedi bemutatójáról Juhász is írt (JGyÖM 5: 536. l.). — *Matány Antal* (1890—) a tízes évek közepén Szegeden is játszott. 1920-ban nagy sikerrel szerepelt már a Gyermektragédiában. — *Szentiványi Béla* (1895—) színész, rendező, a szegedi színházról szerződött Alapi társulatához.

223. A példa fáj . . . Délm 1925. aug. 14. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra vezércikkének tartja (2119. sz.), pedig ez a cikk nem más, mint erősen átdolgozott változata a *Világos* című cikknek (136. sz.). Arról bizonyítottuk, hogy Juhász írása, most a párhuzamok bemutatásával erről a cikkről is igazoljuk, hogy Juhásztól származik.

Juhász 1924-ben többek között ezeket írja: *Korán virradt nálunk és hamar alkonyult. Benn a vezérek vitája, a reakciós magyar urak árulása (emlékezünk a muszkavezetőkre), a nemzetiségek ellenérvése, a társadalom bizonyos rétegeinek közönye, kívülről a betódult tengernyi ellenség, észak rémes árnyai és az osztrák kamarilla és szoldateszka mind, mind ásták a sírt, készítették a nagy koporsót, amelyre Világos börtönt sőtét szemfödelet. Föltétlen megadást követelt az orosz tábornok . . . Görgey árulását azért kellett a nemzetnek hirdetni, hogy el tudja valahogy viselni a rettenetes veszteségét és szörnyű tragédiáját! Ő lett a magyar Prügelknabe, ő, . . . akiről Brandes György azt mondta, hogy Napóleon mellett a legnagyobb katonai lángész volt . . .*

Az 1925-ös cikkben: *Korán virradt nálunk és hamar alkonyult. Benn a szétházó vezérek vitája, a reakciós magyar urak hiúvány árulása (gondoljunk csak a muszkavezető mágnásokra), a nemzetiség ellenérvése, amelyet a bécsi udvari kezek szítottak a divide et impera habsburgi elve alapján, a társadalom bizonyos néprétegeinek közömbössége és a nyugatról és keletről betóduló szoldateszka, mind ásták a nagy sírt és készítették a nagy koporsót, amelyre végül is Világos börtönt gyászos szemfödelet. Unbedingte Unterwerfungot követelt az ellenség . . . Az „áruló” Görgey ma már bekerült a magyar Pantheonba, hiszen csak azért kellett őt renegátnak hirdetni, hogy a levernt nemzet el tudja valahogy viselni rettenetes veszteségét és tébolyító tragédiáját. Görgey lett akkor és jöideig a magyar Prügelknabe, akiről Brandes megállapítja, hogy Napóleon mellett a legnagyobb katonai lángész . . .*

A *Vesztett háborúk* kezdetű bekezdés pedig annyira megegyezik, hogy még a fönti szövegváltozás mértékét sem mutatja.

224. A magyar dal ünnepére. Délm 1925. aug. 15. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

A soproni dalostalálkozósról.

225. Mária Magdolna. (Az Országos Kamaratársulat vendégjátéka.) Délm 1925. aug. 15. 8. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.) — Hebbel drámájának bemutatójáról.

226. Nietzsche. Halála 25-ik évfordulóján. A Délm 1925. aug. 25-i számából. 2. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.* Közölte A Reggel 1932. aug. 22-i száma is *Korunk hőse (Nietzsche halála 32. évfordulójára)* címmel, a cím alatt: *Írta Juhász Gyula.* Szeged, 1932. augusztus 21. Megjelent: Ő 1: 273—277. l. Ez a közlés az első megjelenés szövegét adja.

Alapszövegünk kiválasztásában figyelembe vettük, hogy az 1932-es közlés és változtatás nem Juhász Gyulától származik. Juhász ekkor már súlyos beteg, írásainak sorsát Kilényi Irma intézi, aki minden alkalmat megragadott

arra, hogy a költő régebbi írásainak újraközlésével Juhászt szerepeltesse. A Reggel közlésében több következtetlenül alkalmazott idézőjel, kiemelés és egy szókihagyásos sajtóhiba is van.

Mutter, ich bin dumm: anyám, én buta vagyok. Nietzsche mondását idézi Juhász az 1917-es betegsége idején írott *Patológikában* is (JGYÖM 5: 555. l.). — *A germán Walhalla:* Regensburg közelében az athéni Pantheon mintájára készült templomszerű épület, ahová az elhunyt német kiválóságok mellszobrait helyezik haláluk után tíz évvel. — *Első könyve:* Die Geburt der Tragödie aus der Musik (1872). Johann Joachim *Winckelmann* (1717—1768) német archeológus és művészettörténész, az ókori görög művészet kutatásai nagy hatással voltak a német irodalomra. — *Also sprach Zarathustra:* Nietzsche 1883—84-ben írott műve; Juhász legtöbbször ezt a Nietzsche művet idézi, fordított is belőle. (Wildner Ödön fordításában: *Ím-ígyen* szóla Zarathusztra). — *Egy méltóságos úr magánintézetében:* László Mihály nyilvános főgimnáziumában és nevelőintézetében 1904 szeptemberétől 1905 elejéig. — *Eugen Heinrich Schmitt* (1851—1916) anarchista magyar filozófus, az újnaszticizmus képviselője volt. Tolstoj, Nietzsche, Ibsen tanait terjesztette. Erős hatással volt a fiatal egyetemista Juhász Gyulára is. Vö. Grezsa, 23. l. — *O Mensch, gib Acht* idézet az *Ím-ígyen* szóla Zarathusztra A mámoros dal és A táncdal című fejezetéből. Mindkettő ezzel a verssel végződik. Mi a főszövegben a hiteles formát adjuk, mivel Juhász idézete nem pontos:

O Mensch, gib Acht,
Was spricht die tiefe Mitternacht.
Die Welt ist tief,
Doch tiefer, wie der Tag gedacht!

Wildner Ödön fordításában:

Ember! Figyelj a szóra!
Mit mond az éji óra?
Létünk mi mély!
Nap nem gondolta volna!

— *Die Sonne sinkt:* verscím és verskezdet a Dionysos Dithirambus című kötetből (1888). — *Csak ahol strok domborulnak:* Juhász kedvelt idézete Az *Ím-ígyen* szóla Zarathustra A síri dal című fejezetéből.

A Délm 1925. aug. 23-i számában megjelent *Szakállszárítóban* írja Juhász: *Most van huszonötödik esztendeje, hogy a nagy Nietzsche meghalt. A nagy Nietzsche — ezt nem én mondom így, hanem Prohászka mondotta — húsz év előtt. Huszonöt év, az idő hogy eljár és az emberföltötti embertől még távolabb vagyunk, mint valaha. Az embertelen ember: tíz év óta ez a valóság és ideál.*

Juhász nietzscheanizmusáról: Grezsa, 65—72. l.

227. *Nyalóka.* HRKÚ 1925. aug. 31. 3. l. Görbe Tükör r. Aláírás: *Jatagán.* — Szatíra: ezt a kort a talpnyalásról fogják megismerni.

228. *Perelj Uram, perljömmel.* A Délm 1925. szept. 1-i számából. 3. l. Aláírás: *Juhász Gyula.* Megjelent: Ö 1: 277—280. l.

Az ítélőtábla aug. 16-i tárgyalásán a Dobay—Juhász pört (vö. *Nem akarunk többé* . . . 157. sz.) alaki okokból elnapolta. A tábla előtt Dobay többek között ezeket mondta: „Én csak akkor követtem el hibát, . . . amikor Juhász ellen nem indítottam eljárást, hanem futni hagytam . . .” Egyszer találkozott

Juhással domaszéki tanyáján, másodszer már csak nevét látta a forradalmi névsorban. „Én futni hagytam őt . . . Ez az ember nem érdemel kíméletet, tisztán a rosszindulat vezette, hitvány, nyomorult, pénzért frt!” Ezek a megjegyzések visszhangoznak Juhász cikkében is. (Vö. Péter László: Adatok Juhász Gyula életrajzához. ItK 1959. 321—326. l. — Kispéter 198—199. l. Kispéter tévesen 1926. szept. 1-i keltűnek jelzi a cikket.)

Perelej Uram, perlióimmél: a 35. zsoltár kezdősora. A mottó Arany Epilógusából való. — *Göndör Ferenc* (1885—1934) író, újságíró, a Népszava munkatársa volt, 1919 után emigrált, Bécsben, majd New Yorkban élt. — *Eszembe jut egy régi versem: a Lámpások* című versének 20—24. sorát idézi; 1923-ban írta (JGyÖM 2: 298—299. l.).

229. Oktatók. Délm 1925. szept. 5. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja a cikknek az az alapgondolata, mely szerint *az iskola a tanulóké! Oda napi politika, a lármásan kongó, mert üres demagógia ne tegye be sáros csizmáját és ölmosbotját.* Ezzel a gondolattal találkozhatunk egy régibb cikkében is, amikor az iskoláról ír: *Az iskolába csak tudást és műveltséget, csak erkölcsöt és hitet, csak jószágot és igazságot szabad és kell bevinni, de minden gyűlölséget, minden elfogultságot, minden haragot és főleg minden politikai és felekezeti robbanó anyagot kívül kell hagyni a küszöbén.* [(j. gy.): *Tanítani és nevelni.* 1920. máj. 5.] Egy névtelenül megjelent cikkében pedig ezt olvashatjuk: *Az iskola szent, az iskolába nem szabad politikát vinni és különösen nem szabad becstelen politikát vinni. (Nem, nem soha! 265. sz.)* Rá vall, hogy amikor a nevelőkről beszél, így ír: *Mi tudjuk, hogy ez az áldásos munka milyen áldatlan munka, a nevelőre és a tanítóra nézve . . . A magyar kultúra legtöbb művelője a tanárok sorából került ki — eddig! irodalmunk második, új aranykorának legjobb neveit találjuk közöttük . . .* (Mindkét gondolat önmagára és baráti körére utal.) Stílusjegyeinek, kedvenc szavainak fölbukkanása is szerzőségét bizonyítja: *a szeretet és megértés szelíd igéit, a múltak néhány sivár és szomorú, sőt keserű és keserves tapasztalata, szímgossa meg áldó és áldott humanitással, a jószág liliumával, a szeretet gyöngyvirágával, a gyermeki emlékezés nefelejcsével és a jövőndő jöreményének százzorszépevel . . .*

230. Keszler Józsefről. A Délm 1925. szept. 6-i számából. 6. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Keszler József (1846—1927) esztétikai író, kritikus. Juhász az 1905/06. tanévben hallgatta egyetemi előadásait, az első felévben a 16., a másodikban a 17. századi francia irodalomról beszélt (vö. Grezsa 11. l.) — *Békefi Remig* (1858—1924) egyetemi tanár, történetíró, cisztercita pap volt, erős konzervatívizmussal jellemezte. Juhász művelődéstörténetet hallgatott tőle, de nem tudni pontosan, hogy melyik évben (Grezsa, 10. l.) — *Causerie:* csevegés. — *Charles Augustin de Sainte-Beuve* (1804—1869) francia költő, író, szellemes irodalomkritikus. — *Francisque Sarcey* (1827—1899) híres és tekintélyes francia színikritikus, kritikái alapelve: ami a közönségnek tetszik, az jó mű. — *Cénacle:* asztaltársaság, írói kör. — *Mon Luc generális,* Blais de Lasseran-Massencom, seigneur de (1502—1577) Franciaország marsallja, memoáriró. *Bernard Palissy* (1510—1590) francia keramikus, építész, üvegfestő. Írásaiban mesterségéről és életének küzdelmeiről ír. — *Sebastian Nicolas Roch Chamfort* (1741—1794) francia politikai író, szellemes aforista és csevegő. — *Farkas Pál:* *Olga* című színművét 1905. márc. 25-én mutatta be a Nemzeti Színház. Keszler József Az Újság márc. 25-i számában írt a bemutatóról,

hosszan ismerteti a darab tartalmát és dicséri a szerző tehetségét. — *Egyszer óriási bukás volt a Nemzetiben*: valószínű, hogy Berczik Árpád (1842—1919) író-politikusra vonatkozik a megjegyzés, Juhász egy satirikus írásában meg is emlékezett az esetről (*Bukás*. JGYÖM 5: 15. l.).

Keszlerrel vö. még: *Csevegés*. (JGYÖM 6: 524. l.)

231. Díszletek az utcán. Délm 1925. szept. 6. 10. l. Hírek r. Aláírás: (j. gy.)

A szegedi színház utcára került díszleteiről szóló írását így fejezi be: *Rabok haladnak el, kocsit tolvaj, mellettük, sűrű egyenruhában dolgozó rabok, éppen olyan komorak és hallgatagok, mint a dolgozó szabadok. Tekintetük a festett bőrtornajóra téved, amelyet hirtelen kinyit egy szeptemberi szélroham.*

232. Áfium és orvosság. Délm 1925. szept. 18. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Rokon a *Hegedüs Loránt* című írással (250. sz.). Mindkettőben szerepel az a gondolat, hogy Hegedüs Loránt Jókai rokona, tőle örökölte kiváló fantáziáját. Ugyanezzel találkozunk Juhász, névvel megjelent (381. sz.) írásában. A mostani írás Hegedüs egy *pompás cikkét* helyesli, melyben Pekár turanizmusát támadja. Juhász mindig rendkívüli érzékenységgel figyelt föl az üres, magyarkodó turanizmus handabandázásaira. A Délm 1925. máj. 17-i számában megjelent *Szakállszárítójában* írja: *A turáni átok valóságos áldás azokra, akik jó pénzért hangoztatják. Juhászra vall a cikknek e mozzanata is: Petőfi Sándor sem a szibériai ólommezőkre vágott, hanem Párisba, mint utóda, Ady Endre . . . A kurzus találmánya ez a jelszavas, külsőséges, hűhős, turulos és tatáros turánkodás, ezzel akarják némelyek elterelni a figyelmet a jelen bajairól, bűneiről, a szociális és gazdasági nyomorúságot próbálják vele fölpántlikázni és fölbokrétaálni.*

233. Kossuth Lajosról. Délm 1925. szept. 19. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.* — Születésnap megemlékezés, időszerű politikai tanulmányokkal.

234. Előzetes színházi jelentés. Délm 1925. szept. 22. 5. l. Hírek r. Aláírás: *Jatagán.*

A közélet „nemzeti színházának” műsora ilyen számokkal: *Somogyi—Bacsó tragédia, ismeretlen szerzőtől . . . az Ellenforradalmi nász, Gömbös Gyulával, a Két pisztoly Francia Kiss Mihállyal és a Nóta vége a kurzus bukásával.*

235. Színház és művészet. Délm 1925. szept. 26. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségére vall, hogy számos régebbi cikkében foglalkozott a színház hivatásával, a sekélyes szórakoztatással szemben rangos irodalmat kíván a színpadról propagálni. Itt is, mint sok más cikkében kedves szerzőit és műveiket idézi: Ibsen, Max Halbe, Gorkij, Shaw, Hauptmann. A cikkben azt írja: *mozi is van, a demokrácia színháza.* Vö. *Kultúra* (86. sz.)

236. Sári bíró Szögedébe. A *Szögedi Színházból*. 3—6. l. Először megjelent: Délm 1925. szept. 27. *Gyula* aláírással.

A satíra 5 lapból álló, tintával frott kézírata László Zoltán nyomdásztól került a Kilényi-gyűjteménybe.

Javítások a kézíraton:

Szögedébe <Paraszvigjáték>
fűzértánc <Vízkereszt, vagy>

Imre gazda <Jóskagazda>
Kritikusok <bal>
Első <jelenet>
 keresztül <jön megérkezik>
 embőrök! <mög Mőgérkőztem>
Hosszú <hallgatás>
 Ejnye <de mi ütött kentőkbe, hogy úgy>
 kérdezek, <maga>
 neki! <Nyakolaj. Ki fia kend>
 végétéig, <Igen Igön>
 pajtása <az ap>
 Mőricz? <Na persze>
 magyar, hogy <ha az úr ezőr évig él, se lössz akkor se lehet hozzá foghatót nem>
 volt teröm hozzá fogható nem tanál kend egy nem>
 neki <Bandi Zsiga>
 Mőriczot <egy>
 eszembe. <Mert kommunista volt>
 Földet <a népnek osztott>
 származik <Mi pedig az>
 elem és <az úri kaszinó>
 Punktum <Imr János doktor, Imre János doktor>
 Szóval <mőhetünk>
 neki <szállást>
 Gálbandi <Hát ezt a két napot>
 akkor <rendőr>
 Bandi Zsiga <Majd>
 Majd <alaposan>
 Nyakolaj <Hát jól>
 Panteonba <A Falu rossza>
 vártam! <János doktor. Tetszik tudni, mi igen művelt városiak vagyunk, nem
 nagyon szeretjük a tisztelt hisgazda>
 öntwén a <város jó hírére>

A szegedi színház 1925. szept. 26-án *Mőricz Zsigmond: Sári bíró* című vígjátékával nyitotta meg az évadot, A Szegedi Új Nemzedék és Dobay Gyula, a színügyi bizottságban a szélsőjobboldali volt kormánybiztos, destruktívnak nevezte Mőriczot és vígjátékát. A színügyi bizottságtól függő színigazgató, Andor Zsigmond két előadás után (26. és 27.) levette a darabot a színház műsoráról. Ez a szatíra ennek a szélsőjobboldali támadásnak karikírozása. — *Nyakolaj*: Dobay Gyulának Nikoláj című hadifogoly darabja. A művet, a dilettantizmus példáját, Juhász szatíráiban legtöbbször Nyakolajnak emlegeti. — *Bandi Zsiga*: Andor Zsigmond (1886—) szegedi színigazgató. — *Gál Bandi*: Gaál Endre (1861—1934) városi kultúrtaácsnok. — *János doktor*: Csengeri János (1856—1945) egyetemi tanár. — *Imre gazda*: Tóth Imre (1878—1948) ügyvéd, városi jegyző, hírhedt szélsőjobboldali színügyibizottsági tag. — *A Nemzeti Színház* 1909. dec. 16-án mutatta be Mőricz Sári bíró-ját. — *Bibó Lajos* (1890—) író, újságíró, Juhász barátja. *A juss* című 3 fölvonásos színművét 1925. márc. 20-án mutatta be a Nemzeti Színház. — *Szökőtt katoná*: Szigligeti Ede színműve. — *Falu rossza*: Tóth Ede népszínműve. — *Baracs Imre*: Gárdonyi: A bor című parasztvígjátékának főszereplője.

Juhász ugyanezekben a napokban verssel köszöntötte Mőricz Zsigmondot:

243. Darabot a népzene! Délm 1925. okt. 11. '6. l. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: Szegedi Színház, 11—16. l.

A Direktor és a Dramaturg beszélgetése a szegedi színház műsortervéről, satirikus megjegyzésekkel Dobay Gyula és Zsirky János ellen.

244. Auróra kör 1925-ben. Délm 1925. okt. 17. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét a cikk névanyaga bizonyítja, azok, akikre Császár Elemérrel szemben hivatkozik: *Az Auróra című folyóirat körülbelül ugyanazt a szerepet töltötte be a 19. század elején, mint aminőt betölt most a 20. század elején egy másik folyóirat . . . Nem lesz érdektelen idetérni, hogy Babits Mihály, Bíró Lajos, Karinthy Frigyes, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond és Shöpfung Aladár a főerősségei ennek a folyóiratnak . . . Nekünk már csak Móricz Zsigmond a magyar tró és nem Pekár Gyula . . . És az eleven, magyar irodalmi életet . . . annak a folyóiratnak hasbjain élvezzük, amelynek élén Ignotus neve áll . . .* Juhászra jellemző a Nyugat ilyesfajta propagálása a Délm korabeli munkatársai közül, rá vallanak azok a nevek is, amelyeket ellenszenvvel emleget cikkében: Császár Elemér, Pekár Gyula, Zsirky János, Lendvai-Lehner István.

A cikk abból az alkalomból íródott, hogy Császár Elemér, az Auróra irodalmi társaság elnöke, fölhívást bocsátott szét, melyben a karácsonyi könyvkiadás költségeire támogatást kért a városoktól, így Szegedtől is. A fölhívás nem nyíltan, de jól kivehetően a Nyugat irodalmát magyartalannak nevezi. Juhász Császár Elemér Auróra körével és Auróra folyóirattervével szemben Kisfaludy Károly Aurórájára hivatkozik.

245. Kultúrpolitika. Délm 1925. okt. 24. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Lapkivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben, Kilényi ráírta a megjelenés dátumát. Juhász okt. 12—21-ig Makón Espersit János vendége volt. Ott írta ezt a cikket, amint ezt Espersit a naplójába följegyzi (Péter László: Espersit János. Budapest, 1955. 44. l.). A szegedi művelődéspolitikai művészetellenességét kárhóztatja, és Rudnay Gyula makói művésztelepét idézi példának.

246. Izsó föltámadása. A Délm 1925. okt. 28-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1: 286—287. l.

Idézi Kispéter 195, 217. l.

Cuza-párti magyar fajvédelem: Alexandru Cuza (1857—1946) jassy-i egyetemi tanár, a korabeli romániai antiszemita zavargások ismert alakja, egy nyilatkozatában kijelentette, hogy budapesti útján érintkezésbe lépett a magyar antiszemita körökkel, sőt egy antiszemita kongresszuson is részt vett, és Eckhardt Tibor fajvédő képviselővel tárgyalásokat folytatott. Cuza és Eckhardt tárgyalása a nemzetközi antiszemita kongresszuson, melyet az Ébredők Egyesülete rendezett a Bristol kávéházban, a nemzetgyűlésben is botrányt okozott, mert a fajvédők egy ideig igyekeztek titkolni ezt a kapcsolatot. Okt. 21-én a tárgyalásokat helyeslő Gömbös Gyula összeverekedett Fábíán Béla képviselővel. — *Izsó Miklós* (1831—1875) a magyar népelet ihletett szobrása. 1925 októberében, Izsó halálának ötvenedik évfordulóján az Ernst Múzeumban rendeztek kiállítást műveiből. A kiállítás anyagát a Szépművészeti Múzeum és Ernst Lajos műgyűjtő és művészeti író gyűjteményéből állították össze.

247. „Levelét megírta . . .” A Délm 1925. nov. 6-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2150. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk lapkivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben, Kilényi rájegyezte a megjelenés dátumát. De Juhász szerzőségére vall, hogy itt is, mint számos más cikkében fokozott figyelemmel kíséri a kurzus író-politikusának, Lendvai-Lehner Istvánnak botrányait.

Scitovszky Béla (1878—?) nemzetgyűlési képviselő, ekkor a nemzetgyűlés elnöke. Lendvai-Lehner azért támadta, mert engedett a szociáldemokraták kérésének: okt. 31-én a parlamentben leleplezett emléktábla föliratát, mely a Károlyi-forradalmat is rémuralomnak minősítette, megváltoztatta.

248. Vihar egy pohár vízben, vagy Sekszpír Szegeden. Délm 1925. nov. 6. 2. l. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent a *Szögedi Színházban*, 17—20. l.

Szatíra Shakespeare: Vihar című művének nov. 4-i szegedi bemutatójáról. Juhász e satírájáról vö. Kalmár-Maron Ferenc: Egy Shakespeare-est a szegedi színházban — ahogyan Juhász Gyula látta. Délm 1941. jan. 30. = Magyar Nemzet, 1941. ápr. 18.

249. Európai gondolatok. Délm 1925. nov. 7. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy itt is, mint a *Vihar egy pohár vízben* című satírájában — és sokszor még — idézi a riff-kabilokat, akik a spanyol és francia gyarmatosítók ellen vívták fölszabádtási harcukat; idézi Nietzsche gondolatát a jó európairól és Kopernikuszt, a thorni csillagászt. (Kopernikuszt mindig, versben is így emlegeti: *thorni csillagász, a thorni győző*.) Újságíró társai közül csak ő írhat le ilyen mondatot: *a jó európaít, akit Nietzsche hirdetett, ennek a kultúrának egyik legnagyobb és leghősiesebb heroldja, minden értékek merész és igaz újjáértékelője*. Ez a gondolat teljesen megegyezik a Nietzsche című írásának szellemével (226. sz.), de minden Nietzscheről frott cikkének alapgondolatával. Továbbá vö. még: *Karinthy Frigyes* (155. sz.), *Páneurópa* (351. sz.) és *Jön a jövő* (Délm 1927. ápr. 23.) című cikkével.

A cikk egy néger színtársulat budapesti szereplése kapcsán az afrikai népek szellemi előretöréséről és Európa jövőjéről szól. Így zárja elmékedéseit: *Európaínak lenni: heroizmus és szent kötelesség*.

250. Hegedüs Loránt. Délm 1925. nov. 13. l. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja rokonsága az ugyancsak névtelenül megjelent *Afium és orvosság* (232. sz.), valamint a névvel jegyzett *Hegedüs Loránt* (381. sz.) című cikkel. Az 1926-os írásban is, ugyanúgy mint itt, Hegedüs Lorántot Jókai regénycímeikkel jellemzi, főlemlegeti, hogy Jókai rokona, szól betegségéről, melankóliájáról (mely nyilván rokonszenvének is egyik indítéka), pénzügyminiszteri működésének kudarcát a kurzus rovására írja mindkét cikkében. Juhászra vallanak az ilyen sajtóságos stílusjegyek is: *Magányos és árva szegénységünk gazdagjai, magyar tragédia ez is, páratlan és példátlan, amely borús, büszkeséggel és főlemelő fájdalommal tölthet el mindnyájunkat*.

251. A híd. A Délm 1929. nov. 21-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben; Kilényi ráírta a megjelenés dátumát és egy Juhász írását utánzó J betűt. Szerzőségét bizonyítja még a cikk rokon hangja azokkal az írásaival, melyekben Herczeg Ferencről szól.

Pl. *Kódobás* (135. sz.), *Herczeg és a grófok* (298. sz.). Rá vall, hogy Kossuthról szólva itt is idézi az igen elterjedt olajnyomatos Kossuth képeket (vö. *Kossuth Lajosról*, 233. sz.). Szeptemberi cikkében így: *arcképe . . . kis kocsmák legfőbb éke, dísz; itt így: amely némely kis kocsmák falán . . . ékeskedik*. Az is szerzőségét bizonyítja, hogy már a dráma bemutatója előtt reflektál Herczeg művére. *Az elmés, nemes magyar író Széchenyi és Kossuth küzdelmét viszi az ország első színpadára. Nem akar állásfoglalni egyikkel szemben sem — jelenti ki egy destruktív és egy konstruktív újságban egyszerre. Érdekes. Eddig úgy tudtam, hogy Sophokles, Shakspere, Schiller, Kleist, Hebbel, Ibsen és Strindberg egyaránt arra tanítottak, hogy az igazi dráma — állásfoglalás.* (Szakállszárító Délm 1925. júl. 26.) Egy másik *Szakállszárítóban* (Délm 1925. júl. 9.) is utal Herczeg művére: *Herczeg Ferenc történeti drámát írta a Lánchídról. A dráma hőse nem Friedrich István . . .* Visszatér Herczeg művére a névtelenül megjelent *Kossuth és Klebelsberg* című írásában is (259. sz.).

Herczeg Ferenc: A híd című négyfőlvonásos színművét nov. 20-án mutatta be a Nemzeti Színház. — *Protagonisták: főszereplők. — Rákóczi korát is Tiszáék pápaszemén keresztül szemlélte: a Pro libertate* című regényére vagy az Ocskay brigadéros című drámájára vonatkozhatik az utalás. *Bizánc* című drámáját 1904. ápr. 22-én mutatta be a Nemzeti Színház.

252. Közgyűlésen. Délm 1925. nov. 27. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

A városi közgyűlés unalmas beszédeiről és alacsony nivójáról nov. 26-i ülése kapcsán. A lap ugyanebben a számában tudósítást közöl a közgyűlés vitájáról: Nagy vita volt a közgyűlésen a város szénéről (3—4. l.). E beszámoló Juhásztól is származhat.

A Délm 1925. nov. 28-i számának Hírek rovatában a következő megjegyzés jelent meg: *A sajtó vörös ördöge. A sajtóhibák ördöge néha igen veszedelmes, ha sokszor mulatságos is. Tegnapi vezérciktemben megbíráltam a közgyűlés egy-nemely szónokát és a szegedi kommunizást emlegettem. Ebből nyomtatásban szegedi kommunisták lettek. Márpedig azokról a faj- és szénvédőkről, akikről itt szó esett, igazán nem lehet elmondani, hogy a szocializmus ilyen irányú megvalósításán fáradoznak.* Juhász Gyula.

253. Interpelláció. Délm 1925. dec. 3. 6. l. Hírek r. Aláírás: *Gyalu.*

Tréfás interpelláció a sóhivatalhoz a szegedi utcanevek megváltoztatásáról. Vö. JGYÖM 6 : 105—106. l.

254. Mit hozott a Mikulás? Délm 1925. dec. 6. 5. l. Aláírás: *Gyalu.* Mit hozott a Mikulás a szegedi közélet képviselőinek.

255. Állami irodalompártolás. A Délm 1925. dec. 12-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja az a más cikkeiből is mindig kitűnő szándék, hogy a kurzus hivatalos irodalmával Babitsot és Móriczot állítja szembe, üldöztetésüket fölpanaszolja. Rá vall az is, ahogyan Adyt idézi: *világra szóló magyar lángész*. Herczeg Ferencet is sokszor aposztrofálja az Új Időkben használt álnévén: Horkayné, és a róla szóló cikkeiben kedvvel használja ezt a fordulatot: *a hűvösölgyi villa élkelő lakója; Byron: Childe Harold-jára való hivatkozás is jellemző: kedves ifjúkori olvasmánya volt.*

Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter a nemzetgyűlés nov.

25-i ülésén beszélt a művészetek állami támogatásáról. Móricz és Babits nyilatkozatait nem ismerjük. — Robert Southey (1774—1843) angol költő, életrajz- és történetíró. Fiatal korában a francia forradalom híve, de később konzervatív lett. 1821-ben III. György angol király halálára írott művét (Az utolsó ítélet látomása) Byron kigúnyolta. — *Bornirt canti*: bárgyú álszenvedkedés, korlátozott képmutatás.

256. Homok. A Délm 1925. dec. 18-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Cserzy Mihály (1865—1925) borbélymester, a szegedi népies irodalom képviselője, dec. 16-án halt meg. Fölfedezője Békefi Antal, barátja Tóth Béla (1857—1907) volt; ez utóbbi sokszor írt róla a Pesti Hírlapban az Esti levelekben. — Szinéri György valódi nevén Cserey Zaigmond (1849—1916) orvos és író. A caászár nevében című színművéről Juhász Gyula is írt (JGYÖM 5: 463. l.); a Szegedi Őskert című sorozatában is megemlékezett róla: Szinéri (Homokóra, 1928. okt. 27.).

Juhász a Délm 1925. júl. 12-i számában megjelent *Szakállszárítóban* ezt írja: Cserzy Mihály (Homok) a magyar és a szegedi népiesség skálájában egy új hangot hozott: az érzelmességet. Ez nem szentimentalizmus és nem szenzibilitás, ez egyszerűen érzelmesség — magyar és egyéni. Csak egy egészen közeli rokonát ismerem ebben: Tóth Ede hangját a Falu rosszában (Ö 2: 222. l.).

257. Pogány Ferenc új képei. Délm 1925. dec. 23. 8. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) — Pogány Ferenc kiállítása dec. 20-án nyílt meg a Kass kávéház halljában.

258. A szegedi béke. Délm 1925. dec. 25. 4. l. Aláírás: Gyalu. — A színi kritikus és a színész békéjének lehetőségéről.

259. Kossuth és Klebelsberg. A Délm 1925. dec. 30-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Megjelent: A Délmagyarország félévszázada 1910—1960. Szeged, 1960. 23. l.

Kivágata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy ebben is azokat tartja a magyarság nagy szellemi kincsének, akiket névvel írott cikkeiben is mindig emleget: Ady Endrét, Móricz Zsigmondot, velük szemben a szintén sokat emlegetett kurzus-író: idézi: Zsirakay Jánost. Jellemző a Kossuth-tisztelet is; azt a gondolatot, hogy Kossuth országa még nem jött el, már a 233. sz. cikkében is megtaláljuk, de a Délm 1927. nov. 6-i számában megjelent *Szakállszárítóban* is (Ö 2: 241. l.).

A Reggel 1925. dec. 28-i számában interjú jelent meg Lucien Wolff-fal ezzel a címmel: Lucien Wolffot, a „francia izraelitát” nem érdekli, hogy mit mond róla a „német Klebelsberg”. — Lucien Wolff tekintélyes angol külpolitikai publicista, a Times vezércikkírója, az angol újságírás doyenje, történettudós, a nemzeti kisebbségek népszövetségi angol szakértője, a Népszövetség hatodik ülészakáról hazatérve, nyilatkozott Klebelsbergéről, aki őt francia izraelitának nevezte, mert a tárgyalásokon fűlszólat a numerus clausus ellen. A riport szerint nem ismeri Klebelsbergét, de nevetségességnek tartja, hogy éppen ő kezdi az embereket nevük hangzása szerint nemzetekhez csatolni. „Hiszen a Klebelsberg név, úgy tudom, meglehetősen németesen hangzik, Árpád vezérei között nem találkoztam még csak hasonlóval sem. Az ilyen mágnás és dzsentrí nevek, az én történelmi kutatásaim szerint Magyarorszá-

gon a Bach-korszaknak köszönhetik családfájukat... Mi angolok, Kossuth Lajos Magyarországot ismerjük és szeretjük... Engem vörös Garibaldi-nadrágban vitt édesanyám Liverpoolba, hogy megéljenezsük Magyarországot kormányzóját, amikor angol földre lép. A monoki publicista, Kossuth Lajos volt az angol liberálisok eszményképe hosszú évtizedeken keresztül...” A numerus clausus „kulturális szegénytörvénynek” nevezte. — *Plakátjukon*: 1923-ban az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) Klebelsberg-ellenes plakátot adott ki. — *A Nemzeti házi szerzője*: Herczeg Ferenc, akinek *A híd* című színművét nov. 20-án mutatták be (vö. *A híd*, 251. sz.).

1926

260. Csengery János, a *lírikus*. Csengery Emlékkönyv. Szeged, 1926. 30—33. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

261. Újesztendőre. A Délm 1926. jan. 1-i számából. 1. l. Névtelenül. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy ez az újévi cikke tulajdonképpen nem más, mint a *Nem akarunk többé...* (157. sz.) című írásában szereplő gondolatok újrafogalmazása. A cikk befejezése az 1924-es írás frazeológiáját is megismétli: *Nem akarunk többé...* Nagyon jellemző, Tömörkény nyomán alkalmazott szóhasználata: *nincsen*. Az *Arany*-idézet az Alkalmi vers című költeményének refrénje.

262. Csizió az 1926. közönséges évre. Délm 1926. jan. 1. 2. l. Aláírás: *Gyula*.

Nagyon jellemző, hogy ebbe a jövődömondó tréfás cikkbe ilyen megjegyzéseket rejt el: *Forradalomra is van kilátás, olyan forradalomra, amilyen még nem volt, persze nem nálunk, ó, nálunk már nem lesz, nem lehet forradalom, mert már volt... Az esztendő uralkodó bolygója azonban nem bolygó lesz, hanem maga a Nap, de ezért az Est is megmarad, h a a f a s i z m u s m e g e n g e d i.*

263. A magyar PEN klub eszméjéhez. A Délm 1926. jan. 3-i számából. 7. l. Aláírás: *Gyula*.

PEN: Poets, Essaists, Novellists (költők, esszéisták és novellisták) szavak rövidítése; a PEN klub a világ íróinak nemzetközi szervezete, magyar tagozata 1926-ban alakult meg, és Rákosi Jenő lett az elnöke. — *Néhány...* magyar tróit megkérdezték: Az Est 1925. dec. 22-i számában nyilatkozott Babits Mihály, Csathó Kálmán, Herczeg Ferenc, Hevesi Sándor, Karinthy Frigyes, Lengyel Menyhért, Móricz Zsigmond, Nagy Endre, Radó Antal, Rákosi Jenő és Zilahy Lajos arról, hogy meg lehet-e alakítani a magyar PEN klubot — *Farkas Imre* (1879—) költő, színműíró és zeneszerző. Juhász mindig gúnyal emlegette érzélgős zsúrköltészetét. — *Farkas Antal* (1875—1940) újságíró, költő, regényíró, a Népszava munkatársa. Szocialista hangú költészetét idézi Farkas Imre érzélgős lírájával szemben. — *Ólj! Jaj! Panasz! Segítség! Csodálatos élet*: Szabó Dezső művei. — *A Danton és Gyurkovics lányok szerzői*: Pekár Gyula, Herczeg Ferenc. — *Feleki Géza* (1890—1930) haladó polgári újságíró és esztéta.

264. Szegénység. (Hegy István novelláskönyve. Koroknay-kiadás, Szeged.) A HRkÚ 1926. jan. 4-i számából. 5. l. Hírek r. Aláírás: (*Juhász Gyula*).

265. Nem, nem, soha! Délm 1926. jan. 15. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Kivágata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségére vall, hogy idevni kedvenc gondolatát: *Az iskola szent, az iskolába nem szabad politikát vinni és különösen nem szabad hazug és becstelen politikát vinni. Vö. (j. gy.): Tanítani és nevelni* (Délm 1920. máj. 5.), *Oktatók* (229. sz.).

Ahhoz a hírhez fűz megjegyzéseket, mely szerint a pesti iskolákban némely tanár azzal mentegette a frankhamisítókat, hogy hazafias cselekedetet hajtottak végre.

266. Sötét napok. Délm 1926. jan. 16. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét más cikkeiben is föllelhető gondolatának és kedvenc fordulatainak föltűnése bizonyítja: *Olyan emberek jöttek elő a háború és forradalom romjai és üszkei alól, akiket egyszer és mindenkorra levitézetteknek tekint ma már a művelt világ és a haladó emberiség.* Vö. ezt a *Nem akarunk többé . . .* (157. sz.) című cikkével. *Jöttek a perc emberkék, jöttek a címeres és rangos senkik, jöttek a háború és forradalom vámszedői, jöttek szerencsétlenségünk és nyomortárságunk okos és okatlan kihasznlói . . . Holott a véres és könnyes magyar ugar olyan magvetőkre várt, akik a munka, a béke, a szeretet, a bizalom, az igazság, az egyetértés és összetartás vetését érelik egy új aratásra, amely eljövendő, amelyet mindnyájan erős hittel és szilárd reménységgel vártunk.* Itt Ady idézése is Juhászra vall, és az a seregnyi jellemző szó, amelyekkel éppen az ellenforradalom győzelme utáni verseiben is találkozhatunk. Juhászra jellemző, hogy ezt írja: *A magyar nép ártatlan volt a háború bűneiben . . . a magyar nép ártatlan a kurzus bűnében is . . .* Mindkét gondolattal találkozhatunk előbbi és korabeli írásaiban.

267. Meghalt Blaha Lujza. Délm 1926. jan. 19. 5. l. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a kis nekrológ hangulatában és néhol frazeológiájában is megegyezik a *Nefelejcs — Blaha Lujzának* — című versével (JGyÖM 3: 8. l.). Továbbá ilyen sajátos kifejezéseit találjuk a cikkben: *édesbús; Gazdag szegénységünk drágalátos kincse.* Blaha Lujza jan. 18-án halt meg. Juhász nekrológja után a lap ismerteti a színésznő pályafutását. Ez a szöveg más betűtípussal van szedve, jelezve, hogy nem az írta, aki a nekrológot. A szöveg nagyjából megegyezik más lapokéval, valószínű, hogy a Magyar Távirati Iroda közleménye volt.

268. Második letterem. Délm 1926. jan. 20. 5. l. Aláírás: *Gyalu*. — Tréfás írás, erős öniróniával arról, hogy a Kass kávéház művészasztalának csúnyasági versenyén második lett.

Fölbukkan benne egy régi emléke is: *Engem életemben egyszer vittek táncba, egy tápai lagzin. Hetvenhétéves matrónával lejtettem a mártogatást, kora délutántól kivilágos kivirradtig.* (Vö. *Tápai lagzi*, Ö 2: 25—27. l.)

269. Pongrác mester. A Délm 1926. jan. 22-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gépelt másolata fönnmaradt a Kilényi-gyűjteményben; a másolaton Kilényi javításai olvashatók, ő írta rá a megjelenés helyét és dátumát is. Juhászra vall, hogy Zsirkey pályafutását mindig nagy figyelemmel kísérte, és számos cikkében bizonyította tehetségtelenségét. Az is Juhászra jellemző, hogy a kurzust a *tehetségtelenek diktatúrájának* nevezi, többször jellemzi így az ellenforradalom irodalmi életét.

Zsirkey János: *Pongrác mester* című háromfelvonásos drámája 1926. jan. 11-i bemutatóján a Nemzeti Színház Kamaraszínházában megbukott. Zsirkey Tarpa nemzetgyűlési képviselője lett, úgy, hogy az ötezer szavazó közül csak a hozzá hű hétszázat engedték szavazni. — *Zsirtás*: zsidó írtás.

Vér György a Délm 1926. jan. 24-i számában Zsirkey darabjának bukásáról írva Juhász ötletét idézi: „Solness mesterről az északi géniuszt sokkal régebben sokkal jobb darabot írt...”

270. Béla király jegyzője. A Délm 1926. jan. 23-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2179. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy Anonymusról szólva egy régi verse fordulatát idézi. A cikkben: *a középkor magányos éjszakáin a Foglalás tetteit jegyezte; Anonymus (JGYÖM 1: 249. l.)* című versében: *középkor éjjelében... A foglalás tetteit jegyezte.* Juhászra vall, hogy kedvenc fordulataival találkozhatunk a cikkben: *si non è vero è ben trovato* (ha nem igaz, jól van kifundálva), és a dán királyfi szavainak idézése. Juhász szerzőségére vall, hogy Pirandello *Hat szerep keres egy szerzőt* című művének szegedi főpróbája kapcsán szatírárt írt a Délm 1926. jan. 24-i számában; a világirodalmi tájékozottság, Pirandello régebbi művének ismerete Juhászra jellemző.

A magyar lapok jan. 22-én közlik a hírt, hogy Gömbös Gyula zsidó- és szláv-ellenes nyilatkozatot adott a Stampa című olasz lapnak. „Cselekvő, éber antiszemitizmust” követelt, és kijelentette, hogy Horthy nem az ő emberük. A leghelyesebbnek nemzeti király megválasztását tartja, erre legalkalmasabb Albrecht királyi herceg, aki Árpád véreből származik. Gömbös azután a Magyar Távirati Iroda útján magyarázó nyilatkozatot tett közzé, melyben kijelentette, hogy ők csak akkor lépnek fegyveres útra, ha a zsidóság (akár törvényes alapon is) kormányt alakít. — *IV. Henrik*: Pirandello háromfelvonásos tragédiája, 1921-ben írta. — *TESZ*: Társadalmi Egyesületek Szövetsége, ellenforradalmi szervezet. Ügyvezető elnöke Szörtsey József, kormányzó elnöke Albrecht királyi herceg volt. Szörtsey belekeveredett a frankhamisításba, Albrecht ekkor lemondott a TESZ-ben viselt tiszttségéről. — *Windischgraetzék pénzügyi művelete*: a hírhedt frankhamisítási botrány; 1925. dec. 14-én Hágában elfogták Marsovszky Györgyöt és Mankovics Györgyöt, nagymennyiségű hamis frankot találtak náluk. Kiderült, hogy a frankhamisítás vezetői *Windischgraetz Lajos* (1882—1968) herceg és Nádossy Imre országos főkapitány. Az ellenforradalmi rendszer számos közéleti szereplője kompromittálódott a hamisítás ügyében. A hamis frankokat az Állami Térképészeti Hivatalban készítették. *Bethlen István* miniszterelnök jan. 14-én nyilatkozott a *Vossische Zeitung* munkatársának, a nyilatkozatot a magyar lapok is közölték. Juhász utalása nyilván erre vonatkozik. (*Windischgraetz* 1966-ban megjelent visszaemlékezésében [Helden und Halunken — Hősök és zsványok] azt írta, hogy Horthy és Bethlen is tudott a frankhamisítás munkálatairól.) — *Dánér Béla* (1884—) szélsőjobboldali képviselő, ügyvéd, az Ébredő Magyarok Egyesületének és a frankhamisítási botrányba belekeveredett Zadravetz püspök jogi képviselője. — *Wencelin lovag*, wassenburgi gróf, I. István király szülőgátában állt, a hagyomány szerint 998-ban párbajban megölte Koppányt.

271. Hat kritikus keres egy Pirandellót. Délm 1926. jan. 24. 5. l. Szegedi Színház főcímmel. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: *Szegedi Színház*, 21—24. l.

Szatfira Pirandello: Hat szerep keres egy szerzöt című színművének főpróbájáról. A bemutató jan. 21-én volt.

272. Hol vagy, Gyulai Pál? A Délm 1926. jan. 26-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Íria: Juhász Gyula*. Megjelent: Ő 1: 288—291. l.

Nicolas Boileau-Despréaux (1636—1711) francia költő és kritikus, az Art poétique című elméleti munkája nagy hatással volt kora irodalmára. — *Raison: ész, értelem*. — *Gyulai Petőfiről*: Petőfi Sándor és lírai költészetünk (1854). — *Katonáról*: Katona József és Bánk bánja. (A Budapesti Szemle 1860-as évfolyamában, teljesebb változata 1883-ban, ez volt az első átfogó irodalomtörténeti tanulmány, amely Katona művészetét méltón elemezte). — *Vörösmartyról*: Vörösmarty Mihály életrajza (1866). — *Hevesi Sándor* a *Dráma és színpad* (1896) című kötetében a Bánk bán jelleme című fejezetben foglalkozik a mű lélektani gyengéivel. — *Babits*: Az ifjú Vörösmarty, A férfi Vörösmarty című tanulmányai 1911-ben jelentek meg a Nyugatban. — *Gyulai Jókai ellen*: Jókai legújabb művei. Szépirodalmi Figyelő, 1862. — *Bayard lovag*: Pierre Terrail seigneur de Bayard (1475—1520); félelem és gáncanélküli lovag névvel ruházták föl.

Juhász a Délm 1925. máj. 21-i számában megjelent *Szakállszárítóban* írja: *Gyulai Pál nagy jellem volt, de kis lélek*.

273. Ady. A Délm 1926. jan. 27-i számából. 5. l. Hírek r. Névtelenül.

Szoros rokonságot mutat Adyra emlékeztető más cikkeinek hangjával. Ady halála után azokban a szegedi lapokban, ahová Juhász dolgozott, mindig ő emlékezett meg születése és halála évfordulójáról. Megismétli az *Allami irodalompártolás* (255. sz.) című cikkének Adyra vonatkozó gondolatát is. Ott ezt írja: *Ady Endrét, aki űzőt vad volt a magyar rengetegben, kivert szarvasbikája a hivatalos költői rengetegnek . . . Itt: Ady Endre kivert vadja lett a hazai rengetegnek . . . Juhászra jellemző a pusztába kiáltó kifejezés is, 1925. dec. 13-án jelent meg a Magyarországon A pusztába kiáltó című elbeszélése (Ő 2: 64—66. l.).*

A Délm 1926. febr. 5-i híre szerint Juhász ezen a napon a Munkásotthonban Adyról tartott előadást.

274. Üriemberek. Délm 1926. jan. 29. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra frásának tartja (2181. sz.) Juhász szerzőségének bizonyítéka, hogy a cikk gépelt másolata fennmaradt a Kilényi-gyűjteményben, a másolatra Kilényi rájegyezte a megjelenés helyét és dátumát. A cikkben az *új idők új dalai* (Adyra való utalás) és *jöjjön el végre a dolgozók országa* (vö. *Perelj Uram, perldimmel*, 228. sz.) kifejezések is Juhászra vallanak.

Juhász Kelemen Béla és Szakáts József jan. 27-én kezdődött pöréhez fűz megjegyzéseket. A felek vaskos sértéseket vágtak egymás fejéhez; Szakáts kétségbe vonta Kelemen szegedi ellenforradalomról szóló könyvének hitelességét, és mindketten maguknak követelték az ellenforradalomban az elsőbbséget.

275. Romain Rolland. A Délm 1926. jan. 30-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét elsősorban az a rokonszenv bizonyítja, amellyel Romain Rolland háborúellenességéről ír. Szerzősége mellett szól, hogy Romain Rolland nevét idézi a *Harc a békéért* (139. sz.) című névvel megjelent háború

ellenes cikkében is, utal száműzetésére, mint itt. A *Különös, különös éjszaka, Embernek lenni az embertelenségben* — Ady-idézet és Ady nevének emlegetése a háborúval szemben — ez is Juhászra jellemző. Háborúellenes cikkeiben mindig utal Babitsra is, és másutt is idézi tiltakozásul Babits Fialat katona című versét: *Harc a békéért; Szőri* (Ő 1: 334—336. l.). A cikkben szereplő *Ismeretlen Isten* kifejezés Juhász: *Deo Ignoto* című versében is előfordult már (JGYÖM 2: 232—233. l.).

Hauptmann és *Ernst Lissauer* II. Vilmos 1915-ben Vörös Sasrenddel tüntette ki háborús írásaikért. Lissauer hírhedt háborúra uszító angolelles költeménye: *Gyűlölet dala*. — *Anatole France* 1915-ben és 1916-ban két füzetben kiadta háborús írásait. 1923-ban önkritikusan jegyezte meg, hogy ezekben az írásokban engedett a háborús nyomásnak. — *Sauerwein*: savanyú bor. — *Romain Rolland* 1914-ben Jaurès meggyilkolása után Svájcba költözött, és onnan folytatta nagyszabású háborúellenes tiltakozó harcát. Drámaciklusa a *francia forradalomról*: *Théâtre de la Révolution*. *Regényciklusa*: *Jean Christophe*.

276. Gyertyaszentelő. Délm 1926. febr. 2. 6. l. Hírek r. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy szeretett ilyen lírai hangvételű hírcikkeket írni, különösen az egyházi ünnepek alkalmával. A rövid kis írásban megtalálható az és kötőszóval kapcsolt szóhalmozás jellemző stílusjegye is: *gyűlölet és elnyomás, erőt és bátorságot, bizalmat és megnyugvást*. A kereszténységet itt is, mint számos más cikkében a *szerelem vallásának* nevezi. Befejező mondata több változatban az 1919 utáni cikkeiben megtalálható: *Lesz még egyszer ünnep, a világosság és a szabadulás napja jönni fog*. Vö. még: *Gyümölcsoltó* (98. sz.), *Gyümölcsoltó* (291. sz.).

277. Talán igen, talán nem? Délm 1926. febr. 6. l. I. Vezércikk. Névtelenül. Juhász szerzőségét bizonyítja a cikk kivágata a Kilényi-gyűjteményben.

Plotinos filozófiájáról. (Ekkor jelent meg Plotinos: A szépről és a jóról című műve Techert Margit fordításában.)

278. Levelek hullása . . . Délm 1926. febr. 7. 2. l. Aláírás: *Gyula*.

Peidl Gyula és a belügyminiszter levélváltása arról, hogy némely hírek szerint a Népszava szerkesztőségében kommunista nyomtatványok vannak. A levelek szövege megegyezik a Délm előző napi számában közölt két levéllel. Az elsőben Bethlen miniszterelnök felszólítja Perényi Zsigmond bárót, a Magyar Nemzeti Szövetség elnökét, hogy a szövetség birtokában levő hamis frankokról adjon tájékoztatást, a másokban Perényi válaszol, és tagadja, hogy ilyesmi birtokukban lenne. Juhász csak a címzéseket és a levelekben szereplő szervezetek nevét változtatta meg.

279. „ . . . Szabó Dezső nevű egyén . . . ” Délm 1926. febr. 13. l. I. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítja még az a más cikkeivel is rokon hang, ahogyan Szabó Dezsőt védelmezi. A kurzust itt is, mint sok más helyütt a *tehetségtelenek kurzusának* nevezi. Cikkében ezt írja: *Szabó Dezsőről mi ennek a lapnak ezen a helyén ismertük el az ellenforradalom hajnalán, hogy mit ér és mit jelent nekünk . . .* Ezt a cikket pedig Juhász írta: *Szabó Dezsőhöz* (Délm 1919. szept. 28. = JGYÖM 6 : 239—241. l.).

A cikk abból az alkalmából fródott, hogy a Szózat című fajvédő lap febr. 12-i számában Szabó Dezsőt becsmélő glossza jelent meg.

280. Rózsashegyi. A Délm 1926. febr. 19-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kívágata és kézírása másolata a Kilényi-gyűjteményben. Kilényi 1942-ben, amikor Rózsashegyit származása miatt minden színpadról letiltották, ezt a cikket elküldte a színésznek. Rózsashegyi 1942. márc. 24-én válaszolt Kilényinek: „Nagy hálával köszönöm Önnek figyelmét a csodálatosan szép irodalmi-értékű cikkért, amelyről valóban nem tudtam. Azt tudtam, amíg élt Juhász Gyula tisztelt és becsült engem, — de hogy ennek ilyen dokumentuma maradt hátra, ez csak most, Ön által jutott tudomásomra . . . Ha élne Juhász Gyula, több okból nem írhatta volna meg ezt a vezércikket, . . . mert azóta . . . kiderült, hogy én mi fán termettem . . . hogy én — az állatokat megillető jelzés mintájára: »félvér vagyok!« . . . De milyen felemelő és mélységesen megható, hogy így is elfogadott, — elismert és magyarnak tartott!”

Rózsashegyi Kálmán (1873—1961) 1926. febr. 20-án ünnepelte színészi pályafutásának 30 éves, Nemzeti Színházi tagságának 25 éves jubileumát. — *Az ő Cigánya*: Szigligeti Ede népszínműve, 1924. dec. 13-án a Városi Színházban játszotta a címszerepet Rózsashegyi Kálmán. — *Gonosz Pista*: Tóth Ede: Falu rossza című népszínművének, — *Borly Gáspár*: Harsányi Zsolt: A vén gazember című háromfőlvonásos vígjátékának, — *Falusi tanítója*: Zilahy Lajos: Süt a nap című háromfőlvonásos vígjátékának egy-egy szereplője. — *Baczur Gazsi*: Gvadányi: Egy falusi nótárius utazása című elbeszélő költeményének maradiságáról ismert alakja. — *Varga Béla*: újságíró, a Nemzet című napilap egykori szerkesztője, a Nemzeti Szövetség egyik vezetője. Febr. 13-án közölték a lapok, hogy a frankhamisítási bűnyűgyben letartóztatták. Juhász a *Szabó Dezső nevű egyén* című cikkében is idézi, ott *ifjú trónak* nevezi (279. sz.). — *Ad multos annos*: sok évig, hosszú ideig.

Juhász és Rózsashegyi Kálmán kapcsolatáról vö. Csaplár Ferenc: Szegedi fejezetek a jubiláló Rózsashegyi Kálmán életéből. Délm 1961. febr. 25. — Ugyanő: Juhász Gyula Rózsashegyiről. Egy barátság története. Élet és Irodalom, 1961. szept. 9.

281. Beszélgettem a világhíressel. Délm 1926. febr. 21. 5. l. Aláírás: *Gyula*. A némi iróniával frott elképzelt riport Jan Kubelikről szól, aki febr. 19-én hangversenyezett Szegeden.

282. Tóth Ede. Délm 1926. febr. 26. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét a cikknek az a mozzanata bizonyítja, amelyben Tóth Edét kortársaihoz hasonlítja: *A falu rosszában van valami el nem hervadó báj és kedvesség, amely Blaháné gráciájára emlékeztet . . . van benne valami a magyar romantika egy másik küzdő és szenvedő hősének és vértanújának, Izsó Miklósnak kecses és édesbűs szobrai andalító szépségeiből . . . Munkácsy korai képein is ezt a magyar romantikát csodáljuk . . .* Cikkének ezek a mozzanatai megtalálhatók már előbbi írásaiban: *Izsó föltámadása* (246. sz.), *Meghalt Blaha Lujza* (267. sz.). Ilyen, Juhászra jellemző stílusfordulatokkal találkozhatunk a cikkben: *a nyomorúság és dicsőség ez örökké lázas és szomjas vándorát . . . ismeretlenül és elhagyottan, színek és pajták pislogó mécsese mellett, álmok és remények . . . meggyújthatná a szelíd és bánatos emlékezés mécsesét . . .*

A cikk Tóth Ede halálának ötvenedik évfordulójára íródott. Vö. *Falu rossza* (Sz 1920. dec. 14.)

283. Balogh Margit képképzőművészeti kiállítása. Délm 1926. febr. 28. 9. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j) — A szegedi festőművésznő kiállításáról.

284. Emelt fővel . . . A Délm 1926. márc. 5-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Minden ízében Juhászra valló írás. Számos cikkében idézi mindazoknak a nevét, akiket itt is méltónak tart a magyar kultúrából nemzetközi elismerésre. Juhászt jellemzi az a tájékozottság is, amellyel a hozzá közelálló írók, művészek sikereit ismerteti. Az ellenforradalom alatti publicisztikájában mindig Adyt, Babitsot, Móricz Zsigmondot, Bartókot és Kodályt állítja a kurzus állértékeivel szembe.

Bartók és Kodály londoni sikere: valószínű, hogy ez régibb siker lehet, mert csak az év második felében szerepel Bartók-mű Londonban, a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes adja elő Bartók II. kvartettjét. — *Bartók Béláról egy buharesti kritikus:* Emanoil Ciomac: A román népdalok gyűjtője: Bartók Béla, Liszt utóda című tanulmányára történhet itt utalás. (Adevarul, 1924. okt. 19. Erről a magyar lapok is hírt adtak. Vö. Zenetudományi Tanulmányok, 7. köt. Demény János tanulmánya.) — *Dohnányi Ernő:* Vajda tornya című operáját 1926. márc. 3-án mutatták be Düsseldorfban nagy sikerrel. Juhász egy régibb írásában (*Csevegés*, JGyÖM 6 : 451—452. l.) már említi Dohnányinak ezt a művét, melyet a hazai kritika nemzetietlennek tartott. 1922-ben Dohnányi Szegeden járt, Juhász a sógora, Könlg Péter révén megismerkedett vele. — *Conrad Veidt* irodalmi műsorain Ady és Babits műveit propagálta (vö. *Conrad Veidt*, 301. sz.). — *Antonio Widmar* nyilatkozatát nem ismerjük. — *Alessandro Di Stefani* olasz publicista és író 1925-ben Magyarországon járt, útiélményeiről könyvet írt: *L'Ungheria senza re* (A királytalan Magyarországon, Milánó 1926.) Több fejezete foglalkozik a magyar művészettel, a 7. fejezetben ír Rudnay Gyuláról, akinek műveit az 1924-es velencei biennálén látta először. — *Romain Rolland levele egy magyar lányhoz Adyról:* az utalás forrását nem ismerjük, nem tud róla a magyar Romain Rolland-irodalom sem. — *Caudiumi iga:* ie. 321-ben Caudiumnál a szamnitok völgykatlanba zárták a római sereget, amely kénytelen volt az ellenség föltételeit elfogadni és mint vert sereg iga alatt elvonulni a csatatérről. — *Madách:* Az ember tragédiáját ebben az évben nem játszották Prágában, de azelőtt már többször bemutatták ott. — *Intéger:* ép, teljes, mocsoktalan. — Bethlen István miniszterelnök márc. 4-én utazott el Genfbe a Népszövetség ülésszakára. A lapok azt emlegették, hogy a frankhamisítási ügyben fog tárgyalni.

285. Dr. Járosi Jenő magyar nótáestje. Délm 1926. márc. 5. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) — A szegedi születésű dalszerző Juhással való korábbi kapcsolatáról vö. ItK 1959. 313. l.

286. A szegedi mecénás. A Délm 1926. márc. 6-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét az a más cikkeivel is rokon hang bizonyítja, mellyel a szegedi kulturális élet elmaradottságáról itt is szól. Juhászra vall, hogy a fiatal írók támogatásának hiányát fölelegeti, hiszen ezt közelről ismerhette, ő volt egyetlen jelentős szellemi támogatójuk. Az is Juhászra jellemző, hogy itt is, mint minden Tömörkényről szóló írásában fölemlíti, hogy Tömörkénynek még mindig nincs méltó emlék a sírján, és nincs szobra Szegeden.

Bitó Antal (1896—) 1912-től 1946-ig volt a Tisza szegedi szakaszának

bérlője. — A *keresztény orgánus*: a Magyarország 1926. márc. 5-i számában Az irodalombarát szegedi híres halászmester című cikke szerint Bitó terjesztette és árusította a szegediek könyveit, „de csakis az igazán magyar tárgyú, lelkű műveket”. Juhász joggal cáfolja a Magyarország túlzásait, Bitó nem volt irodalmi mecénás, bár jó kapcsolatai voltak a szegedi írőkkel, pl. Tömörkénynek segített néprajzi tárgyak gyűjtésében. — *Teleki Pál* gróf látogatást tett Apponyi Albert grófnál, miután ez kijelentette, hogy Bethlen genfi útja előtt nem szólal föl a nemzetgyűlésben a frankhamisítás ügyében, nehogy a genfi eseményekért felelősség háruljon rá. Teleki és Apponyi megbeszélése körül a lapok titokzatossgot emlegettek. — *Károlyi Imre* gróf a napilapok márc. 3-i híre szerint kijelentette, hogy vizsgáló bíró előtt hajlandó a frankhamisításról vallani. — *Pallavicini György* őrgrof márc. 2-án a nemzetgyűlésben Bethlent támadta: szerinte a kormánynak tudomása volt a frankhamisításról. Mindkét nyilatkozat háttéréről különböző találgatások jelentek meg a lapokban. — *Agai Adolf* (1836—1916) újságíró, író, buzgó lapszerkesztő volt. Tárcáit Porzó álnévvvel írta. — *Beck Pista* (1848—1912) szegedi városi osztályjegyző, a katonai ügyosztály vezetője. Jellegzetes szegedi figura volt, magyaros ruhában járt, kalandjaival és történeteivel a korabeli szegedi lapok sokat foglalkoztak. Juhász is említi egyik alkalmi versében: *Szegedi őnarcképek* (JGYÖM 3: 131—133. l.) Móra tárcát írt róla. *Lipcsey Adám* (1864—1912) író, újságíró, a Szegedi Híradó munkatársa, szerkesztette az Országos Hírlapot és a Borszem Jankót is. Alapító tagja volt a Dugonics Társaságnak. — *Ónozóné: Ónozó Poldiné*, 1886—1926-ig egy híres Tisza-parti kiskocsmá tulajdonosa. — *Tamásy* (vagy Tamasy?) *György* Oskola utcai cipészmeister szoros barátságban volt az újságírókkal, írőkkel, akik rendszerint adósaí voltak. Eljárt a Dugonics Társaság fölolvadó üléseire, hogy az írókat meghallgassa, és így megtérültnek hitte kiadásait. (Vö. Sz. Szigethy Vilmos: Bórszobor. Szeged, 1918. 12. l.) — *Raritás*: ritkaság, különlegesség. — *Kemechey Jenő* (1862—1905) író, újságíró, 1891—1894-ig a Szegedi Híradó szerkesztője volt. — *Jávorka Ferenc* (1904—1963) prózaíró, a szegedi népies iskola kései képviselője. — *Kénytelen-kelletlen idegenbe szakadtak*: József Attila, Berczeli A. Károly, Terescsényi György, Pór Tibar, Nagyfalusi Jenő stb. — *Tömörkény . . . szobrát . . . egy . . . kocsmáros akarta fölállítani*: Hann János szegedi vendéglős 1924 őszén Tömörkény-csárdának kívánta nevezni vendéglőjét, és megbízta Papp József szegedi szobrászt, hogy készítse el az író szobrát. (Vö. ItK 1959. 328. l.) — *Nyelvében él a nemzet*: e szállóigé eredete nem ismeretes, Tóth Béla (Szájru szájra, 184—185. l.) több szerzőt is megjelöl, de ebben a formában sehol sem fordul elő ez a szólás. — *Hol van a hal, mely dicső volt és remek?*: Kölcsény: Zrínyi dala című verséből vett sor, az alkalomhoz átalakítva.

287. Czucz és a kereszténység. Délm 1926. márc. 19. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét az a tájékozottság bizonyítja, amelyet e cikk a katolikus vallásos irodalom ismeretében elárul. Újságíró társai közül senkinek sem volt ilyen irányú és ilyen alapos műveltsége. Juhászra vall az a más cikkeiben is föllelhető gondolat, hogy az iskolába napi politikát nem szabad bevinni.

A cikk Kardos Lajos iparostanonc-iskolai hitoktató esetével foglalkozik. Kardos Körmeny Máttyás ipartestületi elnököt és a jelentéktelen Czucz Mihályt állította követendő példának tanítványai elé, és Peidl Gyulát, Kun Bélát és Vázaonyi Vilmost ócsárolta. A szülők fölháborodásáról a Délm is

megemlékezett; Kardos a Szegedi Új Nemzedékben válaszolt, és „vörös sajtónak” nevezte a Délm-ot.

288. Sándorjózsi. Délm 1926. márc. 20. 5. l. Hírek r. Aláírás: *Gyalu*. — A Sándor- és József-napról.

289. Buktával bicsérd a nagyot. — Szomorújáték. — A *Szögedi Sstnház*ból. 25—28. l. Először megjelent: Délm 1926. márc. 21. *Gyalu* aláírással.

Teleki-pályázat: az Akadémiai Értesítő 1926. január—áprilisi száma közli a Teleki-jutalomra beérkezett pályaművek bírálatának jelentését. Mindössze öt művet küldtek a pályázatra, de közülük négy olyan rossz volt, hogy nem is foglalkoztak vele. Az ötödik: A kereszt tövében címet viseli, Színpad jellegével érkezett, és Augustus császár halála és Tiberius uralkodása idején játszódik. A bíráló bizottság kezdő művének tartja, nem részesítették jutalomban, csak dicséretet kapott. — *Pongrác mester szerzője:* Zsirkay János (vö. *Pongrác mester*. 269. sz.). — *Bicsérdy* (vagy Bicsérdi?) Béla a magyarországi vegetariánizmus apostola, ebben az időben tért vissza Erdélyből Magyarországra. A növényi táplálkozásra, koplálásra vonatkozó elméleteit hangos és botrányos gyűléseken hirdette. 1926 júniusában Szegedre is ellátogatott. Juhász (*Szakállszárító*. Délm 1925. okt. 18., *Nem kérünk Bicsérdyből*. 304. sz.) a bicsérdizmust betegségnek, sarlatánságnak nevezte — *Bis hundred:* százig, azaz száz évig.

290. Kultuszpali. Délm 1926. márc. 25. 5. l. Aláírás: *Gyalu*. — A kulturális és társasági élet tolakodó alakjáról.

291. Gyümölcsoltó. Délm 1926. márc. 25. 7. l. Hírek r. Névtelenül. — A kis lírai hírfej erős rokonságot mutat a költő Mária-verseivel.

Kedves művészeinek nevét találjuk az írásban: *Beato Angelico, Donatello*. Sajátos stílus, ahogyan az egyházi ünnep *mélységes misztériumát* képzőművészeti példákra hivatkozva jellemzi. Vö. *Gyümölcsoltó* (98. sz.), *Gyertyaszentelő* (276. sz.).

292. Rákóczi másik arca. Délm 1926. márc. 27. l. 1. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. — A vallásos és a gondolkodó Rákócziról, Zolnai Béla kutatásai alapján.

293. Premierpista. Délm 1926. márc. 28. 6. l. Aláírás: *Gyalu*. — A színházi bemutatók tüsténtkedő figurájáról.

294. Passio. Délm 1926. ápr. 2. l. 1. Vezércikk. Névtelenül. — Vajda László Móra írásának tartja (2206. sz.). Juhász szerzőségére vall, hogy szereti a bibliai idézeteket időszerűsíteni; egyházi ünnepekre frott cikkeiben különösen föl-tűnő ez írásaiban. E vezércikke szoros rokonságot mutat a Délm ápr. 4-i számában megjelent *Szakállszárítóval*, melynek alcíme: *A húsvét margójára*, és ott is bibliai idézeteket aktualizál. Juhász stílusfordulata *a mai magyarság véres és könnyes tragédiája, fájdalmas és kedves, megalázás és meggyalázás, szívtelen és oktalan*.

295. Húsvéti tojások. Délm 1926. ápr. 4. 15. l. Aláírás: *Jatagán*. — Szatirikus húsvéti üdvözetek a szegedi és az országos közélet képviselőinek.

296. Hegyi Zoltán: Téves diagnózis. Délm 1926. ápr. 6. 4. l. Hírek r. Aláírás: (j) — Könyvkritika Hegyi Zoltán ekkor megjelent színművéről.

297. Orvul megtámadták és inzultálták a Délmagyarország munkatársát. Délm 1926. ápr. 7. 3. l. Névtelenül.

A cikknek csak a bevezetője származik Juhásztól, melyben (nagyon is rá jellemző módon) a szellemi munkával szemben alkalmazott fizikai erőszak ellen tiltakozik. Az írásnak egy passzusa utal a Juhász—Dobay-pör bírói ítéletének megfogalmazására: *Aki a nyilvánosság embere, aki közszereplő, aki állítólag a tömegek élén áll, holott csak csődítőmegek állnak a háta mögött, az ki van téve a kritikának, annak állnia kell ezt a kritikát, a nyilvánosság ellenőrzését.*

A cikk abból az alkalomból íródott, hogy Szécsényi Lajos, dr. Szécsényi István szegedi ébredő vezér öccse megtámadta és bántalmazta Vér Györgyöt, a Délm munkatársát, aki Szécsényi Istvánról leleplező cikket írt (Délm 1926. ápr. 4.).

Szécsényi Lajos bepörölte Juhászt és Magyar Lászlót, a kétrészes cikk szerzőit. A Délm 1927. máj. 6-i száma „Ez aztán igazán orgoványi stílus — Szécsényi Lajos pöre Juhász Gyula és Magyar László ellen —” című cikkében beszámolt a pőről is. A cikkben többek között ezeket olvashatjuk: „Először Juhász Gyulát hallgatta ki a bíróság. Juhász Gyula elsősorban kijelentette, hogy nem érzi magát bűnösnek. — Csak annyit kívánok megjegyezni, — mondotta, hogy fájó szívvel és érdemtelenül állok itt. Én elítélek minden inzultust, mindig az erőszak ellen küzdöttem. Megérttem az emberi indulatot, de közérdekből jogom van egy tényt elítélni. Csupán egy durva cselekményt ítéltem el, a személyt ma sem ismerem. Kérem a valódiság bizonyítását. Magyar László ezután kijelentette, hogy a cikk második részét ő írta, azért vállalja a sajtójogi felelősséget”.

A bíróság az eljárást felfüggesztette, mert Szécsényi Lajos ellen ugyanekkor más bűnügyi eljárás is folyt. A pörnek nem volt több tárgyalása (vö. Péter László: Adatok Juhász Gyula életrajzához. ItK 1959. 321—326. l.).

298. Herczeg és a grófok. A Délm 1926. ápr. 9-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Közli: A Délmagyarország fél évszázada 1910—1960. Szeged 1960. 24. l.

Kivágata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy e vezércikk erős rokonságot mutat más Herczegről szóló írásaival: *Kődobás* (135. sz.), *A híd* (291. sz.); rá vall Szabó Dezső nevének idézése is. A cikkben *nobel politikusnak* nevezi Herczeget, utalva arra, hogy Nobel-díjra javasolták, de arra is, hogy művei előkelő, úriás körökben játszódnak. A Délm 1926. márc. 7-i számában megjelent *Szakállszárítóban* írja Juhász Herczegről: *Bizonyos, hogy Herczegnél nőlebb magyar író nincsen.* A cikk szerint Herczeg *a magyar népet csak saját háborús propaganda előadásai alapján ismerte.* Ez is Juhász szerzőségét bizonyítja; részt vett Herczeg makói propaganda előadásán, és írt is róla (*Herczeg Ferenc*, JGYÖM 5: 519. l.). Igaz, hogy akkor még nem ilyen elutasítóan. — *Horribile et mirabile dictu:* szörnyű és csodálatos kimondani.

299. Lehner a rádióban. A Délm 1926. ápr. 17-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja az a más cikkeiből is kitűnő érdeklődés, amellyel a kurzus bortányoktól hírbéd újságíró-politikusának tetteit mindig

követte. Számos cikkében idézi Zsirkay, Kádár Lehel, Kiss Menyhért neve mellett Lendvai-Lehnerét, akit az ellenforradalmi rendszer nagyon jellemző figurájának tartott. Juhászra vall az is, ahogyan a rádió szerepét megítéli. E cikkkel rokon gondolatokat írt le régebbi aforizmaiban: *A rádió korában nehezebb elnémtani az igazságot.* (Szakállszárító. Délm 1925. júl. 7.) *Rádió lesz a Hortobágyon — olvasom egy újságban. Talán azóta már megjelent Hortobágyon az első destruktív kisbéres is. A Hortobágy modern poétája.* (Szakállszárító, Délm 1925. aug. 9.)

Valószínű, hogy ez időből származik Juhász Gyulának a következő két thematája: *Columbus a rádió korában. Isteni paródia. Jacquard és a lyoni takácsok.* Vö. Tervezett írások, 2.

Vö. még Péter László: Juhász Gyula és a rádió. Magyar Rádió, 1954. okt. 11—17.

Lendvai-Lehner István ápr. 15-én fölszólalt a nemzetgyűlésben, a lapok a következő tudósítást közölték: „Lendvai István bejelent mentelmi jogának megsértését. Elmondja, hogy a kormány rendelkezése alatt álló rádió tegnap este fél hét és hét óra között az ő személyével és képviselői minőségével foglalkozott, és lelkicsinylően megalázó módon állította be személyét. A kormányzati szervek becsületét látja megsértve.” Az ápr. 14-i rádióműsor tanúsága szerint a jelzett időben kabaréműsor volt, melyben Kőváry Gyula, Gárdonyi Lajos, Keglevich Marietta, Berczeli Magda, Zahler Erzsé és Herczeg Jenő szerepelt. — *A genuai hajós:* Kolumbusz Kristóf, akinek hajójáról 1492. okt. 12-én a Guanahani szigetet vették észre először. — *Csocsó bácsi:* Tojagics Mujaga szkipetár kocsmáros, akinek Budapesten, a Molnár és a Kass Ivor utca sarkán levő vendéglője a fajvédők titkos összejöveteleinek színhelye volt. A titkos társulásról *Eckhardt* Tibor a fajvédők ápr. 15-i ülésén beszélt, és lapok is hírt adtak róla. — *Patacsi* (vagy *Patacsy*) Dénes (1867—?) földbirtokos, a Huszár kormány kigazda minisztériumának államtitkára, majd honvédelmi államtitkár volt. Hithűség — Honszerelem címmel kiadta harctéri verseit, amelyek méltó bizonyítékai dilettantizmusának.

300. Párttűtő Arkangyal. A Délm 1926. ápr. 23-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kivágata fönnmaradt a Kilényi-gyűjteményben, de Juhász szerzőségét még több mozzanat is megerősíti. Mellette szól a papi dolgokban való jártassága, a krisztusi szegénység és szeretetvallás tisztaságának hangsúlyozása. Hivatkozik Zadravecznek az első forradalom idején tett nyilatkozatára, mely szerint az ő rendje a tiszta kommunizmust valósította meg már századokkal ezelőtt. Ezt Juhásznak Zadravecz-cel készített interjújában olvashatjuk: *Páter Zadravecz a világ és a papság dolgairól* (Tűz, 1919. jan. 23.).

Iván Mihály a Szegedi Új Nemzedék ápr. 27-i számában megtámadja Juhászt Conrad Veidtről írott cikke miatt. Ezt írja: Conrad Veidt, „úgy tudjuk, hogy a frankhamisítástól is tartózkodott és a párttűtő Arkangyallal sem tartott fönn közelebbi érintkezést . . .” Valószínű, Iván Mihály már tudta, hogy a *Párttűtő Arkangyal* című cikket Juhász írta, ezért foglalja bele ezt az utalást egy névvel megjelent Juhász-cikk megtámadásába.

Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech: Te pap vagy mindörökké, Melkizédeknek rendje szerint. (Szent Pál levele a zsidókhöz, 5, 6.) — *Poverello di Dio:* isten szegénykéje — Assisi Szent Ferenc, akinek ebben az évben emlékeztek meg halála 700. évfordulójáról, Olaszország nemzeti védőszentjének választották. — *Zadravecz* István (1884—1965) előbb a

szegedi ferences rendház főnöke, majd az ellenforradalom győzelme után tábori püspök, jelentős ellenforradalmi tevékenységet folytatott. Teológiai tanulmányai során, Rómában nyilván foglalkozott angeliológiával (a teológiának angyalokkal foglalkozó ágazatával), de publikációja nem jelent meg ebből a tárgykörből. Geológiával is foglalkozott, lehet, hogy Juhász csak szójátéknak szánta az angeliológiát.

Zadravecz erősen kompromittálódott a frankhamisítási pörben: ő eskette meg a résztvevőket, hogy titkot tartanak. *Bónis Arkangyal* Zadravecz gazdasági ügyintézője volt, szintén részese a frankhamisításnak, ő volt az összekötő Windischgraez herceg és Albrecht főherceg puccsistái között. A Délm ápr. 20-i száma közli dr. Dánér Béla ügyvéd, Zadravecz jogi képviselőjének nyilatkozatát, melyben bejelenti, hogy a püspök elbocsájtotta szolgálatából Bónis pátert. A lapok tudni vélik, hogy Bónis páter olyan pénzügyi manőverekbe bocsátkozott, hogy a rábízott püspöki pénzzel (melyet saját neve alatt kezel) nem tudott elszámolni. — *A witterbergai csalogany*: Luther. — *Oportet ut scandala fiant*: Máté evangéliuma. 18. 7. Nem pontos idézet eredetileg így: *Necesse est enim, ut veniant scandala*; Károlyi Gáspár fordításában: mert szükséges, hogy legyenek a' botrányok. A Bónis-ügyről újabban: Zadravecz páter naplója. Budapest, 1967.

301. Conrad Veidt. A Délm 1926. ápr. 25-i számából. 5. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Conrad Veidt (1893—1943) előadóját hirdették a szegedi lapok ápr. 26-
ra. A neves filmszínész ebben az időben Budapesten tartózkodott, irodalmi
matinékon vett részt Babitscsal és Kosztolányi Dezsővel, akiknek műveit
szavalt a bécsi és magyarországi előadásain. Szegedi szereplésének műsorát is
közölték a lapok (Ady, Babits, Kosztolányi és Heine verseket kívánt előadni),
de a matiné elmaradt, Conrad Veidt visszautazott Bécsbe. — *Egy vidéki
moziban láttam őt először*: valószínű, hogy Makón, mert az az indiai tárgyú
film, amelyben Conrad Veidt játszott, A hindu ismételék, csak 1921-ben
készült el. Ernst Theodor Amadeus *Hoffmann* (1776—1822) német romantikus
költő, zeneszerző és karmester. — *Petrovich Szvetiszlav* (1894—1962) magyar
származású német színész, a némafilm-korszak kedvelt filmszínésze. — *Dán
Norbert* (1895—1946) filmszínész, szerelmes hősök népszerű alakítója volt.
— *Sehnsucht*: sóvárgás, vágy. — *A Borgia Lucretia* című filmet 1923. febr.
19—22-ig játszották Szegeden, Conrad Veidt Cezare Borgiát játszotta benne.
— *A legnagyobb germán művészgondolkodó*: Nietzsche. — *Conrad Veidt Don Car-
losa*: vö. *Don Carlos, spanyol infáns* (239. sz.). — *Paganini-filmje*: A firenzei
hegedűs (1925). — *Petry Pál* kultuszminiszteri államtitkár. *Móricz Zsigmond*
az országház folyosóján beszélni akart vele, de Petry azt válaszolta neki:
„Délután ötkor. A hivatalban.” Móricz a Magyarország 1926. ápr. 22-i szá-
mában nyílt levelet írt Petry Pálhoz, melyben öntudattal írja: „egy állam-
titkár sem élhet azzal a fényűzéssel, hogy egy magyar íróval úgy bánjon,
mint egy díjnokkal”.

[Iván Mihály] (IM.) a Szegedi Új Nemzedék ápr. 27-i számában Conrad
Veidt az övek című vezércikkében támadja meg Juhásznak ezt az írását.
Többek között ezeket írja: „Magyarország legnagyobb alanyi költője nem
elégedett meg azzal a babérral és dicsőséggel, melyet borzas főjére és szakállára
eddig költői sikerei termeltek, hanem az elmúlt vasárnap filmkritikusnak is
felcsapott, hogy elmondhassa egymásután négyszer: Conrad Veidt megbűvölt
varázsló! Conrad Veidt valódi művész a legjavából! Conrad Veidt becsületes

bűvész! Conrad Veidt a mienk is! Minekutána így szerelmet vallott a berlini filmsztárnak, szépen alá is kanyarintotta nevét, hogy ezzel is jelezze, mekkora érték lehet a megbűvölt varázsló Cesare Borgiája vagy Don Carlosa.” Szerinte Veidt ellen följelentést tettek a bécsi rendőrségen sikkasztás miatt.

302. A nagy Salgótarján. A Délm 1926. ápr. 30-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségére vallanak a cikk stílusjegyei: *nincseken, éktelen és végtelen, üres gyomor és végső nyomor, tragikus szimbólum, a magyar munka és szenvedés fájdalmas és félelmetes szimbóluma, a béke, a kultúra, a haladás, a szabadság és az isten, csak a gyász és kín fekete gyémántjai merednek a remény és munka nélkül.* Ez a frazeológia, újságíró társainak stílusát figyelembe véve, csak Juhászé lehet. Juhász politikai meggyőződésére jellemző, ahogyan a demokráciáról és a liberalizmusról szól. Az egész írás, de különösen befejező része hangulati rokonságot mutat *Őrök harc* című versével (JGYÖM 2: 248—249. l.), melyet a költő 1926 januárjában éppen a salgótarjáni gimnázium diákjainak ajánlott. Juhászra jellemző stíluskészség, hogy a bánya műszavait felhasználja: *viheder, Dewy-lámpa.*

A lapok hírt adtak arról, hogy ápr. 27-én a salgótarjáni bányászok sztrájkba léptek, és elhatározták, hogy tömegesen vonulnak Budapestre, nyomoruk megszüntetéséért harcolni. Háromezren el is indultak, de a csendőrök feltartóztatták őket; a nagy éhségfölvonulás egyike volt az ellenforradalommal szembeni jelentős munkásmegmozdulásnak. 15 tagú küldöttségüket engedték csak Budapestre, de ott ígéretek nélkül egyebet nem kaptak. — *Marcia su Roma:* Mussolini és fasiszta milíciájának Rómába való bevonulása, 1922. okt. 28-án. — Ápr. 28-án viharos vita volt a nemzetgyűlésben: Nagy Vince képviselő bejelentette, hogy Okolicsányi László, az ébredők titkos társaságának tagja szervezte a csehszlovákiai diverzáns akciókat, ő küldte át a határon *Pödör* Gyulát is, hogy csehszlovák politikusokat gyilkoljon meg. *Pödör* is tagja volt az Ébredő Magyarok Egyesületének. Okolicsányi, *Pödör*, *Saguly* József és *Bolla* József a *Leirer* Amália ellen elkövetett rablógyilkosság (1924. dec.) vádlottjai voltak. — *Léderer* Gusztáv: a fehérterror rohamcsapatának, a Prónay-különítménynek volt főhadnagya. Feleségével meggyilkolta és kirabolta *Kodelka* Ferenc mészáros. Léderert 1926-ban kivégezték. — *Vannay* László főhadnagy, leventeoktató, botránnyairól hírhedt fajvédő figura, 1926. febr. 16-án barátjával, *Gyulai* Molnár Ferencel megtámadta és bottal ütötte *Vázsonyi* Vilmos nemzetgyűlési képviselőt. — *Márffy* József fővádlottja volt a bombamerényletek poréneke. 1922-ben az erzsébetvárosi demokrata körben robbantottak bombát, kilenc ember halt meg, merényletet kíséreltek meg *Rassay* Károly és *Miklós* Andor ellen is. *Márffy* és bandája egyideig az Ébredő Magyarok Egyesületének is tagja volt. — *Izsáki szabadsághősök:* Héjjas Iván 1919. jún. 19-én Izsákon szervezett sikertelen puccsot a Tanácsköztársaság ellen. A forradalom bukása után különítményesei tömegével végezték ki az izsáki parasztokat, kommunistákat. — *Csongrádi szabadsághősök:* Csongrádon 1922. dec. 26-án a Magyar Király Szálló báltermébe, ahol a Zsidó Nőegylet bálja volt, a *Piroska*-testvérek fajvédő bandája bombát dobott. Nagy Júlia cselédlny meghalt, sokan megsebesültek. A fajvédő sajtó hősként dicsőítette a gyilkosokat.

303. Majális. A Délm 1926. máj. 1-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja a cikk erős hangulati rokonsága a költő májusi verseivel. Pl. *Május ünnepe* (JGyÖM 3: 50–51. l.). *Sully Pruhomme ápril varázsáról írt verset* — ez is vándormotívum Juhász életművében, ápriliről, májusról, a tavaszról írott cikkeiben mindig idézi: *Május* (JGyÖM 5: 332. l.), *Kassárnapi levél* (uo. 360. l.), *Floreál hava* (uo. 423. l.), *Április* (uo. 519. l.), *Április* (JGyÖM 6: 180. l.). A *Forradalmi naptár* című versciklusának *Floréal* című verse így kezdődik: *Ápril varázsa és május bűbája . . .* (JGyÖM 2: 403. l.); *május a szívünk csodaszép hava, május, amelyről Heine hársfaillatos és holdsugaras dalai áradoznak . . .* — ezzel a motívummal is találkozhatunk az idézett *Május* című cikkében: *gyönyörű május elseje, amelyről Heine legszebb dalait dalolta*. De ez a motívum van meg egy verstörődékében is: *Csodaszép május elsejéről Daloltál egykor Heine . . .* (JGyÖM 3: 221. l.); *az ember még ölni próbál, holott ölelnie kellene: ez a gondolat megtalálható a Szikratávirat című versében is: Ne öljetek már! Ölekeztek!* (JGyÖM 2: 261. l.) Mindezek alapján kétségtelen, hogy a cikk szerzője Juhász Gyula.

Szinyei Mersé Pál Majális című képe 1873-ban készült el, a kritika értetlenül fogadta. — *Petőfi költeménye: Vérmező*. 1848. aug. Nem véletlen, hogy Juhász Martinovicsékat emlegeti cikkében. A Délm-nak ugyanebben a számában jelent meg *Laczkovics* című novellája (első közlése: Magyarság, 1926. márc. 24.). Tehát ebben az időben foglalkozott Martinovicsékkal.

304. Nem kérünk Bicsérdyből. A Délm 1926. máj. 28-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy ez a cikk rokon Bicsérdyről és tudománytalan tanairól írott más írásaival: *Buktával bicsérd a nagyot* (289. sz.), *Az életművészet mestere* (309. sz.); e cikkével rokon gondolatokat fejteget, amikor a Délm 1925. okt. 18-i számában a *Szakállszártító* rovatban ír a bicsérdyzmusról: ott is, mint minden írásában, betegségnek tartja. Juhászra vall, hogy az ellenforradalmi rend talaján létrejött sarlatán tant, a bicsérdyzmust összekapcsolja a kurzus kultúra- és tudományellenes szellemével; ezt a gesztust más cikkeiben is megfigyelhetjük. Az is szerzősége mellett szól, hogy Zsirkay aposztrofálását nem szalasztja el. Nagyon jellemző mondata a cikknek: *Bicsérdy Béla pontosan és gondosan ugyanazt csinálja a testi egészség területén, amit a levitézlett, de még mindig handabandázó kurzus malomalatti politikusai műveltek . . .* A mondat erősen emlékeztet a *Nem akarunk többé . . .* című vezércikkének Dobayra vonatkozó kitételeire (157. sz.).

A Délm 1926. máj. 27-i számának híre szerint Bicsérdy azt üzenté Budapestről, hogy Szegedre megy, és ötezer ember előtt tart előadást. Budapesten ezekben a napokban tartott előadásokat a Renaissance színházban. Jún. 4-én Szegeden a Tisza szálló előadó termében lépett föl, de beszéde botránnyba fulladt, rendőr vezette le az emelvényről. Előadása közben a szegedi fajvédők — Oravecz művezető és dr. Vinczi Károly egyetemi titkár — hangosan szidalmazták a Délm vezércikkíróját, és zsidó sajtónak nevezték a lapot. A Délm kiküldött munkatársa, aki a jún. 5-i számban beszámolt a botránnyról, védelmébe vette a távollevő vezércikkíró, akinek nevét nem említi a beszámoló.

305. Alfától Zoláig. A Délm 1926. máj. 29-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy most is, mint annyi más írásában, a krisztusi szeretetvallás tisztaságát védelmezi az egyházzal szemben. Rá vallanak az idézett nevek is: Kossuth, Eötvös liberalizmusa, Zola idézése, különö-

sen a Germinalra való hivatkozás, mely Juhász kedves olvasmánya volt, motívumai sokszor föltűnnek cikkeiben; a Prohászka Ottokárra való utalás, akiről többször írt, egy régi cikkében (*Prohászka Ottokárról*, JGYÖM 5: 438. l.) elismeréssel, mert az egyház indexre tette bizonyos műveit. *Szociális olajtól csepegtő kenetességet* — ez a fordulat is Juhászé. Régebbi cikkeiben találkozhattunk vele: *A diurnista* (JGYÖM 5: 241. és 549. l.); ugyanez a motívum megtalálható a *Május ünnepére* (Délm 1927. máj. 1.) című írásában is.

A Délm 1926. máj. 18-i számában rövid tudósítás jelent meg a cselédkérdés megoldása a májusi ájtatosság keretében címmel. A tudósítás, mely Juhász Gyulától is származhat, így hangzik: „A cselédkérdés megoldása eddig leginkább a délutáni összejöveteleken volt állandó társalgási téma, vagy a visszhangos gangokon, esetleg a piacon, csirke- és zöldségvásárlás közben. Most azonban a nagy kérdés új területet is meghódított, olyant, ahol eddig nemigen beszéltek róla. A régi magyar közmondás szerint az új seprő jól seper, és valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy a cselédkérdés tárgyalásának legújabb fórumán valaki szenzációs megoldási módot talált fel. Történt ugyanis, hogy vasárnap estefelé májusi ájtatosságra gyülekeztek össze a katolikus hívek a fogadalmi templom boltíve alatt. A májusi ájtatosság ünnepi prédikátora a cselédkérdésről beszélt. A cselédkérdésről, ami már maga is általános csodálkozást keltett a májusi ájtatosságra összejött hívek között. A prédikáció keretében a szónok ismertette megoldási tervzetét is, amelynek lényege nagyon röviden a következő: katolikus család csak katolikus cselédet tartson, de katolikus cseléd se menjen másvallású csalálishoz szolgálni, még akkor se, ha ott kevesebb lenne a munka és több a bér. A katolikus családok ezenkívül tekintsek családtagnak a cselédeiket, tiszteljék és becsüljék, mert hiszen azok is isten teremtményei. — Így szólt a májusi tanítás a fogadalmi templom szószékéről és a hívek, különösen az asszonyok boldogan távoztak, mert hiszen a cselédkérdés körüli hitviták, íme, új fejezettel gyarapodtak.”

Az Erdélyi László egyetemi tanár szerkesztésében megjelenő *Katolikus Ébredés* nyilván antedatált máj. 30-i számában válaszol a Délm tudósítására, de nem az uszító, fajgyűlöletet hirdető prédikációt mentegeti vagy helyesbíti, hanem a Délm tudósítóját támadja meg, mondván: dr. Tihanyi Béla piarista tanár prédikációja alatt eltávozni udvariatság és tiszteletlenség volt az újságíró részéről. A *Katolikus Ébredés* ugyane számában jelent meg Bóta Ernő S. J. Lourdesi víz című kis cikke, Zoláról. — *Marchiai Szent Jakab* (1391—1476) ferencrendi inkvizitor különös kegyetlenséggel működött a Dél-Magyarországon elterjedt eretnekmozgalmak elfojtásában. — *Abraham a Santa Clara* (1642—1709) német Ágoston-rendi szerzetes, egyházi szónok. — *Conspuez*: le vele, abcug.

306. Tömörkény Bécsben. A Délm 1926. máj. 30-i számából. 3. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.*

Johann Berthold (vagy Bernhard?) *Fischer von Erlach* (1656—1723) osztrák építész. — *Első utaim egyike ide vitt*: Juhász 1926. máj. 9-én utazott Bécsbe, máj. 20-án tért haza. — Tömörkény: *Katonák idegenben* című írásának I. és III. részében ír Nagy Terka vendéglőjéről, Mircli nevű bécsi lányról, aki őt megvédelmezte. (Szegedi Napló, 1903. febr. 1. és febr. 8.) — *Pick Móric* (1883—1944), a szegedi szalámigyár tulajdonos család tagja. Juhász szoros kapcsolatban volt velük a festőművész Petri-Pick Lajos révén. Pick Móric egy 1927. szept. 9-én kelt levelében hívja Juhászt erlaai birtokára

(Móra Ferenc Múzeum). — *Neumann professor*: talán Neumann Henrich (1873—1939) világhírű fülgyógyászlól van szó, csak Juhász nem emlékszik pontosan. — *Karl Kraus* Tömörkény-kultuszáról vö. Csaplár Ferenc: „Csata a katonával”. = Emlékkönyv Tömörkény István születésének centenáriuma. Szeged 1966. 347—349. l. — *Tolsztoj Tömörkényről*: vö. *Csevegés* (46. sz.) — *Makoviczky Dusán* — Tolsztoj magyarországi származású orvosa és titkára, a jelek szerint ő hívta föl Tolsztoj figyelmét a magyar irodalomra. (Vö. L. Kiss Ibolya: Tolsztoj magyar vonatkozásai. = Tolsztoj Emlékkönyv. Szerk. Tóbiás Áron. Budapest 1962. 72—74. l. — *Gáspár Endre* (1897—1955) író, műfordító, esszéista, ebben az időben bécsi emigrációban élt, Juhász nyilván közvetlenül tőle tudta meg, hogy Tömörkényt fordítja.

307. Sz. E. V. K. Délm 1926. jún. 1. 7. l. Hírek r. Aláírás: *Jatagán*. — Szatirikus hangú javaslat egy Szegedi Embervédelmi Kiállításra.

308. Trianon fordulóján. Délm 1926. jún. 3. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

309. „Az életművészet mestere.” Délm 1926. jún. 3. 4. l. Aláírás: *Jatagán*. — Bicsérdy Béláról.

310. *Öregek és fiatalok*. A Délm 1926. jún. 11-i számából. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*.

*Ő Zsirka*yt vette észre: Zsirka első írása, a Levante című regénye, mely az Akadémia Kóczán-díját nyerte el, a Budapesti Hírlapban jelent meg 1907-ben; 1918-ban Rákosi lapja közölte Léda című regényét is. — *Szirkib Antal* (1888—) naív, konzervatív hangú tehetségtelen versírógató, Rákosi fölfedezettje volt, 1912-ben verseskötetet adott ki a nyugatosok ellen (Tatárkölykök). — *Zivuska Jenő* (1876—1926) író, költő, dramáiról. — *Gyóni Gézával próbálta agyonpaskolni Adyt . . . a szava nyomán indítottak vizsgálatot Babits Mihály . . . ellen*: Rákosi a Budapesti Hírlap 1915. okt. 14-i számában Dunántúli álnév alatt közölte Adynak egy diákhöz írott levelét, melyben Gyóni Gézáról nyilatkozott. Rákosi Ady-ellenes kommentárokat fűzött hozzá. Cikke a Nyugat elleni újabb támadás-sorozatának elindítása volt. Ebbe a sorozatba tartozik Babits ellen írott hírhedt cikke is a Budapesti Hírlap okt. 20-i számában, melyben Babits: Játsoztam a kezével című versének utolsó sorait hazafiatlannak, cinikusnak minősítette. A kibontakozó vita anyagát értékeli Éder Zoltán: Babits a katedrán. Budapest 1966. 177—246. l. — Rákosi a *halott Adyról*: -ő.: Ady Endre. Budapesti Hírlap, 1919. jan. 28. = Mindenki ujakra készül. Szerkesztette és a jegyzeteket írta: József Farkas. Budapest 1962. 2. köt. 866—867. l.

311. *Lelki klinika*. Délm 1926. jún. 13. 6. l. Aláírás: *Jatagán*. Szerkesztői üzenetek a színházi újságok, Erdős Renée és Farkas Imre példája szerint. Vö. *Lelki klinika* (132. sz.).

1926. jún. 6-án, vasárnap, a következő levelet írta Makóról Pásztor Józsefnek, a Délm fő- és felelős szerkesztőjének: *Kedves Jóskám, tekintetes főszerkesztő úr, vasárnapra küldök humort, hétfőn már egészen otthon leszek, de a szombati vezért nem tudom szállítani, mivel ehhez, úgy érzem és látom, most friss és gyors orientáció kell, én pedig itt ma kiestem az aktualitásból. Ezt majd pótolom, a jövő*

héten már rendszeresen beállok a sorba. Addig is üdv és banzáj! Makó, 1926. június. Juhász Gyula. (JGyE 362. l.)

A szombati vezércikket valóban nem írta meg Juhász, de már pénteken, jún. 11-én névvel jelzett vezércikke jelent meg a Délm-ban: *Öregek és fiatalok* (310. sz.)

312. Vannay és Molnár. Délm 1926. jún. 18. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Juhász szerzőségét a cikk névanyaga, jellemző utalásai bizonyítják: *Gyulai Molnár Ferenc . . . nem azonos az Ördög világhíres szerzőjével . . . nem azonos a Liliom világhíres szerzőjével . . . nem azonos a Testőr világhíres szerzőjével* — az író Molnár Ferencet Juhász, mindig úgy emlegeti: *világhíres szerző. Ha ez nem konzolidáció, akkor Zsirkay János a magyar Shakspere és Kuna P. András a nemzet csalogánya! Ha ez nem jogrend, akkor Lendvai Lehner István a magyar Mussolini és Bicsérdy Béla a magyar Rabindranat Tagore vagy Mahatma Gandhi, vagy, amit akartok!* Nagyon jellemző Juhászra *Shakspere* nevének írásmódja is.

Gyulai Molnár Ferenc és Vannay László megverte Vázsonyi Vilmost.

313. Művészet és erkölcsrendészet. A Délm 1926. jún. 25-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a művészet szabadságának durva megsértése ellen mindig ilyen hangos szóval tiltakozott. Színházi kérdésekben tanúsított tájékozottsága is Juhászra jellemző. A Délm 1926. jún. 27-i számában megjelent *Szakállszárító* egyik aforizmájában is utal Reinhardték előadásának betiltására. *Egy inkább neves, mint jeles pesti színész igen helyeselte Reinhardték be- és kitiltását. A pesti színész erkölcselennnek találta a párisi darabot. Ez a pesti színész egy életet töltött el egy pesti víg színházban, párisi mocsokosságok és disznóságok megjártásával. Hiába, mire a kokott és rué megvénül, igen erkölcsössé válik.* Ugyanitt egy másik aforizmájában arra utal, hogy látta Reinhardték egyik bécsi előadását.

A lapok jún. 25-i számai jelentik, hogy a budapesti rendőrfőkapitány betiltotta a Magyar Színházban vendégszereplő Reinhardt társulat jún. 24-re hirdetett szereplését, nem engedélyezte, hogy megismételjék Bourdet: *La Prisonnière* (A rabnő) című művének előadását, mert a művet „közérkölcsei- ségbe ütközőnek tartotta”. — *Petrichevich Horváth Emil* (1881—?) államtitkár, majd miniszter, dilettáns író volt, kétkötetes verseskönyve jelent meg, és Mikes címmel drámát is írt. — *Majorné Papp Mariska*, színésznő, Az utolsó című „hazafias ifjúsági színművét” 1921 októberében mutatta be a Városi Színház. A bemutatót Zilahi Kiss Jenő fajvédő kultúrtnácsos támogatta, ezért a baloldali lapok támadó kritikát írtak a színműről és Zilahi Kissről. A 8 órai Újság riportere ellen indított pör 1926 májusában zajlott le. — *Helene Thimig* (1889—) osztrák-német színésznő, filmszínésznő. — *Lil Dagover* (1897—) német színésznő, híres filmszerepeket is játszott. — *A kurzus lap finom tollú kritikusa:* az utalást nem tudtuk megfejteni. — *Ambrus Zoltán*, aki 1917. jún. 1—1922. júl. 13-ig volt a Nemzeti Színház igazgatója, a Pesti Napló 1926. jún. 24-i számában írt Bourdet darabjának bemutatójáról.

314. Az Igazi Passio. Délm 1926. jún. 29. 6. l. Színház és Művészet r. Alkítás: (j.)

A Nemzeti Színház szegedi vendégszerepléséről, melyen Arnoul Gréban: *Igazi passio* című művét mutatták be.

315. Vörös és fekete. Délm 1926. júl. 2. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2232. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk kézzel frott másolata fönmaradt a Kilényi-gyűjteményben. A cikknek a borsevizmusról szóló része gondolatilag megegyezik a *Nem akarunk többé . . .* című írásában megtalálható motívummal (157. sz.). Mussoliniról szólva itt azt írja: *Nyugtával dicsérd a nagyot . . .* Ezt a fordulatot nemrég használta Bicsérdyőről írva: *Buktával bicsérd a nagyot* (289. sz.). A magyar fajvédelem néptelen demagógiáiról ír, ez is Juhász kedvenc fordulata, sűrűn írt néptelen népvészerekről, demagógokról.

316. Öngyilkosok lapja. — Kép a közeljövőből. — Délm 1926. júl. 15. 6. l. Aláírás: *Jatagán.*

317. Nyílt levél Baden Powell úrhoz. A Délm 1926. júl. 16-i számából. 2. l. Aláírás: *Gyalu.*

Baden Powell (1857—1941) angol tábornok, a cserkészmozgalom megalapítója. Júl. 16-án nyílt meg Megyeren a cserkészek nemzeti tábora, a lapok hírt adtak arról, hogy Baden Powell csak helyettesét küldte el. — *Ambrus Zoltán szatirja* a Pesti Napló 1926. júl. 4-i számában jelent meg.

318. Proféták, ha éjjel találkoznak. Délm 1926. júl. 21. 4. l. Aláírás: *Jatagán.* — A fajvédő és a bicsérdista proféta találkozása.

319. A magyar lélek. Délm 1926. júl. 25. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A cikk stílusa erős rokonságot mutat verseivel. Többször fölbukkan benne a *végeken* motívum, saját régebbi emlékeivel. Juhász stílusára jellemző számos fordulatall találkozhatunk: *Piros asztal, fehér asztal, zöld asztal, — ez a legtragikusabb, legsiratnivalóbb, legfájdalmasabb magyar trikolór . . . a szépség örök csodáit, . . . új utakon, az új rögökön . . . új gondok között . . . A hit fáklyája, a reménykedés lámpája, részegítő bora szilaj akaratnak . . . Ha egyszer a szabadság és a testvéri béke őrüzei ragyognának át a véres határokon . . .* Nagyon jellemző e felsorolás: *Tinódi országból kivert rigmusáiban, Vitéz Mihály boros lelke mélyén, Berzsenyi ódon komorságában, a Magyar Pimodánba eltántorgó Katona József mutatványos fátumában, a Bolyaiak sötéltől zsenijében, Petőfi halhatatlanságában, Ady vízióiban ragyogott fel az igazi magyarság lelke.*

320. Élő holttest. (Az Országos Kamaraszínház vendéjátéka.) A Délm 1926. júl. 27-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.)

Az Országos Kamaraszínház társulata júl. 26-án Tolsztoj művével kezdte meg szegedi vendégszereplését. Juhász, éppúgy, mint 1925-ben, előadásairól kritikát írt (vö. *Candida*. 220. sz.).

Mihályi Mária színésznő, életrajzi adatait nem ismerjük. — *Kádár Margit* (1906—) színésznő, 1925—26-ban játszott Alapi társulatánál, 1929-től Szegeden szerepelt. — *Verzár Zoltán* (1895—) színész, ekkor az Alapi társulat titkára. — *Sötét Balázs* (?—1960 vagy 1961) színész, 1926 őszén az újjáalakult makói színtársulatnál szerepelt.

A Színház és Társaság 1926. aug. 2-i számában Juhász Gyula Alapi társulatáról címmel, Erol [Lédermüller Olivér] aláírással riportot jelent meg. Ebből idézzük:

„Előadás után a színház előcsarnokában találkoztunk Juhász Gyulával. Hazafelé elkísértük s elbeszélgettünk vele a most Szegeden vendégszereplő Országos Kamaraszínházzal.

— Én nem vagyok kritikus — kezdte Juhász Gyula —, de nem is lehetek, mert sokkal szenvedélyesebb vagyok, semhogy ezt megtehessem. Most amit mondok, az sem akar kritika lenni, hanem egy művész ember benyomásait nyújtom.

— Alapiék társulata több, mint színtársulat. Ők apostolok. Apostolai a színházi irodalomnak. Az ő társulatát többre becsülöm, mint a Nemzeti Színházat, mert nem ismer megalkuvást. A Nemzeti Színházban, sajnos, ma már bohóc darabok is napvilágra kerülnek, míg náluk csak a színtiszta irodalom érvényesül. Ők megmutatták, hogy az igazi színjátszásban nem díszletek kellenek, nem színes reflektorok, hatásos világítás, nincs szükség a zene bővítő kíséretére, hogy mindezzel elleplezzék a nagy semmit, s ezt az ürességet úgy állítsák be, mintha valami lenne. Ők megmutatták, hogy elég díszletnek egy pár színes vászondarab, egy asztal, pár székek, ha igazi színészek valódi színdarabot játszanak. Ők beférkőztek a közönség szívébe, minden színpadtechnikai segítség nélkül — pusztán játékkal. Igaz ugyan, hogy akik ezt megtették, nem mások, mint: Mágori, Alapi, Doktor. De nemcsak ők hárman kiválóak. Nem érheti feddő szó a társulat többi tagját sem: fiatalok mind, s minden igyekezetük az, hogy a legjobbat nyújtsák. Amit ők véghezvisznek, az már heroizmus.”

321. Tartuffe. (Az Országos Kamaraszínház előadása.) A Délm 1926. júl. 28-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Alíráás: (j. gy.) — A bemutató júl. 27-én volt.

322. Annuska. (Az Országos Kamaraszínház előadása.) A Délm 1926. júl. 30-i számából. 7. l. Színház és Művészet r. Alíráás: (j. gy.) — A bemutató júl. 29-én volt.

Maconkai (Mátray) József (1900—) pályafutását Alapi társulatánál kezdte, 1927-től a Vígszínházhoz szerződött. — *Ihász László* (1901—) 1925-től játszott az Országos Kamaraszínháznál.

323. 77. A Délm 1926. júl. 31-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk sok motívumában megegyezik Petőfiről írott régebbi cikkeivel: *Petőfi* (133, 219. sz.). Az előbbi cikkét is ezzel a fordulattal kezdí: *Kerek hetvenöt esztendeje lesz ma délután öt óra tájban, hogy a fehéregyházi völgykatlanban nyomtalanul eltűnt egy nyakkendőtelen, vászonzubonyos, bozontos hajú, sárgás arcú, égő tekintetű huszonhátéves fiatalember . . .* Itt is, mint minden más Petőfi-évfordulóra írott cikkében fölemlgeti, hogy a hivatalosak nem, vagy nem méltón emlékeztek meg a költőről. A Tömörkény Asztaltársaság júl. 30-án Petőfire emlékezett a szegedi Panászvendéglőben, az emlékezést Juhász Gyula tartotta. Valószínű, hogy ünnepi beszédének gondolatmenete megegyezett e vezércikkkel. Más cikkeiben is *szenirásnak, evangéliumnak, bibliának* nevezi Petőfi műveit: *Petőfi* (219. sz.), *Petőfi* (JGYÖM 6 : 323. l.), *Csevegés* (uo. 469. l.). Ez utóbbiban ezt is írja: *Petőfi a választottaké, nem csupán a hivatalosaké* (uo. 470. l.). Petőfi tudóbajáról *A kis Petőfi Szegeden* című cikkében is említést tesz (67. sz.). — *Hermann Grimm* 1895 májusában a Deutsche Rundschau-ban írta Petőfiről az idézett sorokat. Grimm írása 1895. jún. 21-én megjelent a Budapesti Híradóban is. Juhász már egy régebbi írásában is idézte: *Jászai Oszkárók és Róbert Jenők* (JGYÖM 5 : 50. l.). Vö. még: *A hivatalosak és választottak* (324. sz.).

Valószínű, hogy e prózai írással együtt született az 1926. júl. 31. című

verse is (JGyÖM 3: 18—19. l.), melyet a Színház és Társaság a következő megjegyzéssel közölt aug. 9-én: „Csak a Tömörkény Asztaltársaság darvadozott ezen az éjszakán s a szegedi humusz örökdanájú Pánja áldozott a nagy halott emlékének. Örömök örömeivel adjuk át Juhász Gyula sorait a Színház és Társaság olvasóinak, mint élő tanúbizonyságát, hogy a hivatalosok nagy-nagy csendje ellenére is él még az Emlékezés s nem lehet, hogy az ő neve is belezökkenjek az Enyészetbe”.

324. A hivatalosak és választottak. A Délm 1926. aug. 1-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja állandó rokonszenve és figyelme Bernard Shaw iránt; a cikk Shaw mellett Juhász kedves íróit idézi: Tolsztojt, Oscar Wilde-t, Ibsent, Anatole France-t, Strindberget, Adyt, Gorkijt, Thomas Mannt, Hauptmann és a mindig ellenszenvvel emlegetett D'Annunziót. A vezércikk címe és befejező mondatának gondolata megtalálható Petőfiről írott előző napi vezércikkében: *Aki ma Petőfit igazán és egészen ünnepelni akarja, aki emlékezni és remélni kíván, az ne hallgassa a magyar rádiót, amely ezen a napon egészen megfeledkezett arról, hogy Petőfi igéit röptse országáé és világgá, ne keresse Petőfi szellemét a fórumon, a hivatalosak és választottak mostani gyülekezetében . . .* Mostani cikkének is egyik alapgondolata, hogy Bernard Shaw-t a hivatalos Anglia nem merte megünnepelni, éppúgy, mint a hivatalos Magyarország Petőfit. A Petőfi-cikk egyik fordulatából lett e vezércikk címe is, befejezésében pedig megismétli az előző napi írásának fő mondandóját: *Lám, minálunk még a halhatatlanoknak se bocsátanak meg. Az Apostol és a Respublica, az Egy gondolat és A nép nevében költőjéről például egészen, de egészen elfeledkezett a mai hivatalos Magyarország, hősi halála évfordulóján!* Shaw-ról itt azt írja: *ironikus író; ugyanezt írja róla a Messze van odáig . . .* című névtelenül megjelent vezércikkében is (368. sz.).

Eheu fugaces, *Posthume, Posthume, labuntur anni*: hej, Posthumus, Posthumus, múltnak az iramló évek. (Horatius: Ódák 2. könyve 10, 5.) — *Candida*: Shaw háromfölvonásos színjátéka, 1916. jan. 8-án mutatta be először a Nemzeti Színház. Az Alapi-társulat szegedi műsorában aug. 7-én volt a bemutató. A Szegedi Napló aug. 8-i híradása szerint: „Előadás előtt Juhász Gyula megemlékezett Shaw 70. születésnapjáról, és tömör költői szavakkal mintázta meg Shaw írói és emberi egyéniségét, és lelkesen beszélt nagyságáról, küldetésének eredményeiről. A méltó koszorúfonás a közönség nagy tetszésével találkozott.” A Délm híre szerint: „A darab előtt Juhász Gyula őszinte hódolattal ünnepelte a hetvenéves poétát, korunk egyik vezető szellemét.” E hiányos beszámolókból is kitűnik, hogy az előadás előtt mondott beszéd alapgondolata megegyezett a vezércikkével.

325. A szezon slágere. Délm 1926. aug. 3. 6. l. Szögedi Színház r. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) Megjelent változtatás nélkül: *Szögedi Színház*, 29—33. l. — Szatirikus jelenet a helyi színházról.

326. Vége a szép nyárnak. Délm 1926. aug. 3. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) — Schöpflin Aladár színdarabjának aug. 1-i bemutatójáról az Országos Kamaraszínház előadásában.

327. A völegény. Délm 1926. aug. 3. 6. l. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) — Gogol színművének aug. 2-i bemutatójáról az Országos Kamaraszínház előadásában.

328. Solness építőmester. (Az Országos Kamaraszínház vendégjátéka.) Délm 1926. aug. 4. 7. I. Színház és Művészet r. Aláírás: (j. gy.) — Ibsen drámájának aug. 3-i előadásáról.

329. Mohács havában. A Délm 1926. aug. 6-i számából. I. I. Vezércikk. Névtelenül.

Géppel írott másolata a Kilényi-gyűjteményben. Kilényi kijavította, és ráírta a megjelenés pontos idejét, helyét. A szerzőség bizonyítására vonatkozó megjegyzéseinket vö. *Új Mohács sem elég?* (145. sz.) Vö. még: „*Nekünk Mohács kell . . .* (349. sz.)

Pekár Gyula lesz az ünnepi szónok: a Budapesti Hírlap aug. 5-i száma közli a hírt, de nemcsak Pekár a szónok. — *Kölcsey emlékbeszéde:* Mohács, 1826. aug. 29. — *Szomorú Dezső drámája:* II. Lajos király. 1922. jan. 28-án mutatta be a Magyar Színház. — *A budapesti török nagykövet:* a lapok későbbi híre szerint Oglou Huszrev bej, török követ aug. 30-án beszédet mondott a mohácsi ünnepegeken, és a két nemzet testvériségét hirdette.

A Délm 1926. aug. 31-i száma közli Juhász Mohácsra emlékező aug. 29-i beszédének vázlatát:

„A Tömörkény Asztaltársaság tagjai a Panász-féle vendéglőben, számos vendég jelenlétében tartottak emlékünnepet a gyászos végű mohácsi csata 400 éves évfordulóján. Az ünnepélyt Juhász Gyula nyitotta meg, aki emlékbeszédében mély és erőteljes szavakkal vont párhuzamot a múlt és jelen között. A mohácsi tragédia nem Mohácsnál kezdődött; bűnös és megbűnhődött előzmények természetes következménye volt az. Ha annak a kornak a történelmét tanulmányozzuk, arra a szomorú megállapodásra kell jutnunk — mondotta —, hogy a mohácsi csatát nem a török győzelem miatt vesztettük el, hanem a *haza gyermekeinek önmagukkal való meghasonlása* volt az oka a pusztulásnak. A mohácsi csata nem török vész, hanem magyar vész volt. Elbukott a zászló Mohácsnál, mert a nemzet *legjobbjai* gyűltek össze — de nem az egész nemzet. Csak a kevés számú szeldestámogatta a kétségbeesett ifjú királyt. A magyarság elvesztette a szívét, mielőtt a fejét elvesztette volna. Kihalt az emberekből a hazafiasság és az áldozatkészség. A forrongó lelkeket a pártoskodás szelleme kerítette hatalmába. A pártoskodásban százfelé húzó nemzet megritkult soraiba könnyű volt az egy célért küzdő töröknek beékelnie magát, hogy Buda várán kitűzhesse a százéves rabság fekete lobo-góját . . .”

330. Mária Magdolna. (Az Országos Kamaraszínház vendégjátéka.) Délm 1926. aug. 7. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) — Hebbel drámájának aug. 6-i bemutatójáról.

331. A könyvek lelke. A Délm 1926. aug. 8-i számából. I. I. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségére vall a cikk erős háborúellenes hangja és névanyaga: Barbusse, Romain Rolland, Babits. Shaw-ra utal cikkének első mondatában; nemrég ő írt Shaw évfordulójáról, tehát elevenen él benne az angol író példája.

Auftakt: ütemelőző.

332. Candida. (Az Országos Kamaraszínház vendégjátéka.) Délm 1926. aug. 8. 7. I. Színház és Művészet r. Aláírás: (j.) — Shaw művének aug. 7-i

bemutatójáról. Vö. még: *Candida* (220. sz.), *A hivatalosak és választottak* (324. sz.).

333. Jedermann. A Délm 1926. aug. 13-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Cépelten másolata a Kilényi-gyűjteményben. Ezenkívül Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy mindig figyelemmel kísérte Reinhardt működését, bécsi útja alkalmával meg is nézte valamelyik előadását. A salzburgi játékokkal is foglalkozik Juhász ebben az időben. A Délm aug. 31-i híre szerint: „Ma este bohémál Újszegeden. Különös érdeklődéssel tekintenek Juhász Gyula Újszegeder festspieliére, amely egyedüli lesz a maga nemében és aktuális szegedi vonatkozású vidám paródiája a reinhardti salzburgi játékoknak”. A lap szept. 1-i száma beszámol a bohémálról: „éjjel után Juhász Gyula reinhardti rendezésében lepergtek az Újszegeder festpiele vidám és szatirikus ötletei.” Juhászra vallanak azok a nevek, amelyeket itt is, mint sok más cikkében a magyar kultúra világsikerre méltó neveinek tart: Ady, Bartók, Móricz Zsigmond, Rudnay Gyula. Szerzőségére vall, hogy egy évvel később egyik ugyancsak névtelenül közölt cikkében utal erre az írására: *Nemsokára egy esztendeje lesz már, hogy e lap vezető helyén megpendítettük azt az eszmét, hogy Szegednek a magyar Salzburg hivatását lehetne és kellene betöltenie . . . (Van, de nincs. Délm 1927. júl. 9.).* Juhász ugyan eredetileg Pestet javasolja a szabadtéri játékok színhelyéül, de közben, nyilván Hont Ferenc cikkeinek hatására, Szegedet nevezi meg; így is érdekes, hogy Juhász a később híressé váló szegedi szabadtéri játékok gondolatának első fölvetője.

A salzburgi ünnepi játékokat ez évben aug. 8-án nyitották meg Hugo von Hofmannsthal (1874–1929) osztrák—német író Jedermann című drámájával, melyet a szerző Reinhardtnak írt. A darabot Reinhardt rendezte, szerepelt benne *Alexander Moissi* és Darvas Lili is. — *Morris Gest* (1881—1942) amerikai színházi vállalkozó, több színház bérlője, társtulajdonosa, majd tulajdonosa. Oroszországban született, 1923–25-ben ő mutatta be a Moszkvai Művész Színházat Amerikában. — *Nyáry Albert* (1871—?) a közoktatásügyi minisztérium fogalmazója, a magyar-lengyel egyesület elnöke. Tárcait a kurzuslapok közölték, régészeti és történelmi tárgyú írásokat is írt. Szent István című ünnepi drámáját aug. 20-án mutatták be a Ferencvárosi Torna Club Üllői úti pályáján. — *More patrio*: az ősök szokása, a hazai szokás szerint.

Hofmannsthal művének szegedi bemutatójáról kétszer is írt: *Pár szó az Akárkiről* (Délm 1927. jún. 24.), *Akárki* (HRkÚ 1927. jún. 27.).

334. Megoldottam a válságot. — Levél a sóhivatalba. — Délm 1926. aug. 15. 7. l. Aláírás: *Gyula*. — Szatirikus javaslat a szegedi színházi válság megoldására.

335. Az inkvizíció titkai. Kép a közeljövőből. Délm 1926. aug. 19. 6. l. Hírek r. Aláírás: *Jatagán*. — Szatíra a városi tanács titkos üléséről, ahol a színház ügyét tárgyalták.

336. Legenda és valóság. Délm 1926. aug. 20. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy ez a cikke is, mint minden Szent Istvánról szóló írása, azt fejtegeti, hogy István forradalmi tettet hajtott végre, amikor Kelet és Nyugat harcában a Nyugatot választotta. A cikk

alap gondolata, fejtegetéseinek logikája, idézett névanyaga megegyezik *A szent Jobb ünnepén* (140. sz.) című írásával.

337. Cirkusz. Délm 1926. aug. 22. 7. l. Aláírás: *Gyula*. — Néhány nappal előbb érkezett Szegedre a Könyvt. cirkusz. Vö. még: *Cirkusz* (Délm 1920. ápr. 17.), *Cirkusz* (JGyÖM 6 : 487—488. l.).

338. Görög-tűz. (Hírek a közeljövőről.) Délm 1926. aug. 25. 5. l. Aláírás: *Jatagán*. — A görögországi polgárháborús hírek szatírája.

339. Hevesi Sándor. Délm 1926. aug. 27. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Megjelent: Ö 1: 291—294. l.

Gépelte másolata a Kilényi-gyűjteményben. Kilényi rájegyezte a megjelenés helyét és dátumát.

A cikk Hevesi Sándort köszönti, akinek Elzevir című művét aug. 27-én mutatta be a Nemzeti Színház Szegeden, előtte Hevesi: Új színpadi renaissance címmel tartott előadást. Beszédének szövegét a Délm aug. 29-i száma közölte.

A Kilényi-gyűjteményben fennmaradt Hevesinek aug. 30-án kelt levele Juhászhoz, melyben megköszöni ezt a vezércikket.

340. Hódmezővásárhely. A Délm 1926. szept. 5-i számából. 6—7. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1: 294—297. l.

Nini, milyen szép nagy Tornyai felhők: e bekezdésben használt fordulattal találkozhatunk a *Csevegés* című írásában is, ott Nyilassy és Heller nevét emlegeti (58. sz.). — *A kút körüli formás, meleg barna bronz lányokat és menyecskéket találás:* a *Falusi delélf* (JGyÖM 2: 206. l.) című versében olvashatjuk: *A dombon egy lány, mint a barna bronz áll . . .* — *Pásztor János* (1881—1944) szobrász, sokáig a vásárhelyi művésztelepen dolgozott. — *Tornyai János* verse: Epilógus. A Hét, 1904. nov. 13. Közli Kiss Lajos: Vásárhelyi művészet. Budapest 1957. 125. l. — Rudnay Gyula tanítványainak kiállítása szept. 4-én nyílt meg Vásárhelyen. Valószínű, hogy Juhász megtekintette kedves barátja tanítványainak műveit. — *Endre Béla* (1874—1928) vásárhelyi festőművész, Juhász rendkívül sokra becsülte és szerette. Vö. *Olvadáskor* — *Endre Béla képe alá* — (JGyÖM 2: 82. l.), *Endre Bélának sírjára* (JGyÖM 3: 54. l.). 1926. ápr. 11-én Juhász és Móra Ferenc szabadelőadást tartott a hódmezővásárhelyi művészkiállításon. A Színház és Társaság ápr. 19-i beszámolója szerint: „Jöttem, láttam, és le vagyok győzve — kezdte előadását Juhász Gyula. És egyenként boncolta a »hét vezér« munkáját. Rudnayt — szenvedélyes romantikájával — Petőfi költészetéhez hasonlította. Tornyait Arany János-sal, Endre Bélát Tompa Mihály mélyjárású lírájával hozta párhuzamba, vitéz Darvassyt Bibó szűkszavú drámaiasságával hasonlította össze, és kifejezte azt a kívánságát, hogy a »hét vezér« vezesse a nagy feltámadás felé a magyar művészetet.” — *Darvassy István* (1888—) festőművész, az alföldi népiélet festője. — *Kallós Ede* (1866—1950) vásárhelyi születésű szobrász, számos köztéri emlékmű készítője. — *Nyizanyay Gusztáv* (1829—1882) népszerű nótaszerző, 1856 körül, majd 1862-től haláláig Hódmezővásárhelyen élt, szobrárt Pásztor János készítette el. — *A vásárhelyi művészek kollektív tárlatot rendeztek:* 1926. ápr. 4-én nyílt meg. — *Tornyai* 1908-ban festett *Bercsényi Miklós* című képe Vásárhely város tulajdona lett. — *Bibó Lajos* (1890—) vásárhelyi születésű regény- és drámaíró, 1919-ben Juhász Gyulával együtt szerkesztette a Tűz című folyóiratot. *Ernec:* Bibó: A juss című színdarabjának

szegényparaszt főhőse; a név az Ernő (Ernest) népi ejtéséből származik. — *Csomorkányi Pál* (1887—) eredeti nevén: Simonka György, vásárhelyi születésű író, újságíró, Juhász barátai köréhez tartozott. — *A juss*: Bibó Lajos drámája, vásárhelyi bemutatóján (1925) Juhász Gyula is részt vett. — *Kristó Lajos* vásárhelyi polgármester, Juhász unokatestvérének, Kálló Istvánnak nagyapja. A költő 10—11 éves korában látogathatott hozzájuk. *Itt írtam az első szerelmes verset: Vásárhelyi sétatéren* (JGyÖM 2: 407. l.). — *KM*: Kristó Margit (1884—1967). — *Makó Lajos* (1854—1908) színész, színigazgató, a vidéki színházaság egyik lelkes és értő munkása. 1905-től haláláig a szegedi színház igazgatója. *Vazulik mester*: Vazulik (vagy Wazulik?) Antal szegedi távirótiszt különféle ünnepélyeken tűzijátékokat rendezett. Az ugyancsak postatiszt Juhász Illésnek, a költő apjának barátja lévén, ezen a réven kerülhetett a fiatal Juhász Vazulik közelébe. Erről a vásárhelyi tűzijátékról és Vazulik Antarról Juhász egy korábbi írásában is megemlékezett: *Csevegés* (JGyÖM 6 : 511—513. l.). Sőt, elbeszélést is írt róla: *Tűzek* (Ö 2: 54—56. l.). A költő és Vásárhely kapcsolatáról: Péter László: *Juhász Gyula és Vásárhely*. Vásárhelyi Szó, 1956. márc. — Grezsa Ferenc: Az első szerelmes-verset adó városban. Csongrád megyei Hírlap, 1963. márc. 31.

A Délm 1926. szept. 1-i száma a következő hírt közli: „Szeptember elsejétől kezdve a Délmagyarország megszűnt csak Szegednek és közvetlen környékének sajtóorgánuma lenni. A szomszédos Hódmezővásárhely és Makó ugyanis már hosszabb ideje nélkülözik a helyi liberális lapot . . .” A lap hatókörének kiterjesztésével függhet össze, hogy Juhász riportot ír Vásárhelyről és Makóról is (*Makó*, 342. sz.).

341. Turnéra magyar? Délm 1926. szept. 10. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Géppel frott másolata a Kilényi-gyűjteményben. Kilényi ráírta a megjelenés dátumát, és sok helyiütt kijavította a hibás gépelést. Juhász szerzőségét az a szenvedélyesség is igazolja, amellyel más írásaiban is a magyar kultúra külföldi propagálását megítéli.

A cikk Hegedüs Gyula színtársulatának külföldi turnéja körül keletkezett botrányhoz fűz megjegyzéseket: nem tartja méltónak Hegedüst és műsorát, hogy külföldön a magyar kultúrát képviselje. E cikkel rokon gesztussal tér vissza a Hegedüs-turnéra a *Filmezünk* című írásában is (348. sz.). A Délm 1926. szept. 16-i számában megjelent *Szakállszárító* egyik aforizmájában a magyar kultúráról szóló vallomása is rokon e vezércikk alapgondolatával.

342. Makó. A Délm 1926. szept. 12-i számából. 5—6. l. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula*. Megjelent: Ö 1: 297—300. l.

Justh Gyula (1850—1917) függetlenségi politikus, Makó országgyűlési képviselője volt, akit *Ady* Az utolsó hídfő című versében „siratott el”. — *Návay Lajos* (1870—1919) főlvilágosult szellemű, de mindig kormánypárti politikus, Eötvös József unokája, birtoka Földeákon volt. Szerepe volt Juhász Szakolcáról Makóra helyezésében. — *Nomina sunt odiosa*: neveket említetni gyűlöletes dolog; a szólást Ovidiustól származtatják. — *Nemo propheta in patria sua*: senki sem próféta a saját hazájában; bibliai szólás, Máté evangéliumából, 13, 57. — *De ismerek makói férfiakat*: ez elsősorban *Esperait* Jánosra (1879—1931) vonatkozik, mint ahogy a *bölcs emberem Makón* utalás is. Ő volt Juhásznak talán legbensőbb barátja, akinél a költő a forradalmak után sokszor időzött hosszabban, és számos művét az ő vendégszeretők

házában írta. — *Móricz Zsigmond panaszkodott egy szomszéd városra*: „Ez a magyar kultúra. Hatvanezer lakosú városban egy könyvet sem vesznek”. Az Est, 1923. szept. 2-i számában ezzel a címmel írt Móricz riportot Hódmezővásárhelyről. — *Forró Pál* (1884—1942) író, ügyvéd majd tanár. Nem túl igényes műveit színes meseszövése és a gyakran fölbukkanó erotikus témák tették népszerűkké. — *Benedek Aladár* (1843—1915) költő, író, lapszerkesztő, nagy nyomorban élt, sötét tónusú versei igen népszerűek voltak. — *Szomoró Károly* (?—1899) író, újságíró, eikeres költő, elborult elmével halt meg. — *Könyves Kolonics József* (1884—1955) makói ügyvéd, polgári radikális, majd szociáldemokrata politikus, később az antifasiszta mozgalomban is jelentős szerepe volt. Espersit János baráti körébe tartozott, támogatta a fiatal makói diák József Attilát, Juhász Gyulával is barátságban volt. A Délm szept. 12-i számában Személyes kérdések, házi perpatvarok és egyebek a makói közgyűlésen címmel beszámoló jelent meg a makói városi közgyűlésről „A Délmagyarország munkatársától” jelzéssel. Ez Juhász Gyulától is származhat. Ebben van szó arról, hogy Könyves Kolonics József interpellált a városi közgyűlésen. — *A gyertyát nem kell a véka alá rejtetni*: bibliai idézet, Máté evangéliumából, 5, 16. — *Szente József* kilétére nincs közelebbi adatunk; valószínű, hogy azonos azzal a Szenté Józseffel, aki Makó és Szeged között, valamint Makó környékén társzekeres volt. — *Hollósy Kornélia* (1827—1890) a múlt század egyik legnevesebb operaénekesnője, a Nemzeti Színház tagja. Férje, Lonqvics József, Csanád megye főispánja lett 1879-ben, ettől kezdve Hollósy Kornélia sűrűn megfordult Makón. Halála után az azóta lebontott makói színházat róla nevezték el. — *Makai Emil* (1870—1901) makai születésű, fiatalon meghalt költő, író, műfordító. Makói sírmlékét 1923-ban avatták föl, az erről az eseményről fennmaradt fényképen Juhász Gyula és József Attila is látható. Juhász makói kapcsolatairól Császtvay István — Péter László: Juhász Gyula makói évei. ItK 1955. 319—333. l. — Péter László: Espersit János. Budapest 1955.

343. Báthory Erzsébet. A Délm 1926. szept. 17-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Vajda László Móra írásának tartja (2244. sz.). Kilényi Irma javításaival gépelt másolata fennmaradt a Kilényi-gyűjteményben.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy itt is, mint régebbi cikkeiben (*Csók István képe*. JGYÖM 5: 533. l.; *Csevegés*, 27. sz.), szóvateszi Csók Báthory Erzsébet című festményének Szegedről való eltávolítását; Juhászra vallanak a cikk sajátos fordulatai is: *névtelen és érdektelen fogalmazóival, az aranjuzei szép napoknak vége, levelek hullása, kurzus távozása idején* (Schillert és Kiss Józsefet szeretete idézni!); a kurzus sokat szereplő figurái közül azokra utal ez a cikk is, akiket Juhász mindig ellenszenvvel emleget: Kádár Lehel, Lendvai-Lehner István, Zsirkay János (*Zs húron*); Juhász gesztusa, hogy egy szerkesztői üzenethez fűz megjegyzéseket, igen sok publicisztikai írása ilyen inspirációra született.

Donatien Alphonse Francois marquis de Sade (1740—1814) hírhedt kalandor, halálra ítélték, de megszökött. Börtönben kezdte írni erotikus műveit, melyekben beteges hajlamairól és kegyetlenkedési ösztöneiről vallott. Nevéből lett a sadizmus szó. — *A Magyar Újság* szept. 15-i számában jelent meg az a szerkesztői üzenet, amelyre Juhász itt utal. — *Haller István* (1880—1964) keresztényszocialista fajvédő képviselő, a Friedrich- és a Huszár-kormány minisztere volt. Az 1926-os választásokon kibukott, és eltűnt a politikai élet-

ből. Szept. 17-én közlik a lapok, hogy Haller a fajvédő párt vacsoráján önvédelmi harcra szólította föl az ifjúságot a numerus clausus érvényesítéséért. — *Lebendige Leichnam*: élő halott. — *Maul halten und weiter dienen*: fogd be a szád, és szolgálj tovább. — *A csongrádi bálban*: vö. *A nagy Salgótarján* (302. sz.).

Talán ebből az időből származik a költő következő thematája: *Báthory Erzsébet (magyar chanson) Themata magna*. (A Móra Ferenc Múzeumban.)

344. *Herczeg, hátha megjön a tél is?* — Kamarajáték — Délm 1926. szept. 19. 7. l. Szögedi Színház. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: *Szögedi Színház*, 34—38. l. — Szatíra Szeged város vezetőinek üléséről.

345. *Lesz gyümölcs a fán ...* A Délm 1926. szept. 24-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Kéziratot másolata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítják az írásban fölbukkanó sajátos stílusfordulatok, kedvenc szavainak előfordulása, az és kötőszóval összekapcsolt rokonértelmű szavak párosítása: *éresnie és tudnia, szentebb és dicsőbb, egész embert és igaz embert, üres és hangos jelszavakkal, hosszú és kitartó, tudás és belátás, ezek a levitézlett hősök* (sok más cikkében is ezzel a jelzővel illeti a kurzus hőseit!), *tiszta és tündöklő, szent és dicső, belátás és józanság* stb. Juhászra vall Petőfi és Jókai nevének idézése, és a századelő egyetemi hallgatóinak életére való utalás is, ez utóbbi saját emléke; szerzősége mellett szól a Kossuth-tisztelet is. Magyar jellemző a *nincsen* szó használata. Szept. 20-án a bajtársi szövetségek biztatására pesti egyetemi hallgatók tüntettek a numerus clausus mellett és Ádám Lajos orvosprofesszor kinevezése ellen. E megmozdulásra Haller István fajvédő képviselő szólította föl az egyetemistákat a fajvédő párt szept. 16-i vacsoráján. A tüntetésen a rendőrség több diákot letartóztatott, és igazoltatták *Gremperger* Tibor földművelésügyi fogalmazót, a tüntetés föltűnően hangos résztvevőjét. — *Quos ego*: Neptunus fenyegető szavai az engedelmességre nem akaró szelekhez (Ovidius *Aeneis*-ében).

346. *A „nemzetgyalázás” a Nemzetiben*. Délm 1926. szept. 25. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gépel másolata Kilényi Irma javításával a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítja az a régebbi cikkeivel rokon hang, ahogyan Herczeg Ferencről szól (Vö. *Ködbús*, 135. sz., *A hid*, 251. sz., *Herczeg és a grófok*, 298. sz.). Itt is, mint előző cikkeiben, túlzottnak tartja, hogy Herczeget klasszikus írónak nevezik, és Nobel-díjra javasolják. Számos más cikkében is említést tesz Herczeg Ocskay brigadéros című drámájáról, melynek színpadi pályafutását mindig figyelemmel kísérte, és itt is nagy tájékozottságot árul el a mű első előadása körüli vitákban. Ez a színházi jártasság csak Juhászra jellemző a Délm korabeli vezércikkírói közül. Herczegnek csak erről a művéről beszélt némi elismeréssel, szerencsés alkotásnak tartotta (vö. *Ocskay brigadéros*. Szeged és Vidéke, 1918. márc. 16.) és egyik szereplőjének, Jávorka diáknak nevét írni álnévül is választotta.

Juhász ahhoz fűz kommentárokat, hogy az egykor Bartha Miklóstól nemzetgyalázónak nevezett drámát szept. 24-én klasszikus műként mutatták be a Nemzeti Színházban.

347. *Szeptember végén*. HRkÚ 1926. szept. 27. 5. l. Hírek r. Aláírás: *Jatagán*. — A színház körüli bonyodalmakról: a szezon kezdetén még nincs igazgató!

348. Filmezünk. Délm 1926. szept. 30. 2. I. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent: *Szögedi Színház*, 39—42. I. — Német filmrendező filmet készít a Hortobágyról; Juhász szatirikus hangon tesz ajánlatot egy szegedi film elkészítésére, nemzetközi sztárokkal.

349. „Nekünk Mohács kell . . .” Délm 1926. okt. 1. I. I. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja: Mohács kérdésével több írásban foglalkozott, az évfordulón is izgatta történelmi tanulása *Új Mohács sem elég?* (145. sz.). Rá vall, hogy cikkének címében, de magában az írásban is Adyt idézi egy nagyon jellemző gondolat kapcsán: *Mennyi nagyszerű, szívet és elmét derítő és jobb jövőndőt szolgáló emlék él irodalmunk és művészetünk történetében, milyen termékeny kultuszt lehetne itt csinálni költőinkkel, alkotó művészeinkkel, tudósainkkal és bölcsseinkkel, akik a magyar élet evangéliumát hirdetik minden szavukkal és tettükkel! De nekünk Mohács kell, mint ahogy Ady Endre énekelte . . .* Juhász gyakori, kedves villoni fordulata is megtalálható az írásban: *De hol van a tavalyi hó?*

Ahhoz fűz kommentárt, hogy Ravasz László püspök a református egyházak mohácsi zárandoklatán visszautasította a vádat, mely szerint Mohácsot a reformáció okozta volna, és felekezeti békét hirdetett.

350. Pénztű. Délm 1926. okt. 8. I. I. Vezércikk. Névtelenül. — Gépelt másolata a Kilényi-gyűjteményben.

Juhász szerzőségét bizonyítják a cikkben föllelhető sajátos stílusjegyek, kedvenc szavai, az és kötőszóval való szópárosítás: *ősi nemzeti szokás és erény, meghökentünk és megdöbentünk, éktelen és képtelen barbárság, hivatalos és országos barbárság, bődítő és pénztű, nehéz és verejtékes, magyar ige és eszme, szörnyen komoly és kegyetlen stb.* Juhászra vall, hogy a kurzus magyartalanságai ellen főlemeli szavát.

A cikk az állami pénzverő egyik föliratát és a fajvédők Haller Istvánt védő plakátjának magyartalanságait pellengezezi ki.

351. Páneurópa. A Délm 1926. okt. 9-i számából. I. I. Vezércikk. Névtelenül.

A cikk több mozzanatában Juhász régebbi írásaival rokon. Nietzsche véleményét a *jó európai*ról többhelyütt idézi: *Karinthy Frigyes* (155. sz.), *Európai gondolatok* (249. sz.), *Harc a békéért* (139. sz.), *Romain Rolland* (275. sz.). Az utóbbi két helyütt Romain Rolland-t e cikkkel rokon hangon idézi: nagy humanistának és pacifistának tartja. Ha pacifizmusról szól, mindig emlegeti Rolland-t. *Kant*, . . . *aki az örök békéről először írt* — ezzel a fordulattal is találkozhatunk a *Harc a békéért* című cikkében. Jellemző a repülés iránti érdeklődésének megnyilvánulása is. Naumann Mitteleurópájáról is ilyen elítélően nyilatkozott már régebben: *A nagy háború szállóigéi* (Délm 1918. júl. 26.), *Most vagy soha* (JGyÖM 6 : 91—93. l.). *A monarkia egykori császárvárosában, amelynek udvari színházában ma Rostand francia gloire-t magasztaló versei zengenek:* ez is Juhász szerzőségére vall, ez évi bécsi útjának emléke rejlik mögötte. Jellemző a *monarkia* írásmódja.

A Délm ugyane napja száma közli a hírt, hogy a Páneurópai Kongresszussal szemben, amely okt. 3—6-ig ülésezett Bécsben, megalakult az Európai Egyetértés nevű szervezet, és genfi ülésén manifesztumot bocsátott ki, melyben Európa népeinek egyesülését és a helyi szervezetek megalakítását kérte.

— Otto Lilienthal (1848—1896) német mérnök, a repülés egyik úttörője és tragikus sorsú áldozata. — Louis Blériot (1872—1936) francia mérnök és repülő, 1909-ben elsőnek repülte át a La Manche csatornát. Juhász 1909-ben, amikor Blériot Magyarországra érkezett, versben köszöntötte: *Győzelmi elégia* (JGyÖM 1: 229. l.). Húsz évvel később is versebe szövi Blériot nevét és sikerét: *Jubileum* (JGyÖM 3: 67. l.). — Géo Chavez (1887—1910) francia repülő, 1910 szeptemberében, miután átrepült a Simplon menedékház fölött, lezuhant. Juhász róla is megemlékezett: *Repülés és gurulás* (JGyÖM 5: 360. l.), *Új pünkösdi zúgás* (uo. 433. l.). — André Chénier (1762—1794) a 18. század nagy francia lírikusa. A francia forradalom kezdetén a jakobinusok mellett állt, de később szembefordult a jakobinus diktatúrával, s mint a forradalom ellenségét kivégezték. — Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi gróf (1894—) a páneurópai mozgalom megalapítója (1923). A mozgalom célja: az európai tőkésállamok államközi szövetségének létrehozása. Szovjetellenesség és komopolitizmus jellemezte. Coudenhove-Kalergi 1950-ben az Európai Parlamentáris Unió főtitkára lett. — Friedrich Naumann (1860—1919) német politikus, a liberális néppárt egyik vezetője. Mitteleurópa című könyve, mely a német imperializmus hatalmi törekvéseinek kifejezése volt, 1915-ben jelent meg. Juhász a fent idézett cikkeiben a Mitteleurópa gondolatát német veszedelemnek, hangzatos áfiumnak nevezte. — Gustav Stresemann (1878—1929) német politikus és diplomata, minisztersége és kancellársága idején (1923—1929) a nyugati hatalmak zsarolásával szemben közeledett a Szovjetunióhoz a normális nemzetközi kapcsolatok fölvetésében. — Hans Luther (1879—1962) német politikus, államférfi, többször miniszter, 1925—1926 tavaszáig kancellár. — Joseph Wirth (1879—1956) német polgári politikus, a katolikus centrum párt balszárnyának vezetője, 1921—22-ig kancellár, 1930—31-ig külügyminiszter volt. A fasizmus elől emigrált, a második világháború után az egységes Németország békés egyesítésén dolgozott. Nemzetközi Lenin Békédíjjal tüntették ki. — Wilhelm Marx (1863—1964) reakciós német politikus, aki 1923—24-ig, majd 1927—28-ig kancellár volt, és munkásellenes intézkedéseiről vált hírhedtté.

352. Pályázat halladára. Délm 1926. okt. 10. 6. l. Aláírás: *Gyalu*.

A Berzsenyi Társaság pályázati fölhívásáról, mely balladát kér „a magyar népeletből, vagy a magyarok történetéből, a világháborúból, vagy az ezt követő forradalmakból”. Juhász gúnyosan jegyzi meg többek között: *az ellenforradalmat is forradalomnak számítják-e Kaposváron, és hogy Haller István alakját és sorsát be lehet-e már illeszteni a magyarok történetébe?*

Idézi Kispéter 204. l.

353. Szegedi panoptikum. HRkÚ 1926. okt. 11. 2. l. Aláírás: *Gyalu*. — Magyar László: Szegedi panoptikum című karikatúragyűjteményéről, amely Móra Ferenc előszavával ekkor jelent meg Szegeden.

354. A színházi ember. Délm 1926. okt. 13. 4. l. Aláírás: *Gyalu*. — A színházi emberről, aki nem szokott színházba járni, de mindent tud, ami a színház körül történik.

355. A Mikszáth-fíú esete Gömbös Gyulával. Délm 1926. okt. 15. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gévelt másolata a Kilenyi-gyűjteményben. Juhászra vall az a gesztus,

ahogyan egy-egy napihírből szatirikus hangú vezércikket ír az ellenforradalmi rendszer jelenségeiről; a cikkben kedves és sokszor használt fordulatai is föltűnnek: *páratlanul éles tekintete, példátlanul biztos keze, valami diktatúra büzlík Dániában*; nagyon jellemző, hogy itt is, mint mindig a garabonciás szót Juhász következetesen így írja: *garaboncsás*.

Ahhoz fűz kommentárt, hogy ifjú Mikszáth Kálmán miskolci főispán az ébredők ottani ünnepségen fajvédő érzelmeiről nyilatkozott.

356. Jászai Mari, egy nagyasszony a népből. Délm 1926. okt. 16. 1. l. Vezércikk. A cím alatt ez a megjegyzés áll: „A szegedi színház megnyitó estéjén többek között ezeket mondotta Juhász Gyula, a legnagyobb magyar tragikáról emlékeztén:” A megnyitó okt. 5-én volt.

357. A népszínmű reneszansza. A *Szögedi Színház*ból. 43–46. l. Először a Délm 1926. okt. 17-i számában jelent meg, Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyula*.

Pista bácsi: Bethlen István miniszterelnök. — *A csongrádi bálból jött:* vö. *A nagy Salgótarján* (302. sz.).

358. El nem küldött levelek. A Délm 1926. okt. 20-i számából 5. l. Aláírás: *Gyula*.

Méhely Lajos (1862—1953) zoológus, 1915—32-ig egyetemi tanár, hírhedt fajvédő volt, akinek előadásai ebben az időben fajvédő tüntetésekbe, antiszemita kilengésekbe torkolltak. Fajvédő ideológiájának alátámasztására állattani előadásait is fölhasználta. Okt. 15-én Méhely előadása után a bajtársi szövetségek tagjai véres verekedést rendeztek a budapesti egyetemen, botokkal verték a zsidó gyógyszerész hallgatókat. Juhász a Délm 1926. márc. 7-i számában megjelent *Szakállszárítóban* ezt írja: *Méhely Lajos tudós azt állítja, hogy a zsidók jobban hasonlítanak a gorillákhoz, mint a magyarokhoz. Némely tudós tanítása is jobban hasonlít a makogáshoz, mint a tudományhoz.* — *König Gyula* (1849—1913) matematikus, egyetemi tanár.

359. Killed . . . A Délm 1926. okt. 22-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelesenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja néhány jellemző stílusfordulat, kedvenc jelző és szerző fölbukkanása, az és köztöszóval kapcsolt szavak halmozása: *Ignotus egy gyönyörű versben, bús háborúban . . . a becsület mezején*, (ez utóbbi kifejezést szerette használni a világháború alatt frott cikkeiben, de verseiben is, az írásnak ez a része hangulatilag a világháborúról szóló cikkeivel rokon), *a zsendülő és virágos embervetés, amelyben a vágy és remény pacsírtái énekelnek, a nagy örület és a nagy halált*; Juhászra jellemző, ahogyan a rádió szerepét megítéli a maga korában (vö. *Lehner a rádióban*, 299. sz.). Sztanyiszlavszkij nevét másutt is megtalálhatjuk írásaiban, valószínű, hogy az itteni utalás forrása bécsi útja. Amit a cikk befejezésében a repülés korszakáról mond, rokon *Páneurópa* című cikkének első bekezdésével (351. sz.). E vezércikk erős gondolati rokonságot mutat Juhász más, keleti eseményekkel foglalkozó cikkeivel: *Kínai dolgok* (Délm 1920. márc. 27.), *Sanghai után* (Délm. 1927. febr. 8.), *Jön a jövő* (Délm 1927. ápr. 23.). Juhászra jellemző írásmód: *önként*.

A Pesti Napló okt. 21-i száma terjedelmes beszámolót közöl Jay Haydentől, aki az Est lapok tudósítója is volt, a kínai polgárháborúról. Juhász ebből a cikkből veszi adatait, innen ismeri az eseményeket. (Bizonyítja ezt az is, hogy

a kínai helyzetről ilyen részletességgel más lapok nem írtak.) — *Az ifjú Ignotus egy gyönyörű versben: Killed at Ladysmith* — Egy képeújság szélére —. Ignotus ezt a megjegyzést fűzi verséhez: „A búr—angol háború idején az angol képeújságok számról-számra szakadatlan hozták elesett tisztjeik arcképet, ezzel az állandó aláírással: Killed at Ladysmith... at Magersfontain stb.” (Azaz: elesett, elpusztult itt és itt.) Vö. Ignotus verseiből. Budapest 1918. 77. l.

360. A próféta hazánkban. A Délm 1926. okt. 29-i számából. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gévelt másolata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy még két írásában, sokban rokon hangon írt Rabindranath Tagore magyarországi szerepléséről és a nemegyszer túlzásokba csapó idegenimádatról: *Magyarán mondvá... Rabindranath Tagore—aktban* (366. sz.), *Rabindranath Szögedébe* (371. sz.). Rá vallanak a cikkben idézett nevek is: Babits, Ady, Móricz Zsigmond; számos cikkében találkozhatunk hasonló mozzanattal: Babits háború alatti meghurcoltatását, Ady emlékének meggyalázását, Móricz ellenforradalom alatti üldöztetését igen sokszor említi, nemcsak külön-külön, hanem legtöbbször így együtt. A cikk több stílusjegye is Juhászra utal: *páratlan melegséggel és ritka megértéssel, előkelő idegen, a szabadság és a haladás, indiai Zarathusztra* (jellemző mozzanata az írásnak: a nagy, megváltó típusú emberek iránti vonzalma), *békesség és boldogság evangéliumát, szelíd és tüzes, lázasan és lelkesedve, szeretet és megértés*. Elismeréssel írt róla már régebben is: *Alkotó szeretet* (JGyÖM 6 : 337—338. l.).

Rabindranath Tagore (1861—1941) Nobel-díjas indiai költő 1926. okt. 27-én tartott fölolvasást a Zeneakadémián. *Gitanjali* című kötetéért 1913-ban Nobel-díjjal tüntették ki. — *Babits Mihályt... a kedvese kisújját magasztaló verse miatt*: vö. *Óregék és fiatalok* (310. sz.). — *Adyt* 1917 januárjában Bánffy-hunyadon alkalmasnak találták a katonai szolgálatra, amíg a fölmentése meg nem érkezett, Kolozsvárott kellett maradnia. — *Dekkol*: bújkál, megbújik. — *Móriczot kizárják a Petőfi Társaságból*: vö. *Irodalmi internátus* (16. sz.). — *Könyv jelenik meg az ő világnézetéről*: Záborszky István: Rabindranath Tagore világnézete. Budapest, 1927. A Szent István Társulat kiadása.

361. Előzetes cenzúra. Délm 1926. okt. 30. I. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy a cikk rokon a *Cenzúra* (200. sz.) című írásával. Juhászra vallanak azok a mozzanatok is, melyeket más írásai-ban már említett, de itt is megismételt: a Reinhardt-társulat budapesti előadásának betiltása: *Művészet és erkölcsrendészet* (313. sz.); tüntetés Csepken: R. U. R. című színművének szegedi bemutatóján: *Tüntetés Kukutyinban* (108. sz.), R. U. R. (109. sz.). Juhász szerzőségére vall az is, amit a rádióról mond: *A művészet és az igazság nem ismer országhatárokat és vámsorompókat, a rádió korában ezt már megtanulhatták volna a magyar fajvédelem fogadatlan prókátorai*. Ezt vö. *Lohner a rádióban* (299. sz.), *Killed...* (359. sz.) Juhász stílusjegyei: *újszerű és rendkívüli, illetéktelen és avatatlan, hivatlan és oktalan, a gondolat és művészet joga, a felelőtlen elemiáták, a kritikátlan kritikusok, egy új világ és egy új idő*.

A cikk a fajvédő Magyar Újság 1926. okt. 29-i számában megjelent Veszélyes színdarab című írásához fűz megjegyzéseket. A Magyar Újság Galsworthy: Menekülő asszony című drámáját nevezte veszélyesnek, a mű bemutatójára ekkor készült a Magyar Színház.

362. Fölvívás! Színház és Társaság, 1926. nov. 2. 8. l.

A Színház és Társaság ezzel a megjegyzéssel közli a Fölvívást: „A Tömörkény Asztaltársaság síremlék akciója. A Tömörkény asztaltársaság, mely eredményes munkával és széles körű agitációval karolja fel Tömörkény kultuszát, — elhatározta, hogy Tömörkény István, Szeged halhatatlan frójának síremlékét állít. Ebből a célból pénteken este az Ipartestület helyiségében megalakult a »Tömörkény síremlék előkészítő bizottsága«. A bizottság, Juhász Gyula költő tollából az alábbi felhívást bocsájtotta ki a nagy közönséghez.”

A fölvívás adakozásra szólítja föl a szegedieket.

363. Evviva! A Délm 1926. nov. 5-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gépelt másolata a Kilényi-gyűjteményben. Juhász szerzőségére vall az írás több mozzanata: az *élet szent* kifejezés kedvenc fordulata volt, verseiben is gyakran találkozhatunk vele. Ezzel a fordulattal fejeződik be egy nemrég írott cikke is: *Páneurópa* (351. sz.). Jellemző írássajátosság, hogy *önként* írt önként helyett. Az *és* kötőszó elé, ha mondatot kapcsol is össze, nem tesz vesszőt. Juhászra vall Villon idézése is (vö. *Ódon ballada*, JGyÖM 1: 140—141. l.). A *Mors Imperator* kifejezés is előfordul Villont idéző versében. Juhászra jellemző stílusjegyek: *megilletődéssel és megdöbbenéssel, hadköteles és hadviselő, legdrágább és legszentebb, egyetlen és kegyetlen* (ez utóbbi kifejezés vers címe is: JGyÖM 2: 54. l.), *szerényen és egészen csöndesen, nagyon szelíden és nagyon szomorúan*.

Okt. 31-én Anteo Zamboni 17 éves diák rálőtt a Bolognában autózó Mussolinire, de célt tévesztett. A diákat megölték, a fasiszták véres terrort vezettek be, betiltották az ellenzéki lapokat. XI. Pius pápa kijelentette, hogy Mussolini Isten különös védelme alatt áll. Mussolini ellen nem sokkal előbb, szept. 11-én követték el merényletet.

Vajda János az Emléksorok című versében írja: „Hős vagy, fenséges, mind, ki a halál Gondolatát agyadban viseled! — ” — *Diodachok*: Nagy Sándor hadvezérei, akik a király halála után harcot folytattak a birodalom birtoklásáért. — *Seleucidák*: Seleucus — több szíriai király neve, közülük leghíresebb Seleucus Nicator, aki Nagy Sándor hadvezére volt, és a király halála után nagy hódításokat hajtott végre. — *Ptolemausok*: Egyiptom 16 makedon-görög eredetű királyának neve.

364. Mikor az álarc lehull . . . Délm 1926. nov. 6. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítják a cikk utalásai, amelyekkel más írásaiban is találkozhatunk: *szegény Gyóni Géza, akit hiába akartak a háborús usztók a maga idejében Ady Endre ellen kijátszani . . . Tisza István nem szerette Ady Endrét és Ady Endre jobban látta az egész magyar sorsot, mint az összes magyar politikusok és államférfiak*. Mindkét gondolatot hasonló módon találhatjuk meg az *Öregek és fiatalok* című cikkében (310. sz.). *Ferenc Ferdinand jár a hadak élén — énekelte . . . Gyóni Géza*: ez a vers megragadhatta Juhász figyelmét, mert később, amikor a költőről ír, szintén idézi: *Gyóni Géza* (Délm 1927. jún. 25.). Juhászra vall az Ady melletti kiállítás is. Jellemző stílusfordulatai: *kíméletlen és konok megdöbbenést és visszatetszést, tiszteletlen és tapintatlan, egyszerűen és közvetlenül, tisztelői és bámulói, megdöbbenítő és megrendítő erővel és igazsággal, legszörnyűbb és leggyászosabb*.

Ferenc Ferdinándnak ebben az időben napvilágot látott levelei kapcsán

szól Juhász a magyarság és a Habsburgok ellentétéről, Ady és Tisza István történelemlátásának különbségéről.

365. El nem küldött levelek. Délm 1926. nov. 7. 7. l. Aláírás: *Gyula*. Gúnyos levél a sóhivatalnak az alsó- és a felsőház után egy harmadik „ház” létrehozásáról.

366. Magyarán mondva . . . Rabindranath Tagore — aktban. A Színház és Társaság 1926. nov. 8-i számából. 4. l. Aláírás: *Juhász Gyula*.

Csekélységem hiába várta, hogy egy kis regénye . . . megjelenjék: valószínű, hogy a *Szüzek* = *A tékozló fiú*, melyet 1926. jún. 18-án visszakért a Nyugattól. Babits 1926. aug. 3-án írott levelében bevallja, hogy nem merték közölni. — *Ganna Walska*, a müncheni Staatsoper énekesnője, 1926. júl. 16—17-én szerepelt a Budai Színkör Pillangókisasszony előadásán. — *Inaboka Csuszkiri*: Imaoka Dsuicsiró japán egyetemi tanár 1926 márciusában előadást tartott Szegeden a japán irodalomról.

A Színház és Társaság 1926. nov. 22-i száma közli a következőket: „Le az indiai szélhámmossal. Lapunk egyik számában Juhász Gyula szellemes és szatirikus tollából közöltünk egy cikket Rabindranath Tagore indus költőről. A szellemes író érdekes aktját adta az egzotikus szakállköltőnek, s amikor görbetükör elé állította ezt a mostanában nálunk is annyira lábra kapott idegen kultuszt, — egyben keserű iróniában említette meg, hogy igen sok tehetséges magyar író mennyire mellőzve marad, mennyire háttérbe szorul azok megett, akik térdetverő egzotikumba burkolva, misztikus előélettel és még misztikusabb hírnévvel ország-világot járnak s pénzt, elismerést, nagyszerű fogadtatást és nyágas hétrétegbülést zsebelnek be a könnyen hívő szájatától. És most, mintha Juhász Gyula cikkére adott volna feleletet az a belgrádi hír, mely arról számol be, hogy ott a misztikus szakállköltőt kifütyülték . . .”

Vö. *A próféta hazánkban* (360. sz.) és *Rabindranath Szögedébe* (371. sz.).

367. Új magyar klasszikus. A Délm 1926. nov. 12-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Gépelte másolata a Kilényi-gyűjteményben.

Juhász szerzőségére vall a cikk több mozzanata: olyan eseményeket, személyeket emleget, amelyekről és akikről előző vagy három következő cikkeiben ír. E vezércikk első három bekezdésének alap gondolata megegyezik a *Hallgatnak a műszak* című cikkével (370. sz.). Az is Juhászra jellemző, hogy írásában Szabó Dezsőt idézi: „A Himnuszt éhes hassal csak egy bizonyos ideig lehet énekelni”. Ez Szabó Dezső híres szólása a *Máról* holnapra című cikkében (Pesti Napló, 1910. okt. 20.). Juhász jól ismeri, hiszen a magyar tanárok mozgalmáról, amelyben Szabó Dezső vezető szerepet játszott, cikket is írt: *A magyar tanárság* (JGyÖM 5: 401. l.). A bicsérdizmussal szembeni ellenszenvét más írásában is kifejezte: *Buktával bicsérd a nagyot* (289. sz.), *Nem kérünk Bicsérdyből* (304. sz.), „*Az életművészet mestere*” (309. sz.). Szépvízi Balázs Bélát más írásaiban is a kurzus földobta dilettánsnak tartja. Az *állattani fujvédelem tudós professzorának* cselekedeteit is számon tartotta: *Szakállszárító* (Délm 1926. márc. 7.), *El nem küldött levelek* (358. sz.).

Csillag esik, föld reng: e szavakkal kezdődik Arany: Buda halála című művének Isten kardja című kilencedik éneke. — Az országgyűlési választásokat december elején tartották meg, Szegeden dec. 11—12-én. — *Gruppiroz:* csoportosít. Úgy gruppirozzák a semmittevést, hogy lázas tevékenységnek lássék

— Mikszáth Kálmántól vagy Rákosi Viktortól eredő szólás. — *Duttyán*: alkalmi sátor vásáron, búcsún, ahol ételt, italt mérnek, mulatnak. — *Szépvízi Balázs Béla*: Attila urunk című háromkötetes történelmi munkája 1923-ban jelent meg a Stádium kiadónál. A kurzus lapok, elsősorban a Szózat, állandóan propagálták. — *Jurassa Endre* (1877—1944) tanügyi író, 1926-ban az Egyetemi Nyomdában megjelent műve: Tanítóknak a nemzetnevelés szempontjából legfontosabb kérdésekről. — *Az állattani fajvédelem tudós professzora*: Méhely Lajos. — *Klebensberg az örök Koppányról*: Az örök Koppány. Pesti Napló, 1926. nov. 7.

368. Messze van odáig . . . A Délm 1926. nov. 13-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

A cikk több mozzanata Juhász szerzőségére vall: hangja és alap gondolata megegyezik Herczeg Ferencről szóló egyéb írásaiéval. Vö. *Kődobás* (135. sz.), *A híd* (251. sz.), *Herczeg és a grófok* (298. sz.), *A „nemzetgyalázás” a Nemzetiben* (346. sz.). Mindegyik írásában némi változtatással megtalálható Herczeg jellemzésének ez a formája: *A Gyurkovics lányok és az Ocskay brigadéros illusztris szerzője*. Amit Bernard Shaw-ról ír e cikkben, megegyezik *A hivatalosak és választottak* című írásának központi gondolatával: *Bernard Shaw a mai európai kultúrának egyik legfőbb erőssége* (324. sz.). Juhászra vall az a következetesség is, amellyel Bartók, Kodály, Rudnay, Rippl-Rónai, Ady nevét idézi, ha a magyar kultúra méltó nemzetközi képviselőiről beszél. Pl. legutóbb a *Jedermann* című írásában (333. sz.). Jellemző stílusjegyek: *tapsai és helyeslése, csalódás és szomorúság, híres és jeles, szegény és árva, meglátsák és meghallgassák, megértsek és megszeressék, véresen és könnyesen*. A cím Gárdonyi egyik novellájának címe.

Az ItK 1925. 3—4. füzete közli a hírt: Négyesy László, Császár Elemér, Horváth János, Papp Ferenc és Tolnai Vilmos élni kívánnak azzal a jogukkal, hogy javaslatot tehetnek a Nobel-díjra. Herczeg Ferenc: Az élet kapuja című művét jelölték a díjra. Az ItK közli e javaslatnak azt a részét, amelyben Horváth János méltatja Herczeg Ferenc munkásságát és a kiválasztott művet. A Pesti Napló 1926. okt. 27-i híre szerint Molnár Ferenc, Thomas Mann és Sigrid Undset a díj jelöltjei; az 1926. évi irodalmi Nobel-díjat végül is Bernard Shaw kapta. Molnár Ferencet a Nobel-díj bizottságának professzori tagjai javasolták. — *Sigrid Undset* (1882—1949) norvég írónő 1928-ban, Thomas Mann 1929-ben lett Nobel-díjas. — *Shaw irónikus író*: vö. *A hivatalosak és választottak* (324. sz.) — *Ex offio*: hivatalból. Juhász 1926. márc. 7-én a Délm-ban megjelent egyik aforizmájában írja: *A Magyar Tudományos Akadémia Herczeg Ferencnek szánta a Nobel-díjat. Bizonyos, hogy Herczegnél nőlebb magyar író nincsen ma*. Vö. *Nobel-díj* (169. sz.)

369. Cserkészés a szegedi utcák körül. Színház és Társaság, 1926. nov. 15.

A cikk kézzel írt másolata a Kilenyi-gyűjteményben; a hetilapnak ez a száma hiányzik könyvtárainkból, ezért az aláírást és a pontos lapszámot nem tudjuk közölni.

Érdekes, hogy a Fodor utcát, mely ma Juhász Gyula utca, Rengey Nándorról akarta elneveztetni.

370. Hallgatnak a múzsák. Délm 1926. nov. 19. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy e cikkel egyezően szól a választásokról

több ekkori írásában: vö. *Új magyar klasszikus* (367. sz.), *Választási Lexikon* (372. sz.), *Két választás* (376. sz.), *Szakállszártó, Száraz napok* (Délm 1926. dec. 12.), *Harc a mandátum ellen* (382. sz.). Rá vall az a gúnyos glosszázó kedv is, amellyel megjegyzéseket fűz a debreceni Hajdúföld című napilap egyik híréhez, mely arról tudósít, hogy Bethlen miniszterelnök beszédének közlése miatt nem közlik Mikszáth—Harsányi Zsolt: A Noszty fiú esete Tóth Marival című színművéről szóló ismertetést. A cikk utolsó bekezdésének van egy mondata, amelyik a *Magyar János a bakon* (JGYÖM 3: 8—9. 1.) című versére emlékeztet: *A vásárban, a magyar politika ősi búcsúján, egyre hangosabbak a kikiáltók, egyre többen vannak a komédiások és egyre kevesebben és egyre közönyösebben lézengenek a népek.*

371. Rabindranath Szögedébe. A *Szögedi Színházból*. 47—49. 1. Előszőr a Délm 1926. nov. 21-i számában jelent meg Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*.

Volff doktor: Wolf Ferenc (1875—1944) tisztifőorvos, egészségügyi főtanácsos, később Radnóti Miklós lakásadója volt a Bokor u 4/b. sz. házban. — *Faragó Ódön* (1876—1958) színész, rendező, 1926—27-ben a szegedi színház igazgatója. — *Taifun:* Lengyel Menyhért drámája. — *Kalmandranath:* Kálmán Imre (1882—1953) operettszerző, a Bajadér az ő műve. — *Beke Alice* (1908—) ekkor szegedi színésznő. — *Lévay Ferenc* (1881—1948) ügyvéd, saját bevallása szerint „a szélső keresztény irányzat képviselője”, fajvédő nacionalista. Pór Tibor riportjában „szegedi Mussolininak” nevezte (Sz 1922. nov. 11.) Úgy látszik, hogy ez az elnevezés találó és közismert volt, mert Juhász is így emlegeti Lévayt a *Szegedi konferanszok. III.* című írásában: *Mussolini Francesko* (128. sz.).

Vö. *A próféta hazánkban* (360. sz.), *Magyarán mondvá . . . Rabindranath Tagore — aktban* (366. sz.).

372. Választási Lexikon. Délm 1926. nov. 28. 7. 1. Aláírás: *Gyalu*.
A választási műszavak gúnyos magyarázata.

373. A szobor és mellékalakja. Délm 1926. dec. 3. 1. 1. Vezércikk. Névtelenül.

Gépelt másolata a Kilényi-gyűjteményben.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy itt is megismétli mindazt, amit Rákosi Jenőről elismeréssel mondott régebbi írásaiban: *Rákosi Jenő* (JGYÖM 6 : 345—347. 1.), *Rákosi mondta . . .* (188. sz.), *Öregek és fiatalok* (310. sz.). E cikkében is, mint 1920-ban, megemlíti, hogy Rákosi Kemény Zsigmond mellett kezdte az újságírást, és egyike legjobb publicistáinknak. Juhászra jellemző stílusjegyei is vannak e cikknek, a rokonértelmű főnevek, jelzők és határozók kettőzése: *becsülettel és dicsőiséggel, szellemes és elragadó, olyan ragyogóvá és olyan meleggé, szenvedések és megpróbáltatások, nagyságában és szépségében, figyelni és észreveszi, becsületességben és jöhíszeműségben, jogosan és biztosan.*

A szobor: Rákosi Jenő, akit a „mellékalak”, Eckhardt Tibor vádjára, rágalmozásért, másfélmillió korona büntetésre ítélték.

374. Szerényi Szögedébe. Délm 1926. dec. 5. 7. 1. Szögedi Színház r. Aláírás: *Gyalu*. Megjelent a *Szögedi Színházban*, 50—53. 1. — Politikai satíra Szerényi József báróról, aki nov. 28-án választási kortesbeszédet tartott Szegeden.

375. Betlehem 1926-ban. A Délm 1926. dec. 8-i számából. 7. l. Hírek r. Aláírás: (j. gy.)

Juhásznak a Móra Ferenc Múzeumban őrzött egyik újságírói főljegyzésén (thematáján) olvasható: *Betlehemesek a kocsmában.* (Vizkereszt.) A cikk minden valószerűség szerint a *Betlehem* című versével azonos élményből született. A vers első megjelenése: 1926. dec. 25. (JGYÖM 3: 60—61. l.)

376. Két választás. A Délm 1926. dec. 11-i számából. 7. l. Hírek r. Aláírás: (j. gy.)

Magyarország gyalulatlan deszka — mondja Petőfi —: A kiskunokhoz című röpiratában 1848. június elején.

A kunszentmiklósi választásról Juhász a Délm 1926. dec. 12-i számában megjelent *Szakállszárítóban*, a *Marcia su Budapest* (378. sz.) és a *Hegedüs Loránt* című írásában is ír (381. sz.).

377. Prelogg József. Délm 1926. dec. 16. 3. l. Névtelenül.

A kétrészes nekrológ, Prelogg Józsefnek, a szegedi piarista gimnázium igazgatójának halálát jelenti; első része a pályafutás ismertetése, a második érdemeinek rövid méltatása. Ez a második rész Juhász írása, más betűtípussal is van szedve. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy e rövid méltatás hangnemében és főbb motívumaiban megegyezik a Délm dec. 18-i számában megjelent *A jó pásztor* című névtelenül közölt vezércikkével (379. sz.). Itt is, mint egy régebbi írásában Prelogg munkásságáról szólva Magyar Gábor piarista rendfőnök alakját idézi, aki rokona volt Juhász Gyulának, ő helyeztette Máramarosszigetről Lévára, és akit mindig tisztelettel idézett, mert a piarista rend liberális szellemű képviselőjét látta benne. E rövidke írásban is felfedezhetők Juhász stílusának jegyei: *egyszerű és őszinte, neveltek és ajnázottak, népes és csendes épület, joggal és belátással, tiszteltek és szerették.* Rá vall a nekrológ szubjektív hangja, ami érthető, hiszen ő is a piaristák tanítványa volt. Itt is, mint *A jó pásztor* című vezércikkében, megemlíti, hogy Prelogg rajongott a zenéért, zeneszeretetre nevelte tanítványait. (Vö. JGYÖM 6 : 623. l.)

378. Marcia su Budapest. Délm 1926. dec. 17. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy Héjjas Iván kunszentmiklósi képviselői választásával más írásában is e cikkel rokon hangon foglalkozik: *Két választás* (376. sz.), *Hegedüs Loránt* (381. sz.), a Délm 1926. dec. 12-i számában megjelent *Szakállszárítóban* pedig utal arra, hogy a kunszentmiklósi választáson *akadtak zsidók, akik Héjjas Ivánra szavaztak.* A választásnak ezzel a mozzanatával itt is foglalkozik. Juhászra vall, hogy Héjjasék Budapestre való bevonulását Mussolini Marcia su Roma-jához hasonlítja. Ezt egy régebbi cikkében is megtette: *A nagy Salgótarján* (302. sz.). Juhászra jellemző stílusfordulatok: *törhetetlen és hajthatatlan, vezére és képviselője, tevékeny és mozgékony, markáns és robusztus, megrendülve és meghatva, lelkesen és elszántan, állott sorompóba és állott kötélnék, hűséges és önfeláldozó.*

A cikk kommentárokat fűz ahhoz a hírhez, hogy Héjjas Iván panaszt tett a belügyminiszternek a választási atrocitásokról.

379. A jó pásztor. Délm 1926. dec. 18. 1. l. Vezércikk. Névtelenül.

Juhász szerzőségére vonatkozóan vö. *Prelogg József* (377. sz.). Juhász szerzőségét bizonyítja továbbá a cikk címe is. 1919. nov. 9-én a Délm-ban Juhász cikket írt *Prelogg Józsefhez* címmel, a cikket követő vitába maga Prelogg is

beleszól, az ő Juhászhoz írott nyílt levele *A jó pásztor* címmel jelent meg a Délm 1919. nov. 14-i számában. Juhász mostani cikkének címével utal régi vitájukra is. (Vö. JGYÖM 6 : 623. l.)

Juhászra valló stílusjegyek a vezércikkben: *a jó és bölcs ember, hálás és megindult, kötelesség és hivatás, (jellemző, hogy itt is, mint másuutt, a piaristákat a legmagyarabb rendnek nevezi), legnehezebb és legsötétebb napokban, jóságos és okos, haladás és fejlődés, legigazabb és legszebb, boldogan és szeretettel, megértő és megbocsátó, melengető és bátorító, a szegedi magyar föld hatalmas és termékeny vonzó és alakító erejének egyik kiváló és megkapó példája, erős és mély, szorgalmát és tudását, nevelt és tanított.* Itt is, mint 1919-es cikkében megbecsüléssel emlegeti a piaristák hagyományos liberalizmusát. Juhászra vall az is, hogy szereti kedves alakjait Jókai hőseihez hasonlítani; Preloggot, az idegenből magyarrá lett tanárt Jókai új szegedi földesurának nevezi.

Prelogg József Budapesten halt meg, dec. 18-án temették el Szegeden. Preloggal folytatott 1919-es vitájáról vö. Péter László: Juhász Gyula a forradalmakban. Budapest 1965. 256—259. l.

380. Tóbiás György. Tóbiás György képkiállítása 1926. dec. 19—31. című katalógus, 2. l. Aláírása: *Szeged, 1926. XII. Juhász Gyula.* — A rövid bemutatás, mely Tóbiás György festőművészt méltatja, nyilván előbb íródott, de mivel más adatunk nincs a megírásra vonatkozóan, ezért a kiállítás megnyitásának napjára helyeztük el.

381. Hegedüs Loránt. Délm 1926. dec. 19. 1. l. Vezércikk. A cím alatt: *Írta: Juhász Gyula.* Újraközölte a Délm 1943. jan. 6-i száma Hegedüs Loránt halálakor ezzel a megjegyzéssel: „Juhász Gyulának ez az írása a Délmagyarország 1926. dec. 19-iki számában jelent meg, Hegedüs Loránt első idegössze-roppanása alkalmából.”

Az újraközléshez fűzött megjegyzés téves: e vezércikk abból az alkalmából íródott, hogy Hegedüs Loránt dec. 18-án előadást tartott Szegeden a Kereskedelmi és Iparkamarában *A pénz tragédiája* címmel. A Délm 1926. dec. 19-i számában A Délmagyarország munkatársától megjegyzéssel ismerteti Hegedüs Loránt előadását. E beszámoló valószínűleg Juhásztól származik.

Hegedüs Lorántról e cikkel rokon hangon szólt Juhász régebbi írásaiban is: *Afium és orvosság* (232. sz.), *Hegedüs Loránt* (250. sz.).

382. Harc a mandátum ellen. Kép a közeljövőből. Délm 1926. dec. 19. 5. l. Aláírás: *Gyula.* — Az egységes párt nem akarja elfogadni szegedi mandátumát. Juhász többek között ezt a megjegyzést fűzi ehhez az eseményhez: *A megválasztottak nem akarják a mandátumot, és a választók nem akarják a megválasztottakat. A választók egyszerűen jobb életet akarnak.*

383. Ígéretek hava. Délm 1926. dec. 22. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Juhász szerzőségét bizonyítja, hogy e cikk erős rokonságot mutat az 1926. decemberi választásokról szóló más írásaival. Vö. *Hallgatnak a múzsák* (370. sz.) és e cikk jegyzetanyagában felsorolt írásokkal. A választási hazudozásokkal és ígérgetésekkel szemben a *szeretevallás* tanítására hivatkozik, ami igen jellemző gesztusa e karácsony táji cikkében. Az írás frazeológiája is szerzőségére vall, föltűnnek benne kedvenc szavai, az *és* kötőszóval kapcsolt szóhalmozás is: *szeretet és a testvéri béke, nagy és megbocsájtható, szeretetlenség, gonosz szándékok és ocsmány tettek, se véres szó, se véres indulat, a hit gazdag-*

szegényeitől (szereti használni ezt a Jókaitól vett kifejezést, verseiben is előtűnik!), *vásári lárma és piaci zaj, gyermekhangú* stb. Mindenképpen rá vall ez a mondata is: *A szeretet a krisztusi demokrácia.*

384. Tohuwabohu. Délm 1926. dec. 24. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. Gépelt másolata a Kilényi-gyűjteményben.

Juhászra valló stílusjegy ugyan kevés számmal fordul elő az írásban (*megkapó és megható, hosszas és fáradságos, megérteni és megbocsájtani, hosszú és unalmas*), de rá vall az a tájékozottság, amellyel Hatvany Lajosról szól, és az a szenvedély, amellyel a Petőfiről és Andryól könyvet író Hatvanyt megvédi a kurzuslapok támadásaival szemben.

A cikk a romániai antiszemita tüntetések magyarországi visszhangjához fűz megjegyzéseket.

385. Nekrológ. A Délm 1926. dec. 31-i számából. 1. l. Vezércikk. Névtelenül. — Gépelt másolata a Kilényi-gyűjteményben.

Juhász szerzőségére vall a cikk föltűnő tájékozottsága, könnyed, ironiába hajló hangja, jellemző szóhasználat, az és kötőszavas kettőzés: *egészen és igazán, nagy és mély csöndet, szürkék és érdektelenek, lehangosabb és leghatalmasabb, érdemes és érdekes, járatlan és szűz, dicsőséges és kiváltságos, prófétái és héroszai, legitőbbjük és legfőbbjük.* Az is Juhászra vall, hogy Chamberlaint német *Méhelynek* nevezi, a fajvédelem magyarországi képviselőjét többször tüzte tollhegyre ebben az időben: *El nem küldött levelek* (358. sz.).

Houston Stewart Chamberlain (1855—1927) angol származású német történetfilozófus, a fajelmélet egyik megalapozója és hirdetője, a fasizmus előfutára. Fő műve: *Die Grundlagen des 19-ten Jahrhunderts* (1898—99.) A német faj magasabbrendűségének elméletében Joseph Artur *Gobineau* (1816—1882) reakciós francia szociológust tekintette elődjének.

A cikk megírására eddig ismeretlen helyen megjelent téves adat adhatott okot, mert H. S. Chamberlain csak 1927. jan. 9-én halt meg.

386. Trilby. Délm 1926. dec. 31. 7. l. Színház és Művészet r. Névtelenül.

Gépelt másolata a Kilényi-gyűjteményben; Kilényi piros ceruzás javításával és ezzel a megjegyzésével: Színházi kritika.

Juhász ebben az időben aláírta színházi kritikáit, mert a rovatot nem ő, hanem Lengyel Vilma vezette. Ez a kis kritika azért lehet kivétel, mert a Georges Du Maurier regényéből készült Trilby című színmű előadását enyhén gúnyos megjegyzésekkel illeti. A kis terjedelmű írásban nem tűnnek föl Juhász stílusjegyei, de mindenképpen rá jellemző, hogy e dohos színművel szemben az igazi irodalomnak követel teret a szegedi színpadon, és Bernard Shaw Szent Johannájára hivatkozik. A színházi kritika együtt íródhatott az ugyane nap megjelent vezércikkkel, és abból csúszik át ide ez a gondolat: *A Trilby azért alkalmas médium, mert a fajvédő kritika se mondhatja, hogy benne az uralkodó faj túlságosan rokonszenves megvilágításban szerepel.* Az is Juhász mellett szól, hogy a színpadi műteremtárlat kapcsán a szegedi festők nehéz helyzetét emlegeti, újságíró társai közül ő ismerte leginkább festőművész barátai nyomorát, és többször is hangot adott ennek. Egyébként első és utolsó mondatának önéletrajzi megjegyzése, illetve önvallomása is szerzőségére utal. Hasonló, elítélő hangon írt már e műről előbb is (*Trilby. A Munka*, 1921. jan. 29. — *Trilby. Sz* 1921. okt. 12.). A Trilby 1926-os bemutatója dec. 30-án volt.

ELVESZETT ÍRÁSOK

1. Tessitori Nóra színésznő, előadóművésznő 1924. máj. 4-én többek között ezt írta Juhász Gyulának: „Kár, hogy elveszett annak a cikknek a kézírata, amit májusra szegedi előadásom elé szánt a Mester és a Szegednek átadott. Hátha megkerül?” (Kilényi-gyűjt.)

2. *Újszögeder festspiele*. A Délm 1926. aug. 28-i számában megjelent hír szerint a szegedi művésztelep kiállítása aug. 29-én nyílik meg a Kultúrpalotában, 31-én Újszegeden vidám műsort rendeznek a művészek, ahol többek között „Színre kerül Max Gyula Turandó (Juhász Gyula) szatírája: Újszögeder festspiele, telve aktualitással, paródiával és kacagással.” A Délm aug. 31-i számának híre szerint: „Különös érdeklődéssel tekintenek Juhász Gyula Újszögeder festspielére, amely egyedüli lesz a maga nemében és aktuális, szegedi vonatkozású vidám paródiája a reinhardti salzburgi játékoknak.” A Délm szept. 1-i számában pedig a bemutatóról ezt olvashatjuk: „éjfél után Juhász Gyula reinhardti rendezésében leperegtek az Újszögeder festspiele vidám és szatirikus ötletei.”

TERVEZETT ÍRÁSOK

Az itt felsorolt cikktémák, ötletek a költőnek a szegedi Móra Ferenc Múzeumban őrzött főljegyzéseiből, *thematáiból* valók. Ezek a főljegyzések 1925—1929 között készültek, és egyesek tartalmaznak cikk- és versötleteket, dráma és novellatervezeteket. Azokat a tematákat, melyeket megjelent cikkekkel azonosítani tudtunk, a megfelelő helyen, a cikkek jegyzetében idéztük. Az 1925—1926-ban megjelent cikkekkel nem azonosítható tematákat itt időrendben adjuk. Az időrendet úgy állapítottuk meg, hogy az egyes lapon szereplő tematák valamelyikét megjelent művel azonosítottuk, és a megjelenés idejét tekintjük a sorrend meghatározójának. Nyilvánvaló, hogy ez csak megközelítő időrend, de ismerve Juhász írói módszerét, nem kétséges, hogy ezeknek az ötleteknek megszületése és a megírás ideje nem állott messze egymástól: az újságíró munka gyors megírást követelt. A tematák versötleteit már közöltük (JGyÖM 3: 409. l.), a prózai vagy drámai szépirodalmi terveket a Juhász Gyula szépirodalmi írásait tartalmazó kötet közli majd, ezúttal csak a publicisztikai és tanulmány ötleteket adjuk közre.

1. *Ady és az alkohol. Tanulmány. Idézetekkel.*

Az élő halottak házában.

Ezen a lapon olvasható a következő főljegyzés: *Rudnayhoz nagy magyar vers*. Juhász: *Rudnay Gyulának* című verse 1925. máj. 17-én jelent meg a Magyar-ságban (Vö. JGyÖM 2: 385. l.).

2. *A grafológia, mint pszichológia. Ma még kurzuslás. A kézirat, mint arckép. Grafológia a mellényzsebben Paródia. Levelezés.*

⟨*Szolgálati éveim emlékére. — Egy tanár emlékiratai. — Harcos írás a mai tanítás ellen.*⟩

Columbus a rádió korában. Isteni paródia.

Jacquard és a lyoni takácsok.

⟨*Tömörkény igazai arca. Tolsztoj naplója alapj.*⟩

⟨*Föl kell világosttani a bikákat! ? Herczeg*
Dávid Ferenc. (Hutten liedes)

E themata időrendi helye bizonytalan; a grafológiával a Délm 1925. okt. 18-i számában megjelent *Szakállszárttóban* foglalkozott, a rádióra vonatkozó téma viszont a Délm 1926. ápr. 17-i számában megjelent *Lehner a rádióban* című vezércikkében bukkan föl (299. sz.).

3. ⟨*Engem szeress (paródia)*
⟨*Grafológia (paródia)*
⟨*Vihar Shakspeareben (paródia)*

A grafológiára vonatkozó megjegyzés az előbbihez sorolja ezt a thematát, a *Vihar Shakspeareben* utalás viszont a Délm 1925. nov. 6-i számában megjelent *Vihar egy pohár vízben* című paródiára vonatkozhatik (248. sz.).

4. *Fajvédelem és (igazság) embervédelem. Igazságvédelem.*
A magyar jövő = emberi jövő útja és célja.
Korszerű korszerűlenek.

Tizian és a poloska a múzeumban.

Az embervédelemről a Délm 1926. jún. 1-i számában megjelent Sz. E. V. K. (307. sz.) című cikkében írt, valószínű, hogy ezek a följegyzések ebből az időből származnak.

5. ⟨*Egy újságtíró naplójából. (Jegyzetek a ma válságairól, a múlttól és jövőről, sikerről, ihletről, életről és művészetről: vallomások könyve.)*
⟨*Az úrtű, aki színesző volt és – jön a vidéki trupp – este, játszik.*

E följegyzéscsoportban olvasható: *Szakállszárttő; Bécsi mozaik*. Ez a bécsi vonatkozású *Szakállszárttője* 1926. jún. 6-án jelent meg a Délm-ban.

6. *A királyhymnusz legendája és valósága.*
Kristó bácsi a légyecsapóval.

E thematán olvasható ez a följegyzés: *Nyugatnak írni novellát, visszakérni a kisregényt Szüzek*

1926. jún. 18-i levelében kéri vissza a Nyugattól ezt a kisregényt, ez adja e följegyzések körülbelüli idejét.

7. *A jazz Átokházán. (Magyar élet.)*
Kilényi Dávid alakja, sorsa. (Színnyei ?)

Csokonai – Csokornyai – Cyrano –

⟨*Dugonics*⟩ *Csokonai a magyar táncról a (Kacsóh!) a Dorottyában.*

Michel Angelo a kirakatban Szegeden.

A cigány és a gramafon egy csárdában. (irónia ?)

E thematán írja Juhász: *Pestalicz bácsi a szegedi Táncsics*. A Délm 1926. aug. 8-i számában megjelent *Szakállszárttőjében* ezzel a mondattal kezdte Pestaliczról szóló írását.

8. *Spartacus.*

Michaud: Bibliographe universelle.

Marx Engelshez 1861 II./27.

Florus: Róma története.

Grotius historikus.

Themata: Képviselők kedvenc olvasmányai: Herczeg, Mikszáth, Pekár, Ady. Mikszáth és Gárdonyi egyszerre a színigazgatóink kedvencei lettek. Oka.

E följegyzéseket ez a megjegyzés zárja: *Betlehemesek a kocsmában. (Vízkereszt.)* A Délm 1926. dec. 8-1 számában jelent meg Juhász: *Betlehem* című írása, amelyben erről a kocsmai betlehemezésről szól (375. sz.).

9. *A kontinuáló álom*

A Bosel téma. Aki a háborúból egy világ ura lesz szállításai révén és akit egy elesett katoná özvegye győz le és tesz tőnkre a békében. Irónikusan monumentális <szatirikusan>

Ezen a témán olvasható a költő *Isten lámpásai* című versének ötlete, a vers 1926. dec. 25-én jelent meg az Új Időkben (vö. JGyÖM 3: 24–25. l.).

A KÉPEK JEGYZÉKE

1. *Ady és A Holnap*. Kézirata az OSzK kézirtattárában
2. *Babits Szegeden*. Kézirata az OSzK kézirtattárában
3. *Menkó László*. Kézirata a Kilényi-gyűjteményben
4. Réti Ödön. Eredetije a Szegedi Somogyi-Könyvtár Réti-hagyatékában
5. Cserzy Mihály. Eredetije a szegedi Somogyi-Könyvtár Cserzy-hagyatékában
6. Kilényi Irma. Eredetije a szegedi Móra Ferenc Múzeumban
- 7—8. A thematák kézirtata a szegedi Móra Ferenc Múzeumban

NÉVMUTATÓ

- P. Ábrahám Ernő** 61, 360
Ábrányi Emil 75, 187, 377, 417
Áchim András 300
Ádám Lajos 457
Ády Endre 12–15, 46, 65–71, 74–78, 86, 92, 100, 102, 113, 120, 125, 127, 128, 138, 140, 144, 149, 171, 193, 203, 208, 210, 218, 224, 228, 238, 240, 241, 243, 246, 247, 258, 262, 272–274, 294, 298, 314, 322, 333, 343, 344, 349, 351, 362–373, 375, 377–379, 381, 386, 391, 393–395, 405, 408, 413, 415, 417, 419, 424, 431, 435, 436, 438, 443, 447, 451, 453, 458, 461–464, 470
Ády Lajos 66, 76, 371
Aesopus 133
Ágai Adolf 249, 439
Aigner Károly 411
Ajtony 399
Aknai István = Kormányos István
Alapi Nándor 196, 197, 281–283, 420, 450, 451
Alba, Fernando Alvarez de Toledo 212, 427
Albert Istvánné 394
Albrecht 434, 443
Alfieri, Vittorio 211, 213, 426
Alkibiades 133, 399
Ambrus Zoltán 79, 138, 277, 278, 448, 449
Amiens-i Péter 140, 403
Andor Zsigmond 402, 425
Andra, Fern 143, 404
Angell, Norman 131, 398
Anka János 156, 157, 393, 399
Anunzio, Gabriele D' 89, 98, 286
Antal Sándor 65, 66, 364, 365, 368, 371, 372
Antoine, André 164, 412
Antonius, Marcus 42
Apáti Ferenc 6, 341
Apponyi Albert 403, 404, 439
Arany János 5, 14, 15, 56, 58, 63, 69, 102, 117, 125, 138, 202, 219, 238–240, 245, 322, 358, 362, 389, 423, 432, 454, 463
d'Arc, Jeanne 152
Arisztotelész 16, 145
Arnim, Bettina von 194, 420
Árpád 228, 347, 434
Augustus 440
Babits Mihály 14, 18, 25, 49, 62, 66–68, 70, 72, 73, 89–92, 113, 160, 204, 223, 232, 239, 243, 247, 262, 274, 314, 317, 333–335, 343, 344, 355, 359, 365, 371, 376, 381, 383–385, 392, 394, 398, 408, 428, 430–432, 435, 436, 443, 447, 461, 463
Babits Mihályné = Török Sophie
Bach, Johann Sebastian 350
Bacsányi János 6
Bacsó Béla 188, 417, 419, 424
Baden-Powel, Sir Robert Stephenson Smyth 278, 449
Baghy Gyula 210, 426
Bagits Rozál 129
Bajcsy-Zsilinszky Endre 140, 157, 402
Bajor Lajos király 248
Bajza József 7
Bakay Nándor 399
Balassa Ármin 71–74, 227, 374, 376, 377
Balassa Erzsébet 167, 168, 412
Balassi Bálint 66, 365
Balázs Béla 62, 66, 69, 91, 365, 371, 412

- Balló István 405
 Balla Jenő 334
 Balogh Károly 343, 349
 Balogh Lajos 79, 184, 343, 378
 Balogh Margit 246, 438
 Balzac, Honoré de 24, 153, 243, 414
 Bánk 42
 Banner János 348
 Barbusse, Henri 291, 452
 Bárdoss Béla 390
 Barkóczy Sándor 393
 Bartha Miklós 457
 Bartók Béla 86, 138, 160, 246, 247, 294, 321, 333, 381, 438, 453, 464
 Báthory Erzsébet 28, 300—302, 347, 348, 356, 457
 Bayard, Pierre Terrail seigneur de 240, 435
 Beato Angelico 176, 440
 Beck István 249, 439
 Beethoven, Ludwig van 171, 276, 414
 Beke Alice 323, 465
 Békefi Antal 431
 Békefi László 395
 Békefi Remig 204, 423
 III. Béla király 236
 IV. Béla király 236
 Belia György 339, 373, 389
 Belzacar 353
 Bem József 122, 357
 Benárd Ágoston 113, 238, 394, 400
 Benedek Aladár 299, 456
 Benedek Marcell 62
 Beniczky Ödön 419
 Benkő Miklós 342
 Beöthy László 341
 Beöthy Zsolt 42, 63, 240, 310, 353, 362, 372
 Bercsényi Miklós 296, 454
 Berczeli A. Károly 335, 345, 439
 Berczeli Magda 442
 Berczik Árpád 424
 Bérczi Ede 99, 384
 Beregi Oszkár 88
 Bernáth Árpád 338
 Bernhard, Sarah 205
 Bernstein, Henri 60, 61, 90, 359, 360, 384
 Berzeviczy Albert 159
 Berzsenyi Dániel 47, 139, 156, 354, 449
 Bessenyei György (irodalomtörténész) 377
 Bethlen István 140, 150, 237, 247, 254, 256, 360, 378, 405, 434, 436, 438, 439, 460, 465
 Bettauer, Hugo 185, 186, 417
 Bibó Lajos 208, 296, 348, 425, 454, 455
 Bicsérdy Béla 251—253, 266—268, 440, 445, 447—449, 463
 Biró Lajos 65, 368
 Bitó Antal 249, 250, 438, 439
 Blaha Lujza 234, 433, 437
 Blau Ármin 91, 385
 Blériot, Louis 305, 459
 Blumenthal, Ben 137, 402
 Bob = Sz. Szigethy Vilmos
 Bodansky 79, 378
 Bodley, John Edward Courtenay 102, 389, 391
 Bodnár Zsigmond 63, 362
 Bogoss Béla 355
 Boileau-Despréaux, Nicolau 239, 435
 Bolla József 444
 Bolzano, Bernard 396
 Bolyai Farkas 119, 395, 404, 449
 Bolyai János 119, 395, 404, 449
 Bónis Arkangyal 259, 263, 443
 Bónis György 351
 Borbély Andor 403
 Borgia, Cezare 261, 443, 444
 Borgia, Lucretia 443
 Boros Gyula = Vak Gyula
 Bóta Ernő 446
 Botticelli, Sandro 175
 Boulanger, Georg Ernest 21
 Bourdet, Edouard 277, 448
 Brahms, Johannes 350
 Brandes, Georg Cohen Morris 421
 Brantôme, Seigneur 211, 426
 Bródy Sándor 75, 77, 127—129, 146, 377, 378
 Browning, Robert 91, 383, 384
 Bruno, Giordano 199
 Brutus 44
 Budavári László 19, 345
 Budaváry József 55, 357, 358
 Buddha, Gotamo 130, 266
 Buffon, Georges Louis Leclerc 152
 Burián Károly 349

- Bús Fekete László 88, 138, 183, 382, 408, 416
 Byron, George Gordon 223, 430, 431
 Caesar, Julius 184, 187, 246, 329, 379, 417
 Calvin, Johannes 205, 247
 Canning Pollock 343
 Campanella, Tommaso 210
 Čapek, Karel 108, 392, 461
 Carnarvon, George Edward 41, 43, 353
 Carnot, Lazare Nicolas 399
 Carter, Howard 353
 Cellini, Benvenuto 22, 346
 Cenner Mihály 338
 Chamberlain, Houston Stewart 328, 329, 468
 Chamfort, Sebastian Nicolas Roch 205, 423
 Champallion, Jean François 43, 353
 Charcot, Jean Martin 146, 405
 Chavez, Géo 305, 459
 Chénier, André 152, 305, 459
 Chesterton, Gilbert Keith 291
 Cholnoky Viktor 5, 341
 Cicero, Marcus Tullius 219
 Ciomac, Emanoil 438
 Claudel, Paul 286
 Cleopatra 42, 44
 Copernicus 37, 429
 Correggio 415
 Corday, Charlotte 21
 Cortez, Hernando 40
 Coudenhove-Kalergi, Richard Nicolaus 305, 306, 459
 Craig, Gordon 164, 412
 Cromenlinck, Fernand 349
 Csang-Cso-Lin 312
 Csaplár Benedek 55, 357, 358
 Csaplár Ferenc 437, 447
 Császár Elemér 18, 22, 149, 428, 464
 Császtvay István 456
 Csáth Géza 72, 73, 376
 Csáthó Kálmán 432
 Csehov, Anton Pavlovics 139
 Csengeri János 229, 425, 432
 Csényi Gyula = Terescsényi Gyula
 Cserey Zsigmond = Szinéri György
 Cserzy Mihály 225—227, 347, 352, 431
 Csiky Gergely 427
 Csizsár Rozál 117
 Csocsó bácsi 257, 442
 Csók István 28, 300, 347, 348
 Csokonai Vitéz Mihály 47, 66, 112, 218, 329, 354, 365, 449, 470
 Csomorkányi = Simonka György
 Csuka Ferenc 72, 376
 Curtius, Marcus 44, 351
 Cuza, Alexandru 217, 428
 Cyrano de Bergerac 69, 172, 177
 Czimer Károly 334
 Czobor Böske 343
 Czobor Imre 108, 387, 392
 Czucz Mihály 250, 439
 Dagover, Lil 276, 448
 Dán Norbert 261, 443
 Dánér Béla 238, 434, 443
 Dániel 353
 Dankó Pista 74, 249
 Dante Alighieri 90, 185, 239
 Danton, Georges Jacques 133, 195, 265, 305, 399
 Darabos Viktória 117
 Darvai Móric 391
 Darvas Lili 88, 322, 383, 453
 Darvassy István 296, 454
 Darwin, Charles Robert 37
 Daumier, Honoré 160, 409
 Dávid Anna 116
 Dávid Ferenc 119, 396, 470
 David, Jacques Louis 175, 414
 De Ferriem 346
 Deák Ferenc 119, 190, 362, 419
 Deledda, Gracia 408
 Delin Henrik 391
 Demény János 338, 438
 Démoszthenész 133
 Dénes Sándor 66, 70, 370, 373
 Déri Gyula 56, 358, 359
 Di Stefani, Alessandro 246, 438
 Dienes András 357
 Diósszilágyi Sámuel 335
 Dobay Gyula 155, 156, 335, 344, 360, 387, 405—408 417, 422, 425, 427, 441, 445
 Dobó István 136, 401
 Dóczy Jenő 362—364, 368

- Dohnányi Ernő 246, 438
 Doktor János 197, 281–283, 420, 450
 Don Carlos 211–213, 262, 354, 426, 427, 443, 444
 Donatello, Donati di Niccolo 440
 Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics 52, 128, 427
 Dózsa György 136, 401, 402, 418
 Döbrentei Gábor 47, 354
 Drágffy Tamás 135, 401
 Drégely Gábor 88, 138, 181, 382, 416
 Dsuicsiro Imaoka 463
 Dugonics András 53, 57, 227, 357, 377
 Dumas, Alexandre père 139
 Dumas, Alexandre fils 10, 342
 Duse, Eleonora 337
 Dutka Ákos 65, 368, 370, 371, 373
 Dzsingiszlán 130

 Ebers, George 42, 353
 Eckart, Johann Meister 140, 403
 Eckhardt Tibor 156, 157, 238, 257, 309, 428, 442, 465
 Éder Zoltán 384
 Egmont gróf 212, 427
 Egressy Gábor 7, 143, 342, 404
 Emőd Tamás 14, 65, 66, 68, 368, 370, 371, 373, 391
 Endre Béla 295, 454
 Engels, Friedrich 399, 470
 Eöri Szabó Dezső 378
 Eötvös József 6, 24, 86, 269, 298, 334, 341, 381, 445, 455
 Epaminondas 133, 399
 Erdélyi László 446
 Erdős Árpád 356
 Erdős Renée 298
 Erg Ágoston 335
 Erlach, Johann Berthold Fischer von 270, 446
 Ernst Lajos 428
 Ernyösi László 55, 358
 Erzberger, Matthias 402, 408
 Espersit János 351, 428, 455, 456
 Etienne, Henri 199

 Faludy Jenő 137, 402
 Faragó Ödön 233, 465
 Faragó Tóni 116
 Farkas Antal 232, 432

 Farkas Ernő 338, 426
 Farkas Imre 138, 183, 232, 416, 432
 Farkas Pál 40, 205, 352, 423
 Fazekas Mihály 6
 Fedák Sári 77, 88, 150, 164, 165, 378, 411
 Fehér Gyula 405
 Fejér Ádám 352
 Fekete Géza 342
 Feleki Géza 233, 432
 Feng marsall 312
 Fényes Adolf 193
 Fenyő József 356
 Fenyő Miksa 14, 344
 Fenyő Rózi 356
 Ferenc császár 48
 Ferenc Ferdinánd 462
 Ferenc József 28, 115, 128, 175, 296, 347, 427
 Ferenczi Zoltán 11, 349
 Fischer Böske 116
 Flaubert, Gustave 24, 153, 185, 346
 Fliess 351
 Florus, Julius 470
 Forgács Rózi 111, 112, 393
 Forró Pál 298, 456
 Földes Imre 138, 283
 Földessy Gyula 362, 363
 France, Anatole 24, 25, 30, 70, 139, 151–154, 242, 243, 286, 267, 373, 407, 436, 451
 Francia Kiss Mihály 86, 358, 363, 381, 424
 Frank József 334, 360
 Freud, Sigmund 37, 38, 145, 176, 351, 387
 Friedrich István 126, 133, 150, 214–216, 345, 350, 399, 406, 427, 430
 II. Fülöp 211, 212, 426, 427

 Gaál Endre 425
 Gaál István 396
 Gál István 384
 Gábor Arnold 334
 Galsworthy, John 461
 Gandhi, Mahatma 81–83, 132, 378, 379, 448
 Garamvölgyi József 338
 Gárdonyi Géza 25, 61, 130, 227, 250, 282, 293, 446, 470
 Gárdonyi Lajos 442

- Gáspár Endre 272, 447
 Gelléri Andor 335
 George, Stefan 170, 201
 Gergely Jenő 359
 Gest, Morris 292, 453
 Giotto, di Bondone 174
 Glyn, Elinor 40, 352
 Gobineau, Joseph Artur 329, 468
 Goes, Hugo van der 177, 415
 Goethe, Johann Wolfgang 24, 44, 185, 194, 199, 201, 210, 285, 386, 393, 420
 Gogh, Vincent van 177, 415
 Gogol, Nyikoláj Vasziljevics 272, 451
 Goldmark Károly 181
 Gombaszögi Frida 346
 Goncourt, Edmond de 42, 353
 Goncourt, Jules de 42, 353
 Gorkij, Makszim 24, 98, 386, 424
 Góth Imre 343
 Góth Klára 388
 Gozdu Elek 78
 Gömbös Gyula 140, 150, 157, 237, 346, 301, 307, 402, 424, 428, 434, 459
 Göndör Ferenc 203, 423
 Görgey Artúr 398, 421
 Greco, El 213
 Gréban, Arnoul 448
 Gremperger Tibor 457
 Grezsa Ferenc 339, 347, 353, 362, 377, 423, 455
 Griffith, David Wark 18, 88, 344
 Grimm, Hermann 285, 450
 Grotius, Hugó 470
 Grünwald Béla 119, 396
 Culácsy Lajos 173—177, 414, 415
 Gulyás Menyhért 108, 387, 392
 Gvadányi József 437
 Gyóni Géza 274, 447, 462
 III. György 431
 Győrffy István 359
 György Ernő 374
 Gyula 399
 Gyulai Molnár Ferenc 275, 444, 448
 Gyulai Pál 11, 59, 64, 75, 90, 144, 185, 238—240, 245, 359, 405, 417, 435
 Habsburg Albrecht 434, 443
 Habsburg Rudolf 427
 Halbe, Max 424
 Haller István 266, 301, 303, 304, 320, 456—459
 Halmay Tibor 165, 412
 Halmi János = Péter László
 Hamsun, Knut 24
 Hann János 439
 Hannibal 53
 Haraszti Gyula 389, 391
 Harsányi Kálmán 61, 360
 Harsányi Lajos 140, 402
 Harsányi Zsolt 437, 465
 Hatvany Lajos 14, 67, 75, 272, 344, 363, 372, 377, 405
 Hauptmann, Gerhart 24, 97, 103, 111, 158, 183, 198, 242, 286, 306, 349, 387, 389—391, 416, 424, 436, 451
 Hazafi Veray János 203, 362
 Hayden, Jay 460
 Hebbel, Christian Friedrich 421, 430, 452
 Heckenast Gusztáv 190
 Hegedüs Gyula
 színész 112, 394, 455
 újságíró 363, 364
 Hegedüs Lóránt 220, 237, 424, 429, 466, 467
 Hegedüs Nándor 343
 Hegedüs Pál 72, 89, 90, 376, 383, 384
 Hegyi István 79, 233, 234, 250, 254, 378, 432
 Hegyi Zoltán 441
 Heine, Heinrich 146, 265, 443, 445
 Heinrich Gusztáv 63
 Héjjas Iván 149, 158, 219, 258, 263, 301, 320, 326, 327, 444, 466
 Heller Ödön 50, 347, 355, 395, 454
 Heltai Jenő 15, 16, 161, 183, 247
 II. Henrik 212, 427
 Herakleitosz 18, 130
 Herczeg Ferenc 67, 125, 126, 128, 221, 222, 254—256, 321, 341, 372, 397, 420, 429, 430, 441, 457, 464, 470
 Herczeg Jenő 442
 Herczeg Sándor 334
 Herczeg Vilmos 108, 344
 Heródes 302, 324, 325

- Herrich Károly 94, 386
 Herosztrátész 236
 Hevesi Sándor 228, 239, 295, 432, 435, 453
 Hitler, Adolf 406
 Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus 260, 443
 Hofmannsthal, Hugo van 292, 455
 Hohenstaufok 24, 346
 Hoitsy Pál 349
 Hokusai 42, 353
 Hollósy Kornélia 300, 456
 Homok = Cserzy Mihály
 Homérosz 269, 285
 Homor István 90, 384
 Hont Ferenc 335, 345, 453
 Honti Nándor 66, 372
 Hoorn gróf 212, 427
 Horatius 5, 63, 177, 451
 Horger Antal 137, 348, 402
 Horthy Miklós 419, 434
 Horvát Henrik 13, 69, 343, 344
 Horváth Cyrill 55, 358
 Horváth János 75, 76, 321, 377, 413, 464
 Höfer, Franz von 149, 406
 Hölderlin, Johann Friedrich 101, 201
 Hötzen Dorf, Franz Conrad von 149, 406
 Huber Miksa 180, 181, 416
 Hugo, Victor 94, 205, 211, 243, 306
 Hunyadi László 293
 Hus, Jan 199

 Ibsen, Henrik 9, 10, 98, 111, 112, 239, 286, 342, 394, 422, 424, 430, 451
 Ignotus 14, 75, 311, 344, 377, 386, 460, 461
 Ihász László 283, 450
 Iliá Mihály 339, 344
 Illés próféta 12, 194, 284
 Incze Sándor 149, 406
 Irinyi János 304
 Israels, Jozef 193, 419
 Iván Mihály 442, 443
 Ivánkovits Imre 335
 Iványi Ödön 78
 Izsó Miklós 217, 218, 245, 428, 437

 Jablonkay Gábor 418

 Jakab apostol 28
 Jakab Ödön 11, 343
 Jammes, Francis 282, 450
 János apostol 23, 135
 Janovics Jenő 344
 Járosi Jenő 248, 438
 Jászai Mari 307, 460
 Jászi Oszkár 450
 Jaurès, Jean 110, 132, 392
 Jávör Ervin 344
 Jávorka Ferenc 250, 439
 Jenő István 338, 387
 Jeremiás 241
 Jeritze Mária 88, 383
 Jézus 13, 24, 28, 50, 120, 199, 210, 259, 268, 270, 325, 403
 Jókai Mór 53, 94, 128, 156, 164, 179, 182, 183, 185, 188, 190, 240, 288, 304, 347, 400, 401, 411–413, 417, 418, 424, 429, 435, 457, 467, 468
 Jóvér Lajos 117
 József Attila 334, 335, 342, 345, 378, 396, 397, 407, 439, 456
 József Farkas 378, 447
 Judás 28, 138
 Juhász Illés 56, 358, 455
 Juhász Margit 350
 Jurassa Endre 319, 320, 464
 Justh Gyula 297, 300, 455

 Kádár Lehel 18, 233, 301, 345, 402, 442, 456
 Kádár Margit 281, 283, 449
 Kaffka Margit 14, 344
 Kaiser, Georg 89, 383
 Kállay Albert 385
 Kálló Antal 56, 357
 Kallós Ede 296, 454
 Kálmán = Könyves Kálmán
 Kálmán Imre 465
 Kalmár-Marón Ferenc 429
 Kalocsay Kálmán 210, 426
 Kanizsai Ferenc = Csuka Ferenc
 Kanizsai Dorottya 135, 136, 289, 400, 401
 Kant, Immanuel 119, 165, 170, 210, 306, 395, 396, 398, 458
 Kapcsády Imre 357
 Kardeván Károly 373
 Kardos Lajos 439, 440

- Karinthy Frigyes 25, 144–146, 298,
 391, 404, 405, 428, 429, 432, 458
 V. Károly 192, 212, 426, 427
 Károlyi Gáspár 443
 Károlyi Imre 248, 439
 Károlyi Lajos 87, 355, 381, 382
 Károlyi Mihály 255, 351, 394
 Kassák Lajos 317, 388
 Katona Imre 348
 Katona József 138, 182, 218, 239,
 354, 435, 449
 Kazalik József 357
 Kazinczy Ferenc 6, 47, 48, 219, 354
 Kecskeméti Ármin 413
 Kecskeméti György 169, 170, 413
 Kecskeméti Pál 169, 170, 413
 Keglevich Marietta 442
 Keyed Zoltán 117
 Kelemen Béla 22, 346, 413, 435
 Kemal Atatürk 35, 350, 406
 Kemechey Jenő 250, 439
 Kemény Simon 67, 365, 372
 Kemény Zsigmond 22, 156, 346, 465
 Kempis Tamás 403
 Kenedi Géza 140, 365, 372
 Kerényi Frigyes 32
 Kerr, Alfred 98, 138, 242, 279
 Kertész Endre 172, 414
 Keszler József 204–206, 423, 424
 Kézai Simon = Pásztor József
 Khuen-Héderváry Károly 149
 Kilényi Dániel 470
 Kilényi Irma 336, 339, 374, 396, 400,
 414, 421, 428, 429, 437, 453, 455,
 457, 468
 Király Ernő 89, 383
 Király Péterné = Juhász Margit
 Kis János 47, 354
 Kisfaludy Károly 113, 288, 289, 428
 Kispéter András 335, 407, 423, 427,
 459
 Kiss Ferenc 138, 150, 402
 L. Kiss Ibolya 447
 Kiss József 14, 90, 138, 349, 383–
 385, 456
 Kiss Lajos 454
 Kiss Menyhért 18, 86, 96, 117, 232,
 233, 345, 381, 393, 400, 442
 Klebelsberg Kunó 112, 113, 183, 223,
 224, 227–229, 319, 320, 394, 416,
 430–432, 464
 Klein Ernő 350, 411
 Kleist, Ewald Christian 430
 Klenovics György 108, 392
 Kocsis Veronika 116
 Kocsisovszky Borcsa 56, 357, 358
 Kocsisovszky Jusztin 55, 358
 Koczás Sándor 378
 Kodály Zoltán 86, 138, 160, 246, 321,
 333, 381, 438, 464
 Koessler János 411
 Kollányi Boldizsár 69, 70, 367, 373
 Kolumbusz Kristóf 37, 112, 390, 442,
 469
 Komáromy Rózsi 108, 343, 344, 387,
 392
 Komjáthy Jenő 64, 205, 353, 361
 Kompóti Ilona 117
 Koppány 319, 320, 399, 464
 Kormányos Benő 343
 Kormányos István 355, 345
 Koroda Miklós 348
 Korom Mihály 405
 Kossuth Ferenc 103, 390
 Kossuth Lajos 36, 53, 55, 115, 132–
 134, 140, 154, 206, 221, 222, 227–
 229, 247, 269, 296–298, 300, 303,
 306, 334, 355, 374, 381, 399, 404,
 424, 429, 431, 432, 445, 457
 Kószó István 134, 209, 346
 Kosztolányi Dezső 25, 62, 67, 72,
 204, 247, 262, 317, 335, 349, 372,
 376, 443
 Kovács Sándor Iván 352
 Kovács Kása Jani 115, 116, 117
 Kovács Veronika 116
 Kölcsey Ferenc 46, 47, 118, 169, 170,
 210, 288, 289, 354, 404, 439, 452
 König Gyula 310, 460
 König Péter 350, 411
 König Péterné = Juhász Margit
 Könyves Kálmán 211
 Könyves Kolonics József 299, 456
 Kőváry Gyula 442
 Kövessy Albert 391
 Kránitz Lehel = Kádár Lehel
 Kraus, Karl 38, 272, 351, 447
 Kristó Lajos 297, 455
 Kristó Margit 297, 455
 Krúdy Gyula 113, 368, 394, 428
 Kubelik, Jan 437
 Kun Béla 439

- Kún József 91, 385
 Kun László 28
 Kuna P. András 257, 403, 443
 Kuthy Lajos 22, 346
- Lábass Juci 405
 Laczkovics János 445
 II. Lajos 288, 452
 Lampérth Géza 11, 343
 Landerer Lajos 190
 Lányi Ernő 32, 349
 László Fülöp 191–193, 419
 László Mihály 422
 László Zoltán 360, 374, 379, 380, 382,
 404, 408, 409, 419, 424
 Laube, Heinrich 86, 381
 Lavedan, Henri 350
 Lavotta János 214
 Lázár György 56, 358
 Lázár Miklós 398
 Léda (Diósiné Brüll Adél) 14, 66, 69,
 78, 171, 364
 Léderer Gusztáv 263, 444
 Lédermüller Olivér 449
 Lehár Ferenc 378
 Lehel Ferenc 177, 414
 Lehel István 62, 361, 362
 Leirer Amália 444
 Lehner István = Lendvai István
 Lenbach, Franz 191, 419
 Lendvai István 18, 86, 156, 157, 219,
 220, 256–258, 273, 345, 381, 399,
 407, 428, 429, 441, 442, 448, 456,
 460, 461, 470
 Lengyel Gizi 387
 Lengyel Menyhért 14, 43, 138, 344,
 353, 432, 465
 Lengyel Vilma 334
 Lévy Ferenc 323, 465
 Li Tai Pe 42, 353
 Ligeti Jenő 356
 Lilienthal, Otto 305, 459
 Lindbergh, Charles Augustus 405
 Linder Béla 392
 Lipcsey Ádám 249, 439
 Lipinszkája 419
 Lippay György 27, 347
 Lissauer, Ernst 242, 436
 Liszt Ferenc 246
 Liszti László 362
 Livius, Titus 53, 290
- Lloyd George 96
 Lombroso, Cesare 37, 351
 Lonovics József 456
 Lóránt Dezső 373
 Losonczy István 136, 401
 Loti, Pierre 43, 353
 Loyolai Ignác 212, 427
 Lőkös Zoltán 334
 Lucretius 152
 Lugosi Döme 334, 386
 Lukács György 75, 76, 377, 413
 Lukács László 374
 Lustig Anna 354
 Luther, Hans 306, 459
 Luther, Martin 199, 443
- Macsulay, Thomas 385
 Maconkai József = Mátray József
 Madách Imre 6, 12, 34, 61, 86, 112,
 138, 167, 210, 247, 343, 396, 415,
 426, 438
 Maday Gyula 182, 183, 416, 417
 Maeterlinck, Maurice 24, 52, 63, 98,
 158
 Mágori Mária 197, 198, 282, 420,
 450
 Magyar Gábor 466
 Magyar László 334, 335, 441, 459
 Majorné Papp Mariska 276, 448
 Makai Emil 300, 456
 Makart, Hans 10, 262, 342
 Makó Lajos 297, 455
 Makoviczky Dusan 272, 447
 Malkus 130
 Mameli, Goffredo 343
 Mankovics György 434
 Mann, Thomas 158, 286, 306, 321,
 408, 451, 464
 Manojlović, Todor 69, 373
 Marat, Jean Paul 195
 Marchiai Jakab 269, 446
 Márffy József 263, 444
 Mária Terézia 115
 Marius 85
 Márk evangélista 403
 Markovics Piri 197, 281–283, 420
 Markovits Györgyi 338
 Márkus Emília 128
 Márky Imre 391
 Maron Ferenc = Kalmár-Maron
 Ferenc

- Marsovszky György 434
 Martonovics Ignác 48, 265, 293, 445
 Marton Manó 373
 Marx, Karl 37, 147, 351, 399, 470
 Marx, Wilhelm 306, 459
 Mascagni, Pietro 88, 111
 Maspero, Gaston 43, 353
 Matány Antal 198, 421
 Máté evangélista 403, 443, 455
 Mátray József 283, 450
 Mátyás király 135, 270, 329, 401
 Maupassant, Guy de 24
 Maurier, Georges Du 468
 Mazzini, Giuseppe 306
 May, Eva 143, 404
 May, Joe 404
 May, Mia 143, 404
 Mecsnyikov, Ilja Iljics 45, 354
 Medgyaszay Vilma 193, 419
 Medici, Lorenzo 248, 250
 Megyeri Károly 172
 Méhely Lajos 309, 310, 328, 460
 Mendelssohn-Bartholdy, Felix 181
 Menkó László 162, 163, 410
 Meredith, George 91
 Mereskovszkij, Dimitrij Szergejevics 298
 Metternich, Klemens 48
 Meyerbeer, Giacomo 181
 Mezei István 376
 Michelangelo, Buonarotti 470
 Mihály József 391
 Mihályi Mária 281, 283, 449
 Mikes Kelemen 219, 271
 Miklós Andor 444
 Miklós Jutka 65, 368, 370
 Mikszáth Kálmán
 — 25, 156, 225—227, 250, 360, 372, 464, 465, 470
 — 307, 459, 460
 Millet, Jean François 193, 419
 Milton, John 177
 Mirabeau, Gabriel Honoré Riquetti 206
 Mistinguette 164, 165, 411, 412
 Mistral, Frédéric 285
 Mocsáry Lajos 385
 Mohácsi Jenő 72, 361, 376
 Mohamed 266
 Moissi, Alexander 88, 293, 382, 453
 Molière, Jean Baptista 98, 165, 172, 243, 282, 407, 414
 Molnár Ferenc 10, 11, 17, 61, 78, 89, 99, 161, 165, 239, 292, 321, 336, 341, 342, 378, 383, 388, 412, 419, 448, 464
 Molnár György 358
 Mon Luc generális 205, 423
 Móra Ferenc 25—27, 333—336, 347, 348, 355, 392, 395, 400, 411, 413, 415—421, 429, 434, 435, 449, 454, 456, 459
 Móra István 419
 Moravcsik Emil 414
 Móricz Pál 390
 Móricz Zsigmond 18, 25, 61, 77, 86, 98, 102, 113, 138, 160, 183, 195, 208, 218, 223, 224, 228, 247, 262, 294, 298, 314, 317, 343, 344, 381, 391, 403, 408, 416, 420, 424, 425, 428, 430—432, 438, 443, 453, 456, 461
 Morus Tamás 210
 Mucius Scaevola 44
 Munkácsy Mihály 28, 162, 245, 347, 360
 Murger, Henri 72, 376
 Mussolini, Benito 213, 246, 315, 316, 343, 444, 448, 449, 462, 465, 466
 Müller, Hans 167, 412
 Nadasdy Ferenc 348
 Nádor Ferenc 338
 Nádoszi László 434
 Nagy Dezső 335
 Nagy Endre 65, 432
 Nagy Frigyes 248
 Nagy György 36, 296, 350, 351
 Nagy Júlia 444
 Nagy Károly 326
 Nagy Lajos 169
 Nagy Mihály 69, 371
 Nagy Miklós 349
 Nagy Péter 352, 417
 Nagy Sándor
 — császár 87, 462
 — Senex 92, 385
 Nagy Terka 271
 Nagy Vince 444
 Nagyatádi Szabó István 133, 150, 299

- Nagyfalusi Jenő 100, 101, 169, 388, 394, 413
 Napóleon, Bonaparte 123, 175, 316, 358, 421
 Naumann, Friedrich 306, 458, 459
 Návay Lajos 298, 300, 455
 Negri, Pola 143, 404
 Négyesy László 62, 240, 361, 362, 464
 Németh Antal 413
 Németh Mária 88, 382, 383, 403
 Nero 97, 302
 Neszményi Artur 128
 Neumann, Henrich 272, 447
 Newton, Isaac 37
 Nicator, Seleucus 462
 Nietzsche, Friedrich 37, 101, 131, 195, 199—201, 306, 352, 421, 422, 429
 Nobel, Alfred 320
 Nyáry Albert 293, 453
 Nyilassy Sándor 50, 355, 454
 Nyizsnyay Gusztáv 296, 454
 Ódry Árpád 51, 52, 78, 355, 378
 Offenbach, Jacques 214, 416
 Oglu Huszrev 452
 Ohnet, Georges 139, 344
 Okolicsányi László 263, 444
 Oláh Gábor 61, 62, 67, 368, 372
 Ónozó Poldiné 249, 439
 Orániai Vilmos 212, 427
 Oravec 445
 Orbán Dezső 410
 Orsolya Erzszi 343
 Osvát Ernő 67, 68, 365, 389
 Ovodius 455
 Örült Johanna 212, 427
 Paál László 247
 Paganini, Niccolo 57, 262
 Pákh Albert 32—34, 156, 349
 Pákolitz István 358
 Paku Imre 339
 Palágyi Lajos 343, 346
 Palágyi Menyhért 119, 120, 395, 396
 Pálffy Albert 33, 349
 Palissy, Bernard 205, 423
 Palladio, Andrea 18, 344
 Pallavicini György 249, 349
 Palotás Fausztin 84, 227, 380
 Paplógó Annuska 117
 Papp Dániel 78
 Papp Ferenc 464
 Papp Gábor 415
 Papp József 163, 411
 B. Papp Mariska 117
 Pásztor János 296, 454
 Pásztor József 106, 334, 335, 447
 Patasci Dénes 257, 442
 Paulay Ede 137
 Pázmándy Dénes 359
 Péchy Erzszi 405
 Peidl Gyula 378, 381, 439
 Pekár Gyula 11, 22, 113, 159, 160, 194, 208, 289, 343, 346, 350, 378, 389, 408, 420, 428, 432, 452, 470
 Perényi Zsigmond 436
 Pestalics István 470
 Péter apostol 28
 Péter László 334, 335, 338, 341, 342, 345, 348, 351, 352, 355, 357, 358, 397, 405, 406, 410, 413, 417, 418, 423, 425, 428, 441, 442, 455, 456
 Péterfy Jenő 64, 170, 185, 239, 362, 417
 Petőfi István 54, 56, 247, 357, 390
 Petőfi Sándor 5—8, 11, 12, 32—34, 36, 45, 47, 53—59, 66, 69, 86, 96, 113, 115—117, 122—125, 134, 138, 140, 143, 154, 182, 188, 190, 194, 195, 202, 210, 218, 219, 225, 238—240, 245, 262, 265, 284, 285, 304, 306, 326, 327, 341—343, 349, 357—359, 365, 381, 386, 389, 392, 396, 397, 402, 404, 417, 419, 420, 424, 435, 445, 449—451, 454, 457, 466
 Petőfi Zoltán 54—59, 357—359
 Petrarca, Francesco 48
 Petri-Pick Lajos 446
 Petrichevich Horváth Emil 276, 448
 Petrovich Szvetisláv 261, 443
 Petri Pál 262, 443
 Pfenning 351
 Pick Móric 272, 446
 Pickford, Mary 143, 404
 Pilátus 301
 Pillich Kálmán 93, 385
 Pintér Jenő 393
 Pirandello, Luigi 236, 237, 434, 435
 Piroska János 158
 Pitaval, François Gayot de 51

- Pitoeff, Georges 164, 412
 XI. Pius 462
 Platon 64, 145
 Plotinos 436
 Plutarchos 44, 290
 Pogány Béla 373
 Pogány Ferenc 227, 431
 Pór Tibor 121, 124, 334, 335, 396, 397, 465
 Porten, Henny 143, 404
 Porto-Richet, Georges 349
 Pósa Lajos 117, 249, 377
 Pödör Gyula 263, 444
 Prelog József 327, 466, 467
 Prielle Kornélia 56, 93, 358, 385, 386
 Prohászka Ottokár 214, 269, 427, 446
 Prudhomme, Sully 265, 445
 Pulz Lajos 94, 385
 Pulszky Ferenc 381
 Pulszky Károly 86, 381
 Puskás Jenő 335

 Rabelais, François 153, 205, 243
 Racine, Jean 152
 Radány Dezső 197, 420
 Radics Béla 255
 Radnóti Miklós 465
 Radó Antal 432
 Rafael, Santi 415
 Rákóczi Ferenc 115, 222, 253, 430, 440
 Rákosi Jenő 13, 67, 76, 170, 273, 274, 365, 368, 372, 373, 377, 413, 432, 447, 465
 Rákosi Viktor 464
 Ramsay, Mac Donald 379
 Rassay Károly 414
 Rátkay Márton 408
 Ravasz László 11, 343, 458
 Recaldo, Lopez de = Loyolai Ignác
 Reinhardt, Max 88, 164, 275, 277, 292, 293, 382, 383, 387, 448, 453
 Reizner János 55, 358
 Rembrandt, Harmens van Rijn 129, 193, 419
 Rengey Nándor 464
 Réti Ödön 28, 29, 78—80, 111, 160, 161, 348, 378, 393, 397, 408, 409
 Rettenetes Iván 302
 Révai Miklós 27, 347

 Révész Béla 76, 378
 Rezeta János 6, 341
 Reymont, Wladislaw 158, 159, 408
 Riedl Frigyes 62—64, 360—362
 Rimbaud, Arthur 14
 Ripka Ferenc 427
 Rippl-Rónai József 322, 464
 Róbert Jenő 450
 Robespierre, Maximilien 195
 Rohonczy Gedeon 385
 Rolland, Romain 59, 110, 113, 132, 241—243, 247, 291, 298, 306, 392, 394, 398, 435, 436, 438, 452, 458
 Rónay Imre 197, 420
 Ronsard, Pierre de 152
 Rops, Felicien 61, 360
 Rostand, Edmond 305, 458
 Rothstock, Otto 417
 Rousseau, Jean Jacques 247, 305
 Rózsa Andorné = Góth Klára
 Rózsa Imre 345
 Rózsa Sándor 403
 Rózsahegyi Kálmán 244—246, 405, 437
 Rozsnyay Kálmán 341, 386
 Röntgen, Wilhelm Conrad 9
 Rubinyi Tibor 108, 387, 392
 Rudnay Gyula 247, 294, 295, 322, 333, 428, 438, 453, 454, 464, 469
 Rudolf 427

 Sade, Donatien Alphonse François marquis de 300, 302, 456
 Saguly József 263, 444
 Sainte-Beuve, Charles Augustin de 153, 205, 423
 Saint Réal, Abbé de 211, 426
 Salome 14
 Santa Clara, Abraham a 269, 446
 Sappho 44
 Sarcey, Francisque 205, 423
 Sardou, Victorien 420
 Sarló Sándor = Pór Tibor
 Savonarole, Fra Girolamo 199
 Scaliger, Julius Caesar 329
 Scheiber Sándor 394
 Schiller, Friedrich 8, 45, 103, 145, 152, 211—213, 260, 342, 354, 358, 427, 456
 Schmidt Ferenc 405, 406
 Schmitt Jenő Henrik 201, 352, 422

- Schopenhauer, Arthur 37, 165
 Schöner Dezső 355
 Schönherr, Karl 198, 420
 Schöpflin Aladár 67, 372, 385, 428, 451
 Schubert, Franz 214
 Schulze, Henrik 157, 402, 408
 Scipio 53
 Scitovszky Béla 219, 220, 429
 Sebők Zsigmond 342
 Segantini, Giovanni 176, 414
 Seneca 44, 91
 Servet, Michel 199
 Sévigné, Madame de 219
 Shakespeare, William 18, 51, 61, 98, 107, 138, 152, 175, 183, 185, 220, 245, 285, 337, 346, 855, 359, 360, 362, 379, 382, 392, 414, 429, 439, 448, 470
 Shaw, George Bernard 89, 152, 183, 196, 236, 385—387, 290, 291, 320, 321, 349, 416, 424, 451, 452, 464, 468
 Sík Sándor 11, 343
 Simeon 13
 Sz. Simon István 384
 Simonka György 296, 456
 Simonyi Zsigmond 26, 347
 Skariatín 122
 Sokorópátkai Szabó István 378
 Somlay Artúr 404
 Somogyi Béla 188, 417, 419, 424
 Southey, Robert 223, 431
 Sötét Balázs 281, 449
 Spencer, Herbert 140
 Spengler, Oswald 23, 165, 200, 346
 Stauffer-Bern, Karl 177, 415
 Di Stefani, Alessandro 246, 438
 Stendhal, Henri Beyle 102, 127
 Stresemann, Gustav 306, 459
 Strindberg, August 146, 183, 286, 405, 416, 430, 451
 Stuart Mária 58, 358
 Suso, Hernrik 140, 403
 Suttner Berta 110, 392, 393
 Swift, Jonathan 21
 Szabados János 94, 385
 Szabó Dezső 11, 20—22, 25, 75, 76, 86, 113, 126, 138, 168, 154, 195, 232, 244, 256, 317, 318, 333, 334, 343, 345, 346, 352, 377, 381, 394, 397, 400, 412, 416—418, 420, 432, 436, 437, 463
 Cs. Szabó Jóska 116
 Szabó Lőrinc 317
 Szádeczky-Kardoss Samu 338
 Szakáts József 435
 Szalatnai Rezső 348
 Szalay József 40, 352, 363, 364
 Szalay László 166, 412
 Szalontai Barna 348
 Szapolyai János 135, 401
 Szarka István 84, 380, 390
 Szász Károly 11, 18, 342, 343
 Szász Zoltán 75, 377
 Szávay Gyula 11, 343
 Széchenyi István 45, 125, 170, 221, 222, 430
 Széchy Károly 63, 361, 362
 Szécsényi István 441
 Szécsényi Lajos 441
 Székely János 420
 Szél Ágneska 116
 Szelesi Zoltán 382
 Szemere Pál 46, 48, 354
 Szendrey Júlia 58, 59, 358, 359
 Szendrey Mary 359
 Szenes Béla 381
 Szent
 — Ágnes 384
 — Antal 24
 — Brunó 23, 346
 — Cecília 415
 — Ferenc, Assisi 141, 258, 403, 442
 — István 293, 399, 453
 — János, Nepomuki 49, 288, 355, 400
 — Pál 442
 — Tamás, Aquinoi 170
 Szenté József 299, 456
 Szentiványi Béla 198, 421
 Szentpétery Zsigmond 172
 Szép Ernyő 25, 323
 Szépkúti Miklós 335, 345
 Szépvízi Balázs Béla 41, 319, 350, 352, 400, 464
 Sz. Szigethy Vilmos 103, 856, 890, 391, 439
 Szigligeti Ede 7, 137, 245, 841, 342, 437
 Szilágyi Erzsébet 28
 Szinéri György 227, 481

- Szinyei Mense Pál 364, 445
 Szirbik Antal 274, 447
 Szirmai Albert 391
 Szofoklész 19, 98, 362, 430
 Szokratész 90
 Szolimán 135, 401
 Szomorý Dezső 25, 61, 236, 288, 348, 452
 Szomorý Károly 299, 456
 Szondy György 136, 401
 Szörtsey József 434
 Sztanyiszlavszkij, Konsztantyin 164, 312, 460
 Sztérényi József 324, 465
 Sztravinszkij, Igor 89, 276
 Szűcs Erzsike 358
 Szűcs Ferenc 358
- Tábori Emil 410
 Tagore, Rabindranath 110, 158, 313, 314, 317, 318, 322, 323, 392, 448, 461, 463, 465
 Tamásy György 249, 439
 Tamerlán 130
 Táncsics Mihály 6, 188, 470
 Taschler József 57, 358
 Tasso, Torquato 25
 Tauler, Johannes 140, 403
 Techert Margit 436
 Teleki László 15
 Teleki Pál 248, 439
 Tennyson, Alfred 91, 384
 Terentius 24
 Terescsényi György 355, 407
 Terescsényi Gyula:
 — idősebb 55, 357, 358, 390, 407
 — ifjabb 150, 407
 Tersánszky Józsi Jenő 224, 317
 Tessitori Nóra 469
 Theokritosz 282
 Thienemann Tivadar 169, 413
 Thimig, Helene 276, 448
 Thorma János 28, 348
 Thury Zoltán 78
 Thurzó Péter 209, 426
 Thylessen 157, 408
 Tiberius császár 24, 440
 Tihanyi Béla 446
 Timár Ila 356
 Tinódi Sebestyén 449
- Tisza István 11, 70, 221, 222, 225, 273, 367, 397, 430, 462, 463
 Tisza Kálmán 28, 149, 347, 385
 Tizian, Vecellio 192, 470
 Tóbiás Áron 356, 447
 Tóbiás György 327, 467
 Tojagics Mujaga = Csocsó bácsi
 Tokár Anasztázia 358
 Tokár Mária 71, 374
 Toldi Miklós 8
 Tolnai Lajos 120, 386
 Tolnai Vilmos 464
 Tolsztoj, Lev 40, 51, 90, 110, 113, 185, 272, 279, 280, 286, 352, 355, 356, 382, 392, 394, 422, 447, 449, 451, 469
 Tomori Pál 135, 401
 Tompa Mihály 6, 32, 117, 295, 454
 Tonelli Sándor 193, 334, 380
 Tormay Cécile 19, 345
 Tornyai János 295, 296, 545
 Torquemada, Thomas de 302
 Tóth Antal 56, 357, 358
 Tóth Árpád 25, 317
 Tóth Béla 225, 419, 431, 439
 Tóth Ede 245, 246, 425, 431, 437
 Tóth Imre 360, 405, 425
 Tömörkény István 26, 39—41, 54, 79, 83, 93, 101—106, 156, 225—227, 233, 249, 250, 270—272, 346, 352, 357, 377, 379, 381, 386, 388—391, 432, 438, 439, 446, 447, 462, 469
 Tóth István Jenő 163, 411
 H. Törő Györgyi 338
 Török Sophie 49, 355
 Turgenyev, Iván Szergejevics 414
 Turner, Joseph Mallard Elliam 177, 415
 Tutankh Amon 32, 41, 42, 353
- Ujvári Sándor 356
 Ulain Ferenc 156, 157, 238, 402
 Undbet, Sigrid 321, 464
 Úr György 356, 393, 414, 415
 Urbányi C. József 344
 Utamaro 42
- Vágó Pál 347
 Vajda Ernő 88, 108, 138, 302, 402
 Vajda János 66, 70, 119, 120, 315, 369, 395, 396

- Vajda László 336, 339, 392, 400, 411, 413, 415—418, 420, 421, 429, 434, 435, 449, 456, 462
- Vak Gyula 13, 343
- Valois Erzsébet 212, 427
- Vannay László 263, 275, 444, 448
- Váradai Antal 30
- Várady Zsigmond 71, 374
- Varannai István 348
- Varga József 378
- Vargha Béla 246, 437
- Várkonyi Hildebrand 170, 413
- Várkonyi Nándor 170, 413
- Várnai Zseni 356
- Vasek Ernő 86, 381, 395
- Vass József 195, 396, 420, 427
- Vasvári Pál 188, 304
- Vazul 241, 256, 274
- Vazulik Antal 297, 455
- Vázsonyi Vilmos 439, 444, 448
- Veidt, Conrad 213, 346, 260—262, 381, 427, 438, 442—444
- Velazquez, Diego de Silvey 193, 419
- Vér György 334—336, 434, 441
- Vergilius 153, 370
- Verlaine, Paul 5, 247, 341
- Verne, Jules 297
- Verzár Zoltán 281, 283, 449
- Vetsera Mária 427
- Vezér Erzsébet 374, 378, 413
- Villon, François 316, 462
- II. Vilmos 175, 387
- Vinci, Leonardo da 176, 193, 419
- Vinczi Károly 445
- Viszota Gyula 341
- Vitkovics Mihály 354
- Voltaire 149, 243
- Vörös László 342
- Vörösmarty Mihály 42, 53, 61, 63, 118, 138, 139, 156, 170, 239, 435
- Vucskics Jenő 69, 373
- Wagner, Richard 25, 185, 199, 200, 329
- Wallisch Kálmán 343
- Walska, Ganna 318, 463
- Washington, George 133
- Watteau, Antoine 175
- Wedekind, Frank 97, 386, 387
- Weigelsberg Hugo = Ignotus
- Weininger, Otto 351
- Wekerle Sándor 149
- Wells, Herbert George 91, 210, 287, 291
- Wencelin 238, 434
- Wertheimstein Viktor 70, 373
- Widmar, Anton 246, 438
- Wiertz, Joseph Antoine 177, 415
- Wilde, Oscar 139, 144, 286, 451
- Wildner Ödön 422
- Willner 79, 378
- Winckelmann, Johann Joachim 200, 422
- Windisgraetz Lajos 238, 245, 414, 443
- Wirth, Joseph 306, 459
- Withman, Walt 272
- Wolf Ferenc 223, 465
- Wolf, Hugo 181
- Wolff Károly 113, 394, 399
- Wolff, Lucien 228, 431
- Záborszky István 461
- Zadravecz István 259, 442, 443
- Zahler Erzsébet 442
- Zalai Béla 170, 413
- Zalai Szalay László 166, 412
- Zamboni, Anteo 462
- Zamenhof, Lazar 210
- Zápolya János 288
- Zarathusztra 101, 130, 193, 200, 201, 266, 213, 422, 461
- Zerkovics Béla 88, 138, 180, 181, 276, 281, 416, 427
- Zichy Mihály 210
- Zilahi Kiss Jenő 41, 448, 352
- Zilahy Lajos 61, 432, 437
- Zivuska Jenő 274, 352
- Zola, Émile 52, 127, 153, 243, 268—270, 415, 445, 446
- Zolnai Béla 371
- Zrínyi Miklós 6, 136, 189, 401, 419, 439
- Zsirkay János 31, 209, 215, 228, 233, 236, 266, 274, 347, 348, 350, 383, 427, 431, 433, 434, 440, 442, 445, 448, 456
- Zsutai János 362

TARTALOMJEGYZÉK

Az első szám a főszoveg, a második a rá vonatkozó jegyzet lapszáma. Csillaggal jelöltük a szövegekkel nem szereplő cikkeket.

1923

1. Csevegés	5	341
*2. Égi és földi cigaretta.....	7	341
3. Csevegés	7	341
*4. Megírom a memoárjaimat.....	8	342
5. Csevegés	9	342
6. Írásbeli dolgozatok	10	342
*7. Csevegés	12	343
*8. Szögedi szín	12	343
*9. A sztregovai remete	12	343
*10. Madách-ünnep. A kis ártatlan. A csábító	12	343
11. Csevegés	12	343
*12. Én is deputációzom	15	344
*13. Ön úri ember	15	344
14. A kis cukrászda	15	344
15. Csevegés	16	344
16. Irodalmi internátus	18	344
*17. Farsang van ...	19	345
18. Csevegés	20	345
*19. Hamlet szerzőjének	22	346
*20. Csalsj meg édes	22	346
21. Csevegés	23	346
*22. Egy kis meteorológia	25	346
*23. A színházi nézőtér	25	346
24. Csevegés	24	347
*25. Igazolom Zsirkayt	27	347
*26. A színügyi bizottság	27	347
27. Csevegés	27	347
*28. Beszélgetésem Márciussal	29	348
*29. Váradi Antal. Glória.....	30	348
30. Csevegés	30	348
*31. Beszélgetésem Tutankh Amennel	32	349
32. Csevegés	34	349
*33. Beszéltem a Mesterrel	34	349
*34. Az előzetes cenzúrát ...	34	349

*35. A tavasz tündére...	34	349
*36. Csevegés	34	349
*37. Görbe Tükör	34	350
*38. A színház jövőjéről	34	350
*39. Csevegés	34	350
*40. Április	35	350
*41. Egy festőről	35	350
42. Csevegés	35	350
*43. Árak	37	351
44. Csevegés	37	351
*45. Görbe Tükör	39	352
46. Csevegés	39	352
*47. Vallomás	41	352
*48. Csevegés	41	352
*49. Akasztófahumor	41	352
50. Csevegés	41	353
*51. Plakát	43	353
*52. Tapsoljatok!	43	353
53. Csevegés	44	354
*54. Egyesüljünk	46	354
*55. A színház és csekélységem	46	354
56. Csevegés	46	354
*57. Fenn az ernyő, nincsen kas	48	355
58. Csevegés	48	355
*59. A legöregebb ember	50	355
60. Csevegés	50	355
*61. Sommás végzés	52	356
*62. Csevegés	52	356
*63. Nagy a nyomor!	52	356
*64. „Mire várunk?” (Egyelőre várjunk még!)	53	356
*65. Csevegés	53	356
*66. Tőzsde és vidéke	53	356
67. A kis Petőfi Szegeden. A magyar Sasfiók	53	356
*68. Csevegés	59	359
*69. Adják a bankot ...	59	359
*70. Csevegés	59	359
*71. Bomba és puccs	60	359
72. A száműzött „Izrael”	60	359
*73. Részlet a Magyar Ember Tragédiájából	62	360
74. Riedl Frigyes	62	360

1924

75. Ady és A Holnap	65	362
*76. Nefelejcsék II. Mária néni	71	374
77. Nefelejcsék IV. Utazás egy sírdomb körül	71	374
78. Az Ady-irodalom	75	377
79. Ady a színházban	77	378
80. Réti Ödön	78	378
*81. Beszéltem a medvével	81	378

82. Mahatma Gandhi	81	378
*83. Szerző a darabjáról	83	379
84. A kávéház halála	83	379
*85. Találkozás a holddal	85	381
86. Kultúra	85	381
87. Dupla vagy semmi	87	382
88. Babita Szegeden	89	383
89. Ma negyvenöt éve	92	385
*90. Cornélia	95	386
*91. A helyi szerző	95	386
*92. „Emlékezzél március Idusára!”	95	386
*93. Én is pályázom	95	386
*94. József	95	386
95. Találkoztam a Tavasszal	95	386
*96. Barátom megtérése	97	386
97. Beszéltem Wedekind szellemével	97	386
*98. Gyümölcsoltó	98	387
99. A vörös malom	98	387
*100. [Bírálat Góth Klára verseiről]	99	388
*101. A vörös malom előadásáról	100	388
*102. A vidéki vörös malom	100	388
103. Egy új költő	100	388
104. Találkozások Tömörkény Istvánnal	101	388
*105. A Mézeskalács Szegeden	105	391
106. Tartozás	105	391
*107. Ki minnek látszik	106	391
108. Tüntetés Kukutyinban	107	392
109. R. U. R.	108	392
*110. Mit olvasnak ma?	109	392
111. 1914	109	392
*112. Szegedi Breviárium	111	393
*113. Tankönyvek	111	393
*114. Beszéltem Mascagnival	111	393
*115. Forgács Rózsi Szegeden	111	393
116. A tehetség támogatása	112	393
*117. Majális	114	394
*118. Noch nie da gewesen!	114	394
*119. Óskirályfi	114	394
*120. Új lírikus	114	394
*121. Minták érték nélkül	114	395
122. Kis magyarok vizsgáznak	114	395
*123. Találkoztam a jósnővel	118	395
*124. Szegedi konferanzok I.	118	395
*125. Szegedi konferanzok II.	118	395
*126. Dialógus	118	395
127. Palágyi Menyhért	119	395
*128. Szegedi konferanzok III.	121	396
*129. A Föld története	121	396
130. Pór Tibor: I.	121	396
*131. Szerkesztő úr kérem	122	396
*132. Lelki klinika	122	396

133. Petőfi.....	122	396
134. Pór Tibor első könyve.....	124	397
135. Kődobás.....	125	397
*136. Világos.....	126	397
137. Bródy Sándor.....	127	398
*138. Szerkesztő úr kérem.....	130	398
139. Harc a békéért.....	130	398
*140. Szent Jobb ünnepén.....	132	398
141. Kossuth Lajos.....	132	399
*142. Marsközelenben.....	134	399
*143. Bertalan éje.....	135	399
*144. A szegedi „rákfene”.....	135	399
145. Új Mohács nem elég?.....	135	400
*146. Horger Antal új könyve.....	137	402
147. Művészbecsület.....	137	402
*148. A jövő szezon.....	139	402
149. Szerkesztői üzenetek.....	139	402
*150. Paroláztam Kuna P. Andrással.....	140	403
*151. Tartom a rekordot.....	140	403
152. Zarándokok között.....	140	403
*153. Magyar nap.....	142	403
154. Eva May.....	143	404
155. Karinthy Frigyes.....	144	404
*156. Előzetes színházi jelentés.....	146	405
157. „Nem akarunk többé...”.....	147	405
158. A star-rendszer.....	149	506
159. Terescsényi Gyula: Ég a vadon!.....	150	407
*160. Kis káté, kezdő kritikusoknak.....	151	407
161. Anatole France.....	151	407
*162. „Nincs már zsidó Pesten!”.....	154	407
*163. Szanálják a szegedi színházat.....	154	407
164. Egy indítvány körül.....	154	407
*165. A társ szerzői jog.....	156	408
166. Fajvédők Tápén.....	156	408
*167. Halottaink.....	157	408
*168. Kuna P. Lajos.....	157	408
169. A Nobel-díj.....	158	408
170. Réti Ödön új könyvéről.....	160	408
*171. Egy ló naplójából.....	162	409
172. Menkó László.....	162	410
*173. A löcsei ítélet.....	163	410
*174. Tóth István Jenő és Papp József kiállítás.....	163	411
*175. A kövek beszélnek.....	163	411
*176. Karácsony előtt.....	163	411
*177. Zsazsa Amerikában.....	164	411
*178. Elismerés.....	164	411
*179. Az Est hármaskönyve Jókairól.....	164	411
*180. Karácsonyi kiállítás a Kass halljában.....	164	411
181. Színészet és művészet.....	164	411

*182. 1825	166	412
*183. Szalay László: A zsidó nők története	166	412
*184. Szent a béke	166	412
185. Halálos fiatalság	166	412
*186. Kakas Márton centenáriuma	168	413
187. Symposion	169	413
*188. Rákosi mondta	170	413
*189. Trükk	170	414
190. Ady	171	414
191. Koszorú	171	414
192. A szépség betege	173	414
*193. Haskell Szegeden	178	415
*194. A makrancos hölgy	178	415
*195. Gábor és vevői	178	415
*196. A költő és a sorsharag	178	415
197. Búgnak a tárnák	178	415
198. Zerkovicz alkonya	180	416
*199. A nagyherceg Szegedre jön	181	416
200. Cenzúra	182	416
*201. Adóvallomások	183	416
202. Szabó Dezsőnek	184	416
203. Kritika	185	417
204. Március nagy napja	187	417
*205. Görbe Tükör	188	418
*206. Ünneprontás	188	418
*207. Új Genézis	188	418
*208. Emlék és remény	189	418
*209. Primadonna-válság	189	418
*210. A Föltámadott	189	418
*211. Locsolkodás	189	418
212. Beszédes némaság	189	418
*213. Földszint	191	419
214. Nemo propheta	191	419
*215. Medgyaszay Vilma a Vígszínpadon	193	419
*216. Tonelli Sándor: Emberi miniatűrök	193	419
*217. Ugorkaszegzon	193	419
*218. Művészestély a Vígszínpadon	194	419
219. Petőfi	194	420
220. Candida	196	420
*221. Váljunk el	197	420
222. Gyermektragédia	197	420
*223. A példa fája	199	421
*224. A magyar dal ünnepére	199	421
*225. Mária Magdolna	199	421
226. Nietzsche	199	421
*227. Nyalóka	202	422
228. Perelj Uram, perelőimmal	202	422
*229. Oktatók	204	423
230. Keszler Józsefről	204	423

*231. Díszletek az utcán	206	424
*232. Áfium és orvosság	206	424
*233. Kossuth Lajosról	206	424
*234. Előzetes színházi jelentés	207	424
*235. Színház és művészet	207	424
236. Sári bíró Szögedébe	207	424
237. Remény	209	426
*238. Legjobb bolgárnak lenni Szegeden	211	426
239. Don Carlos, spanyol infáns	211	426
*240. Prohászka	214	427
241. Hattyúlovag	215	427
*242. Tessék a címre ügyelni	216	427
*243. Darabot a népnek!	216	428
*244. Auróra-kör 1925-ben	216	428
*245. Kultúrpolitika	216	428
246. Izsó föltámadása	217	428
247. „Levelét megírta”	219	429
*248. Vihar egy pohár vízben, vagy Sekszpír Szegeden	220	429
*249. Európai gondolatok	220	429
*250. Hegedüs Lóránt	220	429
251. A híd	221	429
*252. Közgyűlésen	222	430
*253. Interpelláció	222	430
*254. Mit hozott a Mikulás?	223	430
255. Állami irodalompartolás	223	430
256. Homok	225	431
*257. Pogány Ferenc új képei	227	431
*258. A szegedi béke	227	431
259. Kossuth és Klebelsberg	227	431

1926

*260. Csengery János, a lírikus	229	432
261. Újesztendőre	229	432
*262. Csízio az 1926. közönséges évre	232	432
263. A magyar PEN klub eszméjéhez	232	432
264. Szegénység	233	432
*265. Nem, nem, soha!	234	433
*266. Sötét napok	234	433
*267. Meghalt Blaha Lujza	234	433
*268. Második lettem	234	433
269. Pongrác mester	234	433
270. Béla király jegyzője	236	434
*271. Hat kritikus keres egy Pirandellot	238	434
272. Hol vagy, Gyulai Pál?	238	435
273. Ady	240	435
*274. Úriemberek	241	435
275. Romain Rolland	241	435
*276. Gyertyaszentelő	243	436
*277. Talán igen, talán nem?	244	436

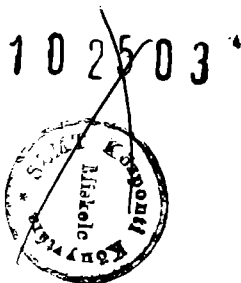
*278. Levelek hullása	244	436
*279. „... Szabó Dezső nevű egyén...”	244	436
280. Rózsahegy	244	437
*281. Beszélgettem a világhíressel	246	437
*282. Tóth Ede	246	437
*283. Balogh Margit képkiallítása	246	437
284. Emelt fővel	246	438
*285. Dr. Járosi Jenő magyar nótaestje	248	438
286. A szegedi mecénás	248	438
*287. Czucz és a kereszténység	250	439
*288. Sándor Józsi	250	440
289. Buktával dicsérd a nagyot.....	251	440
*290. Kultuszpali	253	440
*291. Gyümölcsoltó	253	440
*292. Rákóczi másik arca	253	440
*293. Premierpista	253	440
*294. Passio	440	
*295. Húsvéti tojások	254	440
*296. Hegyi Zoltán: Téves diagnózis	254	441
*297. Orvul megtámadták és inzultálták a Délmagyarország munkatársát.....	254	441
298. Herczeg és a grófok.....	254	441
299. Lehner a rádióban	256	441
300. Párttűző Arkangyal	258	442
301. Conrad Veidt	260	443
302. A nagy Salgótarján	262	444
303. Majális.....	264	444
304. Nem kérünk Bicséryből	266	445
305. Alfától Zoláig	268	445
306. Tömörkény Bécsben	270	446
*307. SZ. E. V. K.	272	447
*308. Trianon fordulóján	372	447
*309. „Az életművészet mestere”	309	447
310. Öregek és fiatalok	373	447
*311. Lelki klinika	375	447
*312. Vannay és Molnár	275	448
313. Művészet és erkölcsrendészet	375	448
*314. Az Igazi Passio	277	448
*315. Vörös és fekete	277	449
*316. Öngyilkosok lapja	277	449
317. Nyílt levél Baden Powell úrhoz	278	449
*318. Próféták, ha éjjel találkoznak	279	449
*319. A magyar lélek	279	449
320. Élő holttest	279	449
321. Tartuffe	281	450
322. Annuska	282	450
323. 77	284	450
324. A hivatalosak és választottak	285	451
*325. A szezon slágere	287	451
*326. Vége a szép nyárnak	287	451
*327. A vőlegény	287	451

*328. Solness építőmester	288	452
329. Mohács havában	288	452
*330. Mária Magdolna	290	452
331. A könyvek lelke	290	452
*332. Candila	291	452
333. Jedermann	292	453
*334. Megoldottam a válságot	294	453
*335. Az inkvizíció titkai	294	453
*336. Legenda és valóság	294	453
*337. Cirkusz	294	454
*338. Görögtűz	294	454
*339. Hevesi Sándor	295	454
340. Hódmezővásárhely	295	454
*341. Turnéra magyar?	297	455
342. Makó	297	455
343. Báthory Erzsébet	300	456
*344. Herczeg, hátha megjön a tél is?.....	302	457
345. Lesz gyümölcs a fán... ..	302	457
*346. A „nemzetgyalázás” a Nemzetiben	304	457
*347. Szeptember végén	304	457
*348. Filmezünk.....	304	458
*349. „Nekünk Mohács kell...”	304	458
*350. Pénzítő	305	458
351. Páneurópa	305	458
*352. Pályázat balladára	307	459
*353. Szegedi panoptikum	307	459
*354. A színházi ember	307	459
*355. A Mikszáth-fiú esete Gömbös Gyulával	307	459
*356. Jászai Mari, egy nagyszony a népből.....	307	460
357. A népszínmű reneszansza	308	460
358. El nem küldött levelek	310	460
359. Killed	311	460
360. A próféta hazánkban	313	461
*361. Előzetes cenzúra	314	461
*362. Fölvívás	315	462
363. Evviva!	315	462
*364. Mikor az álarc lehull... ..	317	462
*365. El nem küldött levelek	317	463
366. Magyarán mondvá... ..	317	463
367. Új magyar klasszikus	318	463
368. Messze van odáig... ..	320	464
*369. Cserkészés a szegedi utcák körül	322	464
*370. Hallgatnak a műzsák	322	464
371. Rabindranath Szögedébe	322	465
*372. Választási lexikon	324	465
*373. A szobor és mellékalakja	324	465
*374. Szterényi Szögedébe	324	465
375. Betlehem 1926-ban.....	324	466
376. Két választás.....	326	466
*377. Prelogg József	327	466
*378. Marcia su Budapest!	327	466

*379. A jó pásztor	327	466
*380. Tóbiás György	327	467
*381. Hegedüs Lóránt	327	467
*382. Harc a mandátum ellen	327	467
*383. Ígéretek hava	328	467
*384. Tohuvabohu	328	468
385. Nekrológ	328	468
*386. Trilby	330	468

JEGYZETEK 331

E kiadásról.....	333
Rövidítések	339
A cikkek jegyzetei	341
Elveszett írások.....	469
Tervezett írások	469
A mellékletek jegyzéke	472
Névmutató	473

1
Ady és A Holnap. Főta: Juhász Gyula
Magyar nyelv és irodalom

Harcokat ínekelek... De elmúlt harcokat, melyek ma már a történelemhez tartoznak, a magyar kultúrát egyik leggyarapodóbb korának történelméhez, hiszen Ady indri ~~kor~~ ^{élet} ról van szó és az egyik legértékesebb fejeletéről, amelyről eddig kevés és különösen kevés elfoglaltan és méltányos szó esett: A Holnap kelet születéséről, küzdelmeiről, és győzelmeiről és elmúlásáról. Ady életét egy része, költői pályájának egy állomása A Holnap és én, aki A Holnap bölcsőjét ~~születését~~ ^{érettén}; a harcokat álttam és végig kitartottam: talán nem vagyok alkalmasan és méltatlan arra, hogy ~~meta~~ ^{akart} ^{magyar} történetet megírjam. ~~Ady-ról beszélek és Ady~~ ^{szólok} ^{Ady-ról} viszonyáról A Holnaphoz, hiszen ez a fő és az érdekes, igazságot lehetőség szerint tárgyilagossá ~~vanak~~ ^{vanak}, amennyire ez a ~~lirika~~ ^{lirika} túltek és lehetőség szerint csak ~~egy~~ ^{egy} azt ism. meg, amit mások egy, vagy ~~egy~~ ^{egy} mondtak meg el. Inkább ~~hisz~~ ^{hisz} krónika ~~szöveg~~ ^{szöveg} mint historikus, hiszen családokról írok és szerelmekről és ósinte is lennek, más amennyire emberi vallomások ösztönök tudnak ~~lenni~~ ^{lenni}!

~~A Holnap: a két kötet jelent és két nagy~~
~~váradi verseskötvet jelent és két költőtársaságot,~~
~~ahik ebben az antológiában szerepeltek, az egyiket melyet~~
~~írunk és indultunknak emlékeztet, akik a két~~
~~költő ígét~~
~~A Holnap: ez a hangzatos név kétjegyű képpon~~
~~két kötet modern magyar antológiát jelent két~~
~~király verséből és két új olvasóval. Történet a~~

1. Összefoglaló írása: A Holnap-ról

[m. (imp.)]

Babits Szegeден.

1.
[1906 őszén került a hallgatóg és zárkózott fiatal ^{Babits} Szegeденre, amelyet ő a por városának nevezett és 1908 őráig lakott itt a ~~Vitéz Vitéz~~ ^{Vitéz} ucca egyik emeletes házának földszinti szobájában, a könyvei és gondolatai, az írásai és tervei között. Mint állami helyettes tanárt ~~vetette~~ ^{vetette} ide a sors, miután a bajor viszkerciták gimnáziumában próbáévet eltöltötte. Szegeден a reáliskolában helyettesítette a beteg Hegedűs Pált ~~és amellet a latin~~ és amellet a latin nyelvet is ő tanította. Ez volt az ő irodalmi életének földalatti korszaka: más ^{kezűk között} ~~kezűk között~~ ^{kezűk között} vagy javában kiűltek java művei és még a nyilvánosság fórumán nem jelentkezett, vagy, ha jelentkezett, nem akarták tudomásul venni.

A reáliskolában, ahol a derék Homor István igazgatása alatt működött, mint kitűnő pedagógust és derék kollégát szerették és becsülték társai, akik közül különösen egy Bérery nevű ragadta meg érdeklődését, akit később a magántudósokról szóló tanulmányában ^{szór} csoportosan jellemez. Hegedűs Pál;

~~Menko~~

Menkó László.

~~Egy alsóvárosi kis kocsmában találkoztam vele. Esteledezt, a kora esteiben füstölt és lóra~~

[Egy alsóvárosi kis kocsmában hozott össze vele a sors. ~~Itomunka~~ Vasúti munkás, fiatal, önérvete, és mérsékelt, olyan módon, amelyről azt szokták mondani, hogy úri. Tűsképeket tergezett kis a kopottas divánra, tiszamenti alkonyatok és napsütések borongtak és derültek rajtuk ~~avaszakon~~ a ha rajtuk ~~széles~~ ~~acután~~ ~~rajzokat~~ ~~hozott~~ ~~rajz~~ amikor megkérdeztem, hogy ki festette ezeket, a világ ~~legt~~ leggyorsabb hangján felelt: én. Majd némi bírtatás után előhozta kis robájából a többi dolgait, egész sereg friss és ~~szép~~ tehetséges, dolg holmit, ~~képek~~ figurális és fantasztikus képeket, rajzokat, karikatúrákat, portrékat, többek között az önarcképeit is, amelyek meglepő hasonlatosság mellett erős és bírtos karakterábrázoló községről és egyéni líráról is vallani tettek. [Na ez nagy zavar dolog - gondoltam magamban és körülnéztem a kis kocsmá ^{ban} ~~ban~~ amely

3. Egy munkásfestőről szóló cikkének kézírata

4. Rétai Ödön, Juhász barátja, festő és novellista

5. Cserzy Mihály, a szegedi parasztnovella kismestere

6. Kilenyi Irma, a Juhász-írások hűséges sáfára

A jazz Atokháran (Magyar életem)
73. Pestalics bácsi, a kegyes
Táncos (menschliches)

Szavay Zoltán, dec. 13.
Tóth Árpád levele honám (Kilényi)
Kilényi Dávid alakja, sorsa.
(kinzi?)

Csokonai - Csokornyai - Cyrano
~~Dugonics~~ Csokonai a magyar tánc-
ról a (Kacsoh!) Dorottyaban.

Michel Anzelm kirakással!
A cigány is a gramofon
egy csirdeban. (Szegecsen.)
(szivó?)

Spartacus.
Michaud: Biographie universelle.
Plutarchos: Crassus.
Marx Engelshez 1861 II. / 27.
Florus: Róma története.
Erosius historikus.
Themata: Képszelők kedvenc olvas-
mányai: Herceg Mikosáth, Pekár. Ady.
Mikosáth és Gyárfásyi egyetere a szin-
igazgatóink kedvenccei lettek. Okr.
Bellehemesek a kocomban. (Vizkeresi)

Marx és Engels neve egy Spartacusról szóló olvasmányjegyzéken (themata)

